תנ״ך · אחרונים

ישמח משה על נך

רבי משה טייטלבוים מאוהעל

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ישמח משה על נך

רבי משה טייטלבוים מאוהעל

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ישמח-משה-על-נך/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
יהושע 50
שמואל א 51
שמואל ב 54
מלכים 56
ישעיה 56
ירמיהו 84
יחזקאל 98
הושע 101
יואל 107
עמוס 108
עובדיה 108
מיכה 108
חבקוק 114
צפניה 114
זכריה 114
מלאכי 115
משלי 116
איוב 143
שיר השירים 150
רות 180
איכה 190
קהלת 246
אסתר 290
דניאל 370
נחמיה 373
דברי הימים א 373
אגרת קודש 373

הקדמה

יודעי התורה וישרי הלב, אלופי דעה נבוני יחודו יספרו תהלתו בגילת רננים כבוד שבחו משבחים ועונים ובפיהם יפארו תפארת עוזו להלל הוד אדר מלכותו נצח. אמנם נעדר כל יקר המכיר קוטן טובת נפשו מלהעריך פה ולשון שפתותיו נעות ומרחשין, הדר תהלת ישורין. דבובי עוז לרין, ועידת דברי חין דלותי וחסרתי להבין. בחסד חנם גמלני נופת טובו הרוני. השלים צורכי חסרוני. ר"ב טוב"ו השביעני, באנשים לאיש גדלני, יעטרוני חסד וחנינה, שכל טוב להבינה, רקח חכמה רויתי, אלפני דעת נתיבותי, ליישר הדורים ומישרים, ימצאוני אוצרות יקרים, עלי תבל מאירים קבצתים אל אחת בדפוס יפרחו פורחת, ייטב"ו פני"ם שושנים. ור"ב טו"ב שונים, קבוצת אבנ"י צד"ק בונים, לתפלה למשה מונים, חננ"י זבדני קרבנו, זקני מורינו ורבינו קדו"ש ישראל מאורינו, ואל בית יינו הביאנו, ה"ה כ"ק אאזמ"ו הגה"ק ציס"ע רשכבה"ג מרן יקותיאל יהודה טייטלבוים זצללה"ה האב"ד דק"ק סיגוט בעהמ"ח ספה"ק ייטב לב על התורה וס' ייטב פנים דרושים עלי מועדי השנה וס' רב טוב על התורה וס' שו"ת אבני צדק ע"ד חש"ע זי"ע ועכ"י וכאב את בנו גדלני מני נפתחו עיני עד יום עלותו השמימה למדני הדריכני ולקח טוב זיכני ומסר לי כל בית נבאותו כתבי קדשו הספרים היקרים הנ"ל להופיע אורם ע"פ תבל וכן מה שהי' ספון וטמון חתום באוצרותיו ספוני טמוני ח"ן דברי קדוש ה' זקינו מאוה"ג מאוהל זי"ע כ"ק על תהלים הנדפס כשם תפלה למשה וכן חיבור וקונטרס גדול כתובים שלא כסדרן אחת הנה ואחת הנה אבני יקר דר וסוחרת כלולי"ם יעלו על נ"ך ואגדות הש"ס ודרושים לימי הרצון ודברי כבושין ולקוטים יקרים ואיזה פלפולים בסוגיות הש"ס וכדומה [ודע אשר כפלי כפליים מאשר נדפסו נאבדו בעוה"ר אשר שלטו בהן ידי זרים מסיבות שונות וחבל על דאבדין] מסרם לי כ"ק מוזללה"ה לסדרם כסדר נכון ולהוציאם לאורה לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל וב"ה אשר עזרני עד כה. כי התפלה למשה נדפס על ידי עוד בשנת תר"ם, ומני אז הי' לי כמה עיכובים שונים לסדר הספר היקר הנוכחי, ובפרט מעת הלקח מאתנו עט"ר נזר תפארתנו כ"ק מוזללה"ה מסינוט נסתמו ממנו מעיני החכמה ונוזלים מן לבנון ומי כהחכם יודע פשר דבר, אשר זכר את דבר קדשו בהיותו בביתו בהלו נרו עלי ראשו וידע לפרש ולבאר דברי רמיזותיו של כ"ק המחבר האי סבא קדישא אשר זה דרכו בקודש לכתוב בקיצור אמרים מאוד מאוד, ושם רמז אין מספר, עפ"י מה שפירשתי והוא נעלמה, שמבואר בספר פלוני לא נודע מקומה, ונסתם כל חזון אי' מקום בינה ורחוק מפנינים מקור"ה, אך חסדי ה' כי לא תמנו אשר זרח בחושך אור לישרים, ועזרני להבין אמרי בינה לכלכל דברי קדוש ה', להעתיקם על

סדר נכון, לחבר את אהל משה להיות אחד, משולבים אשה אל אחותה, ובמקום אשר נאמרו הדברים ברמז רמיזא, ולציון יאמר עפ"י מה שפרשתי, אם מפי עצמו, או מפי סופרים וספרים יגעתי ומצאתי ב"ה בעזר החונן לאדם דעת להכין אמרי בינה, וביארתי הדברים בארוכה אולי זאת היתה כונתו. למען יקל על המעיין שיובנו הדברים לכל הבא לשתות מים חיים נובעים מבארו של משה ולמען לא יתערבו דברי עם דברי קדשו של מוזללה"ה, סגרתי הוספת דכרי בשני חצי אריח כזה [ ] יכירו וידעו כל רואי השמש בצהרים דברי פי קדוש ה' מוזללה"ה ודברי יתוש כמוני הצעיר באלפי ישרא"ל אני אני המדב"ר ייטב"ו הדברים, בעיני המכינים ואם שניתי אתי תלין משוגתי, והיה זה שכרי כי יגעתי להוציא לאור תעלומה חמדה גנוזה, לא יערכנה זהב ואדרכמונים, ומה שימצא מוסגר בשני חצאי עגולים כזה ( ) הוא מה שלפע"ד טעות או כי כן מצאתי מוסגר בהכתב יד וד"ל.

וקראתי שם הספה"ק בכלל בשם ישמח משה עפ"י עצת הורי ומורי כי כן נתפרסם שמו הקדוש בעולם בחיבורו היקר ישמח משה עה"ת וכפרטו אתה מוצא עשרה ספרים נפתחים בציצים ופרחים אשר לכלם בשמות יקרא [א'] על נ"כ ישמח משה [ב'] שיר השירים ישיר משה [ג'] רות כליל תפארת [כי כן שמו נאה לו כי כלי"ל תפאר"ת בראשו נתת לו עטרת תפארת לעמוסי בטן [ד'] איכה אבל משה [ה'] קהלת מור ולבונה [בנימ' משה] [ו'] אסתר עסיס רמני [כי כן מצאתי כתוב בהכת"י בראש הקונטרס על אסתר וחשבתי דרכי והוא עולה בגימ' משה בן צבי] [ז'] אגדות ופלפולים יין הרקח [כי כן מביא בספרו אסתר קפ"י ד' פ"ט ובחיבורי יין הרקח הארכתי בזה וחבל על דאבדין הספה"ק הלזה מאתנו ע"כ אל יאבד שמו וזכרו לדור דורים והוא בגימ' משה ז"ל] [ח'] על התפלות ופיוטים וזמירות לשבת שיח ספונים [עם הב"ת בגימ' משה בן צבי חנה עם הד"ת] [ט'] דכרי כבושין ודרושים לחודש אלול וימי הרצון תוכחת חיים אמירה נעימה [כי כן מצאתי כתוב בראש איזה קונטרס מהכת"י] [י'] לקוטים ורמזים וטעמים אבקת רכל [בגימ' משה בן רבי צבי זל"ה] ובזה נשלמה העשרה עשרה בשקל הקודש ושמשו החכמים ויגילו הנבונים בדברי פי חכם חן ימצא דכרי חידודים ושנונים, למוצא דעת נכונים שפתותיו שושנים מעורר ישינים מתרדמת הזמנים, זכותו יגן על מעוטי עמים, ימליץ טוב בעדינו בשמי מרומים, להשיב נדחי ישראל ויבנה ביתו כמו רמים. יראו עינינו וישמח לבינו.

ומטעם הכמוס עמדי לא רציתי בעצמי להיות מדפיס ועולה על משכ"ח הדפוס ע"כ מסרתי זכות ההדפסה לידידי ותיק וחסיד הרבני המופלג כמו"ה מאיר שטעסל נ"י

מפה"ק [ואחרי עבור עשר שנים הרשות נתונה לכל מדפיסי בנ"י להדפיס הסה"ק עוד הפעם כרצונם ואך ביופי והידור ובלי שום שינוי וגרעון] ואחר כי הוצאות הדפוס רבו למעלה נתחלק הספר לשני חלקים חלק האחד על נ"כ וחמש מגילות הנדפס כעת וחלק השני יחזיק בתוכו יתר הארבעה ספרים הנאמרים לעיל, ובעהי"ת יודפס בקרוב וה' יעזרינו ע"ד כבוד שמו שיתגדל ויתקדש כמהרה דידן. כנפש המעתיר ומחכה לישועה קרובה לבוא, עבד נרצ"ה לעבדי ה' נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד, כו"ח ביום הלולא רבא דמרן כ"ק מוזללה"ה הגה"ק המחבר זי"ע ב' לסדר אלה הדברי"ם אשר דבר משה כ"ה תמוז תרס"ה לפ"ק. הק' משה דוד טייטלבוים חופ"ק מאדיאר לאפאש והגלילות יצ"ו.

תהלה למשה

שיל"ת

זכר עשה לנפלאותיו

אמחז"ל דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים, ופי' אאזמ"ו הגה"ק זללה"ה בסה"ק ייטב פנים ח"ש מאמר יפה לעינים אות ב' ותו"ד כי מתחלה בימי אבותינו הי' עין רואה נסים ונפלאות גלוי לכל העמים וירא ישראל את היד הגדולה אח"כ הי' רק אוזן שומעת אבותינו ספרו לנו פועל פעלת בימיהם ואח"כ ההשגחה מסותרת מציץ מן החרכים ורק מעשיך בספר נכתבים מה שאנו קוראים בספרים מה שאירע דור ודור והקב"ה מצילנו ע"ש דברים מתוקים לחיך אוכל יטעם, ולאשר בדורות האלו צץ המינות והאפקורסת, מלעיגים על דחז"ל ואינם מאמינים מה שלא ראו עיניהם, אין מחסה ומנוס מהם בלתי להסתופף בצל הצדיקים, אשר עין בעין נראה ענן ה' ויראתו חופף עליהם צדיק גוזר והקב"ה מקיים ע"ש בארוכה [ועיין בס' ישמח משה פרשת תבא דף קכ"ז ע"ג עה"פ ובאת אל הכהן] ועיין בספר הק' ייטב פנים ח"ר מאמר אבני זכרון אות י"א שמביא שמה באמצע הדרוש מעשה נפלאה מזקינו האי סבא קדישא זללה"ה עם מורו הקדוש מלובלין זי"ע מועתק לקמן ומסיים שם וז"ל קדשו והנה עלה בלבי לספר כאן המעשה כולו אם שלא הוצרכתי לכ"ז לגוף הדרוש כי בלבבי אשיחה ליטע האמונה בלב עם ה' לדעת כי צדיקים רוח ה' דבר בם ומלתו על לשונם ברוח הקודש משיגים מחשבה הצפונה בלב וכמ"ש הרמב"ם ז"ל באגרת תימן וז"ל ולפיכך אחב"י חייבים אתם לחזק קצתם לקצתם ולזרז הגדולים לקטנים והיחידים להמון ולהרים קולכם באמונה עיי"ש באורך עכ"ל שם והנה בעוה"ר בדורינו האחרון המצא תמצא כמה וכמה אנשים חכמים בעיניהם משכילים הנסכלים מבקרי מומן וכל

הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו כאשר רואים בספר או שומעים מספרים נפלאות, גדולים מעשה צדיקים, אז יפטירו בשפה יניעו ראש ולועג ילעגו למו והתברכו בלבבם לאמר כי אך הבל המה מעשה תעתועים, בחשבם למה אין אתנו יודע עד מה הלא תורה אחת לכלנו ואם כן למה יגרע שם אבינו. אם לא כי כמוני כמוהם לא יראו ולא ידעו דבר היוצא מגדר הטבעי, תדעו אחיי כי כאשר לא יוכל לצייר הסומא שלא ראה מאורות מימיו ההבדל במראה השחור ללבן וכדומה, וכמו שלא יבין האפרוח שלא נפתחו עיניו שביבי נצוצי אור החמה, כי בהיר הוא בשחקים, כן רחוקים אנשים כאלה מהרגשת רגש קודש אשר ירגישון הקדושים מאור תורה לשמה תורת אמת תורת ה' תמימה להדבק במקורה מקור מים חיים [עיין בספר ישמח משה פרשת בראשית ד"ה ויכל אלקים ד' ט"ז ע"ב מה שמפרש תורת ה' תמימה משיבת נפש עיי"ש דברים נחמדים ומטרת הדברים יסובו לאמרי קדוש ה' הבעש"ט בדברי קדשו המובא בסה"ק יכין ובועז פ"ב מהגאון הגדול בדורו בעל ס' שו"ת מאיר נתיבים וזל"ק וכאשר הזהירו אותי לזה מוריי הגדולים בתורה ובחסידות ובתוכם ידידי הרב החסיד מופת הדור מו"ה ישראל בעש"ט זצללה"ה כוונה רצוי' בלימוד לשמה לדבק א"ע בקדושה וטהרה עם האותיות בכח ופועל בדיבור ומחשבה לקשר חלק מנרנח"י בקדושת נר מצוה ותורה אור אותיות המחכימים ומשפיעים שפע אורות וחיות אמיתיות נצחיות, וכשזכה להבין ולהתדבק בהאותיות הקדושים יוכל להבין מתוך האותיות ממש אפילו עתידות ולכן נקראת התורה מאירת עינים שמאירה עיני המתדבק בהם בקדושה ובטהרה כמו האותיות של אורים ותומים, ומילדותי מיום שהכרתי בדביקות האהבה עם מורי הרב מו"ה ישראל תנצב"ה הנ"ל ידעתי נאמנה שזה היה הנהגותיו בקדושה ובטהרה ברוב חסידות ופרישות וחכמתו צדיק באמונתו יחי' דמטמרין גלי' לי' כבוד ה' הסתר דבר עכל"ק והמשכיל יבין] והמה אך המה אשר כלתה נפשם לחזות בנועם ה' נעימות ימין עוז חביון עוזו לא ישיחו דעתם הקדושה לשיח שום שיחה בלתי כאשר נאה דורש בלבבו את ה' ואת נוהו ועיין בהקדמות מוזללה"ה לסה"ק ייטב לב עה"ת מה שמפרש מאמר חז"ל אם הרב דומה למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיהו וכו' עפ"י דברי המפורשים ויברך דוד את ה' לעיני כל הקהל [הי' נראה להם] כאלו ויאמר דוד כאלו הי' אמירה בעלמא וכו' ע"כ אמר יבקשו מפיהו ר"ל אפילו במה ששח שיחה בעלמא יבקשו באותה שיחה תורה מפיהו ובודאי ימצאהו כי מלאך ה' צבאות הוא כלומר כמו שמלאך מתלבש א"ע בלבוש גשמי בבואו לעוה"ז כ"כ מי שמדבר בדעת ובהשכל מלביש בענין זה דבר רוחני דברי תורה וי"ש עיי"ש וכמאמר דוד המלך ע"ה אם אעלה על ערש יצועי אם אתן שנת לעיני עד אמצא

מקום לה' וכנאמר קול קורא במדב"ר פנו דרך ה' ישרו בערבה מסלה לאלקינו וכאשר פי' מוזללה"ה אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו רצונו בדרכי עצמו אוכל ושותה וישן ולבו דבק בה' ועיין בישמח משה פרשת ראה בהפטורה ישעי' כ"ד עיי"ש פי' מתוק עה"פ וכל בניך לימודי ה' ותבין עד היכן הדברים מגיעים אשר אנשים כאלה קדושים המה לאלהיהם ולהם נפתחו שערי אורה אור הגנוז רואים ולא בעיני בשר שומעים ולא באוזן הגשמי. ע"כ אמרתי אבוא עם הספר וסיפור מגדולת מר זקיני איש אלהים קדוש מרן משה טייטלבוים זללה"ה דרכו והילוכו בקודש ואשר קרהו הנודע לי מעט מן המעט, למען ידעו דור אחרון מגדולת הצדיקים ההולכים בתורת ה' עד היכן כחם מגיע לראות ולשמוע באור הגנוז לצדיקים כל רז לא אניס להו, לחזק ידים הרפות ולאמץ ברכים כושלות, להשקות עדרי צאן קדשים מנהרי נחלי אמונה ידלם איש תבונה וכאשר שמעתי ממוזללה"ה כי פעם אחת בהיותו אבד"ק סטראפקוב בא להסתופף בצל הקודש האי סבא קדישא ומדרכו בקודש אשר קרוב לחצות הלילה בא מחדרו אשר התבודד שמה בעת תפלתו ולימודו [וכאשר יסופר להלן] לבית החיצון ואז הי' מדרכו לספר לאחד מיו"ח או אפילו להשמש דברים נפלאים אשר לא שמעם אוזן מעולם. ואז בעת בוא אאזמ"ו זללה"ה ישב זקינו אתו כמה שעות אחר חצות הלילה וספר לו כמה וכמה ענינים נוראים ובמשך הדברים הקיצה אשתו זקנתי הרבנית הצדיקית ז"ל והתרעמה לאמור כאשר בא אלינו נכדינו הבן יקיר לנו לבקרך בהיכלך תרבה לדבר אתו כל הלילה מבלי יכיל להנפש ולהניח מעט מיגיע הדרך, וכששמע דברי' צחק ואמר אין חכמה לאשה וכו' תאמין לי כי מלאכים ושרפים יתאספו לשמוע דיבורי ושיחי, וגמר הסיפור ותיכף אמר לו הנך יגע מנסיעתך לך הנפש מעט וכאשר קם ללכת וליוהו עד הפתח ואמר לו בני בני למה אני מספר לך כ"ז למען תדע כי מה שאומרים אשר צדיקים יודעים שומעים ורואים ויש אינם מאמינים ושואלים למה אנחנו אינם רואים ושומעים, ידעתי כי אתה יודע כי אינני אומר לך שקר ח"ו תדע כי אמת הוא וכנים הדברים כי גם אנכי שומע הכרוזים אשר יכריזו בכל פעם בהשמים [ועיין בזוהר שמות דף וא"ו ע"ב] ולפעמים אני שומע כל הכרוז ויודע ומבין הדברים ולפעמים אשמע רק קול דברים ואיני מבין הכרוז וגם עתה אני שומע כרוז יוצא ולאשר אדע כי אתה מאמין לדברי ואין אב מנחיל שקר לבנו ע"כ אספר לך שתדע כי רואים ושומעים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת עכל"ק ובזה נפטר מאתו לשלום לחדרו... וכן הי' מדרכו של אאזמ"ו זללה"ה לספר בכ"ע נפלאות וזקינו ורבו הקדוש ובפרט בליל האמצעי מהימים טובים וכל כוונתו הי' אך לחזק האמונה בהצדיקים אשר זה הוא העיקר מעמד ומצב ב"י בדור הזה. ע"כ אמרתי למען השביע

נפש שוקקה ולמען יעמדו הדברים ימים רבים וזכרם לא יסוף מזרעינו וז"ז עד בג"צ ללמוד מהם דרכי ה' ואמונתו ית"ש, ישמע חכם ויוסיף לקח דעת ותבונה... התחלתי לסדר הדברים לחרוט בעט ברזל ועופרת למען יהי' לנו למשמרת ומזכרת והצעתי דברי לפני כ"ק אאמ"ו הגה"צ מו"ה ישראל יעקב יוקל טייטלבוים שליט"א ממלא מקום אביו הגה"צ מו"ה שמואל זצללה"ה האבד"ק גארליץ וכעת אבד"ק וועלאווא אשר ידעתי כי הרבה קבל מאביו זללה"ה ובפרט מזקינו אבי אביו הגה"ק מו"ה אלעזר ניסן זצללה"ה אבד"ק דראהביטש אשר על ברכיו נתגדל, ומדודו וחותנו [אבי אמי הרבנית הצדיקת א"ח מ' הענדל ת'] כ"ק אאזמ"ו הגה"ק מרן ייט"ב זצללה"ה אבד"ק סיגוט בעל המחבר ס' ייטב לב וכו' אשר מפיהם דלה דלה כל הדברים מפה לאוזן שומעת ויכתב בספר זכרון לפניו תולדות האדם הגדול בענקים קדוש ה' מאוה"ג האי סבא קדישא. ומלא רצוני וכתב הדברים על הספר והנני מעתיקם רובן ככתבן וכלשונו הטהור ומעט אשר הוספתי בתוך דבריו יוכרו לעין הקורא את אשר מפי יצא לעט"י לתת לפניכם אחי ורעי תשביע בצחצחות נפשכם ויעלו הדברים שורש למעלה ופרי למטה להטות לבבכם ליראה את ה' כל הימים עדי תאיר אור שבעת הימים כאשר חכתה נפשי הנבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד הצעיר באלפי ישאל כו"ח פה מ. לאפאש ג' לסדר אל מול פני המנורה תרנ"ח הק' משה דוד טייטלבוים חופ"ק הנ"ל.

האדם הגדול הזה נולד בק"ק פרעמסלא בשנת ה' אלפים וחמש מאות ותשעה עשר ליצירה לאביו הרב מו"ה צבי הירש ז"ל ולאשתו הצדיקת מ' חנה אחות הגאון מו"ה יהודא הלוי זצללה"ה אבי הגאון בעל דרישת ארי על אה"ע המובא להלן, ובעת אשר דבר בקדשו מאת אמו ע"ה אמר עלי' שהיתה ממש בעלת רוה"ק וספר איך שפעם אחת בעש"ק נתנה לילדי' לכל אחד חלה קטנה לאכול מאשר נאפה לכבוד שבת והיא היתה עומדת ומכינה תבשילים לצרכי שבת ופתאום כאשר הילדים אכלו רצתה לאחד מהילדים ולקחה מידו החלה ושברתה ולקחה מתוכה מחט. ואמר שראה אותה כמה פעמים לאחר פטירתה ואמנם זה כביר אשר לא ראה אותה כי לפי השערתו נתעלתה בעולם העליון גבוה מאוד ומטעם זה אין רצונה לירד לעולם השפל הזה. ובעת עודנו נער ורך בשנים הי' עילוי גדול בהפלגה עד להפליא, ואביו הרב מו"ה צבי ז"ל הי' עוסק במסחר ופ"א נסע לק"ק בראד על שב"ק ובסעודה שלישית הלך לשמוע חידושי תורה מהרב הקדוש המפורסים מו"ה יחיאל מיכל מ"מ מזלאטשיב זצללה"ה שהי' ג"כ בבראד על ש"ק ובאמצע הדרוש פתח ואמר ברוח קדשו נמצאים אנשים אשר אין די לפניהם במה שחוננם ה' בבן אשר תאיר ארץ מכבודו ועוד מתרעמים בלבם למה לא חוננם גם

בפרנסה בהרווחה והבין כי כוונת הרה"ק עליו בדיבור ההוא יען כי כן חשב אז בלבבו, והרה"ק כיון למחשבתו.

ובעת עודנו יניק ורך משה קבל תורה מאת דודו הרב הצדיק הגאוה"ק מו"ה יוסף זצ"ל אבד"ק קאלבסוב ונפלאות שמע מפיו בעת העלה על זכרונו הטהור לדבר מאת דודו ורבו הקדוש הנ"ל ואף גם בעת שבא בימים הכיר בו מורו ורבו הגאון הקדוש צדיק יסוד עולם אספקלריא המאירה רבינו יעקב יצחק מלובלין זצללה"ה את שביבי ניצוצי דת אש אשר קירן אור פני משה מאשר קיבל תורה מרבו הקדוש הנ"ל ופעם אחת בהיותו בק"ק לובלין ואמר רבינו הקדוש מלובלין כי לא נכון בהעתים הללו ללמוד שער היחוד בס' הקדוש חובת הלבבות ואם אמנם כי המחבר הקדוש עשה השער ההוא לזכות את הרבים אולם אך לדורו נעשה אמנם בדורות הללו שנתמעטו הלבבות ולאו כל מוחא סביל להבין סברות דקות כאלה ולקשר נימה בנימה להבין הדברים לאמיתן יהי' הנזק יותר מן התועלת ע"כ יותר יקבל שכר על הפרישה מן הדרישה ע"כ תוד"ק וע"ז השיב משה רבינו ז"ל כי הוא למד השער היחוד בעת היותו צעיר לימים ובעהי"ת נהנה מאורו והי' לו לתועלת ע"י לימודו השער הנ"ל וע"ז השיב לו רבו הקדוש בזה הלשון על כ"מ אין חידוש יען למד אצל דודו ורבו הרב מ' יוסף אבד"ק קאלבסוב כל התורה מבראשית עד לעיני כל ישראל ושתל בלבו אמונה חזקה יתד שלא תמוט וכל רוחות שבעולם לא יזיזו אותו ממקומו עץ שתול על פלגי מים ע"כ אין מהתימה שיכול אח"ז ללמוד שער היחוד מה שאין כן לזולתו! ובהגהותיו על יו"ד שנדפסו בווילנא ובלבוב זה לא כביר מביא את רבו הנ"ל בסי' שמ"א! ואך אחת אספרה מאת אשר שמעתי כד הוינא טליא בבית אבי אבא הגאה"ק מו"ה אלעזר ניסן זצלל"ה שספר אשר שמע מאביו זלל"ה בהיותו בבית דודו ורבו הקדוש הנ"ל פעם אחת במצוש"ק בא השמש לבית הרב דודו ורבו הנ"ל ואמר לו השמש כמתמי' מה זאת שראיתי היום לעת אמירת נעריצך נכתב על הפרוכת באותיות של אש וזאת אינני זוכר היטב אם אמר שראה שם הוי' או אותיות כתר והשמש הנ"ל הי' איש פשוט והרב לא השיב לו כלל ואך כאשר יצא מלפניו אמר לתלמידו זקיני מאוה"ג ז"ל תדע כי השמש הזה שוב לא יאריך ימים כי הוא ענין גילוי שכינה וכתיב כי לא יראנו האדם וחי וכן הוי עכ"ל ואתה פה עמוד עמדי בין והתבונן מה בין דורות הראשונים... אח"כ לקח תורה מפי בן דודו הגאון המובהק המקובל המפורסים בדורו מו"ה ארי' ליב הלוי זצללה"ה אבד"ק סטריזאב בעהמ"ח ספר דרישת ארי על אה"ע הנקרא אבן פינה כאשר כתב שם בהסכמתו לספר הנ"ל וז"ל שם נהירנא כד הוינא טליא יצקתי מים על ידו ושימשתי אותו בישיבה שיש בה סמיכה סמוכין לאורייתא ה"ה מורי

ורבי ש"ב בן דודי הרב הגאון האמתי מו"ה ארי' ליב הלוי זצללה"ה בן לאותו צדיק זה דודי ה"ה הרב הגאון מו"ה יהודא הלוי זצ"ל וכו' עכ"ל וכנראה שהגאון רבו הנ"ל הי' תופס ישיבה והרבית תורה ברבים וכאשר כלם שבחו והודו לשמו בהסכמתם ה"ה הגאון המפורסים מו"ה מרדכי זצ"ל אבד"ק לבוב והגאון קדוש ה' מו"ה לוי יצחק מבארדיטשוב זצללה"ה והגאון אבד"ק קאלימייא וג"כ נראה מהשיר אשר שר משה על רבו ודודו הגאון זצללה"ה, ומביא חידושי תורה משמו בהפתיחה לספרו ישמח משה וכפי הנראה קבל ממנו גם רזין דאורייתא וכאשר יבין המשכיל בהסכמתו שם וכן כתב הגאון המובהק מו"ה יוסף שאול נאטענזאהן אבד"ק לבוב בהסכמתו לס' שו"ת השיב משה וז"ל שם אבותינו ספרו לנו אשר בעת הי' פה בנאליציען הי' בקי בע"פ ערך שמנה מאות עלים מש"ס ערוכים ושמורים על פיו הקדוש, הוא הי' תלמוד הגאון הקדוש בעהמ"ח ס' דרישת ארי על אה"ע וכפי הראות ממנו למד נגלה ונסתר כי הגאון בעל דרישת ארי ז"ל ידיו רב לו עשר ידות בתורה ובחסידות והגאון הנ"ל כל רז לא אניס לי' ומשה קבל תורה וקבלה מעשיות מהגאון הצדיק הלז ונוראות שמעתי עליו בעת היותו באוהל שמו הטוב הולך וגדול ונהרו אליו רבים וכן שלימים לשמוע תורה מפיו וגם רבים אשר שאלו מאתו תורה וכו' עכ"ל:

על מקומו שואף וזרח הוא שם בעיר פרעמיסלא ונפל חבלו בנעימים והתחתן עם בת המנוח הרבני הנגיד המפורסים מו"ה ניסן ז"ל [בתואר הזה יתארהו בחתימתו בתשובתו שו"ת השיב משה בחלק אהע"ז סי' ס"ה] ולקח את בתו הצדיקת מרת חי' שרה ז"ל לו לאשה ובן י"ג שנים הי' כשנשאה וכאשר אבותינו ספרו לנו לא נגע בה עד היותו כבר שיתסר [ועי' במס' קדושין דף כ"ט ע"ב] והי' קדוש מרחם כאשר פ"א בר"ה בעת אשר דרש דרש משה בבהכ"נ באוהעל באמצע הדרוש ענה ואמר הלא תקבלו לדברי היוצאים מקירות לבבי כי בן שמנים שנה אנכי היום ואוכל להתפאר במדתו של יאע"ה שלא פגמתי מעולם במדה זו יסוד צדיק [ועיין תיקוני זוהר תיקון כ"ב] האיש הזה עוד בימי עלומיו החל רוה"ק לפעמו וזכה למראות אלקים בחזיונות הלילה כאשר ספר כי בעודנו צעיר לימים בלכתו לבהכ"נ להתפלל בער"ה תפלת מנחה ראה את קהלת ישראל היראים זוחלים ורועדים מיום הדין הקדוש והנורא. וחשב הוא בלבבו הטהור כי הוא אינו מפחד מיום הדין כי בכל השנה התמיד בלימודו ולא מצא בעצמו חטא ועון ובלילה בעת השינה חלם כי הוליכו אותו לפני הב"ד של מעלה והציעו לפניו תורתו ותפילותיו ומעשיו מעללי איש ופקודת"ו הן שמים לא זכו בעיניו ובמלאכיו ישים תהלה עד אשר שפך כמים לבו ותשב אנוש עד דכא ובהקיצו משנתו כפל הפסוק בתוך פיו אל תרבו

תדברו גבוה גבוה יצא עתק מפיכם כי אל דעות ה' ולו נתכנו עלילות, ובעת היותו כבר שיבסר למד עם תלמידים דקשישי' מני' כאשר תראה בתשובתו חלק אה"ע סי' ס"ה אות ג' מה שהעתיק בתשובתו קונטרס גדול ממה שרשם אצלו בהיותו בר שיבסר שכתב שם והקשה לי אחד מתלמידים וכו' והשבתי לו וכו' חזר אותו תלמיד ואמר רבי הרשיני לומר עוד דבר אחד מה דקשה לי ע"ד הש"ך הנ"ל ואפרש שיחתי ואמרתי בני פתח פיך ויאמרו דבריך שאל בני שאל ועליך נאמר תלמיד המחכים את רבו ויתקיים בי ומתלמידי יותר מכולם ובפרט אף שתלמידי אתה בחכמה גדול אתה ממני בשנים. ואלו לפעמים ימים ידברו כי טו"ב אני בשנים וידיד ה' אשר לא הי' כמוהו כל דין שדן קודם י"ח שנים החזיר לבעליו ואם לויתן הועלה בחכה מה יעשה דגי רקק ושילשל קטן כמוני ע"כ ספר דבריך ויען ויאמר וכו' וסיים שם וז"ל עכ"ל על קלף ההוא והי' גנוז באמתחתי בין שאר כתבי וחידושי ת"ל מן יום ההוא והלאה והנה אף שהי' עלי טל ילדות נראים הדברים נכוחים בעזהי"ת עכל"ק והתשובה השיב להשואל בעת היותו כבן כ"ח שנים כמו שכתב שם בתחלת תשובתו והוא תשובה ארוכה מאוד, וכאשר נראה שבעוד הי' צעיר לימים הי' גם אז כל גדולי דורו מריצים שאלותיהם אליו וכאשר בתשובתו שם סי' ס' ששאל אותו הגאון המפורסים [זקיני מצד אמי ז"ל] מו"ה מנחם מענדל אבד"ק ליסקא [נקרא לינסק] והוא שלח התשובה הנ"ל בתוך תשובת גאוני דורו שהשיבו לו על ענין הזה לגיסו הגאון המובהק מ' משולם ז"ל אבדק"ק טיסמניץ ופרעשבורג [אשר שניהם היו חתניו של הגאון המובהק מוהר"י הורוויטץ מהאמבורג ז"ל] והשיב לו על התשובה ההוא משה אמת ותורתו אמת וכאשר נדפס שם בסוף התשובה אשר הדברים שמע אדמו"ח ז"ל מפה קדשו והשאלה ההוא שאל ז' הגאון מוהר"מ מענדיל ז"ל גם לפני הגאון הנודע ה"ה בתשובותיו נוב"ת חלק אהע"ז סי' י"ט.

ואל יפלא בעיניך א"כ כאשר רוב גדולי דורו השכימו לפתחו לשאול בדבר ה' זו הלכה והשיב משה לכל שואל א"כ מדוע לא נמצא כ"א כרך כזה נדפס מתשובותיו היקרים תדע נאמנה כי מאת ה' היתה זאת וכמבואר במדרש רבה סדר תזריע פ' ט"ו ובילקוט במקומו עה"פ לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה (איוב כ"ח) לעשות לרוח משקל כל נביא ונביא ניתן רוח הקודש לכל אחד כפי כחו ומים תכן במדה אלו דברי תורה שכל אדם נוטל תורה במדה ואין מים אלא תורה וכו' ד"א לעשות לרוח משקל א"ר אפי' רוה"ק ששורה על הנביאים אינו שורה אלא במשקל יש מתנבא ספר אחד ויש מתנבא שני ספרים וכו'. ובאמונה כי לא נדפס אף חלק אחד מחמשית מאשר נשאר בכתי"ק חידושים על הש"ס ורמב"ם וש"ע ושו"ת [וכאשר מביא בספרו ישמח משה כ"פ חידושים

על מס' הש"ס ועל הש"ע] מלבד דרושים על אגדה הרבה מאוד והכל בדרך נפלא ועומק העיון כאשר יראה בספריו הקדושים אשר נדפסו ואך אין להעלות על גליון כל מה שעבר עלי כתבי קודש האלה וזכרתי ימים מקדם עוד היותי סמוך על שולחן המלך אדוני דודי מו"ח הגאה"ק זללה"ה בק"ק סיגוט כאשר דברנו למה לא ידפיס השו"ת ממר זקינו הגאון הקדוש זצללה"ה גנח מכאב לבו הטהור ואמר מה אעשה כי בושה הוא בעיני להדפיס כרך קטן מתשובות הנמצאים בידי מסודרים אשר עוד נסדרו בק"ק שינאווע ע"י זקיני המחבר הקדוש בעצמו אשר אינם כ"א כערך עשרים שו"ת ומה יאמרו הבריות מגאון גדול מפורסים כמותו לא נדפס כ"א כרך קטן מתשובותיו ולסדר יתר התשובות הנמצאים בתוך כתביו אשר נתערבו ונתפזרו אנה ואנה באין סדר בתוך ג' תיבות גדולים אין בכחי וגם אין הזמן מספיק לי בעת הזאת כי אנכי טרוד בחבילי טרדין כאשר ידעתם כה דבר בקדשו בכ"ע אשר העלה בזכרונו הטהור לדבר מהכתבים הנ"ל עד אשר נתתי אל לבי ובחמלת ה' עלי וזכות זקיני המחבר שעמדה לי והרבה יגיעות יגעתי לערך שנה עד שזכיתי ונלקטו ונסדרו על ידי ובהשגחת אדומו"ח, הכרך הנדפס בשם שו"ת השיב משה שהם ערך ק"ז תשובות ולא יאומן כי יסופר את גודל היגיעות שהי' לנו שהי' כמה תשובות נכתבים על עשרים גליונות קטנים נמחקים ומטושטשים אחת הנה ואחת הנה עד אשר לקטתים וסדרתים בסדר ראוי וכאשר כתב אדומ"ח זלה"ה בהקדמתו שם, ולא אכחד כי לולא שנלאתי אז מגודל העבודה הי' באפשרי ללקט עוד איזה תשובות אך צעיר לימים הייתי ולא הבנתי גודל המצוה וגם לא ידעתי אם תאכלם העש עד אשר לדאבון נפשי בלו ונאבדו ולא נשאר בידינו רק המעט מן המעט והיודע את קורותיו ותהלוכותיו רואה בחוש כי מן השמים עזרוהו ושמרו אותו כנאמר רגלי חסידיו ישמור וכמאמר הבא לטהר מסייעין אותו וכאשר נראה מסדר זמנים חותנו הרב מו"ה ניסן ז"ל נפטר בעת היות חתנו ז"ל כבן כ"ב שנים לכל היותר וכאשר תראה להלן אשר בשנת תקמ"ג נתגלה אליו בחלום וכנראה מתוך הענין שהי' אז כבר נפטר איזה זמן ויען שחותנו הי' מחזיקו על שלחנו וכל מחסוריו עליו ע"כ לאחר פטירתו פעם אחת באמצע לימודו בקדושה וטהרה נפל במחשבתו מאחר שחותנו ז"ל הלך לעולמו ואין מי שיחזיקנו והוא בעצמו לא יעסוק במסחר וקנין כי לא יתבטל מעבודתו והמעט אשר יש לו מעזבון חותנו אם יתן לאיש אחד שיעסוק במו"מ לא יספיק סך כזה לפרנסת שניהם ובאם הי' לו שלושים אלף הי' מספיק לפרנסת שניהם והי' בידו ליתן לשותף שיעסוק במו"מ עבורו ואז הי' יכול לעבוד את ה' כאשר עם לבבו כן עלה במחשבה לפניו ואח"ז הי' מתנמנם על הספר וכמעט נים ולא נים וראה היכל אחד ושם בהיכל יושב איש צעיר לימים על הכסא בראש

ועל הפתח עמד איש גדול הקומה והראה לו באצבע ואמר בזה"ל ר' יצחק לוריא ותיכף הלך להאר"י הקדוש ז"ל ואמר לו האר"י בזה"ל יונגער מאנן וועז מען האט שוין שלושים אלף שוב אין צריכים לעזרת השי"ת, והאיש גדול הקומה שעמד על הפתח הי' הר"ח ויטאל זללה"ה, ותיכף התיישב בדעתו הלא נאמנו מאוד דברי האר"י ז"ל והלא הוא באמת חסרון הבטחון ומעת הזאת שוב לא הרהר בענינים כאלה ושם ה' מבטחו.

גם פ"א בלומדו בעזרת נשים בביהכ"נ בההתבודדת שלא יבלבלו אותו כי התמדתו הי' עד להפליא באו איזהו נשים לבהכ"נ לעזרת אנשים ופתחו האה"ק ובכו בקול גדול וצעקו וחננו לשוכן רומה על חולה מסוכן ר"ל לבקש רחמים בעדו וקולם בלבל אותו מאוד מלימודו והרהר בלבו הנשים הללו ידמו כי קולם בוקע רקיעים ולא ידעו כי יבלבלו אותי מתורתי אשר אין שוה להם, ותיכף שמע קול מן השמים קול אומר קרא עצת עני תבישו כי ה' מחסיהו, וד"ל כי קרוב ה' לנשברי לב ואת שועתם ישמע ויושיעם ומזה תראה איך הי' מושגח בהשגחה פרטיות בכל פסיעה ובכל תנועה מעת היותו עוד רך בשנים לבל יפול ממדריגתו וכאשר אמר בעצמו לעת זקנתו אשר זה פעם הרביעית שהוא בזה העולם ויודע באיזה דור הי' בכל פעם ואף גם הי' בכל פעם מהאנשים המפורסמים בעולם ואך לא רצה לגלות מי הי' ואמר שסכנה הי' להוריד נשמה גדולה כזו לעולם התחתון אך ב"ה כאשר עלתה בלשון אשכנז עס איזט איין דער וועגעניש אזוי איין נשמה ארונטער צי לאזין נאר אז עס איז געראטין איז געראטין.

חזיונותיו וחלומותיו הי' נפלאים ואמר כי חלומותיו המה כענין נבואה וכמה פעמים דרש דרש משה בחלומו דברים חריפים ושנונים הלא המה בכתובים בספר ישמח משה ובחיבור זה בכמה מקומות מה שנתגלה לו בחלום [ועיין בישמח משה פ' תולדות ד"ה עוד נ"ל א"כ למה זה אנכי ופ' בהר שם בהג"ה ד"ה אמר המסדר וכו' ופ' בלק ד"ה הן עם וכו' ושם ד"ה איעצך אשר יעשה העם הזה וכו' ובפ' משפטים בהג"ה ד"ה אמר המסדר עיי"ש ועוד בכמה מקומות ובס' ויקרא ד"ה אדם כי יקריב וכו' וז"ל שם באמצע הדרוש עפ"י שנגלה לי בחלום בענין הג"ע של התנאים עכלה"ק ושמעתי פירוש הדברים ממוזללה"ה כי בחלומו הוליכו אותו להראות לו הגן עדן ובא לבית גדול יפה ונאה ובתוכו עמד שלחן קטן שקורין (שטענדיר) ואצלו עמד זקן אחד ולמד ואמר לו המוליך אותו כי זהו העומד ולומד הוא אחד מהתנאים בעלי המשנה שאל האי סבא קדישא להמוליכו הזה הוא גן עדן של התנא הלא כזה ישנו גם בעוה"ז והשיב לו האם תדמה כי התנא הלזה הוא בגן עדן. הגן עדן הוא בתוכו ובלבבו! והמשכיל יבין השגת האמת בזה ועיין בישמח משה פ' בראשית ד"ה בהקדם לפרש הפסוקים שיה"ש והמ"י]:

בעת היותו בן כ"ד שנים בא אליו בחלומו חותנו הרב מו"ה ניסן ז"ל וכאשר נמצא רשם בכתב יד קדשו וז"ל לזכרון בליל מו"ש אחר חצות הלילה אור ליום א' פ' ואתחנן ה' לחודש מנחם אב תקמ"ג לפ"ק בנפול תרדימה על אנשים ראיתי בחלום חותני מו"ה ניסן ז"ל ואמרתי לו מאחר ששוב אין מענישין אותך שאתה הולך בחירות מה אתה עושה בכאן והשיב לו בשפה רפה משוט בארץ ומתהלך בה ואמרתי לו למה לא תגיד לי ואם אתה צריך לדבר הלא אדם חי אנכי ויכולני לתקן קצת בעזרת הבורא יתברך ואמר לי ראוי לך להבין. והבנתי מדבריו ששוב אין עונשין אך ורק שלמנוחתו ולמקומו לא הגיע ואמרתי לו האם חשבו למר בתוך הזכיות מה שגדל אותי ונשא אותי כאומן את היונק ואמץ בכל כחו שיביאנו לתלמוד תורה ואמר לי כלל לא ותמהתי מאוד מה זה ואמר לי אמת שיש זכיות שלי עדיין צרורים בשקים אוצרות והון רב ולא ידעתי עדיין מה הם ועדיין לא לקחו אותם כלל לחשוב כמה שכר מגיע לי עליהם ודבר זה הוא עגמת נפש יותר גדול שהמתים מקנאים אותי ואומרים לי שאני עושר גדול ואין כל מאומה בידי ועוד דברתי עמו דברים הרבה אשר לא ניתנו לכתוב עכ"ל בכתי"ק ושם באותו נייר כתב בכתי"ק וז"ל ביום ר"ח אב קדמ"ת לפ"ק בבוקר ואני בחלומי ואלי דבר יגונב אם כל ימיו עשה עבירה ונשתקע בה ובאחרונה כשעשאה נתחרט והלך ונובל ובוכה בכי' רבה בחרטה ועזיבה לגמרי שלא יעשה עוד, מוחל לו, ואף שאם עשה רק פעם אחת העבירה לא די לו בזה אלא צריך תשובת המשקל שיסבול צער כנגד הנאה שהי' לו הכא עדיף טפי דהתם כיון שלא נשתקע בה לא הוי הפרישה לו צער כיון שלא הורגל בה לכך צריך לצער אחר משא"כ זה שרגיל בה מאוד א"כ הפרישה בעצמה הוא לו צער גדול בכל עת שיצרו תוקפו לעשות המורגל אין לך תשובת המשקל גדול מזה שהוא זובח יצרו בכל פעם ומחשב לו הצער כנגד הנאה ועל כזה נאמר כולו הפך לבן טהור הוא וש"ת א"כ יחטא האדם בכיון הרבה כדי שלא יצטרך תשובה לזה אמז"ל האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה שאם עשה עמ"כ לא יועיל לו וה"פ האומר אחטא והדר אחטא כדי שיהי' לו תשובה בנקל אין מספיקין וכו' וכן אמרו לי על איש אחד שהי' כנ"ל ע"כ החלום וב"ה כי חפץ חסד הוא עכ"ל בכתי"ק. כאשר אבותינו ספרו לנו בעוד היותו בק"ק פרעמיסלא ולפי סדר הזמנים הי' אז כבן כ"ג שנים לכל היותר בא אליו הרב המקובל הקדוש אלקי מו"ה יצחק אייזיק הלוי שוחט מכפר זורוויטץ סמוך חצי מיל לפרעמיסלא בעהמ"ח ספר הקדוש רזא מהימנא ואותיות דר' יצחק וספר יסוד יצחק על ה' מילה בדרך פרד"ס אשר הי' הצנע לכת מאוד ולא ידע איש את גבורתו כמה רב גובר' ושם בהסכמת על הספר רזא מהימנא מהגאון מו"ה

משולם הכהן אבדק"ק זוראוונא ואבדק"ק לבוב העיד עליו בשם אחיו הגאון המקובל אלקי מופה"ד מו"ה אייזיק הכהן אבד"ק קארץ ואסטראה בעל הספר הנורא ברית כהונת עולם איך שראה העלים מכתי"ק המחבר רזא מהימנא והעיד שרוח ה' נוססה בו וכן העיד הגאון המפורסים ר' זלמן מרגליות מבראד ששמע מנאמן אהוביו איך שעל כל נעלם הי' בוכה ומתחנן עד שיאירו עיניו ויבין את זאת וכן העיד שם בשם מורו הגאה"ק בעל בכ"ע הנ"ל ששיבח מאוד את קדושת הכתבים האלה, והנה השו"ב הזה הי' הצנע לכת מאוד ובשעת שחיטה הי' דמעותיו נושרות מבין ריסי עיניו עכ"ל שם בהסכמה ופעם אחת בא אל זקיני ז"ל ואמר שרצונו ללמוד עמו סתרי תורה והוא הי' ממאן בזה והטעם שלא רצה ללמוד מאתו בעת ההוא נעלם מאתנו. אך זאת ידענו שזה אחד משלשה דברים שאמר שמעולם מתחרט עליהם וזאת אחת מהם [והשנית הוא שבעת שנתקבל לאב"ד ור"מ דק"ק שינאווע ורבינו הקדוש בעל נועם אלימלך הי' בליזענסק אשר לא רחוק הוא משינאווע ופעם אחת אמר לפני תלמידיו הקדושים בתוך דיבורי קודש אשר דבר אתם כי נשמת הרב משינאווע היא גדולה ויקרה מאוד ונפשו אותה מאוד לראות אתו פא"פ אך מה יעשה כי הרב משינאווע אינו רוצה לבוא אליו והוא אינו יכול לנסוע אליו כן דבר בקדשו ויהי כשמעם את הדברים מפי רבם הקדוש זצללה"ה (וכפי הנראה הי' עוד צעיר לימים והי' זה בתוך שנה או שנתים אחר ביאתו לשינאווע כי בשנת תקמ"ג מצאנו שהי' עוד בפרעמיסלא בעת הסתלקות של הרב הקדוש בעל רזא מהימנא כנ"ל והרב הקדוש בעל נועם אלימלך עלה השמימה בשנת תנצב"ה שהוא תקמ"ז לפ"ק והוא כערך ארבעה שנים בין זה לזה ובעת ההוא הי' עוד דרך החסידות דרך הקודש מהבעש"ט זללה"ה עוד מוזר לכת הפירושים ועוד לא ראה את תלמידיו ות"ת כי הי' לא כביר מפטירת הבעש"ט כי רבינו הבעש"ט עלה השמימה בשנת תק"כ] עשו חסידי ליזענסק שדרו בשינאווע השתדלות למען יטו את לבבו הקדוש לנסוע אל רבם הקדוש יען הבינו כי לא דבר קטן הוא אשר רבם משתוקק לראות אותו פא"פ עד אשר פ"א כשנסע רבינו מליזענסק לכפר אחד על בר"מ השתדלו שגם הוא יסע להתראות עם רבם הקדוש ושמע אליהם ונסע ואך כי בדרך הליכתו פגע בו ת"ח אחד אשר הי' מתנגד גדול על החסידים ושאל אותו אנה פניו מועדת ללכת והשיב לו להרה"ק מליזענסק והת"ח הזה התפלא מאוד על הנסיעה ההוא והתחיל להתוכח אתו היתכן וכי זה כבוד התורה אשר כ"ת שמו מפורסים מאוד לגאון גדול בישראל יסע לרב חסיד אשר למעלתו עשר ידות בתורה על החסיד הלזה ומה יאמרו הבריות ח"ו בזה יחולל כבוד התורה ולומדי' וכדומה הרבה דברים אשר לא ניתנו להעלות על הכתב עד אשר מעשה שטן

הצליח ודבריו אלה הטו את לבבו הטהור וחזר לאחוריו מאמצע הדרך ונסע לביתו ושוב לא ראה את רבינו הקדוש וכאשר נראה לא הי' ימים רבים אשר רבינו זצ"ל קטר בחד קטירא לחיי עלמין. וגם ע"ז התחרט כל ימיו והשלישי הכי נכבד והוא דבר נפלא אמנם אמר האי סבא קדישא בעת שסיפר לבניו ויו"ח כי לא יגלו זאת] והנה כפי הנראה הי' לו להרב הקדוש בעל רזא מהימנא חלישות דעת מזה על מה שלא רצה לקבל מאתו רזא דרזין טמירין דטמירין אשר רצה להשפיע עליו ולתת מהודו עליו כי כל משפיע צריך למקבל כידוע ע"כ בעת הסתלקותו מזה העולם חלה פני העומדים עליו שישימו בקברו כתביו הקדושים אשר נכתבים על הספר כאשר כתב בהקדמת הספר ר"מ מהמלבה"ד ואני הכותב שמעתי אשר אמר המחבר הקדוש שבאם שלא נחשבו הכתבים שלו בזה העולם יקחם לו לעצמו לעולם האמת ואז בעת ההוא לאשר כנראה התחרט זקיני הקדוש זלה"ה אשר לא רצה ללמוד מאתו ע"כ טרח ויגע עד אשר אסף איש טהור כמה אנשים היודעים ובקיאים במלאכת הכתיבה וימהרו לעשות מלאכתם בעט סופר מהיר להעתיק כל הכתבים מאת המחבר הקדוש ושמו ההעתקה בקברו וגוף הכתבים נשארו וניתנו ליהנות מאורו וכמ"ש שם בהקדמה וז"ל וכמה יגיעות יגע אחד המיוחד שבעדה ה"ה הרב הגדול החריף נגיד וקצין האברך מו"ה משה בן מו"ה ניסן [ט"ס בן מ' ניסן כי הוא הי' חתן ר' ניסן וצ"ל בן מו"ה צבי זצ"ל] כעת הוא יושב על כסא הוראה בק"ק שינאווע עד אשר אסף וקבץ כל המאמרים יחדיו וגנזם במקום טהרה עכ"ל שם. בשנת קדמ"ת או תקמ"ה נתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק שינאווע במקומו של הגאון הקדוש רבי ר' שמעלקי זלה"ה אשר משם נתקבל לניקלשפורג והנה שם בעיר ההוא הוסיף טהרה וקדושה על קדושתו והי' לומד שם תורה בשקידה נפלאה והתמדת ורב לימודו אין להעריך ולא יכול דעת אנושי להבין איך הי' בחיק בר אינש ללמוד ולהבין ולזכור כ"כ כפי אשר מצאנו ראינו בפנקס קטן אשר בו נרשם ונכתב בכתי"ק אשר כתב לו וקבע לו חוק בתחלת השנה מדי שנה השיעורין כסדרן אשר ילמוד בכל יום ויום ולילה ללילה יחוה דעת תנ"כ עם כו"כ מפורשים ומדרש וילקוט ש"ס למיגמר ולמסבר רמב"ם וטור וש"ע ספרי שו"ת וספרי חקירה מו"ל עקרים ועקידה וכדומה זוהר וס' קבלה כמה וכמה אשר לפ"ד אך לומר בפה כמו שיאמר איש המוני תהלים במרוצת לשונו קשה לצייר שיוכל איש לכלכל דברים רבים כאלה ביום אחד [ועי' בסוף הספר מה שהעתקתי מכי"ק כי ישיר בשיר המעלות בדרך שיר קביעת זמנו בשיעורין כסדרן ד"ה דפח"ח] ועכ"ז הי' עיניו פקוחות על כל תהלוכות העיר והקהלה בכלל ובפרט כאשר נמצא עוד היום בק"ק שינאווע כמה תקנות טובות שתקן וכתב משה ספרא רבא דישראל בדברים מתוקים

דברי פי חכם חן וכן נמצא בפנקס הנ"ל שרשם לו למזכרת הרבה והרבה דברים אשר ישים עין השגחתו עליהם להיות צופה ומזהיר לב"י אשר קבל משה ע"ע את הדרך ילך בו והמעשה אשר יעשה לנהל את צאן מרעיתו בקהל עדתו [והכתב יושר דברי אמת נדפס בס' ישמח משה בראש ס' ויקרא] זכה וזיכה את הרבים לא הניח דבר קטן ודבר גדול אשר לא שם משה לפני ב"י וע"ז אחז"ל ותורתן מתי נעשית וכו' ותורתן מתברכת! וכ"ז מתוך דוחק ועוני כי הוא עיר קטנה ואף כי לא הי' מטופל בבנים בעת ההוא עכ"ז לא הספיקו לו לחם חקו ואך הסתפק במועט וקיים התורה מעוני וקבל הכל באהבה ותקטן עוד זאת בעיניו את אשר סבל עוני ולחץ עוד הוסיף להרבות עוד בסיגופים והי' יושב בתענית כמה ימים רצופים והכל עשה יפה בעתו בחכמה ודעת והצנע לכת ואמנם זקנתי היא אשתו הרבנית הצדקת ז"ל היא האשה חכמת לב בראותה כי תש כחו מאוד לסבת התעניתים התחילה להפצירו לבל יוסיף עוד להתענות כ"כ ולא נתן לבו לדברי' ויהי' כדברה אליו יום ויום ולא שמע אלי' עשתה בהשכל למען תמנע אותו מהתענית לאשר ידעה כי רוב מעשיו ועבודתו העלם יעלים מבני אדם ודרכו נסתרה מהם וקיים מאוד הצנע לכת עם ה"א אי לזאת פי' פתחה בחכמה ואמרה לכל איש אשר בא לפתח אהל משה לבקש דבר ה' הניחו לו להרב כי הוא יושב היום בתענית ותש כחו מאוד לדבר עם אנשים כן עשתה בחפץ כוונתה ביודעה כי לא יחפוץ שיתפרסמו מעשיו הקדושים ובזה תכריחהו למנוע מזה וכחפץ לבבה הצליחה וחדל מהתעניתים כי לא רצה לסבול אשר יתפרסם מעשיו הקדושים ואמר בעצמו לעת זקנתו כי גמלתהו טוב ולא רע ח"ו אשר עשתה זאת ומחזיק לה טובה יען הכח הזה מנערותו עומד לו בזקנתו לעבוד את ה' ולו הי' ממעט עוד יותר בסיגופים בילדותו הי' גופו יותר חזק וממוזג בעת ההוא לעבודתו ית"ש ועל כיו"ב נאמר צופי' הליכות ביתה ממרחק תביא לחמה, וכמה פעמים אמר שהיא שעמדה והיתה לו לעזר לא מעט לעבודתו הקדושה אשר בא למלאות מקום הגאון הקדוש ר"ר שמעלקא מנק"ב מקומו ממש מקום ששרה בו קדושת הצדיק הקדוש הזה מקום שעבד אותו צדיק את ה' ביראה ואהבה ובשמחה במס"נ ממש אשר מקום זה קנה קדושה לעצמו וכאשר ספר אדומו"ח ז"ל בשם זקינו ז"ל איך שהתפלל בחדר שהתפלל בו הר"ר שמעלקא ופתאום פעם אחת בליל ש"ק זכה והרגיש בעצמו יראת ה' גדולה עד מאוד עד מלא שבוע זו ואמר שכפי השערתו לא היתה מדריגת היראה זו שלו כי אם שיורי קדושה שנשאר שם מעבודת הלוי הקדוש מוהר"ש ושוב בליל ש"ק שאחריו הרגיש בעצמו אהבת ה' אהבה נפלאה מאוד אשר כמעט נפשו יצאה מגודל התהלהבות באהבתו ית"ש ג"כ עד מלא שבוע זו וידע בנפשו שלא מכחו הוא כ"א מציאה מצא שיורי

טהרה מקדושת הק' הנ"ל מביאו אדומ"ח ז"ל בספרו ייטב פנים ח"ר מאמר קידושין אות ל"ד עיי"ש. ואדוני אבא מארי הגה"צ מו"ה שמואל ט"ב ז"ל אבדפה"ק גארליטץ סיפר ששמע מפיו הקדוש ז"ל איך שפעם אחת נסע לאחת מהכפרים הסמוכים לשינאווע לצורך איזה ענין ולא הי' מקום נקי ומופנה אצל הבעה"ב להתפלל בו והראה לו הבעה"ב שיש לו גורן נקי בחצירו ועמד בגורן והתפלל שם ואח"ז שאל את בעה"ב אם כבר התפלל מי בהגורן הזה כי הרגיש שם קדושת המקום ונזכר הבעה"ב שרבינו הקדוש בעל נועם אלימלך התפלל ג"כ פ"א בהגורן הזה. ועיין בצל"ח ברכות דף וא"ו ע"ב ד"ה הי חסיד הי עניו מה שפירש מאמרם כל הקובע מקום לתפלתו א"א בעזרו כי קדושת המקום מה שקנה המקום קדושה לעצמו מסייע לו לתפלתו עיי"ש דבריו כי נעמו. ועיין בייטב לב פ' תולדות ד"ה ראה ריח בני אות ז'. וכן שמעתי מאדמו"ח זללה"ה כי לעת זקנתו של זקיני הקדוש באוהעל וכבר נמצאו שם אנשי קלי הדעת מגולחי זקן ההולכים לרוח הזמן באין תורה ויראה והדיוט קופץ בראש והי' מראשי הקהלה ובאו לפני כ"ק ושאלו מאתו מדוע רבינו מתבודד ומתפלל בכ"ע בחדרו ובהיכלו ולמה לא יאבה רבינו להתפלל אתנו בביהכ"נ הלא רבינו הוא הרב ואב"ד דקהלתינו ואנחנו משלמין לרבינו משכורתו ולמה יעזוב אותנו ולא יעשה הדברים השייכים לרב ואב"ד ואדמו"ח עמד שם בעת ההוא וחשב בדעתו כי בוודאי ישלחם ויגרשם מביתו בחרי אף כי בעת ההוא נהרו אליו מכל פנות והצדקה שחילק בעצמו בכל שבוע ושבוע לעניי העיר בקביעות עלה כפלים ממשכורתו מקופת הקהל מלבד הצדקות וגמ"ח שעשה לכמה בע"ב שירדו מנכסיהם ובפרט שהי' לעת זקנתו זקן ושבע ימים ואמנם הוא ברוב צדקתו וענותנותו השיב להם במענה רך ואמר שמעוני אחי הלא אחז"ל אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה וידוע אשר כל איש יכול להגיע למדריגה זו לעשות לו מקום ד"א של הלכה ולקבוע לו במקום ההוא מקום לתפלתו ושוב קנה המקום הזה קדושה לעצמו כמו קדושת בהכ"נ ובהמ"ד ואמז"ל שעתידין ב"כ וב"מ שבחו"ל שיקבעו בא"י וב"ה כי אני קבעתי בחדרי מקום ד' אמות של הלכה אשר הוא בחינת א"י שלי. והן עתה אתם רוצים לגרשוני מארץ ישראל שלי לעת זקנתי והאנשים האלו אשר לא ידעו ולא יבינו וטח עיניהם מראות להבין ולהשכיל אמרי קדוש כאלו עכ"ז פחדו ורעדו מהדר קדושתו והלכו מאתו בפחי נפש, וכנראה מדרכו הי' מעולם להתבודד לחשוב עם קונהו לעבוד עבודת ה' עין לא ראתה אלקים זולתך.

וספר כי בפעם אחת בליל יוהכ"פ אחר כל נדרי בא לחדרו להתבודד שמה כדרכו וראה את הרב הקדוש ר' ר' שמעלקא בהקיץ והבין יען כי עשה כמעשיו שדרש ברבים כדרכו

של אותו צדיק וקדוש לעורר העם לתשובה ע"כ נתגלה אליו [והרואה בספרי הדרשות לימים נוראים הנדפסים מהקדוש ר"ר שמעלקא יודע ומכיר שזו הדרך ממש שהלך בו רבינו האי סבא קדישא זלל"ה] ואמר פ"א כי יש לו כל המדרגות של הר' ר' שמעלקא רק זאת חסר לו מה שמוהר"ש הי' בעל מנגן להפליא והוא לא הי' בעל מנגן וכן אמר כמה פעמים כמה וכמה צדיקים אשר בעולם העליון רואה אותם בהקיץ בחדרו ובפרט בעת ההקפות בש"ת ואך בפרטות אמר על רבינו הנועם אלימלך אשר לא ראה אותו כי אם פעם אחת בעת ההקפות ומבין הטעם שיש לו תרעומות עליו על שמנע בחייו מלבוא אצלו [ופ"א ספר כי בעת אשר דרש דרש משה בז' אדר כנהוג בבהכ"נ שהספיד לגאון וצדיק אחד שנפטר ובאמצע הדרוש כאשר עצם עיניו להתיישב מעט ראה עמוד גדול וגבוה ומשה רבינו עומד וסומך את ידו עליו ואצל העמוד עמד אדם קטן הגאון שהספידו והחזיק א"ע בהעמוד הנ"ל והבין גדולת הצדיק הנפטר שזכה לחזק א"ע בהעמוד שהחזיק משה רבינו ע"ה וד"ל].

בשנת תקמ"ו או תקמ"ז בחודש תמוז ילד יולד לו בן ניתן לו וקרא שמו בישראל אלעזר ניסן הוא בנו יחידו מר זקיני אבי אבא הגאון הקדוש המפורסים לאיש מופת מו"ה אלעזר ניסן זצ"ל אבדק"ק סיגוט [ועוד היום נמצא מכתב קודש מכת"י אביו הקדוש שכתב לאקרו"ט דק' סיגוט מרבה לספר ולהלל את בנו הגאון ולהפליא בשבחו כעל אחד מהראשונים בחריפותו ובקיאותו וצדקתו וקדושתו] ואח"כ נתקבל לאבד"ק דראהאביטש ושם מנו"כ [ושמעתי שביום הולדו ראה בחלום ענין גדול וגם דברי הגמ' ביצה ט"ו ע"ב מעשה בר' אליעזר שהי' יושב ודורש כל היום כלו ועל הדבר הזה נקרא אלעזר ושם ניסן ע"ש חותנו הרב ואך אתפלא כי שם בש"ס הוא אליעזר ביו"ד והוא נקרא בשם אלעזר ואך כפי סדר יחוסו הי' לו אב זקן וקדוש נקרא מו"ה אלעזר זצ"ל] הוא הי' קדוש מרחם אמו ושמעתי מפיו הקדוש אשר פ"א בהיותו נער קטן שלחו אביו זצ"ל לקנות דבר מה והלך בשמחה רבה ורקד בכל הדרך מגודל שמחתו כי זכה לקיים כיבוד אב וכאשר למד בחדרו רק חומש ותהלים דקדק בלימודו בפסוק זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים וגו' שתיבת יום מיותר לכאורה ופי' על פי שנאמר וישלח ישראל למ"א אעברה נא בארצך וכתיב וימאן אדום נתן את ישראל עבור בגבולו ויט ישראל מעליו וא"כ אם הי' מניח אדום לעבור ישראל דרך ארצם הי' ממהרים לבוא לא"י ולא הי' באים לכל הדברים אשר הי' ע"י עיכובם במדבר וע"י עכבו הדרך יותר וזש"ה זכור ה' וכו' את יום ירושלים אותו יום שעכבו ישראל על ידם כן פי' בעודו יניק ושמעתי מפיו הקדוש שאמר שהי' לו שמחה עצומה אשר אין להעריך גודל שמחתו שזכה לחדש דברי תורה

וכן הביא מר אביו ז"ל בספרו תפלה למשה על תהלים קמ"ט אות ב' בזה הלשון הנה אמר בני היניק כ' אלעזר ניסן שיחי' וכן מביא עוד בחיבור זה חידושי תורה בשם בנו היניק במסכת כתובות דף כ"ט ועוד בכמה מקומות:

בעת היותו כבן שמונה שנים בלילה הראשונה של חג הסוכות ואביו וגם גיסו הגאון קדוש ה' אור עולם מו"ה ארי' ליביש ליפשיטץ אבד"ק ווישניצא אשר הי' בעת ההוא סמוך על שולחן חותנו מר זקיני ישבו בהסוכה אצל השלחן והילד שעשועים הנ"ל התנמנם מעט על השלחן כדרך הילדים וכאשר הקיץ מתנומתו ופתח את עיניו ראה על האדרת שהי' תלוי בסוכה לנוי סוכה [שקורין קאברין] שהי' כתוב באותיות גדולות מזוהבת כעין של אש תיבות מגן אברהם ותיכף שאל מי כתב כאן תיבות מגן אברהם וגיסו הרה"ק הנ"ל שאלו אי' כתב מגן אברהם והשיבו הכי לא תראה את אשר כתב כאן והראה לו באצבע התיבות הנ"ל ואביו הקדוש הי' יושב ודומם כן שמעתי מפיו הקדוש.

בעת היותו כבן תשע שנים חלה חולי גדול והי' מסוכן מאוד ומעצמו מובן גודל צערו של אביו הקדוש בראותו הבן יקיר לו ויחיד הוא לאביו ולאמו אין לו כי אם עוד בת אחת [וכאשר שמענו שהתנצל לפני מורו הרב הקדוש מלובלין שאין לו כי אם בן ובת והשיב לו טוב מעט בכוונה] אשר הוא בסכנה עצומה כ"כ בודאי שפך לבו אל ה' לעורר רחמים עליו ובראותו ח"ו סכנת מות מרחפת ע"פ הנער לקח שני אנשים כשרים ושלח ללייזענסק על הציון של רבינו הקדוש הנועם אלימלך ואמר להשלוחים כאשר תבואו לחצר בית החיים תאמרו אשר אנחנו מנדרים פרוטה לצדקה בעד הנשמה אשר תלך ותגיד לנשמת הרב ר' אלימלך כי באנו על הציון שלו להתפלל לה' ואז ירוצו כל הנשמות הנמצאים שם בעת ההוא להגיד ולהודיע להרב הקדוש (כי לא בכל עת שורה נפשו ש"א על קברו כידוע) ושם בעולם האמת דבר יקר הוא אצל נשמת המתים אשר יכולים להשתכר פרוטה שנותנים לתועלת נשמתם ע"כ כל אחד ירצה להקדים למען יזכה הוא במצות הפרוטה ואח"כ תלכו על קברו להתפלל בעד בני וגם תשגיחו במכוון על המורה שעות באיזה שעה שתהיו שמה כה אמר להם וכן עשו ופתאום הקיץ בנו הילד אשר הוא שוכב על ערשו כמתעלף בחדר הסמוך לחדרו שקורין [זייטין שטיבל] וקרא אבי אבי וכאשר בא אליו אמר לו מעתה אקים מחליי בעזהי"ת ואהי' מעתה בבריאות השלימות ושאלו מאין ידעת זאת בני והשיב לו שבזו הרגע היה אצלי איש יהודי וצייר תוארו ותמונתו כתמונת הקדוש הר' אלימלך ז"ל ובירך אותי והבטיח לי שאהיה מעתה בריא אולם ותיכף הביט אביו הקדוש על המורה שעות ואח"ז כאשר באו השלוחים אל ביתו ראה שהי' במכוון אותו שעה שהיו על הציון וכמדומני ששמעתי מזקיני זצ"ל שזוכר עוד

את כל זה. ויגדל האיש הלוך וגדול ונתקבל לאב"ד בעיר סיגוט והקאמידאט ובעת נסעו לשבת על כסא הרבנית נסע אתו עמו גם אביו הקדוש זצללה"ה ותרעש הארץ ונתקבצו אלפים מישראל שנסעו אתו ללותו ואשר באו לקראתו כאשר זקנים יספרו לנו לא היה קיבוץ כזה מעולם ובכל מקום בואם לבשו בגדי שבת ויו"ט והאי סבא קדישא בכה מאוד ע"ז הכבוד אשר ב"י היקרים יטריחו את עצמם כ"כ לכבדו ולנשאו ואך אנוש אנוש הוא ואוי לו למי שהעולם מטעין בו בו אז פיו פתח בחכמה בנו הקדוש ואמר לו אבי הכבוד הזה אשר יטריחו ב"י וישתדלו לעשות לא לך הוא רק לתורתך אשר ידעו כי הנך תלמיד חכם גדול גאון מובהק ומייגע א"ע בתורת ה' אז נח דעתו ואמר נחמתני בני נחמתני וענה ואמר פי' הפסוק בתהלים ט"ז לכן שמח לבי ויגל כבודי וכו' והדברים האלו נדפסים בחיבורו הקדוש תפלה למשה על תהלים שם אופן ב' וג' עיי"ש ומובא בספר ייטב לב פ' שמות ד"ה ונ"ל בהקדים! ומסיגוט נתקבל לדראהביטש, ודרכו והליכו בקודש הי' נשגב ונעלם מבני אדם וכאשר ראיתי לעת זקנתו היה סדר היום שלו עד שעה ב' אחר חצות הי' מלובש בטלית ותפלין של ר"ת ואח"ז בשעה ג' או ד' אכל סעודתו ותפלת המנחה הי' מתפלל גם כן בתפלין של ר"ת בלא טלית ומעריב היה מתפלל כשתי שעות אחר צאת הכוכבים ומחמת כאב עיניו בזקנותו לא הביט בספרים כי אם לפרקים ונראה שהיה רגיל על לשונו כמה וכמה דפים בש"ס ובזוהר ועוד כמה ענינים כאלה, שכלו היה חריף ומחודד מאוד מאוד ואמרו עליו חכמי לבוב שהיה מכירין אותו שמוחו כמו אחד מן הראשונים וזכרונו היה גדול ותקיף אשר אין דומה לו כאשר אנכי ידעתי להעיד אשר אף קודם הדרשה שדרש בבהכנ"ס בשבתות דרגלא לא עיין כמעט בשום ספר ואך לפרקים ראיתי שצווה ליתן לו ספר אחד או שנים והביט כמו חצי שעה מקודם ולא יותר ועל כל זה היה המשך הדרוש יותר מב' שעות רצופים ובכל שבת בסעודה השלישית אמר הרבה דברי תורה דברים מתוקים ונפלאים ושמעתי אשר כ"פ אמר דף אחד מס' זוהר ככתבו וכלשונו ממש אשר זה כביר לא ראו שלקח מספרי הזוהר בידו, וכ"פ ראיתיו יושב כמו ג' או ד' שעות בימי הקיץ אחר הסעודה ולא דבר עם שום אדם וידו על מצחו ופניו הי' כלפיד אש מעמיק במחשבתו בדביקות נפלא, ועוד היום מספרים מקדושתו ותורתו נפלאות לא נפל דבר מכל אשר דבר בקדשו הוא אמר ויהי ונתקיים בו ותגזור אומר ויקם לך ופעם אחת רצה אביו הקדוש למסור לו החכמה מהקמיעות אשר ידוע ומפורסים מהנפלאות שנעשו ע"י הקמיעות הללו אך מגודל ענות צדקו לא רצה לקבלם ואח"כ אמר אביו הקדוש בעצמו קודם פטירתו שכל מי אשר יצטרך דבר ילך לבנו כי הכח שיש לי בהקמיעות יש לבני בפיו הקדוש שכל אשר גוזר הקב"ה מקיים הוא גבה

לבו בדרכי ה' והשכיל מאוד בדרכיו ומי יכיל לספר צדקתו וחסידתו חכמתו וקדושתו היה הפלא ופלא אף בעת שאיפת שניפטאבאק ראו והכירו כי כל תנועותיו אך ביחודים לא לקח בשום פעם הטאבאק תיכף כאשר פתח את השאכטיל כי אם כחמשה או ששה פעמים קחהו בין אצבעותיו והניח וכן עשה כמה פעמים עד אשר לקחו להחותם ופעם אחת אמר כי טב"ק ר"ת קדוש ברוב טובך ובליל ש"ק בין כסא לעשור שלמחרתו הי' עי"כ בשנת תרט"ו כשעה אחת קודם עלות נשמתו הטהורה השמימה הי' יושב על מטתו וראינו איך הי' לוקח הטאבאק בידו וכדרך התנהגותו בעת שהי' בריא אולם כן נהג אז ולא ניכר שום השתנות אם שהי' גוסס והי' לפלא בעיני העומדים שראו את הדביקות הנפלא הזה ואמר לי ת"ח אחד חסיד מפורסים שעמד שם בשעת ההסתלקות אשר בכל עת שראה לקיחת הטאבאק לידו אל חוטמו הי' מרעיד ומשתומם בראותו גודל הדביקות והתלהבות לעת כזאת. אהבת ישראל היה תקוע בלבו כ"כ אשר בגודל ענותנותו אמר בפיו הקדוש אשר במדה הזאת בכחו להתפאר שיש לו אהבת ישראל באמת וכן נכתב על מצבת קבורתו, בשבת שלפני ר"ה בשנת תרי"ד שמונה ימים קודם פטירתו הלכו איזה ת"ח יראי ה' מסוימים לקבץ נדבות לצורך פדיון שבוים אשר הי' נחוץ בעת הזאת ובאו אל ביתו ובעת ההוא החל החולה אשר חלה וראיתי אשר זלגו עיניו דמעות ואמר מה אעשה אחינו עוסקים במצות פדיון שבוים וכחי אין אתי להיות להם לעזר לזכות במצוה הגדולה הזאת כדרכי, אף גם זאת הוא לא נחה דעתו הקדושה שרבים ינהרו אליו ואף אם באו אליו הקרובים או הרחוקים שלחם מעל פניו, וספר לי ת"ח אחד איך שפעם אחת נסע אליו הוא ואחוזת מרעהו מסיגוט לדראהביטש [כמדומני על ימים אחרונים דחג הסוכות] וכאשר באו אל ביתו התרעם מאוד על אשר באו ואמר להם הלא תדעו כי אין חפצי בכמו אלה וכ"ז כי הי' הצנע לכת מאוד בדרכים נשגבים ולא רצה שיתפרסם שמו בעולם לאיש מופת, וגם לא כתב בשום פעם חידושי תורה, ונראה כי מלבד הכאב עינים שהי' קשה לו מלאכת הכתיבה היה לו טעמים הכמוסים ע"ז ואך לו נדפסה תשובה אחת בשו"ת השיב משה בחיו"ד סי' ב"ן אשר כתב לאביו הגה"ק והוא מה שהשיב לו לא מצאנו ובנו אדמו"ח מביאו בספריו הקדושים ייט"ל וייטב פנים כמה פעמים חידושי תורתו מה ששמע בעצמו מפיו הקדוש ומהם מה ששמע אומרים בשמו והמה דברים יקרים וחריפים ולפעמים כתב מפי אבא מארי הגה"צ מו"ה אלעזר ניסן זצ"ל שמעתי ולפעמים כתב ומשם אבא מארי וכו' שמעתי.

ואל יפלא על אשר כתב אבא מארי ולא כתב אבא מורי יען שבעוד היותו כבן שנים עשר שנים שלחו אביו לאביו הזקן האי סבא קדישא זצ"ל ללמוד תורה מפיו הקדוש ועל

ברכיו של אותו זקן נתגדל והי' תלמידו המובהק וחבבו מאוד כבבת עינו וכמעט רגע לא סר השגחתו ממנו וכמעט כל מה שקבל משה מרבותיו מסרה לנכדו החביב לו וכל רז לא אניס לי' [ושמעתי ממוזללה"ה אשר פ"א היו מסובין בסעודת שבת האי סבא קדישא ובנו הגה"ק שבא לקבל פני אביו ונכדו הוא מוזללה"ה ודרש דרש משה כדרכו אח"כ כבד לבנו שגם הוא ידרוש ואחרי שדרש בנו צוה הזקן לנכדו היניק שגם הוא ידרוש אם כי היה צעיר לימים למען יקוים במו לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך וכו' ואמרו בתוספת ב"ב דף נ"ט ה"מ ברואים זה את זה ואמר כי כוונת התוספת ברואים זא"ז בד"ת וענה ואמר מוזללה"ה ופירש הפסוק ויאמר ישראל אל יוסף ראה פניך לא פללתי והנה הראה אותי אלקים גם את זרעך ולו נדפסה הפי' ההוא בספרו ייטב לב פרש' ויחי וזה שמסוים שם ובילדותי אמרתי פי' זה לפני מוזללה"ה וקלסי' ועיין ייטב לב פרש' ראה ד"ה לא תעשון כן וכו'] ואותו זקן אשר לו עינים פקוחות צופה למרחוק לא זז מחבבו כי ראה וידע אשר הוד שמשו תאיר פני תבל ומלואה וכאשר שמעתי מפי אמו הוא זקנתי הרבנית הצדיקת המפורסמת מ' רוזא בלימא ע"ה אשר בעת היותו כבן ד' שנים והי' להם עוד בת אחת קטנה בשמה חנה ראכל ע"ה ובעת ההוא עוד לא נולד אבא מארי זצ"ל ושלחה על ידי איש אחד שנסע להרה"ק ללובלין פתקא שקורין קוויטל להקדוש הנ"ל וכאשר קרא את שמו יקותיאל יהודה אמר בל"א עס שיינט עס שיינט וכאשר קרא את שם הבת אמר בל"א נעביך נעביך. [ועתה הבט וראה כי לא בעיני בשר יחזו הצדיקים הקדושים האלה וכאשר פתר כן הי' אחר כמה וכמה שנים. אדמו"ח ז"ל זרח והאיר ע"פ תבל באור תורתו וצדקתו אשר לאורו הלכו אלפים מישראל ותאיר ארץ מכבודו, תל תלפיות שהכל פונים אליו הן בדבר ה' זו הלכה הן להושע בתפלתו והי' עמוד העולם ונשמע קולו למרחקים ואחרי דבריו הקדושים לא ישנו זכה וזיכה את הרבים הרביץ תורה בישראל והעמיד תלמידים לאלפים תלמידי חכמים ויראי השם כל רואיהם יכירום כי המה מתלמידי' הקדושים ולא נוכל להעריך על הגליון גודל אהבתו בהשגחה רבה על התלמידים שיגדלו ויהיו לאנשים בתורה ויראה ללמדם דרך ה' שיזכו לעצמם וישתדלו לזכות את הרבים ללמוד וללמד והי' להם לאב רחמן ונשאם על כנפיו כאשר ישא האומן את היונק והשגיח עליהם בפרטיות שילמדו תורה בקדוש"ה וטהר"ה והשתדל למצוא עזר"ם סמוך לפרקם כמה וכמה אלפים הוציא על תלמידיו להיות צדיק מושיע להם בכל צרכם והי' פתחו פתוח בכל עת לתלמידיו ואף לקטן שבהם אשר הי' לו דבר הן בלימודו הן בשאר צרכיו ובא אליו כבן לאביו וכמעט רגע לא הסיר דעתו מהם ויקר ודרש בכל עת אחרי התנהגות תלמידיו בביתם בינם לבין עצמם ופ"א אמר לתלמידיו באמצע

לימודו האם תדמו כי לא אדע מה מעשיכם אף בהסתר אשר אין עין בו"ד רואה הלא פניכם תענה ותאמר אף הרהורי לבבכם, כי הוא חרוט על צורתכם, וקורא אני מעלליכם מעל פניכם, וסוד ה' ליריאיו אך אקוה כי תורתי תאיר לכם מחשבת הלילה ולילה כיום יאיר בנר מצוה ותורה אור וכל התלמידים כשמעם דברי קדשו אחזם רעדה ופלצות יבעתוהו אשר כבשו כלם פניהם בקרקע מגודל הבושת מפני רבם הקדוש אשר דבריו חוצב להבות אש וכחצים שנונים ירדו חדרי לבבם ותיכף ומיד התחיל להבינו בהם בפנים שוחקות וצהלו פניו, אשר שמחו וגילו ברעדה תלמידיו היקרים, תקצר היריעה מהכיל אם אמרתי אספרה עד כמה הנהיג בחכמה עצומה בהשכל ודעת טהורה את בית מדרשו עם תלמידיו היקרים וכאשר בזה התפאר בעצמו יומים לפני מותו כאשר פקד שלא יתוארו על מצבת אבן קבורתו שום תואר גאון וקדוש וצדיק ענה ואמר הלא ידעתם כי מעודי אני אוהב אמת ולא יכולתי לסבול השקר ע"כ הנני מצוה לכם שלא יתארו עלי שום תואר כנ"ל רק זה תכתבו כאשר אומר "הרב המפורסים" [כי ת"ל אני מפורסים בכל המדינות ודברי נשמעים בכל מקום אשר דברי מגיעים אם הי' באיזה עיר וקהלה מחלוקה וכדומה אם כי כתבו כמה וכמה גדולים להשקיט הריב והמחלוקה ולא עלתה בידם ת"ל כאשר אנכי כתבתי קמה הסערה לדממה ואחרי דברי לא ישנו בידעם כי דברי כנים ואמיתיים כי מעולם לא היה לי שום כוונה אחרת רק למען אהבת האמת והשלום לכבודו ית"ש ולא נשאתי פני איש!] "נודע בשערים" [שערים המצוינים בהלכה] "העמיד תלמידים הגונים וישרים" כי[לא אבוש עם תלמידי ב"ה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב כלם אהובים כלם ברורים וישרים "השאיר אחריו ברכה חיבורים יקרים" [כי ת"ל אתפאר עם חיבורי היקרים אקוה כי רבים יאותו לאורם והי' למאורות בלבותם] "כש"ת וכו' עכ"ל ומלבד אשר נהרו אליו רבים וכן שלמים גדולים וצדיקים מכל עבר ופנה לקבל ברכתו ועצתו כאשר ישאל איש בדבר אלקים ולשמוע מוסריו הנעימים פה מפיק מרגליות ורבים השיב מעון ונתקיים בו מאה"כ (איוב וא"ו) מה נמרצו אמרי יושר ומה יוכיח הוכח מכם ועיין בייטב לב פרש' מטות. ועיין בזוהר אחרי דף ע"ו ע"א האי צדיקא זכאה ואשתדל באורייתא יממא ולילה קב"ה משיך עליו חד חוטא דחסד ואתרשים לי' באפוי ומההוא רשימא דחלי עילאי ותתאי. ועליו נוכל לומר מה שמצינו מאמרם ז"ל מרגליות טובה היתה תלוי' בצוארו של אברהם אבינו ע"ה כל חולה [הנפש כאשר מבואר בארוכה בישמח משה פרש' וירא ד"ה והוא יושב פתח האהל כחם היום] מיד נתרפא כן כל אשר זכה לקבל פני קדשו יעיד ויגיד כי בהביטו בפני קדשו נתמלא לבבו שמחה ורשפי אהבה התנוצץ בקרבו ומקרני הוד פניו הזריח רוח טהרה, וניצוצי תשובה הכו על תלמי

לבבות בני אדם. אף גם הוא לא בסתר דבר בקדשו פעם אחת ביום הו"ר בעת הקפות בבהכ"נ בעת שהי' הדבר חולי רע ר"ל ענה ואמר בעת שאמר בהושענא נפש מבהלה שכל מי שירגיש בעצמו החולי ר"ל או פחד ובהלה ר"ל יצייר לעצמו את תואר צורתו ושב ורפא לו ותניח רוחו בקרבו וכן אמר לכמה אנשים חולים ר"ל שיציירו לעצמם תואר פניו והשם ישלח דברו וירפאם בין והתבונן שנתקיים דברי קדוש ה' עליו הוא אמר ויהי חכמת אדם תאיר פניו. וכל מעשיו ותהלוכותיו הי' בשמחה ובצהלות פנים ובהשכל ובחכמה יתירה ובהצנע מאוד וכמה מהתלמידים ספרו אשר זכו לשמשו והיו ישינים בחדרו שישב שם ובא כמה פעמים עם נרו בידו להאיר נגד עיני הישן לנסותו אם הוא ישן למען הסתר מאתו מעשיו בלילה כאשר ערך תפלתו בחצות הלילה בבכיה עצומה וכדומה [וכאשר סדרתי ס' ייטב פנים חלק ראשון והגעתי למאמר קדושין לליל ג' דסוכות אות כ"ד מה שמפרש שם וישא יעקב רגליו וגו' וירא והנה באר בשדה עיי"ש דברים מתוקים אמרתי למוזללה"ה בזה הפירוש ציירת בציור את תכונתך ודרכך מכל וכל וחכם מה הוא אומר והשיבני בפנים צוחקות כן צריך להיות והמ"י], וכל צדיקי דורו הללו ושבחו אותו למאוד והי' יקר בעיניהם מאוד ואם כי הי' צעיר לימים עכ"ז באו אתו גדולי הצדיקים בקשרי שידוכין עם יו"ח היקרים יחי' והרה"ק מוהר"א מראפשיץ אמר עליו כי הי' גוף טהור והמ"י והן אחרי כי הלך לאור באור החיים גדולים צדיקים יותר ודבריו הקדושים חיים וקיימים אתנו שהשאיר אחריו ברכה ספריו הקדושים ה"ה ספר הקדוש הנחמד כליל בפרד"ס אשכו"ל הכופר הכי נקרא ייטב לב חיבור גדול ורחב ידים על התורה. ס' יקר מפז ייטב פנים שני חלקים על כל מועדי השנה הלכה ואגדה, וס' רב טוב עה"ת, ושו"ת אבני צדק ע"ד חש"ע להלכה ולמעשה ואם כי הרבה הריצו שאלותיהם וספקותיהם לפני שלחנו עכ"ז הרבה מה שהשיב לא העתיק בפנקס התשובות וגם ממה שנעתק בפנקס הרבה מהם צוה שלא להדפיסם ורשם בכתי"ק שלא להדפיס [והרבה מהם ידעתי טעמו ונימוקו והרבה אשר דרכו נעלמה מאתי וכאשר זכיתי לסדר השו"ת אבני צדק אתו עמו בחורף האחרון מימי חייו וכאשר גמרנו בסידור תשובה אחת ארוכה בפלפול צח ועמד להניח מעט והלך בביתו אנה ואנה כדרכו בקודש בכל פעם אשר עמקו מחשבותיו אמר לי בזה הלשון ב"ה כי עם מוחי ושכלי וחושי לא אבוש מהנו"ב ואך בעוה"ר מימי נעורי לא נחתי ולא שלותי ולא שקטתי ע"כ לא יכולתי בכל עת לפלפל ולסלסל בתורתינו הקדושה כאשר עם לבבי וב"ה הנני שמח בחלקי בתוה"ק אשר ת"ל רבים וצדיקים וגדולים יהגו באמרותי ודברי המה להם להועיל ולהדריכם בדרך סלולה אל יעזבנו ואל יטשנו. וכן הי' לו חיבור גדול בחריפות הפלא ופלא על כל מסכת גיטין

אשר למד עם תלמידיו שיעורין כסדרן ומסרו ליד בנו דודי הגה"צ מו"ה משה יוסף ט"ב אב"ד דק"ק אוהעל זצללה"ה בעת שהי' אבד"ק זבארוב כי למד אז מס' גיטין וכאשר הי' שם השריפה הגדולה ר"ל נשרף גם חיבורו היקר! מה מאוד בכה והתאונן על איבוד אבן יקרה כזאת, וכאשר מסר לי כל כתביו קודם פטירתו שאלתיו אחר כי קבצתי מעט מחיבורו על גיטין מהתלמידים שהי' בידם העתק מחיבורו על איזה פרקים אם אדפיס זה המעט והשבני אחרי כי לא זכיתי שיצא כלו כליל בהדרו שוא"ת עדיף, ועוד יש בידי איזה כ"ק בחריפות על איזה סוגי' הש"ס וכדומה!].

וכן לא חטא המטרה הרב הקדוש מלובלין זצללה"ה באחותו הנ"ל כאשר אמר ז כי כאשר נתגדלה והיתה לאיש ה"ה ר' ישראל כהן ראפפארט הוא הגאון המפורסים שהי' אח"כ אב"ד דק"ק טארני בעל המחבר שו"ת מוהרי"ך ובנים לא הי' לה ונשרפה ר"ל ע"פ אבי' ואמה בקיצר ימים תנצב"ה! וכאשר בא מועד להשיא אשה לנכדו החביב הנ"ל נתגלה בחלום להאי סבא קדישא כי זיווג נכדו הוא אצל הרב מטאלטשאווא וכן עשה והשיאו לזיווגו ההגון לו היא הרבנית הצדיקת המשכלת אשת חיל מ' רחל ע"ה בת הרב הגה"צ מו"ה משה דוד אשכנזי זצללה"ה אב"ד דק"ק טאלטשאווא בן הגאון הקדוש מו"ה אשר אנשיל אבד"ק ראזדל ולבסוף ימיו נתקבל לראב"ד דק"ק לבוב ושם מנח"כ והי' מארבעה רבני גדולי מנהיגי המדינה ד' ארצות בימי מלכות פולין ונחתמו כלם על הסכמת סידור האר"י ז"ל שהדפיס ר' אשר מרגליות ז"ל בק"ק לבוב בפעם הראשון ונכד להגאון המפורסים בדורו מו"ה מרדכי שנקרא ר' מרדכי ראש מדינה מטיסמניץ [ועיין בס' סמיכת משה בהקדמה] וכאשר שמעתי מפי אדמו"ת ז"ל ביום מלאת לחותנו שבעים שנה בא לחצרות בית חתנו הוא אדמו"ח ז"ל שהי' בעת ההוא אב"ד דק"ק אוהעל שמילא מקום אביו הזקן זצ"ל [בטרם שהוכרח לעזוב את העיר ע"י אנשי בליעל שהלשינו עליו בערכאות כידוע] ואמר לו תדע בני שהיום מלאו לי שבעים שנה תלי"ת ומעולם קבלתי ע"ע שאם יזיכינו ה' למלאות השבעים עלי לעשות מצוה אשר לא עשיתי עוד מעולם ועתה הנני מסתפק אם להדפיס ספרי אשר יגעתי בחם או לנסוע לאה"ק והשיב לו אדמו"ח אשר למען השלמת הנפש הוא יותר נכון לנסוע לארץ הקדושה אשר קדושת המקום מסייע לעבודת ה' (כי הוא ידע רוב קדושתו וצדקתו אשר שם יעלה ויבוא להשלמת נפשו ביתר שאת ויתר עז] וכן עשה ע"פ הסכמתו ונסע לא"י ועלתה לו בשתים אשר בבואו שמה נתקבל לאב"ד דק"ק צפת וזכה לשמש ברבנות במקום ששימש מרן הבית יוסף זצללה"ה בכתר הרבנית ואף גם שם הדפיס שתי ספריו והוא ספר תולדות אדם בדרך פלפול על כמה מסכתות בהסכמת גאוני דורו החוות דעת והישועות יעקב

וס' באר שבע בדרך אגדה עה"ת ואדומו"ח ז"ל הביא משמו ח"ת בסוף ספרו ייטב לב ועיין בתשובותיו אבני צדק לגיסו הגאון מוהרי"א חלק אה"ע סוף סי' נ"ו. ויחי באה"ק שלשה עשר שנים ובשנת תרט"ז ח"י לחודש תמוז אחרי שבו ביום ישב בביתו על כסא של אליהו הנביא ז"ל לסנדק גוע ויאסף אל עמו בשיבה טובה זקן ושבע ימים בן שמנים ושלש שנים לזכר עולם יהיה צדיק ומחמת זה הטעם שנתגדל בבית זקינו הקדוש כתב אדמו"ח על זקינו מורי ועל אביו כתב אבא מארי זצ"ל. ויותר מזה שזקינו מוהרא"נ זצללה"ה הקדיש עתותיו בקדושה נפלאה! עוד שלח ה' עזרו מקודש וזכה לעזר היא האשה אשר נתן ה' עמדו ה"ה הרבנית הצדיקת המפורסמת לאשה חכמת לב מ' רוזא בלימא ע"ה בת הרב הגאון מו"ה אהרן זצ"ל אב"ד דק"ק חאדרוב היא היתה אשה חכמת לב מאוד מאוד כל ספרי תנ"ך היה רגיל על לשונה כל כתבי' היה בשפת לשון הקודש צח ונעים אשר הקוראים היו משתוממים בראותם מליצותי' נפלאים ברעיונות נשגבים והיתה בקיאה בכל אגדות הש"ס ומדרשים, וגם המפורשי אגדות הש"ס כמו מהרש"א והרי"ף וכדומה לא נעלם מאתה, וכמה פעמים ראיתי כאשר דברו הת"ח או הדיינים ב"ד של זקיני זצ"ל ממאמרי חז"ל באגדות הש"ס ונעלם מהם לפי שעה מקומה אי' אמרו זל"ז בואו ונשאלה את הרבנית והיא השיבה תיכף אנה נמצא מאמר הזה במקום פלוני גם כמה דברים ממפורשי התורה כמו אלשיך וכדומה היה רשום בזכרונה וכמה דינים בש"ע ובפרט או"ח היתה יודעת על בורי' והיתה לבעלה הקדוש למחסה לו לבל יבלבלו מחשבותיו הקדושים בכמה ענינים אשר לא ניתן לכתוב. גודל צדקת פזרונה אין לשער ותעש בחפץ כפיה לזון כמה יתומים מהם אשר נתנה למינקת וכמה צדקות שנגבה על ידי' וברוב חכמתה עמדה לה שנגבית ע"י כמה צדקות שעלו לכמה אלפים כסף לצורך בנין בהכ"נ הגדולה אשר בעיר דראהביטש ונוסף עכ"ז יראתה הקודמת אין להעלות עלי הגליון והכל בחכמה נפלאה מאוד ואמרו לי ת"ח מופלגים אשר היו מהנכנסים ויוצאים בביתם אשר לפי שכלם ודעתם כמה מאות שנים לא הי' זיווג קדוש כזה.

בליל ש"ק שבת תשובה בשנת תרט"ו בראותה לדאבון נפשה אשר בעלה הקדוש הנהו מסוכן מאוד וסכנת מות מרחפת עליו לא סרה התכשיטין מעלי' בעת הלכה על מטתה להנפש מעט בחשבה אם תסיר התכשיטין ואז כאשר יהי' מה שיהיה שוב לא יהיה נכון להלבישם. ותקם בעוד לילה בעת יציאת נשמתו הטהורה השמימה והתכשיטין על ראשה וכל הלילה ההוא ויום השבת לא אמרה דבר ואף דמע לא תדמע עינה מגודל קדושת שבת ואכלה סעודת להרים בחדר האחרת כדרכה בכל שבת לא חסרה דבר ואף גם סעודה שלישית אכלה עמי בשלחן אחד ושתתה כוס יין כדרכה בכל שבת ורק

אחר צאת הכוכבים בעת הדליקו הנרות והניחו גוף הקדוש על גבי קרקע אז הסירה התכשיטין מעלי' ונכנסה לחדר שבעלה הקדוש מונח שם לספדו ולבכותו ודמעתה על לחי' ופי' פתחה בחכמה וענתה ואמרה עד כה הי' בעלי אומר בכל עיו"כ קודם כל נדרי פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתיך [וכן הי' דרכו בקודש לאחר שסיים הדרשה בעיו"כ פיו פתח להוכיח לכל העם שיפייסו כל אחד מה שפגם באותיות התורה הקדושה ואמר הפסוק הנ"ל] ועתה גם כן ליל עי"כ ונאמר בעוונותינו פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי וזלגו עיני' דמעות מאין הפוגות מי יוכל לשער ולספר נהרי נחלי דמעות שירדו מהמון אנשים ונשים מהקהלה הקדושה והגדולה עיר דראהביטש אשר שמעו קול דברי' הקדושים היורדים חדרי בטן. בערב יו"כ שחרית עת הובילו לקבורה שמעתי אשר קודם הליכתה ללות את בעלה הגה"ק היתה אומרת להמשרתת זכור אל תשכח כי עיו"כ היום וצריכין להכין סעודה כמו על יו"ט, ב' או ג' תבשילין. ואתה תן דעתך כאשר אשה הולכת ללות בעלה גאון קדוש כזה יעלה על לבה בעת כזאת לבל תשכח מלקיים מאמר חז"ל כל האוכל בתשיעי כאלו מתענה עשירי ותשיעי מזה תוכל לשפוט כי בצדק נוכל לומר עלי' אשה חכמת לב. לא ארכו הימים כי בשנה שאחריו ביום ג' דעשי"ת תרט"ז שהוא בתוך שנה לאחר פטירת בעלה הקדוש בשנת מלאת לה שבעים שנה עלתה נשמתה הטהורה השמימה בגן עדן מנוחתה! והנה יצאנו מענין לענין ועתה נשובה לענין ראשון לבל נחטיא המטרה לדבר מהאי סבא קדישא זלל"ה, אם כי הי' עבודתו בקדושה וטהרה וזכה למראות אלקים בהקיץ ובחזיונות הלילה עכ"ז דרכי הבעש"ט ותלמידיו הקדושים מוזר הי' לו ולא רצה לגשת פתח ביתם זולת מאת אשר רצה לנסוע להתראות עם רבינו הקדוש מליזענסק וחזר מאמצע הדרך כאשר נכתב למעלה:

ואמנם שמעתי מפה קדשו של אדמו"ח ז"ל כי בעיר שינאווי הי' בעת ההוא בית קטן סמוך לבהכ"נ ושם הי' מתפללים החסידים ונקרא בשם קלויז החסידים. ובכל שנה בימים נוראים כמו בער"ה או בעיו"כ כשהי' הולך לבהכ"נ הי' חומד ומתאוה בלבו ליל שמה ולהתפלל אתם ביחד ואם כי לא עשה כן אך הלך כדרכו בקודש לבהכ"נ הגדולה לשפוך שיחו ותפלתו עכ"פ חמדת לבבו הי' ללכת הקלויז. ותמה על עצמו הלא ידוע כי כל איש יהודי כקטן כגדול אשר יראת ה' נוגע אף בקצה לבבו מפשפש במעשיו וכלם זוחלים ורועדים בימי הדין ורוצים בתשובה ויכספו לעשות רק טוב ואם כן הוא האמת כי דרכם דרכי החסידות לא טובים המה בעיני אלקים ואדם. מדוע ולמה בעת הכוש"ר הלזה הוא חומד ומתאוה להתחבר עמהם, אדרבה כפי אשר ישער בדעתו גם לבו מלא תשובה והי' מן הראוי שבימים הקדושים האלה יעלה בלבו להוסיף תרעומות על תרעומתו על

החסידים האלה, ונהפוך הוא שבימים הקדושים האלה אשר לבב איש ירא וחרד לדבר ה' יעלה על לבבו אהבתו עליהם [ועיין בישמח משה פ' בלק דף ע"א ע"ב בד"ה נקדים עוד לפרש הפסוק משלי כ"ז ויונעם לך] ומזה שפט בדעתו הקדושה אשר אנשים האלה שלימים המה וטובים ומרוצים בעיני ה' ואמנם הוא לא רצה בכ"ז להתחבר עמהם לאשר דרכם נסתרה מאתו מחמת כמה דברים אשר לא הוטב בעיניו, עד אשר זיכהו השי"ת והשיא את בתו היחידה הרבנית הצדיקת מ' חנה ע"ה להרב החסיד מו"ה ארי' ליביש ליפשיטץ זצללה"ה [הוא הגאון החריף עצום המפורסים לקדוש ה' שהי' אח"כ אבד"ק קרעשוב בפולין ואח"ז מילא מקום חותנו בק"ק שינאווי ואח"ז נתקבל לאבד"ק ווישניצא ולבסוף ימיו תקע אהלו אוהל של תורה בק"ק בריגל ושם חלקת מחוקק ספון בעהמ"ח ספר ארי שבחבורה על כתובות וס' שו"ת ארי' דבי עילאי ורוב צדיקי דורו המפורסמים השכימו לפתחו ורבים מישראל נהרו אליו לקחת ברכתו ולשמוע לקח טוב מפיו הקדוש פום ממלל רברבין ולבו כלב ארי'. ומובא כ"פ בס' ייטב לב בחידושי תורה אשר שמע מפיו הקדוש] ובתו הנ"ל היתה לזיווג שני כי אשתו הראשונה היתה בת נגיד ורצתה שיעסוק במסחר וקנין והוא לא רצה לבטל מעבודתו הקדושה ולא נתן אוזן קשבת לדברי' ומיאנה בו וגרשה. ונשא בתו הנ"ל ובעת עמדו תחת החופה באתה אליו זקנתו שהיתה בעלמא דקשוט ואמרה לו אל תדמה בדעתך שזה הוא זיווג השני רק הוא זיוויגך הראשון. ואחרי החופה סיפר זאת לז' הרבנית והיא ספרה לאבי' הקדוש זצללה"ה וכתב זאת לזכרון בין רשמי הזכרונות שלו בשם חתנו זצללה"ה. וחתנו הנ"ל כבר הי' בעת ההוא מתלמידי הרה"ק מו"ה יעקב יצחק מלובלין זצוק"ל. וכאשר בא חתנו אל ביתו והי' סמוך על שלחנו בלי תפונה אשר לא פעם ולא שתים התוכחו חתן וחותן בענינים האלה, וכבר כתבתי כי כבר הי' נגמר בדעתו כי המה יריאים ושלימים ואולם לאשר עוד היו נבוכים עשתנותיו הקדושים מבלי מצוא דרך סלולה בדבר הזה עד אשר נצחו וגבר עליו האריי שבחבורה חתנו הקדוש ושמע לקולו לנסוע להרב רבינו הקדוש מלובלין, ולמען חיבת הקודש למען דעת הנסיעה הזאת אעתיק לך מה שכ' אדמו"ח זצללה"ה בספרו ייטב פנים ח"ר מאמר אבני זכרון אות י"א וח"ש מאמר יפה לעינים אות ח"י וז"ל שם קומי רוני בלילה וגו' למען דעת כל עמי הארץ מעלת הצדיקים הקדושים אשר בארץ המה וכי הופיע רוה"ק עליהם להבין ולהשכיל מצפוני לבות בני אדם הטמיר ונעלם מעין כל אמרתי טוב לחקוק בספר את אשר שמעתי בזה הפירוש מפי קדשו של מוזלה"ה, ספר לי כי בעת עמד על המחקר להבין דרכי החסידים והוטב בעיניו עלה בלבו קושי' אחד אשר מדרכי החסידים לשמוח תמיד והלא מבואר בש"ע ראוי

לכל ירא שמים שיהי' מיצר ודואג על חורבן בהמ"ק [וא"כ למה הם רוב ימיהם בגילה ושמחה] והי' בנסעו לקבל פני רבו הקדוש מו"ה יעקב יצחק זללה"ה מלובלין עלה בלבו להתחנן אל ה' הבוחן לבות אנא ה' אתה יודע מחשבותי ועומק לבבי כי רצוני לבל יקשה בעיני דבר! הי' נא עמדי וקומה בעזרתי אשר בבואי אל הצדיק הקדוש יתרץ לי קושי' הנזכרת כי כבר אמרו חכמים הבא לטהר מסייעין אותו, לא אמרו מסייע לשון יחיד דהי' משמע שהשי"ת לבדו מסייע כי אם מסייעין לשון רבים ע"כ גם אותו הצדיק יסייע לי להעמידני על האמת כך הי' עומד בתפלה וחישב עם קונהו [ובזה"ל אמר לי אם כי כבר נשמע מהענין בין העולם אבל לא כלו כי אינם יודעים שהרהרתי בלבי דקדוק מאמרם מסייעין לשון רבים כמו שאני מספר] ואמר הכותב אני אמלא את דבריו כי מצאתי תנא דמסייע לי' בפי' זה של מסייעין הוא רשב"י בתיקו"ז תיקון שתין ותשע ההוא אמר בזה"ל זכאה חולקנא דעלאין ותתאין באסמכותא לסייע לי' האי דאוקמוהו מארי דמתני' דב"נ דאשתדל בפולחנא דמארי' דכל בריין דעלמין אינון בסייעתא דילי' כמה דאוקמוהו כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה כו' עכ"ל] והי' כבואו אל הצדיק הק' זצללה"ה תיכף שאל אותו מדוע פניכם כחושים היום הן אמת שכתב בש"ע ראוי לכל יר"ש שיהי' מיצר ודואג על חורבן ביהמ"ק, אבל כבר אמר החכם צהלתו בפניו ואבלו בלבו הן תאמינו לי כי אנחנו אומרים תיקון חצות בבכי' והספד ועם כ"ז הכל בשמחה וכך למדני רבינו הקדוש ר' ר' שמעלקא מניקלשבורג עפ"י משל למלך שנשבה למרחקים ועמד לפוש אצל אחד מאוהביו וכראותו אותו בשבי' הלך ובכה מאין הפוגות ועם כל זה שמח כי המלך הוא מתאכסן אצלו והנמשל מובן כי השכינה עמנו ואם כי לא הי' מהראוי לגלות הדבר הזה כדכתיב הצנע לכת עם ה"א אבל כבר אמרו חז"ל הבא לטהר מסייעין אותו לא אמר מסייע אלא מסייעין וצריכין גם אנחנו לסייע עכ"ד פי קדשו של רבינו מלובלין אל מוזללה"ה ואמר לי מוזלה"ה זשה"כ קומי רוני בלילה בלשון רינה שהוא משותף לבכי כמשמעו ולשמחה מלשון קול רינה וישועה וכו' והטעם לזה כי הוא נוכח פני ה' וכמשל הנאמר ששכינה עמנו נגדינו עכ"ד מוזללה"ה ואני עשיתי סמוכין לדבריו ממה שנאמר שישו אתה משוש כל המתאבלים עלי' לשון הוה אלא רק שישו לאשר אתם אתה משוש כל המתאבלים עלי' אפילו בעת שאתם מתאבלים עלי' בזמן הגלות אתה ועמה ע"כ שישו כאמור ועי' מ"ש עוד בזה בס' ייטב לב ח"ש פ' תבוא עכלה"ק! מובן כי כמים קרים על נפש עיפה כן שפתותיו הקדושים נטפו מור לכבות גחלת רשפי לבבו ונתפעל מאוד בשמעו הדברים האלה יוצאים מפה קדוש בקדושה וטהרה מעומק לב טהור אשר לא ידע איש את גבורתו בדבריו הקדושים כ"א לו לבדו נגלה צפוני מחשבות

לבו אשר חשב במחשבתו עלי דרך נסיעתו ומן אז והלאה התחבר לצדיקי דורו תלמידי הבעש"ט כאשר יבואר להלן:

ושוב פעם שנית הרים פעמיו לקבל פני כבוד רבו הקדוש מלובלין ושלח חסיד אחד ועשיר ר' יעקב ז"ל מק"ק שינאווי פעקיל טאבאק שקורין שניפטאבאק להוליכו לרבינו, מובן כי איש כמוהו לא פנה לבו לבטלה ואך בכל מקום שהחכם הולך לבו מלא מחשבת ה' ותורתו ובתוך הדברים חשב הנה אמחז"ל כל המביא דורן לת"ח כאלו הקריב ביכורים וא"כ הרי אנכי המביא דורן הזה להצדיק יה"ר שיהא חשוב ומרוצה כאלו הקרבתי ביכורים כן העלה על לבו, וכאשר בא בית רבו ומסר לו הטאבאק אשר שלח פלוני ע"י ולקח תיכף הטאבאק והריח בו ואמר שמרגיש טעם ביכורים ובתוך הדברים אמר כמו המדבר לעצמו אין מן התימה שמרגישין בו טעם ביכורים הלא החסיד פלוני הוא השולח והרב משינאווי המביא. מובא בייט"ל פ' תולדות ד"ה ועתה שא נא. אח"ז בשבת בבוקר התפלל עם הציבור בבית מדרשו של רבו הקדוש ושפך שיחו ביחד עם רבו ותלמידיו הקדושים אשר איש את רעהו יעזורו ומקבלים עומ"ש זה מזה ואך באמצע תפלתו בעת אמירת נשמת כ"ח עלה בזכרונו כי שכח המפתח עומד במסגרת התיבה שלו שהי' מונח שם מעות של יתומים ומורא על ראשו שלא יגנבו המעות בהאכסניא ומובן שלא הי' לו מעותיו לשלם מכיסו כי הי' עני בעת ההוא ובלבל אותו הדבר הזה בעת התפלה שוב אח"כ כמו רגעים אחדים התחזק על עמדו והתיישב בדעתו יהי' מה שיהי' וגער בדאגת לבבו ובטח בה' והתגבר על רעיוניו ואם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוז לו וחזר לדביקתו ומשה עלה בתפלתו לשמי מרום. אח"ז בעת סעודת שחרית פתח הרב הקדוש מה זה הרב ר' משה משינאווי עד נשמת הלך אחרינו ואח"ז לא ראיתיו עד ברכת יוצר אור ואם שוכחין המפתח הכי זה יבלבל התפלה עכד"ק. וספר אבא מארי הגה"צ זצללה"ה איך שפ"א קרא אותו זקינו בערב סוכות שילמוד עמו דף גמרא ותוס' ומפרשים ושיחדש בה איזה חידוש לכבוד יו"ט וצוה להביא לו הספרים לחדרו שהוא יושב בה וכאשר ישבו ללמוד בא השמש ושאל את רבו האם ילך לבית הטבילה או ישכור עגלה לנסוע לבית הטבילה [ולא אדע תשובתו להשמש] וכשהלך השמש מלפניו אמר לאבי זצללה"ה הנך רואה השוטה הזה עולה בדעתו שאני צריך למקוה וספר לו איך שפעם אחת בהיות רבינו מלובלין משובתי שבת בעיר אחת ונסע הוא אצלו להעיר ההוא [וכנראה שזה הי' פעם השלישי שהי' אצל רבו הקדוש] וכאשר בא שלח שליח לשאול אם עתה עת מוכשר לקבל פני רבו והשיב המשמש כי הרב מתבודד כעת ואין יכולין לבוא לביתו בשעה הזו, והלך מקודם לבית הטבילה וכשבא שמה ראה שהי'

המקוה חרבה בעת הזאת והלך לטבול בהנהר וכשבא אח"כ לבית רבו לקבל שלום אמר לו רבו. הרב ר' משהלי שאל אם יכול לבוא אל חדרי, מעלתו הוא עייל בלא בר, ובתוך כך הכיר בו שהי' עוד מים נוטפים מעל זקנו ופאת ראשו ושאלהו, מעלתו הי' בהמקוה הלא חרבה המקוה פה והשיב לו שטבל בנהר ואמר לו רבו מה עושין כשאין מקוה טובלים א"ע בנהר דינור [ראה זוהר ויקהל רי"א ע"א רי"ב ע"ב] ובתוך כך לחש לו באזנו באש של דביקות עכד"ק שספר לאבא זצללה"ה ושמעתי מאדמו"ח ששמע מפה קדשו של מר זקינו ז"ל שאמר על רבו הקדוש שהי' לו כל מדריגת ישעי' הנביא ואך שחסר לו בחינת ארץ ישראל היינו מה שהי' בחו"ל. בספרו ישמח משה פ' וירא מביא מה ששאל אותו רבו עיי"ש בד"ה ויקח חמאה וחלב וגו' וכן מביאו בס' וישלח ד"ה קטונתי מכל החסדים (וכן מביאו כאן בספרו בהליקוטים) אמנם כן לא הי' רק ב' או ג' פעמים אצל רבו הקדוש ואך כן שמענו שאמר שקבל באותו ב' או ג' פעמים מרבו יותר ממה שזולתו קבלו בכ"פ וזולת נסיעתו ללובלין נראה אשר מאז והלאה התחבר עוד לכמה גדולים וצדיקים מתלמידי הבעש"ט בדורו וכאשר נמצא בתשו' השיב משה בחיו"ד סי' כ"ט שכתב בזה"ל בהיותי כאן פה קאלבסוב משובתי שבת אצל הרב הקדוש האלקי הגאון החסיד האמתי האבד"ק הנ"ל השי"ת יאריך ימיו ושנותיו [הוא הגאון קדוש ה' מו"ה אברהם יהושיע העשל שהי' אח"כ אבד"ק מעזבעז ואפטא בעהמ"ח ס' אוהב ישראל] בא לפני השו"ב שלו והציע לפני כו' ומסיים שם כל הנ"ל נלפע"ד באופן שיסכים ע"י כבוד הרב הגאון החסיד מרא דאתרא מפה"ק קאלבסוב יצ"ו הכ"ד משה ט"ב האבד"ק שינאווי החותם פה"ק קאלסוב, ואף גם זאת עובדא ידענא איך שכבר כתבתי אשר בעת היותו בשינאווי סבל עוני ודוחק והנה קרה מקרה אשר נתקבל באחת העיירות הגדולות במדינת פולין שכחתי שם העיר ונסע שמה ודרש בבהכ"נ דרוש חריף ועמוק מאוד והי' שם פלפול גדול עם גדולי ת"ח אשר הי' בעיר ההוא ונצחם כלם בחריצות וחריפות אשר התפלאו כלם על שכלו המחודד מאוד והיטב מאוד לעיני גדולי העיר ונתנו לו כתב רבנות ונתקבל שם בכבוד גדול ובחזירתו משם נסע דרך קאזניץ והי' משובתי ש"ק אצל הגאון הקדוש מקובל אלקי מופת הדור מו"ה ישראל מגיד משרים ד"ק הנ"ל בעהמ"ח ספר עבודת ישראל וכו' ובסעודת ליל שבת נתן לו המגיד הקדוש צלוחית יין ואמר לו לחיים הרב משינאווי ועוררהו בנו הרה"ק מו"ה משה זצללה"ה שהי' אח"כ ממלא מקום אביו הקדוש בעהמ"ח ספר באר משה הלא כבר נתקבל להרב בעיר פלוני ולא ענהו אביו זללה"ה ושוב בסעודת שחרית נתן לו לחיים הרב משינאווי וחזר בנו הנ"ל לאמור לו כנ"ל ואז ענהו אביו כמתמי' אנכי אומר הרב משינאווי ואתה אומר הרב מעיר פלוני.

הרב משינאווי צריך עוד להיות במקומו להשלים א"ע במקום הקדוש של הה"ק ר' ר' שמעלקא וכששמע מר זקיני הדברים האלו שוב לא שאל בעצת המגיד ונטל רשות ונסע לביתו וכתב לעיר ההוא כי לא יוכל לעזוב את עירו וישב שם עד שנתקבל לאוהעל:

גודל בטחונו בה' הי' עד למאוד והוא שעמדה לו בכל צרותיו להושיע לו מיד הקמים עליו וידענו כי בעת היותו בשינאווי התרגז עליו שר העיר לא ידענו הסיבה מדוע ולמה והתפאר השר שירע לו מאוד או שיביאהו לתפיסה או אולי עוד יותר ומלפנים היתה יד אדונים קשים כאלה תקופים מאוד ובפרט בעיר קטנה. וכאשר ספרו דברי השר לפניו ואם כי ידע כי הבחירה חפשית ביד שר כזה להרע לו ח"ו עכ"ז מדבריו לא נבהל ומקולו לא חת ואך שם ה' מבטחו וספר איך שהי' מעשה כזה ממש עם הרב הגאון ר' חיים כהן ראפפארט אבדק"ק לבוב איך ששר אחד רצה להרע לו וגיזם להרגו ח"ו וכאשר שמע הגאון מהר"ח הנזכר מאמר האדון הנ"ל אמר לאשתו הרבנית יש ליתן לב ולירא מדברי הרשע הזה ומוכרחין אנחנו גם שנינו לבלות לילה אחת עבורו ולהתפלל אל ה' שיהי' לו מפלה למען ננצל מידו וכן עשו לילה אחת זה עומד בזוית זה ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת והיו אומרים תהלים ויעתר להם ה' ובלילה הזה כרע נפל ומת במיתה משונה ע"כ וככלותו לספר המעשה הלזו אמר המה אמרו תהלים כל הלילה והתפללו! אנכי מוטרד מאוד בלימודי והשיעורין אשר לי אין לי פנאי לומר תהלים והרבנית שלי חלש המזג ואין לה כח להיות ניער כל הלילה ולומר תהלים! הקב"ה יעזרנו בלא זה עכ"ל.

ולא הי' ימים מועטים והשר נסע על יומא דשוקא לעיר טארניגראד אשר לא רחוקה מעיר שינאווי בימי השלג על שליטין וקנה שריפה שקורין ביקס בצדו כדרך השרים וכחצות הלילה בחזירתו לביתו ורצה לרדת מעל השליטין דרך ברגלו אחת על מפתח הביקס וקנה הביקס הי' מכוון נגד לחיו וכאשר הדריך רגלו נפתח המפתח ונכנסה עיגול העופרת לחיך צוארו ויצאה דרך מוחו ונפל ארצה כן יאבדו כל אויביך ה' ותיכף רץ אחד מבע"ב שנודע לו לספר לו הפלא והוא הי' עומד ומתפלל מעריב והבית הי' סגור ודפק על החלון וספר לו את אשר נעשה ולא ענהו דבר.

אהבת ישראל הי' תקוע בלבבו עד מאוד ותמיד הי' משתדל בכל כחו להיטב לזולתו בכל מה דאפשר ועשה חסד ואמת עם החיים ועם המתים. ופ"א אירע אשר אברך אחד נחמד נעדר בקוצר ימים ר"ל ולגודל רחמנותו על האיש שהלך בלא חמדה קיבל על עצמו ללמוד בשנה הראשונה בכל יום דף גמרא לתועלת נשמת המת וקרה מקרה אשר ביום אחד הי' טרוד מאוד בענין ד"ת בין בעלי דינים ושכח ללמוד הדף גמרא כנ"ל עד שלעת ערב בעוד שהבעלי דינים עומדים לפניו בא אליו האיש הנ"ל בהקיץ ואמר לו בזה"ל

ר' משהלי ר' משהלי רחם, רחם, ערבארמט אייך ערבארמט אייך ותיכף נזכר ששכח ללמוד הדף גמרא והלך בזריזות ופרע את חובו בלימוד הגמרא.

ופ"א אירע אשר אחד מאנשי שלומו נפטר ושל"ח ואחר עבור איזה שבועות בבוקר כשקם האי סבא קדישא ופתח את פתח חדרו שמע קולו של זה הנפטר שהי' מאנ"ש והכירו בקולו והמתין לשמוע מה מדבר ושמע שאמר בזה"ל דוד דוד אמור לפני הרב וענה קול אחר בושתי לקרב אל הרב, וקול השני לא הי' ניכר לו אז פתח פיו הנפטר שהי' מאנ"ש ואמר הנה זה כשנה אשר נפטר פה שינאווי איש אחד ששמו דוד בלא בנים והוא מתנפל ומתחנן לפני כבוד הרב אשר ישתדל שאחיו ששמו כן יחלוץ לאשתו כי אין לו מנוחה, אח"ז שלח האי סבא קדישא אחרי אחיו החי וכן הי' שלא רצה לחלוץ ובא אליו הנפטר בחלום וגם לאביו בא בחלום והאי סבא קדישא לא נח ולא שקט עד שנתן חלוצה לאשת אחיו המת! ואמר האי סבא קדישא כי האיש דוד הנפטר לקח אתו עמו את הנפטר שהי' מאנ"ש לפה ולמליץ לפניו כי הוא לא הי' מכיר מקודם את האיש דוד ע"כ ירא לגשת אליו. ואם כי לא פעם ולא שתים הראו לו מן השמים ענינים נשגבים כאלה עכ"ז הוא לגודל ענותנותו הי' נחבא אל הכלים והי' הצנע לכת מאוד מאוד עד אשר נתקבל לרב ואב"ד דק"ק אוהעל [בשנת תקס"ח ודרש דרש משה בפעם הראשונה באוהעל בשבת נחמו שנה הנ"ל ונמצא הסכמתו לס' נועם מגדים בשנת נפלאות (תקס"ז) כתיבה וחתימה מאתו בשינאווי ובס' דרישת האר"י הנ"ל יש טעות באותיות הפרט להסכמתו כאשר יראה הרואה שם] שם באוהעל התועדו אליו תלמידים הגונים מכל פינות ואם אשר גם בשינאווי העמיד תלמודים כאשר נראה בספרו שהשיב משה לכמה תלמידים אך שם באוהעל התקבצו הרבה תלמידים מקשיבים לקולו והי' תופס ישיבה מרביץ תורה ברבים, אף גם נטע נאמן נטע בתוך לבבם ביראתו הקודמת לחכמתו, וכשמן תורק שמו ונתפרסם בתורתו וקדושתו בכל הארץ לגאון ולתפארת, ורבים וכן שלימים באו לקבל פניו ונהרו אליו מכל עבר ופנה איש איש כברכתו אשר ברך משה לא נפל מדיבורו הטוב. ואמנם מגודל שפלות רוחו וענותנותו הקדושה מאן לקח גדולה לעצמו למען לא יתפרסם שמו לאיש מופת והי' כל הדבר הקשה אשר הביאו אל משה צוה לכתוב לרבותיו הקדושים הזקנים שבדור וכאשר מצאנו מכתב קודש בכתב יד הגאון הקדוש אלקי המגיד מקאזניץ זצללה"ה ששלח לו קמיע עבור איש אחד וז"ל המכתב ב"ה יום ה' תשעה עשר אלול שנת תקע"ב לפ"ק. שוי"ר לאה"ו ידידי הרב המאור הגדול החריף ובקי הגאון המפורסים וכו' פ"ה ע"ה כבוד שמו מו"ה משה נ"י אגרת מהרבני המופלג מ' יונה שנכתב ביום י"ח לספירה העברה קבלתי עם הפדיון בשבוע זו ויקבל

קמיע עבור מ' יונה הנ"ל וגם מסוגר באגרת הלזה צעטיל עם סגולות אשר יעשה אותם מוהר"י, ומהשם אשאל ואבקש ואתחנן שישלח לו רפואה שלימה בקרוב. ובזה אצא ואומר שלום הבורא כל יתן לו כתיבה וחתימה טובה וימלא כל משאלותיו לטוב' דברי או"נ ידידו לנצח המתפלל עבורו תמיד בתוך עמינו בני ישראל נאום ישראל בהמנוח הר"ר שבתי ז"ל מ"מ דפ"ק קאזניץ. ע"כ וזה הי' בשנת תקע"ב ערך ד' שנים אחרי בואו לאוהעל משינאווי. וגם שלח אנשים הבאים אליו לרבינו הקדוש המפורסים מ' מנחם מענדיל מרימאנאב זצללה"ה עד אשר פ"א שלח להרה"ק הנ"ל איש אחד שהי' לו חולי מסוכן ר"ל וכאשר בא להרה"ק הנ"ל והציע לפניו מבוקשו ואמר לו כי הרב מאוהעל שלחו אליו שיעזריהו בתפלתו אז ענה הרה"ק לאיש הנ"ל בזה"ל לך שוב לביתך ותלך להרב מאוהעל ותאמר לו בשמי אשר כבר בא מועד שיחלוץ נעלי הילדות מעליו, ויסיר משה את המסוה מעל פניו, ושלא ישלח מהיום והלאה אלי כי ידעתיו אשר בכחו בעצמו לפעול ישיעות בקרב הארץ והוא יעזרוך בתפלתו, וכן הוי כאשר בא האיש בחזרה ואמר הדברים כאשר נצטוה ברך אותו ותיכף סר חולאתו ושב ורפא לו ותהום כל הגליל כי האיש ההוא וחולאתו ר"ל הי' מפורסים מאוד וכ"ז שרבותיו הקדושים הרב הקדוש מלובלין והרב הקדוש מקאזניץ הי' ע"פ האדמה לא רצה להשתמש בזה מאומה ושלח מעל פניו בכל מה דאפשר ואולם בשנת תקע"ה אשר נלקחו עטרת ראש ב"י ונשבה ארון הקדושים ה"ה רבינו הקדוש מלובלין והמ"מ מקאזניץ זצוק"ל ומרבים העם לבוא מידי יום ביומו ונתרבו הנוסעים אליו אז החל ליתן קמיעות לכל איש ואיש כפי ענינו וכאשר שמעתי מפי אדמו"ח ז"ל שאמר בשם זקינו הקדוש שכל כוונתו במה שנותן קמיעות הוא אך מעניוות שלבו הי' נשבר ושיפלת רוחו היתה עד אין די באר אשר בו בטבעו ומלידה ומבטן אמו. ונהירנא כד הוינא טליא כאשר בא אדמו"ח ז"ל לק"ק דראהאביטש בחודש מרחשוון שנת תרט"ו להספיד לאביו הקדוש זצללה"ה וכאשר בתוך ההספד סיפר ומנה את שבחי אביו זצללה"ה והי' מדבר גם מגודל ענותנותו שהיתה ג"כ בהפלגה גדולה מאוד מאוד ואמר שאין זה חידוש כל כך יען שהמדה הזאת ירושה מאבותינו הקדושים כי שמע מפי זקינו מאוה"ג זצללה"ה איך שפעם אחת נגזר גזירה רעה לש"י ועת צרה ליעקב [ואפשר היתה זאת בשנת תקמ"ז כאשר תראה בהפתיחה להתשובה השיב משה סי' ס"ה שכתב שם צרה כללית לעם לא אלמן קשה גזירותיו משל המן] ושלח שליח מיוחד לקראקא להשתטח על ציון קברו של זקינו רבינו הרמ"א ז"ל ואמר להשליח תאמר לזקיני ז"ל אנכי ידעתי ומכיר את טבעי בני משפחתינו שהמה בטבעם נמוכי רוח ושפלי ברך עד מאוד וידעתי שגם הוא הי' שפל בעיני עצמו והאיש משה

עניו מאוד ולא ידע את גדולתו וקדושתו ע"כ אני אומר לו שהוא הוריד תורה לישראל וה' עמו שהלכה כמותו ובני ישראל יוצאים ביד רמ"א וכחו גדול עד מאוד ובכח הזה היכולת בידו לבקש ולעורר רחמים על אחב"י הנתונים בצרה ולבטל גזירה רעה מעל ישראל עכ"ל כה סיפר אדמו"ח בהספדו כנ"ל ומחמת גודל שפלות רוחו לא רצה ליקח גדולה לעצמו ושיאמרו כי תפלתו תפעול ישיעות בקרב הארץ למען ידעו כל העם כי לא לו הפעולה וגם לא ע"י תפלתו נעשה הישיעה ע"כ נתן לכל איש ואיש קמיע לפי הנצרך למען דעת כי אך ורק ע"י הקמיע נעשה הישיעה ולא ע"י [וכן נשמע גם בתפלתו כאשר התפלל בלב"ע קודם שנתן שום קמיע התפלל עלי' שתהי' לישיעה ולרפואה וכדומה וכה אמר בתפלתו הלא לא למעני ולמען כבודי אני נותן הקמיע הזאת רק לכבודך ית"ש שידעו כי ה' מושיע בעת צרה אנא הושיעה נא שתפעול הקמיע לפב"ב לרפואה וכדומה והי' מתפלל תפלתו בלה"ק ואח"כ בלשון המדברת בינינו].

הפעולות והמופתים שנעשו ע"י הקמיעות מאתו תלאה העט להעריך עלי הגליון ועוד מספרים נפלאות מהקמיעות כידוע ומפורסים ואך למען דעת מעשי ה' כי שומע תפלת עבדיו אספרה אשר ספר אדמו"ח ז"ל כי בעת היותו אבד"ק סטראפקוב כתב לזקינו מאוה"ג שישלח קמיע עבור ילד אחד שנחלה בחולי ח"ן ר"ל ושלח הקמיע ולא הועילה ואח"כ נסע אדמו"ח לאוהל לקבל פני זקינו הקדוש וספר לו שלא הועילה הקמיע ששלח ואמר לו דע בני שמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע. והבט וראה אם אחד יבקש דבר מהמלך כאשר ימולא מבוקשו ינתן קודם להשרים היושבים ראשונה ואח"כ נמסר הדבר משר לשר עד אשר יגיע להאיש המבקש ופעם יתעכב הדבר ע"י השרים ופעם ימהרו כן הדבר הזה וד"ל עכ"ל ועיין בישמח משה פרשת נשא ד' מ"ח ע"א וע"ב ותבין] וכן הוי כאשר בא אדמו"ח לביתו לסטראפקוב כבר הועילה הקמיע ונתרפא הילד בריא אולם. ורגיל הי' על לשונו הקדוש שכל זה העיקר הוא האמונה ושמעתי מאדמו"ח שפ"א הי' אתו עמו בחדרו בעת שבאו לפניו שני אנשים כ"א במבוקשו ונתן לכל אחד קמיע וכשיצאו מלפניו אמר לו תדע בני שלזה תועיל ולזה לא תועיל יען ראיתי שזה מאמין וזה אינו מאמין והעיקר הוא האמונה.

הן אמת כי לבו והי' מהסס בדבר כמה פעמים אם לתת קמיעות לטובת ישראל או לחדול מזה אם אמנם כמה וכמה צדיקים וקדושים אשר לפניו מתלמידי הבעש"ט לא מנעו מליתן קמיעות וכאשר ראיתי במכתב הנ"ל מהמגיד מקאזניץ זצללה"ה עכ"ז לא לבו הלך בגדולות ומגודל ענותנותו מורא עלה על ראשו פן ח"ו אינו נכון הדבר פן ח"ו מכריע כח עליון וכדומה כמבואר בספרים הקדושים. עד ששמע פ"א קול מהשמים בהקיץ קול

קורא ואומר אל תירא כי אתך אני, [פסוק הוא בישעי' מ"ג ומקודם לזה נאמר מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואתן אדם תחתיך ולאומים תחת נפשיך אל תירא כי אתך אני וגו'] וע"ז בטח לבו בה' ולא הניח ידו הקדושה מזה מיום ההוא והלאה [גם שמעתי ממוזלה"ה שספר שגם עוד פ"א הרהר האי סבא קדישא ע"ד נתינת הקמיעות וכאשר ישן על מטתו בהקיצו משנתו מצא מוכח עליו פתקא מן שמיא והי' כתוב עליו בזה"ל מלאכים ינשאוך ולא יזיקוך והפתקא הלזה הי' ביד מוזללה"ה ונאבדה ברבות הימים] ואם אמנם כי תפלתו נתקבלה בכ"ע וארשת שפתיו לא נמנע מאתו מעולם וכאשר עובדא ידענו אשר פ"א כאשר גמר תפלתו תפלת שמנה עשרה נפל במחשבתו המאמר מהסה"ק עשרה מאמרות שכ' שאליהו הנביא מקריב תמידין בב"ה [ולמען חיבת הקודש אעתיק לשונו הקדוש וז"ל במאמר אכ"ח ח"ג פ' כ"ג ואמרו עליו שהוא מקריב תמידין בבית המקדש אע"פ שהוא חרב שהרי בקדושתו עומד ואתי' כי הא דתנן בסוף עדיות מקריבין אע"פ שאין בית ואפשר שנגנזו לו קופות מתרומת הלשכה כדי שיהיו באים משל ציבור ואינו רחוק להאמין שיהי' אבות העולם עומדים על גבי' למעמד, והימן ואסף וידותין משוררים, ומעורות הקדשים דכתיב בהו לו יהי' אמרו שהוא עושה מגילות מגילות וכותב זכיותיהן של כ"א מישראל עכ"ל] והעמיק במחשבתו מדוע ולמה עתה נפל זאת במחשבתו ונזכר מזה המאמר של העש"מ אולי עתה עת רצון להתפלל לזכות לראות זה ותיכף התפלל להבורא יתב"ש שיזכהו לראותו איך הוא עומד ומקריב וה' מלא תפלתו ובקשתו וזכה לראותו. ושמעתי מפי אדמו"ח ז"ל שלאחר שספר לו הענין הזה שאלהו אם הי' אלי' מלובש בשעת הקרבה בשמונה בגדים ככה"ג או בארבע בגדים ככהן הדיוט והשיב לו רק בארבע [ועיין בס' ייטב לב פרשת אמור עה"פ צו את בני ישראל ויקחו אליך וכו'] ואל ישתומם הרואה בזה יעיין נא במסכת זבחים דף פ"ב ע"ב שאנשי כה"ג ראו מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו ועי"ז יודעים המקום לבנות המזבח [ועיין ילקו"א ערך צדקה אות מ"ז שהביא מאחז"ל בזה"ל אמחז"ל אלמלא אלי' ז"ל שמקריב שם שני תמידין בכל יום וכותב בעורותיהם וכו'] ועתה תראה איך שארשת שפתיו לא שב ריקם ואחרי כ"ז לא רצה שיסמכו להושע בתפלתו ובגודל ענותנותו נתן קמיעות וסגולות וכדומה וכאשר נמצא בידינו קונטרס מיוחד בכמה מיני קמיעות וסגולות ורפואות. וגם זאת ידענו כי הרגיש שצריך לעורר רחמים ולהתפלל על אנשים מבני ישראל עוד טרם בא דבריהם אליו והתפלל עליהם כאשר קרה פ"א אשר במוצאי יוהכ"פ אמר לחכם אחד שהי' אצלו מתלמידי החת"ס זללה"ה איך שראה היום ביוהכ"פ את רבו הקדוש וצייר לו את תמונתו ותוארו ומזה שראהו הבין כי הוא

צריך לרחמים ע"כ התפלל בעדו ובעד ביתו לטובה ולמחרת יוהכ"פ הביאו לו מהפאסט מכתב מהחת"ס זללה"ה ושם הי' כתוב כי יתפלל בעד בנו הר' אברהם שמואל בנימין (הוא הגאון בעל כתב סופר) אשר הוא חולה מסוכן ר"ל והמכתב הזה בא עוד בעיוהכ"פ ונתעכב ביד הנושא המכתבים אשר לא הי' יכול לבוא אליו בשני ימים האלו. [וכבר נדפס זה בס' חוט המשולש] ושמעתי מאדמו"ח ז"ל שכמה פעמים אשר זקינו ז"ל דבר בקדשו מהחת"ס זללה"ה שהי' עוד בחיים חיותו כי החת"ס נפטר שנה אחת קודם שנפטר הוא ז"ל והבין מתוך שיחותיו ודעתו ז"ל ששורש נשמת החת"ס הוא משורש נשמת הרמב"ן ז"ל ושורש נשמתו הוא נשמת הרמב"ם ז"ל ואמר אדמו"ח ז"ל שפלא בעיניו איך שלאחר כמה שנים שיצאו לאור ספרי החת"ס ראה אשר לו רגיל על לשונו על הרוב דברי הרמב"ן ז"ל וכמעט ברוב תשובותיו דיבר בקדשו מהרמב"ן ז"ל.

רועה נאמן הי' לעדתו וסכך עליהם באברתו ראה נא בסה"ק ייטב לב פרשת צו דף ז' ע"ב וזל"ק עובדא ידענא כי בימי קדם בהיות ק"ק אוהעל באיזה זמן בסכנה גדולה מכח המרידה וספר מוזללה"ה בעהמ"ח ס' ישמח משה כי נאמר לו בחלום קומו צאו מתוך ההפכה והשיב אינו רוצה וכ"ז למען הציל שארית ישראל וכן הי' ת"ל יצא העיר בשלום עכ"ל (ועיין בישמח משה פרשת נשא עה"פ וכי ימות וכו' מה שדרש דרש משה, כפי הנראה בעת ההוא ושם בהפטורה לפרשת נשא עיי"ש).

ועתה אציגה לפניך דרכו והליכו בקודש דבר יום ביומו מראשית השנה ועד אחרית שנה ואך אפס קצת תראה וכלו לא תראה יען לא ידעתי כי אם את אשר שמעתי.

ישיבתו היתה תמיד בהתבודדת בחדרו אשר שם לא היה כי אם מרבית הספרים אשר לו שעמדו אצל כותלי כל החדר מסביב וכתבי קודש שלו מלבד זה השלחן וכסאו תכין לפניו, ומטתו הי' נתונה בחדר אחר, בראשית היום עת הקיץ משנתו כשעה חמישית או ששית בבוקר. לאחר הכנה ולאחר שבירך ברכת התורה הי' לו כמה וכמה שיעורין תמידין וכנראה ראשית לימודו הי' בנגלה ואח"כ בנסתר כמו שתראה בספרו ישמח משה סוף פרשת בהעלותך בהג"ה שם וז"ל השגתי כי העיון בנגלה הוא כעין קידוש הקולמוס קודם כתיבת השם המיוחד בה' וא"כ אחריו צריך לעיין בנסתר והבן עכ"ל ואח"כ היה לובש טלית ותפילין והתחיל להתפלל מי ימלל גודל הדביקות ומי יוכל לצייר עלי הגליון את מסירת נפשו והתלהבות בעת תפלתו לא פעם ולא שתים כאשר הציצו בין החרכים וראו אותו בשעת ק"ש מונח על הארץ בפישוט ידים ורגלים כמה שעות והי' נוהם כארי וראו איך כל אבריו הי' זוחלים ורועדים דא לדא נקשן מפחד נורא תהלות וטליתו הי' נופל מעליו ולא חלי ולא מרגיש גברא דמארא סייעי' לטהרתו [ועיין

בישמח משה פרש' עקב סוף ד"ה אותו תעבוד] וכך היתה תפלתו נמשכת עד שעה ב' או ג' לאחר חצות היום ועוד יותר. וכאשר גמר תפלתו נתנו לפניו טעימת פת שחרית שלו צלוחית יין עם חתיכת עוגה ציקער קיכען לערך שני זיתים ולא יותר משקה יי"ש לא טעם מאומה [יען אשר פ"א בהיותו צעיר לימים ראה לת"ח אחד אשר הרגיל א"ע בשתיית הי"ש עד אשר קרה שראה אותו מונח בחוצות כשכרותו של לוט ואמר בלבבו אם כך יוכל להיות ע"י שתיית הי"ש אז קבל ע"ע שלא לשתות יי"ש לעולם] אח"ז בימי הקיץ נתן רשות כשתי שעות קודם זמן תפלת מנחה שיבואו האנשים הבאים בצלו לפניו בבקשתם. ובימי החורף הי' השתי שעות אשר נתן להאנשים לגשת לפניו אחר תפלת מעריב ואח"ז למד השיעורין תמידין שלו ואח"ז התחיל להתפלל תפלת ערבית וכמעשהו בשחרית במס"נ בתפלתו עוד הוסיף בעבודת הקודש בתפלת מעריב ולאחר שסיים אמת ואמונה התחיל מחדש לכפול כל הדברים בלשון יידיש כמדובר בינינו וכאש מתלקחת יצאו הדברים מפיו בקדושה וטהרה וכ"פ הי' מונח על הארץ בפישוט ידים ורגלים או הי' כורך כל גופו כתולעת וכל תנועותיו הי' אך בנהימות היוצאים מקירות לבו דרך החוטם אף שפתיו לא נעו, וכן ברכת השכיבנו הי' כופל בלשון יידיש המורגל בינינו עד שהי' משך זמן תפלתו בימי החורף לכה"פ עד שעה א' אחר חצות הלילה ובקיץ עוד יותר אחר זה אכל סעודתו פת ומרק ובשר ולא יותר וזאת היתה סעודה הראשונה ואחרונה ואף בעת האוכל, קיים בנפשו לעת האוכל גשו הלום אין הלום אלא מלכות עומ"ש וכ"כ הי' מחשבתו דבוק בה' עד שכמעט לא ידע טעם המאכל וכאשר קרה לו פ"א כי המשמש הי' יושב וממתין על פתח חדרו. כדי שלאחר גמר תפלתו יביא לו את סעודתו מרק ובשר אשר הי' עומד מוכן על הכירה ואירע כי המשמש נתנמנם לו וישן והוא ברוב טובו וצדקתו לא רצה להעירו משינתו והלך בעצמו אל הכירה לקחת לו הקדירה עם המרק ובשר שהי' ביחד ובפעם הזאת עמד על הכירה גם קדירה עם חומץ ולקח הקדירה עם החומץ והביאו אל חדרו ושפך שם אל הקערה שהיתה מוכנת שם לסעודתו ואכל בכף את החומץ והפת ולא ידע ולא הרגיש כי הוא חומץ ואח"ז כשראה שלא מצא הבשר בקדירה והיה לחידוש בעיניו ושיער בדעתו אלו המשרתים ע"י איזה טעות לקחו הבשר מהקדירה ובירך בהמ"ז וכאשר הקיץ המשמש וראה ושמע שכבר מברך בהמ"ז הלך לביתו ואך בבוקר כאשר אשתו הרבנית זקינתי זללה"ה קמה ממטתה וראתה על הכירה הקדירה מלאה עם המרק והבשר שאלה להמשמש מה זאת שהרב לא אכל סעודתו בלילה ההוא והשיב לה הלא ראיתיו שברך בהמ"ז ובתוך כך הרגישה שהקדירה עם החומץ ריקנית והבינה שבעלה הקדוש אכל החומץ תחת המרק ושאלה אותו מה זה

שאכלת חומץ והשיב לה בשפה רפה גם בעיני הי' חידוש שנדמה לי שהמרק נתחמץ מעט ובשר לא מצאתי בהקדירה ומזה תוכל להבין מעט ערך דביקותו בהשי"ת. תפלתו הי' ביחידות גם ביומא דשבתא התפלל בפ"ע בחדרו ואך הציבור התפללו בחדר הגדול הסמוך לחדרו ומשם שומע קדיש וקדושה ועניית אמן וכאשר קראו לעלות לתורה הי' יוצא ובא מחדרו ועלה ושוב חזר לחדרו ומשם שמע קריאת התורה גם כן [ופעמים אמר בדרך פטפוטי דאורייתא לפרש דברי הפייטן והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש כורא וקדוש ופירש והוא באחד רצ"ל כאשר מתפלל ביחידי ומי ישיבנו כלומר מי יענה אחריו אמן ונפשו אותה שיענו אמן אחר ברכותיו ויעש נורא וקדוש בורא לעצמו מלאך שנקרא נורא וקדוש והוא עונה אחריו אמן. ואך בשבת ויו"ט למען טרחת ב"ב ולכבוד האורחים אשר באו להסתופף בצלו ולהתבשם מתורתו הקדים לגמור תפלתו הן בליל שבת והן ביום שבת ועכ"ז נתאחר כמה שעות מכפי המורגל, והמה המתינו בחדר שהיו אוכלים בו עד בואו שמה מחדר התבודדותו, ורגיל הי' לסגור את חדרו בעת צאתו גם כל התיבות מכתבי קודש ומהקמיעות הי' מסוגרים ולזאת הי' בידו אגודה מהמפתחות והחזיקם בידו ונשמע קולו בבואו אל הקודש ובצאתו מחמת קישקוש המפתחות שבידו. וסיפר אבא מארי הגה"צ זצללה"ה שפ"א היו יושבים בליל שבת הוא וגם ש"ב נכד בתו הרבנית ז"ל ה"ה הרב החסיד המפורסים מו"ה ירוחם ט"ב מטארני אשר כעת איתן מושבו בעיה"ק ירושלים תובב"א וגם עוד איזה חשובים והמתינו עד בואו מחדרו אל השלחן כדרכו ואז נדברו יראי ה' אל רעהו בקול דממה דקה והתפלאו על אשר מונע האי סבא קדישא מליקח שנים עשר חלות על השלחן בש"ק כמנהג הקדושים. ואח"כ שמעו קולו בסגירת דלתי חדרו ודממו כלם כאו"א על מקומו כנהוג והוא בא לישב על כסאו והי' יושב ומעמיק במחשבתו כמה רגעים כדרכו בדביקות נפלא ופתאום פתח את פיו הקדוש ואמר אל תתפלאו שאיני לוקח י"ב חלות יען שלא גילו לי מן השמים שאקח י"ב חלות וכל מה שאינם מגלין לי מן השמים איני עושה. והי' מושגח תמיד להורות לו דרכיו ומעלליו מן השמים אם ע"י גילוי בהקיץ או בחלום כאשר ידענו אשר פ"א בעוד היותו צעיר לימים הקפיד על אדם שציערו וכבר אמרו ז"ל הוי זהיר בגחלתן וכו' והקפידא מצאה מקום לנוח והאיש ההוא מת בקוצר ימים ר"ל ואח"ז גילו לו מן השמים להזהר בנפש איש ישראל דלמא נפקי מני' בנין דמעלי וכדומה ושמע שאומרים הדיבורים אל תהרגם וגו' הנעימו בחילך והורידמו (תהלים נ"ט) ר"ל הורידו מנכסיו ועני חשוב כמת ואך את נפשו שמור וכן פ"א העביר שו"ב אחד בעיר אחת מאומנתו ונתן להעיר שו"ב אחר וגילו לו מן השמים בחלום כאשר כתוב בכתי"ק כי לא פעל כלום

כי השני גרוע יותר וכן נמצא רשום כמה ענינים בכתי"ק מה שגילו לו מהשמים אך נעלם מעיני פירוש הדברים כי כתבם ברמ"ז שוב פ"א בא בליל שבת מחדרו ותיכף קודם אומרו שלום עליכם אמר היום הרגשתי הפירוש בברכת מגן אבות מחיה מתים במאמרו רצונו כי איש הישראלי המתפלל לה' ונפשו יצאה בדברו מגודל הדביקות לאהבתו ית"ש והקב"ה מחיה אותו בבחינות והחיות רצוא ושוב ולזה יתכוון מחיה מתים אותן האנשים המתים במאמרו כשאומרים דברים לפניו השי"ת הוא מחיה אותם [ועיין בישמח משה סוף פרשת בשלח בהפטרה מבוארים הדברים בארוכה] ודבר שפתים אך למותר לדבר מהד"ת שחדש בכל הג' סעודות של שבת הלא המה כתובים על הספר ישמח משה ושאר כתבי קודש.

ואך אחת אספרה את אשר שמעתי מפי אדמו"ח ז"ל אשר פ"א בעת חל הו"ר ביום א' ובשבת בעת סעודה הג' דרש דרש משה דרוש ארוך בדבר הלכה פלפול עצום ועמוק מאוד וסיומו הי' היוצא לנו מזה יחיד ורבים הלכה כרבים והקב"ה יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים ואנחנו הרבים ע"כ הלכה כמותינו שאנחנו גוזרים ופוסקים כל טוב על ישראל. ואדמו"ח ז"ל הרהר אז בלבו בעת שאמר הפלפול החריף הלזה והי' לפלא בעיניו הלא יום שקודם הו"ר היום וכי עתה עת לפלפולים הלא מהראוי הי' בעת כזאת להאריך בדברי כיבושין ומוסר השוברים לבו של אדם לתשובה וחרטה ומובן מאליו כי מלבו לפומי' לא גלי' מה שמהרהר בלבו. ובמוש"ק כמדומני בעת שהדליקו הנרות סיפר לאדמו"ח איך שהגאון בעל פני יהושע ז"ל הי' לו ויכוח גדול עם הלומדים ע"ד חידש אחד שחידש ופלפלו הלומדים עמו ולא רצו להודות לו והוא עמד על דעת קדשו כי הצדק אתו אחרי כמה שנים כאשר שכב על מטתו סמוך להסתלקותו ראו שהיו מרחשין שפתי דמר הפני יהושע ז"ל ושאלו אותו והשיב להעומדים לפניו כי שלחו הב"ד של מעלה לכבדו בדרשה שידרוש שמה בעת בואו לעולם העליון וכבדוהו שיאמר החידוש הזה שהתוכחו עמו הלומדים ע"כ הוא חוזר על משנתו שיהי' שגור על לשון קדשו עכ"ד הפנ"י ז"ל וסיים על זה תדע בני כשיבוא משיח צדקינו במהרה ויכבדנו אותי עם דרשה לא אבוש לומר בפני משיח צדקינו הדרוש הזה שדרשתי עתה בעהשי"ת והבין אדמו"ח אנה דברי קדשו יסובו כי אין להרהר אחריו וכל פלפוליו מתאחדים אגודים וצמידים בסוד ה' ליראיו ודרכו נשגבה.

גודל תקותו על ביאת משיח צדקינו במהרה יבוא לא יספיק הגליון לתאר כמו שהי' לא הסיח דעתו הקדושה רגע כמימרא מלקוות לביאת הגואל ועד עת זקנה ושיבה הי' ברור אצלו שיחי' ויגיע לזמן ביאת המשיח ושמעתי שאמרו עליו צדיקי דורו כי הוא

ניצוץ ירמי' הנביא וי"א שאמר הוא בעצמו אל יפלא בעיניכם גודל אבלי ותוגי על חורבן בהמ"ק כי אני הגבר ראיתי עני עמי השי"ת ירחם ויזכינו לראות בבנינו כשם שראיתי בחורבנו ע"כ לא אוכל לשכוח אף רגע ואקוה לה' יום יום. וקודם פטירתו אמר אם הי' יודע בימי נעורי' כי אזקן ככה ומשיח עוד לא בא לא הייתי יכול לחיות מרוב צער ונפשי היתה יוצאת מאתי אך גודל בטחוני ותקותי החייני עד היום ופ"א אמר כי פליאה נשגבה בעיניו על הצדיקים ורבותיו הקדושים אשר נשמתם בגן עדן העליון מדוע ולמה ישתקו ולא ירעישו כל העולמות להביא לימות המשיח ואך אמר כמתנצל עבורם שלפי דעתו והשערתו הושיבו אותם בעולם התענוג העליון ומרוב התענוג הגדול (צדיקים יושבים ונהנים מזיו השכינה] שכחו כל הענין אשר נעשה בעולם השפל וידמה להם כאלו משיח כבר בא ואמר שבאם למשל ירצו לעשות לי כזאת לא אטוש את עמי ולא אעזוב להטעותי ושמעתי אומרים בשם הר' הק' מו"ה מאיר מפרימישלאן זצללה"ה שאמר בדרך קרוב להלצה אל יפלא בעיניכם כי הצדיק מאוהעל שותק בעולם העליון ולא פעל עוד הגאולה כי כבדו אותו בדרשה נבואו שמה ועוד משה עומד ומשמש בהדרשה! כאשר שמע איזה רעש בחוצות הי' מתבהל ושאל מה קול הרעש באזני אולי בא משיח וכן ידעתי שכאשר בא אליו אחד מאנ"ש ואמר לו שיש למכור בית אחד סמוך לחצר בהכנ"ס למקום דירתו והוא טוב מאוד ונכון ונחוץ שיקנהו שיש בו דירות מרוחים וסמוך לבהכ"נ ועוד כמה מעלות ובניקל הי' לו לקנותו ואין מתן דמים חוצץ לו. והשיב למה לי לקנות פה בית בחו"ל והלא במהרה יבוא משיח ושם בירושלים אקוה שיהי' לי בית לדור בו ופה בחו"ל איני צריך לזה ולא אעבור על מאמר חז"ל ע"ז ד' ט' ע"ב עיי"ש כאשר באו הימים בין המצרים גודל אבלו ותוגת לבבו הי' ניכר על תואר פניו והכרת פניו ענתה בו גודל שברון לבו ואנחת גופו ומדרכו הי' ללכת גם בימי החול בשטריימעל ואך בשבת קודש הי' הסאמעט מעל השטריימעל לבן כי כל מלבושיו לבושי שבת ויו"ט הי' לבנים ובחול הי' הסאמעט שחור ובין המצרים הי' לבוש כובע הוט שקורין קאפיליש על ראשו ולעת זקנתו פסק מללכת בהכובע המיוחד לזה כי אם מר"ח אב עד ת"ב הלך בו ואח"כ בסוף ימיו לא הלביש הכובע רק בשבוע שחל בו ת"ב וכאשר קראו אותו לעלות לתורה ביום התשיעי באב בא מחדרו כפוף כאגמון ראשו ואם כי הי' בעל תואר וצורת פניו הקדושים הי' מצהירים כשמש בצהרים ופניו שוחקת תמיד, הי' אז פניו משונה חשך משחור תוארו זקנו מרודד, נפל אימתה ופחד על כל רואי קלסתר פניו, והי' שתי עיניו שופכות נחלי דמעה וכאשר עלה לתורה היה בוכה ומתאונן ממש כמי שמתו מוטל לפניו, וכאשר קרא ההפטרה הרים קול בכייתו עד שכל לבב נמס ימס כמים, וכ"ז הי' עד אחר חצות

היום ואחר חצות היום נתהפך לאיש אחר וצהלתו בפניו ועכ"ז להפלגת גודל אבלו אשר לא נוכל לספר, עובדא ידענא אשר פ"א בא אל ביתו בין ר"ח לת"ב הגאון הקדוש המקובל אלהי רבינו מ' צבי הירש מזידיטשוב בעל המחבר ספה"ק עטרת צבי על הזוהר [ואמר הגה"ק הנ"ל סיבת ביאתו לאוהעל אשר פ"א נחלה מאוד ר"ל והי' בסכנה עצומה וראה כי שלשה צדיקים שבדור מסרו נפשם עליו בפני הב"ד של מעלה ופעלו בתפלתם שישוב לאיתנו והוא היה האחד והשני הרב הגאון הקדוש מאוה"ג רבינו נפתלי צבי מראפשיטץ זצללה"ה בעל המחבר ס' זרע קודש והשלישי הרה"ק מסטרעליסק זצללה"ה ע"כ מצא א"ע מחויב לנסוע אליהם להביא להם תודה ותשואת חן] ולכבוד האורח הקדוש הזה צוה לעשות סעודה גדולת בבשר ויין ואכלו בפרוזדור בהכנ"ס (פאליש) בצירוף כמה ת"ח מופלגים חסידים ואנשי מעשה והי' לפלא בעיני כל ובמכוון לא רצה לבקשו ולעכבו על שבת, ואדמו"ח ז"ל הפציר בזקינו הקדוש שיעכב ויבקש את האורח הקדוש על שבת ולא שמע אליו ואח"ז בדרך נסיעתו מאוהעל לביתו הי' על שבת קודש בק' סטראפקוב והי' אז שבת חזון וביום א' הי' ת"ב ואח"ז אמר האי סבא קדישא טעמו ונימוקו מה שלא בקשו על ש"ק והי' טעמו טעם זקינים אך לא ניתן להאמר.

כאשר התחילו ימי התשובה בימי אלול עד אחרי סוכות הי' עיקר עבודתו לעורר העם לתשובה ובימי בחירתו דרוש דרש משה בכל שבת ושבת מחודש אלול ויום א' דסליחות ושני ימים דר"ה ושבת שובה וביום שאומרים י"ג מדות ועיוהכ"פ קודם כל נדרי וקודם תפלת נעילה והו"ר אף גם בזקנותו לא הניח משה את ידו הקדושה מלדרוש בר"ה ודרש כסדרן כנ"ל ובסוף ימיו פסק מלדרוש קודם נעילה, כל מגמתו בדרשות הרבים האלה הי' אך להורות לעם ה' דרכי ה' והמעשה אשר יעשון ואמנם עיקר מטרת דרשותיו הי' לעורר העם בתשובה ולעורר ישנים ולא יכול הרעיון ולא יתפס המחשבה ולא יצויר על לוח את רב חילו ותקפו כאשר פתח את פיו הקדוש להוכיח במוסריו הנעימים הנובעים ממקור נאמן לב קדוש וטהור וכדורי אש המתפוצץ לכמה חלקים כמו כן התפזרו שביבי אש ניצוצי דבריו הקדושים ויורדים לחדרי בטן אלפי אנשים השומעים אשר נמס לבבם כמים ישתער ראש אנשים המקשיבים לקול חוצב להבות אש וספר ומנה החטאים אשר יעשה אותם האדם לחטוא בהנה ועד כמה מגיע הפגם בנפש ובשרשו למעלה בשמי רום חיל ורעדה יאחזון בראותם גודל חרדת איש קדוש כמוהו כל אחד חשב עם קונהו עם בארזים נפלה שלהבת התשובה מה יעשו איזובי קיר נבזה וחדל אישים כמוני, נבהלו הלבבות תסמר הבשר בשמעם אימתו ופחדו מאימת יום הדין הנורא אם אבן הוא נמוח מקול אנחתו ובכייתו והתעוררותו שיפשפש כל אחד במעשיו ושיזכור חטאת נעוריו ופשעי

הילדות ועון הבחרות אין די באר את גודל הרעדה כאשר העלה על שפתיו ונהרי דמעות נשרו מבין ריסי עיניו בהתאוננו על חורבן בית אלקינו ועל עם ה' המפוזר ומפורד בין העמים קטן יעקב ודל כנחלים נבעו הדמעות על לחיי האנשים השומעים פור התפוררה עמודי ביהכ"נ מוט התמוטטה כותלי בהמ"ד מקול שאגתו אשר שאגה לו כלביא עד מתי לא תרחם את יהודה עד אנה בוכי' בציון ומספד בירושלים [אפס קלת מאיכות דרשותיו לך נא ראה בישמח משה פ' תבא ופ' נצבים בהפטרת שוש אשוש ובחיבור זה בתוכחת חיים] ומשה ידבר והאלקים יעננו בקול הולך וחזק מאוד ונשמע פתגם המלך למרחוק ועכ"ז לא נס ליחו והי' לפלא אם זלגו דמעות עיניו כאנלי טל לא גיהק ולא פיהק [שקורין הוססין] ולא הוצרך מעולם לקנח חוטמו וכדומה כדרך אנשים הבוכים מרוב בכייתם אם כי הי' זקן בא בימים והי' מאריך בדרשה כמה שעות לא ייעף ולא ייגע אמרותיו הטהורים נבעו כנהרי נחלי שמן ושפתיו ברור מללו לא קם רוח באיש אשר לא יהרהר בתשובה. ופעם אחת ענה ואמר כי כל איש אשר שומע ושמע דרשתו יבטח בשם ה' כי לא יעזוב נפשו לשאולה והביא הזוהר תרומה דף ק"ן ע"ב עיי"ש לא הי' איש או אשה כגדולים כקטנים אשר לבבם לא נשבר בקרבם לאלף גזרים שבים ומתחרטים בכל לבבם ונפשם ומאודם וזה הי' לו למשיבת נפשו הטהורה וכמבואר בזוהר תרומה ד' קכ"ח ע"ב ההוא זכאה בעי למרדף בתר חייבא וכו' בגין דיחשב לי' כאלו הוא ברא לי' ודא איהו שבחא דיסתלק בי' יקרא דקב"ה יתיר משבחא אחרא וכו' ועל דא באהרן ורבים השיב מעון וכתוב בריתי היתה אתו החיים והשלום ועיי"ש בד' קכ"ט ע"א כמה הפליגו שם כמה גדולים זכות הצדיקים שמחזירים רשעים בתשובה. וכן שמעתי מאדמו"ח ז"ל אשר ספר לו מוזלל"ה איך שפעם אחת נפגשו בעולם העליון רש"י ז"ל עם הרב הקדוש ר' איציקל מדראהאביטש ושאל רש"י ז"ל לר' איציקל איזה זכות ומצוה יש לו לבנו הרב הקדוש ר' מיכל המגיד משרים מזלאטשוב מה ששומע שמרעישין בכל העולמות עם בנו הרב הנ"ל והשיב לו ר' איציקל הנ"ל איך שלומד תורה לשמה ולא נתקררה דעתו של רש"י ז"ל ואמר לו עוד שבנו הרבה לסגף את עצמו בתעניתים וסגופים וגם בזה לא נתקררה דעתו הקדושה ואמר לו עוד אשר הרבה בגמ"ח וצדקה ופיזר נתן לאביונים וכדומה ועוד לא נתקררה דעתו שוב אמר לו שרבים השיב מעון ועשה הרבה בעלי תשובה בעולם ובזה נחה ושקטה דעתו של רש"י ז"ל ונחה דעתו הקדושה מה שמרעישין אתו כל הפמליא של מעלה ע"כ! מובן כי מעשה כזאת לא יוכל לספר אשר עיני בשר לו ואך לאדם אשר עיניו משוטטות בעולמות עליונים שומע. ורואה מה שלא ישמע לזולתו. יוכל לספר כזאת. בחג הסוכות הי' יושב בהסוכה בדביקות נפלא וכמעט הי'

לו התפשטות הגשמיות ושמעתי מפי אבא מארי ז"ל אשר קרה כמה פעמים שתיכף לאחר שנטל ידיו וברך על הפת הי' פושט מחשבתו ורעיוניו הי' משוטטים עד אין חקר ואח"ז פתח את עיניו ואמר שיתנו מים אחרונים וכוס לברך ברהמ"ז וכאשר אמרו הלא לא אכלנו עוד כלל שאל כן עוד לא אכלנו א"כ יתנו לאכול ופעם קרה בהיפך שלאחר האכילה קודם ברהמ"ז הי' יושב ודומם ומתעכב כמו שעה בדביקות נפלא ואח"ז פתח את עיניו ושאל מדוע לא יתנו לאכול וכאשר השיבו המסובין הלא כבר אכלנו שבענו והותרנו אז אמר א"כ הוא יתנו כוס לברך בהמ"ז. ועכ"ז לא כל עתים שוות אמרו כי רוב הדיבורים ורוב סיפורי מעשיות ושיחותי' הנעימים הי' בחג הסוכות:

בליל הו"ר סמוך לאור היום דרש בבית המדרש ולא בבהכ"נ וכאשר שמעתי מספרים מאבותיי ומזקנים שבדור הי' פחד גדול על השומעים הדרשה הנ"ל יותר מכל הדרשות אשר היו בימים האלה כי לא הדליקו רק נר אחד אצל העמוד והזקן תוארו כמלאך אלקים עומד ודורש דמוע תדמע עינו ובקול רעש גדול אשר האנשים שחטפתם שינה העירו והקיצו לקול שאגתו ולרוב בכייתם השליכו א"ע על הארץ מכים ראשם להארץ מגודל מרירת הלב והקול בכיות נשמעו למרחקים לתוך העיר אשרי עין ראתה כל אלה אח"ז בשמ"ע וש"ת עשה בעצמו ההקפות וגודל השמחה והריקודין בעתים האלו אין די באר גודל טרחתו של אותו זקן לרקד ולשמוח כאיש צעיר לימים ומה נכבד היום הזה בהגלות נגלות מלך ישראל לעיני עבדי ה' העומדים צפופים לראות ולראות תוארו כמלאך בגודל שמחתו והברה ללהב יצאה להלהיב הלבבות בשמחה של מצוה ומקבלים עליהם עול מ"ש זה מזה עונים בשמחה ואומרים בגילה שירות ותשבחות לממ"ה הקב"ה וכאשר ספרו הי' אז עיניו פקוחות לראות את כל אשר נעשה אף את הנשמות מכמה צדיקים וקדושים אשר בגן עדן העליון מנוחתם ראה אז בהקיץ ונפלאות שמענו מעבודתו הגדולה בעת ההקפות וכאשר מצאנו ראינו בהרשומה שרשם לעצמו בכתי"ק כתוב שם וז"ל מה שנאמר לי בשעת הזיעה בשמחת תורה שאקח את נכדי עמי וכן הוי ולא ידענו ולא קבלנו פירוש הדברים והוא פלאי.

ולא תעזוב נפשך לשאול אי' איפה ידע הכותב אשר עיניו לא ראו ואזניו לא שמעו אמנם כבר אמר משל הקדמוני אם לא ראיתם את הארי ראיתם את מרבעתי' כן אם לא ראיתי את הרב זכיתי לראות את תלמידו המובהק הוא אדמו"ח הגה"ק זלל"ה אשר לא סר ימין ושמאל מדרכו דרך הקודש בענינים האלה כי סמך משה את ידיו עליו וכן אמר לנו בחג השבועות קודם פטירתו אשר כבר הי' חולה מסוכן ר"ל ודרש דרש בפעם האחרון בבית מדרשו אחר קידוש בליל א' של חג לפני הבאים להסתופף בצלו ענה ואמר הדרוש

שנדפס בספרו ייטב פנים חלק שני מאמר זמן מתן תורתינו אות נ"ג ובתוך הדרוש אמר הן זכיתי אשר קדושת מוזלל"ה סמך את ידיו עלי ומסר לי הכח להורות ולדרוש לעם ה' תוכחת מוסר ולעוררם לתשובה הכח הזה הנני מוסר לבני אחרי אשר לא יניחו ממנהג אבותינו הקדושים אך ורק ילכו בדרך אבותם ויתקיים עליהם זכות אבות אשר דבריהם יעשו פרי למעלה ושורש למטה ובכל עת ועונה בשבתות ומועדי השנה יוכיחו בשער להגיד לעם ה' דרך ה' לעורר אחב"י לתשובה ומה' מענה לשון וסיים לפרש בברכת כהנים כאשר יראה הרואה שם בהדרוש ובזה נפטר לשלום מאת אנשי שלומו אשר באו להסתופף בצלו צל הקודש כי לא דרך עוד מני אז על מפתן בית מדרשו ואם כי לא חסר דבר מזקינו הקדוש עכ"ז אמר בע"א בהו"ר בהקפות בעת שאמר הושענא דמתה לתמר והתעורר את העם מאוד מאוד והדמעות זלגו מאין הפוגות זקנים עם נערים קטן וגדול שפכו כמים לבם בהרגיש קודש נעלה ונשגב ענה ואמר אל יעלה על לבבכם כי כחי ככח הזקן זקיני מאוה"ג זלל"ה אל תדמונו ואשוה לו לא לא רק דמתה לתמר כי הוא רק הדמיון ממעשה הזקן ואך לא כמוהו ועכ"ז הושענא גם אותי בזכותו אשר אני הולך בדרכיו ואשר זכו לראות ולהכיר את כ"ק אדמו"ח ז"ל יוכלו לצייר מעט גודל כחו ואונו של אותו זקן זי"ע. בחג הפסח הי' מחמיר מאוד הוא לא אכל מצות כל ימי הפסח מלבד הזיתים אשר החיוב לאכול בשני לילות הראשונות החיטין המשומרין משעת קצירה לשם מצות מצוה נבדקו אחת לאחת כל חיטה וחיטה ואף גם זאת לא טחנו ברחיים אפי' ברחיים של יד משום שמא מזיע האבן בשעת טחינה ורק דכו במדוכה חדשה שקורין מרעזער ואח"ז לקחו כברה חדשה דקה מן הדקה ורקדו הקמח איזה פעמים ומיראתו כאשר יעשו המצות גדולים פן לא יהי' נילושים כראוי במהירות ע"כ עשו מצות קטנים מאוד כ"כ אשר לא הספיק לו ג' מצות על הזיתים של לילה אחת עבורו ולזאת לקח כל הלילה ששה מצות וגם לא רצה שיאפו שנים עשר מצות בפעם אחד בהתנור שחשש פן יגעו זו בזו אם כי הי' תנור גדול מאוד ע"כ לא לשו בפעם אחת כי אם קמח לששה מצות וכן לשו עוד פ"א קמח על ששה מצות ונאפים בשני פעמים ועמדו כל מצה רחוקה מחבירו כמה טפחים ונאפים בע"פ אחר חצות כנהוג כל חומרא שנאמרה באיזה ספר נהוג בעצמו בחג הפסח ולא שתה קאפע בפסח לאשר כי בס' חק יוסף נאמר כי הוא קטניות אם כי שחק מזה עכ"ז הוא בעצמו נהג גם חומרא זאת בע"פ הי' מתענה כי הי' בכור ולא רצה לסמוך על סיום מסכת והי' משלים תעניתו אם שהי' נמשך הרבה בלילה עד שעשה קידוש וכשחל ע"פ בשבת אז אכל ביום ה' שלפניו על סיום מסכת ועיין בייט"פ חלק שני במאמר דורש טוב בסופו דינים של ע"פ שחל בשבת אות י"ג, כרפס

לקח מתחלה תפוחי אדמה ובירך פרי האדמה, אח"ז סיפר לו אדמו"ח ז"ל איך ששמע שהגאון הקדוש מאוה"ג מו"ה נפתלי צבי מראפשיטץ זלל"ה הי' מברך שהכל על תפוחי אדמה [וכן נמצא בספר זכרון יהודא אשר הגאון מוהר"מ א"ש ז"ל בעל שו"ת אמרי אש ברך שהכל על תפוחי אדמה] עמד וחשב איזה רגעים ואמר לו אולי האמת עם הרב מראפשיטץ ולקח ספר הערוך והראה לו שם נאמר כמהין ופטריות שקורין טארטאפעל ומובן אשר נתחלף מה שאנחנו קורין קארטאפעל והוא התפוחי אדמה מברך שהנ"ב ועיין בערוך ערך פטר ובערך כמהין] ומאז שוב לא בירך על התפוחי אדמה וכמדומני שלקח פעטירזייל לכרפס מיום זה והלאה.

גופו הקדוש הי' חזק מאוד ומעולם לא השתמש בשום מותרות לא שתה רויך טאבאק ולא שאף שניפטאבאק ולא הביט בבתי עניים שקורין בריל והרופאים כאשר בקרו אותו בחולאתו קודם פטירתו אמרו כי הוא בריא במזגו באבריו כבן ארבעים שנה ומעולם לא בא רופא לביתו [עיין רמב"ן ריש פ' בחקותי] ולא נסע למרחץ וכדומה ופעם אחד לא הי' במזגו השוה ורצו לקרוא הרופא דאקטאר ולא הניח בשום אופן אמנם אמר אמרו ז"ל מרגליות טובה היתה תלוי' בצוארו של אברהם ע"ה כל חולה הרואה אותו מיד נתרפא משמת תלאו הקב"ה בגלגל חמה שנאמר שמש צדקה ומרפא בכנפי' א"כ אלך ואשב מעט נגד החמה וכן עשה והלך לחצירו והכינו לו שם כסא וישב שם מעט ויזרח לו השמש ושב אל ביתו בריא אולם. אמנם כבר נאמר אין שלטון וכו' בקיץ שנת תר"א נולד בן זכר לנכד בתו ה"ה הרב החסיד מו"ה ירוחם ט"ב המובא למעלה שהי' בעת ההיא חתנו של הרב הגאון מטשעטשעוויץ ז"ל והפצירו בו עד בוש שיסע שמה להיות סנדק שהי' דור הרביעי ומלא משאלותם וכמעט בכל הדרך הי' מלא אנשים הבאים לקראתו והמלוים אותו ועל הדרך אמר לבעל העגלה העוד רחוקה העירה אמר לו הלא העיר לפנינו ועד רגעים אחדים נהי' שמה ושקר ענה בו ובעת ההוא הי' נצרך להטיל מים ואך מחמת רוב דוחק רבת העם וגדול כבוד הבריות המתין עד בואו העירה ומיד בבואו לשם נעצר השתן ואמר שהס"מ לא הי' יכול לו בשום אבר מאבריו ובפרט באבר הזה אשר לא פגם מעולם ואך עתה שלט באבר הזה יען עשה שלא כדין שהשהה א"ע [ועיין בש"ע סימן ק"ג ובמג"א שם אשר גדול כבוד הבריות בזה] אך הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה ומשיח ה' נלכד בשחיתותינו והי' לו יסורים כרבינו הקדוש ומיד אשר הודיעו לאוהעל באו בני קהלת אוהעל לטשעטשעוויץ ונשאו ארון הקודש לביתו ומנוחתו ומיד כבואו לביתו נסו ברופאים גדולים ולא הועילו ואז קרא לבני קהלתו ואמר להם לקבל את נכדו הרב מסטראפקוב הוא אדמו"ח מסיגוט זלל"ה וביום ש"ק כ"ח תמוז היטב לו

לגמרי ואז צוה ואמר שכל מה שיצטרכו דבר ילכו לבנו הרב מדראהאביטש כי הוא יפעול בברכתו כפעולתו בקמיעות וביום ש"ק ישב על כסאו ונתן שבח והודי' להשי"ת כי הניח לו מהיסורים ובזמן מנחה התחיל להתפלל תפלת מנחה על מטתו ותחלה אמר כל פ' ק"ש ואח"כ התפלל מנחה והתחיל ברכות אמצעות אתה חונן א"ל בנו הגה"ק אבי הלא ש"ק היום ולא השגיח בו והתחיל ברכה שלאחריו השיבנו אבינו ובאותו רגע יצאה נשמתו בטהרה ביום ש"ק כ"ח תמוז שנת תר"א [ופלא כי האי סבא קדישא נפטר בש"ק בעת רצון בתפלת מנחה ובנו יחידו הקדוש נפטר ליל ש"ק סמוך לאור הבוקר ונכדו ותלמידו מוזלל"ה הקדוש נפטר בליל ש"ק וא"ו אלול תרמ"ג כשתי שעות בלילה באמצע תפלת מעריב כאשר התפלל ואמר על כן ה' אלקינו בשכבינו ובקומינו נשיח בחוקיך יצאה נשמתו הטהורה] ונתאספו הגאונים מאונגוואר וטשעטשעוויץ וטאלטשווא וסאבראנץ ומרן הג' הקדוש מסאנז והספידוהו בתוך קיבוץ עם רב לאלפים ואחר ת"ב נגמר הדבר ונתקבל נכדו הוא אדמו"ח זצלל"ה הגה"ק לממלא מקומו ודרש בשבת נחמו בשנת תר"א הדרשה ראשונה [כאשר זקינו הק' דרש ג"כ הדרשה ראשונה באוהעל בשבת נחמו תקס"ח] ומשה בן שמונים ושתי שנים ביום עלותו השמימה לא כהתה עינו ולא נס לחו זכרו לברכה עדי עד זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אמן סלה. [עוד זה מצאתי מכתב פלא באמתחת הכתבים כתוב באצבע איש אלקים כ"ק מוזלל"ה מסיגוט וז"ל אות באות העתק מכתי"ק אדומו"ז נ"י] [הוא זקינו הקדוש מאוהעל זלל"ה]. החיים והשלום וכ"ט לכבוד אהו' ידידי הגאון החריף מו"ה ירוחם נ"י:

באתי להודיע שאני הייתי בק"ק שושן הבירה ונתארחתי אצל ידידי הגאון החסיד המקובל המפורסים מו"ה אלקנה בעל המחבר ספר הקנה וראיתי שהוא מנגח צפונה וימה וקדמה ותימנה בקרניו קרני הוד והדר ובתפלתו בוקע חלוני רקיע ומחתך ברקיע כחרב חדה כי כל אמרותיו בשם שלמד זגזגאל רבו של משה למשה ומפניו ירעדו כל יצירי קדם והמון נסתרות שמבראשית וכל עמלו ויגיעו להדוף השקר מן כל העולמות ולגלות בכל העולמות האמת לאמתו ויודו תמיד יגדל ה' מעל לאויביו ועל כן נקוה שבימינו יצמח צמח דוד וקול התור נשמע בארצינו אמן עכ"ל.

יהושע

פרק י

פסוק יב

אז ידבר יהושיע לה' וכו' ויאמר לעיני בני ישראל שמש בגבעון דום הנה האלשיך פי' כי אין זה מדרך ארץ לומר לעבד המלך לא תשמש את המלך לכך נטל יהושיע רשות מהשי"ת והיינו אז ידבר יהושיע לה' ולא נתפרש [מה שדבר] רק הי' בלב"ע והיא נטילת רשות רק לעיני ב"י הי' מה שאמר שמש בגבעון וכו' עכ"ד וגם סבת עמידת שמש למה עשה זאת יהי' הניצוח בשני ימים כתב הטעם להורות שהניצחון הוא רק בישועות ה' ולא עפ"י מזל כי אין המזל פועל כלל בשעת עמידתו כי עמידתו הוא ביטולו עכ"ד וגם אני אענה חלקי דהנה האלשיך פי' בישעי' סי' ל"ד בפסוק ונגלו כספר השמים וכל צבאם יבול כנבול עלה מגפן ע"כ דהנה הגלגלים מסבבים ויש רקיע למעלה שאינו מסבב ושם שרפי קודש [בחלקן] שכנגד א"י [אשר שם השכינה] וכנגד חו"ל שרי החיצונים, והנה לע"ל שיפיל השי"ת שרי האומות תהי' נפילתם בדרך זה שיסבב זה הרקיע ג"כ והיינו כספר על העמוד וכל שר המשוקע בטומאה ע"י שהרע לישראל בבואו נגד א"י אשר שם השכינה לא יוכל לעמוד כי אין הטומאה עומד בפני הקדושה [ויבול כנבול עלה] עכ"ד והנה אז עדיין הי' השראת שרים של הז' אומות כנגד הארן והשכינה לא שרתה שם והנה אז במקום המלחמה שרצה להפיל השר רצה לומר להשי"ת בדרך צדיק גוזר שישרה שכינתו שם באופן שיפול השר אך כבר שלחו לחוני חייב אתה נידוי דאין זה דרך כבוד כלפי מעלה לגזור עליו ית"ש בפה מלא ומנדין על כבוד הרב, לכך אמר דרך רמז כי ידוע במקום שכינתו מתבטלין המאורות כי שרגא בטיהרא מאי מהני' ותנועתם בטילה רק שורה עליהם מעין האור שלמעלה הנגלה כמו שנאמר לא יהי' לך עוד אור השמש וכו' והי' לך ה' לאור עולם והיינו גילוי אור הגנוז והוא אור החיים כמו שנאמר ליאור באור החיים להתהלך לפני אלקים באור החיים וכמו שפי' במעשה ה' במעשה בראשית פרק ח' בפסוק מה יקר חסדך וכו' עיי"ש והיינו ג"כ באור פני מלך חיים והשמש רק מקבל ממנו כמבואר שם ובהתגלות האבוקה [היינו אור החיים] נתבטל הנר והבן ע"כ אמר שמש בגבעון דום והוא רק ציוה להשמש ובאמת אין זה ברצונה כי הוא מוכרחת רק ע"י גילוי הארת הסיבה הראשונה במקום הזה יתבטל אורה [ותנועתה] וממילא יפול השר וכשל עוזר ונפל עזור כמו שנאמר יפקוד ה' על צבא המרום וכו' והיינו אז ידבר יהושיע לה' דייקא שבאמת הי' הדבור לה' רק לעיני ב"י הי' המאמר רק שמש בגבעון [דום] והוא אמר שמש בגבעון ששם הי' מקום הביטל אבל ממילא דבטל בכל העולם

כי כל הקוטבים אחוזים זה בזה לכך וידום השמש וכו' ועיין באלשיך דנדחק בזה וכתב דיהושיע לא דקדק בלשונו [שבאמת בכל העולם עמדו השמש והירח] ולמ"ש אין צריך לזה והיינו עד יקום גוי אויביו ע"י נפילת השר ולא אץ לבא לשקוע כי הי' אור שלמעלה משמש כיום תמים היינו עוה"ב שהוא יום שלם כי יום שלם דאורייתא הוא מעל"ע כידוע בכל הש"ס והנה הוא רק חציו יום אבל בעוה"ב נדרש במדרש פ' ויגש [וחטאתי לאבי] כל הימים לעוה"ב שהוא כלו יום וטעם המדרש שלא פי' כפשוטו כמו שפרש"י כל הימים היינו בעוה"ז ובעוה"ב נתבאר עפ"י מה שביארתי [בספר ישמח משה פ' ויגש ד"ה אדוני שאל וכו'] והיינו כיום תמים בעוה"ב שהוא יום שלום ששמש אור שלמעלה וכך יהי' כלו יום כי הלילה נתהוה מתנועת הגלגל והבן והיינו כי ה' נלחם לישראל והוא פירוש נכון ונפלא בס"ד.

שמואל א

פרק א

פסוק א

ויהי איש אחד מן הרמתים וכו' דכשישראל באגודה אחת אז הם כלם נחשבים לאיש אחד דבעשו כתיב נפשות וביעקב שבעים נפש וכתיב ויחן שם ישראל (כאיש אחד בלב אחד] דהם חלק אלקי ממעל מעולם היחוד משא"כ האומות מעלמא דפרודא והיינו ויהי איש אחד [היינו שכ"י נחשבים כאיש אחד] הואיל והם מן הרמתים מעולמות הגבוהים עולם היחוד.

(**ב**) **א"י** דכשהם באגודה אחת אז אין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם והמה עולים עד למרום והיינו ויהי איש אחד אז הם מן הרמתים.

(**ג**) **א"י** עפ"י המדרש הבונה בשמים מעליותיו אימתי כשאגודתו על ארץ יסדה (אלו ישראל שהם באחדות] והיינו ויהי איש אחד דמה שישראל הם איש אחד הוא מן הרמתים דהיינו מן הדברים שהשי"ת מתרומם בהן:

(**ד**) **א"י** דהא פירשו רז"ל מן הרמתים צופים משתי רמות צופות זו לזו ונקדים דהאחדות טוב כשהוא בישראל דכינוס לצדיקים נאה להם. ועמך כולם צדיקים אבל בעכו"ם יתפרדו כל פועלי און. דפיזור לרשעים נאה להם. ועפי"ז מבואר ויהי איש אחד דהיינו שיהי' כולם איש אחד הוא מן הרמתים צופים היינו שתי רמות שצופות זו לזו דהיינו רוממות ישראל ורוממות מלכות שמים צופות זו לזו דהא בהא תלי' כמבואר במדרש שמואל רבתי כשישראל באגודה אחת מלכות שמים במקומה שנאמר ויהי בישורון מלך

אימתי בהתאסף ראשי עם וכו' והכל ע"י האחדות וזה דוקא מהר אפרים היינו מישראל שנקרא אפרים כמו שנאמר הבן יקיר לי אפרים והבן:

א"י צופים מהר אפרים כי אמר כי האחדות והכינוס הוא מרוממן ואמר התנאי לזה. כי יש חיבור וכינוס ואחדות הגורם פיזור ופירוד כמו בדור הפלגה רק הכינוס בישראל הוא טוב שמסתמא כשיש אחדות ביניהם לוקחים להם צופים כמבואר ביחזקאל סי' ל"ג ולקחו איש אחד מקציהם ונתנו אותו להם לצופה וכו' עיי"ש ה"נ לוקחים צופים והם שומעין להם כיון שיש אחדות ביניהם לזה אמר צופים מהר אפרים שיהי' צופים מישראל ואמר מהר אפרים כי יהי' ממונים מישראל לצופים ולא ע"י מלך או שר כי אזי מצוה להקל בו ולזלזל בו כמבואר בסמ"ע חו"מ הלכות דיינים וא"כ אין דבריו נשמעים ואמר ביחזקאל איש אחד מקציהם ר"ל אף מן המוקצין שבהם שלא יאמר כל אחד מי אנכי להוכיח וכו' ר"ל כל אדם ראוי לכך לחוש על יקרא דשמא קדישא כמבואר בזוהר ויבואו בני האלקים שהובא בשעה"מ פרק א' לר"ה ע"כ כ"א ראוי לו לחרוד ובמקום שאין אנשים וכו'.

פרק ב

פסוק א

רמה קרני בה' עפ"י מה שכתב בספר כבוד חכמים בירושלמי דמסכת שקלים פ"ו סי' ד' כי דוד נמשך בקרן רומז לקרני החיות כי זכה לכתר מלכות בפני אדם מראש עולם עד סוף עולם עיי"ש והיינו רמה קרני שדרשו רז"ל קרני ולא פכי והיינו רמה קרני בה' ר"ל אותו קרן שהוא במרכבה אצל ה' והבן.

פסוק ה

ה' ממית ומחי' מוריד שאול ויעל [עיין בזוהר תרומה דף ק"נ ע"ב דהקשה כתיב אחד אומר כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה וכתיב שני אומר מוריד שאול ויעל] עיי"ש דמשני [אינון דלא הרהרו בתשובה נחתו לשאול ולא מסלקי מתמן לד"ד עלי' כתיב יורד שאול לא יעלה ואינון דמהרהרו בתשובה על אינון כתיב מוריד שאול ויעל] נ"ל דהפשט של הזוהר מבואר בלשון הפסוק דהנה העולה ממילא ירידתו דמעיקרא הוא לו טובה כי ע"י ירידתו נזדכך ונצרף וכן אשר יחי' לעתיד המיתה דמעיקרא הוא לו לטובה וידוע דאין הקב"ה מיחד שמו על הרעה והיינו ה' ממית שמיחד שמו [ע"ז] הואיל ומחי' והוא לטובה וכן מוריד שאול מוריד דייקא שמיחדו אליו ית"ש הואיל ויעל ג"ז לטובה אבל יורד שאול יורד דייקא לא יעלה והבן. [ועיין זוהר בלק דף ר"ה ע"א

פרק טז

פסוק ז

כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב עפ"י התניא [הוא ספר ליקוטי אמרים] ח"ב פ"ג שמסביר הדבר איך שמה שנתראה האדם למציאות הוא מפני שאין כח אלקים המקיימו והמוציאו מאין ליש נראה אבל אם הי' זה הכח נראה לא הי' האדם נראה שהי' נראה כבטל במציאות נגד הכח הזה עכ"ד ולפי"ז יובן כי לעין הרואה יראה את האדם אבל ה' היינו רק כח אלקית הוא מתראה ללב החכם כי ידע באמת כי האדם הגשמי בטל במציאות וזה שאמר הכתוב כי האדם יראה ר"ל שיראה הרואה את אדם כמו שפרש"י ולא יוכל לראות ולא יוכל הרואה לראות] הוא רק לעינים אבל לה' היינו כח האלקות יראה הרואה ללבב החכם ומבין. והבן.

(**ב**) **א"י** כי האדם יראה לעינים כו' עפ"י שכתבו כי ב' עינים הם ב' יודי"ן וחוטם הוא וא"ו הרי כ"ו מספר הוי' ב"ה וגם ד' גוונין [שבעין] הם ד' אותיות הוי' כנודע והיינו האדם יראה לעינים ר"ל שיראה לעינים וישגיח עליהם [שלא יפגום בם] וה' יראה ללבב ר"ל שה' יראה היינו ששם הוי' הוא כח הראות יהי' מושג ללב וידע איך להשמר מן הפגימה והשתא א"ש דאמר לעינים ולא אמר בעינים והבן זה.

(**ג**) **א"י** כי האדם יראה ר"ל מה שהאדם רואה נדמה שהוא לעינים ע"י עינים אבל באמת וה' יראה ללבב ר"ל כפי בינת הלב כח הוי' הוא הרואה.

(**ד**) **א"י** כי האדם יראה לעינים ר"ל כי לעינים נראה כי האדם הוא הרואה אבל וה' יראה לבב ר"ל ללב מושג כי כח הוי' הוא הרואה.

(**ה**) **א"י** וה' יראה ללבב כמו שדרשו בכל לבבך בשני יצריך כו' ה"נ הן לטוב הן לביש כח הוי' הוא הרואה ע"כ יחרד שלא ישתמש בשרביטו של מלך למרות עיני כבודו ולהכניס כח זה לסטרא דמסאבא ח"ו והבן.

פרק כ

פסוק ל

כי בוחר אתה לבן ישי לבשתך ולבושת ערות אמך וקשה מה ענין זה לבשתו ולבושת אמו ועוד וכי בוחר משום הבושת והנ"ל בזה דבפ' בנימין זאב יטרף נדרש על שבט בנימין שהיו חוטפין נשים מן המחולות כמו שפרש"י פ' ויחי ועוד נדרש במדרש רבה פ' ויחי מה זאב טורף ואינו מניח לבניו אחריו כך שאול יחטוף המלוכה ולא ינוח לבניו אחריו והנה בשאול אשתו חטפתו כמו שפרש"י שם והנה בושת יהונתן דהא יעקב התנבא על שבט בנימין שהם יהי' החוטפין ולא מחוטפין והיוצא חוץ לגדר ודאי לפריצת גדול

יחשב לכך בוחר אתה לבן ישי שיהי' הוא המלך ולא אתה כדי שיהי' פי' המקרא על המלוכה ולא על החטיפה ואין כאן בזיון לאמו והבן.

שמואל ב

פרק א

פסוק יח

ויאמר ללמד לבני יהודה קשת הלא היא כתובה על ספר הישר על פי הגמרא שאמר רשב"י לריב"ל נראתה קשת בימיך והנה שאול ויהונתן היו צדיקים גדולים ובודאי לא נראתה הקשת בימיהם והנה כשאינו רואין קשת אז צריכין ללמד מה היא קשת להבין מה שנאמר בתורה ואם כן פרושו שאמר בימיהם הי' נצרך ללמד [לב"י מה היא קשת שכתיבה על ספר הישר] ודו"ק.

פסוק כג

הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו מנשרים קלו ומאריות גברו. כי האוהב הוא הנאהב כי ה' צלך כו' אך יש נאהב שאינו נעים כמו באהבתו תשגה תמיד וכמו שאמרה מיכל לדוד בהיותו מפזז ומכרכר אך האוהב לא יחיש כמו שהשיב לה ועיין ברמב"ם פ"ח מהלכות לולב ה' ט"ו ואעפ"כ אינו נעים בעיני המון כי מאחר שאינם מבחינים אש התלהבותו הוא לבוז בעיניהם ואל תתמה לומר הלא אמרו רז"ל כל שרוח הבריות נוחה המנו רוח המקום נוחה המנו] כי כבר פירשו דעל רוח חכמים קאי כמו שכתב הגאון מהר"י על המאמר. שאלו לשלמה איזה בן העוה"ב כו' אמר שכל שכנגד זקניו כבוד עיין יע"ד ח"ש דרוש שלישי וראי' מרבה שיצאתה נשמתו בטהרה וכמה ניסים אתעבידו [ע"ין ונפל [משמיאן פיתקא עבורו והכריע בין הקב"ה ובין מתיבתא עילאה [בב"מ פ"ו א'] ואמר לי' אביי מר דסני לי' כלהו פומבידיתא מאן אחוס לי' הספידא והיינו משום שהי' מוכיחן במילי דשמיא כמבואר במפרשים והנה כבר כתבנו בדרוש דיש בחינת נשר דהיינו טיסה ועיפה שם עוז וחדוה אבל בבחינת עמידה המשל ופחד עמו [עיין ישמח משה פ' וישלח ד"ה ויותר יעקב לבדו וכו' ע"פ הגמרא חגיגה ה'. דבבתי בראי הוד והדר לפניו עוז וחדוה, ובבתי גואי המשל ופחד עמו דייקא, והנה העבדות בשמחה, אך כ"ז בבחינת בתי בראי אבל בבתי גוואי שם המשל ופחד, ולפי"ז יש שני ענייני צדיקים דהיינו העובדים באהבה ובשמחה ובתנועות בחי' בתי בראי וגבוהים עליהם מאותן העובדים ביראה הגדולה מאהבה המוזכר בשל"ה, [עה"פ ואני עבדך בן אמתך] ובפחד ורעדה עד שאין השמחה והאהבה ניכרת מגודל הפחד

ורעדה והם העומדים על משמרתם בעבודתו בלי תנועות כלל וזו בחי' בתי גוואי שהם שרפים עומדים ממעל לו [ועיין ביע"ד ח"ב סוף דרוש א'] ובזה פי' הפסוק וינועו ויעמדו מרחוק ר"ל אם עבודתו בבחינת תנועה עודם עומדים מרחוק דעדיין הוא רק בבתי בראי ועיין ישמח משה יתרו ד"ה והדרך הרביעי על מאמרם סוכה דף כ"ח ע"א על יונתן בן עוזיאל בשעה שהי' עוסק בתורה כל עוף הפורח עליו מיד נשרף כי התורה היא בחי' בתי גוואי ומלאכים שהמה בחינת טיסה ועיפה שמקומם בבתי בראי אם יפרח עליו ויגש אצלו ישרף דנכנס לתחום דלאו דילי' אתדה"ק שם ועיין ישמח משה פרשת אחרי עה"פ בקרבתם לפני ה'] והפחד מונע האהבה שתתראה לחוץ אף שבודאי תגדל [האהבה בקרב לבו] יותר ויותר בגבוה מעל גבוה. והנה מי שהוא בבחינה זו נאהב ונעים והנה כבר פירשתי על אמרם (סנהדרין צ"ב ע"ב) בנ"נ ביקש אותו הרשע לגנות כל שירות ותשבחות שאמר דוד [עיין שם בגמרא] עפ"י כי היראה מצמצם לאהבה ומלספר תהילות והבן והיינו בא גבריאל וסטרו כי גבריאל הוא מפחד כמבואר בספרים וכש"כ מהרש"א ברכות ד' מיכאל באחת גבריאל בשתים שמיכאל ממונה על הרחמים וגבריאל אש משמאל ממונה על הדין וכו'] והבן זה כי עמוק הוא כי [היראה] (גם אהבה) מצמצם [לאהבה] (ליראה) ורשע זה לא הי' לו [יראה] (אהבה והבן) [עיין תפלה למשה תהלים מ' עה"פ ויתן בפי שיר חדש אופן ב'] והנה מי שהוא בחינת בתי גוואי הוא עד"מ קל מנשר שעולה גבוה יותר והנה מחמת פחד הגדול לא היו יכול לעבוד אך האהבה מתגבר מאוד כנגד הפחד והנה הט"ז בריש א"ח סי' א' כתב על התגברות כארי כי עיקר הגבורה שלא יעלה עליו מורא יצרו כמו שטבע הארי שאינו מפחד כמו שנאמר מקולם לא יחת ועפ"ז תבין הנאהבים והנעימים וש"ת אולי לא הי' אוהבים ודבקים לזה אמר בחייהם [ובמותם לא נפרדו מדביקותם] כמו שפירשתי אך מה זה שהי' נעימים לזה אמר מנשרים קלו [שהיו בבחינת בתי גוואי] וש"ת כי התרשלו בגבורה לזה אמר ומאריות גברו והבן.

פרק טז

פסוק ב

ויהי דוד בא עד הראש בסנהדרין בפ' חלק [דף ק"ז ע"א] עיי"ש שיש לדקדק על אמרם מלך כמותו יעבוד ע"א וכי לאחר מותר והנ"ל בזה עפ"י מה שכתב ביע"ד דביקש דוד לעבוד ע"א היינו שרצה למחול המלוכה לאבשלום והוא יעבוד השי"ת בלא המלוכה. והיינו ביקש לעבוד ע"א דכל המעמיד דיין שאינו הגון כו' ועפ"י דבריו מיושב גם קושי' זו דאילו הי' גם הוא אינו הגון אם כן לא היה עובד ע"א בהתמנותו לאבשלום במקומו דהא גם הוא אינו הגון משא"כ מלך כמות"ו שהוא הגון מלך במשפט יעמוד ארץ ויהי

דוד עושה משפט וצדקה לעמו א"כ הי' עובד ע"א בהתמנותו לאינו הגון במקומו והבן כי נכון הוא בס"ד.

פרק כג

פסוק ג

צדיק מושל יראת אלהים ודרשו חז"ל הקב"ה גוזר וצדיק מבטלה ע"כ והיינו יראת אלהים כי בודאי אינו רוצה [השי"ת בגזירתו] לנקום נקם רק האלקים עשה שיראו מלפניו ואם כן הגזירה היא נקראת יראת אלהים ור"ל במה מושל יראת אלהים [ע"י שמעורר את ישראל ליראה את ה'] דעי"ז מושל שאומר שהיראה שראוי לבא ע"י הגזירה אפעול בתוכחתי והגזירה למה ומבטלה, והבן.

מלכים

פרק ח

פסוק לב

ואתה תשמע השמים. נשאל במסיבה של כינוס צדיקים מה דכתיב ואתה תשמע השמים מן השמים הי' ראוי לומר, והנ"ל בזה עפ"י מאמרם ז"ל מתחילת בריאות עולם נתאוה הקב"ה שיהי' לו דירה בתחתונים כו' ועפ"י התרגום בפסוק כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו [ירמיה י"ז פ' י"ב וז"ל התרגום פורענותא תתעבד מני' מן קדם דשכינתי' על כורסי' יקרא בשמי מרומא עיל מן אולא מקבל אתר בית מקדשנא] ונמצא שמקודם תפילת התחתונים עלתה לשמי מרום ועכשיו אף תפילת העליונים ירדה לבהמ"ק והוא פירוש נכון בס"ד (ועיין ישמח משה פרשת עקב ד"ה למען).

ישעיה

פרק א

פסוק ד

הוי גוי חוטא וכו' נזורו אחור עפ"י שעה"מ פ"א לולא אותיות אלול עיי"ש לולא האמנתי וכו' ורומז לאחור כמו שהצבי רץ וכו' עיי"ש [כונתו הצבי רץ ופניו לאחוריו כך ישראל ישומו פניהם לאחוריהם להסתכל במעשיהם אשר עשו לתקנם ולשוב עליהם ואימתי בחודש אלול] וקבלתי ממורי מלובלין זצוק"ל שתורת חסד על לשונו וכו' [אפשר כוונתו אשר צריך לבאר התורה ע"ד החסד והטובה כמו שפירשו וכתבת וכו' דברי התורה הזאת באר היטב לבארם לטובה ולברכה] וכמו שפי' הרה"ק מניקלשפארג הקב"ה מדקדק עם

הצדיקים כחוט השערה [אפשר כוונתו שפי' גם כן בתורת חסד מאמז"ל הקב"ה מדקדק וכו' כי לכאורה יפלא שידקדק עם הצדיקים ביותר ופי' ז"ל אדרבה לטובה רצ"ל שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים שלא להענישם רק כחוט השערה עונש קל מאוד כי הצדיק תיכף בהתעוררות כ"ש נרתע לאחוריו ומפשפש במעשיו ושב בתשובה והבן] וכמו שפי' המגיד והיתה נבלת (יהודה) [העם] למאכל וכו' [ירמי' ק' ל"ג לא מצאתי פי' ואולי כוונת קדשו כי עבירה נקראת נבילה כי הוא מטמאה כמו נבילה, אמנם אם שב מאהבה זדונות נעשות כזכיות וגורם שפעת ברכת עליון לכל העולמות כמו שאז"ל ישראל מוסיפין כח בפמליא של מעלה וידוע כי מלאכי מעלה נקראים עוף השמים כאז"ל עוף השמים יוליך את הקול ומלכותא קדישא קרוי כב"י בהמת הארץ כידוע מהאר"י הקדוש ז"ל על הפסוק בהמות בהררי אלף כי בהמה גימטריא ב"ן וזה כוונתו והיתה נבלת העם היינו מעבירות יעשו זכיות ואז יהי' למאכל לעוף השמים כנ"ל ולבהמת הארץ מלכותא קדישא ואימתי באין מחריד היינו שהתשובה נעשית בלי שום מחריד מיראת עונש וכדומה רק מאהבתו ית"ש כנלע"ד והר"י] וכמו שביארתי הטעם בתשובה מאהבה הזדונות נעשים כזכיות ומיראה כשגגות [מבואר היטב בישמח משה פ' האזינו כי ה' צילך וכשם שהוא אוהב להשי"ת בכל לב כך השי"ת אוהבו ומראה לנגדו פנים שוחקות כב"י ובאור פני מלך חיים נמשך חיות הקודש רוחניות ממקור החיות ואלו המלאכים הנעשים מחטאיו נעשים מלאכים קדושים אמנם השב מיראה אין מגיע לו אהבה בדין ונעשו רק כשגגות, וברבים ששבו כמעט הוא מהנמנע שישובו כולם מאהבה דלזה צריך אור שכל רב אך הקב"ה ברו"ח מקבל להם בנדבה כאילו שבו כולם מאהבה כי זכותא דרבים גדול מאוד כמאמר הכתוב אל כביר לא ימאס וזש"א הכתוב ארפא משובתם היינו העבירה שהוא משובתם יתרפא ויעשו כזכיות כי אוהבם שמעורר להם אהבתו בנדבה עיי"ש באריכות] וכיון שהוא תענוג הוא שמחה ואף שלא כל אדם זוכה לתשובה מאהבה מ"מ כבר פירשתי ארפא משובתם וכו' [כנ"ל] דברבים הוי מיראה כמו מאהבה אל כביר לא ימאס כמו שפי' פנה אל תפילת הערער וכו' לכך אמר בלשון רבים גוי עם כו' הכל בלשון רבים וידוע מהמפורשים דהוי לשון קריאה הן לאבל הן לשמחה וכל המפורשים פירשו לאבל ואני פירשתי לשמחה [פי' הוי קריאה של שמחה אם גוי חוטא עם כבד עון וכו' ועכ"ז נזורו אחור הלכו והביטו לאחוריהם ושבו מדרכיהם ברבים ונעשו הכל כזכיות אז גורמים שמחה כנ"ל] היוצא מזה דהחוטאים והפושעים אם היו נותנים לב להבין כמה שמחה ותענוג היו יכולים לעשות להשי"ת אם ישובו וכבר פירשתי המדרש זאת תהי' תורת המצורע ביום טהרתו המצורע המוציא רע תהי' בהוייתו יהא ומה שפירשתי במקום

שבעלי תשובה עומדים וכו' [היינו הרע נשאר קיים ונתהפך לזכות ולמצוה וזהו בהוייתו יהא והובא אל הכהן הקב"ה כבי' א"ל דייקא לבתי גוואי מחיצה לפנים מחיצה מצדיקים גמורים דבמקום בבתי בראי עיין ישמח משה פרשת יתרו ד"ה הדרך הרביעי, ולעיל שמואל ב' ק' א' פ' כ"ג מבואר היטב א"כ] מי שאינו רוצה לעשות תשובה הוי כמאבד עצמו לדעת וק"ו הוא מגוף הנמאס לנשמה היקרה ועפ"י דברי הבל"ע בעת קץ דרוש [נ"ז] עיי"ש.

פסוק כא

איכה היתה לזונה קריה נאמנה מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים עפ"י דאיתא בזוהר בכה רשב"י ואמר דחילנא מתוקפא דשלהובא דצדק ואלמלא משפט דמבסם לי' לא הוי מתקיים עלמא דוד כד לא חב אמר אני בצדק אחזה פניך וכד חב אמר אל תבוא במשפט את עבדיך ועיין מה שפי' רש"י על צדק ילין בה.

ולי נראה דודאי מי שחטא בלילה הי' חל הדין עד אור הבוקר זמן הקרבת התמיד [דתמיד של שחרית מכפר על עבירות של לילה ותמיד של בין הערבים מכפר על עבירות היום] אך ידוע דעל העבירות שבין אדם לחברו אין הקרבנות מכפרין, ונקדים עוד דאיכה בלשון כאשר כאשר יתפרש לפעמים כמו שפי' בא"א ע"פ איכה ישבה ואיכה יועם ע"ש והיינו פי' איכה היתה לזונה כאשר היתה לזונה מ"מ מלאתי משפט דמבסים לצדק ע"י התמידין רק צדק ילין בה ועתה מרצחים וק"ל.

ופי' הזוהר הנ"ל שכתבתי דצדק היינו דין כמשמעו ומשפט היינו תורה וכמה סגולות יש בתורה הקדושה שאינם ע"פ דין כגון עונה אמן ואיש"ר וקרבנות ותשובה כמו דמצינו דהקב"ה שאל למה"ש ולתורה הנפש החוטאת מאי אמרו מ"ה הנפש החוטאת תמות ותורה אמרה תביא קרבן ותתכפר ודו"ק:

פרק ב

פסוק ה

בית יעקב לכו ונלכה באור ה' דהנה אמר השי"ת למשה לך רד כלום נתתי לך גדולה (כ"א בשביל ישראל] אף דהיו ראוי לזה מצד עצמו מ"מ לא עביד קב"ה ניסא למגנא והוא הי' עובד השי"ת אף בלא אלו המדריגות רק כדי לקרב ס"ר ישראל הי' צריך למדריגות אלו והבן וכן בכל ראשי עם עיקר הארה הנשפעת [להם] הוא בשביל לקרב ישראל וכשהם פועלים נשפע בהם והיינו דאמרו בני העלי' להמונים בית יעקב לכו ר"ל ממדריגה למדריגה ונלכה באור ה' ר"ל עי"ז ג"כ נלכה ממדריגה למדריגה באור ה' והבן כי נכון הוא בס"ד.

פסוק יז
ושח גבהות אדם ושפל רום אנשים ונשגב ה' לבדו ביום ההוא עפ"י המבואר במ"ר [פ' נשא ט' סי' כ"ד] ממיעוט הקומה במשך הדורות שם אבא שאול אומר קובר מתים הייתי כו' שם אבא שאול ארוך בדורו הוי [ור"ט מגיע עד כתפו] כו' עד כ"ע קיימו לי' לפושתבנא דפומבדיתא עד פלגא עייי"ש וזה מופת גדול על חידוש העולם דנתבאר שכל מה שהי' תמיד בלי השתנות האיך מתחיל השתנות רק שבע"כ צא"ל דאין זה השתנות מחודש רק שתמיד היו השתנות א"כ לפ"ז אף אם תאמר שהיו מן הארץ עד לרקיע ובכל פעם נתמעט ממדתו חצי זרת והגיע עד הקומה של עכשיו מ"מ בהכרח אתה מגיע עד תכלית התחלה ואם אין לעולם התחלה אתה צ"ל שנתמעט עד אין סוף מה שהי' יותר משיעור של עכשיו וזה א"א [וא"כ כיון שיש לו התחלה יש לו תכלית ע"כ ונשגב ה' לבדו ביום ההוא והבן] וכן במיעוט השנים היו ראוי' להיות בני אדם שחיותן לעולם הרבה מאוד דאתה צריך לילך עד אין סוף והבן.

פרק ג

פסוק י
אמרו צדיק כי טוב (כי פרי מעלליהם יאכלו] היינו לעוה"ב יום טוב מזומן לו כי פרי מעלליהם יאכלו בזה [היינו הפירות יאכלו בעוה"ז] כי עוה"ב אין בו שום אכילה והקרן ישמור לעוה"ב אוי לרשע רע שנאמר וגם רשע ליום רעה הגהינם מזומן לו שנקרא רע גמול ידיו היינו הקרן [מאיזה מצות ומע"ט שעושה] יעשה לו דייקא היינו בעוה"ז שהוא עולם העשיה ע"כ נשאר ערטילאי לעוה"ב והבן.

פרק ד

פסוק ג
והי' הנשאר בציון כו' [קדוש יאמר לו] ע"ד שדרשו רז"ל בפ' ולשאר עמו מי שמשים עצמו כשירים והבן.

פסוק ו
וסוכה תהי' לצל וכו' כבר ביארתי בפ' תרומה [בישמח משה עה"פ ככל אשר אני מראה אותך] כי האורך ורוחב מתיחס על הנגלה וע"כ נאמר ארוכה מארץ וכו' ושיעורה נתבאר במסכ' עירובין דף כ"א ע"א אבל הגובה הוא רק על הנסתר שהוא רוחני וגובה יאמר בו כי כבר נאמר כי רם ה' ונאמר ארוממך אלקי' המלך כי רוממות יאמר ג"כ על רוממות מעלה עיין במ"נ בשיתוף שם רם וכן גובה נאמר כי גבהו שמים ונאמר וגובה להם ונאמר כי גבוה מעל גבוה וכו' ואמרינן אמירה לגבוה. אמורין לגבוה סלקי. וכמעט מלא כל הש"ס מזה והנה נאמר כפלי' לתושי' ולא נאמר כפל לתושי' רק כפלים מועט רבים שנים

והיינו שני כפלים דהיינו ארבעה פעמים דהיינו שהנסתר ארבע ידות יותר על הנגלה חלק הנשתוית אצל הפשוט דהלא הוא מן העליונים ודו"ק [ועפי"ז יש לפרש וסוכה תהי' לצל] דהנה לעתיד ומלאה הארץ דעה ויתגלה הכל הנגלה והנסתר והנה הסוכה של כל צדיק יהי' מתורתו וממעשיו ולכל יש שורש בנגלה ובנסתר וכבר ביארנו דהנסתר הוא ארבעה ידות יותר ומתייחס אל הגובה והנה עיין בריש מס' סוכה ועיין בתשב"ץ חלק א' קכ"ו דלר' זירא דאמר משום צל בעינן שיהי' האורך ורוחב חלק חמישית מן הגובה אך אנן לא קיי"ל כר' זירא רק אמרינן דסוכה תהי' לצל מדבר בעתיד עיי"ש ועכ"פ הצל הוא כשהאורך ורוחב הוא חלק חמשית והיינו וסוכה תהי' לצל דלעתיד והבן והיינו במדריגת תושי' אבל במדריגת בינה אין סוף ויובן זה עפ"י פ' האלגזי בפ' לי עצה ותושי' וכו' והבן כי עכשיו הכל בעניין תושי' ויותר מזה זאת קומתך דמתה לתמר והיינו צדיק כתמר יפרח דמי ששומר הבריתים לשון ומעור מתגלין לו רזי התורה והבן זה.

פרק ו

פסוק י

השמן לב העם כו' עד"מ יש מי שיצרו מתגבר עליו כ"כ עד שלבו אטום ואין נכנס בלבו כל דברי תוכחות אבל חפץ הי' שיכנס בלבו לכך מטה אוזן ויש יותר רע מזה שחפץ ברע כ"כ עד שאינו רוצה להטות אוזן לשמוע כלל דברי תוכחה כי דואג אולי יכנס בלבו וישוב מדרכו הרע ומשל לזה שני מיני שיכורים יש ששותה מחמת רוב התאוה אבל חפץ הי' מאוד שלא יתאוה ויש שעושה פעולות שיתאוה וכן בכל העבירות וזה רע מאוד ועל כן אמרו המקשה עצמו לדעת יהא בנידוי משום דמגרי יצה"ר בנפשו וע"ד ויתאוו תאוה והבן והיינו ואזניו הכבד פן באזניו ישמע והבן. ועיין פירוש האלשיך בזה הפ' והנה כבר אמרו רז"ל הוי כל צמא לכו למים אלו דברי אגדה שמושכין לבו של אדם להעיר אוזן ולשמוע בלימודים בדבר אגדה ומוסר רק המסיר אוזן הוא עצת היצה"ר מנגד לטבעו ויש לפרש עפי"ז אנצלה משונאי ומפרש במה וממעמקי מים והבן. והנה מי שירצה שיתעורר ואין לבו רוצה ילחם בחזקה כעין שכתב בע"א ח"ג ע"ט במאמר ש"ע על מאמר רפב"י דחולין אם אי אתה חולק (לי מימך גוזרני עליך] כו' שצריך למסור נפשו ולומר ללבו אינו זז מכאן עד שח"ו אמית עד שתקבל עליך מה שראוי והבן. וכמו דקי"ל כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ה"נ יעשה האדם בעצמו והבן. ויש לפרש עפי"ז מסיר אזנו משמוע תורה היינו מה שמורים לו בדברי מוסר גם תפלתו שראוי להתפלל שיעזריהו השם תועבה והבן.

ושב ורפא לו ר"ל שהתשובה תהי' רפואה הוא רק אם הוא ל"ו בשביל כבודו ית' ועפי"ז יתבאר לכו נשובה אל ה' כי הו"א טרף ר"ל בשביל שהוא טרוף ה"ו מן השם ו"א מן הכסא אז וירפאינו והבן:

פרק ט

פסוק ה

ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום הפסוק הנ"ל משולל הבנה מאוד ע"פ פשוטו וגם אם נדרש דכל הני כינויין להשי"ת והכוונה דהשי"ת נקרא שמו שר של שלום או פלא עדיין אין אתנו יודע למה מתאר כאן להשי"ת בתארים הללו:

והנ"ל בזה בהקדים לפרש רק אלו השני תיבות פלא יועץ ברמז נפלא ואח"כ נמשיך כל המקרא ונקדים דאיתא באותיות דר"ע אל"ף א"מת ל"מד פ"יך שתזכה בה לחיי העוה"ז פ"יך ל"מד א"מת שתזכה בה לחיי עוה"ב עכ"ל ונ"ל שהוא מובן עפ"י שני מאמרים אלו א' מה שדרשו [שבת ס"ג] אורך ימים בימינה למיימינים בה להעוסקים בה לשמה ב' אמר ר' יהודא אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות וכו' שמתוך שלא לשמה בא לשמה ע"כ [פסחים דף כ' ע"ב] והנה נחזי אנן דתורה היא אמת בעצמותה ונקראת אמת כמו שדרשו רז"ל [במס' ברכות ד"ה] אמת זו תורה שנאמר אמת קנה וכו' וא"כ הלומד שלא לשמה הוא לומד האמת אבל אינו לומד באמת כי לבבו פונה לדברים אחרים לעושר וכבוד ונמצא דהוא אמת בעצמות קודם שבא הלימוד לפיו אבל מפיו אינו יוצא באמת אבל הלומד לשמה הוא לומד האמת באמת ונמצא אחר שיצא הלימוד מפיו הוא באמת.

ועפי"ז מבואר הדרגות מתחילה אמת למד פיך דהיינו התורה שהיא אמת למד פיך אף שפיך אינו לומד באמת והיינו שתזכה בה לחיי עוה"ז כי בשמאלה עושר וכבוד ומתוך שלא לשמה בא לשמה לכך אח"כ פיך למד אמת דהיינו שפיך תלמוד באמת דהיינו אחר שכבר פיך למד היא אמת והיינו שתזכה בה לחיי עוה"ב כי אורך ימים בימינה כנ"ל כי נכון ואמת בס"ד. ועפי"ז נ"ל רמז נכון פלא יועץ כי אל"ף הוא אמת למד פיך והיינו שלא לשמה כ"ש אבל לשמה דהיינו פיך למד אמת הוא פל"א והיינו פלא יועץ כי נהנין ממנו עצה כאומרם ז"ל במס' אבות והוא רמז נפלא בס"ד. ועפי"ז נ"ל להמשיך כל הפסוק דהרי זה נאמר על חזקי' והוא הי' עוסק בתורה ומרבה תורה בישראל מאוד מאוד כמו שדרשו [סנהדרין צ"ד ע"ב] רז"ל בפסוק וחובל עול מפני שמן והתנבא הנביא עלי' אלף גפן באלף כסף וכו' מחמת שהכל יעסקו בתורה ואמרו שם נעץ חרב בבה"מ וכו' ובדק מדן ועד באר שבע כו' לכך קרא לו השי"ת פלא יועץ כנ"ל. אל כמו שאמרו רז"ל שהקב"ה קרא ליעקב אל דהיינו שמורה על חוזק ממשלה שנתן לו השי"ת דאל הוא לשון

תקיף ומושל כמו ואת אילי הארץ וכמו דאיתא בש"ע או"ח בהזכירו שם אלקים יכוון וכו' ולכך דיין ושופט נקרא אלקים והיינו דנותנת לו מלכות וממשלה כמבואר במסכ' אבות. גבור היינו כאמרם ז"ל איזה גבור וכו' והיינו ומרחקתו מן החטא האמור במס' אבות ובמסכ' סוטה [דף כ"א] אגוני מגנא ומצילי מצלה וכמו שדרשו חז"ל במסכ' ע"א דף י"ז ע"ב] מזימה תשמור עליך כו'. ואבי עד כי כל העולם כלו כדאי הוא לו וא"כ הוא אבי של כל העולם עד ר"ל לנצח לא מיבעי' בדורו אלא מתחילת הבריאה ראוי שיברא עבורו וכמו שדרשו רז"ל בפסוק כי זה כל האדם כל העולם כלו לא נברא אלא בשביל זה וכמו שפי' הרמב"ם ז"ל על אמרם אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה בלבד. שר שלום כי ת"ח. מרבים שלום בעולם וגם עושה שלום למעלה כמ"ש או יחזק במעוזי יעשה שלום לי והיינו אוהב את המקום אוהב את הבריות האמור במסכ' אבות והוא פי' נכון ואמת בס"ד.

ולפי"ז מובן דכל צדיק ועוסק בתורה לשמה נקרא כן ועפי"ז מובן בזמירות של שבת הא דמסיים ויזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות על ישראל שלום פלא יועץ אל גבור וכו' דאין לו שייכות לכאן וכמ"ש א"ש מאוד דשייך לעוסקים בתורה ובמצות והנה הנוסח דמתחיל יועץ אל גבור א"ש להמפרשים ויקרא שמו פלא יועץ כו' דהיינו השי"ת שהוא פלא מכל הנבראים מצד עצמותו קרא שמו יועץ כו' והשאר יתפרש כמו שכתבתי אבל למ"ש יתכן יותר הנוסח פלא יועץ והוא נכון בס"ד.

פרק יח

פסוק ג

כל יושבי תבל ושוכני ארץ כנשא נס הרים תראו וכתקוע שופר תשמעו דקשה הלא התקיעה דלעתיד קודם לנשיאת נס כמו שיסדו אנשי כנה"ג בתפלה תקע בשופר כי הנה ידוע מה שדרשו רז"ל כי בארבע רוחות השמים פרשתי אתכם כשם שא"א לעולם בלא רוחות כו' ודרשו בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית נמצא הם העיקר והעולם שלהם וכל העכו"ם הם רק בדרך מוץ שעולה עם התבואה והי' בית עשו לקש ע"כ כשעושים רצונו תזרם כמוץ ורוח תנשאם משא"כ כשאינם עושים רצונו כי נבראו רק לאבן נגף ולציר מכשול כי באמת נברא העולם בשביל ישראל רק בשביל שיקיימו התורה כמו שדרשו בשביל התורה שנקרא ראשית וכמו שכתב בבעה"ט בתיבת בראשית והנה אם אינו מקיימין התורה אז הם שולטין ע"ד סייף וספר ירדו כרוכין מן השמים התורה הוא הספר והעכו"ם הם הסייף חרבו של עשו אבל תכלית הבריאה הוא רק בשביל ישראל והעולם רק שלהם הוא והיינו כל יושבי תבל ושוכני ארץ היינו ישראל שהעולם

שלהם ודאי ראוי שתגאלו ואז יתקיים מחשבתו של יוצר בראשית עיקר כוונת הבריאה והיינו כנשא נס הרים תראו שנאמר ונשא נס לגוים לכנס נדחי ישראל ואימת יהי' לזה אמר וכתקוע שופר תשמעו שתשמעו בקול השופר המכריז בכל החדש על דבר התשובה והיינו תקעו בחדש שופר ר"ל בכל החדש בכסה ליום חגינו כי ידוע מהגמ' דסוכות נקרא חג סתם ר"ל שיעלה לרגל בחג הסוכות שבו נאמר כי אעבור בסך אדדם עד בית אלקים כו'.

פרק כ

פסוק יט

כי טל אורות טלך כי התורה הוא טל של תחי' והנה לדרך רמז יש ט"ל כללים והיינו אורות שמאיר על איזה דבר חוץ ממנו והבן.

פרק כד

פסוק יב

רמז ו"ש"א"י"ה יוכת שער ר"ת ש"ר אופי"ם יש"י המ"ן יוכת הוא השער והתחלה של סתירת הטומאה ובנוית הקדושה כי זה לעומת זה כו' והבן:

פסוק כג

וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד עפ"י שפירשתי הפ' יראוך עם שמש [תהלים ע"ב] ואוהביו כצאת השמש בגבורתו [שופטים ה'] כי יראה ואהבה שניהם נלמדים מגלגלי השמים והמאורות מהתנועה היומית אהבה ויראה מתנועה הפכיות וכמו שפירשתי מאמרם ז"ל מרגליות טובה היו תלוי' בצוארו של אאע"ה וכשנפטר תלאה הקב"ה] בגלגל חמה [ב"ב ט"ז ע"ב בס' ישמח משה פ' בהעלותך ותו"ד כי התנועה היומית הוא מחמת אהבה שהולכת ממזרח למערב כדי לתת שלום לקונה והתנועה ההפכיות שהגלגל היומי מגלגלה ממערב למזרח הוא מחמת יראה נרתעת לאחוריה כאדם הנרתע מאימת המלך עיי"ש היטב ובפ' וירא ובהפטרות בשלח] וא"כ עכשיו אנחנו למידין מהם ולעתיד כי יעשה מחול לצדיקים וכל אחד מראה באצבעו ואומר הנה אלקינו זה [תענית ל"א] ומוראו עליהם כנודע מהמדרש יכול לא יהי' מתייראין וכו' והיראה והאהבה של אז של צדיקים לא לבד שתהי' גדולה מיראה ואהבה של הגלגלים והמאורות אלא גם שיהי' גדול מאוד מאוד מיראה והאהבה של מה"ש ושרפים וחיות הקודש הגבה למעלה למעלה מועף ביעף ועל אותה שעה נאמר עתידין ישראל שתהי' מחיצתן לפנים ממה"ש וכבר אמרו כי כל עולם שלמטה כנגד שלמעלה כגרגר חרדל וזה העיקר נאמר בענין הרוחניות באיכות ולא בכמות לבד

והבן א"כ אז יהי' היראה ואהבה של המאורות כטפה מן הים כנגד יראה ואהבה של הצדיקים ואז וחפרה הלבנה כו' בהיראה והאהבה שלהן נגד יראה ואהבה של הצדיקים ואימת יהי' כי מלך ה' כו' ואז נגד זקניו כבוד כי הכבוד שיש להמאורות שיראה ואהבה נלמד מהם יהי' לזקניו כי כל צבאות עליונים והמאורות יהי' לומדין מהן והבן כי נכון הוא בס"ד.

פרק כה

פסוק ט

ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה וכו' עפ"י אנכי ולא יהי' לך [לא מצאתיו ואולי כוונתו על אמרם ז"ל אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו כי אפי' בעת הגלות שהגבורה שולטת עלינו אנו מכירים ויודעים ומבינים כי אנכי ה"א וכו' ולא יהי' לך שהוא אחד ואין שני כי שה אחת בין ע' זאבים איך תתקיים בלתי השגחתו יתעלה וזהו מפ"י הגבור"ה שמענ"ו] נמצא דעכשיו אלקינו במה שהוא נסתר כי הן הן גבורותיו אבל לעתיד הנה אלקינו זה דהיינו לנוכח [שנוכל לומר ז"ה ה' קוינו לו ויושיענו] ועפ"י מ"ש בפ' קוה קויתי ה' ויט אלי [תהלים מ'] [ועיין מה שפי' בתפל"מ תהלים י"ח פסוק ד' קוה קויתי ה' היינו כל קוויי הי' שיתמלא השם ויט אלי והשי"ת שמע לתפילתי מקודם כדרך שאמרו המתפלל בעד חבירו וד"ל] קוינו לו שיתמלא. נגילה ונשמחה בישועתו כמו שפירשתי כי בשם קדשו בטחנו נגילה ונשמחה בישועתיך [היינו שאנו בטוחים שהקב"ה יגאל אותנו ששמו אינו שלם ובודאי יגאל א"ע ונושעה ממילא ואנחנו נגילה ונשמחה בישועתו עיין תפל"מ תהלים ל"ג פסוק כ'

פרק כו

פסוק א

ביום ההוא יושר וכו' עיר עז לנו ישועה ישית חומות וחיל פתחו שערים ויבא גוי צדק וכו' נ"ל עפ"י הזוהר כי לע"ל יקדים מוחא דלגו והדר דמלבר שנאמר הטיבה ברצונך את ציון ואח"כ תבנה חומות ירושלים אך הלא איתא במגילה ג' ע"ב דכרך שישב ולבסוף היקף נידן ככפר רק הוקף ולבסוף ישב נידן ככרך ונמצא אם תשב תיכף כשתבנה בפנים הוי ככפר ואין זה כבוד לירושלים עה"ק לכך תבנה מבפנים ואח"כ החומות ואח"כ תתיישב והיינו עיר עז לנו ישועה שתבנה בכל אופן המועיל ותוושע ירושלים ואח"כ ישית חומות וחיל ואח"כ פתחו שערים ויבא גוי צדיק וכו' והבן (וזה שאמר הכתוב ביום ההוא] יושר שיר זה ע"פ הגמרא בבכורות דבעוה"ז שירה ובעוה"ב שיר והיינו אז יושר שיר הזה דייקא ואז עיר עז לנו וכו' כמ"ש.

פרק כו

פסוק ד

[**כי** השח יושבי מרום וכו'] יגיענה עד עפר ר"ל עד גלות אדום ומשם עתידין להגאל שנאמר התנערי מעפר עיין מס' ר"ה ל"א ע"ב והיינו עפ"י מ"ש על פסוק כי שחה לעפר נפשינו וכו' והבן.

פרק כח

פסוק כט

הפליא עצה הגדיל תושי' במס' סנהדרין דף כ"ו ע"ב תושי' דברים של תוהו שהעולם משותת עליהם ע"כ נ"ל דה"פ דנושאם הוא תוהו כמו ארבעה אבות נזיקין שהוא רק בעסקי העוה"ז שהוא הבל ותוהו וכן ממש רוב תורה הנגלית ואעפ"כ העולם משותת עליהם כי המלך חפץ ביקרם ועיקר השלימות מלמידתן ומשמירתן והבן.

פרק כט

פסוק יג

יען כי נגש העם הזה כו' בפי' ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממנו ואבדה חכמת חכמיו כו' יתבאר ע"פ מ"ש בקב הישר פ"ה כי המפרידין הפה מן הלב הם מפרידין ח"ו בין ו' לה' דהיינו בין תורה שבכתב ובין תורה שבע"פ והעונש שיצאו מהם מינים כופרים בתורה שבע"פ ח"ו ועפ"ז מבואר והבן.

פרק ל

פסוק יח

ולכן יחכה ה' לחננכם ולכן ירום לרחמכם כי אלקי משפט ה' אשרי כל חוכה לו עיין באהבת עולם בעמוד עבודה דרוש שמיני מה שפי', דקשה טובא מאי נתינת טעם הוא זה כי אלקי משפט ה' משום זה ירחם דהרי דין הוא היפך הרחמים, עפ"י אמרם ז"ל [סנהדרין צ"ז ב'] ש"ת אנו מחכין והוא אינו מחכה ת"ל לכן יחכה ה' לחננכם וש"ת אנו מחכין והוא מחכה מי מעכב מדה"ד מעכבת ועפ"י אמרם ז"ל אמר הקב"ה לא אבא בירושלים של מעלה עד שאבא בירושלים של מטה ועפ"י אמרם כל המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה החלה. ועפ"ז מבואר לכן יחכה כו' כאמרם ז"ל שגם הוא כ"י מחכה ולכן ירום שיבא בירושלים שלמעלה לרחמכם שהוא י"ת ירחמכם וממילא ירום כ"י וש"ת מי מעכב לזה אמר כי אלקי משפט ה' ומדה"ד מעכב לכך אשרי כל חוכה לו דייקא דהיינו בשביל כבודו יתברך שיתרומם ולא בשבילינו כי אז יהי' נושע בדין דהמתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה עכ"ד ואני הוספתי

נופך דכל דברי הפסוק הם דבור א' בהקדים דהמעיין בספר מילין לאלוה ובספר שורש ישע ימצא דהנה הוא לשון תקוה וגם לשון המתנה ואיחור כמו וחכינו עד אור הבוקר מלכים ב' שהוא לשון המתנה ואיחור והנה ידוע דשם הוי' אינו שלם כ"י עד שנהי' נושעים וימחו שונאינו והנה פירשתי וירם מאגג מלכו כי איתא במדרש שאותו הלילה שלכד שאול את אגג כל אותו הלילה היה אגג מתחבט ומשתטח ומתנפל ומתחנן לפני השי"ת שלא ימחה זרעו עד ביאת המשיח ונתקבל תפילתו והבטיח השי"ת לשר שלו שלא ימחה מחי' גמורה עד ביאת המשיח שאז ימחוה מחי' גמורה ע"כ ונתקשה לי מ"ט נשמע ונתקבל תפילת הרשע כ"כ אבל נ"ל שהוא לטובת ישראל כדי ששמו הגדול יהי' תולה בישועתינו ואין משכון גדול מזה והיינו כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול הגדול דייקא כמ"ש התוספות במס' ברכות דף ג' בשם מחזור וויטרי על יהי שמו הגדול מבורך והבן זה ועוד הוספתי נופך לפרש אמרם לא אבא בירושלים שלמעלה עד שאבא בירושלים שלמטה דידוע אמרם דאברהם קראו יראה שנאמר ויקרא אברהם שם המקום ה' יראה כו' ומלכי צדק קראו שלם לכך נקרא ירושלים והבן והיינו ירושלים שלמעלה, ובכן תן פחדך כו' ויראוך כל המעשים כו' והיינו שיתגלה פחדו ויראתו על כל הברואים ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם בשלימות גמור והיינו ירא ושלם ירושלים שלמעלה רוממותו ית' ויתעלה שזה יהי' בעת קץ ונ"ל דזה הוא כוונה ועצה עמוקה מאתו ית"ש ויתעלה לתלות שלימות שמו ית' ויתעלה ורוממות התגלות פחדו ויראתו בישועתינו דוקא משום שאלקי משפט היא וצריכים אנחנו להיות נושעים בדין לענין הצלחה העקרית והתכלית אושר האחרון והוא כמעט מהנמנע שיזכה אדם בדין כי הן שמים לא זכו כו' והנה זה הוא דין תורה גמור כל המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה כדאיתא במס' ב"ק פרק החובל דף צ"ב דמביא ראי' מתורה ומכתובים עיי"ש נמצא אם לא הי' ישועתו כ"י תולה בישועתינו הי' תפילה על הישועה רק בעבורינו והי' הישועה בדין כמעט נמנע אבל עכשיו שישועתו תולה בישועתינו אם רק יסעיינו השי"ת שנבא רק למושכל זה באמת שלא נתפלל ולא נחכה ולא נצפה רק שיתגלה כבודו ויתגדל ויתקדש שמו בכל העולמות אז יהי' הישועה בדין והיינו לכן יחכה ר"ל לכן ממתין כ"י שם הוי' שיהי' שלם לחננם שתתחונינו כי אז ישתלם ולכן ירום דהיינו שיתגלה פחדו ויראתו ורוממתו לעין כל דהיינו אבא בירושלים שלמעלה הוא תולה ג"כ לרחמכם כשירחם עליכם כל זה הוא משום כי אלקי משפט הו' וצריך שתהיו נושעים בדין וזה הוא כמעט מהנמנע דהן שמים לא זכו בעיניו כו' לכך תלה כ"י שלמות שמו והתגלות פחדו ויראתו וכבודו וגדולתו בישועתינו אשר עי"ז יתכן

להיות נושעים בדין כי אשרי כל חוכי לו דייקא כי זה דין תורה גמור והבן כי נכון הוא מאוד בס"ד.

פרק לב

פסוק יז

והי' מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם עפ"י המבואר בשם האר"י ז"ל כי צדקה אם תתהפך בא"ת ב"ש הוא חוזר להיות צדקה זה מרמז כי עומדת לעד ולא תשתנה והיינו והי' מעשה הצדקה ר"ל שאם תעשה ותהפך אותה לדבר אחר כמו שעושין מאיזה דבר דבר אחר מ"מ שלום כי נשארת בשלומתה על מכונה דהיינו אם תהפכנה ותעשנו בא"ת ב"ש הוא חוזרות להיות צדקה זה מורה ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם ולא ישתנה ולא יגרע וא"כ הפסוק הנ"ל הוא ממש דברי האר"י הקדוש הנ"ל

עוי"ת והי' מעשה הצדקה שלום וכו' עפ"י המדרש הובא בעמודי שש פרק י"א שם ואמר לגבריאל וכו' שיש בהם בעלי צדקה אלו עם אלו וכו' עיי"ש [כונתו למד"ר ויקרא פ' כ"ו סי' ח' וז"ל שם אר"י בשם ר"ל ששה שנים היו אותן גחלים עמומות ביד גבריאל סבור שישראל עושין תשובה כיון שלא עשו בקש לזרקן וכו' אמר לו הקב"ה גבריאל גבריאל יש בהן בני אדם שעושים צדקה אלו עם אלו שנאמר וירא לכרובים תבנית יד אדם] ויש לדקדק תיבות אלו עם אלו מיותר רק הי' לו לומר שיש בהם בעלי צדקה דודאי עם מי עושים צדקה אם לא אלו עם אלו והנ"ל בזה דיש חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול רק לש"ש והיינו עבודת הצדקה ויש לתשלום גמול אני גומל חסד עמו וכשאצטרך לאיזה חסד יגמול עמי והיינו מעשה הצדקה שגורם שגם חבירו יעשה צדקה והיינו בעלי הצדקה אלו עם אלו דהיינו מעשה הצדקה וג"ז הועיל והנה דרשו על עושה שלום במרומיו על אש ומים ששונאים זא"ז והקב"ה עושה שלום ביניהם וברא מהם שמים ותמהו הלא בכל נמצאי מטה יש ג"כ אש ומים אבל הנ"ל כי בכל הדברים צריך להתמזגות אש ומים דהיינו חום וקור הן האויר הן הבריאות הגוף הן הצמחים וזולת זה אין קיומם לעולם והכל השפעה מלמעלה והיינו עשיית שלום במרום שיושפע למטה במזג השוה והנה כאן ע"י גבריאל הי' נשפע ע"י העונות האש לבדו בלא שלום והי' מכלה וע"י מעשה הצדקה נתקרר ונתמזג והיינו והי' מעשה הצדקה שלום שמעשה הצדקה לבד פועל שלום כנ"ל בעושה שלום מזה יובן כי עבודת הצדקה השקט וכו' והבן:

א"י והי' מעשה הצדקה שלום כי עשיית הצדקה הגם שאינה עבודה להשי"ת מ"מ שלום שמשתיק העני שלא יתרעם על השי"ת שנאמר שלום יעשה לי אבל עבודת הצדקה

שעושה לש"ש השקט וכו' ושכרו ניצחי' והנה הב' פירושים לקנה אחד עולין דמאחר שבמעשה הצדקה אף שלא לש"ש עושה שלום כפרושי הלז ע"כ מדה כנגד מדה דנעשה שלום כפרושי הנ"ל והבן כי גדולה הצדקה שמקרבת הגאולה ונזכה לביאת משיח שנאמר שלום ואמת יהי' בימיו ולא יוסיף עוד להגלות כתיב רק יהי' תשועת עולמים והיינו השקט ובטח עד עולם בבי"א:

פרק לג

פסוק ו

יראת ה' הוא אוצרו שנגנז בהנשמות של ישראל וע"כ כתיב מה ה' אלהיך שואל מעמך דייקא והבן.

פסוק טו

ועוצם עיניו מראות ברע כי הנה יש דברים שהמונים מדקדקים עד מאוד בהם כי נחשב אצלם לחמורות והלומדים מזלזלין בהם ביודעים כי הוא מן הקלות או מן קלי קלות והוא עון גדול כי אצלם הקלות לחמורות יחשב ועוד שעושה ח"ו התורה קורדום בית יד להעבירה כי אלולי שלמד הי' נרתע מזה המעשה כדרך המונים וא"כ עושה התורה הקדושה סבה לחטא והוא עון גדול מאוד כי התורה חוגרת שק עליו כן בהגיע לדבר כזה יעשה עצמו כאלו לא ראה קלותה בתורה הקדושה ויעצום עיניו ויהי' נרתע ממנו כדרך המונים והיינו עוצם עיניו מראות ברע ר"ל בשביל רע שיעשה והבן זה.

פרק לה

פסוק ו

ותרן לשון אלם נ"ל עפ"י השבט מוסר בפרק י"ט בשם רבינו האי גאון [וז"ל לשונך שים בפיך נאסרה וכאלם הי' בין החבורה, ואל תרפה ארי אסור בחבלך ע"כ] ועפ"י מ"ש בפ' י"ח כי ש"י עולמות שכר וש"מ עולמות מתנה עכ"ד (ויש לרמז זה בפסוק ש"ם עולם אותן לו וכו' כי ש"מ עולמות נותן הקב"ה במתנה כנ"ל] ס"ה תר"ן והיינו ותרן לשון אלם דמי שנאסר לשונו ועושה עצמו אלם יזכה לתר"ן עולמות כנ"ל.

פרק מ

פסוק ה

ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר עפ"י מהר"י מינץ בדרוש ט' בשם הר"ן כי הנבואה בלי אמצעי אין צריך להכנה והיינו וראו כל בשר יחדיו [היינו שישיגו כלם בחי' הנבואה כמאה"כ יואל ג' א' והי' אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם

ובנותיכם] ואף שזה כמעט מהנמנע שיהי' כלם מוכנים לזה אך כי פי ה' דבר והוא בלי אמצעי] אין צריך להכנה והבן.

פרק מג

פסוק טז

הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה במדרש הובא בשפת אמת משלי סי' ל"א וז"ל הנותן בים דרך מפסח ועד עצרת ובמים עזים נתיבה מעצרת ועד החג מכאן ואילך גם קבורה לא היתה לו ועי' מ"ש בספר הנ"ל ואני פרשתי בב' אופנים בעקבותיו דמפסח ועד עצרת הוא משל ודוגמא לימי עלי' ואשרי איש שעושה תשובה כשהוא איש, והעולם ים זועף, וכשגברה עליו נשמות העולם מקרי מים עזים, והנותן קאי על הקב"ה, וא"כ בימי עלי' כשעדיין לא גברה עליו עב טיט החומרות ולא נברא עדיין כ"כ משחיתים הנתיב"ה יש לו מעצמו והבא לטהר מסייעין לו וממציא לו דר"ך לב"ת, כמו שדרשו בפתחי לי אחותי [פתחו לי פתח כחודו של מחט וכו'] משא"כ במים עזים אז דרכיו סורר ויפשחהו גדר דרכיו בגזית אף נתיבותיו עוה והקב"ה נותן לו נתי"ב וצריך להתחזק מאוד מאוד (וזהו מעצרת עד החג כינוי לימי ירידה שהוא סוף הקיץ] מכאן ואילך גם קבורה לא היתה לו כמ"ש כל הספרים שאינם מניחים אותו לישן בקבר הם הנגעי בני אדם ותמוגגינו ביד עונינו ואתה השלכת מקברך ר"ל (ועי' בדרוש על הפסוק אשא עיני בתהלים) [תפלה למשה תהלים קכ"א].

עוד פי' א' על דרך הנ"ל רק דפסח ועצרת וחג כפשוטו רק ע"ד האמור שמקודם אינו נותן הרהור תשובה רק מעצמו ובימים אלו נותן הרהור תשובה (וכמ"ש בדרוש הנ"ל בשם היערות דבש) [שבימי התשובה הקב"ה שולח הרהורי תשובה] ואחר החג שלא שב כבר הוא מת אף אם חי' יחי' שנעלה נשמתו הקדושה, והיא וגם קבורה לא היתה לו שמת ולא הי' לו קבורה וק"ל:

פרק מד

פסוק ו

כה אמר ה' וכו' אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים ויש לדקדק א' כיון שמדבר בענין אלקות א"כ מאי ראשון ואחרון הלא אין זולתו כמו דמסיים ואי כוונתו ראשון לכל הנמצאים ג"ז תמוה הלא שום התחלה לא הי' לו ח"ו ומאי ראשון ואחרון והבן ועוד אף שחיוב המציאות איננו לשום נמצא מ"מ המסורת שמקיים לנצח בחסדו אישים הרוחנים הקדושים וכן נשמות ישראל כנאמר ואתם בני יעקב לא כליתם והבן וממ"נ אי מדבר ממציאות ע"ד אמת א"כ מאי ראשון ומאי אחרון הא גם עתה בהוה אין עוד מחויב

המציאות זולתו ואי מדבר ע"ד העברה לפי המציאות א"כ מאי אחרון וע"ק מאי מחדש הנביא על מקרא המפרש בתוה"ק בראשית ברא כו' ושמע ישראל כו' ועוד יש לדקדק.
והנ"ל עפ"י המד"ר סדר במדבר רבה [פ' ב' סי' ט"ז] אמר ר' יצחק אמר הקב"ה לישראל אני ראשון לטובה ואחרון לרעה [ראשון לטובה ואמרתי ללא עמי עמי אתה ואח"כ והוא יאמר אלקי אבל ברעה אני אחרון כי אתם לא עמי ואח"כ ואנכי לא אהי' לכם, א"ר חנינא בלא דעת סבורים מה שהוא אומר ואנכי לא אהי' לכם שהוא אומר שאינו הוה לכם לאלהי, לאו, אלא מאי ואנכי לא אהי' אע"פ שאתם לא עמי שתבקשו להפריש ממנו אני לא אהי' לכם אין דעתי משתוית עמכם אלא בעל כרחכם תהיו עמי וכן הוא אומר (יחזקאל כ') והעולה על רוחכם וכו' אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה וכו' אמלוך עליכם הא למדת חיבתן של ישראל לפני המקום] והנה אשמעינן דבר גדול דהשכל מורה ההיפך כי לגודל כבודו ית' מאחר שידע שהם יאמרו לא אלקי יאמר הוא קודם ח"ו וגם באמרם אלהי אתה ראוי עכ"פ להמתין על פיוסם אבל הוא מרוב אהבתו לישראל מוחל על כבודו וכבר ידוע מה שדרשו בקרא וה' הולך לפניהם יומם ומה שהמתקתי הדברים [מובא בישמח משה האזינו ותו"ד שם דהקשו איך יתכן תשובה הלא אמר ר"א מלך שמחל על כבודו אינו מחול אך דהנה איתא בקידושין דף ס"ב ורב יוסף אמר אפילו רב שמחל על כבודו כבודו מחול שנאמר וה' הולך לפניהם יומם אמר רבא הכי השתא התם הקב"ה עלמא דילי' ותורה דילי' הוא מחיל יקרי' וכו' עיי"ש והמתקת הדברים דבשלמא מלך ב"ו אין המלוכה שלו ואין מלכותו מלכות עולם ומלכותו תלוי בזולתו ע"כ מאן דפגים בכבוד המלוכה הוא פוגם בכבוד כל המלכים שהיו ושיהיו ובכבוד העם אשר תחת ממשלת המלך ע"כ אינו בידו למחול אבל השי"ת דמלכותו מלכות עולמים ואין מלכותו תלוי בזולתו כאמרינו כי המלכות שלך הוא ע"כ בידו למחול ע"כ] וזש"ה אני ראשון ואני אחרון כדברי המדרש הנ"ל והיינו משום ומבלעדי אין אלקים לכך אני מוחל על כבודי.
ונ"ל דזה הוא כוונת ר' יצחק שם שאמר אמר הקב"ה לישראל אני ראשון לטובה כו' דקשה היכן מצינו אמירה בזה אף דמצינו דהוא ראשון לטובה מ"מ היכן מצינו שיאמר לישראל אני ראשון לטובה אף דיש לפרש כפשוטו ע"ד מליצה מ"מ נראה נכון יותר דכוונתו להפסוק הנ"ל [כמו שפי'] וזה עוד חיבה יתירה שמודיע להם דבר זה והבן והנה סיפא דקרא צריך לפרש כמו שפירשתי [משום שאין זולתו יוכל למחול על כבודו] והנה לפ"ז נראה דר' חנינא מפרש סיפא דקרא בע"א ואני אחרון היינו גם בזה כשאני אחרון ומבלעדי אין אלקים היינו מושל עליכם כי זה עיקר הטובה המכוון ורק לפנים הוא

לרעה והבן וה"פ אני ראשון ואני אחרון ובין כך ובין כך מבלעדי אין אלקים כנ"ל ועפ"ז יתפרש הפ' והי' במקום אשר יאמר להם ר"ל עליהם לא עמי אתם כי אינם רוצים להיות עמי שאינם עובדים אותי מ"מ יאמר להם בני אל חי כי ואנכי לא אהי' לכם [להשתוות לכם] כמאמר ר' חנינא והבן:

פרק מה

פסוק ז

יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע וכן הפ' מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק עפ"י הנזה"ק פ' ב' סי' ב' כי מבואר שם שלכך יצה"ר בתחתונים והרע שולט כי לעומת זה אור הגנוז להם שאין למה"ש עיי"ש באריכות ונראה שנהמא דכסופא הוא שאין יכול להביט באור פניו וכאמרם כל המצפה לשולחן אחרים עולם חשך בעדו והבן והנה שם בסה"ק סי' א' כי על הכל הי' פועל דמיוני בששת ימי הבריאה והנה איתא במג"ע וחשך ע"פ תהום ס"ת כלים שמהשבירה נתהוה הרע ומה שאומרים בשם הגאון מזלאטשיב אשריך כלים כו' וזה יוצר אור לכך ובורא חשך שזולתו לא יזכו לאור כי הי' נהמא דכסופא לולא מציאות הרע והבן, עושה שלום היינו כלי המחזיק ברכה כדאיתא בסוף משניות ולכך בורא רע והבן וידוע דכנף הוא לשון סתר והיינו שהארץ כמו מסותרת מראיית זיו כבודו משא"כ השמים והיינו דאיתא במדרש שם העליונים ניזונים כו' ומסיבה זו זמירות שמענו ר"ל כי עתידין צדיקים שיאמרו לפניהם קדוש כדרך שאומרים כו' והבן ועי"ז צבי היינו הרצון של הבריאה הוא רק לצדיק שזה שלמות המתחדש והבן.

פסוק יז

ישראל נושע בה' תשועת עולמים ע"פ שכתב בספר אור עולם בדף כ"ז ע"ב בשם ר' סעדי' גאון בפ' בשרו מיום אל יום ישועתו וז"ל כי הפועלים איזה דבר בכח הגרמיים השמימים לא יפעלו רק בזמן ממשלתם אבל לא מיום אחד על חבירו שימשול אז מזל אחר כי הם מתחלפים בכל יום אבל אצל עם נושע בה' נאמר בשרו אפילו מיום אל יום ישועתו מיום זה על המחרת עכ"ד רס"ג ובזה פי' הפ' התפאר עלי השיב פרעה למחר ופרש"י התפלל היום שיכרתו למחר ר"ל כשאראה שתוכל לעשות פעולה מיום זה על יום המחרת אז אדע כי לא בכח הגרמיים אתה עושה והשיב משה כדבריך דייקא למען תדע כו' ומאתו הכל עכ"פ ועפי"ז מבואר כשנושע בה' הוא תשועת עולמים כי ממשלתו בכל אבל ע"י מערכות השמים לא יושע רק בעת ממשלתו והבן והיינו כי תבא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך לכך הוא נחלה בלי הפסק.

פרק מו

פסוק יב

שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה שדרשו חז"ל שכל העולם ניזונין בצדקה והן ניזונין בזרוע ר"ל שכל העולם ניזונין בצדקה הואיל והן ניזונין בזרוע במדה"ד וע"ד שאז"ל כל העולם ניזון בשביל חנינא בני כו' היינו בזכותו ובהשפעתו וד"ל.

פרק מט

פסוק ג

ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר הך תיבת אשר היא שפת יתר והי' די באמרו ישראל בך אתפאר והנ"ל בזה כי איתא בצירופי בראשית שיר תאב כן מבואר בספרים וכמדומה בת"ז הובא בספר אהבת דודים ונ"ל ביאורו כי סוף מעשה במחשבה תחלה ובודאי ראשית כוונת הבריאה הי' בשביל התכלית האחרון המעולה והיפה, והנה כעת עדיין לא נתגלה מהות התכלית האחרון לא מינה ולא מקצתה, רק הוא בכח ולא בפועל, ולכך נקרא יין המשומר בענביו משמת ימי בראשית מראשית הבריאה לא יצא לפועל רק כמו יין בענביו דמבלע בליעי ולא מפקד פקד ואז כאשר יבוער רוח הטומאה מן הארץ ולא יהי' ירידה אחר שום עלי' רק יהי' הולכים עלי' אחר עלי' גבוה מעל גבוה כי הוא דבר שאין לו סוף ואחרית אבל ירידה לית מאן דכר שמי' הוא התכלית והצלחה אחרונה זה הוא הרצון בכוונת הבריאה ולא כמו עכשיו כל טוב הוא כרגע התעיף עיניך בו ואיננו עולה בלהב השמימה ויבא הניצב אחר הלהב ויבא השטן להתייצב בתוכם יעלו שמים ירדו תהומות והוא זה הענין המבואר במסכת בכורות בעוה"ז שירה לשון נקבה שמוליד אח"כ צרות ואין קיום ניצחי להטוב, ולעתיד לבא שיר חדש לשון זכר שאינו מוליד רק הישועה קיים לנצח רק מוסיף והולך אבל לא מוריד או נופל ממנו ועל זה האופן הוא כוונת ראשית הבריאה והיינו בראשית שיר תאב ר"ל חשק כ"י התכלית האחרון שיר ולא שירה כי סוף מעשה במחשבה תחלה ועפי"ז מבואר מה שמובא בספר כבוד חכמים על הירושלמי פרק ערבי פסחים בשם הזוהר כי ישראל היינו שיר אל ולדעתי יובן עפ"י מה שכתבתי כי זה תכלית ישראל כי המדריגה העליונה המרומז בתיבת ישראל למעלה מצבאות עליונים ותחתונים כי שרית עם אלקים ואנשים תהי' לנצח אז כאשר ישירו שיר אל שיר ולא שירה והנה מי שיזכה יזכה כל ישראל עמו להשלים כל בחינת ישראל וודאי אצ"ל שיתפאר בו ית"ש ועל אופן זה יאמר נא ישראל אין זה תולה בי רק בדעת אחרים ואם אני אצדיק עצמי מה אני הלא אחרים לא יצדקו עצמם וע"כ רפו ידיו וגם הוא אינו מצדיק עצמו אבל הוא הבל ושטות ועצת יצה"ר כי מה דמפקדת איבעי לך למעבד

וכל אחד מישראל מחויב להיות בבחינתו מוכן ועומד לכל טוב לבל יהי' מניעה מצידו ובעוה"ר דא גרים מה שכל אחד אומר כן עי"ז אין דורש ואין מבקש אבל אם כל אחד מישראל הי' אומר אם לא אוכל להצדיק הכלל אצדיק עצמי ובשרי ונפשי ורוחי ונשמתי ויהי' בבחינת בנין בהמ"ק כנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ובבנין בהמ"ק הכללי לא אהי' מן המעכבים רק מצידי לא יבצר ואם כל אחד מישראל הי' אומר כן כבר הי' כל טוב נגלה אבל עצת היצה"ר שכל אחד תולה באחרים הוי קדירה דבי שותפא וכו' ודא עקא ועי"ז נתעכב עד כה ועדיין בן ישי לא בא בעוה"ר על כן אחב"י חזקו ונתחזקה בתורת אלקינו וכו' וזה הוא הכוונה של הפסוק הנ"ל ישראל אשר בך ר"ל אף שלא נפעל בחי' ישראל בעולם כלל דהיינו שלא זכינו כלל עדיין לבחינת שיר אל כמ"ש רק בו בעצמותו יש בחינת ישראל בכח דהיינו שמצידו לא יבצר אף שלא הי' ולא נברא עדיין בחינה זו מ"מ יתפאר בו השי"ת והיינו ישראל אשר בך דהיינו שהוא רק בך ולא יצא לפועל כלל מ"מ אתפאר והבן.

פסוק יח

שאו סביב עיניך וראי כולם נקבצו באו לך כו' כי עינא ולבא תרין סרסורי דעבירה העין רואה והלב חומד מהרהר ביום וכו' והנה עתה הזמן להעלותן והיינו שאו העלאה כמו וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם ר"ל העלה סביב עיניך מה שהסתכלת בעיניך [ועי"ז באת לידי טומאה בלילה ונדחו נציצות הקדושה למקום הס"א ר"ל] וראי כלם נקבצו באו לך עתה [בזמן התשובה] להעלותן והבן זה ואם ח"ו אינם מעלין הם מורידין אותו לבאר שחת ונוקמין בו כמו שנאמר תיסרך רעתך ונאמר ותמוגגינו ביד עונינו גם יש להוסיף על מה שנקראים אנשי ביתו [כאומרם אויבי איש אנשי ביתו וידוע כי זהו מרומז על הנבראים מנגעי ב"א] כי הגוף של הנוצר הרע [מחטא הידוע] ונשמתו ממחשבה הרעה אבל מניין לו חיות בלא קדושה אין לו חיות רק נותנין לו מחיות הפנימיות של האדם דהנשמה כוללת כמה נ"ק ונותנין לו ניצוץ אחד ובית היינו, פנימית כמו שנאמר מבית ומחוץ כו' וע"כ נקראים אנשי ביתו והבן ועפי"ז תבין במסכת שבת דף כ"ה דאף מ"ד דסובר דיש מיתה בלא חטא בזמנו מ"מ מודה דע"י חטא שהוא שוגג בא מיתה קודם זמנו כמו שנאמר איש בחטאו יומת והוא תמוה דהיכן מצינו שוגג שחייבין עליו מיתה בידי שמים וגם מזידין מעט מן המעט יש שחייבין עליו מיתה בי"ש אבל לא על השאר ולמ"ש יובן כי חיוב ע"י פסק ועונש למות תיכף אינו רק על הידועין ורק על המזיד אבל הא דאמרינן דע"י חטא בא מיתה הוא עניין אחר שכל נשמה כוללת ששים רבוא ניצוצין אבל אינו באה עם כולם והוא במספר ובמפקד כמה נותנין לה לתקן ובכל יום יש לו

לתקן ניצוץ אחד והבחירה חפשית וכמה ניצוצין שיש לו ככה מספר הימים אשר יש לו לחיות על פני האדמה ואם מאבד ניצוץ אחד ע"י חטא הרי נגרע יום אחד ואם הרבה חטא בחצי ימיו יעזבנו אם אינו שב והבן [ועיין בספר ישמח משה פ' מקץ ד"ה ובעמדי במקהלות וכו']:

פרק נ

פסוק ו

גיווי נתתי למכים עפ"י במסתרים תבכה נפשי מפני גיווה מפני גאותן של ישראל שנטלה מהם ונתנה לעכו"ם וק"ל:

פסוק י

מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים וכו' עפ"י ששמעתי פירוש הגאון הקדוש מניקלשפורג זצללה"ה בפסוק לכו בנים שמעו לי [כי לא די לשמוע בשעה שהחכם דורש לבד כי אחר שתלכו לביתכם אז שמעו לי וכו' עפ"י יקדחו ניצוצית בנפשותם והי' למאורות בלבותם מובא בישמח משה הפטורת ראה] והיינו שמוכיחם מי בכם אשר הוא ירא ה' ששומע בקול עבדו שאינו אלא לשעה אשר הלך [כאשר הלך ע"פ חוצות] אז תיכף חשכים ואין נוגה לו והבן.

פרק נא

פסוק ו

והארץ כבגד תבלה ונאמר בקהלת א' ד' והארץ לעולם עומדת עפ"י דאיתא בהקדמת ת"ז כי ארץ רומז לאלף מאתים ותשעים שנפתר לדניאל עפי"ז מבואר שאף שהזמן הנ"ל יתקלקל מ"מ לעולם עומדת עפ"י מה שאמרתי בפ' תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך וכו' עפ"י מה שכתב בנזה"ק [ב"ר פ' צ"ח סי' ג'] על הפסוק ויהי בשלשים שנה וארבע מאות שנה וכו' [שהתמי' מפורסמת שהרי לא הי' במצרים אלא רד"ו שנה ולכ"כ המפורשים שהחשבון הוא משנולד יצחק וכו' ושלשים שנה מיום הבשורה וכו' אבל בפר"א ובמדרש חזית אמרו דבאמת יצאו קודם זמנם אלא שדילג הקב"ה על הקץ בזכות אבות וכו' אבל לשיטה זו קשה איך אמר ויהי מקץ ת"ל שנה וכו' שהרי באמת אז עדיין לא נשלם חשבון ת"ל שנה וכו' וגם צ"ב הא דכתיב בעניין הגאולה העתידה אני ה' בעתה אחישנה והקשו המפורשים דאיפכא מבעי לי' אחישנה בעתה ואמאי כתיב בעתה והדר אחישנה וכו' ולכנ"ל וכו' עפימ"ש בגמרא חלק עת מזומנת לרעה ועת מזומנת לטובה וכו' וכתיב בעת רצון עניתיך ופי' חכמי האמת הענין לפי שכל עת וזמן יש לו שר ומזל מיוחד עלי' למעלה בעולם הגלגלים וכן כזה יש גבוה מעל גבוה בעולם העליון עולמו

של הקב"ה שעל כל עת וזמן ממונה עליה מדה המיוחדת המאיר בו והם משתלשלים מצירופי אותיות התורה וצרופי רל"א א"ב הידועים ליודעי חן והם באים כסדרן זה אחר זה מז' ימי בראשית עד סוף ימות עולם וכו' ולכן בכל עת וזמן יש הנהגה אחרת בעולם כפי בחינה המדה מצד תוקף דין הקשה מאז מעת המיוחד לו הוא מזומן לפרעניות גמור ובהיות בחינת המדה מצד מקור חסד ורחמים גמורים אז העת המיוחד לו כדכתיב בענין הגאולה העתידה כה אמר ה' בעת רצון עניתיך וביום ישועה עזרתיך וכן כיוצא בזה מצינו בקץ גאולת מצרים וכדכתיב ליל שמורים הוא לה' ואמרו שהי' משומר ובא מששת ימי בראשית כי נקבע מתחלה הקץ בעת רצון ומיוחד לו ובכן יפלא לכאורה איך יתכן לומר שהקב"ה מדלג על הקץ ולקרב הגאולה שלא בעונתה שהרי אין ישועת הגאולה אלא בעת רצון המיוחד לעת קץ ואמנם זה יתיישב ע"פ צחות לשון חכמינו הקדמונים בנוסח תפלת ערבית בחכמה פותח שערים ובתבונה משנה עתים ומחליף את הזמנים ומסדר את הכוכבים במשמרותם ברקיע כרצונו כי לכאורה יפלא הלא הזמן אין בו ממש ואין יתכן לומר שהוא מחליף את וכו' אלא העניין כי זה נאמר על המידות העליונים הממונים על זמנים כל אחד בזמן המיוחד לו להיות הנהגתו כפי בחינתו ומדרגתו ועז"א כי לפעמים בהיות צורך השעה בעולם לעורר מדה טובה ישועה ורחמים בעולם בעת וזמן שאינו מוכן לו מאז בתבונה משנה עתים ומחליף את הזמנים כלומר שהוא מחליף את המידות של סדר הזמנים שהמדה טובה הראוי' לשמש בזמן מאוחר וכו' הוא מחליפה ומשנה סדרה להעמידה בזמן מוקדם וכן בענין הזה משתנה. ג"כ סדר הזמנים למטה בעולם הגלגלים במערכת הכוכבים והמזלות, ועז"א ומסדר את הכוכבים במשמרותם ברקיע כרצונו כלומר שמשנה סדר כוכבים ומזלות כדי להקדים עת רצון בעולם לצורך שעה כחפצו ורצונו וזה שדרשו מדלג על הקץ שהוא מדלג על סדר הזמנים לקבוע מדת עת רצון המאוחר להקדים זמנו לישועה ולהביא גאולה לעולם וא"כ היינו דכתיב בגאולת מצרים ויהי מקץ ת"ל שנה ויהי בעצם היום הזה כלומר אעפ"י שאז לא הי' אלא זמן של רד"ו שנה מ"מ זמן הקץ של ת"ל שנה דהיינו מדריגות ומדת העת רצון כבר הי' בעצם היום הזה של רד"ו שנה כי נשתנה מדת סדר הזמנים להקדים המאוחר ולכן מאז קודם זמנו יצאו כל צבאות ה' מ"מ ועז"א שם ליל שמורים הוא לה' שנקבע אז העת רצון של הגאולה אשר הוא ליל שמורים המשומר ובא מששת ימי בראשית וכאמור וכן כיוצא בזה אמר בגאולה העתידה אני ה' בעתה אחישנה כלומר בעתה של הקץ האחרון הוא המדה של העת רצון המיוחד לה בה ג"כ אחישנה לגאלם קודם זמנם כי אדלג על הקץ להקדים מדת העת רצון המיוחד והכי קאמר אם זכו בעתה של הקץ

האחרון אחישנה להקדים מדת העת הרצון קודם זמנו אבל לא זכו ממילא נשאר היא בעת המיוחד לו דהיינו בזמן קץ האחרון וזה פשוט עכ"ד ה"ק בקוצר מעט] ועפ"י דבריו הבנתי העניין שנאמרו זמני הגאולה וכבר חלפו ועברו דלק"מ שהזמן נחסר ולא שימש עדיין אותו זמן וענין זמן הוא לשון זימון שהשי"ת הזמין כל היובלות ושמיטין ושנים וחדשים ושבועות וימים ושעות ורגעים והנה הזימון הראשון נקרא השנה הראשונה והנה מסתמא משמש כסדר שהזמין אך לפעמים מחליף ומשמש אחרת וזו נטמן עד עת בא פקודתה והנה עד"מ שנת ת"ח לאלף הששי הוא אשר הזמין בפעם ת"ח לאלף הנ"ל והנה כשלא היו זכאים לא שימש אז אותה השנה ובאמת באותה השנה בא יבא צמח ועפי"ז מבואר פסוק המקונן בהקינות מלא רודפתי וחסרה שנת גאולי ר"ל כשנתמלא זמן הגלות אז רודפתי בעוה"ר כי אז הי' הגזירה ולא שנשתנה דעתו ח"ו ר"ל כי חסרה שנת גאולי ולא שמשה אז ועד"ז ר"ל אם יהי' חטאותיכם כשנים ודרשו רז"ל כשנים הללו שסדורות משמש ימי בראשית אם יהי' חסרוניכם כי חטא הוא לשון חסרון כענין קולע אל השערה ולא יחטיא והיינו אם יהי' חסרונותיכם בגדר שיתוקנו כמו שנים הללו הסדורות משמש ימי בראשית שאם יחסרו יתוקנו בוודאי כי מחשבות לבו הוא תקום אז כשלג ילבינו לאפוקי חסרון שלא יוכל להמנות והנה איתא בחלק דחיים שמו וגם דרשו ושנות חיים אלו שנים של טובה והנה אין טובה אמיתית רק אז בימי המשיח והנה כעת אף אם יש איזה שמחה אין שביעה ממנה כי אינה בשלימותה כי אז ימלא שחוק פינו וכו' אבל אז יהי' שביעה [ועיין בתפל"מ תהלים ט"ז י"א והבן] ועוד שכעת שמחת הגוף ושמחת הנפש סותרין זא"ז מחמת עב טיט החומרית ורוע היצר משא"כ לעתיד כאשר יבוער רוח הטומאה מן הארץ ומלאה הארץ דעה ויזכו לחזות בנועם ה' ישמחו שניהם והיינו ישמחו השמים ותגל הארץ כמו שדרשו בפסוק יקרא אל השמים מעל (זה הנשמה ואל הארץ זה הגוף] והבן והנה כתיב ויחזו את אלקים והוא שמחת הנפש ויאכלו וישתו וחדיאן כאלו אכלין ושתן היינו שמחת הגוף ג"כ כי גם הגוף מסכים לזה שיזוכך שזוכה לחזות בנועם ה' וגם כי השמחה בעוה"ז אינה נצחי משא"כ שמחה דלעתיד היא נצחית והיינו תודיענו אורח חיי"ם שובע שמחות את פניך כי ידועה היא לשון קירוב כמו ולנעמי מודע לאשה ר"ל שיקרב הקץ אף שאין הזמן עתה כנ"ל ואז יהי' שובע שמחות שיהי' שביעה וגם בשני השמחות שמחת הגוף והנפש את פניך ר"ל כעין ויחזו וכו' ששניהם מסכימין וגם כי אז נעימות בימינך נצח כנ"ל.

פסוק יב
אנכי אנכי מנחמכם על פי הדרוש של התויו"ט בהקדמה לספר אורחות חיים שאין אנכי אלא הפועל עיי"ש והיינו דרק אנכי אנכי כי אין פועל אלא הוא ית"ש והכל מאתו בהשגחה הוא מנחמכם דכיון דהוא ית"ש הפועל וודאי הכל לטובה והבן:

פרק נב

פסוק ג
חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו י"ל מה שסיים תגאלו עד"מ ממלך גדול מאוד שיש לו עם רב אך מחמת רוב הנקיות שצריך להיות לפני המלך א"א לבא לפני המלך ואף שבאים לפניו לאיזה הצטרכותם זה מחסד המלך אבל שיבואו לפניו להשתעשע עמם א"א כי לזה צריך נקיות גדול כמו שמצינו באחשורוש ששה חדשים בשמן המור וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים ומחמת זה אין משתעשע רק עם איזה היושבים ראשונה במלכות אשר להם כח לעמוד בהיכל המלך בנקיות הראוי והם מועטים מאד ואף שלפעמים בא אחר לפני המלך היינו מחסד המלך מחמת שהכל צריכין לו אבל לא שיבא מרצונו וישתעשע בו ויהי היום עלה על רעיון המלך הלא מלך גדול אני ומתי שעשועי יהי' מתי מספר אין זה כבודי רק זה כבודי שאשתעשע עם כל עמי אלף אלפי אלפים ורבוא רבבן באופן שיהא לכולם הנקיות הראוי לפני המלך וכראותם השרים היושבים ראשונה במלכות רצון המלך שקדו לקיים רצונו והנה כל המון מורגלים [בזוהמתן] מנגדים לנקיות הנ"ל והרגל נעשה טבע וקשה לפרוש לכך הסכימו השרים שיכופו אותם לטובתם ולא בכפיות המורגלים כי לא יתפעל החולה מסמים המורגלים רק בכפי' חדשה מתמהת ועי"ז יתפעלו וישקדו לנקיות הראוי ועי"כ ישתעשע המלך אתם לעולם ולעולמי עולמים ע"כ המשל והנמשל מובן והנקיות שצריך מבואר באלשיך פ' בא ע"פ אך ביום הראשון תשביתו שאור כו' והיינו חנם נמכרתם ולא בכסף כמ"ש [עיין ישמח משה הפטורת שופטים ר"ל מה שנמכרתם לא בכסף רק אתם לבדכם זה חנם ולכך תגאלו עכ"ד שם] רק שהכוונה תגאלו היינו שאתם מלוכלכין כמו אשר לא יתגאל בפת בג המלך ותיגאלו ג"כ שאתם צריכים להגאל כי שם גאל משותף משמש לשניהם והבן:

פרק נג

פסוק יב
לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל שדרשו בסוף סוטה בדרש ר' שמלאי מפני מה נתאוה משה ליכנס לארץ עיי"ש ועפי"ז נ"ל לפרש קרא שלפניו מעמל נפשו יראה

ישבע בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים עפ"י שכתבתי לפרש המדרש [ברכה פי"א ס"י מובא פירושו בסי"מ פנחס סוף אות ב' ותו"ד שבקש משה שכרו שעמל בישראל כי ביומו תתן שכרו ואך משאז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא כתב הרשב"א טעמו של דבר דלא שלים עבידתי' ואל תאמין בעצמך וכו' ושכירות אינו משתלמת אלא לבסוף וידוע פי' הגה"ק מברדיטשוב זלל"ה על אז"ל אל תפרוש מן הציבור כו' כי כל המזכה רבים אין חטא בא ע"י נמצא תבע משה שכרו ביומו כי זכה וזיכה את הרבים ושוב אין חטא בא ע"י ושלים עבידתי' ובדין הוא שנוטל שכרו] שאמר משה כמה עמל עמלתי כו' והיינו מעמל נפשו כנ"ל שאמר כמה עמל עמלתי ישבע בדעתו ר"ל שהי' בדעתו שמשום זה יראה בטובתן וישבע מזה וש"ת הלא למחר לשלם שכרן משום טעם שכתב הרשב"א לז"א יצדיק צדיק עבדי לרבים [היינו שזיכה את הרבים] ולא שייך טעם הרשב"א ע"כ אחלק לו כו' ואת עצומים יחלק שלל כמו שדרשו רז"ל עם אברהם יצחק ויעקב ר"ל כי אמרו האבות הן הן המרכבה ר"ל גם עכשיו וכן משה עומד ומשמש כנדרש שם על כן לא כלתה פעולתו כמ"ש בתבו"ש סוף מסכת יבמות עיי"ש [ותו"ד התבו"ש כי המפורשים הקשו מדוע אין הקב"ה משלם להצדיקים תיכף אחרי מיתתן שכרן משלם רק בעולם שאחר התחי' הלא ביומו תתן שכרו, וכבר שלים עבידתי', ותרצו דשכרם ע"י שליח שאמר להם שכרכם על בעוה"ב ולא חל על שניהם מצות ביומו תתן שכרו וא"כ קשה עכ"פ למשה ששמע מפי הקב"ה מגיע לו שכרו משלם ע"ז אמרו מה שם עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש ופי' שעדיין משמש ולא שלים עבודתו וכו' עיי"ש דברים מתוקים] ודו"ק:

פרק נד

פסוק יג

וכל בניך למודי ה' ר"ל שילמדו ה' היינו שימלא הארץ דעה את ה' ויתגלה להם אלהותו אור א"ס המתפשט בתוך האותיות וזאת ילמדו והבן [ועיין ישמח משה בראשית].

פרק נז

פסוק א

הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק עפ"י היע"ד חלק שני דף מ' ע"ב עי"ש שכתב והנה עיקר ההספד לא די במה שירומו קול בכי ויורידו כנחל דמעה רק העיקר שיתנו אל לב לשוב בתשובה כי באמת במות הצדיק גובר ס"א למאוד ויש לו כח ביותר להסית לאנשים כי בעודו צדיק חי נחלש כחו אבל במות הצדיק נתגבר כח היצה"ר ולכך אמר משה הן בעודני חי ממרים

הייתם [אף כי אחרי מותי כי אז נתגבר יצה"ר ביותר ויותר כח יש לפתות אנשים] לכך צריך תשובה ותפלה שיתחזק רוחם לעמוד נגד הצר הצורר בהלחמו ועפ"י ביאור הזוהר בפסוק וירא כי לא יכול לו להזיק ליעקב כי הצדיקים מגינים גם בעניני הנפש ויגע בכף ירכו המה צדיקי הדור יוצאי ירך יעקב ואז ח"ו יוכל להטותן לדרך רעה ועפי"ז נראה לי לפרש שאמר הקב"ה לנחש הקדמוני הוא שטן הוא יצה"ר הוא מ"ה הוא שרו של עשו הוא נחש הקדמוני הוא ישופך ראש הוא היינו האדם ישופך ראש נ"ל מי שהוא ראש בשיעור קומה של מין אדם אתם קרוים אדם הוא מחליש כוחך אבל אתה תשופנו עקב אם אין צדיק כמו בעקבות משיחא שאין בעולם מן אדם הקדושה רק בחינת עקב ח"ו אז ישופנו חלילה וחלילה נמצא כל כונת הס"א לאמץ בקיטרוג לסלק צדיקים מבין ישראל להטות את ישראל מדרך טובה לדרך רעה ח"ו ועפי"ז מבואר הצדיק אבד מן הארץ לדורו אבד שאין מי שיחליש כח הס"א ואין איש שם על לב לחזור בתשובה כי אם הי' חוזרין בתשובה הי' מחלישין כחו לכך כיון שאין מחלישין כחו מתגבר ח"ו ומונע את ישראל מלעשות טוב לכך ואנשי חסד נאספו כי לא יניחם לעשות חסד באין מבין כי מפני הרעה כדי שיוכל להביא את ישראל ח"ו לדרך רעה נאסף הצדיק כנדרש בפסוק וירא כי לא יכול לו כו'.

א"י הצדיק אבד ואין איש שם על לב עפ"י הבינה לעתים דרוש ע"ב ע"פ כי כסלי מלאו נקלה כו' שאנתי מנהמת לבי כו' ועל הפסוק ואתם תצעקו מכאב לב כו' עיי"ש ותורף דבריו שם כי אם הכאב רק באברים החיצונים אינו צועק כ"כ אבל כי כסלי היינו הקרבים מלאו נקלה ויסובב קדחת ושאר חולאים ואין מתום בבשרי ג"כ מבחוץ מלא פצע וחבורה בלי ספק יצטער וידאג כי נפגותי ונדכתי עד מאד אולם יותר שאנתי מנהמות לבי כאשר הגיע הכאב ללב אשר הוא מאברים הראשים כו' עיי"ש כי הלב גורם שאגה כי א"א לסבול א"כ מזה יובן כי אם החרש תחרישו ואין גונח המשבר כל הגוף מזה יודע כי אין שם על לב דייקא גודל השבר, השי"ת ירחם וישמרנו.

פרק נז

פסוק א

ואנשי חסד נאספים באין מבין ר"ל שיש אנשי חסד שהם נעלמים באין מבין עליהם.

א"י כפשוטו שנאספים מן העולם אנשי חסד באין מבין עליהם והבן.

פסוק ב

יבא בשלום יניחו על משכבותם עפ"י הזוהר פרש' פקודי דקודם ירידת הנשמה לזה העולם לא תוכל לראות פני אבי' ה' המלך הואיל והיא ערומה ממלביש של תורה ומע"ט

רק מלחם אבי' תאכל שפע הנשפע לה לקיום חיותה וכשמסגלת תורה ומע"ט נעשה לה מלבוש וחילוקא דרבנן ובזה מקבלת פני אבי' המלך ה' צבאות ואם ח"ו לא עשה לה מלבוש [בחייו] עליו נאמר ערום יצא מבטן אמו וערום ישוב שמה ולא תוכל לראות את פני האדון ה' אלהי ישראל ואז גם למקומה לא תוכל לשוב ונמסרה ח"ו לקליפות והנה פירשו הפסוק ואתה תבא אל אבותיך בשלום בשלום אותיות מלבוש שבשרו שיש לו מלבוש ועפי"ז מבואר יבא בשלום ר"ל שאם בא במלבוש יניחו כנ"ל.

פסוק יט

שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו נ"ל דהנה דרשו רז"ל שלום לרחוק ברישא דהיינו לבע"ת והנה איתא הטעם ביע"ד ותו"ד דאין זה משום חשיבות הבע"ת יותר [רק כי בבתי גואי המשל ופחד עמו אבל בבתי בראי עוז וחדוה במקומו והנה צדיקים עובדים בשמחה בבחינת בתי בראי לא עביד קב"ה ניסא למגנא להכניסם בבתי גואי משא"כ בע"ת מה יתאונן על חטאיו ולשמחה מה זה עושה אין לו מקום בבתי בראי רק בבתי גואי ע"כ הקב"ה חותר חתירה כו' להכניסו בבתי גואי וז"ש במקום שבע"ת עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד עכ"ד] ועפי"ז מבואר שלום לרחוק ברישא שהוא הבע"ת שמכניסו בבתי גואי והטעם אמר ה' ורפאתיו שאני צריך לרפאותו משא"כ הצדיק גמור שאין צריך רפואה ועפי"ז פירשתי והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם היינו בבתי גואי שכל מה שהוא גבוה על גבוה יותר החטא גדול מאוד עד ששם יאמר לא עמי אתם שם דייקא יאמר להם בני אל חי כי מבלעדי בתי גואי אין להם מקום כאמור והבן ועיין ישמח משה הפטורת במדבר].

א"י ע"פ שדרשו חז"ל במקום שבע"ת עומדין כו' ופירוש ר"ת בספר הישר בשער העשירי שעושה בשבילם יותר כדי להראות לרשעים אהבתו בבע"ת כדי שישובו אבל בצדיק גמור אין צריך להראות אהבתו כי לבבו שלום והרשע לא יקח ראי' ממנו שדבר זה א"א שיהי' צדיק מעיקרא ודו"ק והיינו טעם ורפאתיו ומש"ה לרחוק ברישא וק"ל ובזה נבון חסד הבורא על הבע"ת ונמתיק דברי רבינו יונה בראש שער התשובה אגרי' דתעניתא צדקתי' עיין בשל"ה במ"ש תענית רמז ת"ת ענ"י ופירושו ע"ד תשובת ר"ע לטורנוסרופס [ב"ב דף יו"ד] כדי שננצל מדינה של גיהינם וחטאך בצדקה פרוק ע"ד הר"י הנ"ל כי העבירה נתגדל בכל יום מחמת מניעת תשובה וזה אינו כפרה בשום מצוה רק בצדקה ודוק וזה הוא דאמרינן ביומא כיצד הוא מתודה עויתי פשעתי חטאתי נ"ל ג"כ עפ"ז כי חטא היינו חסרון התשובה והוא חמור מעון עצמו ודוק וחטאך לשון רבים והיינו באינו עושה תשובה תיכף דאם עושה תשובה תיכף אינו שונה בחטא כמו שמבואר שם בר"י

וא"כ הוא נתגדל ודוק וחטא הוא לשון חסרון דהיינו שלא עשה עבירה בפועל רק שחיסר והא דשוגג קרא חטא היינו ג"כ מטעם זה שהמעשה בעצמו אינו מגונה כי בשגגה הוא והוא לא ידע רק שחיסר השגחה כמו שראוי להיות ירא וחרד ודוק.

פרק נח

פסוק א

קרא בגרון אל תחשוך עפ"י מ"ש לפרש הפסוק בישרתי צדק וכו' [בתפלה למשה תהלים מ' אופן ב' ותו"ד כי המבשר ומוכיח לב"י שאין יודע קלקולם להוכיחם לכך הנה שפתי לא אכלא ומה שמשים אלקים בפי אותו אשמור לדבר וה' אתה ידעת איזה תיקון הם צריכים ובודאי מזמין ושולח הדברים הנחוצים לפ"ש כמאה"כ ה' יתן אומר [בפי המדבר] המבשרות צבא רב אלו ישראל] והיינו קרא בגרון בלי התבוננות והיינו רק בגרון וש"ת מה אקרא לזה אל תחשוך מה שבא לתוך פיך כי מה' הוא ועפ"י המסורה נעשה ונשמע וכו' [מסורה נעשה ונשמע ונשמע קולו בבואו אל הקודש ונשמע פתגם המלך מובא פירושה בישמח משה משפטים עיי"ש דבריו המתוקים כי מדוע ישמעו אל המוכיח בבואו אל הקודש וענו ואמרו נעשה ונשמע כי ונשמע פתגם המלך דהיינו כי דבר ה' הוא עיי"ש] וגם לפ' הפסוק ה' יתן אומר המבשרות צבא רב מלאכי צבאות ידודון [וכו' לשמוע בקול חידושי תורה מהדורשים] ונות בית היינו נוה הפנימית שלו ית"ש אלו ישראל [תחלק שלל שהמה המחדשים החידושים] והבן [נדפס בתפלה למשה תהלים ס"א].

א"י קרא בגרון אל תחשוך היינו שאין צריך לבינת הלב כי מה' מענה לשון מה שצריך אל תחשוך רק אם יפסק מעצמה אבל את אל תמנע כשופר הרים קולך שאין מכיר שום אדם.

א"י קרא בגרון היינו אף דברים שאינם מבינת הלב בלי טיגון במרקחת וידועים לכל אל תחשוך לומר כי כבר ידעו אזה ולמה זה כשופר הרים קולך שאיננו מודיע דבר חדש בכל שנה רק הוא לזכרון כך אתה תודיע אותם את הידועים להם ונתפרסם אצלם פרסום רב.

פסוק יג

ודכר דבר עפ"י שהדבור שלא בקדושה לא יקרא דבור רק המצפצפים ומהנים והבן:

פרק ס

פסוק כא

נצר מטעי ולא מטעי ע"פ הרא"ש בפ' המוכר את הבית דמחלק בין נכסי לנכסי עיין בדף ס"ב [ברא"ש ותוס'

פרק סג

פסוק טז

כי אברהם לא ידענו וכו' ר"ל אף שאברהם לא ידענו וכו' מ"מ אתה ה' אבינו וכו' ר"ל שאתה עמנו תמיד מעולם שמך ולא נשתנית.

פרק סד

פסוק ג

עין לא ראתה אלקים זולתיך יעשה למחכה לו עפ"י מה שפירשתי כרחם אב כו' והושיענו למען שמך, שבעינו מטובך [מובא בישמח משה פ' תשא דף קצ"ד ג' וזל"ק עפ"י דברי הבעש"ט מה שפי' בפסוק רצון יראיו יעשה וגו' דיש כמה דברים שאדם מתפלל מה שנראה בעיניו שהיא טוב לו וה' יודע שאינו כן ח"ו אעפי"כ רצון יראיו יעשה ואם כי אח"כ נצמח מזה ח"ו רע גם אז את שועתם ישמע ויושיעם עכ"ד. וזהו כרחם אב על בנים שאינו יודע רק מה שלפניו לע"ע טוב לבנו ומה שמבקש ממנו ממלא רצונו כן תרחם עלינו למלא רצונינו מיד וש"ת הלא ידוע לפניו מה שיהי' בסופו לזה אמר והושיענו למען שמך, ר"ל גם אח"ז באופן שיהי' בתחלה ובסוף שניהם כאחד טובים שאתה כל יכול, ובהקדים מה שפירשתי על מה שיסדו אנשי כנה"ג ושבעינו מטובך עפ"י מה שמבואר בצל"ח. על הגמרא (פסחים דף נ') אטו האידנא לאו אחד הוא אלא בעוה"ז על הטובה מברכין הטוב והמטיב וכו'. בשם הצדיק מו"ה אפרים מגיד זצ"ל, ותורף הדברים כי מפי עליון לא תצא הרעות והכל לטובה ואפילו הפורעניות אינו לרע רק לטוב לזכותו ולהכניע להיצה"ר אלא שהאדם אינו מבין הדבר לאשורו ונדמה בעיניו כאילו הוא לרע לו ח"ו, וזהו שאומרים על בשורות רעות דיין האמת שסובר שהוא מצד הדין, ולעוה"ב כולו טוב ומטיב פי' שיראה למפרע שכולו הי' טוב והי' לו לברך על הכל הטוב והמטיב עיי"ש. והנה הגם כי בודאי הקב"ה עושה טובות בכל עת כאמרינו ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת והבן. רק שאין אנו מרגישין בהם כמבואר במסכת שבת (דף י"ג ע"ב) וא"כ אף בהטובות שאנו מקבלים מ"מ הלא סומא אין לו שובע משום שאין רואה וכמו ששמעתי לפרש בפסוק בלתי אל המן עינינו. לכך אין לנו שביעה מהטובות וזה בקשתינו שבעינו מטובך דהיינו שיהי' לנו ניסים גלוים והיינו ושמחנו בישועתך כי מי שאינו רואה אינו יודע לשמוח והבן ע"כ] ועפי"ז נ"ל כי באמת הגם שכ"י הוא ית"ש מרגיש יותר בצרותינו ממה שמרגישין אנחנו מ"מ כיון שהוא ית' צופה ומביט עד סוף כל הדורות ומביט בטוב הניצחי העתיד ע"כ הרע הזמני בטל במיעוטו אבל אנחנו שאין אנו מסתכלים בהעתיד כשל כח הסבל לסבול הרע הזמני

וז"ש הכתיב עין לא ראתה בטוב העתיד רק אלקים זולתיך ע"כ כשל כח הסבל בדידן ע"כ יעשה הטוב העתיד למחכה לו דהיינו להשלים תקותינו על של עתה ג"כ כי הוא כל יכול והבן כי נכון הוא בס"ד.

פרק סו

פסוק י

שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו אותה משוש כל המתאבלים עלי' ע"ד מי יתן מציון ישועת ישראל מה שפי' בו האלשיך ומה שפירשתי בהסיפא דקרא בשוב ה' את שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל [מובא בישמח משה בראשית ד"ה ויאמר אלקים יהי אור ותו"ד האלשיך כי ציון במשפט תפדה כי הוא לא חטאה ובדין הוא שתפדה ושבי' אלו ישראל רק בתורת צדקה וכו' ע"כ בקשתינו שנזכה כלנו לגאולה במשפט ובדין וזש"ה מי יתן מציון בחי' ציון שהגאולה שלה בדין כן יהי' ישועת ישראל ומסיים מוזלל"ה כי אם יהי' הגאולה בדין שיזכו ישראל אז יגל יעקב ישמח ישראל היינו כל ישראל הן המרומז בשם יעקב והן המרומז בשם ישראל עכתוד"ק] ועפי"ז מבואר הפסוק הנ"ל שמחו את ירושלים ר"ל עם ירושלים בשוה לה דהיינו במשפט ואז וגילו בה כל אוהבי' איש לא נעדר שישו אתה בשוה לה כנ"ל ואז יהי' משוש כל המתאבלים עלי' והבן:

פסוק כב

כי כאשר השמים החדשים וכו' עפ"י מה שפירשתי בפ' מי את ותראי מאנוש ימות [מובא בישמח משה בראשית וזל"ק ר"ל מי את שתירא מאנוש ימות ותשכח כי ה' עושה אותך שתהי' אתה בדרך נוטה שמים ויוסד ארץ וכדכתיב בתרי' ואשים דברי בפיך וכו'] ותורף הדברים דאף בן אדם דיש סיוע מהטבע להווייתו והנעשה באמצעית הטבע הדעת נותן שלא יהי' ניצחי רק זה נתינת הדעת הוא עפ"י הוראת חקי הטבע וזה העושה שמים וכו' הוא למעלה מהטבע ובדידי' חקי הטבע בטלין והנה במסכת ר"ה איתא אין פוחתין מעשרה מלכיות זכרונות וכו' הני עשרה כנגד מי כנגד עשרה מאמרות וכו' ומקשה הנך עשרה מאמרות מאן נינהו הנך ויאמר דבראשית הנך תשעה הוויין ומשני בראשית נמי מאמר הוא ע"כ ועיין בחדושי ז' מהרש"א מה שפ' דבתחילת הבריאה דהיינו יש מאין ודאי לא הוי רק מאמר והבן זה והנה כעת בורא השי"ת מתורתן של בנים שמים וארץ והוי יש מיש לכך כתיב בהו עשי' והבן והיינו כי כאשר השמים החדשים וכו' אשר אני עושה דייקא דהיינו עשי' ממש משום דהוי יש מיש מתורתן של בנים עומדין לפני

דהוויין לנצח כן יעמוד זרעכם ושמכם דכיון שאתם למעלה מהטבע חקי הטבע בטלים לנגדכם ואתם קיימין לנצח והבן.

פסוק כג

והי' מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחוות לפני אמר ה' צבאות הנה תיבת בחדשו ותיבת בשבתו הוא שפת יתר והנ"ל דבאמת כל חדש וכל שבת יש לו קדושה פרטיות מה שלא הי' כן בשום שבת וחודש ולא יהי' כן לעולם בשום שבת וחודש רק אין אנו יודעין רק בדרך כלל קדושת שבת ור"ח אבל הפרטיות אין אתנו יודע ע"כ העבדות שמי' בכל חדש ובכל שבת ג"כ אינו רק ע"ד זה של הכלל אבל ע"ד הפרטיות אנחנו לא נדע מה נעבוד את ה' עד בואינו שמה לירושלים עיר הקודש בקיבוץ בני' לתוכה בשמחה ב"ב וימלא הארץ דעה ויהי' דרך עבדות בבחינה הפרטיות בכל חדש ובכל שבת והיינו והי' מדי חדש בחדשו דייק' ומדי שבת בשבתו דייק' יבוא כל בשר להשתחוות וכו' דהיינו עד"ז יהי' ההשתחווי' והעבודה דהיינו הבחינה הפרטית וזה נכון ואמת בס"ד:

ירמיהו

פרק ב

פסוק ה

ירמיהו הנביא אמר כה אמר ה' מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי וילכו אחרי ההבל ויהבלו ולא אמרו איה ה' המעלה אותנו מארץ מצרים והנה האלשיך פירש שהתלונה כפולה שהלכו אחר ההבל ואף אחר שהרגישו שנהבלו לא אמרו איה ה' והנה היוצא מזה דיותר כבד העונש אחר ששמין על לב גודל העיות והשטות הגדול ואעפי"כ אין שבין ולא משים על לבו כלל והנה אפילו הרשעים שבישראל שם על לבו כעת [בימי הדין] כמו שפירשתי על המדרש ה' אורי בר"ה וישעי' ביה"כ והנה הישועה הוא דוקא אם הולך באור ה' משא"כ הכסיל אשר בחשך הולך דהיינו אף שיש לו אור אינו נהנה מאורו רק הולך בחשך ולכך נקרא כסיל ונמצא מהפך האור להחושך והישועה לזעוה והחסד והרחמנית לאכזריות והטוב לרע כי ע"י האור האלקי שנותן יכבד ענשו או לו ווי לו מלבד העונש אשר ישיגהו על חטאיו ישגיהו עונש רע ומר על ההיפוך בצינורות ולפי"ז נראה לפרש כוונת הקרא כי שתים רעות עשה עמי אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בורות נשברים והבן ויותר מתוק פירש הפסוק תיסרך רעתך ומשובתיך ודעי וראי כי רע ומר עזבך את ה' ולא פחדתי עליך נאום ה' והנה כוונתו תיסרך רעתך וגו' ודעי וראי

אשר יותר רע ומר מן הקודם עזבך את ה' כנ"ל היינו שמאיר לך ולא רצית לילך דרך אורו כי כל האדם איננו עומד רק זה לעומת זה או הולך ממקורו או בקדושה או בהפכו וידוע דאור כינוי אל הקדושה וההיפוך חשך וצלמות וזה שאמר הכסיל בחושך הולך והבן על זאת יחרד הלב וישער כמה מסעות נסע והנה בא העת והזמן הבדיקה על כל כתם ושמץ פגימה על כן נקדמה בדיקתינו ולכבס כל כתם ועפי"ז יתפרש הפסוק הנ"ל שהתחלנו באופן אחר מפירוש האלשיך כי הכלל עבירה גוררת עבירה ובשעה שנמנע ממעשה הטוב תיכף עלול לעשות רע כי הוא הדרבן וכאשר מרגיש בעצמו שהלך אחר ההבל אז אומר נואש וע"י יהבל לגמרי אבל זה רעה חולי וידוע שהיו במצרים במ"ט שערי טומאה ועפי"ז יתבאר הפסוק כי רחקו מעלי ועי"כ הלכו אחר ההבל וע"י כן ויהבלו כי אמרו נואש ולא אמרו איה ה' המעלה אותנו מארץ מצרים דייקא וע"ז רות ג"כ זכר ליציאת מצרים שאנו אומרים בר"ה וביה"כ על כן נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה' ולא נאמר נואש ואתם תקחו ק"ו ממני והנני נופל מלא קומתי ארצה לבקש מחילה וסליחה מאת מלך מוחל וסולח והנני מבויש ומבייש את עצמי כי טוב לי לבייש עצמי בזה משאבוש ח"ו בבא כאמרו מה בצע בדמי ברדתי אל שחת ולכו ונשובה אל ה' ועוי"ל כי רחקו מעלי וילכו אחר ההבל עפ"י מה שכתב בשמ"י בסי' קי"ט אות א' פ' א' והוא ממ"נ [ותו"ד שם עפ"י הגמרא סנהדרין דר"ג דריש עושה אלה לא ימוט לעולם הא חדא מינייהו ימוט ור"ע השיב לו מאל תטמאו בכל אלה אשר אפילו באחת מאלו נטמא ה"נ עושה אלה אחת מאלה לא ימוט נמצא שמצות עשה נגררין אחרי הלאוין שכשם בכל אלה הנאמר בלאין פירושו אפי' באחת כן במצות עשה פירושו אפילו באחת כל מה שיוכל והנה מכח השכל ג"כ כן הוא כי המצות עשה כלם לא יוכל האדם לקיימם כי כמה מצות שאינם באים ע"י אמנם ל"ת יוכל כל אחד להזהר שלא לעבור אפילו על אחת מהנה ובזה פי' משפטי ה' צדקו יחדיו כי כאשר יבוא הקב"ה לדין את האדם על העדר מצות עשה ישיב האדם דאוין כל המצות מוכרחים אל הקיום כי אם באחת מהנה וכן על הל"ת ישיב האדם שפירושו של אל תטמאו בכל אלה פירושו בכלם ולא במקצתן ולכן מביאו למשפט על שניהם יחדיו על המ"ע והל"ת ואז משפטי ה' אמת צדקו יחדיו כי ממ"נ אם עושה אלה לא ימוט פירושו אחת מאלה א"כ גם אל תטמאו בכל אלה ג"כ פירושו אפילו באחת מאלה ובזה צדקו יחדיו ע"כ וז"כ כי רחקו מעלי שלא קיימו המ"ע וילכו אחרי ההבל שעברו על הל"ת ויהבלו ממ"נ כנלפע"ד כוונתו והבן].

פרק ג

פסוק א

לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד הלא חנוף תחנוף הארץ ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאום ה' וגם הפסוק השיבנו ה' אליך ונשובה עפ"י משל מבן מלך שיש לו בגדים יקרים מאוד ועבד יש שהוא רק מלקט עצמות בבית הבישל והולך ערום ויחף ואינו יכול לבוא לפני המלך והנה הלך העבד ופיתה לבן המלך לכל רע ושיתן לו בגדיו ופעל [שנתן בן המלך הבגדים להעבד ולבשם העבד ועי"כ הי' יכול לבוא לפני המלך] ואח"ז קטרג לפני המלך על הבן ובבא בנו לפני המלך אמר שיחזור לו בגדיו כי מתחרט מאוד על מה שנתן לו כי נתן לו אדעתא שהוא אוהבו ולא על דעת שהוא אויביו ושיקטרג עליו ונמצא המתנה בטעות וענו כלם ואמרו שהדין עמו וממילא נשאר ערום וברח לו ואינו יכול לקטרג ולכל פשעיו יש אמתלא זו [שהי' בטעות כי הי' סובר שמייעצו לטובתו] ע"כ המשל והנמשל מובן ומצורף לזה דברי העקרים מאמר רביעי פ' כ"ז דהחרטה משוי להחטא לטעות ואונס ומהמבואר באשה שהלך בעלה למדינת הים ונשאת דשרי' להחזירה מן התורה [עיין בריש פרק האשה שהלך בעלה למד"ה והובא בב"י אה"ע סי' י"ז עיין שם] דטעות הוי אונס כמבואר בתשובת הרשב"א [אלף קפ"ט הובא בשם אה"ע סי' י"ז סעיף נ"ח] ועפי"ז מבוארים הפסוקים הנ"ל.

פרק ח

פסוק יג

אסף אסיפם נאום ה' וכו' אף דאין הקב"ה מיחד שמו על הרעה מ"מ מכלה קוצים מן הכרם והוי הטבה לכרם שהוא העיקר ועפ"י דאמר ישעיה [ה' ב'] ויקו לעשות ענבים ויעש באושים והוי סכלות הקניני וגרע מסכלות [העצמין] והטעם כי הפסידו העלה שלא יצמח עליו עוד והמשך אסף אסיפם כפל כמו בכה תבכה על שני מקדשים וע"ז אמר נגד הראשון אין ענבים דהיינו באושים הם בגפן כי רשעים היו ובשני נדמה לתאנים שהיו צדיקים והי' בניהם פירוד וכמו ששנינו [פאה פ"א משנה ד'] ולקיטתן כאחת למעוטי תאנים [שאין לקיטתן כאחת וזהו מורה על הפירוד שהי' ביניהם] וע"פ שפירשתי במשנה באבות עז פנים לגיהנם כו' [אולי כוונתו למ"ש בסי"מ פ' תולדות דף ס"ג ע"ב ע"פ לגיהנם כי העיקר שנברא האדם הוא שיהי' לו שכרו בדין ולא יהי' לו נהמא דכיסופא אמנם מי שהוא ע"פ ואין לו בושת א"כ למה נברא א"ו שאינו מאמין בעוה"ב רק ידמה כי עיקר ביאתו בשביל עוה"ז ע"כ אין לו עוה"ב זתו"ד עיי"ש א"כ אם יש מחלוקת ופירוד זה

מורה על העזות שיש ביניהם ועי"כ יאבדו חלקם בעוה"ב וז"ש ואתן להם מה שהקב"ה רוצה לתת להם לעוה"ב יעברום יעברו מהם עי' רד"ק שם וד"ל] והעלה נבל חוזר על ראשון [היינו בית ראשון] כי על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ואתן להם יעברום חוזר על השני.

א"י אסוף אסיפם ע"פ מאמר חז"ל אין בן דוד בא אלא בדור וכו' שכולו חייב ונ"ל טעמא כי בכולו זכאי ראוי לבוא מצידנו ובאין כולו זכאי מניח אותנו הקב"ה שחפץ השי"ת שיהי' התעוררות משלנו ונהי' כולו זכאי שחכמתו ית"ש רואה שאף שלא יגאל אותנו, כל מעמד ומצב של ישראל להיות קיים, כיון שיש צדיקים ביניהם אבל כשכולו חייב אז אין יכולת בשום פנים להתקיים בין האומות ובקל יעבירום האומות מאמונתם כיון שאין ביניהם שומרי הצאן וכולו חייב לכך ע"כ כ"י צריך לגאול וענבים היינו צדיקים כמו שמפורש באלשיך והיינו הכפל אסוף אסיפם [הן כי זכו או לא זכו אז כ"י גם כן יגאלם כי אין ענבים בגפן שאין צדיקים בתוכו שיקיימו אותם] והיינו והעלה היינו מעמד ומצב של ישראל ואתן וכו' כמו ולא נתננו אלהים להרע עמדי כתרגומו ולא שבקי' אלקים [היינו שאם יניחם ויעזבום אז ח"ו יעברום לכלל ישראל והבן].

וטעם שמכנה הצדיקים בשם ענבים בדרך משל יש בו חכמה נפלאה ע"פ הגמרא בע"ז דף ל' כי תאנה אין בו משום גילוי ומ"ש הת"ח שם [ותו"ד כי טעמא כדמסיק שם הגמ' משום שנאמר שומר פתאים ה' והקשה מ"ט תאנים וענבים שהקב"ה שומר את האדם שלא יאכל ממנו נחש משאר כל הדברים האסורים משום גילוי ותי' דכי היכי שהקב"ה שומר הפתאים דוקא ולא החכמים שהחכמים יכולים לשמור א"ע שלא יבואו לידי מכשול משא"כ הפתאים דלא אפשר להו לשמור א"ע ה"נ המשקין האסירים משום גילוי דרכן להיות בכלים ובניקל להאדם לשמרן מגילוי כי דרכן לכסותן לכך אין שמירתן על הקב"ה אבל תאנים וענבים הוא דבר שא"א כי דרכן לייבשן בחמה לעשות מהם גרוגרות וצמוקים ואין דרכן בכלים לכך שמירתו ית"ש עליהם מפני תיקון העולם עיי"ש בארוכה כן מכנה הצדיקים בשם ענבים ותאנים שהקב"ה שומרן כמאה"כ שומר ה' את כל אוהביו וכו' ושומר נפשות חסידיו וכו'] והוא כצפור המנקר בתאנה וק"ל [ועיין ישמח משה לך ד"ה ויהי אברם דף ל"ה ע"ד]:

א"י אסוף אסיפם נאום ה' היינו הסתלקות הנביאה וק"ל:

עוד יאמר אסוף אסיפם אסיפה הוא היינו מעמיד להם מלך קשה כהמן:

א"י אסוף אסיפם נאום ה' כו' אין ענבים בגפן כו' ע"ד שאמרו חז"ל זכו אחישנה לא זכו בעתו ושמעתי אומרים דהא דאמרינן שישתייר אחד בעיר ושתים במשפחה היינו

בעתו כי הקב"ה אינו וותרן ואם לא זכו דהיינו שריבן חייב לא יגאל הקב"ה את הרשעים אלא ימותו קודם ביאת משיח כמו שהיתה במצרים שנאמר וחמשים כו' ואיתא ב' דעות דעה אחד א' מחמשה ודעה השני' אחד מחמשים ויגאל את הצדיקים שישארו כי לא סגי בלא"ה שיהי' צדיקים בדור אפילו בדורו של אחאב בר עמרי וידוע שישראל נמשלו לגפן וצדיקים לענבים כמו דאיתא בישעי' ויקו לעשות ענבים כו' וזה שאמר אסף דהיינו אסיפה מעצמן דהיינו זכו ואם לאו אסיפם נאום ה' היינו בעתו וקשה הא הקב"ה לאו וותרן הוא ואיך יגאל אם לא זכו לזה אמר האם אין ענבים בגפן פי' האם אין צדיקים בדור באמת אם יבוא העת יגאל רק הצדיקים והרשעים ימותו כנ"ל ודו"ק:

פסוק טו

קוה לשלום וכו' בזה מראה גודל תקותינו לישועה [אם כי נקוה לשלו"ם ואין טו"ב עכ"ז אנחנו מקוים בכ"י] ודו"ק:

פסוק יח

מבליגותי עלי יגון עלי לבי דוי, היינו מה שאין לנו התעוררת וע"פ כה אמר ה' התבוננו וקראו למקוננות וכו' כי איזה התבוננות צריך כאן עפ"י מה שפירשתי וכו' [עיין ישמח משה פ' נצבים בדה"ח דף קל"ח ע"ד ותודה"ק שם כי מקוננות צריכים לאלו שאין יכולים להתעורר כ"כ בהצרה שאינם מרגישין כ"כ ע"כ צריכין למקוננות שירימו קול של נהי בבכיה יגון ואנחה וילללה שיעוררו את לבם האטום, ע"כ כשנשים אל לבינו, כי בצער גדול כזה, מגודל העול הקשה, ושיעבוד דעתינו ורוחינו וגופינו, צריכין עדיין למקוננות הוא יותר ויותר צער ומכאוב שאין אנו מרגישין בעצמינו, וזה מורה על גודל הפירוד אשר בינינו ובין הקדושה וההתדבקות אל הטומאה ח"ו והתגברות הסטרא דשמאלא והוא שוכב כאבן על לבינו ותחת שלש רגזה ארץ וכו' וזש"ה התבוננו מדרגותיכם איך אתם בשפל התחתית נתונים בעמקי הטומאה ח"ו אם כעת צריכים אתם למקוננות לעורר אתכם משינתכם וק"ל] וכן פ' שמענה נשים דבר ה' ותשמענה אזניך לדבר פיו ע"פ כה תאמר לבית יעקב כו' [אמירה לשון רכה הי' מספיק] ועכשיו בנשים דיבור קשות כולי' האי ואולי ודו"ק:

פסוק כא

על שבר בת עמי השברתי קדרתי שמה החזיקתני כי יש חילוק בין שמה לשממה כי תוספות מם מורה על כפל הענין כנודע והנה מצינו והי' העולם שמם עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם והיינו שמם מהתורה והנה אם יש שממה ממש הוא שממון כפל מאנשים ומהתורה כי אם אין אנשים אין תורה על כן שממה נאמר על שממון ממש והעד שממה מאין יושב אבל שמה הוא שממון אחד ונאמר רק על שממון

התורה והנה אמרו מאן קצירי ומריעי אלו ת"ח והנה בזמנינו אין דין ת"ח והתשות כח נתגבר יותר ויותר על הלומדים כענין ששנינו משמת רבן גמליאל הזקן ירדה תשות כח לעולם ובכל דור ודור נתרבה בעוה"ר וזה מאמר ירמי' השברתי קדרתי ואעפ"כ שמה החזיקתני והבן.

פרק ט

פסוק ב

מרעה אל רעה יצאו ר"ת מאיר רמז דכל דעביד רחמנא לטב עבד והכל הארה לילך בדרכיו ית"ש לוי ר"ת ואותי לא ידעו רמז שאותו שנלוה אל ה' ודבק בו עדיין אותו לא ידע כי מהתכלית הידיעה שלא נדענוך ועוד לוי ר"ת יודע לשלול ועד ר"ל דההפרש בין המשיג ודבק בו ובין אינו משיג שהמשיג יודע עכ"פ לשלול כדברי הרמב"ם ועוד שהוא עד שהשי"ת א"ס וא"א להשיגו משא"כ אינו משיג כלל מנין לו לידע שהשי"ת אין סוף והבן.

פסוק א

כי כולם מנאפים וכו' איש מרעהו השמרו, ועל כל אח אל תבטחו, כי דרך חבירות, אלו שאינם נשמרים זה מזה, ואעפ"כ אומר מה שרואה מחברו [וצריך לשמור א"ע גם מרעהו ואחיו, כ"כ גדלה השנאה בקרב לבבם זל"ז והבן].

פסוק יא

על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתי היינו ששאלו על מה אבדה הארץ כי הארץ מה חטאה ויאמר ה' היינו מדת הרחמים על עזבם את תורתי פי' ישראל וכילה חמתו על עצים ואבנים וק"ל:

א"י על מה אבדה הארץ על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם לכאורה אשר נתתי לפניהם מיותר וכן ותיבת לפניהם ודאי מיותר ע"פ מ"ש על הפסוק וביום פקדי ופקדתי וכו. ועל הפ' [ירמי' ט"ז י"א] ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו עיי"ש [מובא בס' ישמח משה פ' אמור ד"ה במדרש שור או כשב ותו"ד עפ"מ שאמר משה ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשה עורף הוא כי הוא מעלה גדולה לישראל שהמה קשי עורף שלא יניחו מכל מה שקבלו עליהם אם כי יקשה עליהם לקבל דבר חדש שלא הורגלו בו כי טבעם חזק וקשה ואך אם כבר קבלו לא יניחו בשום אופן וכל רוחות שבעולם לא יזיזו אותן ממקומן וז"ש ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשה עורף הוא ולא יניחו מעבודתך וק"ל ונמצא הוי הקושי עורף מליצה לזכות אבל ביום פקדי דהיינו שיחטאו א"כ יעדר המליצה מן הקושי עורף אז ופקדתי והבן ועפי"ז ואותי עזבו היינו שהראו קשה ערפם תיכף בקבלת התורה במה שעשו העגל ואת תורתי לא שמרו אח"כ שיהי' הקושי עורף לטובה שלא יניחו מהתורה

עכתו"ד שם] והנה זאת לדעת כי הסכימו החכמים כי התחלה יותר מחצי הכל על כן אם התחלה יותר מחצי הכל על כן אם החלה התחלה טוב הרי הרוב וקיי"ל דבתר רובא אזלינן והנה אם התחלת הקבלה הי' בשלימות ולא נתנו ריחם בעוד שהמלך במסיבו אף אם אח"כ עזבו לפעמים כבר יצא בהכשר והוי יוצאין בדימוס והיינו על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם דייקא ר"ל הם עצמם שקבלוהו [ולא הי' ההתחלה בשלימות] והבן והיינו שאמרו רז"ל הלואי אותי עזבו ואת תורתי שמרו היינו בהתחלה בעת הקבלה כנ"ל והבן כי נכון הוא בס"ד:

פסוק כב

אל יתהלל חכם בחכמתו גבור בגבורתו עשיר בעשרו וכו' כי באלה חפצתי נאום ה' עיין בב"ש האחרון פ' נשא [ותו"ד כי אמז"ל אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ע"כ אל יתהלל החכם וכו' כי אם השכל וידוע אותי שהג' מעלות האלו הביאוהו לידיעת הבוית"ש] ול"נ לפרש עפ"י דבריו בביאור יותר נאה כי באלה חפצתי שיהי' נאום ה' דהיינו הנבואה [שיזכה על ידי הג' מעלות האלו להנבואה] אלמא שהם מעלות רמות כשנלקחים לעבדות השי"ת והבן.

א"י אל יתהלל חכם בחכמתו כו' ע"פ הקדמת תיקוני זוהר שם דרגא וא"ו ביראת ה' והי' אמונת עתך וכו' ושם דרגא שביעא וכו' עיי"ש הובא באהבת דודים ד' ע"ב ע"ב עיי"ש ולהמתיק דברי הת"ז הנ"ל נ"ל שכל האורות עליונים כלולים בהתוה"ק א"כ הלומד ביראת ה' ומשים אל לבו כי תורת ה' הוא הרי מייחד התורה עם הש"י ומתייחדין כל האורות הכלולות בה בהש"י היינו קב"ה ושכינתי' היינו האורות הקדושות אשר האלקות מתגלה ע"י וההיפך בהיפך ונמצא מאן דעביד כהלכה הוי עובדא דקב"ה ואם לא הוי עובדא דבשר ודם ושוא עמלו בוניו בו כמבואר בהתיקונים שם והנה שכחת הש"י הוא לאו וע"י עומק העיון לפעמים יוכל לשכוח כמבואר בספר תפארת ישראל וצריך להציג לעצמו ציונים שיזכרהו אף בעומקה של הלכה ע"ד הציבי לך ציונים כנ"ל וזש"ה אל יתהלל חכם בחכמתו דייקא ר"ל אם הוי חכמתו דייקא עובדא דב"ו כי אז שוא עמלו בוניו ונמצא מתהלל במתת שקר וכן הגבור בגבורתו דייקא למעוטי גבור הכובש את יצרו כי הוא גבורות ה' וכן העשיר בעשרו כשאינו עובד השי"ת בהעושר כי אם בזאת יתהלל המתהלל השפל וידוע אותו וצדקו שניהם יחדיו והבן כי באלה חפצתי היינו בשניהם יחדיו כי אז הוי התורה נאום ה' דהיינו עובדא דהקב"ה כנ"ל:

פרק י

פסוק י

במדרש וה' אלקים אמת למה אמת משום דהוא אלקים חיים ומלך עולם ע"כ עפ"י חסד ואמת נפגשו וביאור חותמו של הקב"ה אמת דבאמת יובדל מזולתו והשתא יתבאר המדרש הנ"ל והבן.

פרק יג

פסוק יז

ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה שדרשו חז"ל שני דרשות א' דרש רשב"נ מפני גאוותה של מ"ש שנפלה [חגיגה דף ה' ע"ב] ועוד דרשה אחרת מפני גאוותן של מ"ה שאמרו מה אנוש כי תזכרנו ולי נראה דדא ודא אחת הוא ע"פ שכ' הגאון ביערות דבש דרוש ראשון בג' סוגי עבירות סוג הראשון בלתי ידוע מהגעת הפגם מהעבירה במרכבה הקדושה צבא מעלה חיות הקודש שרפים ואופנים כלם נפגמים ע"י עבירה של איש וכו' ומש"ז אמרו מה אנוש כי תזכרנו כי בשלהם דברו [כי יראו כי בעונו יפגום אותם וימעט חילם] עכ"ל הזהב וידוע דהגמרא [חגיגה י"ג ע"ב] רמי כתיב היש מספר לגדודי' וכתיב אלף אלפים ישמשוני' ומשני כאן קודם חורבן [וזש"א מפני גאותה של מ"ש שנפלו היינו כי נתמעטו כו' מצבא מעלה ורק א"א ישמשוני'] וכו' וק"ל ועפ"י דברי הגאון הנ"ל במתק לשונו איך האדם החוטא שלח ידו בקדושי אל במקום שאם ניצוץ אחד קדוש מהם מגיע אליו הי' שורפו ע"כ עפי"ז יובן במשה שרצו המלאכים לשורפו בהבלי פיהם דהיינו רק בהבל לכך מה אנוש שיפגום אותנו כאמור ותנה הודך על השמים ועפי"ז יש לפרש פסוק [משלי ד' י"ט] דרך רשעים באפילה ולא ידעו בונה יכשלו ע"פ מה שכתב הגאון הנ"ל בשלשה מיני סוגי עברות והראשון הוא הראש חסרון ידועה מחמת העדר התורה וידוע דהתורה אור וכבר אמר החכם ידיעת הפכים בשוה וא"כ בהעדרו הוא החושך והאפילה והיינו דרך רשעים באפילה בלא תורה לכך לא ידעו במה יכשלו וק"ל.

פרק יד

פסוק ח

מקוה ישראל ה' מושיעו בעת צרה וכו' עפ"י בצר לך [א"ל כוונתו בצר לך ומצאוך כל הדברים וכו' אם כי יצר לך מאוד עכ"ז תשיבו ותבכו לפני ה' על הנוגע לכבודו ית"ש ולא למענכם וזשה"כ ושבת עד ה' אלקיך מה שנוגע לכבודו ית"ש אז לא ירפך וכו' וזהו כוונתו מקוה ישראל ה' אם כל הקיוה של ישראל הוא מה שנוגע לה' אז מושיעו בעת

צרה בודאי יושיעהו ה' וכאשר פי' ועונה לעמו ישראל בעת שועם אליו אם ישועו במה שנוגע אליו יתי"ש.
א"י כוונתו בצר לך וכו' ושבת עד ה' אלקיך כי תדע כי אין לך ישועה אחרת רק לשוב לה' כי ממנו המכה וממנו הרפואה אז לא ירפך וכו' וזה כוונתו מקוה ישראל ה' אם כל הקיוה של ישראל רק ה' שידעו כי הכל מאתו אז בודאי מושיעו בעת צרה והבן].

פרק טו

פסוק י
אם תוציא יקר מזולל כפי תהי' לפי שהאדם הוא עולם מלא א"כ הרי ברא עולם בתוכחת פיו א"כ הרי דומה לפיו כ"י בדיבורו נעשה שמים.

פרק יח

פסוק כג
בעת אפך עשה בהם מה שדרשו ז"ל אפילו בשעה שהן עושין צדקה הכשילם בעניים שאינם מהוגנים ויש להבין האיך יתפרש זה בקרא ונ"ל כפשוטו כי כתיב ומשלם לשונאיו אל פניו דהיינו כמו שפירשתי שהדין נותן שישלם כי אין מקפח שכר כל ברי' אבל לא ינחת בו ית' רק אדרבא הוא על אפו וחמתו וא"כ התשלומין לשונאיו הוא באפו והנה אף עני שנזדמן לו ליקח צדקה בודאי נגזר מאת השי"ת או ע"ד תשלומין אם הוא משונאיו או ע"ד נותן לחם לכל בשר אבל שניהם הוא על אפו אם העני הוא משונאיו והנה זה שנותן לו הוא שלוחו של הקב"ה והיינו אומרו בעת אפך היינו שאתה נותן טוב לרשעים עשה בהם והוא נכון מאוד ומזה יובן כי לא קילל ירמי' את שונאיו בקללה שלימה כי ע"ז ג"כ מגיע שכר שפורע חובותו של הקב"ה כמ"ש במאמר חקור דין חלק ג' פ"כ בענין ונוגשיך צדקה אך ההפרש כי בעניים מהוגנים שני מיני שכר יש א' כמו שנאמר מלוה ה' חונן דל וארז"ל במדרש כתיב נותן לחם לכל בשר ובא זה וחטף לו את המצוה א"כ פורע חובותו של מקום ועוד שכר השני בעבור העני המקבל כי הגון הוא וזה נותן צדקה הרי שני מיני שכר אחד בעבור העני ואחד בעבור השי"ת אבל באינו הגון אין כאן רק בחינת שכר אחד והיינו דדקדקו חז"ל ואמרו כדי שלא יקבלו עליהם שכר עליהם דייקא ולא אמרו בסתמא כדי שלא יקבלו שכר והבן זה כי נכון הוא בס"ד ונראה שזה כונת רז"ל מפרנסין עניים עכו"ם מפני דרכי שלום כעין שכתב שם במאמר חקור דין חלק הנ"ל פ' הנ"ל באו ימי הפקודה באו ימי השלום והבן [כי ונוגשיך צדקה שהקב"ה חושב לנו לצדקה מה שמשלמים לאו"ה למסים וארנונית ומרומז בכתוב הושע י"א ושמתי פקודתך שלום ונוגשיך צדקה עיי"ש וק"ל

פרק כב

פסוק י

אל תבכו למת וכו' בכו בכו להולך במדרש בכו בכו להולך זה עשו שאמר הנה אנכי הולך למות עיין מה שפ' בו מהר"ם א"ש שם בפ' ויחי ולי נראה בהקדים לפרש הגמרא מ"ק דף כ"ז ע"ב בכו בכו להולך רב הונא אמר זה שעבר עבירה ושנה בה ר"ה לטעמי' דאמר כיון שעבר עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה לו ס"ד אלא אימא נעשה לו כהיתר והוא תמוה מאוד דאיך יתפרש זה בקרא בכו בכו להולך וגם הוא לטעמי' והנה כל המפרשים שראיתי העלימו עין מזה ולא פירשו בו כלום והנ"ל בזה בהקדים לפ' הפסוק כסיל בחושך הולך עפ"י מה שפירשתי כבר מי יתן טהור מטמא לא אחד כי אם עבר ושנה אז אומר על טמא טהור וכבר הוא צדיק בעיניו כי נדמה לו שלא חטא אבל אם לא שנה ודאי יודע שחטא והנה ידוע דהולך הוא מדריגות הצדיקים כמו שנאמר ונתתי לך מהלכים בין העומדים וכו' דהצדיק נקרא הולך אבל רשע הוא יורד רק אם עבר ושנה אז נדמה לו שהוא הולך והנה ידוע דבלה"ק לכל שמות נרדפים לכ"א יש הוראה מיוחדת כמ"ש האברבנאל בפ' לא יחליפנו ולא ימיר והנה כמה שמות יש לאיש משולל מדע פתי שוטה סכל ובער נער חסר לב והנה מצינו דעובר ושונה נקרא כסיל והיינו כסיל ר"ל העובר ושונה דנקרא כסיל בחושך הולך ר"ל אף שהוא בחשכה עושה במחשך מעשיו ורשעים בחושך ידמו הוא צדיק בעיניו ונדמה לו שהוא הולך והבן והנה עיקר הספד על אדם כשר אינו על המת כי הוא הלך למנוחות רק לעורר את החיים רק זה שהוא עובר ושונה צריך התעוררות יותר ויותר כיון שהוא צדיק בעיניו ועפי"ז יתבאר דאמר קרא אל תבכו למת דייקא וכדי שלא נטעה לומר שלא נבכה כלל חזר ופירש ואל תנודו לו רק ר"ל דוקא לו ומכלל לאו אתה שומע הן שיבכו וינודו לעורר החיים ולזה אמר בכו בכו ר"ל בכי' כפילה להולך ר"ל למי שמחזיק עצמו להולך שזה צריך התעוררות יותר ויותר וזה פירוש עבר ושונה ואמר רב הונא לטעמי' דאמר רב הונא כיון שעבר ושנה הותרה לו וכו' אלא נעשה כהיתר ולכך נדמה לו שהוא הולך וזה ג"כ דברי המדרש דהנה עשו אמר הנה אנכי הולך למות והפי' הפשוט הוא שהוא מסוכן מחמת שהוא רוצח ואולי יתגבר עליו אחד ויקיים בו אם בא להרגך וכו' ואולי יומסר למלכות וגם צד נשים תחת בעליהן ומענן ואולי יהרג עי"ז כי קנאת איש מרעהו והבן והנה לפי"ז כיון שספר העבירות שעשה למה אמר באותו ענין הולך יורד הי' ראוי לומר אלא דהוא הדבר אשר דברנו כיון דעבר ושנה קרי לנפשו הולך ועפי"ז מבואר המדרש הנ"ל בכו בכו להולך זה עשו שאמר הנה אנכי הולך למות ור"ל דמוכח מכאן דהחשיב עצמו להולך כיון שעבר

ושנה ה"נ להולך היינו עובר ושונה וכדדרש ר' הונא בגמרא וא"כ דברי הגמרא ודברי המדרש בקנה אחד עולין ודו"ק.

עוד פי' על פסוק אל תבכו למת וכו' עפ"י מ"ש בספר סמא דחי' דרוש ז' על אמרם ז"ל במסכת כתובות מאן דאמר כח נפשי' דרבי ידקר בחרב עיי"ש [הס' אינו תח"י ואולי כוונתו מי שיאמר דנח נפשי' דרבי היינו שיש לו מנוחה בעוה"ב ידקר כי צדיקים אין להם מנוחה בעוה"ב כי ילכו מחיל אל חיל כמבואר בגמרא סוף מסכ' מו"ק עיי"ש] והיינו אל תבכו למת ואל תנודו לו ר"ל למי שקרוי מת בכו בכו להולך ר"ל למי שהוא עדיין הולך שאין לו מנוחה בעוה"ב כאמור ילכו מחיל אל חיל וש"ת על מה נבכה הלא חדוה במקומו לזה אמר כי לא ישוב עוד דהיינו בכו לאובדים ולא לאבדה.

עוי"ל בכו בכו להולך כי לא ישוב וכו' עפ"י מ"ש שם בס' הנ"ל הפירוש חבל על דאבדין ולא משתכחין דאלו שאין צריכין להתגלגל בהם הבכי' רבה והיינו בכו בכו דהיינו בכי' רבה להולך כי לא ישוב וכו' ר"ל לזה שא"צ להתגלגל ועיי"ש בספר הנ"ל דרוש הנ"ל שהביא המדרש [בר"ר פ' צ"א סי' ט'] כד דמך ר' סימון וכו' שם אמר ר' לוי השבטים מציאה מצאו כתיב ויצא לבם ויחרדו אנו שאבדנו את ר' סימון על אחת כו"כ ועפי"ז פירשתי וכן תעשה לכל אבידת אחיך ר"ל שאתה צריך לתקן עצמך כמו ויעש אלקים את הרקיע דפי' עשי' לשון תיקון עיי"ש ור"ל בשעה שנאבד אחיך מישראל אתה צריך לתקן עצמך ולשוב וש"ת ח"ו יש אבידה לזה אמר אשר תאבד ממנו דלדורו אבד ואמר ראי' לזה ומצאת לא תוכל להתעלם ולתלות במקרה רק כי הוא השגחה פרטיית ולחרוד אולי הוא עושר שמור לבעליו לרעתו עאכו"כ איך לחרוד לאבדה יקרה זו וכדברי ר' לוי השבטים מציאה מצאו וכו' והבן.

עוד יתבאר אל תבכו למת ואל תנודו בכו בכו להולך כי בוכין למת ומתנדדין מאד ובאמת מה יום מיומים כי לא מת רק רגע האחרונה וכל ימי חייו הרי אחר כל הרגע מת הרגע והנה הימים שלנו מקורן מהימים העליונים והנה העושה בו מע"ט הרי מקיים את היום לנצח ומשיבו אל מקורו משא"כ בכלה לריק שנאבד ואינו שב אל מקורו וזה אמרו אל תבכו למת דייקא ואל תנודו לו יותר מדאי בכו בכו פעם אחר להולך לכל מה שהולך מהזמן לריק כי כבר מת כי לא ישוב עוד כנ"ל.

א"י כפשוטו כי למת ממש דהיינו שאינו צדיק שישאר בחיים ניצחי' עליו אין ראוי לבכות כי למה לו חיים בכו בכו להולך היינו על הצדיק שאינו מת רק הולך ונוסע מעולם לעולם דגבי צדיקים קרוי רק הסתלקות וש"ת א"כ מה לבכות מה לי הכא מה לי התם

לזה אמר כתי' הגמ' לדורו אבד משל למרגליות [כ"מ שהיא מרגליות שמה] לזה אמר כי לא ישוב עוד כו'.
א"י וש"ת א"כ למה הבכי' כיון שאין כאן מיתה רק הליכה ונסיעה וזה מצוי בכל יום לזה אמר דשאני נסיעה זו כי לא ישוב עוד והבן.

פסוק טו

אביך הראשון אכל ושתה וטוב לו כי ידוע דטוב היינו טוב אמיתית כמו כמו שדרשו בלמען ייטב לך לעולם שכולו טוב וידוע שקשה לצייר בשכל שהגוף מורכב מד' יסודות מתנגדיות מתחלפי האיכות כי החום יכלה הליחות והליחות יקרר החום והמופת על זה שיצטרך למזון להשלים תמורת הניתך ואיך יהי' ניצחי והאמת שאעפ"כ הוא ניצחי וזה כוונת הכתיב אכל ושתה אעפי"כ וטוב לו כאמור:
ועד"ז אנכי אנכי הוא מנחמכם הכפל א' על הגוף וא' על הנשמה לכך אמר מנחמכם לשון רבים ואח"כ מי את לשון יחיד לפי שזה מדבר רק לנגד הגוף וידוע דשלשה שותפין יש באדם והיינו ותראי מאנוש החלק שמאנוש ימות ולא עוד שימות אלא שחציר ינתן שהיסודות מתפרדים כ"א לשרשו כמבואר בספר המדע פנ"ד ותשכח ה' עושיך כי גם הגוף הראשון יציר כפיו ורק בסיבה רחוקה מ"מ הוא הסיבה ואף שהוא הרכבה ביסודות מתפרדים לזה אמר שהוא הי' נוטה שמים ויוסד ארץ דהיינו שהשמים וארץ הם גוף אחד כדברי המורה ח"א פי' ע"ב ותשלום ביאור הדברים במעשה ה' מ"ב פ"ב שעשה סמוכין מהפסוק אף ידי יסדה ארץ והיינו יסוד הדק הפשוט וא"כ יתכן ניצחית הגוף ותפחד וכו' היינו כמו שפירשתי מפני מלאך ה' וא"י כי יבולע אז.
א"י אביך הראשון אכל ושתה וטוב לו עפ"י התניא ח"א פ' ז' כשאוכל לש"ש נברר הטוב של נוגה עיי"ש וא"כ הטוב נשאר בעצמותו שממנו נעשה דם ובשר והיינו וטוב לו היינו שהטוב נשאר לו והבן.
ועפ"ז נ"ל ליתן טעם על יציאת מצרים שנזכר בבהמ"ז כי בבהמ"ז נפיק המאכל וגופו ממשכא דחויא להדבק באורו ועפ"י התני' פרק מ"ז ופרק מ"ח וע"כ מתעטף דהיינו מכסה ומבטל עצמו לגבי אור א"ס ובזה מעלה הכל אל הקדושה כנ"ל ובקרבו קדוש עי"ז וזה נראה כוונת הירושלמי ברכות ס"פ שלשה שאכלו דשתי' יכסה פניו היינו ג"כ שמבטלין עצמותן בפועל כמבואר בתניא ח"א פרק ו' עיי"ש והעיטוף הוא פועל דמיוני וכן טעם העיטוף בתפילה והבן ועיין בתניא ח"א פ' ח' כי לדברים בטלים בהיתר צריך כף הקלע אבל לאיסור צריך גיהנם עיי"ש ויתבאר היטב עפ"י העקרים מאמר ד' פ' ל"ג כי העוסק בהבלי עוה"ז יש לו תשוקת הפכיות אחר המות והיינו שרוצה בתשוקה המורגלת

ואין לה כלום [במה שתשיג צד המטה מה שהורגלה מהטבעית] והולכת לתשוקת הנפש לצד המעלה להשגת הרוחני] ואין לה הכנה והוא צער גדול עד בלי תכלית כי תמיד הוא מקלעת מזה לזו [והוא פירוד כוחותי'] עיי"ש ויתכן שברבות הזמן נפרד ממנה הרגילות ונזדככה והוא עדיין אינו בגדר עונש רק שהרגילות נדבק בה משא"כ באוסורים שראוי' לעונשי' אז נגבלת במקום לקבל עונשה והבן.

פרק כג

פסוק כד

אם יסתר איש במסתרים וי' הלא את השמים וי' יש לדקדק א' תיבת במסתרים למה בודאי אין אדם מסתיר עצמו במקום גלוי ב' מסתרים לשון רבים הלא על היחיד נאמר ובודאי אינו סותר עצמו רק במקום אחד וראוי לומר בסתר ג' הלא את השמים למה וכי בעל עבירה יכול להסתיר עצמו בשמים לעשות עבירה מי עלה שמים ומכש"כ רשע ודי באמרו את הארץ אני מלא כמו מלא כל הארץ כבודו והנ"ל בזה כי יש כמה מיני סתר א' כפשוט שמסתיר עצמו במקום סתר ב' שנעשה איזה דבר לאדם בהגרמתו והסתת אחד והוא מכחיש ועושה עצמו כאלו לא ידע והוא אצלי ביאר הכתיב בפ' שמות ויגדל משה ויצא אל אחיו וי' [עיין ישמח משה שמות] סתירה ג' שמשנין עצמן במלבושים כמו ויחפש שאול ויכלול בזה מוסר גדול על המשנין עצמן במלבושי עכו"ם ועוברים על ובחוקותיהם וי' הן אנשים או נשים כמבואר ביו"ד סי' קע"ח והלא כי נאמר ישראל אשר בך אתפאר ולהם לתפארת שנראה כעכו"ם והכוונה שיכול לעשות דברים מכוערים וניאצות גדולות בדרך לפני ישראלים שלא יכירוהו סתירה הד' שעושים מעשים רעים ואומר שכוונתו לש"ש ועל זה נאמר אם יסתר איש במסתרים היינו בכל מיני סתר ואני וי' הלא את השמים ואת הארץ אני מלא והנה במילואות הארץ נכחש כל הסתירות הנ"ל שהי"ת רואה איך נעשה ומי עשה ואיך הלביש את עצמו וסתירה הד' נכחש מכח מילואות השמים ושם נראה הכל טוב אם טוב או רע כפי שהוא באמיתית כנ"ל.

פסוק כט

הלא כה דברי כאש עפ"י העקרים מאמר ב' פ"ח בהפעולות מתחלפות שבאים מפועל אחד כי אש מיבש הלח ומתיך שעוה עיי"ש ועפ"י שפירשתי כן יהי' דברי אשר יצא מפי וגו' כוונתו כי כאשר הגשם והשלג עושים פעולות מתחלפים בארץ מצמיח ומגדל וכדומה אם הארץ הוכנה לכך ומתהפך בפעולתו לקלקל הארץ וזרועיו והכל לפי הכנת הארץ כן יהי' דברי אשר יצא מפי אשר מאתו לא תצא הרעות רק להטיב והכל לפי הכנת המקבלים לטובה ולברכה וד"ל וזהו הלא כה דברי כאש אשר זכה נעשה לו סם חיים

ולא זכה וכו' כי פעולתו מתהפכים לפי הכנת המקבלים] א"י עפ"י מ"ש ביסוד התשובה כי עסק התורה מועיל להתיך הזוהמא והבן.

פרק לא

פסוק יב

אז תשמח בתולה במחול בחורים וזקנים יחדיו עפ"י דאיתא בש"ע אה"ע דאין לברך שהשמחה במעונו במקום שיש התערבות אנשים ונשים דאין שמחה במקום שהיצה"ר שולט והאמת כן הוא דבמקום אחיזת יצה"ר הוי רק הוללות וסכלות ולא שמחה והנה במחול יצה"ר שולט וידוע דמסתמא מזקנים פסק כח היצה"ר ובבחורים הוא תקיף מאוד ולעתיד לבא יעבור רוח הטומאה מן הארץ ויסתלק יצה"ר מן העולם ולא יהי' יצה"ר בבחורים כמו בזקנים והיינו אז תשמח בתולה במחול תשמח דייקא כי לא יהי' יצה"ר בבחורים כמו בזקנים והבן.

פסוק יד

כה אמר ה' קול ברמה נשמע וכו' רחל מבכה על בניה כו' מנעי קולך מבכי כו' ויש שכר לפעולתך כו' ושבו בנים עפ"י בראשית ברא אלקים בתחלה עלה במחשבה כו' ראה שאין עולם מתקיים עמד ושותף כו' היינו דכתיב ביום עשות כו' ועפ"י שפירשתי נפתולי אלקים נפתלתי [לא מצאתיו ואולי כוונתו ע"פ שאחז"ל שרחל התוכחה עם הש"ת בעת החורבן כאשר אמר הקב"ה כי קצר המצע מהשתרע עיין סנהדרין ק"ג ע"ב ובפתיחתא דאיכה רבתא סוף אות כ"ד כי לא קנאה באחותה וגברה רחמי' שלא לביישה ומסרה לה הסימנין וע"ז השיב לה הקב"ה מנעי קולך מבכי ובשבילך אני מחזיר לישראל למקומן עיי"ש ואחז"ל כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעין ובזה שהעבירה רחל על מדותי' וגברה רחמי' יכולה לעמוד אף נגד מדת הדין להעתיקה כמדתה וזש"ה נפתולי אלקים נפתלתי היינו שנתחברתי עם מדה"ד שזכיתי בדין להמתיקו לרחמים וחסדים נפתלתי עם אחותי ע"י אחותי גם יכולתי לעבור על מדותי ולא לקנאות בה ע"כ זכיתי במדת הדין להפכו לרחמים וחסד] ונקדים דמי שמבקש מתנת חנם אין לו לצעוק רק כאוב מארץ קולו משא"כ מי שמבקש המגיע לו וכמו שדרשו בפסוק שמעו אלי אבירי לב [הרחוקים מצדקה אלו הצדיקים הניזונים בזרוע היינו במדה"ד ברכות י"ז ע"ב] והנה בחורבן בהמ"ק התגבר מדה"ד הי' אדני כאויב וע"ז אמר כה אמר ה' דייקא מדת הרחמים קול ברמה נשמע ברמה דייקא כדבר המגיע ומה הוא רחל מבכה על בניה כמדתה ראוי להתנהג עם בניה וע"ז השיב כה אמר ה' דייקא מנעי וכו' יש שכר לפעולתך אשר

פעלת למדוד לבניך כמדתך ויתגבר החסד והרחמים וכמו שהבריאה עולם חסד יבנה כך בהתגברות החסד יהי' תכלית הבריאה והוא ושבו מארץ אויב והבן.

פסוק טו

כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך נאום ה' ושבו מארץ אויב נ"ל ע"ד המליצה כה אמר ר"ל איש ישראל כולם בלב אחד ה' מנעי קולך מבכי ושוב אל תרום קולך בבכי ועיניך מדמעה כ"י כמו שהוא במשל גבי אדם אף שית"ש יתעלה מכל זה עילוי רב עכ"ז הוא כמו דאיתא בזוהר [פ' שמות דף י"ז ע"ב] דאם ישארו ח"ו ישראל תחות שולטנות' דעמין אזי יתיב וגעי ובכי ר"ל עיי"ש א"כ כנגד געי אמר מנעי קולך דגעי היינו גועה בבכי וכנגד ובכי אמר ועיניך מדמעה ויש שכר לפעולתך כידוע דישראל הם עיקר הפעולה כנאמר עם זו יצרתי לי (וכמו שפירשתי בפסוק כל יושבי תבל) ונקראים פעולתך כמו דאיתא מכונים בכל מיני חיבה פעולתך רעיתך והיינו ויש שכר לפעולתך ר"ל רק שיהי' שכר דהיינו שיהי' שכר דהיינו שיהי' ימות המשיח ותחיית המתים ועוה"ב לע"ל אחר התחי' שאז הוא עיקר קיבול שכר לישראל כאמור למחר לקבל שכרם וע"י מה יהי' כך נאום ה' ושבו מארץ אויב שיהי' נאום ה' ושבו מארץ אויב ומי מעכב על ידו כמו שאמר משיח לריב"ל לכשירצה האדון הזה.

יחזקאל

פרק ו

פסוק א

ויהי דבר ה' אלי לאמור בן אדם שים פניך אל הרי ישראל כו' דקשה מה לאמור דאינו לאמור לזולת ונראה דיש נביאים הראוים מצד עצמם לנבואה ויש שאינם ראוים מצד עצמם רק בשביל ישראל שצריך לשלח אצלם ואף הראוים מצד עצמן צריכין בכל פעם קודם שבא אליהם הנבואה להיות להם הכנעה גדולה והתפשטות הגשמיות ושתתערב דעתו במעלות אישים הרוחנים כמ"ש הרמב"ם ז"ל ואז אינו במדריגת אדם כלל ולפעמים לא הי' להם הכנה הגונה כל כך ובא עליהם הנבואה בשביל ישראל ונראה שזהו נקרא יחזקאל בן אדם היינו שהי' עדיין במדריגת בן אדם והנבואה הי' בשביל ישראל וזהו שאמר כאן ויהי דבר ה' אלי אלי דייקא שנקרא בן אדם למה כדי לאמר לישראל וא"כ לאמר הנ"ל רק טעם ודו"ק.

באופן אחר אמרתי כפשוטו דידוע ההבדל שבין נבואת משה לשאר נביאים דאילו במשה פה אל פה אדבר בו דהיינו בלי אמצעי אבל שאר נביאים הי' ע"י אמצעי ע"י

מלאך ונמצא הדיבור מהקב"ה אינו מגיע אליו רק שהקב"ה ציוה שיאמר לו כן וזהו שאמר ויהי דבר ה' אלי לאמר פי' שהשם ציוה שיאמרו אליו נבואה זו וק"ל.

פרק כא

פסוק ה

ויאמר אהה ד"א וכו' הלא ממשל משלים הוא דיש להבין מה שאמרו על הנביא הלא ממשל משלים הוא האחד אם זה גנאי למה באמת כך ואם אינו גנאי מה אמרו ואם הוא גנאי ואמרו שקר הלא נבואתו גלוי לכל ואיך משקרי במילתא דעבודא לגלוי' וע"ק הלא כל שקר שאין אמת בתחילתו אין מתקיימת ובוודאי דחכמים היו להרע ויודעים להטעים להיות דברי נרגן כמתלהלה היורה זקים כענין שנאמר וידרכו את לשונם קשתם שקר ומה שפי' בו והבן ועוד מאי ממשל משלים כמו מת לו מת רק בעל משלים ראוי הי' לומר והנ"ל כי במשל גשמי אשר מסביר בו דבר רוחני עמוק, הוא כמדליק נר כמבואר במדרש משא"כ אם גם תכליתו גשמי וכל גשמי הוא משל ודמיון לדבר רוחני ועושה משל למשל וזה אמרם הלא ממשל משלים הוא והבן ובאמת הטעימו דברי נרגן באמת בתחילתו כי המשיל משלים אבל תכליתו הוא דבר ה' והבן כי נכון הוא מאוד:

פרק לג

פסוק יא

בשוב רשע מדרכו וחי' עיין בבינה לעתים דרוש נ"ו מ"ש באמרם ז"ל גדולה תשובה שמארכת ימיו וכו' [ותו"ד שם כי הקב"ה מאריך אפו לרשע ומאריך לו ימיו אולי ישוב מדרכו ויעשה תשובה ובזה נראה גודל מעלת התשובה שבשביל התוחלת לתשובה מתרצה הקב"ה לתת חיים לאשר הוא ח"מ כי אולי ישוב נמצא כי חיים אלו הוא רק מחסדו וטובו ית"ש אמנם בשוב רשע מרשעתו אשר עשה שהוציא לפועל כוונתו ית"ש וכבר שב בתשובה עתה הוא את נפשו יחי' כלומר שהוא גרם לעצמו אריכת חייו במעשיו הטובים שעשה ועושה עיי"ש] ומ"ש בפסוקי יחזקאל והרשע כי ישוב וכו' ולי נראה להוסיף נופך בפ' הנ"ל דמקודם אמר והרשע כי ישוב [הוא בעצמו את נפשו יחי'] ר"ל כפי' הבינה לעתים וש"ת לפ"ז אאחר את התשובה כדי שאחי' לזה אמר אדרבא ובשוב וכו' הוא את נפשו יחי' וא"צ לאריכת אפי' והבן.

ועוד נראה לפרש עפ"י מה שאמרתי לפרש הסליחה ספרים עת יקראו, וחיים שאל ממך [מובא בישמח משה נצבים קל"ב א' וז"ל חיים שאל ממך היינו ששאל ובקש חיות האמיתי הדביקות בה' ועז"א ממך דייקא להיות דבוק בך אז ממילא נתת לו אורך ימים היינו חיי עוה"ז עולם ועד היינו חיי עוה"ב ועד"ז פירשתי הסליחה ספרינו עת יקראו וכו'

שאת חיים וחילוף לשוע ומך לזה חן וחסד בעולמך כי רובן לחיים כאשר הוא לעינים אולם עיקר בקשתי ערוב עבדך לטוב ללכת בדרך הטוב וחי אחיך עמך דוקא דבוק בך בחיים האמיתים עכל"ק] והיינו כי ישוב וכו' כדברי הבינה לעתים לעתיד חי' יחי' ר"ל שעתה הוא רק חיות שיחי' לעתיד אבל כעת אינו חיות אמיתית כי הוא רק לגוף ולא לנפש אשר הוא נשמת חיים ממקור החי' אבל בשוב ר"ל אז הוא את נפשו דייקא יחי' כי היא חיות אמיתית והבן.

פרק לד

פסוק לא

ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם ודרשו חז"ל אתם קרוים אדם ואין עכו"ם קרוים אדם עפ"י המבואר בשפע טל כי אדם נאמר רק על בחינת הנשמה ולכך לא נגזר מן אדם על רבים אדמים כמו שנגזר מן איש אישים ומן אנוש אנשים ומן גבר גברים לפי שבבחינת הנשמה כל הנשמות המה אחד רק הגופין מחולקין עכ"ד א"כ לפ"ז מובן דבבני יעקב כתיב שבעים נפש דבקדושה הכל אחד ובעשיו בשש כתיב נפשות דבמקור הטומאה אין אחדות יתפרדו כל פועלי און והיינו אתם דייקא קרוים אדם ולא אדמים ממילא דאין עכו"ם קרוים אדם אפילו יחיד מהם לפי שמזה שאין בישראל ברבים שם אדמים מבואר ששם הזה הונח רק על בחינת הנשמה מלשון אדמה לעליון חלק אלקי ממעל א"כ ממילא דאין בחינת שם זה כלל בעכו"ם כי זנתה אמם הובישה הורתם כנ"ל בדעת רשב"י ביבמות דף ס"א ע"א ובדעת חכמים נ"ל כי באדם יש שני בחינות בחינה שפלה ע"ש עפר מן האדמה ובחינה גבוה מאוד בחינת הנשמה מלשון אדמה לעליון והנה בישראל הוי הבחינה הגבוה בחינת הנשמה לכך אתם דייקא קרוים אדם אבל בעכו"ם לא שייך על רבים מהם שם זה אדם דהוא לשון יחיד כיון דבהם הוי רק בחינה השפילה בחינת עפר מן האדמה והא דלא נאמר בדידהו אדמים על רבים לפי שהם אינם ראוים לגיזרה בפ"ע שהם רק כטפל אל העיקר כהמוץ שעולה עם התבואה וביחיד דאיתא בישראל בחינה גבוה שם אדם איתא בדידהו שפילה משא"כ אדמים ליתא בישראל גם בדדהו ליתא אבל יחיד מהם נקרא אדם בבחינה שפילה ולכך מטמא באוהל דבכלל אדם כי ימות הוא כנ"ל ברור בטעם פלוגתתן ויש להוסיף נופך די"ל עוד טעם למה דכתיב ביעקב שבעים נפש לפי שישראל הם בעלי נפש והגוף הוא רק לבוש לכך כתיב נפש דאין פירוד אבל עכו"ם בעלי הגוף ועיקרן הוא הגוף והגופין מחולקין לכך כתיב נפשות והבן.

פרק לו

פסוק כ

באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו עפ"י שכל קבוע כמחצה על מחצה וכל דפרוש מרובא פרוש והנה לא ימלט בכל עם טובים ורעים אך העיקר כפי הרוב והנה אם הי' ישראל בארצם ורואין במקצת מהן מעשים בלתי הגונים לא מוכח מזה דהכלל הוא בלתי הגון או הרוב דאולי הם מיעוטא דמיעוטא ואין כאן חה"ש כ"כ אבל מארצו יצאו דייקא וא"כ הוי פירש וא"כ הרוב רעים והוי חה"ש דעם ה' אלה והבן.

פרק לו

פסוק כה

וזרקתי עליכם מים טהורים וכו' עפ"י מה שפירשתי בפסוק הבאים ישרש יעקב וכו' [הפטורת שמות בישמח משה עיי"ש ותו"ד שם כי קודם ביאת המשיח יחזרו ישראל בתשובה אח"כ יעבור ה' רוח הטומאה מהארץ ויחזרו בתשובה שלימה אשר יהפכו הכל לזכיות והבאים ישרש יעקב בזמן הגאולה במדריגה קטנה אח"כ יציץ ופרח ישראל שיזכו לתשובה שלימה לקרוא בשם ישראל עיי"ש] וא"כ אז יהי' זדונות כזכיות כי יזכו אז לתשובה עילאה תשובה מאהבה והנה כל עבירות נקראים גילוליכם כמו שדרשו רז"ל בפסוק לא יהי' בך אל זר שהוא בגופו של אדם זה יצה"ר והיינו וזרקתי עליכם מים טהורים וכו' דהיינו בעת שיהי' אפר פרה אז ומכל גילוליכם אטהר אתכם שיצמח טהרה מן הגילולים עצמן כי זדונות יהי' כזכיות והבן.

הושע

פרק ב

פסוק א

והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי עיין במד"ר סדר במדבר [פ' ב' סימן ט"ו] שמפרש להאי קרא שאמר למשה לך רד כי שחת עמך ולא עמי אתם ואח"כ אשר דבר לעשות לעמו עיי"ש ובדרכו אלך ויתכן מאוד לשון זה במקו"ם עפ"י מ"ש בלך רד ועתה הניחה לי [ישמח משה פ' תשא דף קצ"ג ע"ג וזל"ק דהיוצא לנו דמבואר שם בדברי הגמרא הנ"ל דבחוץ לא אמרינן אין קטיגור נעשה סניגור רק בפנים ומזה תבין הסתירה דבכמה מקומות אמרינן להיפך דבמה שחטאו יתקנו כמו בפרה אדומה תבא אמה ותכפר על בנה. וכמוהו הרבה והבן. והנה המשכן ומקדש מעין דוגמא של מעלה וא"כ כש"כ דכן הוא מלמעלה בבתי גוואי דאין קטיגור וכו' וא"כ מי שהוא

סיבה להחטא לא יכול לכפר כי המשל ופחד עמו. וזה הטעם דבפנים אין קטיגור וכו' והבן ולפי"ז משה שהי' בבתי גואי ובפרט בשעת מ"ת ולפני ולפנים א"כ שם לא יכול להתפלל על דבר העגל לפי שהוא הי' הסיבה במה שהוציא הערב רב ואין קטיגור וכו' לכך לא אמר לו השי"ת שם הניחה לי כי בשם לא יועיל תפילתו. וע"כ שם דבר עמו בלשון קשה לפי שהדקדוק גדול ואעפי"כ כונתו יתברך לצורך הרחמים כדי שיוכל להתפלל והיא הכנה למה שאמר אח"כ הניחה לי ע"כ נאמר הוי' המורה על הרחמים. והכי יתפרש כונתו יתברך לך רד דהיינו שירד מגבוה על גבוה בתי גוואי. והיינו רד מגדולתך ונתן טעם לזה כי שחת עמך וגו' כפרש"י הערב רב אשר העלית וא"כ אתה הוא הסיבה ואין קטיגור נעשה סניגור כאן לכך צריך אתה לירד לבתי בראי. ואח"כ שנעשה ירידה רוחניות אז ויאמר ועתה הניחה לי שעתה העת להתפלל וזהו כאן דייקא פתח לו פתח, וב"ה כי עמקו מחשבותיו ולא כלו רחמיו והיא פלא בס"ד] ונקדים עוד כי קיומו ויסודו של תשובה הוא בבתי גוואי דוקא [כי שם המשל ופחד עמו] כמ"ש הגאון מהר"י על אמרם במקום שבעלי תשובה עומדין [היינו בבתי גוואי כי בע"ת המה שבורי לב ועצובי רוח ומקומם בבתי גוואי אשר אין שם שמחה כי אם פחד ויראה] וידוע דסיבת קיום ישראל ע"י התשובה [וזהו במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם היינו בבתי גוואי וע"י התשובה יאמר להם שם בבתי גוואי כי שם מקום בע"ת בני אל חי] כי ישובו אל ה' והוא ישיב שבותם וירחמם וגם ידוע אמרם דכשעושים רצונו של מקום נקראים בנים משא"כ כשאין עושין רש"מ וא"כ ע"י התשובה חוזרין להקרא בנים וז"כ המדרש דפתר קרי והי' במקום על ענין עגל דתיכף כשאמר לא עמי אז אמר להם בני אל חי דהכוונה הי' לטובה כמו שפירשתי.

פרק ד

פסוק טז

כי כפרה סוררה ישראל נ"ל לפרש עפ"י מ"ש לפרש אמרם ז"ל למה נסמכה מיתת מרים לפרה אדומה לומר לך מה פרה אדומה מכפרת כו' עפ"י הגמרא בחולין חתך דלעת עמה כו' [לא מצאתיו ואולי כוונתו במה שאמרו חולין דף ל"ב בשוחט פרה אדומה וחתך דלעת עמה פסולה כי אתכוין למלאכה אחרת בהדי שחיטת הפרה, משום מלאכה אחרת, והיסח הדעת, כן מיתת הצדיקים שמכפרת באופן שאין מסיחין דעתם מאבידתם שנאבדו וזוכרים מעשיהם ודרכיהם ללכת בהם וזהו סמיכת פרה אדומה למיתת מרים לומר מה פרה אדומה שמכפרת דוקא כשנעשית בלא היסח הדעת כן מיתת הצדיקים שמכפרת בלא היסח הדעת ומלאכה אחרת] ויומתק הדבר יותר עפ"י מ"ש בספר הלכה

אדם מישראל על אמרם ז"ל במסכת ב"ק (דף ס' ארשב"נ אר"י אין פורענית בא לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם ואין מתחלת אלא מן הצדיקים וכו' בכה ר"י כולי האי נמי לאין דומין א"ל אביי טיבותא לגבייהו הוא וכו' ועיי"ש בארוכה בשם הגאון מוה"ר אבלי מלודמר ותו"ד ע"פ דאמר שמואל האי מאן דאוזפי' אלפא זוזי לחברא ומשכון לי' קתא דמגלא אבד קתא דמגלא אבד אלפא זוזי ועיי"ש פירש"י והקשו האחרונים דלמה נקט קתא דמגלא דוקא ולא מחט ומתרצים דהדין דוקא שהמשכון יהי' שוה פרוטה אבל מחט אינו שוה פרוטה מודה לר"א שלא לקח המשכון רק לזכרון וא"כ י"ל לשמואל דהקב"ה לוקח הצדיק (כידוע שהצדיקים ממושכנים בעון הדור) לזכרון ואף שנאבד הצדיק יוכל לגבות שאר חובו מכל העולם וזה שבכה ר"י כיון שבא לפסוק והכרתי ממך צדיק ורשע קשה כיון שמכרית תחילה הצדיק א"כ אבד קתא דמגלא ולמה מכרית הרשע וצ"ל דהצדיק אינו נחשב לכלום ורק לזכרון לכך בכה ואמר כולי האי לאין הן דומין שאין נחשב הצדיק כלל ואביי השיב טיבותא הוא וכו' ובזה פי' הצדיק אבד ואין איש שם על לב וכו' דהמפורשים פירשו הטעם מדוע אבד קתא דמגלא אבד אלפא זוזי דאיתא במשנה המפקיד פירות אצל חבירו אפילו הן אבודין לא יגע בהן מ"ט רוצה אדם בקב שלו יותר מט' קבין של חבירו ופרש"י דכל אדם יש לו גיגועין על שלו אף שיתן לו תבואה אחרת עיי"ש א"כ בנ"ד שנאבד הקתא אף אם ירצה ליתן לו קתא אחרת יכול לומר יש לי גיגועין על קתא שלי לכך אבד אלפא זוזי וא"כ אם נלקח הצדיק דהוא המשכון והי' להדור גיגועין עליו ושאין לנו ליקח עבורו צדיק כזה הי' הדין אבד הקתא אבד א"ז ולא הי' ראוי לגבות מהשאר רק הצדיק אבד ואין איש שם על לב וא"כ רשות להקב"ה לסלק בקתא אחרת ולכך ואנשי חסד נאספים עוד למלאות החוב אך קשה למה לקח הצדיק בתחילה לכך אמר באין מבין דטיבותא לגבי' כתירץ אביי וק"ל עכ"ד] ועפי"ז יובן דאם במסיחין דעתן ואין להם גיגועין אינה מכפר אבל אם יש להם צער וגיגועים אבד קתא דמגלא [אבד א"ז ונסלח החוב] והיינו כפרה ר"ל שאינם מסיחין דעתם כמו בפרה [אדומה ויש להם צער וגיגועין על הצדיק שנאבד מהם] אז סוררה ישראל מכל חטאתיהם וסר עוניהם וחטאתיהם תכופר והבן.

פרק ו

פסוק א

לכו ונשובה אל ה' עפ"י מ"ש בעל עקדה בפ' אמור בפרק השייך לר"ה בפסוק כעיני עבדים אל יד אדוניהם וכו' והפסוק והעם לא שב עד המכהו כי המה שבים אל האמצעי אשר הם אינם המכים ע"ד האמת (כי אם כגרזן ביד החוצב אמנם אנחנו נשוב אל ה' כי

הוא הפועל האמיתי וז"ש כעיני עבדים אל יד אדוניהם דייקא בלי אמצעי וכו' כן עינינו אל ה'] עכ"ד וזש"ה לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף ע"ד האמת כי הם רק המטה והשבט לכך וירפאינו הוא יכול לרפאות אבל המטה אינו יכול לרפא והבן.

א"י לכו ונשובה אל ה' וכו' כבר שמעתי לפ' הוא טרף ר"ל ה"ו מן שם הוי' ב"ה וא' מן כסא ואני הוספתי נופך ע"ד שפירשתי קוה קויתי ה' עיקר הקיום שלי שיתמלא השם וכ"כ הנאמר אנחנו נשובה רק בשבילו כ"י שהוא טרוף כנ"ל וממילא וירפאנו [דהמתפלל בעד חבירו וכו'] היא נענה תחילה ועפי"ז יתפרש המדרש אמרו כ"י התשובה שלך הוא ר"ל רק למענך שיתמלא שמך ומשיב הוא ית' שלכם הוא דהוא נענה תחילה ונפעל ע"י כל הצריך לכם והבן.

א"י לכו ונשובה וכו' עפ"י מה שמבואר כי אם נלקה בהסתרת פנים אין רפואה [עיין תפל"מ תהלים ל"ח פ"ד באורך כי הנענש בהסתרת השגחה ממילא היסורין הבאים במקרה אינם לכפרה על עונותיו עיי"ש] לכך אמר לכו ונשובה כי הוא טרף הוא דייקא כי לא הסתיר פניו ממנו א"כ וירפאנו והבן [ועיין לקמן איכה ד' י"ד בשם היע"ד].

פרק ז

פסוק ג

ברעתם ישמחו מלך שפי' במדרש ע"י תשובה מאהבה הובא בשפת אמת בסי' ג' פסוק ט' הוספתי נופך עפ"י מ"ש במקום אחר [עיין ישמח משה האזינו] הטעם שזדונות נעשה לו כזכיות שכל מה שהזיד יותר יותר פלא שנתעורר מאהבה וא"כ נצמח נחת רוח למקום ב"ה מהזדונות והוא שורש המצות כ"ר לפניו והיינו ברעתם ישמחו מלך דבל"ז קשה אף שמחסדו ית' לחשוב כזכיות מ"מ לשמחה מה זו עושה והשתא א"ש והבן.

פרק ח

פסוק ב

לי יזעקו אלהי ידענוך ישראל ופירש רש"י סרס המקרא לי יזעקו ישראל אלהי ידענוך ויש להבין מה הוא הזעקה ונ"ל כי באמת משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים בערך אחד משגיח מן החלונות קרוי השגחה גלוי' שהמושגח רואה את המשגיח ומציץ מן החרכים קרוי השגחה נסתרת שהמשגיח רואה את המושגח והמושגח אינו רואה את המשגיח כי הכותל מסתרו כפי' רס"ג] אך זה חיבה יתירה שנודעת להם [בעת שרואין המשגיח שמשגיח עליהם] אבל שלא בעת רצון מעלים עצמו מהם שלא ידעו שמשגיח עליהם כדרך שעושה אב אל בנו והנה במסכת מנחות דף ק"י אמר רב מצור עד קרטוגני מכירין את אביהם שבשמים ומקרטוגני למערב אין מכירין עיי"ש במ"ש זקני

מהרש"א ז"ל ולדבריו מכירים שיודעים שמשגיח בעולם השפל ואין מכירין היינו שלא נודע מהשגחתו עיי"ש עפ"ז יתבאר הפסוק דיזעקו ישראל אלהי ידענוך [כלו' שאתה משגיח עלינו תמיד] וא"כ למה תעלים עצמך בחנם הלא אנו יודעים אעפי"כ, ואין תועלת בהעלמה א"כ יותר טוב שיתקדש שמך לעיני העמים] [שיראו השגחתך עלינו].

פרק י

פסוק ב

חלק לבם עתה יאשמו ונ"ל עפ"י מ"ש הגאון ביערות דבש דרוש ראשון בתקיעה רומז לצדיקים גמורים תרועה לבינונים שברים לבע"ת כי צריכים שבורי לב והנה תחלוק מספר לב יהי' ו"י ו"י שבע"ת צריך לצעוק וי וי על עונותיו עכ"ל הזהב והנה ידוע מה שכתב האלשיך הקדוש בפ' כי תבא ד"ה ודרך רמז וישמע ה' את קולנו וכו' ביד חזקה היינו ביסורין כי אין הרופא מקיז דם רק למי שחפץ להתרפאות כן הקב"ה לא ימרק חלאות חולי הנפש עד אשר יתחיל לשוב ואז כשמתחיל בתשובה הקב"ה שולח עליו יסורין ר"ל למרק חטאיו עיי"ש בארוכה ודברי האלשיך סותרין משנה במסכת אבות תשובה ומע"ט כתריס בפני הפורעניות אלא דהענין הוא כך כי מי שהתחיל בתשובה ואינו עושה כראוי אזי הוא מעורר עליו דינים קשים כי כן הוא בכללות ישראל כמו שפירשו בכל רודפי' השיגו' בין המצרים, ובקץ שם לחושך, ומהכלל נלמד על החלק ובפרט שכל רשע הוא אצלו חורבן בהמ"ק עפ"י השל"ה ועשו לי מקדש [ושכנתי בתוכם והרשע מגרש כח הקדושה מתוכו] והוא מוסר גדול, והן אראלים צעקה חוצה עפ"י האמור כי הן נפגמו בעונותיו כמו שהי' בחורבן בהמ"ק וגם השכינה אומרת קלנו מראשי כמו שהוא במשנה סנהדרין ומה שפירש בו הת"ח והפירוש ועתה פן ישלח ידו כו' אין ועתה אלא לשון תשובה עיין בשל"ה הק' [מס' ר"ה בפרק תורה אור אחר כוונת התקיעות] מה שפירש במדרש הנ"ל והיינו חלק לבם דהיינו להתחרט ולצעוק וי וי בלב ולא בפה לבד לכך בא בלשון חלק כמו שדרשו בלא תבשל דאפקי' רחמנא בלשון בישול כאמור אם לא יעשו תשובה גמורה [ויהי' חלק לבם והפה עתה ע"י התשובה שמרומז בתיבת עתה כנ"ל יאשמו ח"ו וק"ל]. ועוד י"ל עפ"י שפירשתי במשנאיך נשאו ראש כי הראש של [אות וא"ו] של השם נפרד והוא ו"י כמו דאיתא בזוה"ק וידוע דשם הוי' ב"ה הוא לבא דכל עלמין חיותא דכל עלמין כמבואר בספרים הקדושים ועיקר הלב אות וא"ו עמודא דאמצעותא ת"ת אמת ליעקב שיתוף דין לרחמים והיינו חלק לבם [שחלקו הוא"ו מהשם] ושני הפירושים אלו אחד הם כי מחמת שבעונם חלק לבם לכך התיקון באותו מדה כי יהי' חלק לבם [ויצעקו ו"י ו"י] ולבם דייקא היינו במה שמתיחס להם בבחינתו

אבל בעצמותו אני ה' לא שניתי כו'. עוד פי' פשוט חלק לבם על שם הוי' ב"ה לבא וחיותא דכל עלמין כחלק כי נחסר ו"ה מן השם בעונותינו כו'.

פסוק ג

קחו עמכם דברים ושובו אל ה' נ"ל כפשוטו כי אם הוא רק ווידוי פה אינו לוקח הדיבור עמו רק הוא נבדל ונפרש מפיו אבל הווידוי האמיתית הוא שיהי' כל דיבור ודיבור נכנס לתוך לבו לשבור לבו ומעורר חרטה גדולה בלב על העבר וקבלת עזיבה באמת על העתיד א"כ הרי לוקח הדיבור עמו והיינו קחו עמכם דברים בזה ושובו אל ה' דייקא כי הוא הבוחן כליות ולב משא"כ בבו"ד סגי' בדברים בעלמא.

פרק יד

פסוק ה

ארפא משיבתם אוהבם נדבה עיין בדרוש לשבת תשובה ישמח משה פ' האזינו] ועוד י"ל על פי תנא דבי אלי' רבא פרק א' שהש"י שמח שמחה גדולה בעת שמוחל עונותיהם של ישראל עיי"ש וכתבתי שם בגליון דעפ"ז יובן זדונות נעשין כזכיות והבן דכל עון שנמחל נעשה נ"ר והבן והנה כבר כתבתי דבעת השמחה נמשך אהבת נדבה והיינו ארפא משובתם אז אוהבם נדבה מחמת השמחה והבן.

פסוק ז

ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו עפ"י ששמעתי הטעם בנשיאת פנים דנמשך מחומרא דכזית סברא נחמדת בענין ולא אשא פנים לישראל שהם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה לפי שהטעם של חומרא הוא דהא בעושין רש"מ אוכל קמעא ומתברך במעיו וא"כ למה יחסר ברכה והבן וא"כ זה הסברא ג"כ אומר השי"ת רצונם לעשות רצוני אך שאור שבעיסה מעכבם ומה הם חבין במה שבראתי יצה"ר והבן ופירשתי עפ"ז הפסוק יתן למכהו לחי כו' ועל פי הטעם הנ"ל מבואר הפסוק הנ"ל דהנה המחצב טוב מאוד לכך נאמר ואשר הרעותי וכאמרם ז"ל אני גרמתי שבראתי יצה"ר והנה ידוע דהיניקה [של ישראל] מן השורש דקדושה והיינו ילכו יונקותיו שנחשבין אחר השורש הקדוש אף שהענפים אינם כן משום דויהי כזית הודו [שמחמירים על עצמן עד כזית] והוי מדה כנגד מדה והבן.

פסוק ט

אפרים מה לי עוד לעצבים אני עניתי ואשורנו הדקדוקים ידוע והנ"ל בזה עש"ה בכל צרתם לו צר כי בפשעכם שלחה אמכם ולמשל אב שהכה את הבן על שנפל ושבר רגלו כן הכא כי במה שעבדו ישראל ע"א הי' צער גדול כו' ודו"ק.

יואל

פרק ב

פסוק י

שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם עפ"י הנועם מגדים בפ' בראשית ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים כי נגלה ונסתר שניהם גדולים בעצם עיי"ש כי דבריו נעמו והיינו בדרא דרשב"י דמבוע דחכמתא אשתכח בעלמא דנהיר יתיר משמשא אז זהרורי סודות קצת הנגלים הי' נגלה גם לקטנים ופחותי הערך משא"כ לבתר דאתחשך שמשא והיינו שמש וירח קדרו בעלי נסתר ונגלה קדרו מזריחתם על הארץ ממילא כוכבים אספו נגהם והבן.

פסוק יג

הנה דורשי רשומות אמרו קרעו לבבכם ואל בגדיכם שלא תהי' צריכין לקרוע בגדיכם ח"ו ואני אפרש כי בד' חלוקי כפרה שהי' ר' ישמעאל דורש ידוע דיש עונות שצריכין יסורין ובעוה"ר מצויין הן כמו חילול שבת וכדומה והנה מבואר בחרדים בדברי כבושין כי הדאגה והכנעה והמרדות בלבו של אדם הוא יותר מכמה מלקיות כמבואר במסכת ברכות (דף ז' ע"א) מהפסוק תחת געה וכו' והנה איתא במס' ברכות (דף ה' ע"ב) דקובר וכו' היינו יסורין מזבח כפרה ועפי"ז יתבאר מה שהתחלנו ולכך ראוי לשוב תיכף כי אם נתיישן כיון דדש דש ואין בו דאגה והכנעה כ"כ כמבואר בחכמי המוסר בשבע טעמים שראוי להקדים תשובה ולא לאחר עיין באורחות צדיקים ריש שער התשובה ועפי"ז נ"ל לבאר הפסוק וה' חפץ דכאו החלי עפ"י מ"ש בפ' תשב אנוש עד דכא וכו' [שהעיקר התשובה הוא שידכה וישיח וישפיל עצמו וישבר לבבו בקרבו והיינו ה' החפץ דכאו רצון הבעל הרחמים שידכא א"ע ובשבירת לבבו במקום החלי שלא יצטרך להיות ג"כ חולה ח"ו] והנה כפשוטו ג"כ י"ל עפ"י מה שדרשו עד דכא עד דכדוכא של נפש והנה אין תשובה זו מדרך השכל ואין הפמליא מסכימין לזה שאומרים חסרי לגנבי' נפשי' לשלמא נקט וכמו שפי' אם אין אני לי וכו' רק הוא מרחמי השי"ת כי אין לו גבול ועפי"ז מבואר כי מעולם ועד עולם וכו' לכך תשב אנוש [עד דכא אפילו עד דכדוכה של נפש] אך אם נתיישן כ"כ ודאי צריך יסורין כנ"ל לכך אמר וה' חפץ דהיינו זאת התשובה שהיא רק מרצון השי"ת דהיינו דכאו ר"ל דכדוכו של נפש אז החלי ולא באופן אחר כנ"ל והנה לתענית צריך ג"כ הכנעה ורידוי כי התענית במקום קרבן וכתיב על כל קרבנך תקריב מלח ומלח היינו יסורין כדאיתא בחרידים בדברי כבושין דמליח הרי הוא כרותח ועוד אמרו רז"ל במסכת ברכות נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין וכו' ועוד בל"ז כבר

כתבתי בשם האלשיך דהתענית הוא רק הכנה לפשפש במעשים שע"י הכנעה זו מכיר בחסרונו כמו הרופא האומן שעיקר הכרתו במקור החולשה כשהי' נעדר מאכילה ושתי' בהיות המזג זך והבן ועיין ישמח משה נשא ד"ה נשאלתי].

עמוס

פרק ה

פסוק י

שנאו בשער מוכיח כבר פירשתי פי' אחד ועוד יש לפרש עפ"י מ"ש הבעש"ט בהוכח תוכיח [נל"כ הוכח את עצמך בשעה שתוכיח את אחרים] עיי"ש והנה הדמיון מי שעומד בשער ומוכיח אותן שבפנים היינו שאינו כולל עצמו עמהן והבן.

עובדיה

פרק א

פסוק יח

והי' בית יעקב אש ובית עשו לקש ע"ד שכתב הכוזרי בפ' רבבה כצמח השדה נתתיך כי כל מה שהארץ מכלה הגרעין נמשכו כוחות האדמה אלי' [ועי"ז תגדל ותצמיח] ה"כ מה שאומות מדכאין ישראל עכ"ד ונמצא הוא ממש כמו מכסה האש בתבן שכרגע נראה כיבוי ואח"ז מגדיל המדורה והקש נאכל והבן.

ועפי"ז נ"ל מה שדרשו [בבא בתרא דף ט' זכה הלא פרוש לרעב לחמך] לא זכה ועניים מרודים תביא בית ועיין פירש רש"י שם כי המעלים עיניו מן הצדקה במקום הראוי שלא להעלים כתב השל"ה בשער האותיות דהוי כמכבה אש בתבן עיי"ש וא"כ הוי מדה כנגד מדה והבן.

מיכה

ו

פסוק ח

והצנע לכת עם אלקיך ר"ל אף אם עושה בגלוי מעשים טובים מ"מ בהצנע ילך עם אלקיו שיהי' הכל לשמו בלב שלם ולא לשם פני' אחרת והבן.

פרק ז

פסוק א

אללי לי כי הייתי כאוספי קיץ כעוללות בציר אשר אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי עיין בבינה לעתים בדרוש נ"ט בטעם הבאת בכורים בשם הרמב"ם [שהוא לד' דברים] והנה כבר אמרתי על פסוק (קהלת י"ב) זכור בוראיך בימי בחורותיך וגו' עפ"י השל"ה שער האותיות אות ת' בהטעם שנקראו ת"ח זקנים שבאים בימים כי כל הימים חיים וקיימים שעבדו בהם הבוית"ש ויזקינו יום יום יותר ובזה פי' יראת ה' תוסיף ימים עיי"ש ובפ' ימי שני חיי מעט ורעים [מובא בישמח משה פ' ויחי עפ"י אברהם זקן בא בימים מחמת שהי' מסגל בכל יום מצות ומע"ט ויעקב לפי רוב ענוה שהי' בו אמר שהי' ימיו מעט מחמת שרעים היו עיי"ש] ועיין בקב הישר פרק ל"ט מ"ש על המ"ר א' ר' אבא יש זקנה ואינה בימים כו' עיי"ש ומ"ש בשם הזוהר על פ' ויקרבו ימי ישראל עיי"ש [והקשה הזוהר וכי בכמה יומין מית ב"ו וכו' אלא הכי תאנא כשאדם נפטר מהעולם אזי באין כל הימים לחשבון לפני הקב"ה שלא יחסר אחד מהם והנה כשאדם מסגל מצות ומע"ט בכל ימיו קרבין כולי' יומין לגבי מלכא וזה שיש זקנה בלא ימים שאבד ימיו להבל וריק אמנם אברהם זקן בא בימים שקרבו כולי' יומי' קמי' קב"ה שסגל בהם מצות ומע"ט עיי"ש בארוכה] ואני הוספתי בפ' ואברהם זקן עפ"י הטעם של של"ה הנ"ל במה שנקראו ת"ח זקנים ועפ"ז מבואר פסוק זכור את בוראיך [בימי בחורותיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ כי אם יסגל מצות ומע"ט בכל ימיו אז כבא עת פקודתו חפץ יחפוץ וישמח בימיו אמנם אם חטא בימיו לתוהו וריק כחו כלה אם יקרבו ימיו קמי' בבא עת פקודתו הלא יבוש ויכלם בהם ויאמר אין לי בהם חפץ כי טוב לו כי ישכחו הימים מקדם וע"כ עד אשר לא יבואו ימי הרעה וזכור את בוראיך וכו' היינו שלא יבואו ימי הרעה שפעל בהם הרע ויגיע שנים אשר תאמר אז ברגע האחרון אין לי בהם חפץ] והנה אמרתי לפרש הפ' והמלך דוד זקן כו' [עיין הפטורת חיי בישמח משה ותו"ד שם עפ"י הזוהר הנ"ל ואברהם זקן בא בימים דכלהו יומין אתקרבו לגבי מלכא בלא כיסופא ולא דחי יומי מנייהו לבר ועוד איתא שם בזוהר פ' ויחי זכאין אינון צדיקיא דיומיהן טמירין לגבי מלכא קדישא, ואתעביד מנייהו לבושי יקר לאתלבשא בהן לעלמא דאתי ע"כ והנה דוד המלך ע"ה מגודל ענותנותו לא נחשב בעיניו מאומה עבודתו שעבד להקב"ה והי' נראה בעיניו כאלו הוא ערום וערי' בלא לבישא יקר דמצות ומע"ט וזש"ה והמלך דוד זקן בא בימים היינו כמו שנאמר באאע"ה כנ"ל ויכסוהו בבגדים בלבושין דיקר שנעשה מהם ולא יחם לו שהוא לא ידע יקר ערכם כדרכו של הצדיקים

שלא להחזיק טיבותא לנפשם עכ"ל שם] והנה כך דרכו של היצה"ר מפתה בימי עלי' שיניח התשובה על ימי עמידה ובימי עמידה על ימי ירידה ובימי ירידה מפתה לומר ששוב אין כח לסבול עול התשובה ומי יחזיר ימי עלי' נמצא בימי עלי' מניח על ימי עמידה או על ימי ירידה ובימי ירידה חוזר על ימי עלי' וזה שטות גדול כי מה שעבר אין וכל מה שבכוחך עשה וזה דומה ממש למי שאומר בסוף הקיץ אני מתאוה לתאנה שביכרה והנה ארז"ל מי שטרח בע"ש יאכל בשבת ועפ"ז יבואר הפ' הנ"ל והבן א"י עפ"י מה שנתבאר בספר יסוד התשובה פרק ט"ז בענין הגילגול עיי"ש מראש הפרק הנ"ל עד וזה לשון האר"י זלה"ה בשער הגילגולים עיי"ש ועיין באלשיך בפ' ורוח נכון חדש בקרבי [תהלים נ"א שבקש דוד הע"ה שלא יצטרך להתגלגל מחדש אך עוד נפשו בקרבו יחדשהו הקב"ה שיהי' נכון לבו לה'] עיי"ש וכל אדם ידון בקרבו שידמה לו כאלו עכשיו כבר נתגלגל והבן והנה לא ימלט שנותן איזה פרי בשעת מלאכה לתוך פיו אבל העיקר הוא התכלית והנה אם שוטה אחד יתן כל תאנה שילקוט לתוך פיו אזי הוא בעת גמר אסיפה נעדר מהכל והוא מצפה מתי יגיע העת שיבוכר מחדש ועפי"ז יבואר הפ' הנ"ל דהנמשל מבואר דהתקן עצמך בפרוזדור וכו' ובהכרח צריך לחיי שעה אבל מאן דמשים כל מגמותיו רק לזה וא"כ כל יום פועל רק מה שאוכל ושותה באותו יום והבן וזש"ה כי הייתי כאוספי קיץ כו' אשר אין אשכול לאכול מחמת שכבר נאכל יום ביומו וביכורה שיבוכר מחדש אותה נפשי והבן.

פסוק ב

אבד חסיד מן הארץ וישר באדם אין כי אמרו חז"ל וזרח השמש ובא השמש עד שלא שקעה שמשו וכו' ביום שמת ר"ע נולד רבי ביום שמת רבי נולד רבא ביום שמת רבא נולד רב אשי א"כ אין כאן צורך בכי והספד ואבל כי קם אחר אך מה יועיל זה כעת כי נעדרו מאורות הגדולים אשר האירו לארץ ולדרים ומתאספים להם עם ה' לאלפים ללמוד מהם דרכי ה' ויראתו ואהבתו ונהנין מאורן והנה זה הנולד מוטל בעריסה ואינו בין בני אדם להשפיע מאורן עליהן והיינו אבד חסיד וכו' וש"ת הלא נולד אחר לזה אמר וישר באדם אין כי מוטל בעריסה באיזה חדר והעולם חשך הלהן תשברנה הלהן תעגנה עד אשר יגדלו ועפי"ז יש לפרש אחים לי הספדאי דהתם קאימנא ע"פ וזרח השמש ובא השמש אף כי בעת שבא השמש זרח ג"כ השמש מ"מ אל מקומו שואף זורח הוא שם כנ"ל שעדיין אינו משפיע וז"ש אחים לי הספדאי כי שבר גדול נשברה בתולות ישראל בהעדרי וש"ת הרי אני בעולם כיון שנולד דוגמתי אין הפסד והוי כאלו אני בעולם לזה

אמר דהתם קאימנא באיזה מקום מכוסה וסתר יש אני ולא ללמד לעם ה' אלה ע"כ חזקו ואמצו להזהר מחילול שבת בשענק ובחפיפה במסרק וטילטול ובלבישת שעטנ"ז וכו'. **עוד י"ל** בפסוק וזרח השמש ובא השמש ע"פ הפסוקים יראוך עם שמש תהלים ע"ב] ואוהביו כצאת השמש בגבורתו [שופטים ה'] מה יתרון לאדם שיעמול תחת השמש וגו' כבר פירשתי בו כמה פירושים ונ"ל עוד לפרש עפ"י הירושלמי ריש פסחים פ"א דמבואר שם דאפילו במבואות האפילים שאין אור השמש נכנס שם אעפ"כ אור הנר כהה שם ביום וכן אבנים טובות מכהין ביום בעת שכח השמש שולט בעולם [כמבואר שם בירושלמי שבזה הכיר נח בהתיבה בין יום ללילה אם כי לא שמשו המזלות ולא נראה אור השמש ידע שהוא יום שהי' האבנים טובות מכהין אורם] ונקדים לפרש הפסוק [ישעי' נ"ד ט"ו] הן גור יגור אפס מאותי פירשתי כמה פרושים [בישמח משה בהפטורת ראה] פ"א עפ"י מה שפרשתי באמרם אין להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים שנאמר יראת ה' הוא אוצרו [דהיינו מפני שאין עושין אוצר רק מהדברים שאין מצוין אצלו] ואמרו הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה וע"פ מה שפרשתי הפסוק טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו כי הכל השפעה ממדותיו הטובים [הוא נשפע על בריותיו שיהיו טובים ורחמנים] משא"כ יראה [ועיין תפל"מ תהלים כ"ה פי"ב מבואר בארוכה] ופירשתי עפי"ז הפסוק מי זה האיש ירא ה' (זה הוא מהאיש שהוא ירא ה'] ועפי"ז מבואר הפסוק הן גור יגור והוא לשון יראה כמו ויגר מואב וכמו גורו לכם מפני חמת חרב וזה אפס מאותי [שאין זה אצלי וממני כנ"ל] אופן ב' עפ"י שפירשתי מאמר ר' זביד אין חי' רעה שולטות באדם אלא א"כ נדמה לה כבהמה עפ"י העקידה [דהירא מאלקים אין לו אלא יראה אחד מאחד ואין לו יראת הברואים דהוא מושל על הכל כי האדם כלול מכל הברואים ומכל מה שיש בעולם וכשעובד ה' הוא משעבד בזה כל הכוחות וכ"מ שבעולם להשי"ת והוא מושל על כלם ונמצא] הירא איננו ירא והאיננו ירא הוא ירא והמשל של בעל עקידה [עיי"ש בישמח משה הפטורת ראה ותו"ד שם הן גור יגור שיש לו יראת הברואים הוא כי אפס מאותי אפס לשון אין וחוץ היינו שאין לו יראת ה' ע"כ יש לו יראת הברואים עכ"ל] והבן, אופן ג' עפ"י המ"נ והרמ"א באו"ח סי' א' בשויתי ה' לנגדי תמיד והיינו הן גור יגור לשון ויגר אברהם בארץ פלישתים לשון דירה] והיינו שאמר הפסוק היתכן שיהי' שום דירה לאדם או לאיזה נברא לבדו בלי השי"ת [והיינו אפ"ס (חוץ) מאותי] כי זה א"א כי אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך ונאמר והלא את השמים ואת הארן אני מלא וא"כ מי גר אתך [היינו השי"ת] עליך יפול אימתו ופחדו ית"ש והבן, א"י כי

יראת הבורא מבריח כל היראות וזה הן גור יגור, אפס מאותי בתמי' [הכי יש יראה בלתי יראתו ית"ש] והנה היראה האמיתית בלב הירא האמיתי ראוי להבריח כל היראות מן כל העולם כנ"ל בדברי בעל עקדה באופן ב' כמו שאמרו על ריב"ל שלא נראה קשת בימיו והבן והיינו יראוך עם שמש כמו השמש מכהה כל האורים אף במקום שאינו מאיר ה"נ היראה האמיתית [מבריח כל היראות וזהו ואוהביו כצאת השמש בגבורתו כמו השמש מכהה כל האורות כן אהבתו מכהה כל מיני אהבות] והבן והנה הצדיק שמועיל לעולם בצדקתו ומאיר לארץ ולדרים יש לו יתרון במה שבא לעולם אף שבעולם מקור הנשמות ניזון מזיו השכינה ודבוקה בלי מסך המבדיל מ"מ אינה רק לעצמה וכאן מכניס רבים תחת כנפי השכינה משא"כ אם מתבודד רק לעצמו מה יתרון יש לו ועפ"ז מבואר מה יתרון לאדם בכל עמלו מה יתרון דייקא והתשובה שיעמול תחת השמש היינו במקומה ויפעול פעולתה להאיר לארץ ולדרים והבן.

א"י כי האומות שואבין שפעם מהמזלות והגלגלים והשמש ראש להם וכלם מכונין בשם שמש כנודע וישראל [שואבין שפעם] ע"י הצדיק כאמרם ז"ל כל העולם ניזון בשביל חנינא בני והיינו שיעמול תחת השמש במקום השמש והמזלות להמשיך שפע לישראל כמו שנמשך ע"י המזלות לאוה"ע והיינו פני משה כפני חמה וכן יעקב נקרא שמש כמבואר במדרש ועפי"ז יתבאר ג"כ הפ' ואוהביו כצאת השמש בגבורתו והבן, ויש לתמוה שם בירושלמי [ריש פסחים פ"א וכן הוא בב"ר פ' כ"ה עיי"ש] אם לא שמשו המזלות למה הי' כהה [האבן טוב] ביום, ובפרט לפי מה שכ' ביפה מראה הטעם של מבואות האפילות שכח ניצוץ השמש עובר שם וא"כ בלא שמשו כלל וודאי קשה ונ"ל לישב הק' הנ"ל ע"פ מ"ש במקום אחר עפ"י היע"ד ח"ש [דרוש ז'] דאמר השי"ת לגבריאל בהדי דתזדקק לבשל הפירות תזדקק לסנחרב וחילו הא הי' כחצי הלילה וכתיב ממגד תבואות שמש ועיין מה שתירץ [כי סדר מערכות מלאכי שמים הם כפי נימוס וזמן עליון במרכבה ואינם משגיחים בעולמות דלמטה אם החמה מאריך או מקצר הלא המה למעלה מהחמה רק כפי המוגבל העליון בכ"ז וקביעת שעה ולכך אז בימי חולשת חזקי' נתארך היום ושבה עשר מעלות י' שעות אבל למעלה חוק יום ולילה במקומו ואין נ"מ אם שקעה או לא שקעה השמש ולכך כשהגיע למטה חצות לילה לפי סדר יום שלנו שנתארך מקדם היום עשר שעות הי' למעלה כבר ד' שעות ביום והוא הבוקר כי בוקר זמנו ד' שעות כמבואר בגמרא וא"כ למעלה הי' בוקר כפי נימוס שלו והלך לבשל פירות ולמטה לבני אדם הי' חצי הלילה ונתקיים שניהם ע"כ] ועפ"י מעשה ה' מה שכתב לתרץ קושיות הרמב"ם על ר"א הגדול דאמר השמים מאיזה מקום נבראו כו' ועפי"ז מיושב ג"כ

כאן כי הוא ית"ש בעל הכוחות כולם ואין במציאות שום כח בלעדו והכל בהשתלשלת מעולם לעולם מעלול לעלול וכל מה שלמטה מקבל מהגבוה ממנו וגבוה מעל גבוה וגבוהים עליהם והנה עד"מ החמה מקבל כוחה ואורה מדוגמתה של מעלה וכל האורות מקבלין כל אחד מדוגמתן והנה בעת התפשטות אור החמה אז ודאי הוא התפשטות דוגמתה למעלה והנה מזה שאנו רואין שבעת הבהקת אור החמה כל האורות כהין נדע כי בעת התפשטות זריחת דוגמתה למעלה נחלשו דוגמתן של האורות וכהין נגדה כי אין בעלול רק מה שיש בעילה ולכן כהין אף במקום אפל כי מקורן נחלש ומקום השפעתן נחלש והנה אם ית"ש משדד הסדור לסבה וטעם הידוע לו במה שלמטה מ"מ דוגמתה שלמעלה לא נשתנה והוא דבר מושכל כיון שאין צורך לשנות למעלה גם מבואר מהא דגבריאל כנ"ל וא"כ אף אם לא שמשו המזלות מ"מ בזמן שראוי להיות יום מאיר דוגמתה למעלה ואז נחלשו דוגמתן של שאר האורות לנגדה וממילא דכהין המקבלין מהם כנ"ל ברור ונכון בס"ד.

ועפי"ז י"ל ג"כ הפסוק וזרח השמש ובא השמש ר"ל דלפעמים זורח השמש בעת ביאתה דהיינו דכהין שאר אורות כבזמן זריחתה אף אם באמת הוא שוקעת והיינו ואל מקומו שואף זורח הוא שם ודו"ק.

פסוק טו

כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות עפ"י המדרש בדברים רבה [עה"פ ה' אלהיכם הרבה אתכם אמר הקב"ה לאברהם לגאול את בניו בב' אותיות אח"כ גאלם בע"ב אותיות] דביציאת מצרים נאמר רק יעוד מועט והי' הרבה דצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה עאחכו"כ לעתיד והבן וזה הוא דברי הפסוק הנ"ל דהא דביציאת מצרים הי' יעוד קטן ע"כ היו נפלאות היינו נעלם שלא הודיע קודם אבל לעתיד דיש יעודים הרבה ה"א דהכל נודע ושוב לא יהי' נפלאות קמ"ל דאעפי"כ יהי' נפלאות דכל היעודים הוא מעט כנגד מה שיהי' דאומר מעט ועושה הרבה והבן.

פסוק יח

כי חפץ חסד הוא היינו הבינה נקראת הוא וחפץ חסד הוא כי רגע באפו היינו לא מטי שהוא כרגע אחד חיים ברצונו היינו חזרת האור דהוא חיות העולמות ברצונו דאין להם שיעור רק כפי הרצון שיהי' אז מחמת מעשה התחתונים.

חבקוק

פרק ב

פסוק ד

וצדיק באמונתו יחי' הנ"ל שהכל מאמינים אבל האמונה אינו עושה רושם בו שיהי' נרגש בפועל בכל אבריו ובכל תנועתיו אבל הצדיק ניכר ונרגיש שיש לו חיות מהאמונה והבן.

א"י וצדיק באמונתו יחי' ר"ל שכל החיות הוא באמונה וא"כ הוא יותר מראי' ושמיעה שהם ענפים מהחיות וא"כ הוי כרואה בעיניו השי"ת עומד לנגדו וכאלו ישמע באזנו בת קול יוצאת מהר חורב בכל יום וכאלו רואה מעמד הנבחר ושני מלאכים המלוין עמו בכל פלך וכותבין וסופרים וכמוהו הרבה לאין מספר והבן שזה כולל כל השלימות והחסידות.

א"י וצדיק באמונתו יחי' עפ"י הזוהר הובא בדרך חיים פ' בראשית כגוונא דא אינון דלא מהימני' בי' מזה מבואר דהמאמינים מקבלין שפע חיותן ע"י האמונה וא"צ לאמתייא גרמייהו כל יומא והבן.

צפניה

פרק ג

פסוק ט

אז יהפוך אל העמים שפה ברורה יחד וכו' נ"ל ברור כמו שהי' בדור הפלגה לעונש ה"נ פתאום כרגע יהפך העולם ויחזרו לקדם קדמתה דעולם נברא בלה"ק וכל הלשונות ישכחו לגמרי דמדה טובה מרובה והבן.

זכריה

פרק ט

פסוק ט

הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע יש לפרש עפ"י שנאמר בשם האר"י ז"ל מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק [מובא בישמח משה ויגש ד' ק"ו כי ידוע מהמדרש ילקוט לך דע"י אותיות מנצפ"ך הי' כל הגאולות גאולת מצרים ע"י הפ"א פקוד פקדתי גאולת בבל מדי ויון הי' ע"י כמ"נ וגאולה העתידה בב"י ע"י הצדיק צמח אצמיח ובכל גאולה שוררו והיינו מכנ"ף ר"ל מד' אותיות אלו זמירות שמענו שהי' כבר אלו הגאולות אבל צבי ר"ל רצונינו הוא כי צבי לשון רצון כמו צבי ורגיג וחמיד לצדי"ק שנזכה להגאולה

שע"י הצדי"ק בב"א ע"כ ד"ק האר"י זצוק"ל] ועפי"ז הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע ר"ל בעת שיהי' נושע באות צדי"ק כנ"ל

פסוק יד

וה' עליהם יראה ויצא כברק חצו ואדני אלקים בשופר יתקע והלך בסערות תימן כי מהמבואר בספר בינה לעתים ריש חלק שני כי תנועת הרעם הוא קודם להבריקה ואעפ"כ נראה קודם והנה לפ"ז הברק נראה תיכף ונתגלה ואינו מאחר מזמן הוייתו ליציאתו להפועל והרעם מאחר ועוד כי הברק אינו בקולי קולות כי רק נראה ולא נשמע כי בקול סערה הוא והבן והנה יש בבעלי החכמה שני כתות האחד מחמת דביקות אלקים ישור עליו וא' רק שנשפע עליו חכמה ולזה יש שני סימנים א' כי הדבק ממש אינו מאחר כי הלא דברי כאש נאמר בנביאים [ותיכף רואה ומשיג ברוה"ק שעליו] והבן וגם אינו צריך [לסדר והקדמה ומושכל ראשון והצעה רק מושג מעצמו ולכך לא יפול בו הטעות] משא"כ בשמקבל רק שפע חכמה עיין ביע"ד חלק שני דף מ"ה ע"ב ע"ג ע"ד מ"ש בפ' טוב שם משמן טוב (כי המשיג בשכל אנושי צריך להקדמות מושכלות ראשונות ויולידו שני' ושני' שלישית וכן תמיד והמושכלות בנוי' על החושים ולכך עלול לטעות לא כן המשיג הארות התורה משמו של הקב"ה ברוה"ק יותר טוב משמן טוב שהוא הכנה במושכלות וחקירה מהקדמה להקדמה כי בהם יולידו הטעות והזיוף וכו' לא כן השגת רוה"ק הבנוי על יסוד ומושכל האמיתי משפע אלקי אשר יושפע עליו] והמבואר בהקדמת ח"ז כי זה בקול דממה דקה כמבואר שם דא"ל אלי' לר"ש בקול דממה דקה דילך ועיין מ"ש שם לעיל מזה והנה מבואר ג"כ שם דהרוצה שיחכים ידרים דשפע החכמה מדרום קאתי וידוע דתקיעת שופר רמז לסילוק שכינה כמו שנאמר במשוך היובל המה יעלו בהר וז"ש וה' עליהם יראה ויצא כברק חיצו כאמור וה' כו' בשופר יתקע רמז לסילוק שכינה והלך היינו הליכה בהדרכה ולא בתנועה קלה במהירות גדול וגם בסערות בקולי קולות הוא רק תימן דשפע החכמה מדרום קאתי והבן.

מלאכי

פרק ג

פסוק ו

ואתם בני יעקב לא כליתם עפ"י מ"ש שאין קורין אבות אלא לשלשה ר"ל דהן אבות לישראל עד סוף הדורות הגם דמנכדו ולמעלה אין רחמי אבות על בנים מ"מ האבות

שאני וכל אחד מישראל אם הולך בדרך הישר נחשב כאלו הוא בן יעקב ממש והיינו ואתם בני יעקב לא כליתם שבחינה זו לא יכלה והבן.

פסוק כ

וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא וכו' אמרו חז"ל [תענית ח' ע"ב] שמש בשבת צדקה לעניים ופי' על פי מה שפירשתי [בהפטרה לשה"ג פ' צו] שמש צדקה ומרפא בכנפי' עפ"י שהנעלם מן תיבת שמש [דהיינו מאות שין י"נ ומאות מ"ם מ' ומאות שין שני' י"נ הרי בין הכל עולה ק"ס והוא מקור הרפואה כידוע מכוונת הפדיון וכנף הוא לשון סתר וזה ומרפא בכנפי' הסתר מהשמש הוא שמות הרפואה] הוא מקור הרפואה והנה גם עשיר אם הוא חולה בשבת שא"א ליתן מעות לפדיון או לעניים שאין להם מעות לצדקה [הרפואה, במקום הצדקה] הוא בתיבת שמש שאם מכוון זה מועיל כמו הצדקה והיינו שמש בשבת צדקה [היינו שמועיל כמו הצדקה] וגם הוא צדקה לעניים גם בימות החול והבן כי נכון הוא בס"ד.

פסוק כג

הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא והשיב לב אבות על בנים ול"ב על אבותם ע"פ פשוט נ"ל כי כעת הזקנים אין נוח להם במעשה הצעירים בשנים והצעירים אין נוח להם במעשה הזקנים אבל לעתיד לבא ישפוך רוחו על כל בשר ויהי' להם לב אחד לעבדו שכם אחד והבן.

משלי

פרק א

פסוק ז

יראת ה' ראשית דעת חכמה ומוסר אוילים בזו שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך כי לוית חן הם לראשיך וענקים לגרגרותיך ע"כ הנה דוד המלך ע"ה אמר משפטי ה' אמת צדקו יחדיו הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש מנופת צופים ע"כ כבר פירשתי בפסוקים הנ"ל [עיין ישמח משה פ' בראשית ופ' אמור ופ' פנחס ותפלה למשה תהלים י"ט] אך עתה באתי לפרש באופן אחר דהנה הפסוקים הללו אין להם ביאור דמה הוא צדקו יחדיו ועוד כפל ענין נחמדים כו' וע"ק עדותו למה כי המאמין אינו צריך לעדותו של דוד והכופר בעדותו של תורה לא יועיל לו עדותו של דוד והנ"ל בזה עפ"י מה דאיתא בתשובת ח"ץ סי' י"ח בדרשת החכם [בעהמ"ח כוזרי שני שאמר שהשי"ת והטבע והשי"ת הכל אחד ופי' דבריו כי ההשגחה שהשי"ת משגיח ומנהיג עולמו ומספיק צרכי עולמו נקרא בפי החוקרים הטבע הוא השגחת הקב"ה בעולמו]

ומ"ש הח"ץ שם, והנה לפי זה יש לתמוה על מה שאנו רואין שאעפ"י רוב האצטגנונין יודעין אימת יהי' הגשם והרוח וכדומה לזה והתירוץ כי הסידור הטבעי אמת רק שאינו מתנהג מעצמו אף רגע א' רק הוא ית' שוקד עליו לקיימו בכח כפי אשר סידרו ואינו כאומן שעושה כלי משקולת שהוא סיבת הוייתו אבל לא סיבת קיומו והתנהגתו אבל הוא ית' סיבת הוי' וקיומו והנהגה של כל דבר והבן זה ונמצא שניהם אמת הטבע שהוא סידור והוא מתנהג בהשגחה ואלמלא ישלול השגחתו ממנו אף רגע הי' הכל כלא הי' ואם תשאל למה יהי' כן וכי ח"ו מלאכתו לא ידמה למלאכת בו"ד שאחר שנעשה אין צריך לו לזה יאמר לך טעם נכון יש בדבר דעיין בעקרים מאמר שני פרק שבעה ועשרים בענין אמת ואהי' אשר אהי' כי אין מציאת אמת זולתו ית' ועפ"י משל משתלן ששותל הגרעין בארץ שהוא שותלו ומגדלו ונמצא שוב אין צריך להשתלן אחר שכבר מונח בארץ לפי שהניחה בשרשו והשורש מגדל משא"כ אם אינו מניח הגרעין בהשורש ונמצא לפי"ז הנמשל מובן כי הוא ית' המקיים כל הנמצאים ונמצא האב המוליד והאומן שעשה הכלי כיון שנתהוה הוי נטוע בשרשו ברצונו ית' שמקיים כל הנמצאים משא"כ אלו ישלול השגחתו ורצונו אז נעדר השורש ומאין יהי' מציאות וקיום והבן זה כי הוא עמוק מאוד ועפי"ז תבין מה שאמר משה ואנחנו מה ומה שאמרה חנה ה' ממית ומחי' ומה שאמר שלמה ויום המות מיום הולדו [עיין ישמח משה ריש פ' ויחי ותבין הדברים לעומקם] ומה שכתבו המקובלים אור ישר ואור חוזר כי אין מציאות וקיום לולי כח אלקים המקיימו וכל הקרוב קרוב יותר ונראה בו כח אלקים יותר יודע ומבין כי אין בו מציאות האמיתי רק הכח האלקי ומה הוא, וש"ת איך יהי' כח אלהי נפסד והתירוץ שהכח אלהי נוקב ועובר מלמעלה למטה וחוזר וכבר כתבתי בזה בקונטרסי ואין ענינו לכאן ואם תשאל על ענין הקשת שהוא ג"כ ראוי' עפ"י סידור הטבעי אך מ"מ י"ל דהוא אות כמ"ש הרמב"ן כמו שלוקח עמוד זה או אילן זה לאות אך עיקר הקושי' [ששאל רשב"י לריב"ל] נראתה הקשת בימיך, והנה רמ"א במחיר היין כתב כי אז אין המטר יורד ביום, ועל זה [יקשה[א"כ זה עיקר השאלה אם ירד מטר ביום [הי' לו לשאול כן] אבל הנ"ל עפ"י המבואר בפרקי ר' אליעזר כי בזמן שעושין רצונו אין המטר ע"י עננים וענבים [רק מן השמים כדכתיב כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים וכו' א"כ כי ליכא עננים ליכא קשת עיין ישמח משה נח] והבן ונחזור לענינינו נמצא שם אמת לא ימצא רק על נצחי ומציאותיו תלוי בעצמו ולא בזולתו ואורייתא וקב"ה כולי' חד כי הוא רצונו ורצונו הוא ואין דבר מן התורה שאין ממנו שארית הנצחי אף שלא נתפרש שכר נצחי בתורה יש לזה כמה ישובים נכונים ואין כאן מקומו ועיין במ"נ חלק שלישי פרק ששה

ועשרים על המדרש כי מה איכפת לי' להשי"ת אם שחט מן העורף וכו' והנה על דעתו ז"ל קשה שלא יהי' טעם על כל הפרטים ומ"ש שם שהצורך מביא להיות חלקים שאין להם סיבה זה קשה יותר דחכמת הבורא ודאי דיוכל לסדר אף הפרטים בחכמה ואין הענין ראוי לפועל חכם לסדר פעולות בלי דעת וחכמה ואם ילאה שכל האנושי לסדר הפרטים בחכמה אין ליאות לפניו ית' אבל הנכון כמ"ש הקארקאש שם בפירוש דברי המדרש כי אינם לתועלתו רק לתועלתינו עיי"ש והנה בפז רב כל חלק וחלק פז אבל מ"מ הענין אחד אבל בתוה"ק מלבד שלכל חוט השערה יש חשיבות אף גם זאת יש לכל חלק נתיבין ושבילין ותיקונין מיוחדין והבן זה והנה זהב הוא הסכמיי וא"כ אינו טוב אמת לפי שאינו מסכים חוץ לנפש דהיינו מהות הזהב עם הסכמה שבנפש שהוא טוב דבמהותו אין שום טוב וא"כ הוא שקר לפי מ"ש העקרים שם וזה אמרו משפטי ה' אמת כאמור [שהם נצחיים] וטובא קמ"ל צדקו יחדיו ר"ל אף הפרטים והפרטי הפרטים והיינו הנחמדים מזהב כנ"ל שאינו אמת] ומתוקים מדבש, ולדבש לבדו אין לדמות לפי שהמיעוט בו טוב כמו שאמר שלמה אכול דבש דייך משא"כ התורה אין לה שיעור] והנה אמרו רז"ל הטעם שלא נפרשו טעמי תורה לפי שכל אחד יאמר חכמתי ואין נוגע עלי טעם הזה ולכך נסתם בלי טעם, והנה עפ"י מ"ש כאן י"ל ג"כ נכון לפי שהתכלית לתועלתינו ולשלמותינו כאמור והנה עושה מצוה לא יקרא רק אם עושה רק מפני שהיא מצוה והנה כל הטעמים לפי"ז הם ודאי להודיע כיצד יבא הטוב והשלימות לנו [ע"י המצוה] והנה אם יתפרש ויראה בעיניו הטוב אם כן הוי כעושה הטוב המזומן לו ואין שמה מצוה ויעדר התועלת והבן זה כי נכון הוא מאוד והנה נאמר תנו עוז לאלקים ופירושו תנו עוז ויגיע לאלקים כי בזמן שעושים רצונו מוסיפין כח בפש"מ אבל לא עוז מאלקים לפי שהוא דין והבן ועפי"ז יבואר יראת ה' ראשית דעת היינו מבחר הדעת כמו וראשית שמנים ימשחו ולאפוקי מדעת האומר שאין בהם טעם ודעת והא דלא נתנה התורה מפורש בהן הטעמים היינו משום דחכמה ומוסר אוילים בזו היינו כטעם חז"ל כנ"ל לכך נכתב רק המוסר בלי טעם לכך שמע בני מוסר אביך שבוודאי אב מבקש טובת הבן אף שאין הבן יודע הסיבה וכן ואל תיטוש תורת אמך אף שאין ידוע לך הסיבה ואמר עוד הטעם על שלא נתפרשו כי לוית חן הם לראשיך ר"ל הם תועלתך ואימת הם תועלתו אם הם לראשיך דייקא ר"ל שמגיעים אחר העשי' לעצמך כי סוף הכבוד לבוא אז הם לוית חן משא"כ אם הם מראשיך דהיינו שהתחילה שלהם סיבת עצמך אז לאו לוית חן הם א"כ א"א להקב"ה לכתוב הטעמים לפי שאם יכתבו לא יועילו וש"ת כי יש טעמים על הכללים ולא על הפרטים לזה אמר וענקים לגרגרותיך שדרך ענקים שמחובר

מחלקים וטבעות וכל אחד נצרך לעדי והבן. והנה ימתק מאוד ג"כ ואל תיטוש תורת אמיך כי לדרך המו"נ ח"ו יש מבוא לומר כיון שאין טעם בזה אולי באמת לא הקפידה תורה שיהי' מן הצוואר דלא מצינו בתורה ראי' רק דהגמרא גמירי לה ואולי יאמר דלמה גמירי הנ"ל ויכחיש זה וכמוה כהנה וכהנה והוא מבוא גדול להכחיש בקבלת חז"ל בכל דיקדוקו מצוה לאין שיעור לכך אמר ואל תטוש כו' והוא נכון.

פסוק ט

כי לוית חן הם לראשיך וענקים לגרגרותיך נ"ל שלא יאמר האדם מה יתרון לי אם אעמול בתורה אם יבואו אחרים ויסתרו דברי וש"ת די לך להיות כראשונים שאני הם דהיו ענקים. וננס הרוכב על צוואר ענק עיקר יסוד הוא הענק משא"כ אני הננס ואפשר ענק יעמוד עלי ואהי' כלא הי' לזה אמר שהע"ה לא תחוש כי לוית חן הם לראשיך כמ"ש הרמב"ם בפ' חלק ועטרותיהם בראשיהם [ר"ל השארות הנפש בקיום המושכל והוא דבר אחד (היינו השכל והמשכיל והמושכל אחד) ונהנים מזיו השכינה ר"ל שאותן הנשמות מתענגות במה שמשיגות ויודעת מאמיתות הבורא יתברך כמו שמשיגים מלאכי מעלה ושרפים וחיות וכו' והוא הטובה והתכלית האחרון להגיע אל החברה העליונה הזאת עיי"ש] אף אם ענקים לגרגרותיך מ"מ אתה עשית את שלך וגם בשורשך פעלת והיינו לראשיך והוא פירוש נפלא בס"ד וימתק מאוד עפ"י פירוש האלשיך בפ' שלפניו ואל תיטוש תורת אמך היינו למודת דור מדור שלפניו כמו שהולד יונק השד אחר הולדו עיין עליו ולדרכי ר"ל שאל תנוח הלימוד וגם אתה תנוח להדור שאחריך והבן בס"ד.

פרק ב

פסוק א

בני אם תקח אמרי וכו' ופי' רש"י בני תהי' אם תקח אמרי ולא אמר אם תשמע ע"ד ששמעתי משל מהר מלא אבנים טובות בהירים והנה ידוע דהמדריגת עבד יוכל לשלול ע"י בריחה אבל בן א"א לשלול ממנו בחינה זו דבנו הוא בכל מקום והמבין יבין.

פסוק ו

כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה ר"ל אם החכמה הוא השפעה מהשי"ת אז הוא דעת ותבונה כי יש בו להבין ולהשכיל דבר מתוך דבר כי אין לו סוף. א"י כי ה' יתן חכמה מפיו בגמרא נדה [דף ע' ע"ב] תני ר' חייא משל למלך ב"ו שעשה סעודה ומשגר לאוהביו ממה שלפניו פירוש רש"י כך החכמה שהוא לאוהביו של מקום נתנה להם מפיו ולא מאוצר אחר ע"כ ונ"ל דהכוונה הוא דהיינו מנחל עדניו והיינו מפיו כמו שפירשתי בדרוש שה"ש ע"פ ישקני מנשיקות פיהו [בספר ישמח משה ריש פ' בראשית ועיין לקמן

ריש שיה"ש] והיינו כי ה' יתן שא"א בע"א רק שהשי"ת יתן אבל אין זה בחוק אנושי בטבע השגה והמ"י

פרק ג

פסוק ו

בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך עפ"י שכתב בצוואת הריב"ש שהשי"ת רוצה שיעבדוהו בכל האופנים עיי"ש והנה מי שאין עושה הכל לש"ש א"כ ארחותיו ושבוליו אינם שווין דיש הבדל גדול ביניהם כי הפרש גדול יש בין לימודו ובין אכילתו וכדומה שזה עבודה לשמים וזה מול עסק גופו הגשמי ואינם בסוג א' כלל משא"כ מי שכל מעשיו הם לש"ש א"כ כל ענייניו ושבילין הם שווים ומיושרים על קוטב א' יסבו בלכתן שהכל עבודה לשמים והבן וכן יש לפרש הפסוק [תהלים ט"ז] שויתי ה' לנגדי תמיד עפי"ז דר"ל שויתי שהכל שוה אצלי כל עניינים שאני עושה הן לימוד הן אכילה או שאר דברים אם ה' לנגדי תמיד כי אז הכל הוא עבודה לשמו ית' כנ"ל

פסוק יד

כי טוב סחרה מסחר כסף ומחרוץ תבואתה יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה, הנה מה שיש לדקדק כמו שדקדקתי בטוב לחסות כוונתו כפי שמובא בס' ישמח משה ואתחנן צ"ד ב' ותו"ד כי איך שייך לומר זה טוב מזה באם שאינם מסוג אחד כמו שאינו שייך לומר זהב טוב מהאדמה וא"כ איך שייך לומר טוב לחסות בה' מבטוח באדם הלא אינו בסוג אחד כלל עיי"ש וה"נ איך שייך לומר כי טוב סחרה של תורה מסחר כסף הלא אינם בסוג אחד והבן] וכפל הדברים. והנ"ל עפ"י מש"פ הרחיבי מקום אהלך וכו' כי ימין ושמאל תפרוצי וכו' [ישעי' נ"ד] ע"פ על מה אנחנו יושבים [ירמי' ח'] ע"פ הולך אל דרום מ"ש שם [כוונתו עפ"י שהאריך בישמח משה הפטורת תצא בהפסוקים הנ"ל וכן בפ' בראשית בד"ה וכפלים לתושי' עיי"ש אריכת הדברים עפ"י מה שפי' הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח, כי הרוצה להעשיר יצפין והרוצה להחכים ידרים וידוע כי א"א מת וחצי תאותו בידו והנה מי שנמשך אחר התורה והחכמה הוא מוסיף והולך ממדריגה למדריגה יום ויום כמ"ש ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה אמנם מי שנמשך אחר כסף וזהב הוא כדמות הסובב בעיגול ולעולם לא יגיע אל שפתו כי אין לו התחלה וסוף כצורת העיגול והנה מי שנמשך לבו אחרי הבל עוה"ז וחושב שכאשר יגיע לתכלית מבוקשו יפנה אל ה' הוא מעצת היצה"ר כי לעולם תאותו לא ימולא ועוד מעט תצא רוחו ישוב לאדמתו, וידוע דמי שלא תקן בחייו מוכרח לבוא בגלגול עוד הפעם והוא עונש קשה למאוד ועפ"ז מבואר הולך אל דרום דהיינו

הנמשך אחר התורה הוא נקרא הולך באמת ועדיף ממלאך שנקרא עומד וסובב אל צפון מי שהוא נמשך אחרי שפע העושר דמצפון קאתי הוא סובב כדמות סובב בעיגול ולעולם לא יגיע לשפתו וסופו, כי א"א מת וחצי תאותו בידו, סובב סובב בעוד שהוא מסבב ביני ביני הולך הרוח ועל סביבותיו הנ"ל שב הרוח מוכרח לבוא בגלגול לתקן. עכ"ד וכו' עיי"ש דבריו הנחמדים] ובהקדים דברי העקרים בפ' מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים [עקרים מאמר ג' פל"ו מובא בישמח משה בראשית דרוש הראשון ותודה"ק כי האהבה והשתוקקת אל השי"ת תענג הנפש ותשמחה כי במעט המושג ממנו אל האדם תשמח הנפשות ותגיל ותתענג תענוג נפלא וזש"ה ומה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים כלו' כמה רב יופי ונעימות שיש לאהבת השי"ת על זולתה כי זאת האהבה הוא בתענוגים ר"ל שיתענג בה האדם תענוג נפלא וכו' ושאר מיני אהבות יצערו האדם צער נפלא קודם השגת הדבר הנאהב וכשישיג מבוקשו תפסוק האהבה ותשקוט החשק אבל אהבת השי"ת ישמח במעט המושג וא"א שתפסוק האהבה והחשק מאחר שהדבר הנאהב בלתי ב"ת עיי"ש בארוכה] ובהקדם דאיתא בספרים דשם סחורה מלשון סחור סחור ונראה דהוא הדבר אשר דברנו סובב והולך והיינו טוב סחרה ר"ל אף שאין מגיע לסוף העומק כי אין לו תכלית אעפ"כ טוב מסחר כסף כי אין אדם מת וחצי תאותו בידו והשתא מיושב הקושי' די"ל דכל חד בדידי' דבענין זה הסחורה טוב מהסחורה בכסף בענינו והבן זה והטעם ומחרוץ תבואתה, דידוע דחרוץ הוא פז ע"ד תקלא פיזא איכא בעלמא וגם יקרה הוא מפנינים א"כ כיון שיקרה כ"כ ישמח במעט המושג כדברי העקרים הנ"ל וש"ת א"כ בחפצים יקרים מאוד כמותה ג"כ הסחורה טוב לזה אמר וכל חפציך לא ישוו בה כי לא תמצא דמיון לה כי זולתה הכל הבל, וישוב לקושי' דהאיך שייך לומר על דברים אלו זה טוב מזה יתיישב על פי"ז ויובן ע"פ משל כי לא יתכן לומר כסף טוב מברזל לרוב פשיטתו אבל יתכן לומר על שני ציורים א' מצויר בכסף ואחד בברזל זה טוב בענינו מזה בענינו והבן זה, ויתכן עוד לומר עפ"י מה שפירשתי בטוב לי כי עניתי כו' [לא מצאתיו ואולי כוונתו טוב לי כי עניתי כי העינוי והיגיעה של לימוד התורה אם לא הגיע לתכלית הדעה והחכמה ג"כ טוב כי עניתי למען אלמוד חוקיך ודו"ק ועיין בתפל"מ תהלים י"ט מה שפי' הנחמדים מזהב ומפז רב] ה"נ טוב סחרה היינו הסבוב קודם שמגיע לטוב בעצמותו יותר מהסבוב והיגיעה של כסף והבן.

פסוק טז

אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד עפ"י מאמר חז"ל [חגיגה דף ה' ע"א] הנך דמתו קודם זמנם הנך שנים מוסיפין למאן דמעביר במילי' ע"כ. אך דיש בזה תרתי

לריעותא כי אם הי' להמת לחיות שנים של עוני וצער גם לו כן ועוד דאין זה כבוד רק בזיון ששומע חרפתו ושותק אבל אורך ימים דהתורה לעוש"ר וכבו"ד בשמאלה ודו"ק.

פסוק יח

עץ חיים היא למחזיקים בה כו' יש להוסיף נופך למ"ש בספר סמא דחיי דרוש א' בשם מהר"מ אלבלידי על אמרם כל העוסק בתורה נעשית לו סם חיים כו' עיי"ש דלדבריו יש לפרש עץ חיים הוא למחזיקים בה ר"ל דהיא עץ חיים היא לענין זה שמחזיקים חיותם בה והבן. ול"נ לפרש הפסוק הנ"ל עפ"י מ"ש [בספר יש"מ פ' בראשית ד"ה ויכל] תורת ה' תמימה משיבת נפש כי התורה הוא מזון הנפש וחיותה [כי תשיב נפשו אל שורשה שהנשמות ישראל נחצבו מהתורה וזה שלימות הלימוד] כמו שפי' בספר סמא דחיי דרוש הנ"ל בפסוק והיו הדברים האלה וגו' רק אימת הוי חיות אם עוסק בה לשמה דהיינו שמחזיק אותו למזון הנפש דעיקר לשמה להעלות נפשו לשורשה כמבואר בב"ח א"ח סי' מ"ז משא"כ העוסק בלא לב ולרשע אמר אלקים וגו' והיינו אורך ימים בימינה למיימינים בה והיינו עץ חיים הוא למחזיקים ר"ל דוקא לאותן המחזיקים חיותם בה שמחזיקין אותו למזון הנפש ומכוונין לכך להעלות נפשן לשרשן דהיינו להחזיק חיותן והבן.

פרק ד

פסוק ב

כי לקח טוב נתתי לכם עפ"י אמרם ז"ל במס' ברכות דף ה'] בא וראה שלא כמדת הקב"ה וכו' אדם מוכר חפץ מוכר עצב ולוקח שמח אבל הקב"ה אינו כן וכו' ועפ"י מוכר בעין רעה מוכר נותן בעין יפה נותן והבן.

פסוק יט

דרך רשעים באפילה לא ידעו במה יכשלו ר"ל שמי שהולך באפילה עכ"פ יודע אם נכשל משא"כ הרשעים והבן.

פסוק כג

מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים עפ"י דברי השל"ה בראש הקדמה לישב הסתירה אין בור ירא חטא וכל שיראת חטאו קודמת לחכמתו וכו' כי לב טהור צריך להיות מקודם רק שלא ידע הפרטים איך ומה וגם כתב שם עפי"ז כי נר מצוה ותורה אור כי התלמוד סיבת המעשה ואין לו אחיזה רק בלב טהור המוכן לעשות עיי"ש ונמצא התלמוד הקדמה למעשה היראה והיראה הקדמה לתלמוד והוא שני הפכים ולב טהור הוא אמצעי המחברן והנה בתורה כתיב כי היא חייך וכן בהמצות אלה המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וסיבתן הוא הלב הטהור והנה בתורה כתיב שמור ושמעת וכן במצות למען תשמרון והיינו מכל משמר כמו קודם כל משמר. ועפ"י התירץ הב'

של השל"ה שמישב הסתירה הנ"ל כי לימוד המצות בנגלה הוא קודם כי לא ידע איך לעבוד ומה בצע ביראתו רק שהתלמוד מביא לידי מעשה וע"י שכל המעשה שהוא הנגלה יזכה להנסתר ולזה צריך יראת חטא קודם כי אז מגלין לו רזי תורה ע"כ עפי"ז יש לישב ג"כ הסתירה במסכת שבת דאיתא שם כל אדם שיש בו הורה ואין בו י"ש דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימית ומפתחות החיצונים לא מסרו לו בהי עייל מכריז ר' ינאי חבל על דלית לי' דרתי' ותרעא לדרתי' עביד והוא מאמר סותר א"ע כפי המובן לכאורה, אבל לפי"ז א"ש כי מקודם מיירי מהנסתר כמו שהמשילו למפתחות הפנימית וע"כ אמר דהפנימי דהוא הנסתר לא יתכן בלא היראה והוסיף ר' ינאי דאף הנגלה שהוא קודם להיראה מ"מ אם אינה נקנה לו אח"כ א"כ למפרע הלימוד שלמד לבלי הועיל כי אם לית לי' דרתי' אף בסוף השער שעשה לו קודם למה זה הוא לו כנ"ל.

פרק ה

פסוק יא

ונהמת באחריתך עיין בר"ח מה שפי' בו ול"נ לפרש כי הדבקים בגוף סוברים שהוא דבר ממשי ראוי לדרוך בדרכיו ואף אחר המיתה כבר אמרו חז"ל רשעים אפילו על פתחה של גיהנם אינם חוזרין בתשובה והענין מחמת טפשות שכלם שיתטפש גם שם עדיין בטפשותם ואינם מכירין היטב בגנות מעשיהם והי' נדמה להם שהי' ראוי לעבוד את הגוף ולשמרו וכ"ז שיש עדיין איזה ממשי מן הגוף נדמה להרוח שהוא דבר יש ואינו מכיר בגנות מעשיהם משא"כ אחר כלותו אז יראה שהוא אין ואפס מוחלט והבן.

א"י עפ"י שכתבו הספרים כ"ז שהגוף קיים הרוח דבוק בו והוי עדיין מכוסה ואין לו הכרה והבן:

א"י ונהמת באחרתיך ככלות בשרך ושארך ואמרת איך שנאתי מוסר לא שמעתי בקול מורי ולמלמדי לא הטיתי אוזן כמעט הייתי וכו' עפ"י ששמועה יקרא לשמוע לדברי המוכיח ומקיים דבריו ומאן דשמע רק בשעת מעשה ומהרהר בתשובה יקרא הטיית אוזן והנה זה שמטה אוזן ע"כ לא שונא מוסר יקרא רק שיצרו תקפו אח"כ אבל זה שאינו מטה אוזן שונא יקרא והנה מבואר בזוה"ק פ' לך על פסוק ויאמר אברם אל מלך סדום תן לי הנפש וכו' דהצדיק לוקח אותן נפשות מגיהנם אותן ששמעו לתוכחתו [והרהרו ע"י בתשובה] והיינו [מוריד שאול ויעל משא"כ אם לא הטה אפילו אזנו לשמוע אז] ונהמת והבן [עיין ישמח משה האזינו דף קמ"ד ע"ד].

פסוק טו
שתה מים מבורך ונוזלים מתוך בארך יפוצו מעיינותיך חוצה ברחובות פלגי מים יהי' לך לבדך ואין לזרים אתך וכבר רמו רז"ל [ע"ז י"ט א' ותענית ז' א'] רישא דקרא על סיפא דקרא והבן ועיין בבינה לעתים דרוש ל"ח דהוא דרוש ג' לפרקים מה שפי' בזה ולי נראה עפ"י למגמר והדר למסבר והנה ידוע דהכילי בחידושיו נענש דהוא צר עין והנה הלומד לבד יש לו רק חלק, כי כמה וכמה לומדים זאת מעת שנשנית משא"כ המחדש הוא שלו לבד שכר החידוש ולאחרים הלומדים דבריו רק שכר הלימוד והוא בן עוה"ב והנה בור הוא מכונס ובאר כובע והיינו מקודם שתה מים מבורך דייקא ואח"כ ונוזלים מתוך בארך ר"ל רק שלא תהי' כילי רק יפוצו כו' וזה יהי' לך לבד כו' משא"כ הלימוד בלי חידוש והבן.

פסוק יט
דדיה ירווך בכל עת עפ"י ריש מדרש שמואל בפ' עת לעשות לה' הפרו תורתיך אם מחפש אחרי עת קבוע לעשות לה' אז הפרו תורתיך כי צריך להיות דומה לתינוק שמבקש לאכול בכל עת ושעות היום ר"ל שאין לו עת קבוע והבן.

פרק ו

פסוק ט
עד מתי עצל תשכב ומתי תקום משנותיך ר"ל כי הישן על מטתו ומעורר עצמו לקום בזריזות לעבודת הבורא ית"ש הרי מדה כנגד מדה שיזכה ליקיצה מהשינה בעת התחי' כמו שנאמר ורבים מישני עפר יקיצו והנה זה שיזכה לתחי' הוא נשמר בהשגחת הבורא בקבר עד עת התחי' אף שמדרך הטבע שיבלה בעפר עד כלותו וישוב עפר אל הארץ כאשר הי' מ"מ השי"ת שומרו ע"צ הפלא כמו שנאמר בשכבך תשמור עליך בקבר ונאמר ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין משא"כ זה שלא יזכה לעמוד בתחי' לא עביד קב"ה ניסא למגנא ונבלה בקבר בזמן קצר והיינו שאומר הפסוק להעצל אתה העצל השוכב על מטתך זמן ארוך. ובקבר שהוא שכיבה אמיתית כמו שנאמר בשכבך תשמור עליך, שם לא תשכב זמן ארוך דכיון שאתה עצל ואינך מקיץ לעבודת הבורא ית"ש לא תקיץ לתחי' ולא עביד קב"ה ניסא למגנא לשמרך זמן ארוך בקבר וזה שיעור הפסוק עצל עד מתי תשכב בקבר כי לא יאריך לך הזמן והטעם מתי תקום משנתיך הלא לא תקום דאם היית קם הי' השי"ת שומרך עד אותו עת והבן.

פסוק ל
לא יבוזו לגנב וכו' למלא נפשו וכו' ונמצא ישלם שבעתים את כל הון ביתו יתן עיין באלשיך מה שפי' בשם רבותינו ז"ל [שכוונת הפסוק על הרשע המורגל ברשע ולפעמים

חוטף מצוה שהוא כחוטף וגונב מה שאיננו שלו ואינו ממדתו, שלא יבזוהו לומר מה לך אצל מצוה כי אין זה רק למלאות נפשו כי ירעב כי הנפש חלק אלקי ממעל רעב וצמא למצות וכו' עיי"ש] ועיין מ"ש הוא ז"ל איך נמשך לפי"ז ונמצא ישלם שבעתים וכו' ובמח"כ הוא דוחק וגם מה הוא הלשון ונמצא ולדעתי הדבר פשוט דמתרץ עפי"ז האמור קודם התמהון שאנו רואין כי לפעמים יזדמן אתרוג נאה והנה המוחזק בי"ש ובתורה ועוסק במצות אף שהוא עשיר לא ירצה ליתן יותר משליש אשר חייבוהו רז"ל ואיש קל מדלג ולוקחו ונותן בעדו הון רב וכמה פעמים כפלי כפלים מדמי אתרוג אחר והנה אמרו חז"ל בר"ג לדבר חידוש שנתן בעד אתרוג אלף זהב והי' נשיא ישראל והנה אנחנו רואין לפעמים הדיוט קופץ ונותן כמו זה וכמעט שירצה ליתן כל הון ביתו והנה הגמרא מתמה אלא מעתה אי אתרמי לי' תלתא מצוותא ליתב לכולא ביתא [עיין ב"ק ט' ע"ב] והנה לפעמים הדיוט ומוחזק בקלות ואין לו רק מאה זהב ויתנם בעד מצוה אחת המזדמנית ועל מצות התדירות אינו חושש לעשותן ורז"ל אמרו התדיר קודם רק הענין הוא כי הנפש משתוקקת לאשר לו רק שהיא אסורה במאסר וסגור ומסוגרת כעצמים בבטן המלאה ואיננו ניכר דחיפתה והנה לתדירות מונח עלי' האויב בכל כחו כי אם תניחנה הרי תשבע תמיד ותנצחיהו רק לאשר קרה מקרה אינו נלחם עמה כל כך בחשבו תאכל פעם אחת בשנה והיא גם היא דוחפת בכל כחה בחשבה כי בכל יום אי אפשר לה לנצחו בכח כי תלאה אבל פעם אחת בשנה עכ"פ ראוי לה להתאמץ בכל כחה והיינו פירושא ונמצא ר"ל לכך נמצא לפעמים ישלם שבעתים ואת כל הון ביתו יתן, ועפי"ז נ"ל לפרש בב"ק עד שליש משלו ר"ל בבחירתו כדרך התורה מכאן ואילך אם נותן יותר הוא משל הקב"ה חלק אלקי ממעל משלהבת י' להשתוקקותה ואין זה טבע הבחירה רק או מחמת גודל צדקות או כנ"ל והבן.

א"י עפ"י מ"ש ביע"ד ע"פ וישמן ישורון ויבעט (כי הרשע ככלות כל ניצוצי הקדושה בקרבו מניחו היצה"ר לשוב בתשובה ולעשות מע"ט ואח"כ מתגבר עליו עוד הפעם ויונק ממנו כל כח הקדושה אשר שאב בקרבו בימי התשובה כי כל חיות הס"א הוא מניצוצי הקדושה] ועפי"ז יתבאר כי לתדירות אינו מניח אותה כנ"ל רק אם קרה מקרה כדי שיוכל לינק ממנה ואשרי למי שמטעה אותו ומחזיק מאז והלאה בדרך ה' והיינו אל יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו דייקא ולא ליתן לס"א אז אל יבוזו דהיינו כשמתחזק להלאה בדרך ה' אבל ונמצא לפעמים ישלם שבעתים והוא בא משלהבת י' כנ"ל ואח"כ את כל הון ביתו האמיתי מה שמשתכר בזה יתן להס"א ר"ל והבן. ועיין תפל"מ תהלים כ"ו י"ב אות ב'].

פרק ח

פסוק י

קחו מוסרי ואל כסף ע"ד המליצה כי כסף היינו דבר חכמה שנכסף לשמוע.

פסוק יב

אני חכמה שכנתי ערמה ע"פ שא"א להתעצם בחכמה אם לא מי שהגוף אצלו כמלבוש ע"ד עור ובשר תלבישינו ויוכל לפשטו בכל עת שירצה ואז בעת שפשטו יוכל להתעצם כיון שאין מסך המבדיל והמשכיל יבין [וערמה מלשון ערום כנ"ל] וגם האמת אין יכול להכיר זולת זה כי מי יאמר זכיתי לבי ששכל האנושי מלא שגיאות ודמיונות וטעות רק הדבק בו יתברך וחותמו של הקב"ה אמת רואה האמת באופן שאין בו שום ספק כרגע והמ"י.

פסוק יד

לי עצה ותושי' אני בינה לי גבורה כי היפ"ת והנזה"ק בב"ר פ' ס"א סי' א' נחלקו דדעת היפ"ת דהתחלת הבינה בלב וכליות גומרין העצה לברר בחינתה אבל העיקר כדעת נזה"ק דנהפוך הוא דהתחלת העצה ב' חלקי הסותר הוא בכליות והכרעה שהוא בינה הוא בלב [עיין ברכות ס"א ע"א] והנה מבואר כל זמן שהאדם נבוך אם טוב ואם רע באיזה דבר לא נזדרז לעשותו רק אחר שיתברר לו כשמש אז יתגבר כארי ולכך יפה כתב הטור בא"ח סי' א' דעיקר הגבורה בעבודת ה' היא בלב והבן והיינו לי עצה אז ותושי' שמרפה מלעשות אבל אני בינה לי גבורה והבן.

א"י עפ"י מ"ש שם בנזה"ק כי בכליות הוא התחלת אתערותא דלתתא הוא מאליו אבל גמר הכרעה שהוא בלב צריך סיוע רוה"ק עיי"ש דבריו כי נעמו והנה אין שכינה שורה אלא על גבור ופירשו גבור במדותיו והיינו לי עצה אף שעדיין תושי' אבל אני בינה הוא רק אם לי גבורה ועפי"ז יתבאר מה שדרשו רז"ל בפרק הרואה (דף נ"ז) כי אם לבינה וכו' אם לבינה וכו' כי דרשו רז"ל [ב"ר פ' ל"ט] אחות לנו קטנה על אברהם ושדיים אין לה שלא הניקוהו לא רב ולא חבר עכ"ד. והנה לבינה צריך לינק מבריכה העליונה [סיוע רוה"ק] והבן ועפ"י מה שיסדו אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה והבן.

פסוק כא

להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא על דרך משל למלך שאמר לאחד הנני נותן לך ענינים אם תשתדל בהם כראוי ותתעשר אז אני אשלם שכרך כפלי כפלים על מה שעשית והעשרת הרי זה חסד כפול כי די לו בעשירותו וגם ישלם לו בעד עשירותו, כך האדם נברא ריק וחסר והשי"ת נותן לו הכנות לעשות עצמו יש כאחד מצבא המרום במרום וכמו שפי' הבינה לעתים בעת נקמה דרוש כ' על הפסוק ומותר האדם מן הבהמה אין

ר"ל כי מותרו מן הבהמה הוא שהוא אין ונעדר בתחילת בריאתו והוא בעצמו משלים את נפשו עד שהוא יש, נמצא שלמותו תלוי בעצמו ולא בזולתו משא"כ בשאר בעלי חיים שנבראו בשלימות הראוי לו והבן והיינו להנחיל אוהבי יש שהם נעשים יש לעדי עד ולנצח נצחים ולא עוד אלא שגם אשלם לו בעד זה והיינו ואוצרותיהם אמלא והבן.

פסוק ל

ואהי' אצלו אמון שעשועים יום יום עפ"י היפ"ת ב"ר סי' א' שכתב אמון משפטו באמון כמו אשר היתה באמנה אתו ותשאר הב' כמו שכתב הראב"ע [שם במשלי] ובפ' על כן משחך אלקים אלקיך שמן ששון מחביריך עכ"ד עיי"ש ונ"ל המבואר עפ"י העץ חיים שער א' פרק א' על מה שאמרו רז"ל נובלת חכמה עליונה תורה א"כ מבואר בשעה שגידל ית"ש האורות הנאצלים והשפיע בהון מחמת שלא השפיע ע"י חכמה לבינה בבחינת פנים בפנים אותו הבחינה נשאר אצלו ית"ש ונפל למטה ונעשה ממנו ז"א שהיא תורה ועיקר הכוונה כדי שישתשע בהצדיקים ובתורתן ועפ"ז מבואר דהתורה אמרה דע"י שהייתי אצלו בשעת גידל האורות העליונים נתהוה שעשועים יום יום בחידושי תורה הנאמרים מפי בנים צדיקים והבן.

פסוק לג

שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו נ"ל כי תוכחה הוא על העבר כמ"ש בקיצר של"ה בדף א' ומוסר הוא על העתיד ונמצא תוכחה לא יתכן רק באם כבר עבר על איזה דבר אבל מוסר יתכן בלי העברה כלל ולא יאמר האדם אני מתנהג בדרך הישר ל"ל לשמוע מוסר כי כל מה שאדם שומע יותר הדרך של עבדות השם הוא מתחכם יותר תן לחכם ויחכם עוד כי הוא דבר שאין לו סוף והיינו שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו ר"ל שאף שאין אתם מפריעין שום דבר מ"מ שמעו מוסר והבן.

א"י עפ"י מ"ש בהקדמת מסילת ישרים בהא דכתיב הן יראת ה' הוא חכמה וכיון דהכתוב העיד דהוא חכמה בוודאי דצריך עיון וחקירה וצריך לקבוע זמן לזה זה תורף דבריו והיינו שמעו מוסר וחכמו [כמאמר החכם] יקדחו ניצוצות בנפשותם והיו למאורות בלבותם ע"י התבודדותו בעיון הדק הזה ואל תפרעו ר"ל זמן התחכמות הלב לא תבטלו כמ"ש בספר הפלאה קבעת עתים לתורה והבן.

פסוק לד

אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום וכתיב בתרי' כי מוצאי מצא חיים מה שדרשו חז"ל במס' ברכות ידוע וגם אני אענה חלקי והנה כתיב שמעו ותחי נפשיכם ולא מפרש מה ישמע והנ"ל דהמפורש במקום אחר מה שיש לשמוע דהיינו לכו בנים שמעו לי יראת ד' אלמדכם ותחי נפשיכם כמו שאמר שם מי האיש החפץ חיים וכתיב

נצור לשונך מרע וכו' מות וחיים ביד הלשון והנה איתא באורחת צדיקים שער השתיקה כללו של דבר האדם עושה דלת לפתחו יש לו עת לפתוח ויש לו עת לסגור כך דלתי פיו כי יש לו שתי דלתות השפתים והשנים ע"כ והיינו דרוה"ק אמר לכו בנים שמעו לי אף שזה אמרו דוד וזה שלמה הלא הן המה רק שלוחים לרוה"ק והיינו לשקוד על דלתותי שעשיתי לאדם בעת לסגור ועת לפתוח יום יום דהיינו בתמידות והיינו כי מוצאי מצא חיים כ"א סוגרין כראוי הוא חפץ חיים ונקרא מוצאי כי אדם הממעט בדבור שכינה עמו כמבואר בספרים וכמ"ש על הראשונים ע"כ הי' ממעטין בדבריהם לזאת הכוונה וכן אם פותח כראוי לתורה ולתפילה והיינו ג"כ כי מוצאי דאורייתא וקב"ה כולו חד וכל המתפלל שכינה כנגדו מצא חיים דבתורה כתיב כי הוא חייך ואורך ימיך והתפילה נקרא חיי שעה וגם אמרו שלשה מאריכין ימיו של אדם ואחד מהן המאריך בתפילתו עיין במסכת ברכות.

פרק י

פסוק א

בן חכם ישמח אב וגו' לפי שחושך שבטו שונא בנו ולא כן טבע האם ולכך אמרו שדרכו של אדם לירא יותר מאב ועפי"ז יתפרש כי אם הוא בן חכם ישמח אב לומר כי תוכחתו עשה פרי והיא לא עשתה דבר שתתלה בו ובן כסיל תוגת אמו כי אביו מעציבה באמרו שהיא גרמה לו בגיגועי' עליו והבן כי נכון הוא ויש ליתן לזה משל ממלך שמוסר את בנו לשני פדגוגים שיעשו בו כרצונם לגדלו ולהביאו אליו בתכלית השלימות והחכם התישב א"ע אני אתנהג עמו בתכלית המוסר וממ"נ אמצא חן כי אם ידרך בדרך טוב הרי יאמר שהוא גרם במוסרו הכי יאמר זה שהוא גרם בחטי מנית ופנק ובטיולים ואם אעפי"כ ידרוך בדרך רע הרי בוודאי יתלה המלך הסרחון בזה שהרגיל אותו בתענוגי הבל והוא דידי' עביד והבן זה כי נכון הוא.

פסוק יב

ועל כל פשעים תכסה אהבה עפ"י מ"ש בשו"ת נוב"י חא"ח סי' ל"ה דעיקר התשובה הוא החרטה ועזיבת החטא ויתלהב לבו לאהוב הבורא ב"ה וב"ש והיינו תשובה שישיב לדבק בו באהבה אבל התענית הוא רק טפל כדי שיכנע לבבו הערל ויתחרט באמת אבל מי שנכנע לבו ומתחרט בחרטה גמורה א"צ לתענית ע"כ דבריו והנה דבריו אמיתים הגם שמצינו בספרי מוסר כי לתקן הפגימות צריך תעניתים עכ"ז אם מלהיב לבו לאהוב באמת מתיקן הכל וכאמרם זדונות נעשו לו כזכיות והיינו על כל פשעים תכסה אהבה

אבל בלא התלהבות הלב ודאי צריך תענית וסיגוף ותיקון הפגימות כנ"ל [ועיין ישמח משה נשא ד"ה והתודו].

א"י עפ"י שאמרו טעם הוידוי משום מודה בקנס והנה אם זדונות נעשו כשגגות מהני אף שאח"כ באו עדים דמחייב עצמו במידי ולכך צריך לפרוט החטא ועי' במי' יחזקאל בפ' אחרי מ"ש על הרמב"ם דפסק בפי"ג מהלכות תשובה דצריך לפרוט החטא ותמה עליו הכ"מ דפסק כר"א נגד ר"ע ותירץ דוידוי הוא מודה בקנס ואח"כ באו עדים דפטור ובגמרא בב"ק הודה בגניבה ובטביחה ומכירה ואח"כ באו עדים הוא דפטור משום דמתחייב א"ע בגניבה אבל אם באו עדים שגנב והודה על הטביחה ומכירה חייב שפטר א"ע מהכל וכן נפסק להלכה ובירושלמי אר"ע דתשובה מכפר על הכל כמקוה דמטהר מכל ע"כ אין לפטור המתודה מטעם מודה בקנס שהרי פוטר א"ע מכל וכל ע"כ אין צריך לפרוט החטא אמנם הלכתא דזדונות נעשו כשגגות א"כ שפיר הטעם דמתודה מטעם מודה בקנס שהרי מחייב א"ע במקצת ע"כ צריך לפרוט החטא ופסק הרמב"ם כר"א עכ"ד] והנה לפי"ז יש להבין אם עושה תשובה מאהבה מה מועיל הוידוי אך תשובתו בצידו דאין צורך לוידוי דאין על מה להתוודות כיון שהכל נעשה זכיות והנה לפי"ז תשובה מיראה אינה מכפרת רק על החטאים שפרט אבל אהבה מכפרת על הכל והיינו על כל א פשעים תכסה אהבה כנ"ל.

א"י עפ"י ספר הברית חלק שני מאמר ד' אהבה ויראה פרק כ'] מהמעשה בשני אוהבים [שנתחייב אחד מהם ראשו למלך ונתנוהו בבית הסוהר ויצא דינו להרוג ובקש מאת המלך שיתן לו רשות ללכת אל ביתו ולצוות על אשר לו ולסדר הונו ורכושו והמלך מלא בקשתו באופן שיתן איש אחר למשכון וערבון אשר אם לא יבוא ליום המוגבל יקחו נפש המשכון תחת נפשו ובא אוהבו לערבון ולמשכון תחת נפש אהובו לבית הסוהר והחייב הלך לביתו וסדר צרכיו ושב ללכת למקום ההריגה ועל הדרך נודע לו כי כבר הוליכו את אהובו למקום ההריגה והתחיל לרוץ מאוד וצעק מרחוק המתינו כי אני בא ובא למקום ההריגה ויחזקו וינשקו איש את רעהו וכל אחד צועק ובוכה מי יתן מותי תחתיך כי איכה אחי' בלעדך ונודע הדבר להמלך] ופטרו המלך להחייב ג"כ כיון שעפ"י אהבתו מגיע העונש להשני כמו לו והשני לא חטא וכבר ראיתי אני בחלומי תירוץ על [קושי' המלאכים להקב"ה] הלא אתה נושא פנים לישראל [ברכות כ'] בדרך כזה שאין זה נשיאת פנים לישראל רק הוא בדין כי אהבתי אתכם אמר ה' ונקראו בנים א"כ ענשם כ"י מגיע לו ועמו אנכי בצרה וכ"י הוא לא חטא ועפי"ז יתבאר הפסוק הנ"ל כפשוטו

דאהבת הבורא לישראל מכסה על כל הפשעים כנ"ל וגם אהבת אדם השלם להבורא כי ה' צילך ואהבה מעורר אהבה וא"כ אף אם יפשע באיזה דבר מכסה אהבה כנ"ל.

פסוק כז

יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה עיין בדרוש אחרון של מהר"י מינץ [שפי' כי השלם שהלך בדרכי ה' אם שלא חי כ"א ימים מועטים יראת ה' שהיתה בו תוסיף ימים כי יחשבו למרובים כי השלים חקו בהם ביראת ה' ושנות רשעים תקצורנה אף אם חי אלף שנים כלא הי' ושנותיו היו רעים יחשבו לקצרים כי הוציא זמנו בהבלי עולם עכתו"ד שם] ואני הוספתי נופך כי בזה נאמר ימים ובזה שנות כי זה יש לו ימים וזה אין לו רק בכלל שנות ע"ד העברה כך וכך שנים חי אבל תקצורנה כשיתחלקו בפרטיות והבן.

פרק יא

פסוק כב

נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם עפ"י כי כתיב בד"ת הנחמדים מזהב וכו' ועפ"י מ"ש האלשיך בפסוק הראיני את מראיך כו' כי כל איש ישראלי יש לו צלם אלקים ע"פ כי אם בהעוותו משנה את פניו וז"ש הראיני את מראיך אם הצלם אלקים ע"פ אז השמיענו את קולך כי קולך ערב עלי אם מראיך נאוה עכתדה"ק] וידוע דזה לעומת זה ובסור זה בא זה והוא שטן הוא יצה"ר הוא מה"מ הוא שר של עשו הנקרא חזיר היער שהיא קליפת עשו והבן ועפ"י מה שכתב בראשית חכמה הובא בספר יסוד התשובה פרק א' מי שאין נקי מעונות דעסקו בתורה נחשב כאלו עוסק במקום שיש ריח רע דלא לרצון יהי' לו והנה התורה נמשלה כל מקום לאשה יפה והבן ולזה יל"פ הפסוק קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח עפ"י מ"ש בספר יסוד התשובה ריש פ"א בשם הר"ח דמי שאין נקי מהעונות ועוסק בתורה ומעורר השכינה ולא מצאה מנוח לשרות עליו אוי לו והבן ועיין בספר הנ"ל שכתב בשינוי הלשון.

פרק יב

פסוק ז

הפוך רשעים ואינם ובית צדיקים יעמוד עפ"י הגמרא בפ"ק דתענית ע"פ אל אמונה ואין עול כשם שהקב"ה משלם שכר לצדיקים וכו' מובא בהקדמת חרדים עיי"ש והמבואר דבצדיקים העונש בזה והשכר בבא וההיפך ברשעים ע"כ והיינו הפוך רשעים ועי"ז ואינם אבל ובית צדיקים יעמוד כי שם ביתם בעולם הקיים.

עוד י"ל דהנה אף הרשעים עושים מצות רק שאינן ביחוד המעשה ואין בו פנימיות כמ"ש על אמרם [ברכות נ"ז] פושעי ישראל מלאים מצות כרימון ע"ד נגלה והנסתר

[ישמח משה בראשית ותולדות ד"ה ראה ריח בני דיש הפרש בין מע"ט של צדיקים ובין מע"ט של רשעים כי המע"ט של הצדיקים המה במחשבה זכה צלולה וברורה בלתי לה' לבדו ולא כן הרשעים שכל מה דעבדין לגרמייהו עבדין ומלא פניות ומחשבות זרות והקליפה יותר מגוף הפרי והרי זה דומה לרימון דכי שקלי לגץ דרימונא היא הקליפה ששומר להפרי מיית רימונא כדאיתא ברכות דף ל"ו ע"ב כן מעשיהם של הרשעים בזולת הקליפה והפסולת אין להמע"ט קיום אצלם וז"ש מלאים מצות כרימון היינו שאינם אלא כרימון והבן וע"ד הנסתר ע"פ הליקוטי תורה פ' עקב כי מיטטרון ט"ט והוא ח"י באמצע ורימון הצדדים והתוכיות הרימון הוא חי והקליפה הוא רימון והיינו כפלח הרימון רקתך רק כרימון בלי חיות ועיין לקמן שיה"ש ד' פסוק ג'] וא"כ [כשנבדוק מעשה הרשעים] בבחינת הפוך בה [והפוך בה שהוא לשון חיפוש ובדיקה] הרי לא נשאר כלום דהרי אין בהם רק הלבושים [ובית (מלשון פנימיות) צדיקים יעמוד קיים לעד] והבן.

פסוק יט

שפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר ע"ד מ"ש הרב בעל שבט מישראל אהבת רע מטוב וכו' ע"פ מאמר רז"ל שקר אין לו רגלים לכך כל שקר שאין אמת בתחילה וכו' [ותו"ד שם כי הרוצה לספר בגנותו של חבירו מתחיל בשבח וסיים בגנות למען יאמינו לו כי התחיל בשבחו והאמת בתחילתו וסיים בשקרותו] ושפת הוא לשון התחלה כמו שפת הים או שפת הכלי והבן.

פרק יג

פסוק ט

ונר רשעים ידעך עפ"י העקרים [מאמר ג' פ' כ"ח] מ"ש בפ' כי כר מצוה [שהתורה מכונה בשם אור שהוא מכוון לעצמו ותכליתו אבל המצוה אינה מכוונת מצ"ע והמעשה אשר בה, כנר שאינו מכוון מצד עצמו אלא מהצד האור הנמשך ממנו וכן המצוה כוונת עשייתה מצד ההודאה שהוא העבודה אל השי"ת שהוא האור הנמשך ממנו זה תורף דבריו עיי"ש בארוכה] והיינו עד"מ שהכוונה של רשעים לא להנמשך רק כמו בהנר שהאור יכלה השמן וידעך ששוב לא יהי' לו במה להאחז ונכון.

פסוק יב

תוחלת ממשכה מחלת לב ע"ד דהצדיקים דבלבא תליין יודעין זמן הקץ [עיין ישמח משה הפטורת נצבים דף קמ"ב] א"כ לא הוי ממשכה לגביהן והנה מובן דאלו שיש להם לב טהור וברור ונקי וטוב הרי הוא מאלו דבלבא תליין דהרי נאמר ה' צלך וא"כ זה שאינו מאלו דבלבא תליין הוא משום שהלב שלו חולה בחולי הנפש ועפי"ז מבואר הפסוק דזה שיש לו תוחלת ממשכה הוא מחלת לב ר"ל דהוא משום שהלב שלו חולה ודו"ק.

פרק יג

פסוק יז

מלאך רשע יפול ברע וציר אמונים מרפא עיין מ"ש הגאון מהר"ז בדרוש א' ולי נראה ע"פ מ"ש על הזוהר במאן דאישתעי בבי כנישתא מלבד הפשוטי שזה מרד גדול נ"ל עפ"י דברי הגאון מהר"ז דרוש א' באם פגע בך מנוול זה משכיהו לבהמ"ד כי לא יוכל לכנוס רק אם הוא תוך גופו וכו' והנה זה לעומת זה ושכנתי בתוכם כו' והבן וא"כ מי שאל זר בגופו לא יגור במגורו רע ולית ליה חולקא והבן והנה אמרו חז"ל ואין רעה אלא גהינם שנאמר וגם רשע ליום רעה והנה מבואר בזוה"ק דאילין דמהרהרי בתשובה כתיב בהו מוריד שאול ויעל כו' והוא ע"י נשמות הצדיקים המוכיחין והנה מבואר דמי שאין אל זר בגופו רק הוא שלוחו עדיין יש לו לב בשר ומועיל דברים היוצאים מן הלב שנכנסים ללב משא"כ מי] [שאל זר] בגופו וכבר הי' לאבן כמו שכתב בנבל [שמואל א' כ"ה ל"ז והוא הי' לאבן] ועפי"ז יתבאר מלאך רשע יפול ברע רק וציר אמונים מרפא והבן.

פסוק כג

יש נספה בלא משפט ידוע אמרם ז"ל והיא תמוה מאוד מי זה אמר ותהי ה' לא ציוה ואם מהמ"ו טעה כמבואר במסכ' חגיגה דף ד' ע"ב] הלא עיני ה' משוטטות בכל הארץ והנ"ל כי יש משפט מב"ד של מעלה והמה העומדים על הפקודים לצוות לשלוחים לעשות דין ולפעמים חכמתו מחייב עניין נעלם שאינו עפ"י ב"ד של מעלה וגם מהם נעלם כי מאוד עמקו מחשבותיו ית' והוא ית' בעל הסיבות מסבב ע"י איזה סיבה אם ע"י טעות ממהמ"ו או ע"י סיבה אחרת כרצונו אבל הכל בהשגחתו ית' [בלא משפט הב"ד של מעלה] והבן כי הוא נכון בס"ד.

פרק יד

פסוק כג

בכל עצב יהי' מותר ודבר שפתים אך למחסור נ"ל כי בוודאי מה שאדם עצב על גליות ישראל וחורבן בהמ"ק דהיינו עצב הראי' יהי' מותר דהיינו כמו שאמרו רז"ל כל המתאבל על ציון זוכה ורואה בנחמתה ויהי' מהנשאר בציון והנותר בירושלים הנאמר בישעי' אך ודבר שפתים דהיינו שמדבר רק בשפתיו קינות על חורבן בהמ"ק ואינו מעיר לבו כלל אך למחסור אין זה אלא מחסר ומגיע לעצמו באמירתו ויותר טוב ממנו זה שלא אמרן כי זה אינו מעיר את לבו ע"י היסח הדעת ושכחה משא"כ זה שמזכיר בפיו ולא יעצוב בלבו הרי נראה בפועל כי אין חושש על זה כלל ברוע לבו והבן.

פסוק לד
צדקה תרומם גוי אלו ישראל עפ"י מה שכתבתי דבחינת ישראל הוא רק ע"י אחדות שביניהם [בישמח משה פ' בשלח ד"ה עוד במדרש מה ראה ישראל באים וכו' ותו"ד כי יעקב נקרא ישראל כי שרית עם או"א ותוכל וזכה לזה כי הי' בו כל המדות וכל מיני שלימות ואח"כ נתחלק בחינתו לי"ב שבטי ישורון ואח"כ לש"ר צינורות אלו ש"ר נפשות ישראל ובכללם נמצא כל הטובות והשלימות ואז נקראו ישראל על שמו עיי"ש] והנה צדקה מורה על האחדות שצר לו בצערו של העניים והבן.

פרק טו

פסוק א
מ"ענ"ה ר"ך י"שי"ב ח"ימ"ה ר"ת ירח"ם ס"ת הבכה רווח דהבכי' מעורר רחמנות.

פרק טו

פסוק ח
זבח רשעים תועבת ה' ותפילת ישרים רצונו ע"פ מ"ש מהר"מ א"ש בפ' עקב ברוך תהי' מכל העמים וסמוך לא יהי' בך עקר עיי"ש [וז"ל בספר כתנות אור דהא עשו נתברך בברכה על חרבך תחי' ויעקב נתברך בקול קול יעקב בזמן שקול קול יעקב אין ידים ידי עשו וגם אמרינן בפ' הניזקין אין לך תפילה שמועלת שאין בה מזרעו של יעקב והידים ידי עשו אין לך מלחמה שנוצחת שאין בה מזרעו של עשו ואיתא במדרש לא יהי' בך עקר שלא תהי' תפילתך עקורה ולפי"ז כשאין תפלת ישראל עקורה אנן מבטלין הברכה של עשו כיון שהקול קול יעקב אין ידים ידי עשו וזה חיבור הפוסקים ברוך תהי' מכל העמים אך שלא תאמר הא עשו נתברך בברכה על חרבך תחי' ואנן אין לנו בברכה זו ולכך קאמר הכתוב לא יהי' בך עקר שלא תהי' תפלתך עקורה וכשהתפלה אינו עקורה אז אין הידים ידי עשו ונתבטל ברכה של עשו א"כ שפיר אנן ברוכים מכל העמים ע"כ] והנה כתיב זבח לה' בבצרה וההיפך זבח רשעים דהיינו חרבו של עשו תועבת ה' ואיך יתוקן, ותפילת ישרים רצונו, שרצונו מסכים לתפילת ישרים שהם בני ישראל ועמך כולם צדיקים וא"כ ממילא בזמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו והבן.
עוד יתבאר זבח רשעים תועבת ה' ותפילת ישרים רצונו ופ' ט' תועבת ה' דרך רשע ומרדף צדקה יאהב כי י"ל מאחר דאמר דאפילו זבחן של רשעים תועבה מכש"כ דרך רשע עצמו וע"ק הלא פשיטא הוא דדרך רשע שנוא לפניו ית"ש ומרדף צדקה יאהב לפניו ית"ש ומה השמיעני החכם מכל האדם ברוה"ק בזה ועוד י"ל בפ' הראשון דראוי לומר דבר והיפוכו דזבח צדיקים רצונו והנ"ל עפ"י מ"ש הרא"ש ז"ל באורחות חיים סי'

ס"ט וז"ל רצה באשר ירצה יוצרך ישמח בחלקך הן רב הן מעט והתחנן לפניו להטות לבבך לעדותיו ובשאר דברים השלך על ה' יהבך עכ"ד ביאר הדברים עפ"י מה שאמרתי בביאר אמרם ז"ל ת"ר המתפלל צריך שיכוון את לבו לשמים [עיין תפל"מ תהלים יו"ד פ' י"ז אופן ב' כוונתו שכל עיקר מגמת תפלתו על מה שנוגע לשמים לכבודו ית"ש שיתקדש שמו בעולם וכאשר פי' בתפל"מ תהלים י"ח בצר לי הנוגע לי לעצמי אקרא לה' ואל אלקי מה שנוגע לכבודו ית"ש אשוע] ועפי"ז אך אל אלקי' דומי' נפשי ממנו ישועתי דקשה פשיטא שכל הישועה רק ממנו ואין להתפלל רק אליו רק דר"ל שרק הנוגע לו ית' אני מצפה ומתפלל וממנו ישועתי ע"ד נגילה ונשמחה בישועתיך וכן אני אל אלקים אקרא וה' יושיענו והבן והנה תפלה מצוי בכל עת וזבח הוא על דבר גדול והנה תאות רשעים רק רע ולפעמים מכניעים עצמם ומתפללים ואף קרבן מביאים כדי להשיג מבוקשתם ואפילו גנבא במחתרתא וכו' ועפ"י דאיתא בשם הק' הריבש"ט עה"פ רצון יראיו יעשה וכו' [כי מצד האמת אין ליראים האמיתים שום רצון מחמת הבטחון והאמונה החזקה שאומרים כל מה דעביד רחמנא לטב עביד והקב"ה מבקש בתקנתם יותר ממה שהם מבקשים רק דקוב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים עושה להם רצון כדי שיתפללו לפניו ויעשה להם מבוקשם וז"ש רצון יראיו יעשה דהיינו שהוא עושה הרצון ואת שועתם ישמע כדי שישמע שועתם ויושיעם ודפח"ח ועיין תפלה למשה תהלים ק"ל ז' אופן ג'] והיינו זבח רשעים תועבת ה' ר"ל דלא מבעי' תפלתם אלא אפילו דבר גדול עושים להשיג תועבת ה' וזה תכלית הזבח ובישרים גם תפלתם המצוי' הוא רק לעשות רצונו ורצונו הוא תכלית התפלה והפסוק השני הוא פי' מפורש על הפסוק א' כמו שפירשתי דלא תטעה לפרש כפשוטו דכוונת הפסוק דהזבח בעצמו הוא התועבה לזה אמר תועבת ה' דרך רשע שרוצים להשיג ע"י הזבח ואח"כ מפ' לסיפא דקרא על ראשון ראשון וכ' ומרדף צדקה ר"ל דתפלת ישרים הוא לרדף צדקה יאהב ר"ל מה שהוא אהוב לפני השי"ת ר"ל רק כדי לעשות רצונו האהוב לו ית"ש והבן.

עוד יתפרש ותפלת ישרים רצונו פירוש א' כי העבודה זו תפלה של הישרים הוא רק צורך גבוה ורצונו ית' ולא צרכי עצמו, פי' ב' כי רצון יראיו יעשה וא"כ הוא רק רצונו ית' ולא רצונם, פי' ג' כמשמעו כי הקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים, פי' ד' כי הדביקות של ההולכים לדרך הישר הוא רצונו אבל לא בעלי עבירות כי אינו רוצה דביקותם והבן [ותפלה לשון דביקות משורש נפתולי וכו' נפתלתי עם אחותי]:

פסוק כד
אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה עפ"י המבואר בספר עבודת הקודש מ"ש סי' רי"ב מעניין ל"ב אלף שבילין מוקשי מות רק שביל אחד יש נקרא אורח חיים וכל שבילין ההם לבד מאורח חיים נמשך לשאול עיי"ש ועפ"י מה שנגלה לי דלמארי דרזין מהאר"י זצוק"ל להם הדרך ישר לעלות למעלה וידוע דהם המשכילים הנאמר והמשכילים יזהירו כזוהר וכו' והיינו אורח חיים למעלה למשכיל כנ"ל למען סור משאול מטה כנ"ל.

פרק טז

פסוק א
לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון עפ"י דרך שאמר רחב"ד אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל

פסוק ז
ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו במד"ר פ' נ"ד נ"ד אר"ב אלו יתושים ופרעושים וזבובים ונ"ל טעם על מציאת זבובים מפני שהקב"ה עושה שליחותו בהם בזמן מן הזמנים כמו באופה של פרעה שע"י נצמח גדולת יוסף וכל העניין של ירידת מצריים ועניין פילגש בגבעה וע"י הכירה שונמית באלישע כי איש אלקים קדוש הוא והי' נחת להצדיק עי"ז בניית' עלית קיר קטנה ומטה וכסא ושולחן ומנורה והכל נברא בשביל זה לצוות לזה דהיינו בשביל הסגולה שבסגולה ויש לכוין הטעם של המדרש ג"כ לזה והבן וגם שע"י זבובים יתושים ופרעושים יכול אדם לידע אם צדיק גמור הוא כמובא במדרש הנ"ל:

פסוק טו
באור פני מלך חיים עפ"י השמ"י בסי' ל"ד הביטו אליו ונהרו עיי"ש [ע"פ המדרש מפני מה ישראל צועקין ואינן נענין שאינם יודעים שמו של הקב"ה שנאמר כי ידע שמי יקראנו ואענהו ורומז על מעשה הצדקה כי ע"י הצדקה נתקרב שם הוי' ב"ה וזש"ה דרשתי את ה' בנתינת הצדקה ולכן עננו ומכל מגורותי הצילני ומפ' הזוהר שמי שנותן צדקה מזיקין בדילין ממנו כי צלם אלקים על פניו וזהו הביטו אליו אל העני לרחמו ונהרו ר"ל אור פני צלם אלקים עיי"ש] ומ"ש שם במדרש מפני שאין יודעין שמו יש להוסיף נופך כי ידיעה הוא לשון קירוב כמו וידע אדם וכמו כי ידעתיו כמו שפירשו דהיודעו מקרבו ועיין בסי' י"ד מ"ש על אמרם גדולה צדקה ששקולה ככל המצות שנאמר והעמדנו עלינו מצות מצוה לא נאמר אלא מצות עיי"ש [ותו"ד שם עפ"י האר"י ז"ל כי מצות צדקה נרשמת במצח האדם ומאירה בפניו כל ימי השבוע ולא נדחית אורה מפני מצוה אחרת

משא"כ מצוה אחרת שנדחית אורה מפני מצוה השנית וזה סוד וצדקתו עומדת לעד ובזה מדויק והעמדנו עלינו מצות כי העמידו מצות צדקה שעומדת בעשותו ג"כ מצוה אחרת ונמצא שני מצות מאירים ועומדים בצלמו עיי"ש בארוכה] והנה כתיב וצדקה תציל ממות והיינו באור פני מלך היינו בצדקה שהוא אור פני מלך דהיינו הארת צלם אלקים חיים וכו' כנ"ל:

פרק יז

פסוק טז

למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין ע"פ שהחמירו חז"ל בעונש ע"ה ואמרו חז"ל שנה ופירש שקשה מכולם והטעם כי אם ע"ה שונא ת"ח אינו יוכל כ"כ לפעור פיו נגדם ולהתלוצץ בהם והנה דורשי רשימות אמרו דלכך התחלת התורה בבי"ת וסיימה בלמ"ד והוא ב"ל להורות אף מי שסיים התורה אם לא יחזיר אחרי' הוי בל דהיינו כלא ובל לשון כלל עיין בשפת אמת סי' ח' פ' כ"ט ואני אומר כי אם חוזר למפרע הוא אותיות לב כי אז לב נבון ימצא והיינו (ביקש לץ) [למה זה מחיר ביד כסיל] דהיינו זה שאינו חוזר למידו כאמור ששנה ופירש לקנות חכמה במה ששנה פ"א ולב אין רק בל ודו"ק ועוד בדרך זה באופן אחר קצת ולב אין היינו האותיות שראוי להיות לב אצלו הוא אין דהיינו ב"ל ודו"ק:

פסוק יז

ואח לצרה יולד שאין לו מובן כי ראוי לומר יעזר והנ"ל כי יש בזה דבר חכמה כי כבר אמר דוד חסד ומשפט אשירה וידוע מה שדרשו חז"ל בין חסד בין משפט אשירה וכן בפ' בה' אהלל דבר באלקים אהלל דבר וכן אמרו רז"ל בכל מאודך בכל מדה ומדה וכו' וכל מה דעביד רחמנא וכו' ואין רע רק מעשה האדם והבן זה ונ"ל רמז יפה לזה כי מילת אח אשר שורשו אח יש לו שלשה פנים לשון שמחה ולשון צער ולשון אחד עיין בקונקרדאנצי' בשורש אח והנה זה מורה כי צער ושמחה אחד והבן וכל שיתופיו אחד וזה ואח לצרה יולד דהיינו להביט אז בתיבת אח להורות כי הכל טוב ואין להכאיב לב רק לשוב והנה הטוב שיש ברע הוא לעוררו להצילו מבאר שחת שאול ואבדון ולהחליף עולם עובר בעולם עומד ונאמר בו העמיק הרחיב מדורתה [ישעי' למ"ד] כי בערה כאש רשעה [ישעי' ט'] ע"כ לרמז זה אח ג"כ לשון מדורה ואש להורות כי הצער לעומת המדורה והבן.

ועפי"ז יתפרשו הפסוקים כי אם החילוף הזה לאדם חכם הלא מבין ושם אל לבו אבל הכסיל אין משים אל לבו וברשעתו עומד לזה אמר למה זה מחיר לשון חילוף ביד כסיל לקנות חכמה לשוב מדרכו הרעה ולהטות א"ע להאמת ולב אין עד"מ שאינו משים אל

לבו כלל כמו שאין לו לב כלל בכל עת הן עת שחוק והן עת ספוד אוהב הרע היינו לעשות כי אין מבין ובאמת ואח לצרה יולד כאמור ואח שהוא לשון אחוה הוא משורש אחר כמבואר שם:

פסוק כח

גם אויל מחריש לחכם יחשב עפ"י מהרמ"ש שומעים חרפתם [של המחרפים] ואינם משיבים, עליהם הכתיב אומר ואוהביו כו' [היינו שהמחרף אומר נגעי עצמו וחסרונו והי' יכול להשיב לו הלא מום שבך הוא ועכ"ז מתאפק ואינו משיב] ע"ע וכאן אשמעינן שגם אם אויל מחריש לחכם [שאינו יכול להשיבו בשום חסרון] מ"מ יחשב ואינה כאפס וכאין וק"ל.

פרק יח

פסוק ד

מים עמוקים דברי פי איש נחל נובע מקור חכמה כ"ל עפ"י שדרשו ז"ל במקום אחר איש זה משה שנאמר וגם האיש משה וע"פ מ"ש היע"ד [ח"א בדרוש ח'] כי משה הוא המקור של השפעת חכמה וכל מה שנשפע לכל חכמי דור ודור נשפע על ידו כי מתדבק בהן ולו לבדו נתנה פלפול התורה והוא נהג טוב עין ונתנה לישראל ע"כ והיינו מים עמוקים ר"ל כל החדושים עמוקים הוא רק דברי פי איש זה משה כי הוא נחל נובע מקור חכמה והבן.

א"י בדרך שפי' בשפת אמת שם עפ"י אמרם אינו דומה שומע מפי תלמוד לשמוע מפי רב עיי"ש [הספר אינו תח"י ואולי כוונתו שהשומע מפי הרב הדברים עושים רושם גדול כמאמר הכוזרי כי דברים היוצאים מפי איש האלקי יקדחו הניצוצות בנפשות השומעים וישיבו למאורות בלבותם ולא כן השומע מפי התלמוד אשר שמעו הוא רק כמאסף מים אל מקום עמוק ועומדים שם] ועפ"י מ"ש במקום אחר אני חכמה שכנתי ערמה [עיין לעיל ח' י"ב ובישמח משה הפטורת תולדות כי ערמה שורשו ערום ולכך נקראו תלמידי חכמים ולא חכמים כי חכם הוא מי שהוא חכם בעצם וזה א"א בעודו בגוף רק אחר הפרידה יתעצמו עם החכמה והיינו תלמידי שלומדים א"ע שיהיו חכמים בעצם אחר הפרידה והנה אה"ר קודם החטא הי' חכם בעצם ואחר החטא נתלבש בכתנות עור ונעדר ממנו שם החכם וז"ש אני עצם החכמה אם שכנתי ערמה כלו' ערום בלי לבוש החומרי כ"א כתנות אור באל"ף ומי שהוא במדריגה זו טוב לשמוע ממנו כאמרם אינו דומה שומע מפי הרב לשומע מפי התלמוד ולכך קבל משה את התורה כי הי' כלו טוב והיינו שפתי כהן זה משה שהי' כהן ישמרו דעת היינו שלא נהנה מעה"ד לכך ותורה יבקשו

מפיהו דייקא עכת"ד שם] ועפי"ז יתבאר היטב יותר נכון כי לדברי שפת אמת קשה למה כינה התלמיד בשם תלמיד אף שאומר חידושין [אך לדברי כל זמן שלא נתעצם עם החכמה ואינו רק תלמיד שמלמד א"ע להתעצם עם החכמה ויקרא חכם בעצם וא"כ אם שומע מפי תלמיד שאומר בשם אמרו הוא כמים עמוקים המכונסים ועומדים דברי פי איש שאומר בשמו וק"ל] וא"כ הוא בדמיון מים עמוקים משא"כ מקור חכמה הוא נחל נובע והבן.

פסוק כא

מות וחיים ביד לשון כי הדבקות היינו החיות כנאמר מפורש ואתם הדבקים כו' והמות היינו הפרידה כי ידיעת הפכים בשוה.

פרק יט

פסוק כג

ושבע ילין בל יפקד רע נ"ל כי המתענג על ה' בעוה"ב היא השביעה האמיתת לנצח משא"כ שביעת עוה"ז שהוא רק לפי שעה ומה שנאמר עבדי יאכלו וישבעו קאי על השביעה בעוה"ב לחזות בנועם ה' והיא האכילה הרוחנית כעניין שנאמר ויחזו את האלקים, ויאכלו וישתו וכן יאכלו ענוים וישבעו ולינה נאמר על הלינה בקבר שלן עד הבקר שהוא עת תחה"מ הבקר אור וכתיב כי טל אורות טליך ונדרש על טל של תחי' במס' כתובות וכן אמרו דורשי רשומות בפסוק ליני פה הלילה וכו' עיין בזוהר חדש על רות והנה כל איש או אשה מישראל אשר לא נשמע עליהם שום דבר רע מעולם הגם שלא נשמע כלל לא רע ולא טוב מ"מ כיון שלא נשמע רע הוא כשר וישב ולא עבר עבירה וכו' ומטוב ה' ישבע והיינו ושבע ילין מטוב ה' ילין בקבר בל יפקד רע ר"ל זה שלא כשמע ולא נפקד ולא נזכר עליו שום רע מעולם.

ועוד יש לפרש [תהלים כ"ב] יאכלו ענוים וישבעו עפ"י המדרש כונן על הפ' יתן למכהו לחי ישבע בחרפה [עיין ישמח משה פ' מצורע כי השותק למחרפיו וסובל אינו צריך להתענות כי אחז"ל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו וזה ישבע ויאכל וא"צ להתענות בחרפה שסובל] וג"כ יש לפרש עפ"י מ"ש שם לפרש ישבע בחרפה עפ"י הם מדקדקים על עצמם עד כזית וכו' [כוונתו שהקב"ה נושא פנים לישראל כמאמרם ז"ל במה שמחמירים ע"ע עד כזית וזהו שסובל חרפתו ואינו משיב א"צ לנשיאת פנים מטעם זה כי מודדין לו כמדתו שמעביר על מדותיו ממילא א"צ להחמיר ע"ע עד כזית כי אם יאכלו ענוים וישבעו] והבן.

פרק כ

פסוק ו

רב אדם יקרא איש חסדו ואיש אמונים מי ימצא עיין בדרשת מהראלנ"ח מה שפי' ולי נראה להוסיף נופך דאיש חסדו היינו או שקבל איש חסד ממנו או שמצפה לקבל חסד ממנו ועיין דרשות מהראלנ"ח בפ' וירא ולפי"ז הפ' רב אדם ר"ל הרבה בני אדם או רוב בני אדם יקראו איש חסדו יקראו לו לאכול לחם כעניין שנאמר קראן לו ויאכל לחם ולסעודה והוא מיסב בראש הקרואים ואיש אמונים שמאמין בהשי"ת כי ממנו הכל ומידו נתנו לו קורא מי ימצא הן דל הן עשיר ומכניס אורחים והבן.

פסוק יד

רע רע יאמר הקונה נ"ל עפ"י מ"ש ביע"ד ח"א דרוש ז' בהא דפליגו אי אנחה שוברות כל גופו של אדם אי חצי גופו של אדם וכתב הוא ז"ל דאודא"ח הן דהא יש באדם צד רע וצד טוב והנה הנכון לקבל הן מדה טובה הן ההיפך ח"ו באהבה ולחשוב כי הכל לטובה רק בשלו מחויב לקבל באהבה ולא להצטער משא"כ בשל אחרים אדרבה מצוה לצער בצרת חבירו ולפי"ז בדידי' אנחה שוברות חצי גופו של אדם דהיינו חלק הרע לבד ובשל אחרים שוברות כל גופו של אדם היינו גם חלק הטוב עכ"ד והנה בכל אדם יש צד הרע מעצמו מעת הולדו, אך זה יקרא רע מי שקונה הרע בבחירתו ומגביר הרע על הטוב והנה הטוב לא יאמר רע כי נחשב אצלו הכל לטובה רק רע רע יאמר מי שהוא רע אומר רע וש"ת בכל אדם יש צד רע לזה אמר הקונה.

פרק כא

פסוק ל

אין חכמה ואין תבונה לנגד ה' ר"ל למי שהוא נגד ה' דודאי אין לו חכמה כו' והבן.

פרק כב

פסוק ו

חנוך לנער עפ"י דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה עפ"י מ"ש בתהלה לדוד [כוונתו כי התהלה כפי ערך המשיג ולא לפי המושג הבוית"ש ז"ש תהלה לדוד כפי ערך שהשיג דוד ולא לפי ערכו ית"ש כ"א ארוממך א' המלך לפי ערכך אצטרך ואברכה שמו לע"ו לבלי לסיים כלל וזה א"א לבו"ד שיש לו סוף ע"כ התהלה רק לפי ערך קוצר השגתו, ועיין תפל"מ תהלים למ"ד פסוק א'] ור"ל חנוך לנער עפ"י דרכו אף שאינו בתכלית השגה כיון שלפי דרכו שמחייבו שכלו יצא י"ח אין השי"ת חפץ יותר ולא תאמר למה זה ומה מועיל כיון שאינו כלל בדרך השגה האמיתי לזה אמר גם כי יזקין ויחכם לא יסור ממנה מבחינה זו דעפ"י דרכו והבן כי נכון הוא בס"ד.

פרק כה

פסוק ב

כבוד אלקים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר שמים לרום וגו' נ"ל כפשוטו עפ"י המדרש [ב"ר פ' י"ב] אחרי מלך ב"ו אי אתה יכול לעמוד [אחרי ממ"ה הקב"ה אתה יכול לעמוד אתמהה] עיי"ש וזה ק"ו ב"ב של ק"ו כבוד אלקים דייקא שא"ת לו ית' וכבודו הוא הסתר דבר, וכבוד מלכים שהם בו"ד וגם כבודם חקור דבר ומ"מ שמים לרום וכו' [ולב מלכים אין חקר ומכש"כ שכבוד אלקים הוא טמיר ונעלם באין מבין סתרו והסתר דבר]. **באופן** אחר עפ"י דאיתא שם במדרש ב"ר הנ"ל ע"פ הן אלה קצות דרכיו וגו' ועיי"ש בנזה"ק [ותו"ד בכוונת המדרש כי שמים וארץ דכתיב בהו אלה תולדות השמים וכו' הם רק קצת דרכיו בהיות עוד עולם העליון המכוון נגד עולם התחתון ולפיכך מי יוכל להטיל בו שמץ דופי בהיות שורשו הרוחני נעלם ממנו כי אפילו על סדורו של רעם שפעמים בא בחוזק ופעמים בנחת א"א לעמוד כי הוא עמוק מי ימצאנו ואין בכח שכל אנושי להשיגו על בוריו כראוי ואמר נתבונן אין כתיב כאן וכתיב מי יתבונן לשון יחיד שאפילו יחידי הדור היודעים רמיזו והגיונו על דרך כלל מ"מ אין יכולים לעמוד על סידורו דרך פרט ועז"א אם על סידורו של רעם א"א יכול לעמוד על סידורו של עולם שהוא יותר נפלא עאכו"כ] והנה בס"י איתא עומק רום ועומק תחת והנה השמים הם הדוגמא של עומק רום ככתוב בשמים ממעל והארץ הדוגמא של עומק תחת ככתוב ועל הארץ מתחת והיינו שמים לרום וארץ לעומק וע"כ כיון שהם בדוגמא עליונה א"א לעמוד עליהם וע"כ כבוד אלקים שהם השמים והארץ וכל אשר בהם כאמור השמים מספרים כבוד אל הסתר דבר והראי' דא"א לעמוד על דבר שמדוגמא עליונה כי ולב מלכים שהם בו"ד וכבודם חקור דבר אין חקר מהטעם דאיתא בנזה"ק שהוא דוגמא לשרו וכש"כ דברים שהם דוגמא לעניני אלקים, קדושים ויקרים כאלה והבן.

[**על** הב"ר הנ"ל] אם על סידורו של רעם א"א יכול לעמוד ר"ל מה שהברק נראה קודם הרעם ודו"ק. א"י כבוד אלקים הסתר דבר ר"ל שלכבוד השי"ת צריך להסתיר דאין לך בנין בלא סתירה כמבואר בספר הקדוש הקנה בכמה מקומות והריסה דמעיקרא אף שהוה סותר ע"מ לבנות במקומו מ"מ בזוהר עליון לגודל ערכם פוגם בעת הריסתו עד"מ שכ' בכל עת יהי' בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר והבן. או הסתר לשון סתירה והבן.

פסוק כא

אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא. השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך ודרשו רז"ל אל תקרי ישלם לך אלא ישלימהו לך והנה דרכי בכל אל תקרי ידוע [שהדרש יוצא מעומק הפשוט] וגם לפרש גוף הפסוק בענין הפשוט והנ"ל עפ"י כי

אכילה אצל הצדיקים משלהם מקנה איכות קדושה ויוכל להחזיר אדם למוטב כי שרי' רוח קדושה על כל אשר להצדיק כי נגע לא יקרב באהלו ונגע הוא ס"א ואין ריקות בעולם והבן ושמעתי הוכחה ממה שאמרו רז"ל גזרו על פתן משום שמנן וכו' וידוע דמדה טובה מרובה וכו' ולא נפלאת היא דהא אמרו רז"ל] כל הנהנה מסעודה שת"ח שרוי בתוכה כאלו נהנה מזיו השכינה ובהקדים מה שפ' הבינה לעתים [דרוש נ"ו] בפ' ברצות ה' דרכי איש וכו' [כשדרכי איש הם מודרכים ומרוצים את ה' הנה לא יספיק בהיותו הוא בעצמו שלם בדרכיו ובמעשיו אבל צריך שאיש זה גם אויביו של ה' הם הרשעים ישים כל השתדלותו להשלים אתו ית"ש] והנה אמרו חז"ל הכשילם בעניים שאינם מהוגנים שלא יקבלו עליהם שכר והנה בפ' ערבי פסחים דף קי"ג ע"ב דרשו בפ' כי תראה חמור שונאך ה"ד אי שונא עכו"ם הא שונא שאמרו שונא ישראל ולא שונא או"ה אלא פשוטא שונא ישראל ומי שריא למסניא הא כתיב לא תשנא וכו' אלא זה שראה בו דבר ערוה וכו' עיי"ש ועפי"ז יתבאר כיון דאמר אל תקרי ישלם דהא שונאך ע"כ צ"ל ג"כ כמו שם שמותר לשנאותו וא"כ אין כאן שילום [דהוא עני שאינו הגון] א"ו דע"י כך ישלימהו לך דהיינו שיחזור ג"כ למוטב כמוך [ע"י שיאכל ויהנה ממאכל הצדיק ויתעורר בו ע"י כח האכילה רוח קדושה וטהרה] וא"כ שפיר ישלם לך:

והנה שונאך דמשמע דוקא שונאך [ולא שנוא של כל ישראל] כקושית הגמרא שם נ"ל דל"ק כאן דמדבר אל יראי ה' שהם ישנאוהו וכמו שנאמר תכלית שנאה שנאתים ואף שראוי לכל לשנאותו מ"מ ההמון אינם עושין כראוי ושם בש"ס לא מצא לשנויי כך דהמצוה לכל המון ישראל נאמר והבן. כי גחלים אתה חתה על ראשו ר"ל על שרשו שברע א"י על מרירות שבו כמו ראש ולענה דהיינו ג"כ צד הרע שבו והבן.

פרק כו

פסוק ד

כתיב אחד אומר אל תען כסיל כאולתו וכתיב א' אומר ענה כו' ל"ק כאן בד"ת כאן במילי דעלמא ר"ל כאן שיש לו להשיב בד"ת כאן שאינו יכול להשיב רק במילי דעלמא בסברא בעלמא שעי"ז לא יודה הסכל ומ"מ האמת יורה דרכו והבן.

פרק ל

פסוק כא

תחת שלש רגזה ארץ ותחת ארבעה לא תוכל שאת תחת עבד כי ימלוך ונבל כי ישבע לחם תחת שנואה כי תבעל ושפחה כי תירש גבירתה עיין בעקדה שער תשעה וחמשים מה שפירש ולי נראה תחת שלש רגזה ארץ דרך כלל היינו הנך דחשיב אח"כ דרך פרט

תחת עבד ס"מ וכחותיו כי ימלוך בעוה"ר וזה בא ע"י עבד דלתתא [הוא הגוף שימלך על הנשמה שהגוף צ"ל עבד להנשמה] וק"ו הדבר ממה שאמר שמואל ודעו כי רעתכם רבה כו' על מה ששאלו אחד מאחיהם הטוב והמובחר כמו שנבחר שאול הצדיק עאכו"כ תחת עבד ס"מ והנה כבר נטל כל שלשה כתרים כו' וכמה כתרים מתפלות וכו' ונבל היינו הס"א דידוע דשרי' באתרא דטינופת ולכלוך כמבואר בזוהר בכמה מקומות כי ישבע לחם דכל השפע יונק וסעודתא לכלבא איתמסר וכמבואר בזוהר וכמו שאמרו חז"ל מנין שכל הסעודה קרוי' על שם לחם כמו שנאמר בלטשאצר עבד לחם רב, תחת שנואה דא לילית הרשעה כי תבעל בעוה"ר בחזיון לילה כמו שדרשו האחת שנואה דא לילית וע"ז ושפחה כי תירש גבירתה כ"י השפע של השכינה יונקת אוי ואבוי ותחת ארבע לא תוכל שאת כי אם מושלים ח"ו ארבע קליפות המבואר בסוף ספר הקדוש עץ החיים לילית אגרת רהב (מחלת) [נעמה] והם ממונים על ע"ז ג"ע ש"ד וגזל ודאי לא תוכל שאת כמו שביארתי במקום אחר הנכשל בכל אלה שוב אין לו שום אחיזה בקדושה.

פסוק כו

ותורת חסד על לשונה דהנה התורה נקראת תורת אמת ונקראת תורת חסד נ"ל כי ממה שדרשו ואהי' אצלו אמון שעשועים יום יום שהתורה קדמה אלפי' שנה מבואר כי יש פירוש להתורה עפ"י סוד אשר הי' נכון הפירוש הזה קודם הבריאה רק על הנאצלים, והוא עיקר הפירוש מעת התהויתה, והבריאה היתה שהשפיע ית"ש מהנאצלים העליונים דוגמתן למטה בהשתלשלות אלף אלפי אלפים, וזה אמרם במ"ר הביט בתורה וברא העולם דהיינו באורות הנאצלים שהוא כוונת התורה והשפיע דוגמתן למטה כמבואר באלשיך ר"פ בראשית ואחר הבריאה יתכן הפירוש שע"ד הפשוט ג"כ וא"כ התורה שע"ד הפשט נכנסה בהתורה בעת הבריאה והקדומה אלפי' שנה הוא ע"ד סוד ונקראת תורת אמת, כי הוא עיקר יסודה ואמיתותה והתהויתה אבל בהפשט נתלבשה בעת הבריאה והיא רק לבוש כמו הגוף שהוא לבוש להנשמה ונקראת תורת חסד שהלבוש הזה הוא חסד לבאי עולם שיוכלו להתפס בה, וגם הוא ע"י הבריאה, והבריאה הוא בחסד כנאמר עולם חסד יבנה, וגם מבואר ברמב"ן על התורה בפ' קטנתי מכל החסדים ומכל האמת כי חסד היינו לפי שעה ואמת היינו מה שהוא קיום נצחי עיי"ש גם לדברינו כן הוא כי ע"ד הסוד הוא מעת היותה לנצח משא"כ ע"ד הפשוט הוא רק לעולם כל ימי עולם כל זמן משך התקיימות הבריאה משא"כ אח"כ עיין ב"ב פרק הספינה אימת בהמות בהררי אלף בטוחי' בזמן שהירדן מגיע לפיו של לויתן עיי"ש בפירוש של הרשב"א בח"א ועל כן אברהם שמדתו חסד ותורת חסד שייך לו, קיים ע"ד

הפשט גם קודם מ"ת כאמרם קיים אברהם כו' אבל יעקב שמדתו אמת ותורת אמת שייך אליו קיים הכל ע"ד הסוד קודם מ"ת כמבואר בפיצל המקלות ועל כן לא קשה מה שנשא שתי אחיות וע"כ בלי מצרים ירש כי הוא א"ס נצחי בלי גבול ותורת אברהם נתלבש בעת הבריאה על כן נרמז בהבראם באברהם ועפי"ז תבין כי הסוד הוא נשמת התורה והפשט הוא הגוף הן הן גופי הלכות וזכר לדבר כי אמת הוא ר"ת למפריע ת"ורה מ"וקדמת א"לפים ועפי"ז מבואר פירוש הפסוק ותורת חסד על לשונה כי דרשו רז"ל דבש וחלב תחת לשונך דברים שהם כדבש וחלב דהיינו סתרי תורה וכבר פירשתי בפ' הנחמדים מזהב כו' כי סתרי תורה הוא בבחינת טעם והבן [עיין ישמח משה פ' אמור ד"ה בסכות תשבו] ונחזור לדרשת רז"ל דברים שהם כדבש וחלב יהי' תחת לשונך ולא תגלה לאחרים ע"כ ממילא מבואר ותורת חסד היינו פשטית כמ"ש הוא על לשונה והבן.

איוב

פרק ג

פסוק יט

קטן וגדול שם הוא ר"ל דבעוה"ז הקטן אינו קטן באמת וכן הגדול רק שם הוא הקטן והגדול באמת והבן.

פרק ד

פסוק כ

מבקר לערב יוכתו מבלי משים לנצח יאבדו כי הזמן הילדות נקרא בקר כאמור בבקר זרע את זרעך והזקנה ערב כאמור ולערב אל תנח וכו' והחיות נקרא בוקר והפטירה ערב כמו זכור את בוראיך כו' עד שלא תחשך השמש והנה ידוע דכל עונשין העוה"ז הוא רק התעוררת [לתשובה] והיינו מבקר לערב יוכתו ע"י שלוחי השגחה לעוררם מבלי משים ר"ל אם הוא מבלי משים אל לב אז לנצח יאבדו ר"ל אובדים מה שהוא לנצח והבן, והקרא נדרש לפניו ולאחריו מבקר לערב יוכתו מבלי משים דהיינו בשביל שאינם שמים על לב וגם נדרש מבלי משים לנצח יאבדו והבן.

פרק ח

פסוק ט

כי תמול אנחנו ולא נדע כי צל ימינו עלי ארץ כי תמול אנחנו בוודאי חיים ר"ל העבר, ולא נדע העתיד, ועוד נראה דה"פ דהעתיד ווודאי מסופק אם נהיה במציאות רק תמול ר"ל העבר אנחנו ודאי היינו נמצאים וגם זה לא נדע אם הי' נחשב לחיות או לא והבן.

פרק יד

פסוק ד

[**א**] **מי** יתן טהור מטמא לא אחד כבר פירשתי כמה פירושים [עיין ישמח משה] וכעת לחדש באתי עפ"י שכתבו דורשי רשומות מה שאנו מבקשים ותן בלבינו לעזוב דרך רשע וחיש לנו ישע כי לע"ל אשר יבער רוח הטומאה מן הארץ א"כ לא יהי' דרך רשע בעולם ויקח מן הר' של רשע שהוא מאתים במספר קץ ויבא קץ הימין וישאר מן הר' יו"ד ובצירוף על הש"ע יהי' ישע והיינו ותן בלבנו לעזוב כו' וממילא וחיש לנו ישע ע"כ דבריהם הקדושים והיינו מי יתן טהור מטמא כי מרשע שהוא טמא ונתהוי מיצה"ר ומרוח הטומאה יתהוי ממנו ק"ץ יש"ע לא אחד כשלא יתאחד התיבה רק יתחלק לשני תיבות ויתפרדו כל פועלי און אז ותרם כראם קרני ויצמיח ישועה ויהי' קץ ישע ב"ב אמן.
ועפי"ז יבואר כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות [מיכה ז' ט"ו] כי ביצ"מ נאמר ולא יכלו להתמהמה כי זה לעומת זה עשה אלקים כי כנגד חמשים שערי בינה דקדושה שנבראו יש חמשים שערי טומאה והבחירה חפשית באיזה שירצה יוכל לדבק נפשו וחייבה חכמתו ית' כל זמן שלא נדבק נפשו בכל השערי טומאה יוכל לטהר משא"כ כשנדבק בכל השערי טומאה בכללו לנצח יאבד והנה אז במצרים ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם וכבר נשקעו במ"ט שערי טומאה וחייבה חכמתו ית' להוציאם מהר שיוכלו לטהר ועפ"ז פי' מי יתן טהור מטמא לא אחד משום שהאחד מהשערים של טומאה עדיין לא חל עליהם לכך נטהרו ע"כ א"כ הי' הקץ של מצרים ע"י לא אחד כי יתפרד הרשע ולא יהי' אחד והבן.
[**ב**] **ועוד** נ"ל לפרש הפסוק מי יתן טהור מטמא לא אחד עפ"י מ"ש בספר ערבי נחל בפ' בא במאמר פרעה השמר לך אל תוסף ראות פני ומה שהשיב לו משה כן דברת בזמנו דברת עיין עליו ותורף דבריו כי זה לעומת זה עשה אלקים ומג' ראשונות אין יכולת להוציא רק השי"ת לבדו לכך במכות בכורות נאמר אני יוצא בתוך מצרים עיין עליו והוספתי נופך דלכך דרשו במכות בכורים אני ה' אני ולא השליח וגם להסביר איך ידע פרעה כל זה דהנה הכל זה לעומת זה כמו שהשיב [חגיגה ה' ע"ב] ר"י בן חנניא באמרם אליו מה תהוי עלן מאפיקורסן והשיב אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתן של אוה"ע והבן והנה הקדמונים קדושי עליון הרגישו מדריגת הקדושה, כן רשעי הגוים הרגישו מדריגת הטומאה וע"כ פרעה הוא הערף בחינת אחוריים שיונק רק מאחורי הקדושה כמו שנאמר ואתה מחי' את כולם שהקליפה אין לה חיי' אם לא מהקדושה והנה וראית את אחורי הנאמר למשה הוא קדושה גמורה והטומאה יונק מעט מבחינה

זו וע"כ פרעה הבין מדריגתו בכל פעם וידע כי אין בו נ"ק רק בג"ר שבו ומשם א"א לשום אדם להוציא [כי עדיין לא נתנה רשות דא"כ יוציא מהג"ר הכולל כל הס"א ויבוטל לגמרי] ע"כ המסתכל בו אז הוא מסוכן כאמרם אלמלא נתנה רשות לעין לראות אין כל ברי' יכולה לעמוד כי הדעה בס"א הוא מסוכן עכ"ד אם כן שיהי' אז גאולה הי' צריך השי"ת להוציא מכש"כ לעתיד לבא שיתבטל הרוח טומאה וכל העולם לעדי עד שיוציא השי"ת בעצמו את בלעו מפיו כמבואר במדרש על פ' ישראל נושע בה' תשועת עולמים וכמו שמפרש [בס' יד יוסף] על הפסוק ומלאך פניו הושיעם בגלות מצרים ובגלות זה] באהבתו ובחמלתו הוא גאלם ר"ל הוא בעצמו אז וינטלם וינשאם כל ימי עולם [כשם שהוא נצחי כן גאולתו תהי' נצחית] והיינו מי יתן טהור מטמא דהיינו שכל הטהור שיש בטמא יותן ממנו אל הקדושה לא אחד אם לא אחד יחידו של עולם ב"ה והיינו דכתיב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות [ר"ל הנה"ק הנעלמים ומכוסים בג"ר דס"א שכנגדם קני קניזי וקדמוני שאין יכולת לאדם להוציאן משם מבלעדי השי"ת בעצמו] והבן.

[ג] **א"י** מי יתן טהור וכו' כי כל הדברים גם טהורים דצ"ח הם טמאים לנגד אדם הטהור המעותד לקבל הארה עליונה ודבקות אלקי וזכר לדבר כי איש טמא שפתים אנכי שאין זה טמא ממש רק לנגד העליונים משוללי זוהמת הגשם והנה ידוע כי חומר האדם נלקח בכל פעם מדצ"ח אשר משיב אותם בכוחותיו הטבעיות עצם גופו וכבר פירוש הר"ן בדרשותיו דרוש א' כי כל המציאות הוא לצורך האדם ומזונו אשר כל המורכבים משיב האדם אותם לעצם גופו וזה מצד השיתוף הנמצא ביניהם בחומר ואלו לא נברא מחומר א' משיתוף לכל מה שתחת הגלגל הירח רק שני חומרים הי' זה בכח הנמנע עיין שם והשתא יבואר מי יתן טהור מטמא לא אחד ר"ל אילו לא נברא רק [חומר] א' לבד והבן.

[ד] **א"י** עפ"י מה שביאר שם כי יש דברים בעלי חסרון בעצמם מ"מ בהצטרפם שלמים הם כמו מעלות ציבור המעורב בהן פושעי ישראל וחלבנה המעורב בקטרת שאין שלמותן זולתה ע"כ והיינו מי יתן טהור מטמא לא אחד רק ע"י צירוף והבן.

[ה] **ע"י** מי יתן טהור וכו' ולחדש באתי עפ"י מ"ש בספר נחמד ונעים שער הראשון סי"ב שהטבע הי' שהמים יהיו כדור בפני עצמו [כמו כדור הארץ וכדור הרוח והאש] וגזר יתברך שמו שיהיו כדור אחד ע"ע והנה אמרו חז"ל כל מה שביבשה טהור בים טמא וכל מה שביבשה טמא בים טהור ע"כ ועפי"ז יובן מי יתן טהור מטמא דהיינו שיהי' כאן טהור מה ששם טמא לא אחד ר"ל אם לא שיהי' שני הכדורים אחד והבן.

[ו'] **ע"י** עפ"י שרוב התשובות הם מיראה ומבואר בגמ' דזדונות נעשים שגגות וא"כ להתהפך לזכות דהיינו שינקה מן החטא וממילא ישאר מצות תשובה בידו צריך ב' פעמים לשוב והבן והיינו מי כ יתן טהור מטמא לא אחד:
[ז'] **עוד** יש לפרש הפסוק הנ"ל עפ"י שאמרו רז"ל בסנהדרין דעת אפיקורסים מי שברא טוב לא ברא רע ח"ו אבל הכתוב אומר עושה שלום ובורא רע ולכך קדושה יש בראשו ועפ"י מה שאמרתי בפ' איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וכו' והשיב את אשמו בראשו ועפי"ז יתבאר מי יתן טהור מטמא לא אחד ר"ל אם לא אחד והבן.
[ח'] **וכבר** פירשתי ג"כ הפסוק הנ"ל עפ"י מי שעבר ושנה ושילש נעשה לו כהיתר היינו שיאמר על טמא טהור לא אחד שלא עבר רק פ"א כי פעמים ושלש והבן].
[ט'] **מי** יתן טהור מטמא לא אחד כבר פירשתי עפ"י שפירשתי בפסוק אך הבל בני אדם כזב בני איש וגו' [בס' ישמח משה האזינו] והנה י"ל לישב קצת באופן אחר מי יתן טהור מטמא דהיינו שזדון יתהפך לזכות אם לא אחד ר"ל אם אין אחדות בין ישראל והבן. גם י"ל כפשוטו שבתשובה אין מסכימין הפמלי' רק הוא ית' לבד והבן.

פרק כב

פסוק כח

ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור ע"פ מ"ש בס' שמע שלמה פ' תצוה בפסוק וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב עפ"י המדרש והתרגום יונתן ותורף דבריו ע"פ הגמרא אע"פ שנטלה הנבואה מן הנביאים מן החכמים לא נטלה עיי"ש ועפי"ז פירוש הפסוק גם נביאיה לא מצאו חזון דר"ל דגם נביאיה של תורה מ"מ בשעת חימום לא מצאו חזון עיי"ש ולדעתי נראה לפרש פסוק הנ"ל לדרכו בדרך יותר מרווח עפ"י מה שהביא שם דברי הרמב"ם דאין הנבואה בשוה שנבואת הנביאים הוא על דרך חזון אבל נבואת החכמים הוא בדרך חכמה עכ"ד עיי"ש וביאורו למבין שבדרך חכמה אין ידוע שהוא בדרך נבואה שהוא שפע אלקי השופע על שכלו והשגתו דלא עביד קב"ה ניסא למגנא דמה שיוכל להשיג מצד שכלו לא יושפע עליו שפע אלקי למעלה מטבעו דהרי יוכל להשיג זה מעצמו ואם הרישל ועצלות מונעים השגתו אין הרישל והעצלות גורם השפעה אלקית כללו של דבר כל זמן שיש לו לאדם דרך ומבוא לילך באותו דרך מעצמו אל השי"ת אין משפיעין עליו מלמעלה אור אלקי להאיר מחשכו רק במקום שכלה הדרך שלו ולא יוכל לעוף שמה בשכלו כי גבהו ממנו אזי משפיעין עליו אור מלמעלה להאיר לו והנה אין ניכר וידוע לחכם הנשפע עליו כ"כ דנדמה לו שהוא שכלו והשגתו ולפעמים ההיפך דהחכם חושב שהוא שפע אלקי הנשפע עליו באמת אין זה אלא שכלו והשגתו

אבל נבואת הנביאים הוא בדרך חזון שהנביא יודע בבירור שהוא נבואה אין בו שום נדנוד ספק וידוע דחזון של נבואה לא יפול בו שום טעות ולא יפול ממנו ארצה אף כחוט השערה כמ"ש הרמב"ם בהלכות יסודי התורה משא"כ מה שמשיג אדם בשכלו מצוי בו הטעות או כלו או רובו או מקצתו ונמצא בעת השגתו אין ניכר ואינו ידוע כלל וכלל אם הוא רק שכלו מטבעו או הוא הארה אלקית השופע על שכלו רק אח"כ שנתקיים הכל נודע למפרע כי האיר אור אלקי על שכלו למעלה מהדרך שיכול לילך בעצמו ועפי"ז יתפרש הפסוק גם נביאיה לא מצאו ר"ל הגם שיש נביאי' של תורה מ"מ לא מצאו חזון מה' חזו"ן דייקא כדברי הרמב"ם, ועפי"ז יתפרש הפסוק הפונה קדים ותגזר אומר ויקם לך אז נתברר ועל דרכיך שאתה תוכל לילך מעצמך וע"ל דייקא נגה אור מלמעלה והבן כי נכון הוא בס"ד.

פרק כו

פסוק יא

עמודי השמים ירופפו ויתמהו מגערתו ר"ל אם א' אינו עושה שום דבר רע וגוערין בו הוא מתמיה שאינו יודע למה גערו בו וגם אם עושה איזה היזק קל וגערו בו בגערה גדולה מאד מאד ג"כ מתמיה כי אין כדאי לגערה גדולה כזו אבל אם א' עושה היזק מאד מאד אין ראוי לו לתמוה על הגערה אף שהוא גדול מאד מאד והיינו עמודי השמים שעליהם העולמות כולם נוסדו ירופפו בעונות ויתמהו מגערתו הן הצרות שהן גערתו ית"ש ומה זו תמוהין והבן.

פרק כח

פסוק יב

והחכמה מאין תמצא היינו מהכתר שנקרא אין, נ"ל הטעם שהכתר נקרא אין משום שמציאתו מאין עיין בש"א ט"ו ע"ב ועל שם הכתר עליון נקראו כל הכתרים אין וע"כ נקראה הכ"ע אין קדמאה. א"י והחכמה מאין תמצא נ"ל עפ"י שכתב המורה בח"א פרק נ"ט ו"ס בענין שכל השגה היא בשלילות ועפ"י מ"ש האפודי בחלק הנ"ל פרק י"ח על פסוק ונגש משה לבדו אל הערפל ע"ע ור"ל כי ערפל הוא העדר והיינו משל לשלילות והיינו והחכמה האמיתת אשר בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי מאין תמצא ר"ל משלילות והעדר כנ"ל ומבואר ממש בג' תיבות הנ"ל כל מ"ש במורה פרק ס' שם ודו"ק [עיין תפל"מ תהלים קמ' פ"ו] וכן יתפרש אני חכמה שכנתי ערמה משלי ח' י"ב] דאף שנדבר בו בהקש הדבור אבל בהשכל צריך להפשיט מן המלות כמ"ש המורה בפרק נ"ז [ועיין ישמח משה בראשית בדרוש ראשון].

פרק לא

פסוק א

ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה נ"ל עפ"י המשנה מס' זבחים פ"ב משנה ב' דרואה אף שלא הרהר עיי"ש והנה בלא הרהר לא הוי רק ראי' והרהר הוי התבוננות וה"פ ברית כרתי היינו ברית הקדוש כרתי וקלקלתי לעיני ר"ל ע"י עיני לבד היינו רק ראי' בלא הרהר ומה ר"ל ומזה יש להבין ומה קלקול יוכל להיות אם אתבונן על בתולה דהיינו בהרהר והבן.

פרק לה

פסוק יא

מלפנו מבהמות הארץ ומעוף השמים יחכמנו עפ"י אמרם ז"ל במסכת ברכות (דף ג') וראי' לדבר משמורה ראשונה [חמור נוע' שני' כלבים צועקים שלישית תינוק יונק משדי וכו'] ועפי"ז פירשתי איכה י"ב י"ט] קומי רוני וכו' שאי אליו וכו' [להלן בפי' איכה שרש"י פי' קומי רוני בתורה ועפ"י מ"ש הרי"ף בעין יעקב דמשמורת הם להתבשם כח הדין המושלת בלילה ובזמן בהמ"ק הי' האברים ופדרים שלא נתעכלו מבעוד יום עושין תיקון זה ולכך שואג הקב"ה כ"י אז אוי לי שהחרבתי את ביתי דהוא יותר הי' מרוצה בתיקון הנעשה מלמטה עיי"ש ולפי"ז היינו דקאמר כיון שנחרב הבית קומי רוני בלילה דבזמן בהמ"ק הי' מתבשם כח הדין ע"י אברים ופדרים אבל עכשיו שנחרב קומי רוני דהיינו עסק התורה דכל העוסק בתורת עולה כו' שפכו כמים לבך נוכח פני ה' כי הקב"ה שואג ובוכה בראש משמורה כמבואר בגמ' ברכות ה' ואמר שפכי כמים לבך נוכח פני ה' דייקא שהוא יושב גם אז ובוכה כ"י עכדה"ק] ועיין שם בגמ' בהכותב [בעין יעקב ברכות ג'] דזה נאמר ליקח מוסר אם הם מעוררים עצמם לפעול פעולתם הבהמיית איך לא יתעורר האדם לפעול פעולתו הנפשית ועיין שם בריי"ף ענין (השאגה) שישראל חביבים יותר מאה"ש וכן כשאיש ישראלי מעורר עצמו אז חביב לפניו יותר ממה"ש וכמבואר בזוהר [לך ע"ז ב' ועוד כמה מקומות] ע"פ היושבת בגנים וכו' והנה אם שוכב הוא גרוע מבהמה כנ"ל ואם מעורר עצמו אז הוא חשוב יותר ממה"ש שהם כולם שכלים נבדלים ושכלו יותר גבוה כי הם מעולם היצירה והוא מעולם הבריאה עולם הכסא כבוד ויוכל להשיג יותר אם מתנהג לפעול פעולתו הנפשית אזי נפשו פועל פעולתו והבן והיינו אם מלפנו מבהמות אז ומעוף השמים שהוא מה"ש כמבואר בזוהר [בראשית דף מ"ו ע"ב] עה"פ ועוף יעופף וכן עוף השמים יוליך את הקול יחכמנו כנ"ל וכן מ"ש החרדים [פרק ד'] בשמעו קול הקורא לעבודת המלך וכו' ראוי לישא ק"ו מעגלון מלך מואב [כשאמר לו

אהוד דבר אלקים לי אליך מיד ויעמוד מעל הכסא וכו'] עיין בדברי כבושין שלו הוא ג"כ בכלל מלפנו מבהמות הארץ כי אדם אתם וכו' [ואין העכו"ם קרוין אדם נמשלו כבהמות נדמו] ועפי"ז גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד כי אף ששורת הדין נותן שזה שכבר חטא איך יעדוף ממה"ש שלא טעמו טעם חטא לזה אמרינן דמגעת עד כסא הכבוד לתקן שישאר שם גבוה ממה"ש והבן.

פרק לח

פסוק לה

התשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הננו הנה כבר דקדק בזה הבינה לעתים דהלא אמירת הננו הוא על ההזדמנות ואיך יתכן אחר וילכו והנ"ל עפ"י שכתב בלקו"ת פ' שמות על פסוק לכה ואשלחך (כי הקב"ה הי' משלח את משה בב' שליחות א' לטובת גאולת ישראל והב' לרעה שע"י השליחות נאמר תכבד העבודה אמנם הקב"ה אינו מכנה השליחות לעולם על הרעה לכן נגד האחד שהוא תכבד העבודה אמר לכה לעצמך כאלו אינו שולחך אך נגד הב' שהוא לטובת גאולת ישראל אמר ואשלחך כי בכאן כנה הקב"ה שמו על השליחות עכדה"ק] וא"כ ה"פ התשלח ברקים או וילכו והוא וא"ו המתחלקת ויאמרו לך הננו בין כך ובין כך והבן.

באופן אחר יותר עמוק מהקודם עפ"י שאמרתי לישב הקושי' הלא כל דבר שיצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי לא חזר בו א"כ איך ישתנה הטובות שנאמרו בתורה אף שהן על תנאי והוא [בישמח משה] בפ' ראה [ותו"ד שם דהקללה שנאמרה בפירוש מבטל הברכה שנאמרה על תנאי וזש"ה ראה אנכי נותן וכו' ברכה וא"ת שברכת הקב"ה אפילו על תנאי אינו בטל ע"ז אמר והקללה היינו שנאמרה הקללה בפירוש ואז מועיל לבטל ברכת התנאי עיי"ש] ומה שאמרתי בפסוק [ישעי' נ"ה] כי כאשר ירד הגשם והשלג וגו' ובפ' [תהלים ק"ז] אוילים מדרך פשעם וגו' [אולי כוונתו כי השלג והגשם הוא לתכלית לטובת קיום העולם ועכ"ז הוא לרעה לכמה אנשים עוברי דרכים וכדומה נמצא הטוב יורד מהשמים והרע נמשך מהמקבל כן יהי' דברי אשר יצא מפי כי מאתו לא תצא הרעות רק הטוב והרע נמשך מהמקבל כאשר משלו אור השמש המאיר לכל העולם ורע ומזיק להחולה בעיניו, וכן מי שהגיע לשערי מות ח"ו ועי"ז זעק לבו אל ה' ושב בתשובה וימלט משחיתותם, נפשו חי' ויודה לה' חסדו ושליחת החולי הי' לטובה אם שב בתשובה עי"ז אחרי כתבי זאת מצאתי בתפל"מ תהלים קי"א תוכן הדברים ועיי"ש] כללו של דבר דאין רע יורד מן השמים רק באיכות המקבל תולה הדבר והנה המבואר מזה חכמה נפלאה נשלח לטוב, ונעשה רע, ואעפי"כ נעשה רצונו וא"כ אין להרהר על

מדותיו ית' ויתעלה ומזה יובן דלא התפאר עצמו ה' לפני איוב שיש לו יכולת יותר ממנו דהוא דבר תמוה וזר אלא דרך אחר לו, שהראה לו חכמת הנהגתו הנפלאה ושאין להרהר ובצירוף הקדמה הקודמת באופן הראשון ועפי"ז מבואר הפסוק התשלח ברקים דהיינו לטובה כמו שהוא בו ית' וילכו דהיינו לרעה ואעפי"כ ויאמרו לך הננו שלא ישנו רצונך והוא הנהגה נפלאה והבן.

א"י התשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הננו כי מלא כל הארץ כבודו ומגידים התשובה ואינם צריכים להחזיר והבן.

שיר השירים

ישיר משה שיר השירים

פרק א

פסוק א

שיר השירים וגו' ישקני מנשיקות פיהו וגו' לריח שמניך וגו' משכני וגו' נזכירה וגו' משרים אהבוך ע"כ [נקדים דהחכם ר' יוסף אלבו בספר העקרים מאמר ב' פרק ט"ו] כתב לפרש הפסוקים מה יקר חסדך אלקים ובני אדם בצל כנפך יחסיון ירוין מדשן ביתך ונחל עדנך תשקם כי עמך מקור חיים באורך נראה אור משוך חסדך ליודעך וצדקתך לישרי לב כי הרמב"ם כתב בספר המורה [חלק א' פ' מ"ג] דכנף הוא שם משותף, וא' מן שיתופו לשון סתר, כמו ולא יכנף עוד מוריך דפירושו ולא יסתר עוד מוריך ולא יתעלם, ועפי"ז פירש ולא יגלה כנף אביו היינו סתר אביו וכן ופרשת כנפך על אמתך היינו פי' סתרך על אמתך, ועפי"ז פי' כל כנף שתמצא בפסוק מתייחס להבורא ית' כמו אשר באת לחסות תחת כנפיו, היינו תחת סתרו, פי' לפירושו שהוא יהי' סתרך, כמו שנאמר אתה סתר לי וגומר. ועפ"ז פי' העקרים מה יקר חסדך וגו' כי היות נמצאים בעצמותו ית' שלימות בב"ת קיימים בלתי משתנים ואינם ממין שלימות מן השלימות המושגות אצלינו, ואולם בחסד אלקי ישיג האדם מדרגה מה ממעלתם, וזהו מה שאמר הכתוב מה יקר חסדך אלקים, רוצה לומר כמה גדול ויקר חסדך שאי אפשר שתושג מדריגתו ושם היוקר והחשיבות הזה הוא מן הפלא היות בני אדם חוסים בצל כנפיך היינו בצל סתרך והשלמתך, ויהי' פירושו כי הדבר שהוא בלתי ב"ת אי אפשר שתושג מדרגתו אבל הוא נסתר ונעלם, ועם כל זה בני אדם חוסים בצל ההסתר ההוא שהוא סתר עצמותו וחסדו ושאר תוארים הנמשכים מאתו, ואמר כי מן ההשגה שמשיגים מצד ההסתר ההוא שהיא השגה שכל הנמצאים משתלשלות ממנו והשגת הפעולות

הנמשכות מחסדו ומיתר התארים המתייחסים אליו ית' הם מתענגים תענוג נפלא והם שבעים ממנו, וזה בעולם הנשמות, וזה אמרו בלשון עתיד ירוין מדשן ביתך ונחל עדנך וגו' רצה לומר כי במה שישיגו משאר הנמצאות המשתלשלות ממך הנקראים אחוריים הרמוז אליהם כמו שנאמר למשה וראית את אחורי, ולזה נקראים דשן ביתך שעל זה נאמר על משה בכל ביתי נאמן הוא, ואמר שמהשגה זו יהי' דשנים ורעננים ושבעים כל טוב. אבל נחל עדניך, רצה לומר מאותו נחל הנמשך ממה שאתה מתעדן ממנו ומתענג בו שהוא עצמותך והתארים והשלמות הבב"ת אשר בך, אין דרך ומבוא להשיג ולשתות ממנו מעצמם, רצה לומר מצד השגתם אלא א"כ אתה תשקם ממנו דרך חסד ולזה אמר תשקם ולא אמר ישתו, לפי שאינן מושגות אלא דרך חסד, ואמר כי עמך מקור חיים באורך נראה אור, לבאר שאין שם מונע להשיג התענוג הנפלא הזה מצד שהתוארים השלימות הם הנצחיים, והאנשים אינם נצחיים, כי עמך מקור חיים ובידך לתת להם חיים נצחיים, גם אין מניעת מצד שאין בכחם לקבל עוצם התענוג ההוא, כי בידך הוא, כי כחך הגדול יוכל לתת להם הכנה וכח לקבלו. כי באורך נראה אור, ר"ל כי אפי' השגת החושיות לא נשיגם ולא יגיעו אלינו אלא מצד החסד הנמשך מאתך, כי האור אין בנו כח להשיגו אבל הוא מכהה ראותינו אם לא מצד האור האלהי הנותן בנו כח להשיג קצתו, ומוציא ראותינו מן הכח אל הפועל.

א"י כי באורך נראה אור ר"ל כי מצד השכל המושפע ממך שהוא אורך נשיג איזה השגה בו שהוא אור ליאור באור החיים הנצחיים, ובעבור זה הוא שנבקש ממך שתמשיך ממקור השלמות אשר בך קצת תענוג אלינו על צד החסד ומה שאמר ליודעיך לבאר כי החסד ההשגות ההן ראוי שיהי' נמשך ליודעך יותר מזולתם, אבל לישרי לב והם המאמינים ראוי שימשך עליהם השכר המיועד מצד התורה דרך צדקה, וזהו אמרו וצדקתך לישרי לב, כי הצדיק האלקי יגזור שישיגו המאמינים אף אם הם בלתי יודעים מדריגות החיים הנצחיים, המיועדים מצד התורה מצד היותם בטוחים בשם ה' יתברך ומאמינים בתורתו אע"פ שלא יספיקו להשיג השגה שכלית, ר"ל אף שאין יודעין להשיג ע"פ מופת להבין בגדולות הבורא ית"ש כמאמר הנביא וצדיק באמונתו יחי', הרי שיעודי השגת החיים הנצחיים מצד האמונה אף בלא ידיעה במופת כי לא ירמוז בזה אל החיים הגופניים שאין הצדיקים המאמינים חיים בהם יותר מן הרשעים אבל הנביא ירמוז בזה אל החיים הנצחיים ע"כ דברי פה קדוש בספר העקרים].

ואני פירשתי הפסוק משוך חסדך וגו' כי חסד הוא כעין ג"ח שאין ניתן במתנה רק עזר שירויח במעשה ידיו ובהשתדלותו וצדקה היינו במתנה כדרך הצדקה ונקדים מ"ש

בשמ"י בסימן ע"ח ע"פ במה אקדם וגו' [במה אקדם ה' אכוף לאלקי מרום האקדמנו בעולה וכו' ותו"ד שם ע"פ האלשיך שפי' מא"ה מי הקדמנו ואשלם לו תחת כל השמים לי הוא כי אמרו ז"ל מי הקדים לעשות לפני מצוה טרם שאני אשלם לו מי עשה ציצית עד שלא נתתי לו טלית וכו' והוסיף האלשיך שאפי' שכל מה שיעשה האדם כל ימי חייו לא יספיק תמורת מה שנברא בעולם ושישנו תחת השמים ושהקב"ה הוציאו יש מאין וז"ש תחת כל השמים ר"ל תמורת מה שיש תחת כל השמים לי הוא באופן כי אין לאדם קדימה על הקב"ה בשום אופן ולפי"ז מי שקונה ענוה דמשה להיות כאין בעיניו נגד הבוית"ש כאמרו ונחנו מה והוא כאין תחת השמים אז הוא מקדים כ"י להשי"ת בקיום המצות דליתא להאי כללא דמהרמ"א וכן מה שאחז"ל בענין קיום מצות ציצית וכדומה כי הוא מודה ומשבח להשי"ת מחמת אהבה שאיננו תלוי' בדבר בזה הוא מקדים להשי"ת אך אם הוא דבר מה אפי' אם ידכה ישוח עד לעפר אזי שוב אינו יכול להקדים להשי"ת כמז"ל כל עמל אדם לפיהו כל מה שמסגל האדם תו"מ אינן מספיקין תמורת הבל פיו וז"ש הנביא במה היינו בבחי' מה מדרגת משה אקדם לה' כי אוכל להודות ולאהוב השי"ת באהבה שאיננו תלוי בדבר ובזה הנני מקדם פני ה' כי לא שלם לי עוד דבר כי מה שבראו ויצרו זה לא נחשב בעיני האדם השלם ההוא כי במה נחשב הוא ואמר אכוף לאלקי מרום ר"ל אם אינו בערך מ"ה כי אם כופף נפשו לה' לומר כי עפר אני דגם זה הוי כפיפה אך עדיין הוא יש בעולם שוב איננו יכול להקדים להשי"ת וזה שסיים האקדמנו בעולה בתמי' כי מה שהאדם חשוב בעיני עצמו אפי' כל שהוא שוב כל עמל האדם לפיהו ישיב ולא יקדים וד"ל עכת"ד שם] עיי"ש וע"ז פירשתי מאמר רז"ל אין העולם מתקיים אלא בזכות מי שמשים עצמו כאינו והבן והנה זה לא יתכן רק במי שמכיר רוממות אל ודבק בו כמו שנאמר אכף לאלקי מרום דהיינו מרוממותו יתעלה ונמצא השגה הנ"ל אינו בכח אנושי רק מהבורא למנה כמ"ש בעקרים שם ואח"ז יוכל להרויח במעשיו ועפ"ז יתפרש הקרא דילן משוך חסדך ליודעיך היינו ליודעיך הוא גמילת חסד כנ"ל וצדקתך לישרי לב צדקה להאמינים שנקראו ישרי לב ועיין לקמן על הגמ' מגילה חייב אדם לבסומי בפורי' עד דלא ידע וכו' אופן י"ב מובא בארוכה]. והבן ונקדים עוד דברי העקרים [מ"ג פל"ה] בשלשה מיני אהבות טוב ערב מועיל (וז"ל שם אהבת הטוב הוא שיאהב האדם הדבר הנאהב מפני שהוא טוב גמור מבלתי שנתערב באהבה ההוא קבלת התועלת ולא קבלת ערבות כלל אבל יאהב הטוב מצד שהוא טוב בלב, ואהבת המועיל הוא שיאהב האדם הדבר הנאהב מצד התועלת שיקבל ממנו בלבד ואהבת הערב הוא שיאהב הדבר הנאהב מצד הערבות המגיע לו ממנו לא בעבור שהוא

טוב ולא מועיל אלא שהוא ערב בלבד עכדה"ק] וידוע דאהבת הטוב הוא מדרגת היודעים אותו ית' והנה בו ית' כלולים כל אהבות והנה לעם הקדוש ראוי המדרגה הנבחרת שהיא השלמות האמיתי והנה אהבה ההוא אין בו אמצעי כמו שפירשו על פ' לאהבה את ה' אלקיך ולדבקה בו ונמצא אהבה ההוא ישר הולך בלי הפסק והנה עם ה' הם הדבקים בו והם התכלית של הבריאה משא"כ שאר האומות עכו"ם שנבראו לצרכם כמו הבהמות כמו שדרשו חז"ל על הפסוק כי זה כל האדם [ברכות דף וא"ו ע"ב כל העולם כלו לא נברא אלא בשביל זה] וכמאמר בן זומא [ברכות כ"ח ע"א] בשעה שעמד על מעלה בהר הבית ועפי"ז פירשתי [בס' ישמח משה בראשית ד"ה ויאמר אלקים נעשה אדם] מאמרם שאם זכה אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית ואם לא זכה אומרים יתוש קדמך כי כל הנמצאים הם בעבור זולתם והוא בעבור עצמו ולכך קדם בכוונת הבריאה בעצם וראשונה אך אם לא זכה הוא ג"כ נמצא בעבור זולתו ונמצא הם קודמין בזה כי מקרבין הנייתי' מהם עצמם בלי אמצעי או לאכילה או לרפואה או למלבוש והבן כי הוא פירוש נפלא ונקדים עוד דאיתא בגמרא דר"ה בהאומר סלע זו לצדקה ע"מ שיחי' בני כו' ל"ק כאן בישראל כאן באומות ע"כ וקשה וכי משוא פנים יש בדבר ועניתי ואמרתי עפ"י מ"ש הרמב"ם בענין כופין אותו עד שיאמר רוצה אני והבן וזה דווקא בישראל דנופו אזיל בתר עיקרו שורש מחצבו [ומסיר המונע באמרו בשביל שיחי' בני ובתוכן לבו כוונתו רק לה'] משא"כ באומות וזה אמרו דישראל לא אתי להרהורי והבן והנה מדרך השלמים להשפיע על זולתם והנה בזה שהוא מבחוץ צריך להכניסו [לאהבת השי"ת] באהבת הערב והמועיל ומובטח שאח"כ יאחוז באהבת הטוב ועל כן יש שכר בתורה ועפי"ז יתפרשו הפסוקים שיר השירים שנתעלה על כל השירים שהוא בקשת התכלית האמיתי והמדרגה הגדולה שבמדריגות ישקני מנשיקות פיהו היינו כעין שכתב בעקרים הנ"ל על מנחל עדנך תשקם כי א"א לבא לזה מטבע אנושי רק בהשפעת חסד עליון כי טובי דודיך היינו אהבת עצמך מיין היינו מאהבת הערב ואף מהגדולה שבאהבה זו ונקרא יין לפי שיין ישמח לבב אנוש והוא החביב לבני אדם שהוא כמו ירוין מדשן ביתך שכתב שם העקרים והבן ואמר לריח שמניך טובים היינו אהבת המועיל כי ריח הטוב מועיל לגוף שמן תורק שמך כמ"ש כי בו יתברך כלול הכל על כן עלמות אהבוך הם האומות אבל לא נתייחד זאת לעם בני ישראל [רק אהבת הטוב] ואמר אח"כ משכני אחריך נרוצה כמ"ש [בגמרא ר"ה הנ"ל היינו משכני בהסיר המניעה אחרי"ך דייקא עצמותך נרוצה] הביאני המלך חדריו היינו לארצו הקדושה ששם יש ערב ומועיל אעפי"כ נגילה ונשמחה בך רק נזכירה דודיך מיין ר"ל שנצמח מיין [היינו אהבת הערב והמועיל] כמ"ש

להשפיע על זולתי [ללמד לאחרים] אבל משרים אהבוך והבן, ויש לומר [עוד בסגנון אחר קצת] דעפ"י דברי העקרים בירוין מדשן ביתך ונחל עדני'] תשקם יש לגמור הכל כמ"ש כי טובים ר"ל שאף שגם דודיך מיין טובים היינו כל שעשועי עונג [השגת] פעולותיו ית"ש שזה כולל כל שמחה וגם נמצאות החשובים כינו אותם בשם יין כמו שאמרו יין המשומר וכמו שנאמר הביאני אל בית היין והיינו מדשן ביתך [שפי' העקרים] וכמו כי קרוב הוא [בפ' בשלח שפירושו אף שהוא קרוב עיין באב"ע בשלח] לריח שמניך כו' והיינו מצד פעולותיו הנראים ע"כ עלמות אהבוך היינו האומות כמ"ש רש"י ולכך אנו מבקשים מדריגה היותר גדולה משכני כו' שזה א"א מעצמו [כי אם בתורת חסד השי"ת וזהו תוה"ד] ישקני מנשיקות פיהו ר"ל על אהבת הטוב שהוא עצמות בלי הפרש כי טובים דודיך ר"ל שאף שדודיך טובים מיין היינו אהבת הערב שלך ג"כ טוב וכן המועיל כי יין ערב ומועיל [עכ"ז אנו מבקשים רק אהבת הטוב ועיין ישמח משה ריש פ' בראשית בארוכה וסגנון אחר וכפלים לתושי']:

פסוק ב

ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין ע"ד המוסר כי נשיקה רומז על תענוג אהבה וע"ד שפירשו שמחה לאיש זה הקב"ה במענה פיו בזה שמענה פיו מדברים בטלים והנה בספר אורחות צדיקים כתב משל מממלא חביות יין טוב מאד אבל יש בתחתיתו נקב קטן שמאבד את הכל והבן והנה הנמשל מובן כי בדבור אחד יוכל לאבד הכל וכל מה שהמילוי הוא יותר דבר יקר הוא כאב ומכאוב יותר אם יאבד ע"ד נקב קטן כזה והיינו שכ"י השי"ת אומר ישקני ר"ל יענג אותי האיש הישראלי מנשיקות פיהו היינו ממה שמשיק שפתותיו זו לזו בכח כמו שפרש"י במקום אחר וע"ז אמר כי טובים דודיך מיין וא"כ ראוי שלא יאבד והבן זה.

וכן יש לפרש ישקני שהאיש הישראלי מבקש על השגה כמו שפירשתי [למעלה ובישמח משה בראשית בתחילתו] מנשיקות פיהו היינו ממה שכ"י ית"ש משיק שפתיו ר"ל מה דלבא לפימא לא גלי והבן זה.

כי טובים דודיך מיין נ"ל דיש שני מיני עובדים כת א' אומרים תמיד תפלות ותחינות ומתפללים ובוכים וצמים ויש כת אחר עובדים בשמחה רבה תמיד בשירות ותשבחות ובוודאי שניהם כאחד טובים אך איזה מהן משובח מהן יותר ואיזה מין עבדות חביב יותר לזה אמר כי טובים דודיך היינו המתענגים ושמחים באהבתו מיין היינו כמבואר במס' יומא דף ע"ו ע"ב יין שמביא יללה ופירוש רש"י יין לשון תאני' ויללה עיי"ש והבן.

עוד על פסוקי שה"ש עד משרים אהבוך עפ"י הנתבאר בחזות קשה ובכוזרי שמבקש ית' מאתנו שנעזוב דרך השגתו ועבודתו בדרך עיון מופת רק בבחינת טעם וראי' [בכוזרי מאמר רביעי סי' י"ז כי אברהם אע"ה משפע האלקי אשר נדבקה בו היא הופיעה עליו טעם מתיקות העבודה לא מצד החקירה וההקש וכאשר אמרו רז"ל צא מאצטגינות שלך ר"ל שצוהו השי"ת לעזוב כל חכמותיו ההקשיות מחכמת הכוכבים וזולתם וידבק בעבודה מי שהגיע אליו בטעם כמו שנאמר טעמו וראו כי טוב ה' ובאמת נקרא אלקי ישראל מפני שהראות הזאת היתה נעדרת בזולתם ונקרא אלקי הארץ בעבור שסגולת הארץ וכוחותי' ואוירה וכו' עוזרים ע"ז וכו' עיי"ש] וכמ"ש בדרוש בפ' ראה על הפסוק אחר ה' אלקיכם תלכו עיי"ש דרוש נחמד מאד ועפי"ז יתבאר ישקני מנשיקות פיהו היינו בבחינת טעם שנתייחד לו הפה כי טובים דודיך מיין היינו בעיון השכלי כי חמרי וריחני פקחני וכמו שדרשו יותר [מיינה] של תורה מ"מ לריח שמניך וכו' ע"כ עלמות [אלו או"ה] אהבוך היינו חכמות יון אבל משכני בבחינת טעם ודוקא משכני כמ"ש בכוזרי שם כי ע"כ נקרא אלקי ישראל כי האור ההוא של בחינת הטעם נתייחד בהם ולא בזולתם וכן הביאני המלך חדריו זה א"י] עפ"י מ"ש הכוזרי שם כי ע"כ נקרא אלקי הארץ כי אוירה ושמי' וארצה מועילים לזה נזכירה דודיך מיין ללמד לזולת הוא רק מצד השכל שנקרא יין כנ"ל.] כי א"א להטעים לזולתו אבל משרים אהבוך בלי הפסק [מצד חקירת] מופתים והבן כי נכון מאוד הוא בס"ד וגם זה הפסוק לריח שמניך טובים שמן תורק שמך בלי המשך יש לפרשו עפ"י מה שפירשתי [בס' ישמח משה בראשית בתחלתו בדרוש שה"ש עיין שם בארוכה מובא למעלה משלי ק' י"ח פ' ד'] הפ' אני חכמה שכנתי ערמה ור"ל כי תארך הטובים היינו בלי כלי והבן כי נכון הוא בס"ד.

ע"י כי טובים דודיך מיין עפ"י ששמעתי מצדיקים חכמי לב שרוב הדיבור באהבה ודבקות הבורא ית"ש מוציא מלבו האהבה ועפ"י הגמרא מנחות דף פ"ב ע"א כשם שהדיבור יפה לבשמים כך הוא רע ליין והנה עניני אהבה מה שהאדם מעורר האהבה בלבו טוב למעט הדיבור בו כי אם כל רוחו יוצא בהרבות דבריו נכבה אש האהבה ח"ו והיינו טובים דודיך שהוא מבחינת יין והיינו דברי החבר למלך אלכזר כי המוטבע אומר ברמז מעט והשומעים יקדחו ניצוצות בנפשותם והיו למאורות בלבותם עכ"ד ולדעתי זה כוונת אמרם צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה כי פועלים הרבה בדיבורם המועט ורשעים אומרים הרבה ואפילו מעט אינם עושים כי מה שאינו יוצא מן הלב אין נכנס ללב כנ"ל:

פסוק ה

שחורה אני ונאוה בנות ירושלים כאהלי קדר כיריעות שלמה ע"כ עפ"י ששמעתי בשם הצדיק הקדוש מו"ה אלימלך זצוק"ל נ"ע על אמרם [סנהדרין ק"ד ע"ב] עוד א' בקשו למנות ולדעתו ז"ל זה דברי שהע"ה בעצמו שחורה אני כפי הפשוט ונאוה כפי כוונה המסותרת כנודע מהאר"י ז"ל דכוונתו הי' לתיקונים גדולים ומקלקל ע"מ לתקן הי' לכך בנות ישראל הם עם ישראל הם עתה כאהלי קדר דאלולי זה הי' הגאולה בכח קדושת שה"ש אבל הסוף יה'' כיריעות שלמה והבן.

שחורה אני ונאוה וגו' אל תראוני שאני שחרחורת וגו' הגידה לי וגו' אם לא תדעו לך וגו' לססתי וגו' נאו לחייך וגו' תורי זהב נעשה לך וגו' ונקדים דאיתא בירושלמי דברכות [פ"ב ה"ג] ר' יוחנן הוה אזיל כולא יומא בתפילין והוי מזדהנדזין עליה רבנן ודרש להם דרוש זה שני ארונות הי' מהלכין זה בצד זה ארונו של שכינה וארונו של יוסף ל"ל לומר קיים זה מה שכתב בזה ע"כ [עיי"ש בירושלמי וצ"ע כי לא נמצא כן בירושלמי בזה"ל וכפי הנראה מהמפורשים יש שם חילופי גרסאות] והוא פליאה נשגבה והנ"ל בזה עפ"י ששמעתי מחכם א' לפרש הפסוק והללתם את שם ה' אלקיכם אשר עשה עמכם להפליא ולא יבושו עמי לעולם עפ"י שאמרו חז"ל סוכה דף נ"ב לע"ל הללו בוכים והללו בוכים צדיקים בוכים האיך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה ואף הקב"ה תמה עמהם שנאמר כי יפלא בעיני שארית העם הזה גם בעיני יפלא עפ"י מ"ש הרי"ף שם בח"א דיש להבין מפני מה הצדיקים בוכים דהי"ל לשמוח שכבשו הר גבוה כזה אך כבר אז"ל יצרו של אדם מתגבר עליו בכ"י ואלמלא הקב"ה עזרו לא הי' יכול לו וזה שבוכים א"כ שהוא רק בעזר הי"ת צדיק מה פעל והדר הו"ל נהמא דכיסופא ולכך גם השי"ת אומר גם בעיני יפלא להורות שהם בכחם נצחוהו ואעפ"י שממנו הישועה בחסדו מעלה עליהם כאלו הם בכחם נצחוהו ולכן מתמה עמהן למען יגיע להן שכרן בשלימות ולא יהא נהמא דכיסופא עכ"ד וזש"ה והללתם את שם ה' אלקיכם אשר עשה עמכם להפליא היינו מה שאמר גם בעיני יפלא ע"כ ולא יבושו לעולם שלא יהא נהמא דכיסופא ועיין בתפל"מ תהלים י"ג פ"ו] ועפי"ז פירשתי אני [תהלים כ"ה] לדוד אליך ה' נפשי אשא אלהי בך בטחתי אל אבושה, נפשי היינו רצוני כמו אם יש את נפשכם והיינו אתערותא דלתתא (בהתערותא) הרצון של האדם [כי בך בטחתי כי תגמור בעדי בעזרתך ועכ"ז אל אבושה] והבן זה ועפ"י מה שאמר החכם בענין צדקת יוסף שהוא דוגמת רשעת פרעה עפ"י מ"ש הרמב"ן בכבדות לב פרעה [וז"ל בפ' וארא והטעם השני כי הי' חצי המכות עליו בפשעו שלא נאמר בהם רק ויחזק לב פרעה ויכבד פרעה את לבו הנה לא רצה לשלחם

לכבוד השם אבל כאשר גברו המכות עליו ונלאה לסבול אותם רך לבו והי' נמלך לשלחם מכבדות המכות לא לעשות רצון בוראו ואז הקשה ה' את רוחו ואמץ את לבבו למען ספר שמו עכ"ל הטהור ועיין ישמח משה הפטורת נצבים דף קל"ז ע"ג מבאר דבריו בארוכה ושפתים יושק והיוצא מדבריו הקדושים כי כאשר לא הי' עוד בכח אנושי לסבול אז שלח השי"ת החזקת וכבדות לבו שיהי' בכחו לסבול עוד יועמד על משקל הבחירה לבחור בטוב לשלוח את ישראל ברצונו וכן נגד זה צדקת יוסף התגבר על יצרו בכל כחו וחילו מה שהוא בכח אנושי אך כאשר נלאה עוד נשוא גודל מלחמת היצה"ר אז שלח לו הקב"ה עזרו מקודש ונראתה לו דמות דיוקנא של אביו לעזרו ולסייעו לעמוד בנסיון הגדול הלזה] ומ"ש חז"ל בסוטה בדיוקן של אביו שנראה ליוסף והבן ועפ"ז פי' מאמרם אלמלא הקב"ה עזרו לא הי' יכול לו היינו דכתיב ה' לא יעזבנו בידו [ר"ל אם הוא בגדר זה שכבר כלתה כח האפשריות במדתו לכבוש היצה"ר ואלמלא הקב"ה עזרו לא הי' יכול לו (בכח אנושי) היינו דכתיב ה' לא יעזבנו בידו ועיין בתפל"מ תהלים כ"ד ה' ויומתקו הדברים] והבן זה והנה איתא בגמ' דר' יוחנן לא מנח תפילין רק מפסחא לפסחא משום דמוחו רופף והשתא אזיל כולא יומא בתפילין ודאי דאין זה מטבע רק סיוע דלעילא והוי מזדהנדזין רבנן שאין המצוה זו שלו ודרש להם דרוש זו והבן כי נכון הוא בס"ד ועפ"ז מה שאמר יהודה ליוסף כי כמוך כפרעה ניבא ואין יודע מה ניבא ואין בתורה דבר אחד לבטלה והבן:

ועוד יש לפרש הירושלמי עפ"י מ"ש בפ' עדותיך נאמנו מאד לביתך נאוה קודש והוא כי אם אפשר לקיים המצוה בפועל לא הוי קיום רק בפועל אבל כשאי אפשר לקיים בפועל אז אפשר לקיים הכל בלי מעשה רק בחשקות ורצון והנה ר' יוחנן לא קיים מצות תפילין רק פעם אחת בשנה והמצוה תמידית והנה ראו שהלך כל היום בתפילין ע"י שהכריח א"ע בע"כ אז הרהרו עליו שאינו מקיים מצית תפילין בכל זמן והנה יוסף בארץ מצרים וודאי לא יכול לקיים כל המצות יש מצות התלוי' בארץ אך מה שא"א [קיים במחשבה] ולזה יובן המאמר, ור' יוחנן ג"כ קיים המצות בתמידית במחשבה כיון שא"א לקיים בפועל בתמידית כי הי' קושר ראשו כמבואר בגמ' והבן זה ונקדים עוד מה ששמעתי לפרש בפ' מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו דהיינו שישראל יעשו את שלהם שיסעו באמונה מה שבכחם ליסע והבן והוא ג"כ דוגמא לזה כי הקב"ה חפץ מבריותיו מה שבכחם ולא יותר והנה בענין העקדה שהיא המצוה הגדולה שבגדולות של אבות הי' ג"כ בענין זה כמבואר במדרש [תנחומא וירא] שבא השטן לעכב ונדמה להם כנהר ובאו בהנהר עד צוארם עד שאמר אברהם הושיעה אלקים כי באו מים עד נפש והבן זה

המאמר כי הוא ענין חכמה ע"ד זה והגיע עד גדר שביקש ישועת אלקים לנגד אויב כי יש שני מיני יצר אחד הנמסך בטבע ובפרט רחמי האב על בנו יחידו ואחד המחטיא מבחוץ והנה לנגד הנמסך התגבר עצמו מאהבת בוראו והנה זה שמבחוץ והצדיק נלחם עמו בכל כחו ויכלתו והנה הוא מלאך וזה ע"ד המליצה באו מים עד (נפש) [צווארו] שלא הי' בכחו עוד ללחום ולבו שלם עם אלהיו והי' צערו גדול וצעק אל אלקים שיבוא לעזרו וראה ית' פעולתו שלימה ולבבו הנאמן ואיך שצועק בכל לב עזרו ית' וגער בהמתנגד ואח"ז [כשראה היצה"ר] שלא יכול למנעו הטיל בלבו שזה נסיון כדי שלא יהי' הפעולה חשוב כ"כ והוא שאמרו [שם במד"ת] ע"ד המליצה אמר לו ואלי דבר יגונב [כך שמעתי מאחורי הפרגוד השה לעולה ואין יצחק לעולה אמ"ל כך ענשו של בדאי שאפי' אומר אמת אין שומעין לו עיי"ש] והצדיק דחה זה מלבו וכיון לפעולה עצמה באמת לשמו ית' וזה אמרם ע"ד המליצה שאמר כך ענשו של בדאי כו' ר"ל שדחה המחשבה ולא האמין לו אף שבאמת אמת הי' והבן כי זה הוא פירוש האמיתי במאמר הנ"ל לענ"ד וכן במשה קבלת התורה נקראת על שמו ומבואר דרצה ליפול מפני אימת מה"ש ואחז בו השי"ת והוא ג"כ עד"ז והבן ועפ"ז נפרש המקראות שמחובר להא דלעיל כי מבקש סיוע השם ואף שיש בו סיוע השם ואינו מעצמו חשוב כאלו הוא מעצמו וגם אף שמסייע השם מעט מתחזק האיש הישראלי כענין שנופח בגחלים לוחשות כי שורש המחצב הוא יקר מאוד וזה אמרו אף ששחורה אני בעת מסך טיט החומריות נאה אני במחצב על כן נקל לשוב כי זרוק חוטרא אוירא אעיקרא קאי וזה אמרו כאהלי קדר כיריעות שלמה כמו שפירש רש"י זה אומרת לבנות ירושלים שהם האומות כמו שפירש רש"י שאין זאת בהם אמר אל תראני שאני שחרחורת בעצם רק ששזפתני השמש היינו עד"מ עסקי זה העולם שנקרא הכל תחת השמש או היצה"ר נמשל לשמש שאמרו חז"ל הצדיקים מתעדנין בה והרשעים נידונין בה ככה היצר הרשעים נידונין ע"י והצדיקים מקבלין שכר ע"י וכמו שפירשתי בפסוק בת בבל השדודה [בתפל"מ תהלים קל"ז עפ"ד הזוהר על היצר הרע דהאי זונה אית לה לשבחי' בהאי דהוא גורמות לברי' דמלכא לכל הני טובא] וגם בני אמי נחרו בי עפ"י שכתב בחוה"ל כי הגוף הוא תושב ובעל משפחה ויש לו חברת אנשים והנשמה גר ובדודה, שמוני נוטרה את הכרמים היינו עסקי הגוף כרמי שלי המיוחד לי בעצם כי הוא עצם האדם והשאר מלבוש וסכך לא נטרתי ונקרא כרם כי ממנו היין המשומר ועסקי העולם נקראו ג"כ כרמי לפי שממנו יין חמת תנינים והם כרמים לשון רבים לפי שיש בו מינים שונים וזה כרם לפי שהכל תכלית אחת אמר ונעשה רצונו וכמ"ש הרמב"ם בשמונה פרקים שראוי להיות הכל תכלית אחד והבן והנה כאן שאלה

כנ"י קושי' זו שכתב הרי"ף הנ"ל שם כי אף אם עושין מ"ט אינם יוצאין מנהמא דכיסופא לפי שא"א בלא עזר השי"ת והנה עוה"ב דומה לצהרים שהוא התגברות האור וכמו שדרשו חז"ל פסחים ב' ע"א בפ' וכאור בקר יזרח שמש עיי"ש והנה דרך הביישן לעטוף פניו והנה הצדיקים הם הרועים הם העדרים ולזה אמרה לו ית' הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים והבן. שלמה אהי' כעוטי' היינו מעוטפת מפני הבושה ומפני מה, הואיל ועל עדרי ר"ל על הצדיקים הכל חבריך שאתה נתחברת עמהם ולזה השיב ית' אם לא תדעי לך כו' צאי לך בעקבי הצאן כדרכי אבותיך כמו שפירש"י וכאמור שהוא תשובה על הקושי' למה ביאתה לזה העולם החשוך והבן דעוה"ז נמשל ללילה כמו שדרשו בפסחים ב' ע"ב ולילה אור בעדנו וזה אמר צאי לך בעקבי הצאן אמרו חז"ל מ"ט עיזי מסגי ברישא והדר אמרא כברייתא של עולם ברישא חשוכא והדר נהורא דאי אפשר להיות נהורא מעליא בלי חשוכא הקודמת ורעי את גדיתיך על משכנות הרועים היינו בדרכי אבותיך לססתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי עפ"י האמור [למעלה שהמה עשו כל מה שביכולת אנושי לעשות ואח"כ בא עזר השי"ת] נאו לחייך בתורים צווארך בחרוזים במיני תכשיטין היינו עדיים שקבלו מהר חורב ע"י נעשה ונשמע אף שבעת הפועל לא היו בכחם והיו נסוגים אחור כמו שכתבתי לתרץ קושי' התוס' בשבת (דף פ"ח) במודעה רבה [ועיין ישמח משה פ' חקת] והבן כי קרא התורה עדי ונכון הוא ואף כאן תורי זהב נעשה לך ע"ד שפירשתי ע"פ נעשה אדם [היינו הקב"ה עזרו להשלים א"ע להיות אדם השלם עיין ישמח משה בראשית י"ב] רק עם נקודות הכסף היינו החשקות כמו כי נכסף נכספת.

פסוק ט

לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי נאוו לחייך בתורים צוארך בחרוזים תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף עד שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו צרור המור דודי לי בין שדי ילין עיין רש"י והוא כלו מקשה אחד מה הוא חמודות עוה"ז קשוטי נשים המה מהבל יחד שיתבאר ברוה"ק והוא אפס ואין כמו שפי' מהרי"מ ז"ל כי אין מחסור ליראיו ר"ל דבר שהוא אין ואפס הוא להם למחסור דהיינו חמודות עוה"ז אבל היש דהיינו עוה"ב שנאמר להנחיל אוהבי יש הוא להם במילואו עכ"ד ואף בעוה"ז שחושק בו הוא מיחש לשעתו ולא במה שכבר עבר דמה שעבר אין ב' תורי זהב נעשה כו' ברש"י נמלכתי אני וב"ד כו' זו קשה יותר מן הראשונות להתפאר בהמלכה הוא ית' וב"ד על דבר נקלה ואבד כזה, ג' איך נמשך עד שהמלך במסבו כו' לזה וגם לבאר הפסוקים השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות כו' אם תעירו כו' עד שתחפץ כו' שאין לו מובן כלל עוד שם קול דודי

הנה זה כו' מדלג על ההרים עי' רש"י דומה דודי לצבי כו' הנה זה עומד אחר כתלנו כו' אין לו ביאור וכן משגיח מן החלונות כו' אין לו ביאור ענה דודי ואמר לי קומי לך כו' אין לו ביאור כי הנה הסתיו עבר כו' הנצנים אין לו ביאור וכן וקול התור אין לו ביאור כלל דמה לן בשירת העופות, התאנה חנטה כו' אין לו ביאור והנה בסוף שה"ש היושבת בגנים ונדרש אלו ת"ח היושבים בבה"מ כמאמר החכם שהם פרדס הצדיקים ומאסר הרשעים חברים מקשיבים אין לו ביאור לקולך השמיעוני אין לו ביאור ומה הוא לקולך לנוכח ולמי ידבר ואיך נמשך לזה ברח דודי כו' ומה הוא ודמה לך לצבי או לעופר האילים על הרי בשמים והנה כדי לישב כל זה אקדים הדרוש מ"ש בפ' קדש לי כל בכור כו' והגדת לבנך כו' עד גמירא עיי"ש [ישמח משה פ' בא בריש הפרשה אות ח' עי"ש בארוכה כי מחמת שהי' בתוך הזמן הוכרחו לשחרורו ולאשר שלא יהי' כמו ע"י אונס דאונסא כמאן דלא עביד דמי אך כיון שהוכרחו המצרים לשלם שכר העבודה הוי כמו תלוהו חבין דזבינא זבינא דאגב אונסא וזוזי גמר ומקנא ע"כ הבטיח הקב"ה לאאעה"ש ואחרי כן יצאו ברכוש גדול שיצטרכו לשלם שכר העבודה ויהי' כמו תלוהו וזבין ומועיל שחרורו עכת"ד הנחוצים לענינינו] ועפ"ז יתבאר לססתי ברכבי פרעה ר"ל אצל הים שהשיגו אותם חונים על הים ככתיב בתוה"ק אז דמיתיך הראיתיך לכל כפי' רש"י שאת רעיתי ר"ל רעי וחלקי חלק ממני כי לא ישתנה הטבע רק כאשר ידבק החלק בכל וש"ת האיך הי' להם סגולה זו והלא הי' תחות השולטן הס"א כי עדיין לא כלה זמן ששעבדן יוצר בראשית ואף ששחררן הא הוי באונס ואונסא כמאן דלא עבד לזה אמר נאוו לחייך בתורים צוארך בחרוזים מרכוש מצרים שכר השיעבוד א"כ הוו תלוהו וזבין והוי שיחרור גמור וזה הוא הכוונה ולא שיתפאר בחשקות וכוסף הדמיון והבן אך לזה הי' צריך שיקחו בשלימות השכר בלי שום ויתור דאז הוי תלוהו וזבין והבן משא"כ אם לא היו נוטלין רק כפי הזדמנות השאלה א"כ הוי תלוהו ויהיב דהא אף אם הי' נשלם הזמן לא הי' נוטלין יותר מהזדמנות לזה אמר תורי זהב נעשה כו' כפי' רש"י דהי' המלכה שיביאו המצרים כל הנשאר והם עמהם כדי שיהי' השכר בשלימות וא"כ הוי תלוהו וזבין והוי שיחרור גמור והנה עפ"ז יובן חסדי השי"ת דהא בחטא העגל שעשה להם השי"ת תיקון בהמשכן לכפר עוונם יש בו טענה שראוי הי' להשי"ת לעשות כן כמו שטען משה רבינו אתה גרמת להם שהרבית להם זהב כמו שפרש"י בפ' כי תשא בפסוק אנה חטא כו' וכיון שהי' השי"ת קצת גורם ראוי' לו ית' לעשות תיקון וזה הי' ראוי אם לא הי' הריבוי זהב נצרך בהכרח לטובתינו כדי שיהי' שיחרור גמור [אמנם אם הריבוי זהב הי' מוכרח כדי שיהי' שיחרור גמור] א"כ לא הוי השי"ת גורם כלל בזה ומה לו לעשות תיקון

למרי הגדול הזה שמרינו נגדו ואם עם כל זה עשה תיקון אין זה אלא מגודל חסדו וטובו ית' והיינו שנמשך לזה עד שהמלך במסבו כו' כפרש"י ור"ל ולפי האמור צדיק ה' ולא הי' גורם כלל ואעפ"כ צרור המור וכו' בין שדי ילין כפרש"י בין שני בדי ארון שהמשכן כיפר ועשה תיקון הרי מזה נראה גודל חסדו לבית ישראל והבן, ועפ"ז יתבאר השבעתי אתכם בנות ירושלים היינו צדיקי הדור בנות ירושלים של מעלה ממקום קדוש יהלכו גבוה מעל גבוה והוא כמאמר חז"ל שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ידחקו את הקץ מזה יובן דיש כח ביד ישראל לדחוק את השבועה וכש"כ דהי' כח ביד משה ואהרן למהר אבל השי"ת השביען שלא ידחקו עד שיחפצו המצרים ברצונם כדי שיהי' שיחרור גמור וידוע דמצרים נקראו בלשון נקבה כמו שנאמר עגלה יפיפי' מצרים כולה ומבואר ברש"י הטעם והיינו אם תעורו ואם תעוררו את האהבה שבין ישראל לבין אביהם שבשמים לגאלן עד שתחפץ מצרים כיון שנשתעבדו להם והטעם דצריכין החפץ ורצון שלהם קול דודי כו' מדלג על ההרים כפרש"י שהי' הגאולה מקודם זמנו לכך היו צריכין שיחרור ברצון והטעם שהי' קודם זמנו ידוע ולא יכלו להתמהמה וידוע דיש מחיצה המפסקת בעוה"ר והם העונות כנאמר כי אם עונותיכם מבדילים כו' והנה כל זמן שלא נתגברו העונות הי' צינורות וקוי הקישור והדבקות יוצאין דרך כותל המפסיק עד"מ כמו בדרך חלונות ואחר שגברו בעוה"ר נסתמו החלונות ונשאר רק סדקים וקוי האור יוצאים בהם עד"מ ואולי הי' נשתהי' עוד גם זה הי' נסתם ואין עוד תקוה ח"ו לכך מיהר לגאלן והיינו זה ית"ש עומד אחר כתלינו דייקא שעשינו בעונינו בתחלה משגיח מן החלונות ואח"כ שגברו רק מציץ מן החרכים לכך לא יכלו להתמהמה עוד דהי' ח"ו נסתם מכל וכל והנה ידוע מהזוהר מה שפי' על נפלה לא תוסיף כו' כי בגאולה הראשונה הי' קימה מעצמה ובגאולה העתידה ב"ב נאמר אקים את סוכת דוד] והיינו כיון שלא הי' גאולה נצחיית אינו מתייחס הגאולה אליו ית"ש רק אלינו והטעם שלא הי' נצחית מבואר במפרשים ובמדרשים שהגליות צריכין להשלים והבן, והיינו ענה דודי כיון ששוב לא יכולת להתמהמה קומי לך שיהי' הקימה מתייחס לך ולכי לך ולא תמתין עד שיהי' אוקים כו' ומפרש הטעם כי הנה הסתיו עבר, הגשם חלף ר"ל לחלוחית קדושה כעין שפי' הזוהר על פסוק ונהר יחרב ויבש וש"ת באיזה כח יהי' הקימה לזה אמר הנצנים נראו בארץ כמו שפרש"י הנצנים אלו משה ואהרן עת הזמיר הגיע ר"ל עת שירת הגאולה הגיע אף שהוא קודם זמנו ע"י קול התור ר"ל קול תורי זהב האמור לעיל נשמע בארצנו שהיינו שם לעבדים ע"י כך הוי תלוהו וזבין והוי שיחרור ושפיר הגיע עת הגאולה וש"ת הלא טוב הי' יותר להמתין עד הזמן וגם את ארצם ואדמתם היינו לוקחים לכך אמר התאנה

אלו ישראל כמבואר במדרשים חנטה פגיה ר"ל רעות והגפנים סמדר נתנו ריח כמו נרדי נתן ריחו שהוא כמו הסריח לכך לא יכלו להתמהמה לכך קומי לך כו' ולכי לך כנ"ל. ועכשיו נבאר סוף פסוקי שה"ש כי הנה באהבת דודים פי' על קול דודי הנה זה בא דהוא שאלת גדעון [שופטים וא"ו] עיי"ש והוא קושי' עצומה וענה דודי כו' פי' דהוא תירוץ שהשי"ת מתרץ את עצמו עיי"ש והנה שערי התי' לא ננעלו וגם ת"ח שהוא ב"ו יכול לתרץ קושיות גדולות פליאות עאכו"כ השי"ת ובודאי צדיק ה' ויש לו תירוץ אבל כבודו שלא יהי' שום קושי' ולא יצטרך לתירוץ דהיינו שיגאלנו והנה נחזי אנן דאם השי"ת עושה מה שקשה לנו לפי שכלינו אבל השי"ת מגיד מראשית אחרית צופה ומביט עד סוף כל הדורות ודאי צדיק בכל דרכיו רק אנחנו לא נוכל להגיע אל הסוף לראות את המכוון כנאמר מבלי אשר לא ימצא האדם את מעשה אשר יעשה אלקים מראש ועד סוף הרי זה דומה לצבי רץ או לעופר האילים מדלג על ההרים כו' ואין בכחו של האדם לרוץ אחריו לראות התכלית למה רץ ועל מה רץ ויש לו קושי' על מה ולמה רץ אף שבאמת ודאי יש לו תירוץ אבל כשרץ על הרי בשמים אין כאן התחלת קושי' שהרי רואין שרץ ללקוט שושנים ועשבים טובים ועפ"ז מבואר שחתם שלמה דבריו כלפי השי"ת ואמר היושבת בגנים ר"ל הת"ח היושבים בבה"מ חברים מקשיבים ר"ל מה שחבירים מקשיבים זמ"ז לקולך השמיעני בתמי' ר"ל שאתה ית"ש תשמיעני לקולך מה שחברים מקשיבים מקול ת"ח שהם ב"ו דהיינו תירוצים ופירוקים וכי זה כבודך ודאי שערי תירוצים לא ננעלו אבל זה כבודך ברח דודי מהגלות ודמה לך לצבי או לעופר האילים על הרי בשמים דאין שום קושי' ולא תדמה כמו צבי רץ על ההרים בעלמא דיש לו מכוון אבל לא נראה שאין יכול לרוץ עמו להגיע עד סופו רק תדמה כמו צבי רץ על הרי בשמים דהיינו ובא לציון גואל ב"ב אמן.

פסוק יב

עד שהמלך במסבו וגו' צרור המור וגו' הנך יפה וגו' קורות בתינו וגו' עיין באלשיך פ' בהעלותך מעלת המשכן ומקדש שמשם הי' מאיר לעולמות שלמעלה עיין עליו וק"ו שמשם השפיע לזה העולם ואין וחל לישראל רק הכל בהשגחה ובזה יראה מעלת התחתונים יתר על העליונים לפי שהם פועלים בבחירה ועל כן נתאוה הכבוד לשכון פה ולהשפיע משם למעלה והנה עד שהמלך במסבו כפירוש רבינו סעדי' ע"ד הפשט [אולי כוונתו היינו מקום המשכן והמקדש] נרדי נתן ריחו היינו הקטורת אף שאין צריך לשום דבר רק להראות שהריח כאן יוצא למרחוק והריח הוא הרוחני שבהנאות ר"ל להראות] שהנאות הרוחנים יוצאים מכאן להחיות הרוחנים כענין לחם אבירים [שפירשו ז"ל לחם

שמה"ש ניזונין בו] צרור המור היינו קשר של בשמים והנאות הרוחנים דודי לי קשרם לי להיות בי ובמעשי תלוין והראי' בין שדי ילון שצמצם שכינתו בין שני בדי הארון אף כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו ר"ל שצמצם שכינתו להיות שוכן על ברואיו להשפיע להם מבין שני בדי ארון היינו הלוחות אשר שם ר"ל כפי שישראל מקיימין הנאמר שם שבהם כלולין כל התורה כמבואר בעשרה מאמרות ככה השראת שכינתו והוא פירוש צח והבן והיינו בין שדי ילין על כן קראו שדי שאנחנו המשפיעים והמניקים לכל הנמצאים והבן כי הוא נפלא בס"ד וראי' שאינו צריך לריח כי אשכול הכופר דודי לי בכרמי עין גדי היינו כשהלביש יעקב עורות גדי עזים שיש להם ריח [רע וע"כ נכנס עמו ריח] ג"ע הרי שיכול להשפיע ריח בשלילות הכל ועיין בדברי רס"ג בדרך הפשוט בפ' הנ"ל ועין לפ"ז הוא לשון ענין א"ו דהקטורת הוא להורות על מ"ש:

א"י [אם] כך ישראל מושגחין מה זה שנמצא לחכמים שאמרו] בני חיי ומזוני במזלא תלי' מילתא אך כבר כתב בעשרה מאמרות [מח"ד ח"ב פכ"ט] כי זכות הצדיק נעשה מזל לבאים אחריו והנה זה נכון מאד כי זה דוגמת מזל שלא בא מכח מעשיו רק שהוא מוצלח שנולד לצדיק והבן והנה גדי הוא מזל כמו בא גד וכמו גד גדי [וכו' עיי"ש רש"י ויצא] והנה אשכול הכופר דודי לי יזכור זכותו והוא בכרמי כרם ישראל עין גדי ר"ל ענין וחל והבן וכל חשיבות של הבית מקדש הוא הנך יפה רעיתי הנך יפה ר"ל מה הוא היופי שלך לזה אמר עיניך היינו כל מה שאתה רואה ומתאוה כי העין רואה והלב חומד הוא רק [בחי'] יונים שאינו מתחברים בבן זוג אחר היינו בכל דרכך דעהו אז גם ה' יתן הטוב הנך יפה דודי נראה יפה לבריות אף נעים היינו במראה וטעם והיינו באתגלי' כמו חבה יתרה נודעת להם [כוונתו שזה חבה יתרה שנודעת להם כמה הם אהוב ונעים] והבן ואז ערשנו רעננה היינו בהמ"ק כמו שפרש"י וכן מקדשי מעט [אלו בכ"נ ובמ"ד] רעננה לשון רינה כעין שפי' רש"י שם וירונו ועפ"י שפירש האלשיך הראיני את מראיך השמיעני את קולך [ותו"ד כי איש הישראלי יש לו צלם אלקים ע"פ ובחטאו סר צילו ובעשות תשובה ישיב עליו צלמו צלם הקודש ואז ישמע לתפלתו וזה שא"ה הראיני את מראיך אם הצלם אלקים על פניך ואז השמיעני את קולך כי קולך ערב כאשר מראיך נאוה בצלם אלקים] והבן. א"י ערשנו רעננה היינו פרין ורבין של ישראל ג"כ כעין פירוש רש"י רעננה לשון השקט כמו שנאמר שלו הייתי בביתי ורענן בהיכלי והוא עפ"י עשרה מאמרות [מח"ד ח"ב פ"ל על אמרם ז"ל שבת קנ"ו ע"א מאי דעתך דקאי צדק במערב אהדרינא ומוקמינא לי' במזרח וכו'] דלאברהם קאי צדק במערב [הלא] כל דבר הנשתנה מטבע מעותד לחזור [כאשר מצינו ששב הים לאיתנו] ולא להשאר בהתמדות [בשינוי טבעו]

על כן בכל דור מגזם לישראל [להשיב המזל למקומו לשויא לאברהם מחשוכי בנים] ורק שהצדיקים בכל דור ודור מחזיקים ביתדות [וקדם רב חסד לזכור להבנים זכות אבות כחוט המשולש אשר לא ינתק עיי"ש בע"מ בארוכה] והבן וראי' לחשיבות התחתונים ושנות הטבע מעצים ואבנים והיינו קורות בתינו ארזים ארזים שגדלין במדבר עץ בעלמא ועדיין הם ארזים [עפ"י הגמרא יומא ע"ב ע"א עה"פ עצי שטים עומדים ש"ת אבד סברן ובטל סכויין ת"ל עומדים שעומדין לעולם ולעולמים] שלא נקבעו במקדש [נראה דעתו כי יקבעו במקדש שלע"ל ועיי"ש ברש"י] והוא רבותא ונשתנה הטבע עבורם רהיטנו ברותים פי' בריתים כמו שנדרש במסכת יומא דף ל"ח [בהנס שנעשה לשער ניקנור].

פסוק יג

בין שדי ילין נ"ל ע"ד רמז שהוא כמו בין שדי כידוע דע"י המילה נשלם השם באדם וידוע דהמוציא ז"ל ח"ו פוגם בריתו והבן ויתכן יותר לפרש עפי"ז יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן ר"ל מי שבצל שדי יתלונן דהיינו שאינו רואה קרי והבן.

פרק ב

פסוק א

אני חבצלת השרון כו' עד ודגלו עלי אהבה בהקדם שכתבתי בראש שה"ש עפ"י הכוזרי בבחינת טעם [בכוזרי מאמר רביעי סי' י"ז כי אברהם אע"ה משפע האלקי אשר נדבקה בו הוא הופיעה עליו טעם מתיקות העבודה לא מצד החקירה וההקש וכאשר אמרו ז"ל צא מאצטגינות שלך ר"ל שצוהו השי"ת לעזוב כל חכמותיו ההקשיות מחכמת הכוכבים וזולתם וידבק בעבודת מי שהגיע אליו בטעם כמו שנאמר טעמו וראו כי טוב ה' ובאמת נקרא אלקי ישראל מפני שהראות הזאת היתה נעדרת בזולתם ונקרא אלקי הארץ בעבור שסגולת הארץ ורוחותי' ואוירה וכו' עוזרים ע"ז וכו' עיי"ש] ובהקדם מ"ש על המדרש במדבר רבה פ"ב מאי דכתיב נרננה בישועתיך כו' עיי"ש העניין ובהקדם מה ששמעתי דאיתא במדרש שהשיב ריב"ח למין ששאלו אחרי רבים להטות [א"ל כוונתו כי האו"ה הרבים וע"ז השיב ריב"ח כי היכי אזלינן בתר רובא היכי דכי הדדי נינהו הכא ישראל מחדדי טפי וכאשר אז"ל ביבמות דף י"ד ע"א לענין ב"ש וב"ה עד שיצא ב"ק עיי"ש] והנה מבואר דאף האומות יודעים מזה החשיבות דבעיון השכל ישראל משיגים יותר האמת מכל האומות וכמו שנאמר בתוה"ק כי הוא חכמתכם כו' אבל מאמיתת יקר המעלה שיש לישראל בבחינת הטעם אינם יודעים מזה והנה אף בעיון השכל יש הפרש גדול כי אף חכמים הגדולים שבהם אין משיגים רק מה שהוא בחיק השכל האנושי משא"כ אנחנו שיש לנו בחינת הדגלים והבן והנה אף אם אנחנו לא הגיענו לבחינת הטעם

מ"מ לחלוחית קצת יש בכחינו מאבותינו וממעמד הר סיני ונוכל להוציאו אל הפועל ועפ"ז יתפרשו הכתובים שאמרה כנ"י אני חבצלת השרון כפי' רש"י שיש לה לחלוחות מהשורש ככה יש לנו לחלוחית מצד אבותינו והנה כשושנה כו' דהיינו שיש לה ריח טוב דהוא בחינת העיון בין החוחים שהם רקים מכל כן רעיתי ר"ל כ"י בין הבנות אף האומות עצמן מחשיבים אותם כך כמו שהשיב ריב"ח אבל אמיתת המעלה כתפוח שיש לו טעם טוב בעצי היער שהם כלא נגדו כך דודי בין הבנים אלו ישראל שנקראו בנים שיכולים לטעום בו ית' עד שכל הטעמים והערבות הנמצא הוא הכל כלא נגד זה בצילו חמדתי כו' במעמד הר סיני לכך ופריו מתוק לחכי דייקא משא"כ בשאר אומות שאין להם בחינת טעם כלל ואף גם מה שהביאני אל בית היין [נמחק] שיגדיל די' ודגלו כו'.

פסוק ה

סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני והנה הרמב"ן פי' באשישות בשני אשות אש של מעלה ואש של מטה ולפי דרכו פי' על המשכן וכוונתו שיהי' שם אש של מעלה וגם מצוה להביא מן ההדיוט ולי נראה עפ"י דברי הט"ז בא"ח סי' א' ס"ק ב' מ"ש בדברי הטור אני מעיר את השחר [ואין השחר מעיר אותי כי באתערותא דלתתא בא אתערותא דלעילא דאם מקדש א"ע מלמטה מקדשין אותו מלמעלה אמנם דהמע"ה התפאר שהתעוררת שלו מלמטה גדולה כ"כ שאינו צריך לסיוע התעוררת מלמעלה וזהו שהוא מעורר השחר כ"י ואין השחר מעיר אותו וזהו שאמר סמכוני באשישות בשני אשיות אש של מטה היינו אתערותא דלתתא ואש של מעלה אתערותא דלעילא] ובהקדם מ"ש האלשיך בפ' כשושנה בין החוחים (כי השושנה שגדלה בין החוחים אם תראנה מלאה חזזית ונרמסת ומנוקבת אין להטיל ולייחס פגמה אל עצמותה לומר כי רע איכותה רק כי החוחים רמסוה וחבלוה כן אם חטאו ישראל אין לתלות האשמה בהם רק כי במצרים נתגדלה והמה נתונים למרמס ומהם דבקה בהם הרעה] ובפסוק רק באבותיך חשק ה' [כי אהבת הקב"ה להאבות הוא מצד עצמותם כי קודש הם בעצם ויבחר בזרעם אחריהם בכם הוא רק מכל העמים בהעריך אתכם נגד כל העמים בערכם אתם טובים מהם] ועפ"ז מבואר כי השכינה אומרת ומבקשת מאתנו עכ"פ סמכוני באשישות בשני אשות כנ"ל ובאמת אם אנחנו עושים כן עדיין אינו על אופן המעולה ואומרת עד"מ רדפוני בתפוחים כדרך החולים כי חולת אהבה אני ר"ל כי חולה אני עדיין מחמת חסרון אהבה גמורה דהיינו בחינת האבות שנאמר בהן רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם והבן.

פסוק ז

השבעתי אתכם בנות ירושלים היינו הנשמות הבאים מירושלים של מעלה הנשלחים בכל דור ודור לתקן את הדור אם תעירו את עצמכם או אם תעוררו את אחרים הכל יהי' באהבה רשפי' רשפי אש שלהבת יה כי אם הוא באהבה פועל מאד מאד בלבבות כי כאשר ידבק החלק בכל יבוקע כל המסכים והיינו עד שתחפץ כנסת ישראל על ידי דביקתם באהבה עזה ונפלאה והבן כי נכון הוא מאד בס"ד.

מה שאמרו רז"ל השביע הקב"ה את ישראל שלא ידחקו את הקץ והוא משולל הבנה מה הוא דחיקת הקץ דהא אמר אח"כ שלא יעלו ישראל כחומה ואי כפירוש רש"י דדחיקת הקץ הוא שלא להפציר בתפלה יותר מדאי זו קשה מן הראשונה דמה הוא הגבול מה נקרא כראוי ומה נקרא יותר מדאי וע"ק למה לא מצינו בגמרא והרמב"ם והפוסקים שיזהירו שלא להפציר בתפלה על הגאולה והנ"ל עפ"י מה שפירשו בפסוק את ה' אלקיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע ופירוש רש"י אם יש בך כל המדות הללו אתה רשאי להשבע בשמו ופירשו עפ"י שבועת אלי' אם יהי' השנים האלה טל ומטר או שבועת חוני המעגל שזה אין רשאי לעשות רק מי שיש בו כל המדות הללו אז יש לו רשות דודאי מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים אכן זולת זה הוי שבועת שוא והבן והיינו שלא ידחקו את הקץ דהיינו הני בני עלי' עפ"י שבועה והבן כי נכון הוא בס"ד.

פסוק ט

הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים הפירוש של רס"ג משגיח מן החלונות ידוע [דהשגחה גלוי' היא המשגיח מן החלונות שהמושגח רואה את המשגיח עליו לא כן השגחה מסותרת הוא כאלו המשגיח עומד אחרי הכותל ומשגיח מן החרכים ורואה את המושגח אמנם המושגח אינו רואה את המשגיח] ובהקדם מה שאמרתי בדרוש להגדה ר"ג הי' אומר כו' ותורף הדברים דאם לא הי' עומדים עלינו לכלותנו בכל דור ודור הי' עול בחקו ית"ש ח"ו לגאול באמצע הזמן שקצב להשר להיות תחת ממשלתו לעבדים אבל מאחר שמצילן מצילן לעצמו על כן היום אם בקולו תשמעו ועפ"ז מבואר כי זה רומז להתגלות הכבוד מאד מאד כמו זה אלי שדרשו ראתה שפחה בים כו' וכן לעתיד ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה כו' והנה ידוע דע"י העונות נעשה כותל ומחיצה המפסקת בעוה"ר ועפ"ז מבואר הנ"ה ז"ה [ר"ל שנאמר הנה אלקינו זה] עומד אחר כתלנו שעשינו בעוכינו כי תיכף כשנסיר הכותל ע"י תשובה בחרטה גדולה ושברון לב ועזיבת החטא באמת תיכף יתגלה בחינה זו ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה כי היום אם בקולו תשמעו וש"ת הלא הוא באמצע הזמן לזה אמר משגיח כו' בכל עת

כי עומדים עלינו ואנחנו כשה א' בין ע' זאבים רק שהשגחתו מצילנו מידם או בנסים נגלים או בנסים נסתרים וא"כ מצילן לעצמו ואין עול בחקו ח"ו והבן.

פסוק יא

הגשם חלף הלך לו הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע עפ"י המבואר בעיר דוד פ' בחקותי בשם הרמ"ע כי מטר הוא שלא ע"י שליח וגשם הוא ע"י שליח לכך בהתנאי אם בחקותי נאמר גשמיכם ולא מטר כי מה שלא יתכן ע"י שליח לא מהני בי' תנאי והתנאי בטל והמעשה קיים והבן והנה ר"ל כעת הכל בבחינת גשם על ידי שלוחים וממונים ולעתיד יהיו ישראל למעלה מן הכל כמו שנאמר כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל ואז יהיו מושפעים מהשי"ת בעצמו שלא ע"י שליח והיינו הגשם חלף הלך לו רק הכל יהיו בבחינת מטר ואז הנצנים נראו בארץ שיצמיח בארץ כל הישועות והגאולות עת הזמיר הגיע שירו לה' שיר חדש בב"א.

פרק ג

פסוק ד

אחזתיו ולא ארפנו עד שהביאותיו אל בית אמי ואל חדר הורתי עפ"י מ"ש הגאון ביערת דבש בצאנך מיד גוזזים [יע"ד דרוש א' ח"א ותו"ד שם כי ידוע אשר הס"א כל חיותם מה שיונקים מן ישראל העובר שפע קדושה וכאשר כבר כלה לחלוחית הקדושה מהאיש ההוא נותן היצה"ר אל לב אותו האיש לשוב בתשובה ולעשות מעשים טובים למען יכנוס לתוכו ריח קדושה שיהי' לו מה לינק עוד ממנו והוא כדמיון הצאן שנותנים להם מלח ומים למען יגדל צמרם וירבו חלבם וכדומה כן כאשר ידושן נפשו מטוב ה' ויהי' מלא טוב מברכת כל אז יגבירו עליו להניק ממנו כל שפעת הקדושה ובעו"ה נותן כחו וחלקו לשדים ר"ל וזהו הבקשה שה' יציל אותנו מזה וכיו"ב וז"ש צאנך מיד גוזזים כנ"ל] וע"פ מ"ש בנפשינו נבוא לחמינו דהיצה"ר מסית לדבר מצוה כדי שיהי' לו אחיזה לכן אל יניח אח"כ רק יחזק ויאמץ בגדרים וסייגים כי אם מרפין ידיהם אינם מביאין המע"ט לשרשם הקדוש רק דרך עקלתון ועפ"ז מבואר אחזתיו ולא ארפנו עד שהביאותיו אל בית אמי וק"ל.

פרק ד

פסוק ג

כפלח הרימון רקתך כבר פירשתי אמרם ז"ל אפילו פושעי ישראל מלאים מצות כרמון ע"ד הנגלה [בישמח משה בראשית ותולדות ד"ה ראה ריח בני מובא למעלה משלי ק' י"ב ז'] והנה ראיתי דזה הפירוש יש לו שורש בנסתר וכל דבריהם וחדותם עמוקים מאד

והענין לפי המבואר בלקוטי תורה פ' עקב כי מטטרון ט"ט והוא ח"י באמצע ורמו"ן מן הצדדים והט"ט שהוא חי חיות ותוכיות הרמון [מ' מימין ורון מהשמאל] והם סוד הקליפה הנקרא רמון ובתוכם ט"ט חי ואכל וחי לעולם וכן ר"מ תוכו אכל וקליפתו זרק ועיין בת"ז תיקן כ"ז והיינו כפלח הרמון רקתך דהיינו מלאים מצות אבל בלי חיות והבן והיינו כפלח דהיינו שנחלק דהוא לשון עד יפלח חץ כבדו והיינו כמ"ש שם בלק"ת הנ"ל כי מ' מימין ורו"ן משמאל והבן גם י"ל לשון הוי גבר פלח בארעא והראשון מחוור יותר, ומדויק בלשון הקרא שנקט רקתך לרמוז שרק בתוכו ומרומז רק תוך וחסר הוא"ו שהוא רק בניקוד ואינו במבטא ולפי"ז מתוק מאד כפלח הרמון כמ"ש רק תוך ר"ל שהרמון יפלח ותוכו רק והבן, ואעפי"כ שבח הוא שמ"מ מלאים מצות מעשיות, והנה מה שחסר ו' בהרמז של תוך כי בכל דבר יש בראשו קדושה המחי' אותו כנודע וכבר ביארנו כי בכל שם מהותו וחיותו ושרשו וגם רמון יש בתוכו חיות מעט ומסתבר אות הו' שהוא מהשם לכך חסר ו' כי רק חסר ו' והבן.

פסוק ד

מדרש כמגדל דוד צוארך שהגדיל דוד אתכם בספרו שאמר לגוזר ים סוף לגזרים כל"ח כבר פירשתי המדרש הנ"ל וכעת לחדש באתי באופן אחר עפ"י מ"ש בהזמר כי לו נאה ובנוסח אדון עולם אשר מלך וגו' [בספר יש"מ הפטורת נצבים] ויש לכלול בזה כל הדרוש שכתבתי [בישמח משה] בריש פ' וארא דכיון דעבר ועתיד לפניו ית"ש בסיג אחד א"כ אתן הוי כמו נתתי כמ"ש שם ולכלול מ"ש בפ' ויחי יעקב בפ' והי' אלקים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך והנה אחר כלות הדרוש של כי לו נאה הנ"ל אומר לישב קושית העקרים איך יתכן שינוי רצון בשני אופנים א' כמו שתירץ הרמב"ם בספר המדע להקושי' איך יתכן שהבחירה נתונה באדם לעשות מה שלבו חפץ אף לעבור על רצונו ית"ש הלא הכתוב אומר כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ ותירץ שזה הוא רצונו ית"ש שיהי' הבחירה חפשית עכ"ד ה"נ נאמר אנן ככה הוא רצונו מאז שאם יחטא יענש ואם ישוב יומחל לו ואין כאן השתנות הרצון והבן ועוד יש לתרץ עפ"י מה שביארתי בדרושים שגודל הטובה שבטובות הוא שיצמח מהנברא כבוד הבורא ית"ש וא"כ ברשעים העונש הוא להם לטובה כמו השכר לצדיקים וא"כ אין כאן השתנות הרצון דרצונו הוא רק להטיב וא"כ אין השתנות רק במקבלים והבן וג"כ יש לתרץ כעין זה עפ"י מה שדרשו בפסוק ואומר חלותי היא שנות ימי"ן עליון עיין ילקו"ש תהלים ע"ז והבן והנה היוצא מזה דעצם הרצון אין לו השתנות והנה לפי"ז יובן דכל העכו"ם שהם אינם עצם הרצון רק לאיזה צורך כמו המוץ שעולה עם התבואה שהוא

שהוא ג"כ לאיזה צורך א"כ כשלא יהי' הצורך להם יתבטלו כמו אהבה שתלוי בדבר בטל דבר וכו' ועד"מ שהם נצרכין לחרישה וזריעה וכו' כמו שאמר בן זומא ברכות כמה יגיעות יגע אדה"ר וכו' וא"כ כשתוציא הארץ גלוסקאות וכלי מילת וכו' שוב לא יהיו נצרכין להם אבל ישראל שהם עצם הרצון לא יתבטלו וזש"ה אני ה' לא שניתי ואתם בכי יעקב לא כיליתם והבן כי הוא ורצונו אחד ולכך כל הטובות שנעשה לישראל המה נצחים כי המה הרצון וכל מה שנעשה להם לטוב הוא עצם הרצון וראוי להיות נצחי והבן ולכך נאמר הודו לה' כי טוב כל"ח כי כל טוב וחסד שנעשה להם הוא לעולם והבן והנה די בזה יקר וגדולה לישראל כי המה עצם הרצון אבל עדיין יש לומר דדוקא הסוג הכללי של ישראל המה עצם הרצון אבל לא כל איש פרטי והנה במדרש ש"ט איתא שנגזר הים לס"ר שבילין וכל איש ישראל הי' לו שביל מיוחד שנאמר לגוזר י"ס לגזרים עכ"ד המדרש וא"כ ע"ז קאמר כל"ח דמה שנעשה לכל איש ישראל הוא חסד עולם שישתנה הטבע אף בשביל יחיד אם ילך באמיתת דרך הישר על כן נקרע הנהר לרפב"י ועד"ז יש לפרש הגמרא בחולין כמה נפיש גברא ממשה ושיתין ריבוא ודוק היטב.

ועפי"ז יתבאר המדרש הנ"ל כמגדל דוד שהגדיל דוד אתכם בספרו שאמר לגוזר י"ס לגזרים כל"ח הרי מבואר דכל יחיד ויחיד הוא עצם הרצון וכל טוב שנעשה לו לעולם הוא הרי זה גדולה נפלאה הפלא ופלא לישראל כנ"ל.

פסוק ט

לבבתני אחותי כלה לבבתני באחד מעיניך באחד ענק מצורוניך כי עיקר המבוקש מאדם שיעבוד השי"ת בשני יצריו כמו שדרשו בכל לבבך בשני יצרך וכו' דהיינו שיהפוך היצה"ר לטוב כמו שאמרו רז"ל אברהם הפכו לטוב שנאמר ומצאת את לבבו נאמן לפניך וכל א' וא' מישראל מחויב לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבות והנה רק זה כל פרי הצדיק להפוך הרע לטוב כי הטוב קודם שבא למטה האיר ביתר שאת וכו' וצדיק מה פעל והבן והנה איתא במדרש עוה"ז באירוסין שנאמר וארשתיך לי וכו' ועוה"ב בנשיאין שנאמר כי בועליך עושיך וכו' והנה גם בעוה"ז יש צדיקים העובדים השי"ת בכל לבבם ומהפכים הרע לטוב אך כל זה עדיין אין בבחינת השלמות ונקדים דברי הקדוש מו' אלימלך זצוק"ל על אמרם סומא באחת מעיניו [פטור מהראי' כי האדם צריך לראות שפלות עצמו ורוממות גדולת הבוית"ש והסומא באחת מעיניו שאינו רואה שיפלות עצמו פטור מהראי' אינו יכול להשיג ולראות גדולת הבוית"ש] ונקדים עוד דשפלות עצמו העיקר שיבטל ביטל גמור נגד אורו יתעלה דלית אתר פנוי מיני' עד שלא ירגיש בעצמו שום ישות כטפה בתוך הים הגדול דאין לה מציאות בפ"ע כ"ז שאינה נפרדת

ולבחינה זו בשלמותה לא זכו רק משה ואהרן כמו שנאמר ואנחנו מה וכו' רק לעתיד לבא ונגלה כבוד ה' יזכו לבחינה זו והנה מובן מזה דעוה"ז נגד עוה"ב הוא רק באחד מעיניו אף בהצדיקים ענוי ארץ דלנגד עוה"ב לא הוי כעת ענוה גמורה הואיל ומרגישים ישות בעצמותם וגם באותו עין הרואה בגדולת הבורא ית"ש אינו דומה לראי' דלעתיד דעתה בעוה"ז הוא רק בבחינה נגלית אבל בהנסתר אין אתנו יודע ואף מה שמגיעין ומשיגין עתה מהנסתר הוא כלא נגד מה שישיגו לעתיד והוא הכל בבחינת נגלה נגד לעתיד והנה מובן מה שאמרו נעשה ונשמע הוא ג"כ בבחינת כפלים לתושי' נעשה על בחינה הנגלית עשיית המצות כמשמען ונשמע היינו לשון הבנה להבין ולכוון הרזים והסודות אשר בהן ומובן דלכך הקדימו נעשה לנשמע ההסתיר בא אחר הנגלה והיינו כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך ענקים תרתי משמע היינו נגלה ונסתר כפלים לתושי' ענק א' נגלה וענק א' נסתר ועפי"ז מבואר לבבתני ר"ל שאתה דבק בי ועובד אותי בשני הלבבות גם עתה שאתה אחותי כלה ר"ל גם בעוה"ז שהוא בדוגמת אירוסין רק כעת הוא רק באחד מעיניך וגם רק באחד ענק מצורוניך והבן כי נכון הוא בס"ד.

פסוק יא

נופת תטופנה שפתותיך כלה דבש וחלב תחת לשונך וריח שלמותיך כריח לבנון כי הת"ח נקרא כלה כנדרש במדרש לך אל העם וקדשתם לשון קידושין ממש והנה באמת יש לקשר תורה הנגלית בנסתרת והוא האלהות של התורה אך הלבוש צריך להיות ג"כ מתוק בטעם וריח ולא לעשות בלויי סחבות שאינו מקובל כלל דהעושה כזה הוא ח"ו בכלל משניאי' והבן והיינו נופת תטופנה שפתותיך כלה ר"ל גם מה שתטופנה שפתותיך לבד ואינו עצם הכוונה הפנימיות יהיו ג"כ נופת דבש וחלב תחת לשונך כמו שדרשו רז"ל דברים שהם כדבש וחלב סודות התורה יהיו תחת לשונך היינו עצם הכוונה הפנימית אבל מ"מ וריח שלמותיך היינו הלבושים שאתה עושה ג"כ יהיו ריח טוב כריח לבנון והבן. ד' י"א] וריח שלמותיך וכו' עפ"י מה שכתבתי בפ' וירח את ריח בגדיו והמדרש א"ת בגדיו אלא בוגדיו [בישמח משה פ' תולדות ותו"ד דבכללות ישראל יש בחינות שונות מהם בבחי' כשמה להכללות ויש מהם רק בחי' גופא ויש שהם רק בחי' לבוש ובהכללות הוא שיעור קומה וזהו וירח את ריח בגדיו היינו בחי' הלבוש היינו הבחינה הפחותה מכללות ישראל בחי' בית עיי"ש בארוכה] ועפ"י המדרש על הפסוק הבונה בשמים מעלותיו וכו' [בפ' אמור סי' י"ב פרי עץ הדר וגו' אמר הקב"ה יקשרו כולם אגודה אחת והם מתכפרין אלו על אלו ובאותה שעה אני מתעלה שנאמר הבונה בשמים מעלותיו אימת כשהן אגודה אחת ואגודתו על ארץ יסדה וכו'] ועפ"י האר"י ז"ל לרעות

בגנים וללקוט שושנים ר"ת לבוש ועפ"י מה שכתבתי על הפסוק כאשר ידבק האיזור אל מתני איש וכו' [בי"מ הפטורת וארא ותו"ד שם שבחי' טעם הוא בחי' הגוף ושניהם דהיינו טעם וריח הוא בחי' הנפש וריח בלא טעם הוא לבוש לא טעם ולא ריח הוא בחי' בית וזש"ה [ירמי' י"ג י"א] כאשר ידבק האזור וכו' כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל כל' אפי' פחותי הערך הנקראים רק בית ישראל להיות לי לעם עיי"ש] ועפ"י מ"ש דורשי רשומות בפסוק צופה רשע לצדיק וכו' כי שקר במילואו הוא שין קוף ריש הוא ר"ת שקר וס"ת נפש ובאמצע יו"י גימ' הוי' והבן ולדעתי יש להמתיק הדברים כי השקר במלואו ר"ל במדריגה הגדולה שברע מבואר בר"י הם אלו אשר הם שונאי השי"ת ורוצים לאבד עובדי השי"ת ח"ו וע"ז נאמר ה' לא יעזבנו בידו ותורף הדברים כי אלו שאין נכרתין לגמרי כי אינם אפיקורסים רק מ"מ הם בלא ריח וטעם הם רק בשיעור קומה של ישראל בבחינת בית ושיש בהם ריח בבחינת נפש והיינו אם בעל נפש אתה, וישרים העדיפים מצדיקים כמבואר בגמ' תענית ד' ט"ו ע"א] על הפסוק אור זרוע לצדיק וכו' לא הכל לאורה וכו' צדיקים לאורה וישרים לשמחה עי"ש פרש"י הם בשיעור קומה בבחי' ריח והדבקים בו בחי' חסידים הם בחי' כשמה ועפי"ז מבואר וריח הוא שלמותיך והבן.

פסוק טז

עורי צפון ובואו תימן וכו' פירוש א' פירשתי עפ"י מה שפירשתי [בס' ישמח הפטורת תצא עיי"ש בארוכה] בפ' הרחיבי מקום אהלך וכו' כי ימין ושמאל תפרוצו וכו' כי תה"מ הוא או ע"י טל אורות אור התורה או ע"י החזקת ת"ח [יזכו לתה"מ וזהו הרחיבי מקום אהלך שיהיו מרובה באוכלסין כי ימין ושמאל תפרוצי הן ע"י המתנהגים בחכמה ובתורה כראוי והן המתנהגים בעושר כראוי להחזיק ת"ח וכו'] כמו ששמעתי לפ' באר חפרוה שרים וכו' [אפשר כוונתו באר נקרא התורה באר מים חיים חפרוה שרים אלו הת"ח ההוגים בתורה כרוה נדיבי עם המה העוזרים וזוכים לטל תורה במחוקק במשענותם מה שהם משענת עזר וסמך להת"ח] אבל מ"מ אינן שווין לגמרי כמו שאמרו רז"ל כל הנביאים לא כבאו אלא למחזיקי ת"ח אבל ת"ח עצמן עין לא ראתה וכו' ואל תטעה לומר שהת"ח מפסידין מחלקן כי המה מכרו למחזיקים כי אינו כך כי הת"ח עוסקין בתורה רק למענו ית"ש כאשר ציוה לנ"ר לפניו ויש להם שכרם משלם והמחזיקים יש להם שכר בפ"ע מפני שמחזיקים וכו' והנה ידוע מהזוהר דודים היינו דלא מתפרשין לעלמין וריעים דמתפרשין לפעמים ולפ"ז מובן דת"ח יתכן שיקראו דודים שהם דבקים בו ית"ש תמיד והמחזיקים ריעים והבן זה.

ועפי"ז עורי צפון כי יתעוררו משנתם ישיני עפר הוא צפון המחזיקים ידי ת"ח שנקראים בשם צפון כי מצפון זהב יאתה וכש"כ ובואי תימן הת"ח עצמן זקני דרום הרוצה שיחכים ידרים ולשניהם הפיחי גני וכו' כי בצל החכמה בצל הכסף במחוקק במשענותם ואל תטעה לומר שהת"ח מפסידין כי כבר מכרו חלקם אל המחזיקים ולא נשאר להם רק החצי לזה אמר כי לא כן הוא רק יבא דודי לגנו ר"ל הת"ח שנקראו דודי לגנו הראוי לו ויאכל פרי מגדיו והבן זה.

פירוש אחר פירשתי עפ"י המבואר באהבת דודים על פסוק כי קולך ערב ומראיך נאוה כשיהי' קולך ערב שיתקבלו תפלות ישראל אז יהי' מראיך נאוה כי או"ה מהכסא ומהשם המיוחד ונ' שערי בינה שכל הגאולות הם מבינה רק שההפרש הוא בין גאולה לגאולה לפי התלבשות, עוד פירוש ומראיך נאוה כי השכינה נקרא מראה אספקלרי' דלית לה מגרמה כלום רק כמראה מלוטשת שמקבלת כל האורות העומדים מכחה ונאוה היא תפארת שנקרא נאוה היינו יחוד ת"ת ומלכות ואני המתקתי הדבר עפ"י הריב"ש ביחוד קב"ה ושכינתי' שהוא יחוד ת"ת ומלכות והמתקתי הדבר שיהי' לו ית"ש התפארות ונ"ר במלכותו עלינו במעשינו שאנו עובדים אותו ית"ש כי לכך נקרא מלך עלינו שאנחנו ממליכין אותו במה שאנחנו עובדים אותו משא"כ אוה"ע כמו שמפרשין כי לה' המלוכה [על ישראל שמולך עלינו ברצונינו] ומושל בגוים [מושל נקרא המושל אף שלא ברצון העם] והבן ונחזור לענינינו דהנעלם מהשם הוא ו"ה והנעלם והכסא הוא הא' צריך שיתעורר ויתגלה וגם נש"ב יתגלו וידוע מהזוהר הק' דדודים דלא מתפרשין היינו או"א חו"ב א"כ כשיתגלו הנש"ב יתגלה עמו הל"ב נתיבות חכמה רק שפועל הגלוי הוא ע"י הא"ס אף שעיקר הנוצר הוא ממוח ובהנוזלי"ם מן לבנון יש שם כל האדם השלם רק דאם היא הנותנת המסוי ומתפשט ומתגדל עד שבא לפועל הגילוי על ידה ה"נ כולם בחכמה עשית רק מלאה הארץ קניינך היינו בינה ובכל קניינך קנה בינה שפועל התגלות בעולם הוא רק ע"י בינה ונקדים עוד מ"ש בפסוק ועמך כולם צדיקים וכו' ובהמשנה כל ישראל וכו' ומבואר מזה דכל עוה"ב הן ש"י עולמות החיובי כנחלה להנחיל אוהבי יש והן ש"ם עולמות המתנה כמו [שמובא בספר ש"מ פ' י"ח בשם רב האי גאון כי ש"י עולמות שכר וש"מ עולמות מתנה] כמו שנאמר שם עולם אתן לו דאוצר מתנת חנם גדול מכולם הכל היא בבינה וגם ידוע מהאר"י ז"ל דש"י עולמות היינו קנה חכמה קנה בינה ועפי"ז מבואר עורי צפון היינו מה שצפון ונעלם מהשם ומכסא ובואי תימן היינו חו"ב הרוצה להחכים ידרים ושם ג"ע העליון עוה"ב על כן הפיחי גני וכו' ויבא דודי לגנו הצדיקים הדבקים בה' יבאו ויקבלו שכרן והבן.

פרק ה

פסוק ב

אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק כו' ונ"ל עפ"י מה שפי' האלשיך בפסוק מה לך נרדם דדאגה שיש לו תקוה מנדד השינה ושאין לו תקוה מביא השינה וא"כ מה לך נרדם הלא קום קרא אל אלקיך וא"כ יש לו תקוה ע"כ וזה אני ישנה בגלות כמו שדרשו חז"ל ולבי ער שמנדד השינה מ"ט קול דודי דופק פתחי לי כמו שדרשו רז"ל פתחי כחודה של מחט וכו' א"כ יש לי תקוה כנ"ל ועל כן מי שישן ואינו מתעורר יש לחרוד מאד כי זה מורה כי אין לו תקוה כי הרוח חי' ומזלו בראותם שיש לו תקוה מעוררין אותו והיינו עצל עד מתי תשכב מתי תקום משינתך ר"ל מתי תקום ותתעורר משינת"ך גופא כי זה מורה שאין לך תקוה כי לכך תתעורר ותזדרז עצמך בחרדה גדולה ותתאמץ [לעוררך] כי כתבו כי כל אלה אשר אין מספיקין בידם לעשות תשובה אם מאמצין ועושין תשובה אעפי"כ מקבלין אותן וכל מה שיאמר לך בעה"ב עשה חוץ מצא ומה שפירשו בזה והבן, והנה תמהתי על אלו ד' כיתות שאמרו חז"ל שאינם מקבלין פני שכינה וסימנים חשמ"ל בשלומא חניפים צבועים עושה מעשה זמרי מראים לבני אדם שהם עובדים השי"ת ובקרבם ישימו ארבם בושים מב"א ואינם בושים מהשי"ת המשקיף על חדרי לבבם וכדי בזיון וקצף וכן שקרנים שנוא מאוד לאלקי האמת וחותמו אמת מרגלים דהיינו לה"ר לשנא תליתאה הורג שלשה אלא לצים מה לן שמשחקין במילי דבדיחותא מה חרי האף הגדול הזה והנ"ל בזה דכמו שכתב הרמב"ם ז"ל להטעם דהפורשין מדרכי ציבור דהיינו שאינם הולכין לב"כ ולב"מ עם הציבור כמנין עם האפקורסים והמוסרים אף שמאמינין ואינם עושין רע היינו משום שמן הסתם כל אדם נלכד ברשת העונות הרבים רק זה לעומת זה יש זמנים שהציבור שבין בתשובה ומתחרטין אם ע"י קול מוכיח המעוררן או איזה סבה אחרת ואל כביר לא ימאס ומקבל תשובתן וסולח לעם עמוסיו אבל אלו הפורשין מדרכי הציבור נלכדים ברשת העונות כשאר אדם ובעת שהציבור שבין בתשובה אינם נמצאין עמהם ע"כ נלכדו בעונותם ונטרדו לחרפות ולדראון עולם ע"כ דברי הרמב"ם בהמתקת הדברים ה"נ נלע"ד בכת לצים שהציבור עושים תשובה ומכשירין מעשיהם ע"י קול מוכיח ואלו הלצים מתלוצצים בתוכחתו ומחטיאין עוד אחרים שע"י ליצנותם נתבזה בעיניהם תוכחת המוכיחים ונשארים בחבלי עונותם ונדחין לארץ גזירה ונטרדין לחרפות ולדראון עולם כנ"ל.

פתחי לי אחותי רעיתי כו' שראשי נמלא טל קוצותי רסיסי לילה והנה רסיסי הוא לשון טיפות כמבואר בתרגום וכמו תהומות הדם לרסיסו כסופים ועיין בתקוני זוהר בתיקון

קדמאה שם פתח ר"ש ואומר לך ה' הגדולה כו' שראשי נמלא טל דא יו"ד ה"א וא"ו בחושבן טל עיי"ש ותורף דבריו למבין דיה"ו במילואם בחשבון טל הם מקורין דכל נביעין דלעילא וה' בתראה איהי שכינתא מקבלת השפע ממקורין הנ"ל ובעוה"ר בגלותא מפרידין ה' אחרונה והוא ח"ו נעדרת הקבלה והבן ועפ"ז יתפרש קוצותי רסיסי לילה ר"ל הקצה והתכלית והכילוי של השפע הנ"ל כמו אין קצה למרכבותיו בזמן שאין השכינה מקבלת ח"ו הם רסיסי לילה הם הטיפות של לילה בעוה"ר שנברא מהם מה שנברא ויונקים השפע ח"ו וע"ז ידוו כל הדויים והבן.

ועפי"ז יש לפרש פתחי לי היינו בדמעות שאז נפתחין השערים כמו שמבואר בת"ז בתיקון חדסר בפסוק ותפתח ותראהו את הילד בוכה דהוי כמו את קרבני לחמי לאשי דלחמם הוא כ"י לחמו ה"נ מה שנפתח להם הוי כנפתח לו וע"ז אמר שראשי כו' קוצותי וידוע דהתיקון לזה הוא רק דמעות כמו שמבואר בפסוק שימה דמעתי בנאדך כו' וכמ"ש הש"כ עה"ת בפ' וכי ינצו אנשים וגו' לא תחוס עינך והבן.

א"י קול דודי דופק פתחי לי כו' היינו הרהורים של תשובה שבאים ודופקים ואם מתעצלים לומר פשטתי כו' דודי חמק עבר כו' והבן.

אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק עפ"י היע"ד ח"א דרוש א' דף א' עא"ב ע"פ דרשו ה' בהמצאו ושם אהי' כטל לישראל עיי"ש ותו"ד דבעי"ת אם יתן אדם ללבו ירגיש תמיד בלבו רוח התעוררות תשובה ויראת ה' אף שמפיג לדברים אחרים מ"מ לבו דופק לתשובה עכ"ד ונמתיק הדברים כי בעת שאינו בא התעוררת מלעילא בלי התעוררות דלתתא אז אין לבו דופק לתשובה וליראת ה' רק בעת שמתעורר עצמו לעסוק בענין זה אבל בשעה שעוסק בדברים אחרים ואינו נותן לבו במכוון לתורה וליראה לתשובה אין לבו דופק לזה וישן לו מהן מתורה מיראה ומתשובה אבל בעת שהשפעה מלעילא אף בלי אתערותא דלתתא אז מוציא מלבו התעוררת לזה אף בשעה שאינו עוסק בעניינים אלו רק בהבלי עולם וישן לו מתורה ומעובדין טבין מ"מ לבו מעורר לתשובה מעצמו והבן והיינו אני ישנה ומ"מ ולבי ער הוא סימן מובהק כי קול דודי דופק והבן.

פסוק ו

נפשי יצאה בדברו ר"ל שבדברים בעלמא חשבה שיצאה ידי חובתה והבן.

א"י נפשי יצאה בדברו עפ"י המבואר בע"ח בשער הכללים פ"ב כי הנפש מן הדבור והיינו בדברו דייקא והבן.

א"י נפשי יצאה בדברו ר"ל שיוצא בזה מה שמדבר מעבודת השי"ת ואינו עובד כולם.

פסוק יב

עיניו כיונים על אפיקי מים נ"ל עפ"י דאיתא במדרש כתוב אחד אומר הנה עין ה' אל יראיו וכתיב א' אומר עיני ה' אל יראיו ל"ק כאן בעושין רש"מ כאן באין עושין רש"מ ע"כ ופירשו המפורשים כי בעושין רצונו המדה"ד נהפך לרחמים והכל מסכימין לטובה לכך עיני כי משגיח בשניהם משא"כ באין עושין רצונו כ"כ א"כ המדה"ד אין מסכים לכך אין משגיח רק בעין אחד דהיינו מדה"ר עין החמלה ע"כ וידוע דאיתא ביו"ד דיונה אין לה מרה וידוע דמרה כועס וידוע דנדרש בב"ר ורוח אלקים מרחפת על פני המים דמים היינו תשובה והיינו עיניו דייקא מדה"ד ומדה"ר כיונים בלי כעס שאף מה"ד מסכים לטוב על אפיקי מים ר"ל כשיש אפיקי מים ר"ל שנפתח מקור התשובה, רוחצות בחלב עפ"י המבואר בזוהר הקדוש כ"ז דמבועין דחכמה אישתכח ונהר יוצא מעדן להשקות וכ"ע בחדותא ואם לאו ונהר יחרב ויבש ח"ו וידוע דדרשו חז"ל דבש וחלב תחת לשונך דברים שהם כדבש וחלב יהי' תחת לשונך ונמצא דרזי תורה נמשל לחלב והיינו רוחצות בחלב והיינו דיחוד המדות הוא בזמן שיש בעלי רזין בעלמא ומיחדין שמא דקב"ה כדקא יאות רק אף בעלי חכמת אמת לא יכלו ליחדא רק אם הן שלימין כי כל איש אשר בו מים דהיינו חסרון משלימות הנפש לא יגש להקריב קרבן לה' היינו לקרב המדות וידוע מהרמב"ם דמלא הוא לשון שלימות כמו ומלאו ימי' ללדת והיינו יושבות ר"ל יחוד המדות הנ"ל על מלאת היינו במקום שיש שלימות דוקא והבן.

פסוק טז

חכו ממתקים היינו מי שיש בו תורה וכלו מחמדים היינו שהוא ג"כ צדיק גמור במע"ט זה דודי היינו שמקיים שויתי ה' לנגדי תמיד וזה רעי שעובד אותו בדבקות גדול כזה הוא מבנות ירושלים מבני היכלא דמלכא ואז גם השושנים [היינו הפירות מהמצות] שמורים לעוה"ב כנ"ל ויתבאר לך עפ"י מ"ש בפסוק דודי ירד לגנו כו' וכן תרוממנה קרנות צדיק עיי"ש.

פרק ו

פסוק ב

נתגלה לי בחלום פי' הפ' דודי ירד לגנו לרעות בגנים וללקוט שושנים דודי זה הקב"ה ירד לגנו אלו ישראל שנאמר גן נעול וכו' וגנו דייקא לרעות היינו לזון ולפרנס אותם כמו ה' רועי וכו' ואנחנו עמו וצאן מרעיתו בגנים היינו בין האומות כמו שמוני נוטרה את הכרמים וגנים דייקא והנה עפ"י מזל אין מזל לישראל כי הוא מאד שפל ושח בגלות ועפ"י ויתר לגמרי א"א כי כל האומר הקב"ה ותרן וכו' ובעד המצות אין רצונו ית' לשלם בעוה"ז לישראל שכר מצות כי נצר מטעי וכו' היינו השתלן החכם ית"ש הוא בקיום כל

המצות אז הוא שלם ומלא ולכך כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב כי בהצטרפותן יש קיום כל המצות וא"כ אם יעקר נטיעה אחת לאכול בעוה"ז לא יהיו שלמות בעוה"ב רק זה דרכו וללקוט שושנים היינו ללקט אחת אל אחת דברים נאותים מן הצד שאינם מגוף המצות ובזה הוא זן ומפרנס אותם ע"כ.

פסוק ג

אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים ע"פ דברי השל"ה בגלות השכינה ותורף הדברים כי אם הי' מקבלים שפעם ע"י השרים החיצונים היו מזוהמין ח"ו והיו מתרחקים מהדבקות אבל כשמקבלים שפעם ע"י אורות עליונים דבקותן הקדוש במקומו והבן והנה מובן דשם שכינה הוא שם כלל לאורות עליונים שאור א"ס שוכן בתוכם ומובן עפ"י דברי השל"ה הפסוק כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות והבן זה ועפ"ז מבואר אני לדודי ודודי לי ר"ל שכל הדבקות אשר יש לנו בו ית"ש ויתב"ש בנו הכל הוא ע"י הרועה וזן ומפרנס בשושנים היינו ע"י שושנים שהם אורות העליונים ולא ע"י שרים החיצונים והבן זה כי נכון מאד הוא בס"ד.

א"י אני לדודי ודודי לי עפ"י הגמרא דיומא (דף פ"ו ע"ב) אפי' יחיד ששב מוחלין לו ולכל העולם כלו שנאמר ארפא משובתם אוהבם נדבה כי שב אפו ממנו מהם לא נאמר אלא ממנו והיינו אני בעצמי לדודי ודודי ל"י ר"ת לכל ישראל והבן.

פרק ז

פסוק א

שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך כי לכל דבר יש לפ' משני טעמים כי כפלים לתושי' וכל נגלה יש לו נסתר והנה שני י"ט של גליות אף אנן דבקיאין בקביעא דירחא הוא משום דשלחו מתם זמנין דגזרו המלכות גזירה כו' וכפלים לתושי' להשלים מה שלא שמרו י"ט וחללו בהיותן בארץ כמבואר בירושלמי מס' עירובין סוף פרק בכל מערבין [מובא בעין יעקב בסופו סי' ח' עה"פ בני אמי נחרו בי וכו'] מי גרם לי להיות משמר שני ימים בסורי' בשביל שלא שמרתי יום א' בארץ סבורה הייתי שאני מקבלת שכר על שתיהם ואיני מקבלת שכר אלא על אחת ועיי"ש ביפה מראה דזה נלמד מדכתיב כרמי שלי לא נטרתי והטעם שלא יהי' חוטא נשכר עיי"ש והנה קשה על זה אבות אכלו בוסר כו' וכי ע"י נחרב בהמ"ק והתירוץ על זה הלא כל דור שאין נבנה בהמ"ק בימיו כאלו כחרב בימיו והבן והנה לפי"ז ממי ששב בתשובה שלימה קודם י"ט וא"כ אינו מן המעכבים א"כ שפיר מקבל שכר דהא לא שייך בו הטעם דהחוטא נשכר וזה ברור והנה עוד שם בירושלמי קרא עליהון ר' יוחנן וגם אני נתתי להם חקים לא טובים משפטים

לא יחיו בהם ועיי"ש ביפה מראה והענין הוא שמכל מצוה ניתוסף הארה וחיות חדש להנשמה ומזה לא ניתוסף מהטעם הנ"ל וא"כ לפ"ז לא נתראה באדם המקיים מצוה זו לעין הרואה בראי' רוחניות ושכלית משא"כ השב אז נתראה בו מצוה זו והיינו שובי שובי השולמית ר"ל כ"י המשלמת כנ"ל שובי שובי ונחזה בך כנ"ל והבן.

פסוק ב

במסכת חגיגה דף ג' דריש רבא מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב כמה נאין רגליהון של ישראל בשעה שהן עולין לרגל בת נדיב בתו של א"א שנקרא נדיב שנאמר נדיבי עמים נאספו עם אלקי אברהם ולא אלקי יצחק ויעקב אלא אלקי אברהם שהי' תחלה לגרים ע"כ והנה תמהו א' מה ענין זה של עלי' לרגל למה שהן בתו של א"א ב' מה זה לכאן שאברהם הי' תחלה לגרים דמש"ז נקרא נדיב וכי אין לאברהם תואר אחר רק זה ג' מה לך אם הולכים במנעלים בדרך או יחפין ואם קאי על הר הבית ששם עולין לראות פני האדון ה' הלא אמרינן לא יכנס אדם להר הבית במנעליו ולא בסנדלו ע"כ קושית המפורשים ועיין במהרש"א והרי"ף שנדחקו מאד בזה ועיין בספר צנצנת מכחם מ"ש בזה ואני אמרתי ע"פ דבריו באופן אחר כי במ"ש הוא ז"ל עדיין לא מתיישב מה היופי אשר נצמח ע"י שהולכין במנעלים וגם לפי מ"ש א"ע כלל מה שישראל נקראו בת נדיב רק מה שאברהם נקרא נדיב שייך לזה ובדברינו יתיישב הכל בס"ד דהנה מבואר בש"ע או"ח סי' תרי"ז בהלכות יוה"כ ובב"ח וט"ז ומ"א שם מבואר דדעת הב"ח נוטה ליילך יחף לגמרי והמעיין בסוגי' דיומא דף ע"ח ובשבת דף ס"ו ע"ב וביבמות דף י"ב ע"ב וי"ג ע"א בגמרא ורש"י ותוספות והרא"ש והרי"ף ונו"כ ובב"י בא"ח סי' תרי"ז ובב"ח שם יראה דתולה באשלי רברבי ויראה דכניסה לעזרה וחליצה ויוה"כ דין א' להם כמו דאיתא שם במסכת שבת לענין כסא וסמוכות שלו אני שונה חולצת בהם ואת אמרית נכנסין בהם לעזרה תני' אין נכנסין והנה המבואר במקומות אלו דשלשה שיטות בדבר דשיטת רש"י ותוס' של עור ושל עץ אסור ושאר מינים מותר ביוהכ"פ ובכניסה לעזרה ודעת הרי"ף והרא"ש להתיר בכל המינים זולת עור ודעת הרז"ה לאסור בכל המינים וכן דעת הסמ"ג והסמ"ק בשם התוס' ולדעת כמה גדולים הוא פלוגתא דר' יוסי ור' מאיר בהא דהקשו יוצא דר"מ חשיב מנעל ולר' יוסי לא חשיב מנעל והא דקתני ושווין וכו' ההוא במחופה עור או פלוגתא דירושלמי ותוספת' והנה ע"פ המבואר בנזה"ק פ' י"א סי' ח' ושם בפ' ס"ג סי' י"ב דהתיחסות אחר אברהם הוא בזמן שלא נזכך לגמרי משא"כ בזמן המזוכך אז התיחסות אחר יעקב ועפ"י שכ' השערי אורה הטעם דנחלת יעקב הוא בלי מצרים ולא כן נחלת אברהם ויצחק ועדיין קשה איך נמשך זה ליעקב על שמירת

שבת כמו שהקשה בנזה"ק פ' י"א סי' ב' ועיין מ"ש בזה ועדיין על דבריו קשה הלא גם אברהם שמר את השבת דהא אמרו רז"ל קיים א"א אפילו עירובי תבשילין וא"כ ודאי שמר את השבת דהא עירובי תבשילין הוא כדי שיוכל להכין מיו"ט לשבת אלמא דשבת בשבת אך הענין מבואר עפ"י המבואר בנזה"ק פ' ס"ג סי' ב' שם בהספרי ע"פ כי חלק ה' עמו ועיין מה שפי' בנזה"ק הנ"ל על הספרי הנ"ל והיוצא מדבריו דיעקב שהי' חוט המשולש הי' מזוכך בלא זוהמא אבל אברהם הגם כי מצידו לא יבצר מ"מ כיון שהי' הראשון א"א בלי זוהמא והנה לפי"ז אברהם ויצחק א"א לפרד מן המצרים כי יש בהם מצרים בהכרח משא"כ יעקב כיון ששמר השבת זכה לכל זה והבן והנה מבואר עוד בנזה"ק שם בפ' ס"ב דעיקר התייחסות אחר יעקב לעתיד שנאמר ועמך כולם צדיקים והנה המבואר בספר צנצנת מנחם דף י"ב ע"א דלטעם האר"י [דהוא כתנות עור של אה"ר אחיזת הס"א] יש להתיר מנעל של בגד וכן מבואר בפ"י בפע"ח] ולטעם השל"ה [דאז אין נעל והדלת פתוחה עיין בשל"ה במסכ' יומא] יש לאסור והנה עיין בזוהר פ' חקת (דף ק"פ ע"א] על הפ' וזאת לפנים בישראל וכו' ועיין במקדש מלך דנעל רומז למלכות נ"ל שהיא סיומא דגולמ' קדישא עילאה ע"ש מבואר דכנף בגימטרי' נעל נ"ל דבשעה שהיו כדאים הי' משתמשין ברמז שהוא כלי וכשאינם כדאים צריך להיות כלי בתוך כלי כמו ס"ת במקום שאין נכון לו דהיינו גימ' של הרמז ונראה שהן הן דברי הזוהר שם שכתב והאי הוא מלבוש לתקונ"א והבן והנה נ"ל דגם כאן או"א דא"ח דבשעה שהיו זכאין ולא נצרך לטעם השל"ה לזרזן דאם כולם זכאים היינו משום שאז אין צריך להזכירו בפשפוש דדרך הצדיקים שמפשפשין קודם כל אכילה ושכיבה וקודם כל שינה וקודם כל תפלה והבן ואין שם רק טעם האר"י מותר בכניסה לעזרה בשאר מנעלים אבל בשעה שאינם זכאין טעם השל"ה עיקר אסור לכנס בכל מנעל וכדברי הזוהר לענין קנין סודר ואדרבא יותר טוב לכנס במנעל של שאר מינים כמ"ש בצ"מ דרומז למלכות והבן והנה עוד מבואר בס' צנצנת מנחם דף י"ב ע"ב לישב קושית הפענח רזי דלמה במשה נאמר נעליך לשון רבים וביהושיע נעלך לשון יחיד עיי"ש ונכון הוא והנה לפ"ז דעת לנבון נקל דכ"ז שלא נגמר הזיכוך בהכלל ומתיחסים אחר אברהם אז שבח הוא בנעלים דאז הם בודאי זכאין משא"כ בגמר הזיכוך שיהיו בבחינת משה אז שבח הוא בלא מנעלים ועפי"ז מבואר מה יפו פעמיך בנעלים דייקא דהיינו כשהיו זכאין רק אימת הוא שבח בת נדיב כשנקראו בת נדיב כשמתייחסין אחר אברהם שנקרא נדיב משום שהי' תחלה לגרים דייקא לכך לא נגמר הזיכוך והיינו בעוה"ז שעדיין לא נגמר הזיכוך אבל בעוה"ב שיגמור הזיכוך והמקדש יקרא בית אלקי יעקב כמו שאמרו רז"ל אז השבח הוא בלא

מנעלים ודו"ק ולפי"ז יש לקיים הגירסא שם בזוהר [פ' חקת הנ"ל] מאי האי בת נדיב וכו' ודוק היטב:

פסוק ו

מלך אסור ברהטים היינו משום יותר מה שאנו רוצים לינק כ"י רוצה להניק וחכמתו ית' שיהי' תולה בידינו וא"כ כשאין אנו עושים רש"מ ומקלקלים השפעה הוי כ"י אסור והבן.

פרק ז

פסוק ח

זאת קומתך דמתה לתמר עפ"י הגמרא דאמר רב מסתפינא מהאי קרא ואבדתם בגוים והשיבו כאבידה המתבקשת ומבואר בגמ' מסכת ע"א דף ס"א ע"א דדיקלא אם אבדה לו אבידה סליק עלה לעיוני בתרה עיי"ש אלמא דרכה בכך וזה היא הנמשל והבן וגם י"ל עפ"י היחודים והאי תמרא דיריחו יוכיח והבן.

פרק ח

פסוק ג

שמאלו תחת ראשי וימינו תחבקני פירוש א' עפ"י המבואר בזוהר בענין אשא תכלא ואשא חיוורא והוא בזוהר בראשית דף נ"א ע"א הובא באהבת דודים בפ' הנגלה בפ' א' מפירושיו על הפסוק ישקני מנשיקות פיהו עיי"ש והמבואר שם דאשא תכלא דאיהו מלכות נוקבא דדינין מתערין מינה לכל דקיימין תחותה אבל ישראל קיימין תחותה בקיומייהו אבל כל אלו שהן קיימין למטה משורש ישראל לית להו קיומא למיקם תחותה דכל מאן דאתדבק בה שיצי ואכיל יתי' עיי"ש ע"ב וידוע דשמאל נקרא גבורה דינים משמאילים כמו שדרשו בפ' וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו ועפי"ז מבואר הפסוק הנ"ל שמאלו דייקא דדינים מתערין מינה היינו דוקא תחת לראשי היינו למטה ממנו ומשרשי בהו הוי שמאל אבל בדידי וימינו תחבקני דאצלי הכל ימין וחסד ורחמים ואין שטן ואין פגע רע:

עוד נראה לפרש הפסוק הנ"ל עפ"י מ"ש שם באהבת דודים דף ד' ע"ד על מה שדרשו שלמה מלך שהשלום שלו עפ"י הפ' שכתב שם מ"ש על פרש"י שלמה המלך שהשלום שלו עיי"ש דף ג' ע"ד ודף ד' עא"ב עיי"ש ואני הוספתי קצת נופך בהפ' של לדור ודור נגיד גדלך וכו' עפ"י כי כעת בעוה"ז אף להזכיר שם העצם אסור לנו רק השם המורה על גדולתו ית"ש אדון הכל אנו מזכירין ומגידין ולע"ל לא מבעי' שיהי' מותר לנו להזכיר בפה שמו ית' שיקרא אז ככתיבתו אלא גם זו שגם אנחנו נהי' נקראים בשם זה ונתקדש בקדושתו והוי רבותא כפולה, לדור ודור כ"ז שדור הולך ודור בא נגיד גדלך ר"ל אף

להגיד אין לנו רשות רק גדלך דייקא ולנצח וכו' ר"ל בעת שיהיו בעולם הניצחית אף קדושתך דייקא נקדיש אנחנו נתקדש בו ומכש"כ שיהי' לנו רשות להזכיר והבן והנה כבר ביארתי בדרושים דהעיקר נקרא ימין והנטפל לו נקרא שמאל דימין הוא העיקר העושה והשמאל מסייע לימין ונטפל לו ע"כ שם העצם שהוא העיקר ראוי שיקרא בשם ימין והנטפל לו ראוי שיקרא בשם שמאל כי הוא מסייע לימין ועפי"ז מבואר שמאלו ר"ל בעת שאינו משמש להזכרה בפינו רק הנטפל לו הוא תחת לראשי ר"ל שאנחנו מזכירין אותו אבל לא הונח עלינו שאנחנו נהי' נקראים בשם זה ויהי' עטרה לראשינו אבל וימינו ר"ל בעת שישמש השם העיקר להזכרה בפינו אז תחבקני שנהי' גם אנחנו נקראים בשם זה כאמרם עתידים צדיקים שיקראו בשמו של הקב"ה וזה ג"כ אמרם עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק והבן כי נכון הוא בס"ד.

פסוק יא

כרם הי' לשלמה בבעל המון וכו' עיין רש"י ועפ"ז נ"ל לפרש איש יביא בפריו אלף כסף כרמי שלי לפני עפ"י מ"ש בפ' תחת הנחושת וכו' [בישמח משה פ' וישלח ד"ה ולקחת מנחתי מידי ע"פ דברי מהר"ש פרימו שלכך נתן יעקב לעשו זכרים נגד נקבות כדי שיהי' ראוי לגדל ולדות ויצטרך לשלם לו פירותיהם ופ"פ וכ' הפ"ד דכן כל מה שגזלו וחמסו ישלמו עם פירותיהן ופ"פ עיי"ש בארוכה] ושורש הדברים דרק בעד הפירות הוי התשלומין כפול כפולות הרבה אבל הקרן יהי' שמור דאדם רוצה בקב שלו וכו' והנה מה דנקט אלף ודאי צ"ל דהוא הסך היותר גדול בלה"ק ולהלין רק הכפל ור"ל היותר האפשרי והיינו איש כל איש ישראל יביא בפריו דייקא אלף כסף אבל כרמי שלי לפני ר"ל דשלי בעין לפני:

רות

כליל רות תפארת

פרק א

פסוק א

במדרש רות רבה בהפתיחה ויהי בימי שפוט השופטים ר' יוחנן אמר אין מעידין אלא בפני השומע שנאמר שמעה עמי וכו' ואעידה בך ע"כ ועיין במ"כ דר"ל דאין מעידין אלא בפני הבע"ד שישמע כשמעידין בו ע"כ והוא פליאה דמאי שאייטי' דר' יוחנן לכאן להפסוק ויהי בימי שפוט השופטים והנ"ל בזה דהא במדרש דרשו שפוט השופטים ששפטו שופטיהם או שהשופטים צריכין להשפט והיינו משום דהי' קשה דתיבת שפוט

הוא שפת יתר והי' די באמרו ויהי בימי השופטים והנה עוד קשה דאף אם נאמר שפוט השופטים הי' ראוי לומר בימי שפטו השופטים לשון רבים ולא הי' מאריך דהא שפטו הוא אותיות אחדים עם שפוט והנ"ל לבאר המקרא הנ"ל דהפסוק הנ"ל בא להאשים אלימלך שהלך מא"י לחו"ל כמו שדרשו רז"ל כל ההולך מא"י לחול אפילו זכות אבות אין עומדות לו והנה מן התורה לא הוי דיינים רק סמוכין כדאיתא בריש סנהדרין ובגיטין פרק המגרש רק דאנן שליחותייהו קא עבדינן ר"ל דאין סמוכין בבבל רק בא"י רק דבני בבל שליחותייהו דבני א"י קא עבדי והשתא דליכא לבר סמוכין אף בא"י אנן שליחותייהו דקמאי קא עבדינן כ"ז מבואר בש"ס ופוסקים והנה כ"ז דתקינו למעבד שליחותייהו היינו משום נעילת דלת בפני עושה עולה וכדי שלא יונעל דלת בפני לווין כמבואר בב"ק דף פ"ד ובחו"מ סי' א' בטור ובאחרונים והיינו דוקא לאחר שנתישבו ישראל בחו"ל והדרך רחוק מאד לא"י ומה גם עתה שאין בנמצא כלל סמוכין אבל בזמן שהיו כל ישראל רק בא"י ושם הי' סמוכין לא דיינין כלל רק סמוכין עיין ברמב"ם הלכ' סנהדרין והנה ענין הסמוכה מבואר דהוא איש מפי איש עד יהושיע שנסמך ביד ויהושיע לזקנים היינו השופטים כמבואר ברש"י למסכ' אבות והם שקבלו ממנו והם שנסמכו ממנו ועפי"ז יתבאר התכת הכתוב ויהי בימי שפוט השופטים ר"ל שרק השופטים ר"ל שהם סמוכים שפטו ולא שום אדם אחר בישראל כי לא הי' שום קיבוץ רק בא"י ואעפי"כ וילך איש וכו' והבן כי נכון הוא בס"ד.

ומיהו עדיין לא מתיישב הדקדוק הב' דהול"ל שפטו והנ"ל בזה דהא באמת מבואר בגמ' מסכ' מכות דבא"י חייבים למנות דיינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר אך הלא מבואר בריש מסכ' סנהדרין דדוקא כשיש בה ק"כ אנשים וגם מבואר דדוקא כשיש בה שני חכמים גדולים א' שיודע להורות בכל התורה כולה והשני שיכול לשמוע ולהקשות ולפלפל א"כ לפ"ז הי' עיירות שלא הי' בהם דיינים אך מ"מ הלא יכולין לילך לעיר שיש בה ב"ד אף דמבואר ברמב"ם הלכו' סנהדרין דמ"מ חייבין למנות אף באלו ב"ד של שלשה לא כתב כן רק מסברא דנפשי' כמבואר בכ"מ שם אבל מהש"ס לא נתבאר זה כלל וי"ל כמ"ש והבן אך זה יתכן בעיקר הדין אך לקבל עדות לפעמים הדבר נחוץ ומוכרח לקבל תיכף כמו דאיתא בחו"מ סי' כ"ח לענין דאין מקבלין עדות אלא בפני בע"ד דאם היו העדים חולים או שהיו רדופים לילך למדינת הים מקבלין שלא בפניו עיי"ש ומבואר בשו"ת שארית יוסף ובתה"ד דמן התורה לא מהני כלל קבלת עדות שלא בפניו דכתיב והועד בבעליו רק דבכה"ג מקבלין מצד התקנה דהפקר ב"ד הפקר ומה"ט אמרינן במסכ' סנהדרין דאם שלחו אחריו ולא בא מקבלין שלא בפניו ע"כ א"כ אף אנו

נאמר לענין מומחין דבכה"ג מקבלין עדות בב"ד של ג' אף שאינן מומחין והמומחין דנין אח"כ על אותו קבלה והוא נכון וברור אבל לא לענין שידונו אינם מומחין דהא לענין הפקר ב"ד בעינן ודאי מומחין כמ"ש הגאון בתומים סי' ס"ז בפירוש דברי התוס' דפרק השולח דף ל"ו ע"ב ד"ה כגון ב"ד דר' אמי ור' אסי עיי"ש והנה בסנהדרין דף ל"ד איתא דרמי קראי אהדדי כתיב ביום הנחילו את בניו וכתיב ושפטו את העם בכל עת ומשני כאן בתחילת דין כאן בגמר דין דתחילת דין דוקא ביום וגמר דין אף בלילה ופירש"י דכתיב ושפטו דעיקר משפט היינו גמר דין עכ"ל ור"ל דרק הפס"ד הוא אשר ישפטו הם והתוס' שם חולקין על רש"י שכתבו שם ואיפכא ליכא למימר דמסתמא תחילת הדין עיקר וכו' עכ"ל ונראה להכריע דבהעברה שם הפעולה גם תחילת דין בכלל אבל בהמקור שהוא שם העצם ודאי לא יתכן רק על גמר דין שהוא עצם מה ששופט בין אדם לחבירו פלוני זכאי פלוני חייב והבן כי נכון הוא מאוד בס"ד והנה מבואר בחו"מ סי' כ"ח דקבלת עדות הוי כתחילת דין עיי"ש וא"כ אין זה קרוי משפט רק ע"ד ההשאלה דהא אי לאו האי קרא דביום הנחילו הוא דהכל בכלל ושפטו א"כ אף אנו נאמר דכיון דר"ל כאן דלא דיינו אז רק השופטים הידועים שהיו סמוכים והנה כדי שלא יהיו ח"ו כדבר שקר דהא קבלת עדות לפעמים הי' באינם מומחין כמ"ש הנה אם הי' אומר שפטו אף דעיקר משפט היינו גמר דין מ"מ מסתמא הכל בכלל כמ"ש לכך לא אמר שפטו רק שפוט דהוא אינו מורה על הפעולה כלל רק שם דבר ור"ל מה שנקרא בשם זה דהיינו ג"ד הי' אז דוקא אצל השופטים משא"כ קבלת עדות וכן קבלת הטענות לפעמים כגון שהנתבע או התובע חולה ואי אפשר לו לבוא להם והבן הי' לפעמים אף שלא בפני השופטים וע"ז קשה לכאורה דאדרבא הלא תחילת דין חמור מג"ד לענין לילה לזה בא ר"י לתרץ ואמר אין מעידין וכו' ואעפי"כ אם העדים חולים וכו' מקבלים משום דא"א בע"א והפקר ב"ד הפקר ה"נ לענין הקבלה באינם מומחין והבן כי נכון הוא בס"ד.

באופן אחר אמרתי לישב המדרש הנ"ל עפ"י מ"ש בהפסוק איש לשון בל יכון בארץ עפ"י החן טוב בפ' וירא ועפ"י מ"ש באשר נתן לנו תורת אמת בהקדם לבאר המדרש ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם זש"ה משפטיך למלך תן וצדקתך לבן מלך [ישמח משה פ' משפטים עיי"ש ותו"ד עפ"י מה שפי' הפ' התחת אלקים אנכי אתם חשבתם עלי וכו' ואלקים חשבה לטובה ישמח משה פ' ויחי] ובפסוק ישיחו בי יושבי שער וכו' [בתפל"מ תהלים ס"ט ומובא לקמן בפסוק יתן ה' האשה הבאה אל ביתך וכו'] וע"פ מה שדרשו לפניהם ולא לפני עכו"ם לפניהם ולא לפני הדיוטים ואפי' דנין כד"ת [ופי' בחן טוב פ' וארא לפי שעומק הדין אינו מושג אלא בהיות ה' עם השופט ומלמדו להועיל לכוון

הדין כהלכה וכדכתיב והי' ה' עם השופט ואם אין הקב"ה בעת המשפט יכשל בדין ולא ידע לכוון עומק הדין וע"ז נאמר מגיד דבריו וכו' חוקיו ומשפטיו לישראל עיי"ש בחן טוב, וזה שדרשו חז"ל בדוד וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום שמזה שהלכה כמותו מוכח שה' עמו שא"א לכוון הלכה לאמיתו בלתי שה' עמו וכבר אמרו ביבמות מ"ב ע"ב להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך אין השכינה שורה אלא על משפחה מיוחסת בישראל וא"כ מה שדוד מכוון כהלכה ע"כ שהשכינה שורה עמו מוכח שהוא כשר לבוא בקהל וממיוחסין שבישראל ועיי"ש בישמ"ח משה בטעם שהמלך הראשון מוכרח להיות גדול בחכמה מסיק שמעתתא אליבא דהלכתא שופט צדק דמוכח שה' עמו והוא מיוחס אבל בנו שכבר נתברר היחוס מאביו די אם ממלא מקומו ביראה וכמבואר ברמב"ם פ"ט מה' בהמ"ק ה"ב והנה כל הצדקות אנו למדים מהקב"ה שנאמר והלכת בדרכיו וזהו עיקר היראה ללכת בדרכי ה' וז"כ המדרש לפניהם ולא לפני עכו"ם והדיוטות אע"פ שדנין כד"ת והטעם שהמשפט צריך להשראת שכינה לכוון לאמיתה של תורה וזש"ה משפטיך למלך תן היינו למלך הראשון שנתמנה צריך לכוון המשפט שעפי"ז נתברר שאין בו דופי ביחוס והשכינה שורה עמו וצדקתך לבן מלך שהוא א"צ רק להיות מעוטר בצדקתך והבן ועפ"י מה שפי' בתפל"מ תהלים ק"מ הפסוק איש לשון בל יכון בארץ הטעם שמוציאין הבע"ד לחוץ בעת מו"מ של הלכה לפסק הדין ולחוץ דוקא ולא סגי שילכו לאיזה צד שלא ישמעו דברי הב"ד כי א"א לירד לעומק הדין אם לא בהשראת שכינה כאמור בח"ט הנ"ל ודובר שקרים לא יכון לנגד עיניו ואפי' שקרן בגוזמא בדברי הבל ומכש"כ ברוצה לגזול בשקרנותיו ובבע"ד מסתמא חד משקר ורוצה לגזול וא"כ בעודו במחיצה זו א"א לדין דין לאמתו ודו"ק והנה כל הפוגם בברית הלשון א"א להלל להקב"ה כי פה דובר נבלה איך ידבר לפני שוכן זבולה וזה כוונת הכתוב איש לשון לבד ולא גזלן רק בדברי הבל בל יכון בארץ החיים (כי סתם ארץ הוא ארץ החיים] כי אין מכניסין אותו למחיצתו של הקב"ה מכש"כ איש חמס רע שרוצה לגזול בשקרנותו יצודנו למדחפות, ידעתי כי יעשה ה' דין עני משפט אביונים דהיינו של הנגזלים וזה א"א בע"א וע"ז הטעם אמר אך צדיקים יודו לשמך שיכולים להלל לשמך שלא פגמו בברית לשונם ישבו ישרים את פניך ודו"ק עכת"ד שם ועיין י"מ פ' משפטים בפ' מדבר שקר תרחק עיי"ש ועיין מה שפי' בי"מ פ' משפטים בד"ה עוד ביאור על המדרש, הברכה אשר נתן לנו תורת אמת וכו'] והיינו בימי שפוט השופטים וכו' שרק השופטים שפטו ולא אלקים עמהם ע"כ ויהי רעב כו' והנה מזה נשמע שראוי להיות אלקים מצטרף עמהם וא"כ מזה מבואר שמוציאין כל אדם בשעת הדין וא"כ קשה למה לא בשעת קבלת עדות כדי שידעו שיש כאן השראת

שכינה לזה בא ר' יוחנן לתרץ ולומר דשאני קבלת עדות דאין מעידין אלא בפני השומע והבן כי נכון הוא בס"ד.

ויהי בימי שפוט השופטים דרשו שהשופטים צריכים להשפט ונראה עפ"ז ההמשך כי אמרו כי אלימלך פרנס הדור הי' והיינו איש ר"ל החשוב ומסוים והנה באיגרת שמואל כתב דהפסוק מדייק (וילך איש וכו' הוא ואשתו וכו') דהליכה מא"י הי' רק ברצון האיש ובע"כ של האשה עיי"ש והיינו שפוט השופטים שצריכין להשפט כי וילך איש כו' כמ"ש באיגרת שמואל ונמצא עיות הדין לנגד אשתו דהא קיי"ל הכל מעלין לא"י ואין הכל מוציאין והבן.

במסורה וילך איש מבית לוי וילך איש מבית לחם יהוד' נ"ל כפשוטו כי מוילך איש מבית לוי נצמח הגואל הראשון ומוילך איש מבית לחם יהודה נצמח הגואל האחרון כי עי"ז באתה רות לבועז שממנה נשתלשל מלכות ב"ד והוא בדרך אלשיך שם ריש מגילת רות אבל באופן אחר קצת.

פסוק ג

וימת אלימלך איש נעמי ותשאר היא ושני בניה ר"ל ע"י שהוא מת נשארו הם כי מיתת הצדיק מכפר עון הדור ומכש"כ על אנשי ביתו אף שכולם חייבים למיתה הואיל ויצאו מארץ לחו"ל ובזה יניח לי המדרש ותשאר וכו' עשאן שירי מנחה כי הי' קשה להמדרש כי מאחר דנאמר דהלך האיש ואשתו ושני בניו ממילא ידעינן כיון דמת האיש הם נשארו אלא להורות בא דהם נשארו ע"י שהוא מת והיינו שהשירים ניתרין בהקטרת הקומץ והבן.

פסוק טז

במס' יבמות [דף מ"ז ע"ב] אסור לן תחום שבת באשר תלכי אלך עיין בע"ב סי' י"ט ולי נראה עפ"י המדרש שהביא שם הע"ב על פסוק ותלכנה בדרך [אר"י עברו על שורת הדין והלכו ביו"ט] ולא נראה כפי' היפ"ת שהביא שם [דבשוגג הוה שטעו בשיעור התחום ויצאו חוץ ממנו דחשיב קצת עבירה דהיו להו למידק] דלמה לו לתלות בוקי סרוקי בהצדיקי' הללו אף דנימא דהי' שגגה אין לתלות בצדיקי' כמו שפירשתי ע"פ וכי יהי' באיש חטא משפט מות וכו' [בפ' תצא ועיין ישמח משה פ' משפטים על הגמרא דחולין] רק נראה שהלכו משום פיקוח נפש וה"פ עברו על שורת הדרך משום פקוח נפש וז"ב והנה כתב שם הע"ב סברא דגרים דאין להם אחיזה באותיות התורה דהם רק למנין נשמת ישראל אין פקוח נפש שלהם דוחה שבת עיי"ש והנה באמת לא קיי"ל כן רק כיון דנתגייר הרי הוא כישראל לכל דבריו וצ"ל הטעם משום דמינן הוי ואידחי כמ"ש שם בסי' כ"ב עיי"ש [וז"ל כ"ל עפ"י מ"ש בספר נחלת בנימין הקדמה נפלאה על קבלת הגרים

שהיא כמו השגת גבול, כי בהנחל עליון גוים מסר לכל אומה שר שלה רק יעקב בחר לו יה, וגם האומות קבלו השר לאדון ולפטרון עליהם, ומי יפקיע שעבודם, אך לזה יש שני תירוצים האחד הוא כי אין ביד האבות לשעבד לדורות הבאים אחריהם לדעת כמה רבוותא כנזכר בטור יו"ד (סי' רכ"ח) או כמו שכתב הגאון בעשרה מאמרות, כי גרים מינן הוי ואידחי והנה בספר זרע בירך שני פי' על הפסוק לא יהי' לך אלהים אחרים על פני ופרש"י כ"ז שאני קיים שלא תאמר שלא נצטוו ישראל אלא אותו הדור לבד ומביא הרב הנ"ל הלכה פסוקה זו אם הי' כח ביד האבות לשעבד לכל הדורות אחריהם לכן אמרה אסור לן ע"ז ואף כי לא נצטוו רק אותו הדור הרי ראינו שיש כח ביד האבות לשעבד דורות הבאים, וא"כ גם אתם אסורים להתגייר לכן השיבה רות ואלקיך אלקי כתירוץ הב' כי אין זה השגת גבול כי גרים מינן הוו ואדחי ודו"ק ודפח"ח] א"כ [יש להם] אחיזה ג"כ באותיות התורה והבן והנה מבואר שם דנעמי ורות היו מחולקין בזה נעמי היתה יודעת שיצטרכו לילך חוץ לתחום מפני הסכנה לכך אמרה אסור לן ת"ש ליילך יותר בשלמא לדידי שרי מפני הסכנה אבל את אם תתגייר האיסור [חל עליך ואין] לך היתר לפי שאין לך אחיזה באותיות התורה ותסתכן ותמות והשיבה באשר תלכי אלך [לפי שיטתה] דמינן הוי ואידחי כנ"ל ודו"ק.

פסוק יח

ותרא כי מתאמצת היא ללכת ותחדל לדבר אלי' נ"ל עפ"י מ"ש באיגרת שמואל דך ט"ו ע"ב בשם הרשב"א הלוי בספר שורש ישי שלכך המתינה נעמי מלומר להן עד שהלכו עמה בדרך כי חשבה [שאולי היתה אומרת להם] בביתה לרוב הכמרת ניחומי' לא היו עוזבים אותה לפי שלא טעמו עדיין טעם טורח הדרך ור"ל ואין זה לש"ש אבל לאחר שיטעמו [טורח הדרך] אם לא ירצו לשוב א"כ וודאי היא לש"ש ע"כ תורף דבריו ועפי"ז מבואר ותרא כי מתמצת היא ללכת דייקא וא"כ הוא וודאי לש"ש ע"כ ותחדל כו'.

פרק ב

פסוק יב

ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה מעם ה' אלקי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו במדרש א"ר חסא אשר באת לחסות עפ"י שהוא כפל בפסוק ישלם וכו' ותהי משכורתך וכו' ועוד דקדוקים והנ"ל דה"פ דעל הגירות שכרו בעוה"ז דהרי לא היתה מחוייבת להתגייר וכמבואר במסכ' סוטה (דף י"ד ועיי"ש במהרש"א מובא בי"מ ואתחנן) דעל מה שאינה מחוייבת שכרו בעוה"ז אבל אחר שנתגיירה כבר נתחייבה ושכרה בבא והנה בעוה"ז השילם מהשי"ת אבל ע"י השתלשלות אבל בעוה"ב והתעגג על ה' מקבל

הנועם מהשי"ת לבדו והנה ישלם אינו שייך רק על דבר שיש לו הפסק ואחר שנפסק שוב נעדר שאין כאן תשלומין משא"כ מה שאינו נפסק הוא משלם תמיד והיינו ישלם ה' פעלך היינו בעוה"ז ותהי משכורתך שלמה שלא יחסר בבא וג"כ ר"ל שלימה שהוא תמיד שלם מעם ה' אלקי ישראל ואף דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא מ"מ אשר באת לחסות וזה לא היתה מחוייבת וזה דברי ר' חסא אשר באת לחסות ר"ל על הביאה לחסות שכרו בעוה"ז ז והבן כי נכון הוא בס"ד.

פרק ג

פסוק יג

ליני הלילה כו' חי ה' שכבי עד הבוקר הלמ"ד דליני גדולה והנ"ל עפ"י מ"ש באיגרת שמואל בעצת נעמי שתשכב מרגלותיו היא שידעה שצריך ליתן חלק לס"א בכדי שיצא זרע הנבחר וזה חלקו וש"י והיינו הלמ"ד גדולה לרמז דבועז כיון ג"כ דהלינה לבד הוא חלק אדם רשע מאל ויש לו אחיזה רק בסופו בקדושה המחי' אותו והבן אך כדי שלא יבא לידי מעשה ח"ו נשבע ליצרו ואמר חי ה' כאמרם ז"ל שכבי היינו שנשבע שיהי' רק שכיבה בעלמא עד הבוקר כפשוטו, וגם לרמז עד שמכח אותו שכיבה שניתן לו חלקו יאיר הבוקר שהוא הגאולה שנאמר אתא בוקר דהיינו שמשיח יצא מהם ע"י כן כנ"ל. **א"י** דלמ"ד גדולה דליני מרמז על מגדל דוד דלמ"ד הוא מגדל הפורח והבן.

פרק ד

פסוק יא

ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך גו' והנה יש לתמוה מה ענין זאת הברכה למה שאמרו עדים וע"ק דהלא הברכה הלזו היא רק להאשה הבאה אל ביתו ואפשר שיתקיים בה אחר מותו ואיך יתכן שיקדימה ברכתה לברכתו ויהי' ביתך כבית פרץ וגו' ועוד מאי ענין הסמיכות כבית פרץ אל כרחל וכלאה והנ"ל בזה עפ"י שכתבו המפרשים דנקבות של עמון ושל מואב לא נאסרו משום דבנות לוט לש"ש נתכוונו משא"כ לוט שלא נתכוון לש"ש לכן נאסרו הזכרים ועיין בס' עיר בנימין סי' פ"ד במס' כתובות פ"א דזה לא יתכן רק אם נאמר דפרו ורבו של אדה"ר לברכה נאמר ולא למצוה דאל"כ נסתר הא דאמרינן דלש"ש נתכוונו עיי"ש מ"ש [ותו"ד בקיצר מעט כי מזה שלקח בועז עשרה אנשים דברכת חתנים בעשרה בזה הורה דהלכה עמוני ולא עמונית וכו' דהנה דרז"ל בהיתר עמונית משום שבנות לוט נתכוונו למצוה דהיו סבורים שנחרב העולם כלו כמפורש בכתוב ואיש אין בארץ וכו' אם כי ידעו שנשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם היו סבורים שמבול של מים אינו מביא אבל מבול

של אש מביא והנה בס' יפ"ת בב"ר כתב דלמ"ד דס"ל כי ויאמר וכו' פרו ורבו הנאמר לאדם נמי למצוה נאמר למה נצרך לחזור ולשנות לנח אחר המבול ואתם פרו ורבו כו' לפי שהי' נח דואג כי לחנם יגיעו ועמלו כי יחזור העולם לתהו ובוהו לכך נשנה ונאמר לנח ואתם פרו ורבו להבטיחו כי בשום ענין לא יחרב העולם וא"כ איך אפשר לומר כי בנות לוט למצוה נתכוונו הלא דבר אלקינו יקום לעולם ולכך חזר ונשנה לנח פו"ר שלא יחרב העולם אם לא שנאמר כי סבורים היו בנות לוט כמ"ד שואתם פרו ורבו הנאמר לאדם הוא לברכה והשני שנאמר לנח הוא למצוה ועי"ז היו סבורים שנחרב העולם כלו, והנה במרז"ל שדרשו מהפסוק ויברך אותם אלקים שברכת חתנים ברכם פי' היפ"ת דהאי מ"ד ס"ל כי פסוק ואתם פרו ורבו למצוה נאמר ולא לברכה ומה שנאמר ויברך אותם אלקים ויאמר להם פרו ורבו אותה ברכה הי' ברכת חתנים וע"ז הקשה היפ"ת הלא ברכת חתנים בעשרה לזה התחכם בועז ולקח עשרה להורות דברכת חתנים בעי עשרה דוקא וע"כ א"א לפרש ויברך אותם אלקים לברכת חתנים שהרי צריך עשרה ועכצ"ל כי ויברך אותם קאי על פרו ורבו דלברכה נאמר ולא למצוה א"כ שפיר בנות לוט נתכוונו למצוה להקים זרע על הארץ כי סברו שהעולם כלו נחרב ומה שנשנה ונאמר לנח ואתם פרו ורבו והוא למצוה ולא לבטחון וע"כ הנקבות מותרת ודוק] והנה במסכ' יבמות דף ס"ה ע"ב מבואר דאשה אינה מצוה על פו"ר מר יליף לה מן וכבשוה ומר יליף לה מן פרה ורבה הנאמר ליעקב ולא קאמר פרו ורבו וכתבו התוס' שם בד"ה ולא קאמר אע"ג דלאדם הראשון קאמר פרו ורבו ההוא ברכה בעלמא ולא למצוה ע"כ וא"כ לפי"ז מוכרח הא דלברכה נאמר וא"כ א"ש הא דאמרינן לש"ש נתכוונו ונקבותיהן מותרות אך בהא יש להטות הסברא לכאן ולכאן די"ל כיון דלא מפקדא אין זו ברכה שירבה זרעה דהא מבואר ביבמות דאתתא דר' חייא כיון דידעה דלא מיפקדא שתי' כסא דעקרת' דלא תהוי לה צער לידה וגם י"ל דמ"מ הוי ברכה ובפרט להפוסקים דמציוה על שבת יצרה ועפי"ז ישבתי קושיות התוס' בסוטה [דף כ"ו ע"א] על ר' ישמעאל דאמר א"כ כל העקרות יסתרו [עיין ישמח משה פ' נשא] והנה אם נימא כאופן הראשון (דאם לא מיפקדא אין זו ברכה שירבה זרעה] א"כ אכתי קשי' האי קרא דפרו ורבו [מדוע נאמר בלשון רבים] אף אם נימא דלברכה נאמר דבשלמא בקרא דנח ואתם פרו ורבו ל"ק דנאמר לנח ולבניו אבל הכא לא הי' רק אדם וחוה וע"כ צריך לומר אחת משתיהן או דהיא ג"כ מיפקדא כדעת ריב"ק או דקאי על מין אנושי אדם וזרעו וא"כ יתכן כפשוטא דלמצוה נאמר ונסתר הא דאמרינן דלש"ש נתכוונו ונקבות הם אסורות והנה בכתובות דף ז' ע"ב אמרינן דבועז לקח עשרה אנשים לדרוש עמוני ולא עמונית וכו' והנה הם אמרו עדים דקנה זוגתו כהלכה הנ"ל

[ועכצ"ל דלש"ש נתכוונו ומשו"ה עמונית ומואביות מותרות וממילא דפרו ורבו לברכה נאמרה] ולפי"ז גם גבי אשה ברכה הוי לכך ברכו אותה לחזק זה הענין שאמרו עדים ואח"כ ברכו אותו והנה כללו במתק לשונם כרחל וכלאה דהיו שתי אחיות והקדימו רחל ללאה לפי שנשאה (ראשונה) [באחרונה] ועל בני (לאה) [רחל] יש חשש רק לש"ש נתכוונו וגם אמרו ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר והבן כי נכון הוא בס"ד.

ועפי"ז יש לפרש מרז"ל מצאתי דוד עבדי היכן מצאתי בסדום להלן אומר שתי בנותיך הנמצאות עפ"י שמבואר בכתבים דאי אפשר להוציא אור יקר כזה אם לא בענין כזה ע"כ והנה מסתבר דמענין רק רע לגמרי לא יצא טוב מזוכך רק הי' נפסל רק במעשה מגונה ובמחשבה טובה יכול לצמח ענין יציאת השביב לפועל לפי שהם אינם מכירין במחשבה וא"כ לפי"ז השתלשלת הקדושה של מלכות בית דוד ומשיח לא יתכן רק בענין כזה שיבא לוט על בנותיו ויצאו לפועל ע"י רות המואבי' ונעמה העמונית אם רחבעם דבלא מעשה מגונה מאוד לא יתכן שיצא אך אלי' וקוץ בה דהיו נפסלו ח"ו ברעה הגדולה הלזו אך ע"י מעשה סדום הי' המחשבה לטובה כסבורין שנחרב העולם והי' מעשה מגונה בצירוף מחשבה טובה על כן יצאו בכשרות והן הן דברי רז"ל מצאתי דוד עבדי שהוא כמו מציאה כי המשפט נותן שאין להוציאו בחזקה ומפרשין היכן מצאתיו כלומר ממ"נ בלא גנות גדול לא יתכן וע"י גנות גדול ג"כ לא יתכן לזה מפרשין בסדום והבן כי נכון הוא ואמת בס"ד.

ועפי"ז יתפרש הפסוק מי יתן טהור מטמא לא אחד כי אם מעשה ומחשבה שוין לטוב ולרע הוא אחד משא"כ כשנפרדין ואין תוכו כברו כמו אחד בפה ואחד בלב והיינו מי יתן טהור מטמא לזה מפרש מי שהוא לא אחד והבן דבזולת זה אי אפשר ממ"נ.

יתן ה' הבאה האשה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בכו שתיהן את בית ישראל ע"כ הך תיבת שתיהן אין לו ביאור והי' די לומר אשר בנו את בית ישראל.

והנ"ל בהקדים מה שאמרתי בפסוק זה שבתה הבית מעט עפ"י מה שאמרתי [נדפס בשו"ת השיב משה סי' ס"ה בסופו] בפסוק הן בעון חוללתי וגו' [וז"ל הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי הן אמת חפצת בטוחות וכו' דאין לו מובן וגם הסמיכות קושי הבנה, ונראה כי דוד המע"ה טען טענה מעליא שיזכה בדין ע"י בדבר בת שבע, דהנה איתא בגמ' אישה הפר' וה' יסלח לה הא במה מדבר באשה שנדרה בנזיר והיתה שותה יין ומטמא למתים ושמע הבעל והפר לה והיא לא ידעה וכשהגיע ר"ע למקרא זה בכה ואמר ומה אם חישב לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה כך חישב לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר עאכו"כ ע"כ ונקדים דאיתא בגמ' דיבמות עמוני ולא עמונית מואבי

ולא מואבית ומקשה אלא מעתה ממזר ולא ממזרת ומשני שאני הכא דכתיב אשר לא קדמו אתכם בלחם ומים דרכו של איש לקדם ואין דרכה של אשה לקדם ומקשה הי' להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים ומשני כל כבודה בת מלך פנימה והיינו משום צניעות עיין פירוש רש"י ע"כ והשתא נחזי אנן וכי כוונתן של מואביות שלא הקדימו לקראת נשים הי' משום צניעות והלא פריצות היו שהפקירו עצמן לזנות כדכתיב בספר אורייתא וא"כ להרע לישראל היו פריצות ולהטיב יאמר נא ללמד עליהם זכות שהיו צנועות אתמהה, אלא ודאי דמה שלא הקדימו הי' משום רשעות כמו האנשים אך דמ"מ כדין עשו מה שלא הקדימו דראוי לנשים להיות צנועין אף שלא כיונו לכך מ"מ חשב לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה משא"כ האנשים, ואף דאמר רע"ק דצריך כפרה מ"מ אינו דומה למזיד משא"כ אם הוי אמרינן דחשב לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה הוי כמזיד דהכל הולך אחר הכוונה א"כ הי' ראוי לאסור המואביות, והנה אם ישי אבי דוד דאתי מרות המואבי' ח"ו פסול הי' וא"כ אמו של דוד היתה נכשלת בחטא ח"ו שנבעלת לפסול לה אבל מזידה לא הוית שסבורה הי' שכשר הוא, ונקדים עוד מאמר רז"ל ראוי' היתה בת שבע לדוד אלא שאכלה פגי ונמצא הי' דוד במעשה דבת שבע ג"כ חשב לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, עפ"י כל היוצא למלחמת ב"ד ג"כ כותב לאשתו ואף שהי' על תנאי הרי לא נתקיים שהרי לא בא לביתו ועל הריגת אורי' לא נענש דמורד במלכות הוי אך הוי חישב לאכול ב"ח דהרי ציוהו לילך לביתו והבן ונקדים עוד דכתיב בדוד וה' עמו ודרשו רז"ל [שבת נ"ו א'] שהלכה כמותו בכל מקום והיינו משום דלאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא לכוין אמת לאמתו אינו באפשרי בחק גדר האנושי כי אלקים הבין דרכה והוא ידע את מקומה כתיב רק ע"י השראת שכינה ושפע אלקים השופע על השכל ולכך דרשו על וה' עמו שהלכה כמותו שהדבר זה לא אפשר רק אם ה' עמו, ונקדים עוד דאיתא ביבמות שדרשו רז"ל על הפסוק להיות לך אלקים ולזרעך אחריך מלמד שאין השכינה שורה אלא על המיוחסין שבישראל ע"כ ונמצא אם דוד פסול הי' לא הי' מקום להשראת שכינה עליו ולא הי' יכול לכוון האמת, ומשכוון האמת ש"מ דכשר הי' דמואבית מותרת לבא בקהל, וא"כ דחשב לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה לא הוי דינו כמזיד, וא"כ דוד במעשה דבת שבע נמי אין דינו כמזיד וידוע דעון היינו מזיד וחטא היינו שוגג, ובהכי יתפרש הקרא שדוד התנצל עצמו לומר שאין בידו עון מזיד ואין עונשו חמור ותשובתו קלה, וזו אמר הן בעון חוללתי ר"ל אם בעון מזיד חוללתי א"כ ע"כ תאמר דחשב לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה הוי כמו מזיד, א"כ אז ובחטא יחמתני אמי כי פסול אני כאמור וזה אי אפשר כי

הן אמת חפצת בטוחות כמו שפירש"י בלבי ובכליות דהיינו שאני מכוון אמת לאמתו שהלכה כמותי וזה אי אפשר רק ע"י השראת השכינה וא"כ ודאי מיוחס אני ולא פסול וממילא מוכח דחשב לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה לא הוי מזיד. א"כ אין דיני כמזיד ע"כ מחטאתי טהרני] וע"פ מה שפירשתי ישיחו בי יושבי שער וכו' בישמח משה וישב ד"ה ויוסיפו ותו"ד ישיחו בי יושבי שער דהיינו שאומרים שא"ר לבא בקהל ואני תפלתי אפי' כשאני מתפלל ביחידי לך ה' עת רצון והלא והלא כבר אמרו אימתי עת רצון בעת שהציבור מתפללין אלא ע"כ דשאני מלך כיון דרבים צריכים לו כרבים דמי וכיון דמזה מוכח דמשמי' אסכימו עלי שאני הגון למלכות כש"כ שאני כשר לבוא בקהל ועיין תפל"מ תהלים ס"ט בארוכה] וז"כ הפסוק זה שבתה הבית מעט [עיין בשורש ישי רות כי הנער הנצב על הקוצרים דבר לרעתה של רות נערה שאין בה דעת מואבי' שאסורה לבוא בקהל השבה משדי מואב שנתגדלה בין רשעים] כי אמר להחזיק דבריו דאסורה לבא בקהל ואמר לדחות יסוד ההיתר דכל כבודה בת מלך פנימה במה שנראה דמואביות לאו בנות פנימה הן דזה שבתה הבית מעט ועפ"ז יתבאר מאמר הזקנים יתן ה' כו' כי באמת יציאתה מביתה הכל הי' לש"ש וכבר אמרתי ההפרש בין מה שאסרה תורה בין מדה רעה, דשל תורה אם עובר אף אם הוא לש"ש וגדולה עבירה לשמה ועת לעשות לה' וכו' מ"מ הרי יש קלקול רק שתיקונו יתר על קלקולו כמו שהוכחתי מהזוהר בינוקא ע"פ בלק דאמר חמינא בריחא דלבושייכו כו' אבל במדות אינו כן [היינו שאם עושה איזה מדה רעה] דאם הוא לש"ש אין כאן רושם רע ובהקדם הגמ' ב"ב (דף קכ"ג] בשכר צניעות שהיתה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול ובלאה ההיפך בשכר ותצא לאה זכתה לישכר ועפ"ז מבואר כוונתו שרות נתכוונה לש"ש ביציאתה ואין נסתר מחמתה התירוץ מכל כבודה בת מלך פנימה וז"ש אשר בנו שתיהן היינו רחל ולאה רחל בצניעתה ולאה ביציאתה את בית ישראל כן הוא האשה הבאה אל ביתו ועיין ישמח משה פ' ויצא ד"ה ותאמר רחל נפתלי וכו'].

איכה

אבל איכה משה

פרק א

פסוק א

במדרש פתיחתא דאיכה רבה סי' כ"ד פתח משה ואמר רבש"ע לא רועה נאמן הייתי על ישראל מ' שנה ורצתי לפניהם וכו' וכשהגיע זמן שיכנסו לארץ גזרת עלי במדבר יבלו

עצמותי ועכשיו שגלו שלחת לי לספוד ולבכות עליהם אומרים ב"א מטוב אדוניו לא טוב לו ומרעתו רע לו וכו' עפ"י דאיתא אלמלי נכנס משה לא"י לא הי' כחרב בהמ"ק ולא היו באין דור המדבר לעוה"ב לכך נגזר שימות במדבר כמבואר כ"ז בפ"ד והשתא מבואר הייתי רועה וכו' וא"כ שורת הדין נותן נוצר תאנה יאכל פריו וכשהגיע הזמן וכו' גזרת וכו' וא"כ אתמהה כמו דאיתא במקום אחר אמרתי כשם שראיתי בפחזותן כך אראה בשלותן ובודאי ה' הצדיק והוא כדי שיגלו כדי להביא לדור המדבר לעוה"ב כנ"ל ועכשיו שגלו שלחת לבכות עליהם הלא זה רצונך מאז [והוא גזירה קדומה] והבן.

איכה ישבה בדד ע"פ הזוה"ק בפ' ואתחנן דף רס"ג ע"א] ר' יוסי פתח ועתה מה לי פה נאום ה' ת"ח רחימותא דקב"ה בישראל אע"ג דחוביהו גרמא לאסתלקא מביניהו ואיתבדרו ביני עממיא וכו' ות"ח בשעתא דישראל שראן בארעיהון קב"ה משתשעא בגינתי' וקריב לגבי' דישראל ושמע קליהון ואשתבח בהו, כיון דגרמו חובייהו ואתגלו ישראל מארעא קדישא קב"ה לא עאל בגינתי' ולא משתעשע בי' ולא עוד אלא דצווח ואמר ועתה מה לי פה נאום ה' וכתיב התם פה אשב כי אויתי' ע"כ ופי' כאשר נתישבה בדד בלא עם תיכף היתה כאלמנה דלא עאל בגינתי' וק"ל.

אופן שני עפ"י מש"כ במדרש קהלת אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי למנוחה זו אינם באים אבל באים למנוחה אחרת ע"כ [ועיין סנהדרין ק"י וישמח משה ואתחנן דף ק' ע"ג] ע"פ הפ"ד דרוש שמיני עפ"י דאיתא בנדרים קונם לבית זה שאיני נכנס נפלה ובנאו מותר לכנוס בו ועפי"ז יש לפרש הפסוק בישעי' שאו סביב עיניך וראו כלם נקבצו באו לך ותאמר אלה מי ילד אלה מי גדל וק"ל [כוונתו כי כלם נקבצו באו לך ואיך הותרה להם ע"ז תירצו הכתובים כי חרבותיך ושוממתיך וארץ הריסותך וכו' היינו שבזה שחרבה הארץ ונהרסו ארמנותי' הוי כפל ובנאו וז"ש מי ילד לי את אלה (ע"י) ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה ומי גדל את אלה הואיל ואני נשארתי לבדי וק"ל] וכן י"ל כאן איכה ישבה בדד העיר וזה סבה לרבתי עם.

ועוי"ל איכה איכ ה' דהיינו גלותא דשכינתא רבתי וכו' אין לה מנחם לית מאן דמשגח בה היתה כאלמנה ולא אלמנה ממש והא ראי' רבתי בגוים שרתי במדינות [כמאה"כ עזרא ט' ובעבדתינו לא עזבנו א' ויט עלינו חסד] וכ"מ שגלו ישראל שכינה עמהם.

א"י איכה ישבה בדד עפ"י [ישעי' ג'] ה' במשפט יבא עם זקני עמו וכו' מה לכם תדכאו עמי ופני עניים תטחנו כו' ויש לדקדק לשון דמה לכם הל"ל למה ונראה דהיינו מסים וארנויות שהיו גובים מעניים ולזה הוכיחן הנביא דבשלמא כשישראל כמו עכשיו שדוחקין האומות אותן לומר מדוד והביא אז יש קצת התנצלות אם גובין מן העניים

משא"כ כשהיו יושבין בהשקט ובבטח על אדמתם ושום נוגש לא נשמע בגבולם וגובים מסים מן עניים בוודאי דחטאת גדולה הוא לפני אלקים זו שהוכיחן הנביא מה לכם דייקא וק"ל ועפ"ז יובן דקשה בהאי קרא דאמר קושי' בלא תירץ איכה ישבה בדד כמתמיה ולא תירוץ כלום ואיך יתכן זה וכי להתרעם בא על מדותיו של הקב"ה וע"ק דמתחלה אמר בדד דהיינו שגלו הכל ממנה ואח"כ אמר היתה למס פתח בחמור וסיים בקל שלא כדרך המקוננים ועוד כיון שישבה בדד מי נתן מס ולדברינו יובן איכה ישבה בדד העיר רבתי עם כמתמי' כמ"ש והשיב משום דבעוד היתה רבתי בגוים שרתי במדינות היתה למס כאמור וק"ל.

ועוד יאמר בדרך אחר כי הנביא מקונן דירידתה לא הוי כדרך עלייתה (וז"ש) איכה ישבה כאשר נתיישבה העיר מתחלה היתה בדד יושבי' מעט בתחלת הכיבוש כמו שמפורש בס' יהושיע ושם עיר מורה על כרך קטן כמו שפירשתי [בי"מ פי וירא ד"ה כי אמרתי] ואח"ז רבתי עם בימי שאול שהי' שבט יהוד' שם ואח"ז רבתי בגוים בימי דוד שהיתה עיר המלוכה ואח"ז שרתי במדינות בימי שלמה שהי' מלך על כל העולם ועתה היתה למס בפעם אחת בלי חזרת המדרגות וק"ל.

ועוד איכה ישבה בדד ע"פ אלשיך שכתב במצורע [בדד ישב שישב בהתבודדת למען ישיב אל בוראו וקונו אם כי ע"פ הטבע הוא רע לחולי המצורע התבודדת עכ"ז רפואתו עפ"י תורה למעלה מן הטבע] ועפ"י מדרש שמואל בהקדמה [שפי' נרפא נגע הצרעת מן הצרוע בעצמו שרפא את עצמו ששב בתשובה ותיקן מעשיו אם כי התבודדת מגביר עליו השחורה] עיי"ש וה"פ איכה ישבה בדד העיר דעצים ואבנים לאו בני תשובה הם שיועיל להם התבודדת וע"ז משיב הי"ת לנביא שלי גדול כי רבתי בגוים היינו השכינה בגלות ועד"ז בכה תבכה בלילה ע"פ האמור כי בתר חצות נקרא לילה וידוע דדבר ישן א"א להמציא תיכף בכי' רבה בדמעות שליש רק תחלה עושה עצמו נבוכה בקול בכי עד שנתעורר תנועה הפנימית לבכי' ממש משא"כ בצרה חדשה ר"ל ח"ו מתעורר תיכף הבכי' וה"פ זה האות שצרת השכינה כ"י גדולה שבכה תבכה בלילה שאתה צריך לעשות בכי' כדי שתבכה בלילה אחר חצות דאז עת רחמים כנודע ודמעתה על לחי' קאי על השכינה על לחי' כי תמיד אצלה כחדש והתורה דברה כלשון ב"א וק"ל ולכאורה יראה לך שזה דברי האלשיך אבל אחר העיון בדברי שנינו תראה דלא דמי כי עוכלא לדנא.

א"י בכה תבכה בלילה ודמעתה על לחי' עפ"י מ"ש בספר א"א בפתיחה לדמעות שליש על מאמר חז"ל שלש דמעות הללו למה עיי"ש והשתא מובן בכה בחורבן ראשון תבכה

בחורבן שני כפרש"י ועוד נוסף בשני ודמעתה על לחי' אלו הן הוגי תורה כמ"ש בספר הנ"ל בפסוק הנ"ל:

עוד פירשתי בפ' איכה ישבה בדד ר"ל כאשר נתיישבה בדד העיר רבתי עם כו' אף שאינו נוגע לכמה אומות שאינו משלהם מ"מ בכה מצד רחמנות מכש"כ שתבכה שבשלך נעשה הדבר הזה והבן.

[**זוה"ח** מדרש הנעלם איכה] פתחו אינהו ואמרו איכה ישבה כו' כתיב כי יום מהומה ומבוכה כי יום חד יומא אית להקב"ה רחימא דנפשי' כלילא מכל שאר יומי"ן שי"ת יומי"ן שית יומין כלילן בי' והוא כללא דכולהו ועל דאסגיאו חובין אסתלק לעילא לבי עלמא דחיין כדין מתחות שיפולי משכנא קם יומא דמרירו יומא דבכי' יומא דצערא יומא דאיקרי מהומה ומבוכה ועייל בגו משכנא שיצי וסאיב וכו' עכ"ל ולכאורה פי' על שבת הק' ולנגדו ט' באב וקשה ע"ז כפל הלשון שית יומין שית יומין [כן הוא גרסת מוזלה"ה המחבר וכן מצאתי גירסא זו בשערי ציון של מוזלה"ה הגה"ק מסיגוט זצ"ל ואך חסר תיבת יומי"ן ובדפוה"ח כתיב שאר יומין וחסר שית יומין וד"ל] ועוד מאי כלילא מכל שאר יומין תיבת מכל מיותר ועוד מאי זה לעומת זה ט' באב לנגד שבת מאי שייכות זה לזה ועוד כי יום חד משמע יום אחד בשנה כמו יומא דמרירו ונראה עפ"י מ"ש מהרש"א בח"א במס' ב"ב למה נקרא יוה"כ שבת שבתון משום דשבת הוא אחר ששה ימי החול והוא המורם מהם ויש בו כל הקדושה של כל הששה ימים וכמו שיש ששה ימי חול כן יש ששה ימי קודש בשנה יו"ט דאורייתא ב' ימים פסח ב' ימים סוכות יום א' שבועות יום א' ר"ה ויום הכיפורים הוא השבוע שלהן והוא שבת שלהן וי"ט נקרא שבתון בתורה וא"כ יוה"כ שבת שבתון עכ"ל הזהב ושפתים ישק משיב דברים נכוחים וגם לנגד שבת הוא מורם כתרומה גדולה אחד אחוז מן החמשים שבתות השנה בינוני תורם אחד מחמשים כנ"ל ונקדים עוד מ"ש המגיד משרים שם בפ' וישב בד"ה אור ליום שבת יום ראשון לחנוכה שם בא"ה ומהכא אישתמודע רזא דט' באב ויוה"כ אסורין ברחיצה זה להפכו וזה להפכו דט' באב אי הוי משינן הוי מחזי דמעברין מיני' סטרא דמסאבא כבשאר יומי וליתא דהא ביום ההוא יקחוהו אופל וסטרא מסאבא מהדרי סחרנא משכנא כל ההוא יומא כד"א כי ראתה גוים באו מקדשה ולרמוזא להאי לא איבעי' לן לממשי ידין בההוא יומא וביוה"כ מטעמא אחרינא דהא מגו דאיתגליא לבנינותא עתיקא דעתיקין כל הנך סטרי ערקין ומטמרי גו תהומא ולא מתחזי כלל דרזא דהשטן סליק שס"ד למימרא דביוה"כ לית לי' שולטנותא כלל ולכך לא בעי למעשי ידין בהאי יומא כו' ע"כ שם, עוד שם ע"ב ומהכא תשתמודע רזא דאכילה ושתי' בט' באב וביוה"כ דזה להפכו

וזה להפכו דהא אכילה ושתי' רמיז לשפעי דאתי מלעילא וביום ט' באב ליכא משיכא דשפעא ולרמיזי להאי אסור למיכל ולמשתי בי' אבל ביוה"כ הוי מטעמי' דאיתגלי' בי' זוהר דלובן עילאה דהוא עלמא דלית בי' אכילה ושתי' איצטריך דלא ניכול ונשתי לרמוז להאי ולאיסתלקי גו ההוא עינוגא עילאה ואי תימא א"כ האיך כתיב תענו את נפשותיכם דהא האי סיליקו ועינוגא דנפשא היא איכא למימר אית נפש ואית נפש וההוא רמיז לנפש גסה דבר נש דאיהו מתאוה לתענוג וכיסופין דעלמא וכד לא אכיל ולא שתי בר נש הוי עינויא לה אבל לרוח ונשמה הוי עינוגא בוודאי ע"כ עוד שם בסוף העמוד וכ"ת כיון דכ"כ מקודש יוה"כ אמאי לא חמיר כשבת דשבת זדונו בסקילה ויוה"כ זדונו בכרת איכא למימר דהאי עדפותא דיוה"כ הוי דמגו דזוהר לבנינותא איתגלי' חס על ברייתא ולא בעי מאן דיחוב בי' ימות מיתה חמורה כו' עיי"ש דכתב גם על נעילת סנדל ותשמיש וסיכה הכל זה להפכו וזה להפכו כל החמשה דברים עיי"ש ועפ"ז יבואר חד יומא אית להקב"ה רחימא דנפשי' והיינו יוה"כ שהוא יום אחד בשנה כלילא מכל שאר יומין פירוש הן מימי חול ושבת ויו"ט כלול מכולם. או יש לפרש דהוא נזר ועטרה לכולם כמו דאמרינן בגיטין כלילא מנ"ל דאסור וזה הפירוש נראה יותר בעיני דהא בתר הכי קאמר והוא כללא דכולהו כנ"ל שית יומין שית יומין כלילן בי' ב' פעמים דהיינו ששה ימי חול ימי בראשית וששה ימים י"ט כמ"ש מהרש"א כדין כו' קם יומא דמרירו היינו ט' באב כנגדו כמ"ש במ"מ יום דצערא היינו הצער עינוי דאילו ביוה"כ ליכא צערא אלא עינוגא ועיקר איסר אכילה ושתי' מחמת שהוא עינוגא לרוח ונשמה רק דעינוי לנפש הגסה ממילא קאתי אבל בט' באב עיקרו משום צער כמ"ש בספר הנ"ל ושיצי וסאיב היינו דסטרא מסאבא שלטא בי' כמ"ש המ"מ ודו"ק.

וקצת באופן אחר נראה לומר והוא כלילא מכל שאר יומין שית יומין וכו' קאי בבת אחת דהיינו מכל שאר יומין אשר שית יומין כלילין בכל יום היינו שבתות והשתא שפיר הכפל דקאי אכל שבת כונו דאמר כלילן בי' לשון יחיד ושייך שפיר בתרי' והוא פירוש יוה"כ כללא דכלהו ודוק היטיב בזה כי נכון הוא.

בפסוק איכה ישבה בדד עפ"י שפירש בא"א על פסוק דרכי ציון אבילות ועל פ' כי חרבותיך ושוממותיך וארץ הריסותיך עפ"י דאמר ר"ל לרבה בב"ח [יומא דף ט' ע"ב] אלהא סנינא לכו [דכתיב אם חומה היא נבנה עלי' טירת כסף ואם דלת הוא נצור עלי' לוח ארז אם עשיתם עצמיכם כחומה ועליתם כלכם בימי עזרא נמשלתם ככסף שאין רקב שולט בו עכשיו שעליתם כדלתות נמשלתם כארז שהרקב שולט בו וכו' ועיין רש"י שע"י שלא עלו כלם מנעו שכינה מלשוב לשרות בבית שני ואפשר כוונתו איכה ישבה

בדד העיר בלי השראות השכינה אם כי רבתי עם שהיו יושבי' מרובים גם בבית שני ועלו במעלה גדולה עכ"ז היתה כאלמנה והבן ועי"ז אם כי שרתי במדינות עכ"ז סופה שהיתה למס כי עיקר חסר השראת שכינתו ית"ש ועי"ז בכה תבכה על בית ראשון ועל בית שני כי אין לה מנחם מכל אוהבי' דייקא שלא נקבצו כל אוהבי' כל רעי' בג דו בהו: [איכה **א**'] **במדרש** שלשה התנבאו בלשון איכה אחד ראה אותה בשלותה (זה משה רבינו ע"ה ויאמר איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וכו' ישעי' ראה אותה בפחזותה ואמר איכה היתה לזונה קרי' נאמנה וכו' ירמי' ראה אותה בניוולה ואמר איכה ישבה בדד העיר רבתי עם] עפ"י משל ממוכר יין שהתאונן על צערו שצריך לכנוס בכל פעם למרתף למכור ואח"כ התאונן שאין לו פדיון ואמר שצער הראשון נחת גדול הי' וכן אח"כ כשהתאונן שאין לו ש שוב יין וק"ל.

פסוק ב

בכה תבכה בלילה ודמעתה על לחי' פירוש בזוהר שלא הושמו בנאד הקב"ה ע"פ שימה דמעתי בנאדך ואני הוספתי נופך כי בר"ח שער הקדושה פ"ז מביא בשם הת"ז כי עד חצות לילה נקרא ליל ומחצות ואילך נקרא לילה ועוד נקדים דאיתא בזוהר דבתחלת הלילה אסתמו כל תרעין ובחצות הלילה אתפתחו כל תרעין ואז הוא עת רצון והיינו דאמר כאן בכה תבכה בלילה היינו אחר חצות שהוא עת רצון ונקרא לילה ואעפ"כ ודמעתה על לחי' כפי' הזוהר וק"ל.

עוי"ל בכה תבכה בלילה בדרך האלשיך בקצת שינוי דרצה לומר הואיל שאתה ממתין מלבכות עד ביאת חשכת לילה הם הצרות וגזירות לכך ודמעתה על לחי' כדברי רשב"י ועפ"ז נ"ל לסיים סיפא דקרא כפשוטו כי ידוע מה שאמרו רז"ל לעולם יקדים אדם תפלה לצרה כו' [וע"ז נאמר (איוב ל"ו ל"ט) היערוך שוער יערוך דוקא לא בצר כי אז וכל מאמצי כח שאין קטרוג ועיין ישמח משה שמות] אבל בעת צרה אבך בזיונו לא אחי ולא מרחמי והיינו אין לה מנחם מכל אוהבי' לכך ודמעתה על לחי' והבן ובזה פי' קוה לשלום ואין טוב לעת מרפא והנה בעתה ע"ד המליצה כי הימים הללו ראוי להתעורר אף אם לא נשמע שום בהלה וגזירה רעה וההיפך בשמועת בהלה ראוי להתעורר אף בזמן אחר ומה גם עתה בהצטרף שניהם ומ"מ אין מתעורר וא"כ איך נקוה לשלום והיינו קוה לשלום ר"ל בלשון תמי' איך נקוה לשלום ואין טוב ר"ל ואין מיטיב מעשיו אף לעת מרפא והנה בעתה בהצטרף שניהם והבן. א"י לכך אין טוב הואיל ולעת מרפא והנה בעתה ומבלבל מהתשובה והבן.

פסוק ג

במדרש איכה על הפסוק גלתה יהודה וכי כל האומות אינם גולין אלא אוה"ע שהולכין במנעלים אין גלותם גלות אבל ישראל שהן מהלכין יחיפים גלותן גלות נראה לי עפ"י מ"ש בספר צנצנת מנחם דף י"ב הטעם דאסורין בנעילת הסנדל שירגישו בחטאים והנה כבר כתבתי [לקמן] בפ' נפלה עטרת ראשינו וכו' דעיקר התאוננות על חורבן בהמ"ק הוא בשביל שמרבין בעונות ועיין בעטרת שלמה מה שפירש יכול על מגן והנה איתא במדרש חטא חטאה ירושלים וכי אוה"ע אינם חוטאין אלא אעפ"י שחוטאין אינם כלום וכו' עיי"ש ור"ל דלנפשותם אין החטא מזיק להם כ"כ ואין נרגש בהם ועפ"ז מבואר דאוה"ע שהולכין במנעלים ר"ל דאינם מרגישין במכשולות אבנים דהיינו ברבוי חטאים גלותם אין גלות וכו' והבן וכן לדברי האר"י הובא שם בצנצנת מנחם א"ש דהם רק בעלי חומר ואינו מזיק להם הגלות משא"כ ישראל בעלי נפש והבן [עיין לעיל בישיר משה [ז' ב'] ויובנו הדברים].

ועוד יותר רמז עמוק יש בזה עפ"י דברי הצנצת מנחם בשל נעליך דנאמר במשה ושל נעליך הנאמר ביהושיע עיי"ש דף י"ב ע"ב לכך אמר אוה"ע דהולכין במנעלים ר"ל רק בחומר משכא דחיוי' וישראל לא די שאינם הולכין במנעלים אלא אף הולכין יחפים דהיינו לגמרי גם בלי אנפלאות ר"ל שגם ממה"ש הם גדולים לכך גלותן גלות כי כפי גדולתן כך נפילתן ח"ו והבן.

פסוק ה

הי' צרי' לראש עיין ב"ש האחרון מ"ש בפ' זה ובפ' עבדים משלו בנו עיי"ש [בפ' דברים ותו"ד שם כי ידוע מאמרם ז"ל בית ראשון חרב בעון ע"ז ג"ע וש"ד ובית שני בעון שנאת חנם והנה לכאורה יקשה סתירת הפסוקים כתוב אחד אומר היו צרי' לראש ואמרו ז"ל כל המיצר לישראל נעשה ראש וכתוב אחד אומר עבדים משלו בנו פורק אין מידם ומדוע לא נעשו ראשים ותי' כי בבית ראשון שנתגלה עונם ויש קצבה לעונשם ע"כ הי' צרי' לראש ונעשו ראשים ולב מלכים ושרים ביד ה' אין ביכולתם להרע יותר מכפי שנגזר מלמעלה לא כן בבית שני שבעון שנאת חנם אין קץ לעונשם וחמור יותר מכל עונות ע"כ עבדים משלו בנו והבחירה חפשית בידם לעשות ח"ו כרצונם וזה שאמר הכתיב עבדים משלו בנו פורק אין מידם קאי על בית שני ויובן ע"פ משל מדוע של שנאת חנם אין קץ לעונשם לאחד שהכה את חבירו מכה אחת בחנם ועמד עליו חבירו והכה אותו הכאות רבות ושאלו חבירו המוכה אני הכיתיך מכה אחת ואתה מדוע מכה אותי כ"כ הכאות רבות והשיב לו בשלמא אם הי' טעם מה שהכית אותי מכה אחת היית שואל למה הכיתי אותך מכות רבות אבל אתה הכית אותי מכה אחת בלי טעם כך אני מכה

אותך מכות רבות בלי טעם וכן שנאת חנם ששונא בלי טעם כך הקב"ה מעניש אותם בלי טעם עכדה"ק] והנה מה שישראל אינו באגודה אחת הוא ודאי ע"י שנאת חנם דעכ"פ הראשון שהרע לחבירו הוא ודאי בחנם ועוד דבאמת הוא בחנם מתחלה ועד סוף עפ"י רש"י שפי' חנם בלי מצות דבל"ז הרי נאמר לא תקום ולא תטור ושנאה לש"ש באמת לא שייך רק בצדיקים גמורים והבן והשתא מבואר דאם אין שנאת חנם אז הם אינם יכולים לשלוט בבחירתם רק מה שנגזר מן השמים [כי לב מלכים ושרים ביד ה'] והבן כי נכון הוא בס"ד. וג"כ נראה לי לישב הסתירה הנ"ל כפשוטו דע"י שהמיצר לישראל נעשה ראש לכך אין לנו מנוח מעבדים המתגרים כדי שיהיו ראשים כמו שמצינו להדיא בגמ' גיטין זיל איגרי בהו והוות רישא ומשלו בנו ר"ל על ידינו והבן.

ועוד נ"ל לפרש אמרם אלמלי היו ישראל באגודה אחת וכו' עפ"י מ"ש הב"ש האחרון בפ' מטות על אמרם שלשה משמורות הוי הלילה עיי"ש דבריו כי נעמו [ותו"ד שם משמורה ראשונה חמור נוער ר"ל שהחומר מעורר לבם והמה הרשעים שהולכין אחרי תאותן משמורה שני' כלבים צועקים המה העובדים ע"מ לקבל פרס שנאמר עליהם בתיקוני זוהר עה"פ ויפן כה וכה וירא כי אין איש הקב"ה משגיח מן החלונות ומציץ מן החרכים אם יש איש דיתער בתיובתא ליקרא דשכינתא ולאפרקא מגלותא וירא כי אין איש כולן צווחין ככלבין הב חייא הב מזוני וכו' משמורה ג' תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה דתינוק שיש בו דיעה אינו יונק רק משדי אמו ולא מאשה אחרת וכן אשה צנועה מספרת מחמת שהוא בעלה ולא להנאות עצמה וכן העובדים מאהבה המה כתינוק יונק משדי אמו וכאשה מספרת עם בעלה ועל כל משמר ומשמר הקב"ה יושב ושואג אוי לי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין העכו"ם השלשה שאגות האלו הוא נגד כל כת וכת דעל משמר הראשון שואג אוי לי שהחרבתי את ביתי כי ידוע מאמרם ז"ל שהקב"ה שפך חמתו על עצים ואבנים כדי שלא יכלו ישראל וזה אם המה טובים אמנם אם הם רשעים אינו כדאי להחריב הבית עבורם וע"ז שואג אוי לי שהחרבתי את ביתי עבורם כי לא הועלתי כלום שנשארו רשעים ועל משמורה שני' שהיא כנגד העובדים ע"מ לקבל פרס שואג ושרפתי את היכלי כי כעת איני יכול לבנותה עד שישיבו מאהבה כמבואר במפורשים ובא לציון גואל כאשר יעשו תשובה מאהבה ויעשו הזדונות זכיות לזה ולשבי פשע ביעקב שישיבו מהפשע לזכיות, ועל משמורה ג' אלו העובדים מאהבה שואג אוי לי שהגליתי את בני דייקא שנקראים בנים למקום והגליתי אותן לבין העכו"ם ע"כ] ויש לכלול בזה שנ"ל לפרש ורקב עצמות קנאה ר"ל כי עצמות הקנאה כדבר הנרקב ומאפס ומתוהו נחשבו המה מהבל יחד והנה

אם צועקים כל איש צרכיו אזי אינם באגודה אתת כי זה חומד לזה וזה חומד לזה משא"כ אם כולם צועקים מכאב לבם על כבודו יתעלה המחולל אז המה באגודה אחת ואם יצעקו כלם אז ודאי יגאלו וכל העמים יהי' תחתיהם אמן.

ועוי"ל כי ענין המצר לישראל נעשה ראש הוא כדי שיהיו מתגרין בהם בחנם על לא דבר כדי שיהיו ראשים והוא מדה כנגד מדה שנאת חנם, והנה לה' המלוכה ומושל בגוים ואפי' ריש גרגותא מן שמי' אוקמי' שנאמר והמתנשא לכל ראש וא"כ אין ביכולת אדם לעשות עצמו שלטון רק בדבר זה שיתגרה בישראל וזה הוא ע"י פירוד לבבות שבישראל כמ"ש והיינו אם הי' ישראל באגודה אחת אין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם ר"ל על ידיהם שלא הי' להם יכולת לעשות עצמן שליטים ע"י הגירוי בישראל והבן כי הוא פירוש נפלא בס"ד.

ועוד פירוש רביעי על אמרם אלמלי הי' ישראל באגודה אחת אין כל אומה ולשון יכולים לשלוט בהם, עפ"י מה שפי' באגודת אזוב בדמעות שליש גבעול ב' בפ' מה אעידך ומה אדמה לך הבת ירושלים מה אשוה לך ואנחמך וכו' כי גדול כים שברך מי ירפא לך והמדרש מה אשוה לך ואנחמך לכשאשוה לך אז אנחמך הה"ד ונשגב ה' לבדו ביום ההוא שהוא מדרש פליאה וגם המדרש כי גדול כים שברך מי שעתיד לרפאות שברו של ים הוא ירפא שברך עיי"ש דבריו כי נעמו [הספר אגודת אזוב לא יכולתי למצוא וכפי הנראה יסובבו דבריו על המדרש שה"ש פ"ג עה"פ בעטרה שעטרה לו אמו אר"י וכו' למלך שהי' לו בת יחידה והי' מחבבה יותר מדאי והי' קורא אותה בתי ולא זז מחבבה עד שקראה אחותי ולא זז מחבבה עד שקרא אותה אמי כך הי' מחבב הקב"ה את ישראל וקראן בתי ואח"כ קראן אחותי ואח"כ קראן אמי שנאמר הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו ולאמי כתיב וכו' ואפשר כוונת הדברים כי קראם בתי כמו האב שמשגיח על בתו היחידה למצוא לה כל מחסורה אשר יחסר לה ואח"כ קראה אחותי לדמות אליו כב"י כמאמרם ז"ל מה הקב"ה מחי' מתים ומוריד גשמים כן הצדיקים ואח"כ קראן אמי כב"י כאמרם צדיק מושל ביראת אלקים הקב"ה גוזר וצדיק מבטל צדיק גוזר והקב"ה מקיים ובעו"ה בגלותינו נלקח מאתנו התואר אחות ואם ואך תואר הבת נשארה כי משגיח מן החלונות ומציץ מן החרכים כמאה"כ (עזרי' ט') כי עבדים אנחנו ובעבדתינו לא עזבנו אלקינו ויט עלינו חסד וכו'] ועפ"י דבריו פירשתי גם תנין חלצו שד כו' בת עמי לאכזר כי הנה אמת מ"ש שבחינת בת לא תפסו מישראל אבל מ"מ בעוה"ר עיקר הטובה שמזה מגיע להאומות [כי השפע יורד ע"י בעו"ה] ואבאר זה דעיקר הענין של זה הבחינה של בת היינו כאם המשתדלת להניק את בתה היולד לה כך השכינה כ"י מרחפת להניק לישראל

וידוע מהזוהר דאימת דלא עבדין ישראל רעותא דמאריהון עיקר סעודת' לכלבא וגרמא סליק להון לישראל] והבן רק בשביל שיאכלו ישראל את הגרם והעצם כמו שפירשתי בפסוק זכו נזירי' משלג כו' אדמו עצם כו' יוצא כל השפע [ישמח משה פ' מקץ ד"ה ובעמדי במקהלות בכל"ע] והיינו גם תנין שהוא נחש הקדמוני שרו של עשו יונק העיקר א"כ בת עמי ר"ל מעלה מדריגה שיש לעמי בחינת בת הוא לאכזר שהטוב הבא מזה יורש האכזר בעוה"ר והבן זה כי נכון הוא בס"ד, ונחזור לענינינו דמבואר דיעקב אבינו דהוא ישראל סבא הי' לו מדריגת אמי שמבטל גזירתו ית' וידוע מאמרם שאין קורין אבות אלא לג' כי אב הוא מה שהתולדה מתדמה לו ועפ"ז פי' מתחלה עובדי ע"א היו אבותינו עד ואקח את אביכם כו' ואין קורין אבות אלא לשלשה שהם הי' כלולים מכל המדות והמעלות שישנם בעולם] ולכך יעקב נקרא אב לכל ישראל כי הוא כלול כל קדושת ישראל נמצא עכ"פ כל ישראל יש להם קדושת יעקב וראוי שיבטלו כל גזירות רעות אך זה יתכן כשהם באגודה אחת אז מצטרפין משא"כ כשהן פרודין, ועפ"ז יתבאר אמרם ז"ל אלמלא היו ישראל באגודה אחת וכו' ודו"ק.

והנה המדרש הנ"ל כשאשוה לך אז אנחמך הה"ד ונשגב ה' לבדו ביום ההוא פירשתי בב' אנפין א' אשוה בפתח הוא פועל יוצא לאחרים שאשוה לך אחרים כי אם הפי' כמ"ש באגודת אזוב שאשוה לך אני דהיינו מדרגות אחות א"כ ראוי להיות שאשוה בסגול אך הלא במדרש אינו מנוקד ויתכן לקרות בסגול אך הלא נדרש על הפ' ובפסוק כתיב בפתח אך בעניני דרש לא מקפידין על זה כנודע מהמדרש בהרבה מקומות אין מספר ומ"מ יתכן יותר לפרש בפועל יוצא שהוא כפשט הפשוט וכזה אפרש באופן אחד, ובאופן ב' אפרשנו בפועל עומד בעצמו כמו שהוא ג"כ לדרך האגודת אזוב ואתחיל לפרש האופן הא' והוא דלדרך אגודת אזוב במדרש מי שעתיד לרפא שברו של ים היינו שיכסין פני תבל רחמנא ליצלן מרפואה זו ויותר יתכן פי' הספרדי עפ"י נעץ קנה בים כו' [מובא בישמח משה פ' בא בדה"ח דף קמ"ה ע"ג כי בשעה שנשא שלמה את בפ' נעץ גבריאל קנה בים ועלה עליו שירטון ועלי' נבנה כרך גדול של רומי המצירה לישראל וזה שברו של ים שנחסר ממלואו וידוע כי אמלאה החרבה כתיב לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים והיינו מי שעתיד לרפאות שברו של ים להחזיר לשלמותו (כי יעתק צו"ר ממקומו והעיר ואשר עלי' יאבדו אז) הוא ירפא לך עכ"ד] והנה מה אשוה לך ואנחמך פי' רש"י כשבא הצרה על האדם אומר לו אף בפלוני עלתה כך תנחומין הן לו עכ"ל ועל זה קשה מהגמ' לא די צערי אלא שהזכרתני כו' דבאמת אין זה נחמה למשכיל לכך פי' המדרש כך דבאמת כעת לא הושוה שום עם במכותיו לישראל כמו שאמר הביטו

וראו אם יש מכאוב כמכאובי אבל כשיבא העת שינקום מהמחריבין והמצירים אז בדבר אשר זדו עליהם א"כ יהי' השוואה לישראל במכאוב ואז יהי' נחמה לישראל כמו שנאמר אמלאה החרבה וכמו שנאמר פקד עונך בת אדום וכו' שישי ושמחי יושבת בארץ עוץ גם עליך תעבר כוס כו' תם עונך בת ציון והנה איתא במדרש שראה יעקב שרו של בבל עולה ע' שליבות וראהו אח"כ יורד וראה שר של יון עולה נ"ב שליבות וראהו אח"כ יורד ושרו של אדום ראהו עולה ולא ראהו יורד אמר תאמר שאין לזה ירידה אמר הקב"ה עליו נאמר אם תגביה כנשר אם בין כוכבים שים קינך משם אורידך נאום ה' ע"כ וכדי להבין זה דמה זה דראה ירידה של שר בבל ושל שר יון ולא ראה הירידה של שר אדום הא באמת יש לו ירידה נ"ל משום דכתיב מאותות השמים אל תחתו יחתו הגוים מהמה וכתיב אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים ואתכם לקח ה' כו' מזה מבואר דבידדהו תולה בסבוב המערכת משא"כ כשישראל עושים רצונו, וכשרבו העונות נמסרו לאלו ששעתן מוצלחת עד עת ירידתן עפ"י המערכת ע"כ אלו ראה יעקב עולה ויורד עפ"י מערכת אבל זה האחרון אין לו ירידה עפ"י המערכת [רק ע"י הקב"ה] ולכך לא ראהו יורד ואמר תאמר שאין לו ירידה א"ל הקב"ה עליו נאמר אם תגביה כנשר כו' דהיינו עפ"י המערכת הוא ברום המעלות משם אורידך נאום ה' דייקא וכן פי' המפורשים וחפרה הלבנה ובושה החמה כי יהי' היפך הוראתם כי מלך ה' צבאות בכחו המשדד ומבטל הכל וזה לדעתי הפי' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא בלי סיוע מערכת רק בכחו לבד ועפ"ז יתבאר המדרש ומה אשוה לך ואנחמך דהיו קשה לו קושיתי על פירוש הפשוט לכך פי' לכשאשוה לך איזה אומה דהיינו במפלת אדום אז אנחמך כי אמלאה החריבה והנה משפט אדום יהי' משפט חזק מאד משום שיהי' ע"י השם בעצמו כמבואר בפ"ד בדרך עצב בשם הראב"ד שהמשפט שע"י הקב"ה בעצמו הוא חזק מאוד לכך הושוה לצרות ישראל שהי' חזק מאוד וע"ז אמר הה"ד ונשגב ה' לבדו ביום ההוא [שיהי' משפטו ע"י ה' לבדו ולא עפ"י המערכת] וביאר הכתוב דבר הזה כי גדול כים שברך וע"ז דריש שם במדרש מי שעתיד לרפאות כו' וכפי' החכם הספרדי הנ"ל וא"כ היינו כשאשוה לך אנחמך והבן כי נכון הוא בס"ד.

ובאופן אחר נ"ל עפ"י המ"ר בפ' וישלח אין כאל ישורון אין כאל ומי כאל ישורון ישראל סבא מה הקב"ה כתיב בי' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא אף ישראל סבא כתיב בי' ויותר יעקב לבדו ומה שביארתי בו [ישמח משה פ' וישלח ותודה"ק כי יעקב נכנס אז במדריגתו לבחי' בתי גוואי ששם המשל ופחד עמו ולבחי' יותר גבוה מהשרפים שנאמר שרפים עומדים ממעל לו שעומדים בשתיקה וזהו שאה"כ ויעבור את אשר ל"ו היינו שעבר על

השרפים שהן עומדים ממעל לו והגיע יותר גבוה מהן ע"כ ויותר יעקב לבדו כי הוא מקום שאין מה"ש יכולים לכנוס. ולע"ל יתגלה אלקותו בבחי' מקום שאין מה"ש יכולים לכנוס בו והיינו ונשגב ה' לבדו והיינו ג"כ ויותר יעקב לבדו והבן] וכבר כתבתי דכללות ישראל הוא בחינתו ישראל סבא והיינו דברי המדרש מה אשוה לך לכשאשוה לך [בהתגלות בחי' בתי גואי] אז אנחמך הה"ד ונשגב ה' לבדו ביום ההוא והבן כי נכון הוא מאוד בס"ד.

עוי"ת הי' צריה לראש מה שדרשו רז"ל דכל המיצר לישראל נעשה ראש והטעם ידוע דהוא חרד מהשי"ת והיינו אויבי' שלו לשון שלוה.

וגם יתכן לפרש לשון שכחה דכל שונא ישראל אם הי' ראש הי' מכלם ח"ו ואח"כ שנעשה ראש שוכח כל זה והוא פלאי.

במדרש יכול על מגן ת"ל על רוב פשעי' כבר כתבתי בכמה אנפין וכעת נ"ל לבאר בדרך הפשוט כי כתיב והמתכרתם וכו' ואין קונה ר"ל המכירה הי' בחנם ולא במחיר והנה אם ר"ל בדרך רמז איזה דבר נקט לי' בסימנא וכן ה"נ המכירה נקרא בלשון מגן ר"ל מה שהוא בחנם דהיינו המכירה כמו אליהו הנביא שקוריהו חגיר או חרצון משום שהי' איזור עור אזור במתניו והנה אמרו זכו אחישנה לא זכו בעתו וכן כתיב היום אם בקולו תשמעו וכן השיב משיח לריב"ל אף שנמכר עד אותו עת הידוע לו ית"ש צ"ל דהי' על תנאי אם יחטאו ולא ישובו ועפי"ז מבואר המדרש יכול על מגן ר"ל המכירה כנ"ל גרמה הבכי' לזה אמר על רוב פשעי' דהיום אם בקולו תשמעו לכך כל דור שאין נבנה בהמ"ק בימיו כאלו נחרב בימיו והבן.

עוד פי' על המדרש יכול על מגן וכו' עפ"י מ"ש על המדרש השביעני במרורים זה יו"ט א' של פסח הרוני לענה בליל ט"ב וכו' והנה לפי"ז יאמר ישראל שגלו חנם בלא חטא רק להשלים הגזירה הקדומה אבל אין האמת כן דכמו שכתבתי הטעם שנענשו אחי יוסף והטעם שנאמר בארץ לא להם ולא נאמר בארץ מצרים [בישמח משה הפטורת ואתחנן ד"ה והנה עוד מלין עיי"ש בארוכה ותו"ד בקיצור מפי עליון לא תצא הרעות דלמה הודעה מקודם די לצרה בשעתה אך והטו"ב שבו הוא מה יתאונן וכו' גבר על חטאיו ור"ל שיעשה תשובה ויכופר לו ויבוטל הגזירה כי לרעה יש חזרה ובזו נחה קושית המפורשים למה נענשו אחי יוסף על מכירתו הלא כבר הוכרח ירידתן למצרים מאברהם ולק"מ דהא לרעה איכא חזרה וכל הודעת הרע הוא כדי שיהי' חזרה והן גמרו הדבר וזה נכון וא"כ כיון דהודעה הוא כדי שלא יתקיים ע"כ צ"ל בארץ לא להם דאלו נאמר בארץ מצרים אם כן הי' טובה להמצרים וא"א להחזיר ע"כ נאמר סתם בארץ לא להם ויוכל להיות חזרה והבן] ושורש הדברים היא דהקב"ה הודיע הגזירה כדי שיבטלו

וא"כ לפי"ז אם לא חטאו ישראל לא היו נצרך להשלים הגזירה דלרעה איכא חזרה והן. הן דברי המדרש יכול על מגן רק להשלים הגזירה הקדומה אבל להגולים היא חנם בלא חטא ת"ל על רוב פשעי' דאלולי החטאים הי' נבטל הגזירה הקדומה והבן.

עוד פי' על המדרש יכול על מגן וכו' עפ"י שכתב האלשיך וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו כי בהדיבור נתקרר מדה"ד והבן אבל כאן אמר המקונן ביצע אמרתו ופי' התרגום גמר מימר פומי' והבן והנה לכאורה נראה דהדיבור על הרעה הוא כדי שיתקרר מדה"ד וכאן שלא נתקרר סד"א שהדיבור הי' לחנם ללא צורך אבל באמת כי הרבו כ"כ עונות עד שכל מה שנעשה לא הי' די אם לא בצירוף התקררות הדיבור והבן והשתא מבואר דהפ' אמר כי ה' הוגה כמו כי ה' דבר כמו הוגה השם באותיותיו וע"ז אמר המדרש יכול על מגן ר"ל דהדיבור הי' על מגן לפי שבאמת נעשה מעשה ת"ל על רוב פשעי' נצטרף גם הדבור והבן ובזה יש לפרש הפסוקים כי לא יזנח לעולם ה' כי אם הוגה וריחם כרוב חסדיו ר"ל שבודאי לא יזנח לעולם רק שעתיד לרחם כי עדיין רחמנותו עלינו לזה אמר כי אם הוגה ר"ל שהשי"ת דבר מה שיעשה מזה נראה כי ירחם ה' עלינו דאל"כ הדבור למה א"ו שריחם כרוב חסדיו אף בשעת כעסו והבן שלכך נכתב ריחם לשון עבר.

והנה איתא במדרש דחרבה ירושלים מפני שהיו הוגין את השם באותיותיו ומזכירין ש"ש לבטלה והיינו כי ה' הוגה ועפי"ז יתבאר ג"כ המדרש יכול על מגן היינו רק מפני שהי' מזכירין ש"ש בחנם ת"ל על רוב פשעי' כנ"ל וכמדומה שראיתי באיזה ספר זה הפירוש.

פסוק ו

וילכו בלא כח לפני רודף שאין רודף גדול מיה"ר ואין לך גבור יותר מהכובשו א"י קצת בדרך אחר שיה"ר לא משל עליהם בכח ולאו יצרא אונסוהו ורק בפתוי' בעלמא בלי התגברות הלכו אחריו.

פסוק ז

זכרה ירושלים ימי עני' כו' וסמוך לה חטא חטאה ירושלים היינו ליישב קושית השל"ה למה לא יקבלו באהבה ועפ"י שכתב בארץ החיים בתמני' אנפין על פ' דרך אמונה כו' ועפ"י שאמרתי בפ' שובה ישראל ובפ' ואתה אמרת היטב איטב עמך ובפ' ארץ אשר אבניה ברזל ובפ' יראו את ה' קדושיו כנ"ל [להבין דברי קדשו הנפלאים אפשר לרמז כוונתו לתרץ קושי' השלה"ק מדוע לא יקבלו ישראל באהבה את אשר עבר עליהם עפ"י דברי ארץ החיים (הספר הזה אינו תח"י) אפשר כוונתו דרך אמונה בחרתי שאם מאמין באמונה שלימה שהכל בא בהשגחה מהבורא ית"ש אז משפטיך שויתי שוה הוא לו

משפטיו ית"ש הן לטוב הן וכו' כמאמרם בה' אהלל דבר באלקים אהלל דבר ועפ"י שפי' בפסוק שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעוניך (ישמח משה פ' ואתחנן בהפטורה ד"ה עוד יתבאר) וז"ל שם בקיצור והנה אמרו (אבות פ"ד) שכר מצוה מצוה וכו' וידוע מה שכתבו המפורשים ששכר של המצוה בעצמו המצוה שיש לו ית' נ"ר מזה שמשפיע טוב וכ"כ לענין עונש עבירה שהיא עבירה שכביכול יש לו מזה צער והוא מגודל אהבתו ית' וידוע אמרם (חולין דף ז') אין אדם נוקף אצבעו מלמטה וכו' ואם כן כל כשלון שבא לאדם הוא בדרך עונש והעונש הוא חטא והוא מגודל אהבתו ומזה יש לעורר לתשובה מאהבה ועפי"ז יתפרש הפסוק (הושע י"ד) שובה ישראל וגו' עד ה' מאהבה כמ"ש כי כשלת (נחשב) בעוניך, ועד"ז פי' הפסוק ואתה אמרת היטב איטב עמך בפ' וישלח עיין שם בארוכה ותו"ד כי יוקשה בצדיק כמותו איך שייך צרה ודאגה ופחד הלא ראוי שירצה רק מה שרוצה השי"ת ולא זולת זה וכמו שפירוש הפסוק יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו וכו' היינו שאין חסר להם מאומה כי הכל אצלם לטובה וזה ודורשי ה' לא יחסרו כי כל מה שאירע להם טוב הוא להם וע"ד שכתב בעל מעשה ה' בתשובת יעקב לעשו יש לי כל דזה א"א רק במדות הסתפקות וא"כ זה לא יחסר ובזה יש לפרש ארץ אשר אבני ברזל וכו' ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם עיין ישמח משה פ' תשא] כי אמרו ז"ל שת"ח שבה מחדדין זל"ז בהלכה כי אוירא דא"י מחכים ע"כ לא במסכנות תאכל בה לחם הן לחמה של תורה הן לחם כמשמעו כי לא תחסר כל בה שיהי' לך מדות הסתפקות כי אין עני בדעת יותר ממי שאין לו מדות הסתפקות וא"כ קשה מה זו צרה ומה זו תפלה שהתפלל יעקב ונחום איש גם זו יוכיח ור' עקיבא יוכיח וכש"כ בחיר שבאבות אך התירוץ בזה כיון שהובטח מפי הקב"ה להיטב עמו א"כ רצונו ית"ש לטוב זה בגלוי לכך הי' ירא שמא יגרום חטאו לבטל רצונו ית"ש והבטחתו ית' ח"ו וכדי בזיון וקצף וזה הי' עיקר היראה שלו על ששכר עבירה עבירה ובפרט בכה"ג שהובטח לטוב ועיין בשבט מוסר פ"ב כי כל כעסו ית"ש על הרשעים מה שמונעים אותי ית"ש כ"י מלהטיב ע"י וזהו פירוש הפסוקים זכרה ירושלים ימי עני' ומרודי' כל מחמדי' אשר הי' מימי קדם ועד כמה גדלה השמחה לפני אבינו שבשמים בהשפעת האב לבן על שלחנו מלא כל טוב ועתה בנפול עמה ביד צר ואין עוזר לה ראוה צרים ושחקו וכו' עד כמה העדר כבודו ית"ש וצערו כ"י אשר השיב אחור ימינו מפני אויב וזכור תזכור כל זאת לשוב על כל זה מה שגרמה ע"י חטא חטאה ירושלים היינו החטא בעצמו וחטאה עוד במה שמנעה ע"י חטאה השפעת הטוב והחסד ע"כ לנידה היתה ותשוב אחור לשוב אל

ה' על כל הן על החטא והן על גרם מניעת השפעה כנלפע"ד לפרש דבריו הקדושים ואם שגיתי ה' הטוב יכפר בעדי].

פסוק ט

במדרש אלו זכיתם הייתם קוראין כי ביום הזה יכפר עליכם ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראין טומאתה בשולי' עפ"י המבואר [במ"מ פ' וישב מובא למעלה איכה א' על הזוה"ח מדה"נ עיי"ש בארוכה] דחמשה עינוים דיוה"כ וחמשה עינוים דט"ב זה להפכו וזה להפכו זה מצד הקדושה הגדולה א"צ לרחיצה וזה לרוב טומאתו אינו מועיל רחיצה וכן באינך ועפ"י המבואר בדמעות שליש על פ' על זה הי' דוה לבינו וכו' כי אלו לא חטאו בעגל הי' יו"כ במקום ט"ב ועפי"ז מבואר ודוק וכן יש לפרש עפי"ז אלו זכיתם הייתם קוראין מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו ועכשיו הרי אתם קוראין חטא חטאה ירושלים ודו"ק ושם במדרש אלו זכיתם הייתם קוראין אלה מועדי ה' עכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראין על אלה אני בוכי' יובן ג"כ עפ"י הנ"ל כי נבטלו המועדים ע"י אלה אלהיך וכו' וכבר פירשתי פירוש אחר עפ"י שכתבו כי נבטל חג הטמא בס' ושם הקריבו קרבנות לס"א וכפרו עליו קרבנות החג משא"כ כשנבטלו הקרבנות ע"י חורבן בהמ"ק והבן.

והנה עפי"ז יש לפרש הפסוק כי לקחה מיד ה' כפלי' בכל חטאותי' עפ"י מ"ש בדמעות שליש שם על הפסוק הפכת מספדי למחול לי עיי"ש [הספר אינו תח"י וא"ל כוונתו כי ט' באב שיהפך לששון ולשמחה במהרה יהי' יום מחילה וסליחה כמובא למעלה בשם הס' דמעות שליש כי אם לא חטאו בעגל הי' יו"כ במקום ט"ב ממילא כאשר יתוקן הכל יהי' ט"ב כיוה"כ למחילה ולסליחה וזהו הפכת מספדי אם שעתה הוא להספד יהי' למחול לי ליום מחילה] והנה וודאי צ"ל דיוה"כ לא ידחה ממקומו כי זה מי"ג עקרים שלא ישתנה התורה ועוד כתיב ביוה"כ חקת עולם ועיין בתשובת הרשב"א מ"ש בזה אבל צ"ל שמ"מ יהי' אז ג"כ יום מחילה ואף שלא מצינו חוטא נשכר [שיהי' שני ימים למחילה ולסליחה ט"ב ויוהכ"פ] היינו כל זמן שהחטא עומד משא"כ לאחר שנשלם ונתהפך לזכות ועפי"ז מבואר הפ' הנ"ל (כי לקחה מיד ה' לתשלומין כפלים למחילה וסליחה בכל חטאותי' היינו ט' באב ויוהכ"פ].

עוד פי' על המדרש הנ"ל אלו זכיתם הייתם קוראין כי ביום הזה יכפר וכו' עפ"י מ"ש שם בדמעות שליש על המדרש א"ר שמלאי צער גדול נתן הקב"ה לאשה הזאת וכו' והענין הוא דפעם ראשונה היינו בית ראשון] נמשלו לנדה שא"צ להיות נקי' משא"כ בפעם שני [בחורבן בית שני] צריך להיות כדמיון זיבה שהוא אחר נדתה דבעית ז' נקיים ובאם לאו סותרת הכל ע"כ בשינוי הלשון ובתוס' ביאר והבן והנה אמרו כל דור שאין נבנה

וכו' כאלו נחרב וכו' כי זכו אחישנה ועניין זכו שיהי' לה נקיים ואז תטהר מכל טומאתה משא"כ כשסרחה סותר הכל והרי כל טומאתה קיים והבן, ועפי"ז מבואר המדרש הנ"ל אלו זכיתם דהיינו שהיו זכו הייתם קוראין כי ביום הזה יכפר וכו' כי אם היו רצופין נקיים הי' כבר נמחל הכל ועכשיו שלא זכיתם וחוטאין הרי אתם קורין טומאתה בשולי' כי כל טומאתה קיים כי סותר הכל כנ"ל וכן מבואר המדרש אלו זכיתם הייתם קוראין מכל חטאתיכם וכו' כנ"ל עכשיו שלא זכיתם הרי אתם קורין חטא חטאה ירושלים ר"ל כיון שיש איזה חטא הרי חטאה מכבר כי סותר הכל והבן ועפ"ז יתבאר כי לקחה מיד ה' כפלים היינו שני פעמים בראשון ושני ע"כ צ"ל בכל חטאתי'. כי פעם השנית דומה לזיבה שאחר נדה וצריך להיות נקי' מכל וכל והבן זה.

עוד נ"ל על המדרש הנ"ל עפ"י מ"ש בדמעות שליש בפ' אתה ה' לעולם תשב בשם ספר אחד על הא דארז"ל ארס נחש בין שיניו עומד וגם אמרו אין הנחש ממית אלא החטא ממית עיי"ש [מובא בישמח משה תולדות ד"ה א"י ויאהב יצחק וכו' כי הוא שטן והוא נחש והנה נחש שי"ן נו"ן ובאמצע חי"ת וכ"כ שטן היא שי"ן נו"ן ובאמצע טי"ת והוא בצירוף ח"ט וזה אמרם אין נחש ממית אלא חטא ממית וכאשר רוח הטומאה יעבור אז והסירותי שיקוציו [היינו הח"ט] מבין שיני"ו והבן ע"כ] ועפי"ז יתבאר כפשוטו הפסוק בזכרי' והסירותי דמיו מפיו ושיקוצו מבין שיניו ונשאר גם הוא לאלקינו ר"ל כי יבולע הטומאה ממנו כנודע ואז ודאי יעביר רוח הטומאה מן הארץ כי הוא המקור והנה ידוע דישראל הם מקור הקדושה ועפי"ז מבואר אלו זכיתם הייתם קוראין כי ביום הזה יכפר וכו' כי הי' נלקח שיקוצו מבין שיניו החטא העליון נסתלק וממילא הי' כפרה לכל והי' רוח הטומאה נעבר לגמרי אף ממקורו ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם דייקא ר"ל אף אתם כי ממקור הקדושה אתם קורין טומאתה בשולי' ודו"ק.

עוי"ל על המדרש אלו זכיתם הייתם קוראין כי ביום הזה יכפר עליכם עכשיו שלא זכיתם אתם קוראין טומאתה בשולי' נ"ל ע"ד הראשונים שנתגלה עונם נתגלה קיצם והי' מקץ ע' שנה אחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קיצם ומה שפי' היע"ד בו דרוש וא"ו כי כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו נמחל לו וכבר אמר הנביא כי מאוד נתביישו ישראל מעונותיהם כדכתיב ויכלמו מעונותם וכבושת גנב כי ימצא וכו' וזה להם לישועה ולסליחת עון וזהו בהוודע חטאם לרבים וא"כ בהגיע להם עונש יתביישו אבל כאשר לא נודע במי הי' המרי אף בושת לית כאן כיון שלא נודע המרי וזה הנרצה הראשונים שנתגלה עונם אף סליחה הי' להם ותמה עון בת ציון אבל אחרונים שלא נתגלה עונם אף כפרה לא הי' להם בבושתם וכלימתם ועי"ז בעוה"ר לא נתגלה קיצם עכדה"ק] ועפ"י

מ"ש הא"א על פ' טומאתה בשולי' והנה קושי' עצומה לאלקינו אם יוה"כ מכפר על הכל למה לא בא משיח תיכף והתירוץ מובן כיון דעדיין מרקד בינן האי דאחריב ביתן דהלא מבואר דבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו וזה הפי' אלו זכיתם הייתם קוראין כי ביום הזה יכפר עליכם וממילא הגאולה בא כיון שנרצה עונה וקראו אלי' כתיב (ישעי' מ' ב') ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראים טומאתה בשולי' וכנ"ל ועפ"ז יתפרש כי מלאה צבאה כי נרצה עונה היינו שהם הכל ביחד ואין להם זא"ז כלום לכך קראו אלי'.

על המדרש אלו זכיתם הייתם קוראים ואשבור מוטות עולכם עכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראין נשקד עול פשעי בידו נ"ל עפ"י הפ"ד בדרך עצב דמפסוק נשקד עול פשעי בידו מוכח דהי' משפט חזק כמו ביד הקב"ה בעצמו [שהמשפט חזק מאוד] וגם נתביישו [כמו שהי' ע"י שליח כמ"ש ממרום שלח אש בעצמותי ע"י שליח ואינו דומה המתבייש מהגדול להמתבייש מהקטן] עיי"ש והנה ידיעת הפכים בשוה דכמו שע"י שליח הרעה הוא ביוש יותר ככה הטובה שע"י שליח הוא מעורב בבושה ונהמא דכיסופא משא"כ ע"י הקב"ה בעצמו בפנים שוחקות ולכך אמר משה אם אין פניך הולכים כו' ולכך אמרו חז"ל כל מה שעשה אברהם בעצמו פרע הקב"ה לבניו בעצמו וכו' ולכאורה אינו מובן ההפרש ולכך דרשו חז"ל דלעתיד תהי' ככלה בבית אבי' שאינה בושה מבעלה לפי שאז יהי' ע"י הקב"ה בעצמו כמ"ש הפ"ד שם. והנה הפסוק הנ"ל ואשבור מוטות עולכם מדבר בעתיד עי' בתרגום יהונתן ובבעה"ט ואז יהי' ע"י הקב"ה בעצמו ולכך מסיים ואולך אתכם קוממיות היינו בלי בושת, מבואר דהוא מן ההיפך אל ההיפך שהשכר יהי' חזק כמו שראוי להיות ע"י עצמו ית' וגם בלי בושת וכאן תרתי לריעותא [משפט חזק כמו ע"י הקב"ה בעצמו כמו שמוכח מהכתוב נשקד עול פשעי ביד"ו דייקא והביוש כמו ע"י שליח כמ"ש ממרום של"ח אש וכו' כנ"ל].

פסוק יב

לא אליכם כל עוברי דרך ודרשו חז"ל עובר דרכה של תורה נ"ל שהדרש נצמח מהפשוט [עוברי דרך נוסעים בדרך] כי לא כל המרבה בסחורה מחכים וכן כל עוברי דרך יש בהן ביטול תורה ותפלה ואם מוכרח לכך בוודאי נצמח מביטול תורה הקדום כמו שאמרו חז"ל אם בטלת תורה יש לך בטולים הרבה כנגדך [ממילא כל עוברי דרך המה עוברים דרכה של תורה כי בטלו התורה מעצמם ואח"כ מזדמן להם סיבות הרבה לבטל התורה ח"ו] וכמו שאמרתי על הפסוק האנוש מאלוה יצדק וכו' (איוב ד') והבן. [כוונתו האנוש מאלוה יצדק וכו' היצטדק האדם את עצמו על ביטול תורה ועבודה מהסיבות שנזדמנו

לו כי מה' המסבב כל הסיבות נגרם לו זאת הלא בודאי מעשיו הקודמים גרמו לו לבטלו כפי' הרמב"ם ז"ל עת לעשות לה' הפרו תורתיך וכאמרם ז"ל אח"ז מצאתיו לקמן בדרושי תוכחת חיים א"כ אופן ג' אל תבוא במשפט עמנו וכו' עיי"ש

במדרש לא עליכם כל עוברי דרך אומרים ישראל לעכו"ם לא יתון עליכון מה דאתא עלי ולא ימטי עליכון מה דמטא עלי ולא ימטי עליכון מה דמטא על כל עוברי דרך כל עוברי דרכה של תורה ע"כ דקשה טובא חדא דלמה לא יענשום על שהם עוברי דרך ועו"ק למה יתפללו ישראל עבורם וע"ק הא סתרו עצמם במה שאמרו תבא כל רעתם לפניך והנ"ל עפ"י מה שכתבו המפורשים כי שכר שמחה של מצוה איכא בהאי עלמא עיין בארץ החיים בגימ"ל של תמניא אפי ויש סיוע לדבריו מפורש כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך וכן בעונש וידוע דהשילום בעוה"ז הוא בנקל מעוה"ב וגם אינו נצחי [וזה שאמרו ישראל לעכו"ם לא עליכם כל עוברי דרך דרכה של תורה שלא יענשו בעוה"ז בעונש עובר לשעה כאשר נענשו ישראל לכפרת עונותיהם כי עונש העכו"ם יהי' לעולם ונצחי ויאבדו לנצח בבא].

ועי"ל המדרש הנ"ל ומחובר לזה הביטו וראו דהיינו אף שתביטו לא ייתי עליכון אף שגם אתם עוברי דרך ואף שתביטו ראו אם יש מכאוב כמכאובי עפ"י מה שפירש בארץ החיים ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי [הספר ארץ החיים אינו תח"י ואפשר כוונתו כי בנפול אויבך אל תשמח פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו והנה נאמר באבוד רשעים רנה אך כאשר יפלו שונאי ה' ורשעים, והצדיקים ניצולו בזכות עצמם זוכים ורואים במפלתם ואין לפחוד פן יראה ה' ורע בעיניו אמנם כאשר ינצלו הצדיקים אך בחסד השי"ת ולא בזכותם אין להם לראות במפלתם וכאשר פי' המפורשים אצל לוט אל תביט אחריך כי אינו כדאי לראות במפלת אנשי סדום כי גם הוא לא ניצול בזכותו רק בזכות אברהם וכן בנח נאמר צוהר תעשה לתיבה ולחד מ"ד שהוא אבן טוב ולא חלון ג"כ מטעם הנ"ל כי הוא רק מצא חן בעיני ה' ואינו ניצול בזכותו וכאשר דרשו ז"ל אלה תולדות נח שבזכות תולדותיו ניצול ע"כ לא יזכה לראות באיבוד דורו לא כן אם ה' יעזור לו בזכותו יוכל לראות במפלת הרשעים וזש"ה ה' לי בעוזרי לי דייקא בזכותי אז ואני אראה בשונאי] ושונאים לאו דוקא רק סתם במפלתן של רשעים כאמור בצוהר תעשה לתיבה והטעם כי אין הצלה להם ודוק [כוונתו ואין לחוש פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו כי לנצח יאבדו, וז"ש אף שתביטו לא ייתי עליכון כי אין עונשן של ישראל לרעה ח"ו כי אם לטובתם לכפרת עונותיהם] ולזה אמר אשר הוגה ה' ביום חרון אפו ואם קציפה הוא אית סבר כדאיתא במדרש על פסוק כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד

מאוד אם מאיסה הוא לית סבר ואם קציפה הוא אית סבר דמאן דכועס סופו מתפייס] וא"כ אדרבה המאמר הזה שאין להם לשמוח וק"ל.

פסוק יג

בפתיחתא דאיכה רבתי מדרש הביאו הפ"ד בדרך עצב ר"י פתח וכו' אלו זכיתם הייתם קוראין אש תמיד תוקד על המזבח ועכשיו שלא זכיתם אתם קוראים ממרום שלח אש בעצמותי כו' ועי' מ"ש הגאון הנ"ל בזה ואף אני העני בדעת אענה חלקי עפ"י מ"ש הגאון ביע"ד על המדרש ממרום שלח אש בעצמותי זש"ה צדקתך אלקים עד מרום [ביע"ד דרוש ז' תורף הדברים מובא לקמן ק' ב' פ' ח' כי מחסד השי"ת ששלח אש שלמעלה אשר הוא אש אכלה אש ומבטל כח אש הגשמי שלא לשרוף הבהמ"ק וז"כ ממרום שלח אש בעצמותי ולמה וירדנה כי עי"כ ירד הבהמ"ק ונגנז לתחתיות הארץ ולא נשרף ע"י אש שהציתו בו האויבים וזש"ה צדקתך אלקים עד מרום שזהו הצדקה ששלח אש שלמעלה שאין האש מכלה לבל יהי' כליון בבהמ"ק עכ"ל] ועפי"ז פירשתי מאמרם בב"ק דף ס' [עיין ישמח משה משפטים עה"פ כי תצא אש וכו'] ועפ"י מ"ש הגאון הנ"ל ביע"ד שם על התוס' בחגיגה במדרש יש שנתקשה משה [בגמ' חגיגה פושעי ישראל אין אש של גיהנם מכלה אותן ק"ו ממזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב אין אש מכלה אותו פ"י שמלאים מצות כרמון עאכו"כ וכ' בתוספות בתנחומא יש שהי' משה מתמיה ע"ז א"א שלא ישרף העץ ואמר הקב"ה כך דרכי באש של מעלה אש אוכלה אש ואינו מכלה דכתיב והסנה איננו אוכל עכ"ל ותמהו מה בעי בתוס' בזה שהביאו התנחומא ותי' היע"ד כי קשה קושי' עצומה בגמרא מדוע למדו הק"ו ממזבח הזהב הלא מזבח הנחשת שהי' ג"כ מעצי שטים ומצופה נחושת כעובי דינר ועל מזבח הנחשת נאמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה ועל מזבח הזהב לא הי' אש כי אם מחתה גחלים בבוקר ובערב וא"כ הק"ו יותר עדיף ממזבח הנחשת שאש תמיד תוקד בו ולא הי' האש התמידי מכלה אותו ולמה למדה הגמ' הק"ו ממזבח הזהב וקושי' זאת תי' התוס' בהתנחומא שהאמת הי' משה מתמי' ע"ז שאין האש התמידי מכלה המזבח והשיב לו הקב"ה כך דרכי באש של מעלה וכו' וא"כ במזבח העולה שהי' אש של מעלה וא"כ אש אוכלה אש מן מזבח חומו של עצי מערכה והוא אינו מכלה ואין ק"ו לאש של גיהנם שהוא אינו של מעלה ומכלה אבל מן מזבח הזהב שלא הי' אש של מעלה רק גחלי אש מעצי מערכה יליף שפיר ק"ו וזהו כוונת התוס' עכדה"ק] ועפי"ז תבין הדבר על בוריו כי באמת משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים רק אם זכינו הוא באתגלי' טוב בנראה ובעצם וכשלא זכינו הוא בעצמו הדבר טוב רק בהסתר פנים ורע במראה וכן נ"ל הסגנון של כל דברי

המדרש הנ"ל [אלו זכיתם וכו' הי' נראה חסד השי"ת באש של מעלה שלא הי' מכלה את המזבח ועכשיו שלא זכיתם נראה חסד השי"ת אשר ממרום שלח אש בעצמותי שלא כלה את המקדש כי אם כטבע ונגנז כנ"ל] וכמו דשם כוונתו באש של מעלה כדי שלא יכלה המזבח הנחשת שעשו ישראל ה"נ כוונתו כן והבן כי נכון הוא מאוד.

השיבני אחור כל היום דוה הוד דרך אחורים הוא דוה והיינו והודי נהפך למשחית.

ובא"א דאיתא בכתבי האר"י עפ"י קץ כל בשר בא לפני כי החיצונים מושבם באחור ולכן נקראים אלהים אחרים ובסבת החטא נכנסים אל הקדושה וד"ל וז"ס נזורו אחור שישראל היו בבחינת הפני' ועפ"ז פירשו לא יהי' לך אלהים אחרים על פני כנ"ל ופ' בשוב אויבי אחור יכשלו ויאבדו מפניך (וזה השיבני אחור).

פסוק טו

סלה כל אבירי ה' בקרבי הקשו המפורשים דהי' ראוי לומר ה' מקרבי והנ"ל עפ"י מה שפירשתי בפסוק ה' יודע מחשבות אדם כו' אשרי הגבר כו' והפ' אחת דבר אלקים עפ"י הפ"ד בדרך הערבה דף ס"ח [בישמח משה פ' יתרו ד"ה עוד שם בגמ' מכאן מודעא רבה לאורייתא [עיין בתוס' ופ"ד דרך הערבה] אף דכבר קבלוה בערבות מואב הלא לא הי' שם האונס מ"מ כיון שכבר הי' אונס ויש בידו להחזיר האונס ה"ה באונס דמעיקרא ובזה יבואר הפסוק אחת דבר אלקים וכו' כי עוז לאלקים וכו' כי אתה תשלם לאיש כמעשהו דהנה יקשה מדוע נענשו ישראל כיון שהי' מודעא וגם קושי' אוה"ע דלמה לא כפה עליהם ההר וי"ל דבאמת נשמת ישראל חצובים מהתורה ובדרך סגולה בא עונש והיזק בעברו על אחת ממצות ה' והיינו אשר לא תעשנה ואשם והיינו ואשמה הנפש ההוא עונה בה והבן וא"כ העונשים המה לטובה לרפואה ולחסד לכפר ולהסיר זוהמת החטא וכמו שכפיית ההר נצמח מאהבה הגדולה שגורמת כפי' לטוב והבן ולכך באוה"ע שאינם חצובים מהתורה א"כ בלא הקבלה לאו כלום הוא ובזה מיושבים הקושית הנ"ל והיינו אחת דבר אלקים היינו בכח וגבורה למלוך ביד חזקה ובזרוע נטוי' וא"כ אנוסים הי' ואף שהדר קבלוה שתי"ם זו שמענו כי עו"ז לאלקים להחזיר האונס א"כ עדיין באונס הראשון קיימין וא"כ קשה עונש למה רק מזה מוכח ולך ה' החסד כי אתה תשלם וגו' כי הוא רפואה ולא עונש והבן ועפ"ז יתפרש ה' יודע מחשבות אדם כי המה הבל אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ודרשו ז"ל ברכות ה' ע"א ק"ו משן ועין וקשה מאי ענין זה לענין של מעלה דהשי"ת יודע מחשבות וע"ק למה לי ק"ו הלא בודאי ביסורין שהם כדאי לעונש על החטאים שלו דאל"כ כל האומר קב"ה ותרן וכו' וא"כ פשיטא וא"כ ק"ו למה ואך דהנה אף לשוגג צריך כפרה אף דבשוגג אינו ראוי לעונש דמאי הו"ל

למעבד רק דמ"מ צריך לקנח הפגימה שנעשה בטבע הסגולה בנפשו והנה כפרה הוי לשון קנוח והעברה כמשפ"י רש"י עה"פ אולי אכפרה פניו במנחה והיינו וכפר מאשר חטא על הנפש והנה לזה שקבל יסורין לענשו מ"מ ה"א שאין זה רפואה בטבע שיתכפר אך דזה נלמד מק"ו דשן ועין שיוצא לחירות כן ע"י יסורין מכפר ומעביר כל חלאת זוהמת החטא ויוצא לחירות והבן והנה המהרד"ך הקשה אהא דמודעא רבא לאורייתא הא קיי"ל בנודרין להורגין ולמוכסין צריך שיבטל בלבו, וישראל לא הרהרו בלבם שום תנאי אף שהי' אנוסים שבועתם קיימת, ותירץ דהאנס אינו יודע מחשבות אבל בקבלת התורה השי"ת יודע מחשבותם פשיטא דלא היו יכולים לבטל בלב וא"כ אנוסים היו הן בפה והן בלב ועפ"ז יתבאר התכת הפסוק ה' יודע מחשבות אדם וא"כ קשה מדוע יענשו על העדר קיום התורה הלא אנוסים היו ולא היו יכולים אף להרהר שום תנאי כקושי' המהדד"ך ותירוצו לזה תירץ אשרי הגבר אשר תיסרנו וכו' כנ"ל עה"פ ולך ה' החסד כי הוא בסגולה לטובה ואימת שייך לומר כן אם הוא לכפרה משא"כ אם הוא רק עונש וא"כ מנ"ל שהוא לכפרה והוא לטובה וע"ז אמר ומתורתך תלמדנו ק"ו משן ועין והבן עכתו"ד ועיין שם בארוכה דברים נחמדים] ודרך אגב מה שפירשתי בפ' ואמר ביום ההוא [הלא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה בישמח משה פ' וילך ותו"ד שם שמאחר שהתודו ואמרו על כי אין אלקי בקרבי וכו' מדוע יסתיר פניו מהם ותירוץ כי סילוק השכינה כ"י הוא עצם הרע יותר מכל הרעות שבעולם והחטא הגורם לזה הוא יותר רע מהעונש ואדרבה העונש הוא לטובה שגורם הקירוב והדיבוק ועפ"ז יבואר והסתרתי וכו' ועי"כ והי' לאכול ומצאוהו וכו' ואז יאמר ביום ההוא הלא כי אין וכו' מצאוני וכו' ועיקר שמקונן הוא רק על הצרות ולא על עצם סילוק שכינתו כ"י והוא מרי גדול שהעושה העיקר טפל והטפל עיקר ע"כ ואנכי אסתיר וכו' עיי"ש] ולפ"ז יבואר הפסוק שהתחלנו וע"פ מ"ש הגאון מהר"י בפי' יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני וכו' לכן הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו וכו'. ואמרו חז"ל זו מיתת ת"ח דהנה אמרו כי תפלה בלי לב אין הקב"ה בעצמו מקבלו רק ע"י שליח מלאך כי הם אינם מכירים בחסרון הכוונה שאינם יודעין מחשבות בני אדם אבל תפלה בכוונת הלב הוא לה' לבדו והוא בעצמו כב"י מקבל תפלה והנה אמרו בכתובות בפטירת רבי אראלים ומצוקים תפסו בארון הקודש וגברו אראלים את מצוקים ע"כ כי מה"ש בקשו שימות הצדיק כי רצונם שיהי' משכנו בתוכם והצדיקים בקשו שיחיו וא"כ אנו מתפללים שיחי' הצדיק אם התפלה הולכת ע"י מלאך אין קטיגור נעשה סניגור ואיך יהי'

מעלה התפלה לה' שיחי' הצדיק והם רצונם שיסתלק לעולם העליון אבל כשמתפללים בלב שלם ה' בעצמו מקבל תפלתינו וחי' יחי' הצדיק וז"כ הכתוב יען וכו' בשפתיו כבדוני ולבו רחוק ממני הואיל שתפלתם בלי לב והוא ע"י מלאך לא נתקבלה התפלה ואבדה חכמת חכמיו וכו' כאמרם ז"ל זו מיתת הצדיקים עכתודה"ק] וה"פ סלה כל אבירי היינו משום שה' הוא בקרבי ר"ל חופש כל חדרי בטן וקרב איש ולב עמוק וע"כ אינו מזדקק לתפלה בלא לב רק עליונים מקבלים התפלה] ועליונים אחזו באה"ק [ונצחו אראלים את מצוקים כמבואר ביע"ד הנ"ל] לכך סלה כל אבירי והבן. ומפרש הטעם קרא עלי מועד לשבור בחורי בחורי היינו הנבחרים ר"ל הצדיקים עפ"י מה שפירשתי המדרש בפ' וילך [בישמח משה ד"ה במדרש רבה ויאמר ה' כי הצדיקים המה ממושכנים בעון הדור או בתורת משכון או בתורת פרעון עי"כ נקראים בחורי הנבחרים לכפר על הדור] וידוע דפטירת הצדיק נקרא הילולא והנה מבואר בתוס' כתובות דף ה' ע"א ד"ה מסייע לי' דמועד וחתן משוה לי' בכ"מ והיינו קרא עלי מועד דנקרא הילולא דהוא מועד מפני שמשעשעין עמו למעלה באור תורתו לכך עליונים אחזו באה"ק לשמוח בשמחתו והבן.
קרא עלי מועד לשבור בחורי לפי שהנבואה צריך שמחה והשמחה הוא כמבואר במדרש רבה איכה בפסוק תם עונך בת ציון טובה היתה מגילת קינות על ישראל ממ' שנה שנתנבא עליהון ירמי' שבה נטלו איפוכין על עונותיהם וכו' ור"ל אף שצער עכשיו שמחה הוא לאחר זמן שע"י הגלות יזדככו ומבואר במ"ק (דף ט' ע"ב) בגמרא הנח להלכות מועד דכלהו מיצר עכשיו ושמח לאחר זמן עיי"ש משא"כ בכל מקום אזלינן בתר השתא והבן.
א"י קרא עלי מועד לשבור בחורי וכן גת דרך אדני עפ"י המשנה חגיגה דבשעת הרגל ובעת דריכת הגתות והבדים הכל נאמנין על טהרת יין ושמן והבן [היינו שהוא בחי' מועד שנקראים כלם בחורי והבן] אבל הפשוטו נ"ל עפ"י מ"ש העקדה בפ' הרגת ביום אפיך טבחת ולא חמלת דההורג ראוי לחמול ולא הטובח בקר וצאן למשתה והבן וכן קרא עלי מועד לשבור בחורי שהיא בלי חמלה כדרך המכין למועד והבן וכן גת דרך אדני שאין חמלה על ענבים הנדרכין והבן.
במדרש קרא עלי מועד לשבור בחורי וכו' קשה סילוקן של בחורי ישראל מחורבן בהמ"ק עפ"י דרך היע"ד ח"ש (דף מ' דרוש ז') רק קצת באופן אחר כי לדעתי בחורי ישראל נאמר על דור המדבר כי להם אמר ובך בחר ה' להיות לו כו' והם עצמם הבחורים ואנחנו זרעם והנה נאמר סילוקן ולא נאמר מיתתן ונאמר דסילוק היינו מותא תניינא מעוה"ב דהיינו סילוק לגמרי והבן, והנה אמרו בסנהדרין (דף ק"ח ק"י) דור המדבר אינן באין לעוה"ב

שנאמר אשר נשבעתי וכו' [ובמדרש קהלת מובא בפר"ד דרוש שמיני] ומסיק למנוחה זו אינם באים אבל באים הם למנוחה אחרת וכתב הפ"ד (דרוש שמיני ע"פ הגמ' נדרים פ"ה והר"ן שם בקונם לבית זה שאת נכנס שנפל ובנאו מותר לכנוס בו ובריטב"א שם בשם המד"ר קהלת משל למלך שכעס על בנו ודחפו לחוץ לפלטין ונשבע שלא יכנס בו מה עשה סתרה ובנאה והכניסו נמצא מכניס בנו ומקיים שבועתו כן כאשר יבנה הבהמ"ק בב"א יהי' כנפל הבית ובנאו ועפי"ז ישבתי קושית העיון יעקב על אמרם [סוטה ל"ה] אמר הקב"ה אתם בכיתם בכי' של חנם כו' א"כ מדה רעה מרובה [כ"כ עיי"ש] והבן [הנראה כוונתו שבעת שנשבע שלא יכנסו לארץ הוקבע באותו יום חורבן בהמ"ק למען יוכלו לבוא לאה"ק שיהי' נפל ובנאו כנ"ל נמצא הי' זה לטובה גדולה כי קפץ באף רחמי"ו סל"ה והבן] וא"כ לכך עשה תמוז מלא [כאמרם ז"ל תענית כ"ט עיי"ש] כדי שיהי' באותו יום ויחרב בהמ"ק ויבואו דור המדבר לעוה"ב אלמא דקשה סילוקן יותר מחורבן בהמ"ק [כי נחרב בהמ"ק למען יוכלו לבוא דור המדבר לארץ] ולשבור בחורי היינו כמו שפי' רש"י בפ' וירא יעקב כי יש שבר במצרים [לשון תקוה] ור"ל לעשות פתח תקוה לבחורי אף כי עי"ז גת דרך כו' שנחרב בהמ"ק והבן, ועפ"ז א"ש הלשון סילוק והבן.

פסוק כא

במדרש אלו זכיתם הייתם קוראין שמעו עמים ירגזון ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראין שמעו כי נאנחה אני עפ"י כי הוא כפל נחית בחסדך וכו' נהלת בעזך וכו' ויש לישב עפ"י שאכלו אז הפסח בהר הבית כמבואר בתרגום יונתן פ' יתרו עה"פ ואשא אתכם על כנפי נשרים] אך שהחזרה הי' כדי שיתראו כל האומות וישימו אל לב שה' הוא אלקים ודו"ק ובזה מיושב מה דאמר נוה ולא מעון שהיא רק דירת עראי לפי שקאי על אותה שעה וק"ל א"י כי עיקר המקדש הוא לב ישראלי וק"ל כך הוי פירושו אם לא נחרב אבל עכשיו שנחרב הפ' [אם היו זוכים היו] נחית בחסדך היינו שאינו צריך לגבורה כי עושים רש"מ היפך ממה שכתב האלשיך בפ' שלח בפ' ושמעו מצרים כי העלית העם הזה בכחך שהי' צריך לכח גדול ויד חזקה לאשר כי היו במצרים עובדי ע"א וכעובר הנשמט מרחם אמו משא"כ כשישראל ראוים מצד עצמם לגאולה נחית בחסדך] ואז הגאולה מצד ישראל לכך אמר עם זו ונקרא הגאולה על שמו לכך כתיב גאלת אבל כשצריך לעוז וכח [שאינם ראוים מצד עצמם] אז אינו נצחי כי גבה דילי' בסוף [וע"ז נאמר נהלת בעזך בעוז וגבורה אל נוה קדשיך רק נוה לשון דירת עראי רק לשעה] ואז שמעו עמים ירגזון קאי על ישראל והוא נפסק והוא קריאה אחרת והיינו ממש שמעו כי נאנחה אני כי אתה עשית שהם יודעין כי אין כחם ועוצם ידם עשה את החיל לכך ששו

עתה כי אמרו הבאת יום קראת ויהיו כמוני כי אמרו כי השתא ישוה לנו אבל על נפילה כזו לא אסקי אדעתי' וק"ל.

כל אויבי שמעו רעתי ששו כי אתה עשית הבאת יום קראת ויהיו כמוני. תבא כל רעתם לפניך ועולל למו כאשר עוללת לי על כל פשעי ויש לדקדק בקרא האחד מאי כי אתה עשית מאי נתינת טעם הוא זה ועוד מאי דקאמר בפסוק הב' תבא כל רעתם האי כל מאי עבידית' לכתוב תבא רעתם וגם כל דפשעי אין לו שחר ונראה לפ' דקשה דירמי' התפלל שיענש את האומות והלא אין עול לפניו ית' וירמי' בעצמו קאמר אתה עשית א"כ מאי הם חייבים הלא הם שלוחים של הקב"ה והם כגרזן ביד החוצב והם אינם עושים אם לא כי נגזרה מלמעלה, וזה יש לפרש בשני אופנים או דנימא דבאמת על עשיית הרעה אינם נענשים רק כשעושין הרעה עושין בחשקות גדול ובשמחה גדולה ועל זה הם נענשים וזה נזכר כבר במפורשים, ואופן הב' כמו שכתב בעל נזר הקודש הביאו הרב המגיד דק"ק קרעמניץ בספרו שבט מישראל בקיפיטיל קי"ח פסוק ז' דהא דמענשין את האומות היינו מטעם דאף דרצון הקב"ה הוא מ"מ הוי כמו חישב לאכול בשר חזיר ועלתה בידו בשר טלה דצריך כפרה עיי"ש וכתב עוד שם לפרש המימרא במדרש לעתיד יבוא הקב"ה במשפט עם העכו"ם יאמר למה נשתעבדתם בבני והרגתם מהם יאמרו הלא אתה מסרתם בידינו והקב"ה אמר והלא על זקן הכבדת עולם זה ר' עקיבא וחביריו מיד יצאו בפחי נפש דהיינו משום דבלא ר"ע וחביריו היו אומרים דאף אם חשבנו לאכול בשר חזיר מ"מ הא עלה בידינו בשר טלה וידוע דר"ע וחביריו נענשו על מכירת יוסף ובמכירת יוסף נאמר אתם חשבתם עלי רעה ואלקים חשבה לטובה ועיין בישמח משה פ' ויחי] וא"כ הוי ג"כ חשב לאכול בשר חזיר ועלתה בידו בשר טלה [ועכ"ז נענשו] וא"כ בטענה זו יבא עליהם בממ"נ ע"ש והשתא נבאר הכתוב כי מצינו כי שמשמש בלשון אף כמו כי מנשה הבכור עיי"ש [רפאה נפשי כי חטאתי לך ועיין אב"ע פ' בשלח כי קרוב הוא] וזה דקאמר ירמי' שמעו רעתי ששו, לכך, כי אתה עשית פי' אף שאתה עשית ולא הם כי הם רק כגרזן ביד החוצב מ"מ הבאת יום קראת ויהיו כמוני ראוי' לעונש כמו שכתבתי באופן הא' מחמת השמחה והשתא קאמר אופן הב' תבא כל רעתם לפניך ותמצא בהם רעות שעושים ליהודים בעונש חישב לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה ועולל למו כאשר עוללת לי על כל פשעי פי' אף על עון חישב לאכול ב"ח ועלה בידי בשר טלה ודו"ק.

פסוק כב

במדרש אלו זכיתם הייתם קוראין בתורה תביאמו ותיטעמו בהר נחלתך ועכשיו שלא זכיתם הרי אתם קוראין תבוא כל רעתם לפניך יש להבין מאי דוגמא ועוד דקדוק יותר עצום וכי עכשיו אין קוראים בתורה כך ואי הוי אמר כשזכיתם הוי [תו"ת בהר נחלתך] א"ש והנ"ל בזה כי כבר מסורת בידינו מאבותינו בעלי הש"ס ליכא מידי בנביאי ובכתיבי דלא רמיזא באורייתא וא"כ כל המאורעות רמיזי באורייתא ואעפ"כ הבחירה חפשית כי גדולים מעשה ה' דרושים לכל חפציהם פירושו לפי המאורע וזה חכמה נפלאה ועכשיו אבאר דאמר תפול עליהם אימתה ופחד עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית וכי אחר שיעבורו לא אלא דה"ה דהכפל כבר נדרש בברכות [דף ד' א'] על ביאה ראשונה ושני', ועד יעבור היינו עד יעבורון על התורה ח"ו (דוגמת יעבורון דכאן) ואז תביאמו ותיטעמו (בע"ה) להאויב והשונא האמור לעיל אלופי אדום ועמון ומואב וכו'] תביאמו בראשון כי הי' בהבאה בעלמא כי נגאלו לע' שנה ונטיעה בשני' כמו שמצינו ביעקב שראהו לשרו של אדום עולה ואינו יורד ולפ"ז בהר נחלתך אינו מחובר לזה [למה שלמעלה] דהא הרמב"ן כתב בפ' ושממו עלי' אויביכם שאף לאומות אין נוח לישב בה אלא מחובר לאחרון כי ודאי אף שנחרב לא הי' הבנותו לריק רק הכל הכנה אל השלישית [והיינו פעלת ה' מקדש א' כוננו ידיך דהוא כפל לשון ויבואר ע"פ המורה סוף ח"ב פמ"ח כי פעולה נאמר על סיבה הרחוקה ג"כ וא"כ י"ל דפעלת קאי על ההכנה היינו שהוא מכון לבית עולמים] שהוא מקדש א' כוננו ידיך כב"י מעשה השם בעצמו וזה שמסיים ה' ימלוך לע"ו כי לכך השלישי הוא העיקר לפי שהוא נצחי והטעם שהוא מעשה ה' שכוננו ידיו כב"י וק"ל. ועיין ישמח משה פ' תצוה ד"ה כתית למאור] וידוע דאברהם קראו הר וידוע דלעתיד ירד המקדש של מעלה שעשאו הקב"ה בעצמו והיינו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך אז ה' ימלוך לעולם ועד וא"כ אינו מחובר עם בהר נחלתך [וקוראים תביאמו ותיטעמו בפסוק טעמא וקאי על האויבים ובהר נחלתך שייך למטה כנ"ל] אבל אם לא חטאו ישראל ולא נחרב אז הוי קאי על ישראל [והי' קוראים תביאמו ותיטעמו בהר נחלתך לישראל ודוק] וזה דאמר כאן כל רעתם היינו מראשון ומשני כי מרמז ירמי' על השני והוא נפלא בס"ד.

וקושי' ראשונה יש לישב עוד כי לא אמר תביאם רק תביאמו להורות על האחדות וידוע מאמר חז"ל דאר"ל לרבה בב"ח אלקיכם סנינא לכו דכתיב אם חומה הוא וכו' [יומא דף ט' ע"ב ועי' רש"י שם שלא עלו כולם מבבל עם עזרא ומנעו שכינה מלבוא ולשוב לשרות בבית שני] והיינו פירוש עד יעבור זו ביאה שני' רק אם תביאמו אז ותטעמו

מלשון נטיעה הקיים לעולם וידוע מאמר חז"ל אלמלי היו ישראל באגודה אחת אין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם והמבין יבין וק"ל.

פרק ב

פסוק א

במדרש ולא זכר הדום רגליו אמר ר' יודן למלך שתפס את שונאיו והרגן והיו בני מדינה מפרכסין בדם שונאיו פ"א הקניטוהו ודחפן והוציאן חוץ לפלטין אמרו אין המלך נזכר לנו הדם שהיינו מפרכסין מדם שונאיו כך אמרו ישראל לפני הקב"ה אין אתה נזכר לנו אותו הדם שבמצרים שנאמר ולקחו מן הדם ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף, וקשה מה שייאטי' דדם דמצרים לכאן י"ל עפ"י מה דאיתא גבי נרצע הטעם והגישו אל הדלת או אל המזוזה עי' ברש"י פ' משפטים דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי וכו' ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים כו' ועכשיו מכר הקב"ה אותנו ומובן וק"ל.

שם במדרש עד היכן חטאו של עגל קיים ר' יוחנן אמר עד חורבן בית המקדש עיי"ש עפי"ז מובן ומפורש מה שדרשו חז"ל גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך שאמרו אלה אלהיך ישראל וק"ל. שם במדרש והנה ששה אנשים באים כו' ואיש אחד בתוכם לבוש בדים וקסת הסופר במתניו כו' כתיב הכא ששה והלא חמשה גזירות הן כו' זקן בחור בתולה וטף ונשים תהרגו כו' ור"ל א"כ די בחמשה שאין מלאך אחד עושה שתי שליחות אמר ר' יוחנן למלאך קשה שביניהם אמר זה גבריאל פי' דהוא לא הרג ולא עביד ולא מידי ורק חמשה גזירות כתיב ולקמן חשיב לי' קסנטור ספקלטור וכה"ג וקשה דאמר ספקלטור דהיינו הורג וא"כ קשה הא כבר ממונים על כל מין ומין א' ואיהו מאי הרג וע"ק מאי שייטי' דכה"ג לכאן והנ"ל בזה דקושי' ראשונה יש לישב דנקדים דכתבו דצדיקים מיתתן ע"י גבריאל בסכין כשר ואינך ע"י ס"מ בסכין פגום וידוע דלקמן איתא וכן בגמ' דמעיקרא והתנית תיו דהיינו שהצדיקים ינצלו ולבתר אמר וממקודשי תחלו וכו' ולבתר אמר הקב"ה שיחרב בהמ"ק ואל תיגע יד בצדיקים וכך המשך דבריו דאמר אספקלטור וקשה קושיתי דמאי יש לו להרוג לכך אמר וכה"ג וא"כ קשה בלא"ה האיך מצי להיות אספלקטור דאיתא בגמ' אלקיכם כהן הוא כד קביר למשה במאי טביל והקשה התוס' דלמה לא הוקשה האיך מטמא לי' ותי' דזה ל"ק דמשה מת מצוה הוי דלא מצי להתעסק בו אחר עיי"ש וא"כ כאן קשה האיך הי' גבריאל מטמא להם וכאן לא שייך תירוצם וצ"ל כמו דאיתא בגמ' דאמר אלי' דצדיקים אינם מטמאין וכן כתבו התוס' בשם ר"ח כהן דאמר אלו הייתי כשנפטר ר"ת הייתי מתעסק בו ע"כ וא"כ מוכח דלצדיקים הוי וא"כ לק"מ ודוק.

שם ואין שארית אלא צדיקים י"ל עפי"ז והי' שארית ישראל בקרב עמים רבים עפ"י מ"ש בספרים הטעם דעשרת השבטים גלו ללחלח וחבור והם מקובצים במקום אחד וגלות ירושלים היינו שבט יהודה ובנימין וחצי שבט לוי מפוזר ומפורד בכל העמים דגלות ירושלים היו החרש והמסגר ורוב הצדיקים לכן גלו בין כל העמים ללקט ניצוצי קדושות וק"ל:

פסוק ב

הרס בעברתו וכו' חלל ממלכה ושרי' אלו שרים של מעלה [כי הקב"ה שינה שמותם ושימושם של מלאכי מעלה שהממונה על המים המנוהו על האש ועל האש על פרזלא וכו' ועי"כ לא היו יכולים ישראל שבאותו דור להשביע לשרי מעלה להצילם מיד אויב כאשר עלה על דעתם ועיי"ש במדרש בארוכה] פירשתי עפי"ז הפסוק ותרד פלאים וכו' והי' כאשר שש ה' להטיב אתכם ולהרבות אתכם כן ישיש ה' עליכם להאביד וכו' [דברים כ"ח ס"ג] דקשה לן כאן שהי' להם יכולת כ"כ להשביע לשרי מעלה לעשות חומת אש וחומת מים למה לא עבדו כמו שפרשתי על פסוק נפשי לאדוני [בתפל"מ תהלים ק"ל פסוק וא"ו נפשי וכו' משומרים לבוקר שומרים לבוקר עפ"י מאמרם ז"ל אל זועם בכל יום וכמה זעמו רגע ואימת רתח בתלת שעי קמייתא כי חיורא כרבלתא דתרנגולא וכו' ההוא מינא דהוי בשיבבותא דריב"ל והוי קא מצער לי' טובא יומא חד אוקמי' תרנגולא בין כרעי' דערסא סבר כי מטא האי שעתא אלטי' כי מטא האי שעתא ניים אמר ש"מ לאו אורח ארעא למעבד הכי ורחמיו על כל מעשיו כתיב והנה בתלת שעי קמייתא הוא זמן ק"ש ע"כ צריך לשמור שני בוקרים לכוון הרגע ושלא יעבור זמן ק"ש עיי"ש בארוכה ע"כ יקשה מדוע לא כיונו הרגע שהקב"ה כועס בכל יום לקלל האויבים באותו רגע אז, וצ"ל שלא כעס הקב"ה באותו זמן ונהפך הגלגל מבימי בלעם שלא כעס הקב"ה באותן הימים שלא יוכל לקלל את ישראל כמבואר בדברי חז"ל וז"כ והי' כאשר שש ה' עליכם להטיב אתכם וכו' שלא כעס בימי בלעם להטיב לכם כן ישיש ה' עליכם שלא יכעוס באותן הימים להאביד אתכם שלא יהי' הצלה מהאויבים וז"כ ותרד פלאים אין מנחם לה שלא מצאו שום עילה ותחבולה להנצל מיד אויב והבן

פסוק ג

גדע בחרון אף כל קרן ישראל יש לפרש עפ"י סוף המדרש איכה אם מאיסה הוא לית סבר ואם קציפה הוא אית סבר דכל מאן דכעיס סופי' לאיתרצייא [וז"כ גד"ע בחרו"ן א"ף דייקא שהי' בחרון אף ובקצף זה כל קרן ישראל הוא חזקם ואמצם ותקותם לנצח וקרן מלשון חוזק ואומץ כמו קרני ראם קרניו כידוע מהפורשים, כי לחרון אף אית סבר וסופי' לאיתרצייא] וק"ל.

פסוק ג

ויבער ביעקב כאש להבה במדרש ארשב"ל כשהפרעניות בא אין מרגיש בה אלא יעקב וכו' עפ"י מה שפירשתי [לקמן] בפ' זאת אשיב אל לבי וכו' [ג' כ"א] שיעקב בין האומות כלב בין שאר שייפין כדאיתא בזוהר [פ' פנחס ד' רכ"ו ועי"כ הוא מרגיש ביותר

פסוק ד

דרך קשתו כאויב נצב ימינו כצר ולא צר ויהרוג ולא נאמר הרג רק לשון הוה כלומר שהי' ראוי להיות כך עפ"י דין אבל באוהל בת ציון שפך כאש חמתו היינו שפך חמתו על עצים ואבנים ומה שאמר שפך כאש עי' רש"י ולי נראה דה"פ דשפיכת חמתו הי' כאש שהוריד דהוא בנראה רע ובעצם טוב ככה שפיכת חמתו [ועיין לעיל על המדרש אלו זכיתם הייתם קוראין אש תמיד וכו' א' י"ג

פסוק ד

מדרש עה"פ באהל בת ציון שפך כאש חמתו ארבע שפיכות הן לרעה וארבע שפיכות הן לטובה [שנאמר ושפכתי על ב"ד ועל יושב ירושלים רוח חן ותחנונים (זכרי' י"ב) והי' אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר (איוב ג') בימים ההם אשפוך את רוחי (יחזקאל ל"ט) וכו' עיי"ש] עיין ביפה ענף ועיין מה שפירשתי על פסוק טוב ה' וכו' ומי זה האיש והן גור יגור בתרי אנפין [ישמח משה סו"פ תשא ותו"ד שם כי בטבעי הברואים אין רחמנות וחמלה רק הוא משפע הבוית"ש שמשפיע על ברואיו מרחמנותו יתברך וזהו שתקנו בהברכה שנתן מחכמתו וכו' וכן כל המדות טובות ובזה פי' הפסוקים מה ה' שואל מעמך מעמך דייקא כי אם ליראה שאין בו ית' שאיננו ירא מפני כל ע"כ זאת מאתך אבל שאר כל המדות טובות הם מושפעים מאתו ית' וזהו טוב ה' לכל מה שישנו הטוב בברואים הוא ה' ורחמיו הוא על כל מעשיו מה שמעשיו מרחמים הוא מרחמי השי"ת הנשפעים מאתו ובזה פי' מי זה האיש ירא ה' הו"א דהאיש הוא כמו מן ור"ל מה זה מן האיש ירא ה' שהוא של האיש אבל שאר כל המדות טובות הוא השפעה מאתו וזה הן גור יגור אפס מאותי שהי"ת אומר לישראל הן זאת מה שהאדם גור יגור דהיינו שירא אלקים הוא אפס מאותי ר"ל שאין זה ממני אבל שאר כל המדות כמו רחמן ביישן וגו"ח הוא השפעה מהשי"ת וכו' עיי"ש. ובאופן שני פי' בישמח משה הפטורת ראה כי הירא מה' איננו ירא משום דבר דהוא מושל על הכל ואשר אינו ירא מה' הוא ירא מכל דבר נמצא דהירא הוא בלתי ירא והבלתי ירא הוא ירא מכל וז"פ הפסוק הן גור יגור פי' שיש לו כמה יראות היינו משום דאפס מאותי היינו אפס לשון חוץ ואפס שאין אלקים כל מזומותיו וכו' עיי"ש בארוכה וזה פי' המדרש ארבע שפיכות הן לטובה שהכל נשפע מהשי"ת ומידו הכל ודוק].

פסוק ה

הי' אדוני כאויב בילע ישראל בילע כל ארמנותי' שיחת מבצריו ע"כ ויש לדקדק על אמרו כאויב בכ"ף הדמיון ונראה דהכי פירושו כי ידוע דנתחייבו כלי' ח"ו בעת החורבן אך דקב"ה בחסדו הגדול שפך חמתו על עצים ואבנים ושיחת מעון קדשו בעבורינו ואף שנהרגו כמה אלפים ורבבות מישראל ג"כ בעו"ה מ"מ השאיר לישראל שם ושארית בארץ ולא כילינו וזה שאמר הי' אדני כאויב ולא אויב ממש בילע ישראל ולא כל ישראל אבל בילע כל ארמנותי' שפך חמתו על עצים ואבנים שיחת מבצריו מבצריו דייקא דקאי על השי"ת דשיחת מבצריו בעבורנו וק"ל.

פסוק ו

ויחמוס כגן שכו [במדרש] כאדם הראשון [כמד"א ויגרש את האדם כו' אר"א שכו כתיב כיון שגלו ישראל שככה חמתו של הקב"ה] עפ"י מ"ש בשל"ה אין ועתה אלא תשובה ועתה פן ישלח ידו וטוב מאוד זה המות [שלה"ק מס' ר"ה בפ' תורה אור אחר כוונת התקיעות ותודה"ק כי אדם הראשון נברא בחומר זך שכלי פשוט כמו מלאך להיות חי לעולם להשיג הנצחיות ואח"כ שחטא נתעבה חומרו ונתגשם ונעשה לו מסך המבדיל מלהשיג הנצחיות כי אם אחר הפרד הנשמה מהגוף אז יבא האדם אל שלימותו כמאה"כ כי לא יראנו האדם וחי והוא ראות השכל כי יש לו מסך המבדיל ע"כ הי' מטובו ית"ש שימות האדם כדי שיהי' לו תקנה להשיג הנצחיות במותו ולפי"ז והנה טוב מאד זה המות שע"י המיתה יבוא להשגת שלמותו וזה שאמר המד"ר ועתה פן ישלח ידו ולקח מעה"ח וחי לעולם אין ועתה אלא תשובה פי' שאם הוא עשה תשובה יש לחוש לתקנתו שלא יקח מן העץ החיים שיחי' לעולם ולא יגיע לשלמות השגתו ושלחו מהג"ע כדי שימות ויבוא אל התכלית ע"כ ועיין בספר ישמח משה פ' בראשית בארוכה בד"ה ויצו ה"א על האדם לאמר בהסברת הדברים] ועפ"י מה שפירשתי הפ' איכה ישבה בדד הוא סיבה לרבתי עם [לעיל כי שפך חמתו על העצים ואבנים ונשארו ישראל קיימים לעולם וראו סביב עיניך כי כלם נקבצו באו לך לע"ל וזה כוונתו ויחמוס כגן שכו ששכך חמתו בירושלים ובהמ"ק לטובת ישראל כמו באה"ר שגרשו מהג"ע לטובתו ולתועלתו ודוק].

שיכח ה' בציון מועד ושבת במדרש אפשר שהקב"ה משכח שבתות ומועדים של ישראל כו' ואני פירשתי עפ"י מ"ש בפ"ר על המדרש אפי' בשבת של חול [פי דרוש כ"ג ותו"ד כי יום השבת הוא משתנה ע"י האקלימים כאשר בצפון יום הוא בדרום לילה ואימתי הוא שבת בשמים ממעל עכצ"ל שבשמים מלמעלה חושבין לפי זמן ירושלים עיה"ק שאימת שחשכה שם ביום הששי מתחיל הש"ק גם בשמים ממעל ועז"א אפי' בשבת של חול כלומר שבמקום אחר הוא שבת ובירושלים הוא חול אפ"ה לא זזה שכינה

מישראל אף שהוא חול לגבי ירושלים שהוא עיקר] ועפ"י דאמר במדרש שה"ש פ"א מגבת ועד אנטיפרוס [ששים רבוא עיירות הי' והיו מוציאות כפלים כיוצאי מצרים וכדין אפי' ששים רבוא דקני לא מטחני' להון ועיין מס' גיטין דף נ"ז] וא"כ כיון דגמיד גמיד לאמצעיתא וירושלים בצפונה של ארץ יהודה ההולכים ע"פ אם כרצועה ארוכה וקצרה וא"כ עכשיו ירושלים תחת מעלה אחרת היא יושבת [ואין החשבון של שבת עולה דרך מקומה של עכשיו וד"ל] ודו"ק.

פסוק ז

קול נתנו בבית ה' כיום מועד ע"ד שפי' הפ"ד קרא עלי מועד עפ"י אמרם ז"ל פ"ה דיומא בשעה שנכנסו עמון ומואב להיכל] מצאו הכרובים מעורים זב"ז הוציאו אותם לשוק ואמרו ישראל כו' יעסקו בדברים הללו כו' עיי"ש בדרך העצב שהאריך שבזמן ההוא לא הי' ראוי להיות מעורה רק בשבת וי"ט ע"כ ועפי"ז יש לומר הפסוק קול נתנו דהיינו שעמון ומואב נתנו קול בבית ה' כיום מועד דהואיל והי' בבית ה' כיום מועד נתנו קול ודו"ק.

במדרש על הפסוק זנח ה' מזבחו וכו' ריב"ל אמר קול צרות מרגשות ואפלה עולה לכרך גדול של צור ולמה שקולו של עשו מקטרג עפ"י אלמלא קול המולה של רומי הי' נשמע קול גלגל חמה [עירובין דף כ' ועיין במפורשים שם ועיין מסכ' מכות בסופו ויובנו הדברים

פסוק ח

חשב ה' להשחית חומות בת ציון נטה קו לא השיב ידו מבלע ויאבל חל וחומה יחדיו אומללו היינו ע"ד באוהל בת ציון שפך כאש חמתו כמ"ש התוס' בבת קול [סנהדרין ד' י"א ע"א שלא היו שומעין הקול היוצא מן השמים אלא מתוך אותו הקול יוצא קול אחר וכו' כן כאן השחיתו רק חומת בת ציון אבל חומת ציון ממש נגנז] נטה קו כמו שפי' רש"י קו של משפט לפרוע על עונם ומספר גודל החסד שאף בחומת בת ציון נפרע בעונינו וש"ת כי השחית חומת ציון ממש לזה אמר לא השיב ידו מבלע לשון בליעה היינו שנבלע [החומה ונשארה קיים לעד] ועוד יש בזה כונה עמוקה עפ"י שכתב ביע"ד [מ"ש דרוש ז' עיי"ש בארוכה] כי אש שלמעלה בא כדי לאכול אש שלמטה (כי אש שלמעלה הוא אש אוכלה אש מחסד השי"ת כאשר בא צר ואויב לשרוף בית ה' והשי"ת חשב מחשבות לבל יכלהו אש כי אם יהי' נטבע ונגנז בארץ מה עשה הקב"ה שלח אש ממרום ואש אוכלה אש ואינו מכלה וא"כ אכלה חום אש ארצי והוא אינו מכלה ולא שלט אש בבהמ"ק ונטבע בתחתיות ארץ וזהו מאמר המקונן ממרום שלח בעצמותי וירדנה והיינו כי עי"כ ירד הבהמ"ק לתחתיות ארץ ולא הי' נשרף ע"י אש שהיו האויבים

מציתים בו] כדי שיגנז [הבהמ"ק בעצמו לעד] והיינו לא השיב ידו מבלע בשביל הבליעה רק ויאבל הוא פועל יוצא כי הרואה אש בא מן השמים נמס לבו כמים בראותו כי מן השמים נלחמו ולפי האמת הוא חסד [כי האש שלמעלה בטלה הגשמי ונשאר הבהמ"ק קיים וננגז לעתיד] ומופת לזה שלא נשרף רק נבלע כי הלא חיל וחומה יחדיו אומללו ואין זה טבע השריפה רק טבע הבליעה ואומלל הוא לשון כריתה שנכרת ממקומו והוא פי' נכון בס"ד ויתישב בזה כמה דקדוקים.

פסוק ט

טבעו בארץ שערי' אבד ושבר בריחי' גם בזה מספר חסד המקום ב"ה כי השמאל דוחה והימין מקרב עפ"י שכתב ביע"ד ח"ש ד' ל"ה ע"פ הכביד נחשתי עיי"ש [ותו"ד בדרוש וא"ו כי נחושת מרומז להס"א שהוא כקוף בפני אדם וכן נחושת לזהב והוא שרש נחש שביקש לדמות לאדם ולכך נקרא נחושת שהוא נחש וכל חמדת אדם הוא מצד הנחש וכל עבודת האדם יהי' שיכניס כח התאוה והחמדה מהנחש להקדושה שיחמוד לדבר מצוה אמנם בעו"ה בגלות בארץ טמאה גבר עלינו כח הנחש בחמדת ותאות הבלי הזמן ומבלבל מחשבותינו אפי' בעמדינו לפניו בתפלה ומע"ט אשר משליך חצי אשפתו הרהורים ופניות ומ"ז וזה שקונן הנביא גם כי אזעק ואשוע שתום תפילתי ולמה כי הכביד נחשתי היינו הנחש דס"א כבד וקשה מאוד לפרוד עכתדה"ק] ועפי"ז נ"ל אמרם יצה"ר ותינוק ואשה תהא השמאל דוחה והימין מקרבת היינו השמאל שלא לשם שמים רק לחמדה והימין לש"ש וכן תינוק כי שיחת הילדים מוציאין את האדם מן העולם משא"כ לחנכו לעבודת ה' והוא פי' אמיתי לדעתי ועי' מ"ש שם בדף ל"ה ע"ד בדרוש הנ"ל בענין נחש בריח והוא הבריח הפשוט והוא יצרא דע"ז עיי"ש והנה בזמן שהי' שבהמ"ק קיים הי' הקדושה רבה והעולם יכול להתקיים אף שכח הטומאה ג"כ גדול הי' משא"כ לאחר שנחרב לכך אז ביטלו יצרא דע"ז וזה לעומת זה וכעין שאמר ריב"ח אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתן של אוה"ע ועפ"ז יתבאר טבעו בארץ שערי' והקדושה בטלה מ"מ לעומת זה אבד ושבר בריחי' [היינו הנחש בריח] והבן.

ע"י טבעו בארץ שערי' איבד ושבר בריחי' מלכה ושרי' בגוים נ"ל עפ"י שהטביעה הי' מעצמו בלי שליטת יד אויב ומקונן איך נעשה פרצה משמים עפ"י המבואר במס' עירובין דרבנן סברי דיותר מכ' אמה אין זה פתח אלא פרצה ולמדו מפתחו של היכל ור"י סובר עד מ' ונ' אמה הוי פתח ולומד מפתחן של מלכים עיי"ש בדף ב' ע"ב שם בגמ' ולא היא ר"י מפתחא דמלכין גמר עיי"ש אבל פתח אולם לא מיקרי עיי"ש ע"א ועיין שם ע"ב דפליגו נמי ברוחב יותר מעשר ועיי"ש בתוס' ד"ה אמר אביי ואם כן טבעו שערי'

המשקוף והמזוזות א"כ נעשה פתוח יותר מכ' בגובה ומהעשר ברוחב דהא הפתח הוי גובה כ' ורוחב עשר וא"כ אין זה פתח אלא פרצה וא"כ נעשה פרצה בידי שמים וש"ת דהוי כפתחא דמלכין לזה אמר מלכה ושרי' בגוים והבן והנה שם ע"א מבוי דרבנן תני תקנתא סוכה דאורייתא פסיק ותני פסולה לזה אמר נחמה אין תורה שאינו כמו פרצה בשל תורה דלא שייך למימר בי' תקנתא עיי"ש בתוס' ד"ה סוכה הנ"ל ולישנא דאב"א כו' לא א"ש לפירושו וכו' עיי"ש ודוק רק אית לי' תקנתא בודאי וש"ת כתירוץ של האב"א והוי כנפישין מילי' דתקנתא ולכך נופל עליהן לשון פסול ולא לשון תקנה לזה אמר גם נביאיה לא מצאו חזון מה' וא"כ אדרבא אפסק מילולי' דאין אתנו יודע מה להגיד עליהם איך יתוקנו רק סתם דיש להם תיקון והבן זה. והטעם מרומז בזה עצמו כי מה דלא אמרינן תקנתא בדאורייתא רק פסולה היינו כדי לעשות חיזוק לתורה וא"כ דכאן נהפוך הוא דכל זמן דאין תקנה אבדה התורה ח"ו כמו שאמרנו ספדי תורה כו' נפלה נזרך מיום שחרב ביתך כי רזי תורה נמסרו וכו' כאמרם ז"ל מיום שחרב בהמ"ק וכו' וגם הגשם חלף הלך לו שהוא רובה של תורה [היינו הגש"ם מצות שאין בידינו לקיימם בגלות] וגם בהנשאר אין יכולת בידינו להעמיד הדת על תילה כמבואר בחו"מ ואין בידינו למחות בעוה"ר ואין לך כל שבת שלא בא בולשת וכו' וכדומה בשאר המצות וא"כ אדרבה התקנה הוא חיזוק להתורה והיינו אמרו מלכה ושרי' בגוים אין תורה גם נביאי' לא מצאו חזון והוא יסוד להתורה נביא אקים להם וכו' גם ישבו לארץ ר"ל בשפלות ולא ידיהם רמה וכך ידמו זקני בת ציון כי אין בידיהם למחות וא"כ אדרבא תקנתם הוא תקנת התורה ולכך אית להו תקנה ודאי והבן ועפ"ז יתבאר הפתיחה באיכה רבתי ר' אבוהו פתח והמה כאדם [עברו ברית זה אדה"ר וכו' וקוננתי עליו איכה וכו'] כי לשון איכה נופל על לשון שיש לו תיקון לומר איך יתוקן זה אבל מה שאבדה תוחלתו מה זה לשון איכה לשון אוי ראוי לומר והנה אדה"ר עבר על צוויו של המקום ב"ה בעצמו והוי של תורה והבן ואעפי"כ חשש השי"ת לתקנתו כמבואר בספרים דהגירושין היו לתקנתו שלא ישאר בלי תיקון אם יאכל מעץ החיים וה"נ משום דתקנתו תקנת התורה דאם אין תקנה לאדם מי יקבל התורה אשר הוא שייך דוקא לבעלי בחירה וה"נ דבכאן יש תקנה והיינו והמה כאדם עברו ברית שעברו על תורה ממש ולא על ד"ח לבד וכמו שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם וזה דברי המדרש כאדם זה אדה"ר כשעבר על ציויי דייקא דנתי אותו בגירושין וכו' וקוננתי עליו איכה כו' איכה כתיב לרמז דמהדר אחר תיקונו וכאמור איכה יתוקן הקלקול הזה והגירושין הם לתיקון כמ"ש השל"ה עה"פ [ועתה אין ועתה אלא תשובה] פן ישלח ידו ולקח מעץ החיים וכו' והטעם דתקנתו הוא

תקנת התורה אף בניו כשעברו על ציויי דייקא דנתי אותם בגירושין וקוננתי עליהם איכה ישבה בדד לרמז דיש להם תיקון וכאומר איך נעשה בזה שישבה בדד והגירושין בעצמן הם התיקון כי יתכפרו בגלות וישוב שבותם והבן.

ועוד רמז יש גם נביאי' לא מצאו חזון וכו' ישבו לארץ ידמו וכו' ויתישב מה דמשנה מעבר לעתיד לא מצאו לשון עבר ישבו ידמו לשון עתיד עפ"י דאיתא בגמ' סנהדרין דף ק"ד ע"ב אמר רבא א' ר' יוחנן מפני מה הקדים פ"א לעי"ן כו' ועיין בספר ברית שלום מ"ש בפירושו למגילת איכה על זה בשם הרב מוהר"ר קאפיל ז"ל מפוזנא מפני מה בא"ב הראשון הקדים עי"ן לפ"א עיי"ש והנה מזה יובן דיסוד והתחלה של החורבן הוא מה שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם במרגלים וכן אח"כ נביאי שקר ואפשר דעבירה השני' שהוא הראשון שהקדים בו פ"א לעי"ן נאמר בו נביאיך חזו לך שוא כו' ובייא בייא היינו דאחריב ביתן ועדיין מרקד בינן וזה מעשה שטן כי אם הי' סבה שיחרוב עאכו"כ שהוא סבה לעכב הבנין וזה מרמז הפסוק ומזהיר כי יש שהשטן מטעהו לומר דיש קדוש השם בזה כי עי"ז נתרומם לומר דיש נביאים בישראל אבל שקר נסכם כי אנחנו מוכרחין לסבול השפלות עד שיתרומם קרנינו באמת ולא בשקר אף דבאמת ממש מחויב כל אדם שיהי' לו מדרגה זו כמ"ש (בתהלים) בפסוק ואנכי תולעת ולא איש והיינו גם נביאי' לא מצאו חזון כו' מזהיר הפסוק ישבו לארץ ר"ל יחזיקו עצמן בשפלות ידמו זקני בת ציון ר"ל זקני ישראל המלאים חכמה כאמרם ז"ל אין זקן אלא שקנה חכמה ויכולים להטעות הבריות ידמו ולא יטעו הבריות לומר בפיהם מה שלא ראו בעיניהם עד כי ישפוך רוחו ית"ש עליהם באמת.

פסוק טז

אמרו בלענו אך זה היום שקוינהו מצינו ראינו ע"כ ויש לדקדק מאי אך דקאמר דאך משמע שחולק אמאי שכתיב לעיל מיני' הל"ל בלעונו זה היום וכו' ונראה דהאומות יחשבו שלנצח אבד סברינו ח"ו אך זה היום כו' ולא כמו שאומרים האומות וק"ל.

פסוק יז

עשה ה' אשר זמם ביצע אמרתו כו' ע"ד כל דיבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפי' על תנאי אינו חוזר ומשמע דוקא דיבור אבל לא מחשבה דאם לא הי' רק מחשבה יכול לחזור אבל מרעה יכול לחזור אף מדיבור לזה אמר עשה ה' אשר זמם אפי' ממחשבה לא חזר ומכש"כ דביצע אמרתו וק"ל.

ע"י קומי רוני בלילה לראש אשמורות פי' רש"י שהלילה נחלק לג' חלקים וברש"י ישן ראיתי רוני היינו בתורה עיי"ש שפי' רוני במשנה ע"ש ויש לדקדק מאי זה דקאמר קומי רוני בלילה כו' והלא אף בלא חורבן הבית נאמר והגית בו יומם ולילה ונראה לפרש

על פי מ"ש הרי"ף בחידושי אגדות בפ"ק דברכות דמשמורות הם להתבשם כח הדין המושלת בלילה ובזמן בהמ"ק הי' האברים והפדרים שלא נתעכלו מבעוד יום עושים תיקון זה ולכך שואג הקב"ה אז אוי לי שחרבתי כו' דהוא יותר הי' מרוצה בתיקון הנעשה מלמטה עיי"ש ולפי"ז היינו דקאמר כיון שנחרב הבית קומי רוני בלילה דבזמן שבהמ"ק הי' קיים מתבשם כח הדין ע"י אברים ופדרים אבל עכשיו שנחרב קומי רוני דהיינו עסוק בתורה וכל העוסק בתורת עולה כו' וק"ל.

שפכי כמים לבך נוכח פני אדני כו' יש לפרשו בשני אופנים או דקאי אראש אשמורות שאז הקב"ה שואג ובוכה ואמר שפכי כמים לבך נוכח פני ה' שהוא יושב ג"כ ובוכה וק"ל.

ובאופן אחר נראה כי ידוע קודם שנחרב הבית הי' התפלות עולות כי הקב"ה הי' שוכן בתוך ישראל למטה ומקבל תיכף תפלת ישראל אבל עכשיו מחיצה של ברזל אפסיק בינינו לבין אבינו שבשמים וכל השערים ננעלו חוץ משערי דמעות שלא ננעלו עיין ברכות דף ל"ב) וזה דקאמר עכשיו שנחרב הבית שפכי כמים לבך ואז הוא נוכח פני ה' וק"ל.

ע"י קומי רוני בלילה לראש אשמורות וכו' נ"ל שמרמז למה דאיתא בש"ע כי בחצות ראוי לבקש רחמים על כ"י ועל בנ"י ובסוף הלילה יבקש צרכיו [וז"ש] קומי רוני בלילה לראש אשמורות נוכח פני אדני היינו הנוגע לכבוד אלקים וגם שמתאונן כ"י ג"כ אז על זה [וז"כ נוכח פני אדני] שאי אליו כפיך היינו צרכי עצמך על נפש עולליך כשעולליך ממלאים תאות נפשם היינו כמבואר בריש ברכות כשהתינוק יונק משדי אמו הוא יום.

פסוק כב

תקרא כיום מועד מגורי מסביב נראה לפרש ע"ד שכתב רש"י לעיל ציוה ליעקב סביביו צריו ופרש"י דהיינו עמון ומואב עיי"ש וגם ע"פ מ"ש לעיל דהכרובים היו מעורים כמו בי"ט ועמונים ומואבים מצאום והיינו דקאמר תקרא כיום מועד לנגד מגורי מסביב וק"ל.

פרק ג

פסוק ב

אותי נהג ויוליך חשך ולא אור קשה כיון דאמר חשך למה לו לומר ולא אור דודאי אם הוא חשך אין אור והנ"ל עפ"י מ"ש בדרך חיים פ' בראשית כתנות אור נתהפך לעור וכשמזכך חומרו הרי עור נתהפך לאור ולעתיד אור חדש על ציון תאיר והבן והוספתי נופך כי הא' נהפך לע' והוא שורש ע' אומות עכו"ם מצד הס"א אבל שורשן של ישראל מן א' דאור א' אחד מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ואם לא חטא אדם לא הוי קליפין

לא הי' במציאות רק ישראל עיקר הפרי איבא דעלמא דהיינו פנים אבל ממה שנעשה אור בע' נתפשט גשמיות וחומורית קליפות וחיצונית באים האומות עכו"ם לעולם ע' אומין וכשמזככין ישראל החומרית ונעשה מן ע' א' אז אהפוך אל העמים וכו' לעבדו שכם אחד ביום ההוא יהי' ה' אחד והי' לך ה' לאור עולם והיינו אותי נהג חשך הוא הכל משום ולא אור שלא נעשה עדיין מן עו"ר או"ר והבן.

פסוק ג

אך בי ישוב כמו שפי' מי בנה בית ילך וישוב [פ' תצא] היינו יעשה תשובה אך בי תולה ישוב היינו שישוב האדם אל ה' יהפוך ידו דהיינו שמכה בו יהפוך ונעשה מן ידו ודי שיאמר לצרותינו די כל היום ר"ל במה שכל היום דוה יומו של הקב"ה כי מבואר קודם אלף שנה הי' נגזר כל היום דוה אבל אח"כ כל יום ויום הוא היום אם בקולו תשמעו והיינו אם היינו שבים הי' די בכל היום ולא יותר והבן.

פסוק ד

כלה בשרי ועורי וכו' זאת אשיב אל לבי כו' חסדי ה' כו' כבר כתבתי בו וכעת נ"ל בדרך פשוט דכבר ביארנו דבכל עבירות משברים אברים וגידים בהנפש והנה לדעתי בפעם ראשונה אם כבר עברו ראשו שוב אין לו תרופה אך אם הסליחה מחסדו אין לתת לו גבול ועפ"ז יתבאר ואומר אבד נצחי כו' זאת אשיב כו' ע"כ אוחיל כו' חסדי ה' כי לא תמנו והבן.

פסוק ז ט

גדר בעדי ולא אצא הכבידו נחשתי ר"ל זוהמא דנחש הקדמוני שנמזוג בכחות האדם הוכבד מאוד אחר חורבן בהמ"ק והבן. א"י גדר בעדי ולא אצא עד"מ שעושה הגדר אצלי והבן.

עוי"ת גדר בעדי ולא אצא הכבידו נחשתי גם כי אזעק ואשוע סתם תפלתי גדר דרכי בגזית כתיבותי עוה דוב אורב הוא לי ארי במסתרים דרכי סורר ויפשחני שמני שומם ע"כ המשך הפסוקים נראה לפרש כי ידוע כי עד עתה הי' עולות התפלות בדרך ישר שהיינו בבהמ"ק שהוא שער השמים אבל עתה בגולה התפילות עולות דרך עקלתון מכאן לשם ומשם עולין ולא זו אלא אף זו שמשם ג"כ אינם יכולין לעלות כי מפסיק מחיצה של ברזל בינינו לבין אבינו שבשמים ולא עוד אלא שבדרך יש קליפות הם הגוזלים וחומסים את התפלה וידוע דהקליפות הם הנקראים קוצים ואך כשהתפלה הוא זכה וברירה בלי שום פני' ובלי שום מחשבה אז אין להקליפות בהן חלק אך ורק שהס"מ וכת דילי' עומדין בעת התפלה ומבלבלין אותו במחשבה וע"י זה גוזלין [ח"ו התפלה] וידוע כי יש לו [לאדם] להתגבר על יצרו כארי כמאמר חז"ל בכמה מקומות ושיצרו מתגבר על

האדם אז הוא [היצה"ר] ארי ועפ"ז יש לפרש המשך הפסוקים אמר גדר בעדי שעשה מחיצה של ברזל בינינו ולא אלא והוא ע"ד שאז"ל כל מה שבעה"ב אומר לך עשה חוץ מצא ואף שהקב"ה עשה גדר והוא מראה בזה שאינו רוצה בנו ואעפ"כ ולא אצא הכביד נחשתי דהיינו שעשה כותל עבה ועפ"ז גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי גדר דרכי בגזית היינו הקליפות וכמו שהולך בדרך ויש אבנים ומכשולות כן הקליפות בדרך תפילותינו, נתיבותי עוה היינו מ"ש מקודם כי אינם הולכים ביושר אלא באלכסון. ועפ"י רמז נ"ל כי יד על כס יה שאין שמו וכסאו שלם דהיינו מהשם חסר ו"ה ומכסא חסר א' דהיינו אוה ועפ"ז פי' מהרש"א כי בחר ה' בציון אוה למושב לו וקאמר ירמי' שעכשיו שחסר נעשה מן א' ע' כי מתחלפים אותיות אחה"ע ונעשה מן אוה עוה, דוב אורב הוא לי קאי על הס"מ שהוא אורב לחטוף את התפלות כמ"ש גדר דרכי בגזית, ארי במסתרים פי' ע"י מה חוטף את התפלות כי הוא ארי במסתרים דהיינו שהוא מתגבר עלי במסתרים דהיינו בהמחשבות שהם מסתרים ומבלבל אותן, דרכי סורר היינו כמו שפי' רש"י לשון סירים וקוצים והם הקליפות ודו"ק.

ואופן אחר נ"ל כי הנביא מדבר האיך השכינה מדברת על בניה כי ידוע בעת שישבנו בארצינו הי' שפע יוצא לנו ביושר והתמצית נתנה לאומות וגם עכשיו הולך השפע רק שמגיע להיכלא דדינא אז מעכבין ונוטלים את השפע ונותנים להקליפות הנבראים מנגעי בני אדם בעו"ה וע"ז בוכית השכינה כב"י ואומרת גדר בעדי ולא אצא דהיינו שיש שם היכל המעכב שהשפע אינו יכול לצאת וכו' והישראל אומרים גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי שאין השפע מגיע לנו אף שאנו מתפללים וחוזרת השכינה ואומרת גדר דרכי בגזית דהיינו שהקליפות הם בדרך שהשפע הולכת ונוטלין אותה נתיבותי עוה דהיינו שהצינורות הם מהופכים ומשפיעין לתוך הקליפה דוב אורב וכו' היינו שהס"מ וכת דילי' אורבים להשפע במסתרים פי' בשביל [חטאי ב"א הנעשה] במסתרים שמוציאין ז"ל בסתר דרכי סורר היינו כמו שפירשתי [לשון סירים וקוצים] ודו"ק כי נכון הוא בס"ד [ועיין ישמח משה פ' מקץ ד"ה ובעמדי במקהלות וכו'].

פסוק טו

במדרש פ"ג סי' ה' השביעני במרורים הרוני לענה ממה שהשביעני במרורים בליל פסח הרוני לענה בט"ב ע"כ ונ"ל עפ"י מ"ש בדרוש על המדרש מרים ע"ש המרירות דמרים היתה הגואל לוימררו את חייהם כמבואר שם להדיא במדרש והסברתי הדבר מילתא בטעמא וכתבתי שם דלכך נצרך להשלים הגלות] שהי' ראוי להיות האי מרירות כל ימי משך השיעבוד דהיינו שיהיו בלי תקוה כלל אך שא"א שיתקיימו זמן ארוך גם בלי

קיוה אל השמחה כלל לכך ברחמי שמים נגאלו מגזירה זו גם במשך השיעבוד ע"כ נצרך להשלים עיי"ש והנה מזה יובן דמה שאנו אוכלין מרור בליל פסח זכר לוימררו וכו' דלמה נעשה זכר לזה בפ"ע ולא נכלל בכלל גאולת מצרים דעושין לה זכר במצה ובעשות יו"ט רק שהוא כיון שהיו לגזירה זו גאולה בפ"ע קודם שהי' גאולת מצרים ע"כ עושין לה זכר בפ"ע וז"ב ועפ"ז מבואר ממה שהשביעני במרורים בליל פסח דהיינו משום שהי' גאולה לוימררו וכו' בזמן משך השיעבוד כנ"ל לכך הרוני לענה בט"ב כי נצרך להשלים ודוק.
ויגרס בחצץ שיני שלנו נותנין התמצית מהשפע וק"ל.

פסוק יח כד

ואומר אבד נצחי ותוחלתי מה' זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו חדשים לבקרים רבה אמונתיך חלקי ה' אמרה נפשי ע"כ אוחיל לו, נראה לפרש כי ירמי' אמר על עצמו שבודאי לא שייך לומר כי ירמי' אמר אבד ח"ו סברן של ישראל ועוד מאי זאת דקאמר זאת אשיב כו' מאי הוא דלא כתיב לפניו כלל ונראה דירמי' אמר על עצמו כי ידוע שלא אבד סברן של ישראל אך שרחוק הוא לקץ והוא ודאי לא יאריך ימים כ"כ אך שתק [וקוה אל ה'] שיהי' בימיו כי היום אם בקולו תשמעו בעתה אחישנה זכה אחישנה לא זכה בעתו וגם ידוע על הידוע לא שייך לשון תוחלת כי על העת שבודאי יבא לא שייך אוחיל דמשמע לשון ספק כמו אדם שמקוה שמא יהי' הדבר הזה, וגם אקדים מה ששמעתי אומרים שכתוב בספר ויקהל משה [והוא בסוף הספר ויקהל משה בביאורו הסוד שנשא שהע"ה אלף נשים] מה שפי' בזוהר בזאת יבא אהרן אל הקודש זאת בגימ' ת"ח ופי' בספר הנ"ל כי צום קול ממון בגימ' ת"ח והיינו תשובה תפלה וצדקה והיינו בזאת שפי' הזוהר בת"ח ע"כ וע"כ הי' ירמי' עדיין מצפה שמא יעשו עדיין תשובה גמורה וגם אף אם לא יעשו תשובה כלל מ"מ בעתו יבא מצד החסד וגם על זה הי' מצפה ירמי' שגם הוא יהי' אז שיהי' תחיית המתים וגם ידוע כי [בעתו] יהי' אחד בעיר ושנים במשפחה ע"כ לא הי' לו לודאי אף שצדיק גמור הי' מ"מ אל תאמין בעצמך עד יום מותך וגם דוד המלך ע"ה אמר לולא האמנתי וכו' ונקיד על לול"א ודרשינן בגמ' דברכות איני יודע אם יש לי חלק ביניהם שמה יגרום החטא וגם יעקב פחד שמא גרם החטא כמו דאמרינן וגם ידוע כי הנשמה תכליתה להשיג בחכמת אלקים ובעודה בחומר אינה יכולה להשיג מחמת הזוהמא דעץ הדעת ע"כ המות מוכרח אבל לעתיד שיפסוק ויחזור כתנות אור באל"ף כמו בראשונה ולא עו"ר אז גם הגוף [ישיג השגה] כי הוא ג"כ אור גדול וע"כ יהי' תחיית המתים וירויחו לקיים מצות כי במתים חפשי וא"כ זה דוקא מי שיש לו נשמה שהוא חלק אלקי ממעל אבל מי שאין לו נשמה רק

נפש החיוני שהוא נפש הבהמיות נמשל כבהמות נדמה וזה לא יהי' לו תחי' כמו בהמה כי על זה האיש ודאי אור תורה ומצות לא נגה עליו אבל מי שיש לו נפש שהוא חלק אלקי ממעל יש לו לקוה שיעמוד גם הוא בעת התחי' וזה דברי ירמי' ואומר אבד נצחי ותוחלתי מה' פי' אף שלא אבד סברן של ישראל מ"מ בימי ודאי לא יהי' ע"כ תוחלתי אבד אח"כ אמר זאת ר"ל תשובה תפלה וצדקה כנ"ל אשיב אל לבי ע"כ אוחיל לו כי זכו אחישנה כנ"ל ושייך שפיר לשון אוחיל שהוא ספק, ואם לאו חסדי ה' כי לא תמנו פי' שיבא בעתו בחסד ה' כמ"ש, חדשים לבקרים רבה אמונתיך פי' אף שהוא חדשים לבקרים שבכל יום מתחדשת צרות וגזירות על ישראל בבוקר תאמר מי יתן ערב כו' מ"מ רבה אמונתיך אנו מחכים ומאמינים שיבא הקץ בעתו ושמא תאמר אם יבא בעתו אני לא אהי' [עמהם] חלקי ה' אמרה נפשי שהוא חלק אלקי ממעל ע"כ אוחיל לו פי' אני מצפה שאעמוד בעת התחי' ושפיר שייך לשון אוחיל שהוא בספק אצלו ודוק.

פסוק כא

זאת אשיב אל לבי ע"כ אוחיל נ"ל לפרש עפ"י הזוהר פ' פנחס [ד' רכ"א] אמר ר' אבא אדכרנא מילא חדא דשמענא מבוצינא קדישא דשמע משמי' דר' אליעזר יומא חד אתא לקמי' חד חכים גוי א"ל סבא סבא תלת בעיין בעינא למתבע מנך חד דאתין אמרין דיתבני לכו בית מקדשא אחרא והא לא הוי למבני' אלא תרין זמנין בית ראשון ובית שני בית שלישי לא תשכח באורייתא והא מה דהוי לי' למבני' כבר איתבני ולעולם לית לי' יתיר דהא תרי בתי ישראל קרא לון קרא וכתיב גדול יהי' כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון ותו דאתין אמרין דאתין קריבין למלכא עילאה יתיר מכל שאר עמין מאן דמתקריב למלכא איהו חדי תדיר בלא צערא בלא דחילו ובלא דחוקא והא אתין בצערא ובדחוקא וביגונא תדיר יתיר מכל בני עלמא ואנן לא איתקריב לן צערא ודחקא ויגונא כלל אנן קריבן למלכא עילאה ואתין רחיקין מיני' וע"ד אית לנו צערא ודחקא אבלא ויגונא מה דלא אית לן ותו דאתין לא אכלין נבלה וטרפה בגין דתהוין בריאין וגופא דלכון להוי בבריאותא אנן אכלין כל מה דבעינן ואנן תקיפין בחילא בבריאותא וכל שייפון דילן בקיומייהו ואתין דלא אכלין חלשין כלכו במרעין בישין ובתבירו יתיר מכל שאר עמין עמא דסנא לכון אלהכון בכולא, סבא סבא לא תימא לי מידי דלא אשמעינך ולא אקבל מינך זקף עיני' ר"א ואשגח בי' ואיעביד תלא דגרמי' כיון דנח רוגזי' אהדר רישא ובכה ואמר ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ וכו' וזה לשון התשובה שאמר להיושבים לפניו דוודאי אנן קרבין למלכא עילאה יתיר מכל שאר עמין ודאי הכי הוא דישראל עבד להון קב"ה לבא דכל עלמא והכי אינון ישראל בין שאר עמין כלבא בין שייפין כמה

דשייפין לא יכלו למיקם בעלמא אפי' רגעא חדא בלא לבא הכי עמין כולהו לא יכלין למיקם בעלמא בלא ישראל אף הכי ירושלים בגו שאר ארעין כלבא בגו שייפין וע"ד איהו באמציעותא דכלהו עלמא כלבא גו שייפין וישראל מתנהגין בגו שאר עמין כגונא דלבא גו שייפין לבא איהו רכיך וחליש ואיהו קיומא דכל שייפין לא ידע מצערא ועקא ויגונא כלל אלא לבא דבי' קיומא דבי' סוכלתנו שאר שייפין לא איתקרב בהו כלל דהא לית בהו קיומא כו' כך ישראל למלכא קדישא קריבין ושאר עמין רחוקין מיני' שאלתא אחרא דישראל לא אכלי נבלה וטרפה וטינופת ולכלוכא דשקצים ורמשים כשאר עמין הכי היא דהא לב דאיהו רכיך וחליש ומלכא וקיומא דכל שאר שייפין לא נטיל למזוני' אלא ברירות וצחות' דכל דמא ומזוני' נקי וברירא ואיהו רכיך וחליש מכולא ושאר פסולת אנח לשאר שייפין וכל שאר שייפין לא משגיחין בהאי אלא כל פסולת וביש דכלא נטלא ואינון בתקיפא כמה דאתחזי לון עכ"ל הזוהר הק' הצריך לענינינו ועפ"ז יבואר פי' הפסוק שירמי' מקונן אני הגבר כו' אותי נהג כו' חושך ולא אור אותי דייקא ולא שאר אומות והיינו קושי' אחת אך בי ישוב ולא בשאר אומות והיינו ג"כ קו' הנ"ל ואמר עוד בלה בשרי ועורי שבר עצמותי וזה קו' שני' ואומר אבד נצחי ותוחלתי מה' ר"ל דרחיקין אנו ממלכא ח"ו ואמר אח"כ התשובה זאת אשיב אל לבי הפי' זאת אשיב היינו אל לבי לראות בלבי שהוא קיומא דגופא כמ"ש בזוהר על כן אוחיל ודוק כי נכון הוא בס"ד.

עוי"ת זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל כבר פירשתי בזה ע"פ זוהר [פ' פנחס ד' רכ"א] ודברי הזוהר הללו מבוארים בכוזרי מאמר שני סי' ל"ה עד סי' מ"ה עיי"ש ותמצא נחת [ותו"ד בקיצור כי ישראל הם בחינת הלב באיברים הוא רב חליים מכלם ורב בריאות מכלם ומרגיש תיכף ודוחה תיכף מה שמזיק לו] וכעת לחדש באתי לפרש ע"פ דברי הכוזרי מאמר שני סי' ל"ב (כי עונשי ישראל המה מורים על השגחה הפרטיות אשר עליהם שלא יאבדו בחטאם ובזה הם חיים וקיימים לעולם] עיי"ש היטב ונמצא מבואר שם דכשהעונש כשהוא הולך בלי דרך הטבע באופן שהוא מבואר שהוא מאת האלקים שהוא סימני חיות האמיתית שהוא הדביקות משא"כ המתנהגים בדרך הטבע והבן ועפ"ז מבואר אך בי ישוב יהפוך ידו כי הוא בלי טבע לזה אמר זאת בעצמי אשיב אל לבי ע"כ אוחיל כי מזה נראה סימני חיות ויש תקוה והבן.

פסוק כה

טוב ה' לקוו לנפש תדרשנו כי הנה מטובו ית' ליתן לכל אחד תקותו רק אם רואה השי"ת שאם יתן לו תקותו יפנה לבו עי"ז ולא ידרשנו אינו נותן לו תקותו לרע לו והיינו טוב ה' וגו' רק לנפש תדרשנו ר"ל שעתיד לדרוש אותו אף אחר שיתמלא תקותו כנ"ל.

א"י טוב ה' לקוו לנפש תדרשנו עפ"י אחת שאלתי וכו' שפירשו שדבר אחד יש ששואל שיבקש אותו [היינו שכל שאלתו הוא שלא יהא לו בקשה אחרת רק בקשה זו שיבקש מה' שיעזרהו שבתי בבית ה' וכו'] ואני הוספתי נופך שדוקא תמיד צריך לשאול שיבקש דהיינו שתמיד יהי' התחלה כאלו לא ביקש עדיין כלל כי אין חוזק כחסידות בתחלתו ואצל בני עלי' הוי תמיד התחלה והוא נפש הוא רצון כמו אם יש את נפשכם וכמבואר ברש"י חולין דף ק"כ ע"א והיינו טוב אמיתי של ה' הוא לקוו לנפש תדרשנו ר"ל שהם מקוים לרצון אשר ידרשנו ר"ל שמיחלים שיהי' להם רצון לדרוש אותו ית' שהוא בעיניהם כאלו לא הי' להם רצון כלל והבן.

פסוק ל

יתן למכהו לחי ישבע בחרפה עפ"י שפירשו במדרש כינן כי המעביר על מדותיו וסובל חרפתו מעבירין לו על כל פשעיו ואין צריך להתענות וישבע במזונו ובמה בחרפה יכופר עונו עיין ישמח משה מצורע] ולי נראה עפ"י ישא ה' פניו [במס' ברכות דף כ' וכי לא אשא פנים לישראל שהם מדקדקים ע"ע עד כזית ועד כביצה נמצא הצריך לנשיאת פנים מחמיר ע"ע שלא לאכול רק עד כזית ועד כביצה] ומה שדרשו חז"ל כי המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו ואין צריך לנשיאת פנים כי כמדתו ימדדו לו ואין זה נשיאת פנים וא"כ ישבע דייקא וע"ד שפי' הגאון מהר"י צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר והבן.

פסוק לג

כי לא ענה מלבו ויגה בני איש להטות משפט גבר נגד פני עליון לעות אדם בריבו אדני לא ראה זה מי אמר ותהי אדני לא צוה מפי עליון לא תצא הרעות והטוב מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה' נשא לבבינו אל כפים אל אל בשמים נחנו פשענו ומרינו אתה לא סלחת ע"כ המשך הפסוקים ודקדוקים וקושיות באלו הפסוקים רבו כמו רבו חדא מאי זה דאמר לא ענה מלבו כו' ופרש"י כי לא מרצון לבו עשה בחנם מאיזה טעם נימא שהקב"ה מענש בחנם ומה דקאמר להטות משפט מה"ת נימא שהקב"ה מטה משפט גם מה דאמר לעות אדם כו' שהוא כפל לשון דהא כבר אמר בפסוק שלפניו ועוד אמאי אמר לעיל להטות וכאן אמר לעות ולעיל גבר וכאן אדם וגם מה דקאמר בתרי' מי זה אמר ותהי מה המשך יש למה שלפניו וגם מה יתאונן כו' אינו תלוי במה שלפניו וגם כפל הלשון גם איני יודע מה דקאמר אדם חי גבר וגם נשא לבבינו אל כפים אין לו שחר וגם מה דקאמר נחנו פשענו כו' מי פשע אם לא הם ה"ל לומר פשענו כו' ועוד האיך תלוי במה שלפניו ועוד מה זה דאמר אתה לא סלחת מה"ת לסלוח, ונראה ליישב דהנה יש רשעים שאומרים מה לנו להצטער לעבוד את

הקב"ה הלא הוא ידע עתידות וא"כ בודאי ידע איך יהי' רשע או צדיק וא"כ אין צורך רק לילך אחר יצרנו דאם נגזר עלי שאהי' צדיק אז הייתי מוכרח לדבר הזה ולא הייתי מתאוה לדבר עבירות אלא ודאי נגזר עלי שאהי' רשע א"כ איך אני יכול לבטל גזירתו ע"כ עצת הרשעים והתשובה לזה דא"כ השכר והעונש בטל כי ההכרח לא יגונה ולא ישובח א"ו שיש בחירה לאדם והרשעים משיבים הלא ראינו כי יש ג"כ צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים גם ראינו פעמים צדיקים נופלים לפני רשעים כשמריבים יחד אלא ודאי דליכא באמת שכר ועונש רק מה שאנו רואין שקצת בני אדם נענשין לאו עונש הוא זה אלא מקרה עפ"י מערכת הגלגלים וכוכביהם ואין הקב"ה משגיח כלל במעשי התחתונים רק נתן הממשלה למערכת הכוכבים ועפ"ז מגיע לפעמים לצדיקים כמעשה הרשעים ולרשעים כמעשה הצדיקים ואנו משיבים ואומרים באמת יש שכר ועונש ומה שמגיע לצדיקים פעמים כמעשי הרשעים היינו שמיסרין ביסורין של אהבה שמיסרן בעוה"ז כדי להרבות שכרן בעוה"ב ולרשעים שמגיע אליהם כמעשי הצדיקים היינו ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו ולפ"ז הבחירה בידינו וא"כ ראוי להתאונן על העבירות וגם צדיק שמגיע אליו יסורין והוא יודע שלא חטא אין לו להתאונן אלא לקבלם באהבה כמו דאיתא בברכות יכול אפי' לא קבלם באהבה ת"ל אם תשום אשם נפשו מה אשם לדעת אף יסורים לדעת אבל רשע כשבאין עליו יסורין יש לו להתאונן אך לא על היסורין כי הם טובים לו כי הם ממרקין עונותיו רק על חטאיו יש לו להתאונן, וגם נקדים דיש ראי' דיש בחירה לאדם נראה אנן יש בני אדם שמתפרנסין ממעשי ידיהם מאומנת שלמדו ויש ממו"מ ויאמר האדם אני אשב בטל ולא אעשה כלום כיון שזה נגזר בודאי וידוע לפניו אם אהי' עני או עשיר וא"כ אם ידוע לפניו שאהי' עני אף שאעשה מה שאעשה מ"מ אהי' עני ואם ידוע לפניו שאהי' עשיר אף שאהי' יושב ובטל מ"מ אהי' עשיר א"ו דאין סומכין על זה וברכך ה"א בכל אשר תעשה כתיב אף שבאמת אין העשירות מן האומנת ולא עניות מן האומנת מ"מ צריך האדם לעשות מכ"ש לענין היראה צדיק ורשע לא קאמר הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שאין סומכין על זה אבל הרשעים בעסקי העולם אין סומכין על זה וביראת שמים סומכין וידוע דאדם הוא מדרגה גדולה מדרגת צדיק וגבר הוא מדרגה שפלה וגם ידוע דחי נקרא הצדיק ורשעים בחייהם נקראים מתים וגם בן איש חי האמור בבניהו בן יהוידע ועפ"ז נבאר משפטי הכתובים כי לא ענה מלבו קאי אלמעלה דאמר ישב בדד וידום כי לא ענה מלבו וכמו שפי' רש"י שאין הקב"ה מעניש בחנם וכי יש עול לפניו להטות משפט גבר נגד פני עליון דיש לדקדק חוץ מה שדקדקנו הכי הי"ל לומר להטות משפט גבר מאי האי דקאמר נגד

פני עליון ומשמע דאחר הוא המטה ולפי דרכינו א"ש דהכי קאמר להטות משפט דנימא דהקב"ה מטה משפט ועל מה גבר נגד פני עליון פירוש הלא ידע שיהי' גבר [ממדרגה פחותה] וכי ח"ו יש עול לפניו א"ו שהבחירה נתונה לאדם וחזר אח"כ ואמר לעות אדם בריבו דהיינו צדיק דיש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים בריבו פי' כשפעמים מריב עם הרשע ונופל לפניו ואמר כאן לעות ולעיל להטות משום דלעיל שהוא רשע וראוי לעונש רק שהוא מוכרח הוי הטיי' אבל הכא איירי שהצדיק נדחה מפני רשע שזה ודאי עיוות דבר ההיפך נקרא עיוות א"ו שאדני לא ראה פי' אלא נתן הממשלה למערכת השמים והכוכבים כמ"ש והשתא שייך שפיר אדני לא ראה כי אינו משגיח במעשי התחתונים אבל בלא"ה קשה דהל"ל לא עשה ומדאמר לא ראה משמע שאחרים עושים זאת והוא לא ראה וכיון שכן הוא לא נפקא לן בין צדיק לרשע והוי פסוק זה שיטת הכופרים שמקשין על פסוק שלפניו.

א"י דה"פ מלמעלה כי לא ענה כו' להטות משפט פי' דודאי אין הקב"ה מטה משפט וא"כ לפ"ז הנך תרתי חדא גבר נגד פני עליון כמו שפירשתי שידע שיהי' גבר וא"כ לפ"ז למה מעניש הלא ודאי אינו מטה משפט וע"ק לעות אדם דהיינו צדיק בריבו קאי אלמעלה אגבר פי' בריבו של הרשע א"ו שאדני לא ראה אלא שנתן הממשלה למערכת הכוכבים ומתורצים הנך תרתי ע"ז אמר ירמי' מי זה אמר ותהי אדני לא צוה דהיינו שהוא המשגיח במעשי התחתונים ואין דבר שלא ברשותו והא דקשה למה מעניש את הרשע לזה אמר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב פי' דצדיק ורשע לא קאמר כשמביאין לפניו הטיפה והכל בידי השמים כו' והבחירה נתונה לאדם לכך מעניש את הרשעים במשפט.

א"י דמכוון לתי' הראב"ד דהיינו אף שידע הקב"ה אם יהי' צדיק או רשע מ"מ אינו אומר בפיו ואין ידיעתו מכריח ועפ"ז נפרש מתחלתו כי ידוע כי הצדיק מעונה ומדוכה נגד הקב"ה אבל הרשע דוחק את רגל השכינה כל המתגאה כו' ע"ז מבאר הכתוב כי הקב"ה אינו מכריח בידיעתו להיות צדיק או רשע לזה אמר כי לא ענה מלבו פי' במה שידע בלבו [אינו] מענה ומכריח וזה כי הצדיק תמיד משפיל עצמו ומראה א"ע מעונה ומלא יגון אבל הרשע הולך בשמחת נפש וגם ידוע דאיש הוא מדרגה טובה וזה שאמר כי לא ענה מלבו ויגה בני איש היינו את הצדיק שאינו מכריח אותו להיות צדיק אלא שידוע כל כל אדם יש לו חלק אלקי ממעל וגוף מארץ והקב"ה קושר את הנשמה בגוף וכל דבר לשרשו הולך ע"כ הגוף מתאוה לתאות הבהמיות והנשמה לעבודת אלקים וכפי ההתגברות זה על זה כן יהי' צדיק או רשע וזה שאמר לדכא תחת רגליו כל אסורי הארץ פי' האסירים הנקשרים בארץ ומכאן ואילך הפי' כמ"ש מפי עליון לא תצא אף שבלבו

ידע אין ידיעתו מוכרחת ואח"כ מתרץ קושי' הב' שמגיע לצדיקים כמעשי הרשעים ע"ז אמר מה יתאונן אדם חי פי' הצדיק כשבא עליו יסורים דודאי יסורין של אהבה וצריך לקבלם באהבה אבל גבר יש לו להתאונן כשרואה יסורין באים עליו אך לא על היסורין כי הם ממרקין רק על חטאיו דהא הבחירה נתונה לו וא"כ יש להתאונן על חטאיו, ועכשיו קאמר נחפשה דרכינו כיון שהבחירה בידינו א"כ יכולין אנו לעשות תשובה ונשובה וקאמר אח"כ נישא לבבינו אל כפים פי' כמו שבכפים אנו עוסקין במו"מ או באומנת ואין אנו סומכין על הגזירה הראשונה כמ"ש רק נעבוד עם לבבינו את בוראינו ולא נסמוך לומר שנגזר אך אל אל שבשמים לא כמו הכפים שהם בעסקי העולם, א"י דה"פ כי רש"י פי' בפי' א' כפים הם העננים ומייתי ראי' מקרא ודבר זה אין לו שחר כי מה ענין עננים לכאן ולפי דרכינו יבא על נכון כי הרמב"ם ובעל העקרים וחו"ה כלם תי' קושי' זו אם ידע הקב"ה שזה יהי' רשע א"כ למה מעניש אותו ותירצו כי ידוע כי עצמות הקב"ה אינו מושג לשום נברא אפי' למלאכים כי הוא אין סוף וא"כ אין לו גבול שיהי' מושג ואין יודע את עצמות הקב"ה אלא הקב"ה בעצמו וגם ידוע כי הקב"ה הוא האחד באמת ואין בו שום דבר חוץ ממנו ונוסף על מהותו וא"כ דעתו וחייו ומהותו ועצמותו הכל אחד וא"כ דעתו הוא עצמותו וא"כ כשם שעצמותו אינו מושג כך דעתו אינו מושג ואין להקשות על ידיעתו כי אין ידיעתו כידיעתנו עכ"ל וידוע דזה שהוכיח הקב"ה את איוב בהתרעמו עליו ואח"כ כשענה אותו הראה לו אשר בברואיו אינו מבין מכ"ש בעצמות הקב"ה וזה שאמר הנביא כאן על האומרים שהם מוכרחים במעשיהם כי הקב"ה יודע עתידות ע"ז אמר שאו לבבכם אל כפים דהיינו עננים אם תוכלו להבינם שהוא רק אחד ממשרתיו מכש"כ אל אל בשמים וא"כ אין להקשות על ידיעתו כי אין ידיעתו כידיעתינו, ואמר אח"כ נחנו פשענו ומרינו דהיינו שהוא מכח צד בחירתינו לכך אתה לא סלחת ואם היינו מוכרחים מהראוי הי' לסלוח ודוק היטב.

עוד יתבאר עפ"י שאמרו חז"ל טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקות ופי' רידוי והכנעה שאדם שם אל לבו מאליו והנה מאנת לענות תרגומא לאיתכנעה והיינו כי לא ענה מלבו ר"ל בשביל שאדם אינו מכניע א"ע מלבו דהיינו מאליו מקרב לבו לכן ויגה בני איש לעורר והבן כי הוא ממש פי' התרגום של אותו פסוק, ועפ"ז יש להמשיך להלן הפסוקים לדכא תחת רגליו כל אסירי ארץ ר"ל שעב טיט החומריות גבר עליהם עד שמש"ז אין מרגישין בחטאם [והמה כמו במאסר מגשמיות והחומר] ע"כ להטות כו' לעות כו' ואעפ"כ הכל מהשי"ת כי מי זה אמר ותהי ה' לא צוה וש"ת שהוא לעונש ג"ז אינו כי מפי עליון לא תצא כו' כי שכר ועונש בהאי עלמא ליכא רק סיבתן הוא מה

יתאונן אדם חי כו' היינו לעורר על כן נחפשה כו' ונשובה עד ה' כי מבלי משים לנצח יאבדו והבן.

פסוק לז

מי זה אמר ותהי ה' לא צוה נ"ל עפ"י אמרם ז"ל אמר הקב"ה אני מושל בכל מי מושל בי צדיק שנאמר צדיק מושל ביראת אלקים הקב"ה גוזר גזירה והצדיק מבטלה הצדיק גוזר גזירה והשי"ת מקיימה שנאמר ותגזר אומר ויקם לך עכ"ד ז"ל והוא רצון השי"ת והוא הנותן הכח הזה ביד הצדיק ונחת ינחת בו כ"י כשהצדיק מבטל גזירתו כמו שמפרש הצדיק מוהר"ר אלימלך זצוק"ל הנוי והנצח לחי עולמים שאומר הקב"ה כ"י נצחוני בני נצחוני וזה נוי ותפארתו שהבנים מנצחים אותו כב"י) והנה מובן דזה דוקא באלו הצדיקים הגדולים ממה"ש דאם אינם גדולים ממה"ש למה יהיו מושלים יותר מהן ומובן עוד דאלו הצדיקים הגדולים ממה"ש הם ההולכים תמיד מדרגא לדרגא ואינם עומדים על מצב אחד כמה"ש כמ"ש ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה ונאמר חד מן קמי' ועיין בריש אגדת ירושלמי ברכות אבל אלו הצדיקים העומדים על מצב אחד מה"ת יהיו גדולים ממה"ש היעלה על לב שעבודת ב"א ישוה לעבודת המלאכים או יראתו ליראתם או אהבתו לאהבתם והנה מבואר במג"ע ואתחנן באופן רביעי בדרך דרש הטעם דהצדיק נקרא מי שהוא הולך תמיד מדרגא לדרגא ואינם מכירין העליונים אותו ושואלים תמיד מי זה עכ"ד הקדושים ומובן כי העליונים אינם מביטין בגשמיותו של אדם רק ברוחניותו ורוחניותו של זה הצדיק הוא תמיד משתנה ופושט צורה ולובש צורה ושוב אינו זה שהי' לפני שעה או שתים ע"כ אינם מכירין אותו ועפ"ז מבואר הפסוק הנ"ל מי זה היינו הצדיק שהוא בבחינת מי זה אומר ותהי הגם שה' לא צוה כי מה שהוא גוזר הקב"ה מקיים ע"כ אם בן אדם יכול להגיע למדרגה זו מה שלא זכו אלי' כל העליונים מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו כי יראה כמה טובה אבד והבן.

פסוק לט

מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו עפ"י שגם הצדיקים כל ימיהם בתשובה אף שאינן חוטאין ומתגברין על יצרם מ"מ צריך לשוב על שמחסר בעבודה וידוע דחטא הוא לשון חסרון כמו קולע אל השערה ולא יחטא והיינו מה יתאונן אדם חי היינו צדיק כמו בן איש חי דבניהו בן יהוידע גבר אף שמתגבר על יצרו ואינו חוטא מ"מ על חטאיו ר"ל על חסרונותיו כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ר"ל שלא יהי' שום חסרון בהטוב אף שאינו חוטא והבן.

פסוק מ

נחפשה דרכינו ונחקורה היינו ב' דרכים כי על דרך הרע אין צריך לחקור כי צריך לתשובה רק על דרך הטוב צריך לחקור כיון שאין בגדר יחוד המעשה ואם יחקר הרי צריך לתשובה.

פסוק מא

נשא לבבינו אל כפים אל אל בשמים עפ"י מ"ש בפ' ואתה תשמע השמים מלכים א' ח' ל"ב ותו"ד שם כי מקודם עלו התפלות לשמים וכאשר נבנה בהמ"ק הי' מקום קיבול התפלות בין שני בדי ארון ועיין שה"ש בפ' עד שהמלך במסיבו וכו' כי בתחלה נתאוה להיות דירתו בתחתונים ומבהמ"ק השפע יוצא אף להשמים] ועפ"י העיר בנימין על הירושלמי מס' ברכות סי' י"ח וכפיו פרישות השמים ועפ"ז יתפרש נשא לבבנו אל כפים ונראה ההפרש ומה אבדנו כי עכשיו צ"ל אל אל בשמים ומקודם הי' ההיפוך התפלות משמים באים לכאן והבן.

פסוק מט

עיני נגרה ולא תדמה כו' עד ישקיף וירא ה' מן השמים ע"ד כל זמן שהבהמ"ק קיים הי' משכנו של הקב"ה בתוכנו אבל עכשיו עלה לשמים וכל השערים ננעלים חוץ משערי דמעות ודו"ק.

פסוק נג

צמתו בבור כו' צפו מים על ראשי כו' קראתי שמך ה' כו' קולי שמעת כו' ע"ד שכתבתי לעיל כי הקליפות מעכבין את התפלות והם הנקראים מים הזדונים, ונקדים מה ששמעתי בפסוק אומר אני מעשי למלך לשוני עט סופר מהיר והוא הטעם שאנו אומרים לשם יחוד קודם כל דבר מצוה משל לאחד שמביא דורן למלך וכשהולך ובא אצל החצר באו השומרים ודוחפים אותו וכשתיכף אומר אני נושא זאת למלך אז תיכף סרים ממנו וכן בתפלתינו הקליפות הם בדרך ומעכבין וכשאנו אומרים לשם יחוד קב"ה קודם התפלה אז תיכף הם סרים וזה שאומר הכתוב אומר אני מעשי למלך [אז] לשוני עט סופר מהיר שהולך בלי מכשול ע"כ שמעתי והשתא נבאר דאמר ירמי' צמתו בבור חיי דהיינו השפע יורד לתוך נוקבא דתהום רבא דשם מעון הקליפה וידו אבן בי היינו שלנו אינם נותנים אלא התמצית שהוא כמו אבנים ועצמות וכמו שאמר למעלה ויגרס בחצץ שני ע"כ צפו מים על ראשי הקליפות שהם מים הזדונים אמרתי נגזרתי כי בגלותינו דליכא עבודה התפלות במקום עבודה וכשהקליפות מעכבים אז אמרתי נגזרתי קראתי שמך ה' היינו אומר אני מעשי למלך ואז סרים הקליפות כי הם מעופפים מנוקבא דתהומא

באויר כדי לעכב התפלות וכשהם סרים אז הם סרים לתוך נוקבא דתהומא וזה שאמר קראתי שמך ה' אותן שהם מבור תחתיות פי' יורדים לתחתיות אז קולי שמעת ודו"ק.

פסוק נט סא

ראית ה' עותתי שפטה משפטי ראית ה' כל נקמתם כו' שמעת חרפתם ה' כל מחשבותם עלי על דרך שכתבתי לעיל כי אין לפרוע מן הרשעים [העכו"ם מה שמצירין לישראל] אלא מה שהן עושין בשמחה כאדם המתנקם שהוא עושה בשמחה ולא עוד שהם אין אומרים שהם שלוחים של אלקינו אלא אומרים אי אלהימו ואומרים שחכמתם וכח ידם עשה להם את החיל הזה וזה שאמר ירמי' שפטה משפטי ולמה הלא הם שלוחים של מקום לזה אמר ראית כל נקמתם שהם עושים בנקמה גדולה ולא עוד אלא שמעת חרפתם ה' שהם מחרפים אותך ואומרים שכל מחשבותם עלי ובזה הם מחרפים אותך לכך תשיב להם גמול כמעשה ידיהם בכ"ף הדמיון פי' כאלו היתה מעשה ידיהם ודוק.

פרק ד

פסוק א

איכה יועם זהב עפ"י המבואר בפ' נשא באור החיים בפ' סוטה שהמים הקרובים לשכינת עוזו נקראים קדושים וכן העפר עיי"ש וכן האבנים ולכך נקראים אבני החושן והאפוד אבני קודש לפי שרוה"ק נשפע עליהם בעת השאלה וגם נושא אותם לפני ה' והנה כאשר יתוקן העולם וימלא הארץ דעה את ה' ונגלה כבוד ה' לעין כל בשר וימלא הארץ כבוד ה' אז הכל קודש ששכינתו בכל מקום וידוע דלנגדו ית' הכל כלא וכל החשיבות כאפס וכאין והנה כעת הת"ח שהמה ראוי' להיות מקדש ה' ובקרבם קדוש כי אורייתא וקב"ה חד א"כ אין ראוי להם לציין ולקשט ולעשות חשיבות מעניני הבל וכן אמרו חז"ל מפני מה ת"ח שבבל מציינין מפני שאינם ב"ת ר"ל שלא נתעצמו בהתורה ולומדים רק מן השפה ולחוץ ואין ה' בם והנה ידוע מהכוזרי מאמר ז' סי' ט"ו דיש אור נוקב ואור בהיר ואור נראה ואור פנים והנה בגשם זך כעין זכיכות הוי אור נוקב או אור בהיר ובחרס רק אור נראה ואין תוכו כברו וכן הלומדים מן השפה ולחוץ והבן ועפ"ז יתבאר איכה יועם זהב שלא יהי' לו חשיבות כלל ויותר נפלא שישנא כתם הטוב שהוא מאבנים טובות ומרגליות הוא כאשר תשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות דהיינו שימלא כבוד ה' את כל הארץ ויהי' בכל מקום אבני קודש וכיון שיהי' התגלות אלוקית כ"כ הכל כלא קמי' וכל החשיבות מעניני עוה"ז יתבטל ולפ"ז יובן בני ציון היינו כמו שדרשו חז"ל בכל מקום שהם ת"ח המצוינים בהלכה וראוי להיות ה' בם ולפי דיש בני ציון ממש ג"כ לכך אמר היקרים דהיינו ת"ח דכתיב יקרה היא מפנינים ודרשו חז"ל

ממזר ת"ח קודם לכה"ג ע"ה, המסולאים בפז ר"ל ואעפ"כ מסולאים בפז והלא לנגדו ית' הכל כלא ואיך עושין חשיבות מהבל מזה יובן איכה נחשבו לכלי חרס מעשה ידי יוצר שאין בהם רק אור נראה ולא אור בהיר ולא אור נוקב ואין תוכם כברם והבן. והמסולאים היינו המהוללים שמהללים עצמן בפז ר"ל שתמיד בפיהם הילול ושבח חמודות עוה"ז ונקט פז שהוא הגדול שבכל החמודות וכמו סולו לרוכב בערבות שהוא לשון הילול כש"פ רש"י והבן.

ועפ"ז יובן אמרם קשה סילוקן של צדיקים לפני הקב"ה יותר מחורבן בהמ"ק כי קושי' חורבן בהמ"ק לפני הקב"ה הוא מפני שמתחלה נתאוה שיהי' לו דירה בתחתונים כמו בעליונים והנה המחשבה הקדומה שיהי' הארץ מלאה כבוד ה' כמו בעליונים והנה המקדש הוא רק מקום מיוחד אבל הת"ח בכל מקום מוקטר ומוגש ובכל מקום שעוסקין בתוה"ק המה ממשיכין השכינה כאמרם ז"ל מנין אפי' אחד שיושב ועוסק בתורה שהשכינה עמו כו' והבן.

וי"ל עוד איכה יועם זהב דאיתא בספרים דשפעת זהב ופנינים הוא ע"י סבוב הכוכבים חמה ולבנה והנה לעתיד כאשר ימלא כבוד ה' וחפרה הלבנה ובושה החמה ולא יסבבו מחמת חרדת גילוי השכינה עי' ביע"ד ח"א דף למ"ד ע"ב א"כ יועם זהב והיינו תשתפכנה אבני קודש כו' כמ"ש לעיל שמלא כבוד ה' והבן.

ע"י איכה יועם כו' ע"פ מ"ש בקונטרסי עפ"י נהנה ממנו הוי ככלי חרס [הגמ' סנהדרין דף נ"ב אר"א למה ת"ח דומה לפני ע"ה בתחלה לקיתון של זהב סיפר הימנו דומה לקיתון של כסף נהנה ממנו דומה לקיתון של חרס וכו'] ועפ"י המדרש תשתפכנה כו' אלו ת"ח [במדרש רבה איכה וז"ל כד הוי חבריא נפקין לפרנסיהן הוו קרו עליהן תשתפכנה אבני קודש] ועפ"י דברי הברית שלום בפסוק בני ציון היקרים כו' [הספר אינו תח"י ואולי כוונתו בני ציון היקרים ע"פ הגמ' סנהדרין דף כ"ג וכן מבואר במד"ר כאן שלא היו חותמין בשטר וכו' וכן לא יושבין בדין וכו' ולא היו נכנסין בסעודה אלא א"כ ידעו מי מיסב עמהם א"כ היו יקרים ונכבדים בעיניהם ולא התחברו לעמי הארץ ואיך נחשבו לנבלי חרש] בהרכבת הפירושים הנ"ל נצמח פי' נחמד איכה יועם (זהב ישנא כתם הטוב הואיל ותשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות שבעוה"ר הת"ח משוטטין בחוצות לבקש פרנסתן ונהנים מעמי הארץ ונצרכים להם ומבוזין המה בעיני המון ע"כ יועם הזהב וישנא כתם הטוב היינו ת"ח בעלי תורה הנחמדים מזהב ומפז רב] כמו שפירשתי דהיינו זה בטבע, אבל בני ציון היקרים כו' כפירוש הברית שלום [שנתייקרו בעיניהם

איך היו נחשבים לכלי חרש וזה שלא בטבע] רק הוא מעשה ידי יוצר מעשה ידי הקב"ה ולא בטבע והבן.

פסוק ג

גם תנין חלצו שד הניקו גוריהן בת עמי לאכזר נ"ל על דרך שכתבתי שהס"מ נחש הקדמוני נוטל השפע ונותן לאותן הקליפות הנולדות מטיפת קרי וגם ידוע דקליפות נקראים אכזרי והוא נקרא אכזר וגם ידוע דקבלת השפע נקרא תמיד בלשון נקבה כי היא מקבלת השפע וזכר נקרא משפיע ונראה שזה שאמר ירמי' על שבר בת עמי דהיינו על השפע שהיתה מקבלת ונקראה בת בלשון נקבה כמ"ש, ועפ"ז יתפרשו הכתובים גם תנין פי' הנחש הקדמוני חלצו שד שד הוא שדיים כמו שפי' רש"י פי' שחולץ את השד ויונק השפע כי ידוע שדימו קבלת השפע כתינוק יונק משדי אמו הניקו גוריהן פי' של ישראל הנולדות מטיפות קרי בת עמי היינו הקבלת השפע של עמי הי' לאכזר כמ"ש ודוק היטב.

פסוק ד

דבק לשון יונק אל חכו בצמא יש לדקדק כיון שאמר דבק לשון יונק אנא ידענא דבצמא הוא ונראה לפ' כי ידוע מה שדרשו חז"ל הוי כל למא לכו למים דהיינו תורה וכשמבטלין מתורה נקרא צמא וזה הפירוש דבק לשון יונק פי' ישראל שהם יונקים השפע אל חכו בצמא בשביל הצמא דהיינו בשביל ביטול תורה ודוק.

פסוק ה

האוכלים למעדנים נשמו בחוצות ע"ד כי ידוע דלכל דבר יש קליפה כמו קליפה לפרי שהפנימיות עיקר והקליפה הוא טפל כן הי' בזמן שהבית הי' קיים הי' השפע יורד במישור לישראל והקליפה שמבחוץ היו נותנים לאוה"ע והפנימיות היו נוטלין הישראל ועתה הנה בעוה"ר להיפך וזה שאמר האוכלים למעדנים היינו ישראל שהיו אוכלים עד עתה הפנימיות ודימה אותם למעדנים עכשיו נשמו בחוצות ר"ל אין להם חלק רק בחוצות פי' מה שהוא מבחוץ שהוא כמו קליפה לפרי ודוק.

האמונים עלי תולע חבקו אשפתות פי' עד עתה הי' מתגאים במה שהיו הולכים בבגדי משי הבאים מתולעת כמו שפרש"י ועתה חבקו אשפתות פי' שהם חשובים עתה כמו התולעים עצמם שהם מצוין באשפה ועד עתה לא היו הולכין אלא בדבר הבא מתולעים וק"ל.

פסוק ז

זכו נזיריה משלג צחו מחלב אדמו עצם מפנינים יש לדקדק כפל הלשון דאמר משלג ואח"כ מחלב ועוד מאי עצם מפנינים ונראה כי ידוע כי עונות נדמו למראה אדום כמו

שאמר אם יהי' חטאיכם כשנים כשלג ילבינו והזכיות נדמו לשלג היינו שזדונות נעשו מהן זכיות ע"ש במהר"מ אלשיך ועוד ידוע והקדמתי כמה פעמים כי עד עתה הלך השפע לישראל והתמצית לאומות ופי' התמצית הוא עלמות ועתה הוא להיפך וזה שאמר כאן זכו נזיריה משלג דהיינו עד עתה שהיו זכו משלג שהי' בידם מצות ומעשים טובים צחו מחלב היינו שהיו יונקים השפע רובא ככולה אבל אדמו דהיינו שעשו עבירות עצם מפנינים אין להם אלא עצם דהיינו התמצית מפנינים דהיינו הפנימיות וק"ל.

פסוק י

ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו בשבר בת עמי ר"ל שזה סעד לבם בהשבר שמזה ידעו כי נטלו איפוכין על עונותיהם ואינם על מגן עפ"י מה שפירשתי [בס' ישמח משה הפטורת ואתחנן] בפ' ותאמר ציון עזבנו וכו' עד ואנכי לא אשכחך [עפ"י דברי הגאון מהר"י בספר לוחות העדות על מאמר רז"ל בברכות פ"ק (דף ז' ע"ב) מזמור לדוד קינה לדוד מב"ל למה הדבר דומה לאדם שיצא עליו שט"ח קודם שפרעו עצב לאחר שפרעו שמח אף דוד כיון שא"ל הקב"ה הנני מקים כו' הי' עצב שמא עבד או ממזר דלא חייס כיון דחזא דאבשלום שמח מש"ה אמר מזמור דסתם ברא חייס על אבא והקשה מהרש"א דסגי באמרו למהד"ד לאדם שיצא עליו שט"ח ומה שאמר שוב א' שמא יהיה עבד כו' אינו שייך למשל ומילתא א' הוא, ומפרש הגאון הנ"ל דיש שני מיני יסורים א' הבא מכח מה שבעונו הסיר השי"ת פניו והשגחתו ממנו וממילא נופל תחת פגעי הזמן ומקרי הטבע ומערכת הכוכבים ממסילותם אם הם לרע לו ויסורין כאלו אינם מכפרין העון כיון שאינם באים במכוון לכפר רק שמכח הסרת השגחתו ית' מאליו נפל תחת הטבע ב' יסורים שהם למעלה מהטבע והמזל הבאים בהשגחה לכפרת עון ויסורים כאלו מכפרים וז"ש לאחר שפרע שמח כך דוד אמר שמא עבד או ממזר וזהו יסורים הבאים מחמת הטבע דעבד או ממזר ודאי לא חייס א"כ אינם מכפרים ועדיין לא פרע החוב כיון דחזה דאבשלום הוא שמח דסתם ברא חייס וזה דלא חס ע"כ אינו מכח דהטבע א"כ מכפר ופרע החוב לכך שמח ואמר מזמור עכ"ד ז"ל ודפח"ח וז"ש ותאמר ציון עזבני ה' היינו שהסיר ממני השגחתו וה' שכחני וממילא באו היסורים מפאת הטבע ומערכת השמים המורים לרע ח"ו וע"ז השיב התשכח אשה עולה וגו' וכאן גם אלה תשכחנה וכמ"ש אם תאכלנה נשים פרים וכו' ע"כ זה הוכחה ואני לא אשכחך אלא שיסורים כאלו שהם למעלה מהטבע הם בהשגחה הבאים לכפרת עון והבן עכדה"ק] ועפ"ז יש לפרש המדרש יכול על מגן ר"ל שהוא בחנם כי גם נקיון מהעונות אין כאן כי היא בהסתרת פנים ת"ל על רוב פשעי' כי נטלו איפוכן והבן [וז"ש היו לברות למו

שמזה שהי' חוץ לטבע הוכיחו לעצמן שהי' בהשגחה ומכפר העון] ועפ"ז נתיישב קושית המפורשים היו לברות למו לשון זכר ואם מוסב על הנשים לברות להן הי' ראוי לומר ולפמ"ש א"ש והבן.

פסוק יא

כלה ה' את חמתו שפך חרון אפו ויצת אש בציון פי' כלה ה' הוי' שהוא רחמים את חמתו ומהו הרחמים ששפך חרון אפו ויצת אש אש בציון כמ"ש חז"ל שפך חמתו על עצים ואבנים וק"ל.

פסוק טו

כי נצו גם נעו אמרו בגוים לא יוסיפו לגור נראה ע"ד הראשונים שנתגלה עונם נתגלה קיצם האחרונים שלא נתגלה עונם לא נתגלה קיצם [יומא ט'] ועון האחרונים ידוע כי הי' שנאת חנם והוא מחלוקת רק דהי' בסתר בלב ולא נתגלה וזהו כי נצו כפשוטו שהוא מריבה ולא כמו שנדחק רש"י עיי"ש גם נעו כמו שפי' רש"י נשמטו פי' שהמריבה נשמטה ולא נתגלה כי הי' רק בסתר לכך אמרו בגוים לא יוסיפו לגור כי עבור שלא נתגלה עונם לא נתגלה קיצם וכיון שלא נתגלה קיצם אומרים הגוים שלא יגאלו עוד וק"ל.

פסוק טז

פני ה' חלקם לא יוסיף להביטם קאי אאמרו בגוים שהם אומרים שהקב"ה העביר אותנו באומה אחרת ולקח אותם לו לעם וזה שאמר הם אומרים פני ה' חלקם ואומרים לא יוסיף להביטם [על ישראל] וק"ל.

פסוק יז

עודינה תכלנה עינינו על עזרתינו וכו' פי' שאנו מצפים אל הקץ, והם אומרים הבל, בצפתינו צפוני אל גוי להיות גוי קדוש, והם אומרים לא יושיע וק"ל.

פסוק יח

צדו צעדינו מלכת ברחובותינו פי' שהם אורבים כי ידוע לכל בזמן שיש עת רצון שיהי' הקץ אז מקטריגים ונהפך משטון ושמחה לאבל, ועפ"ז פי' הרב המגיד מקרעמניץ הפסוק כל רודפיה השיגוה בין המצרים [בספר שבט מישראל בתהלים קט"ז וזל"ק שענין המיצר הוא גבול שבין השדות וזה משל על הזמנים שהיו גבולים וסיום להשלמת הקץ ונתבטלו בעוה"ר וכתב בזוהר שזמן הגאולה אם יתבטל בעון ישראל יהפך לאבל וצרה ודבר זה נודע ומפורסים וז"ש כל רודפי השיגוה לישראל בין המצרים היינו בין הזמנים וסיומם שהיו מעותדים לגאול אז נהפך לרועץ ע"כ] וזה שאמר כאן צדו צעדינו מלכת ברחובותינו שהם אורבים את פסיעותינו שלא ללכת לרחובותינו כמו שפרש"י והיינו שלא יגיע הקץ ואימתי הוא כן כאשר קרב קיצינו שמתקרב הקץ שהוא עת רצון וידוע

כי בעתו יבא בודאי אך שנעלם מעין כל חי, והרמזים אנו יודעים כגון ת"ח שנרמז בזוהר או בשאר ספרים היינו שהם עת רצון אבל הקץ האמיתי לית מאן דידע ולפ"ז אף שידענו שיש עת רצון מ"מ יש לחוש שלא יהי' קטרוג ח"ו וא"כ לפ"ז אין אנו יודעים מתי ימלאו ימינו אם לא כאשר יבוא משיחנו ויבנה בהמ"ק ב"ב אז יתוודע לנו שמלאו ימינו כמ"ש הרמב"ם ז"ל וזה שאמר כאן בהתקרבות הקץ יש קטרוג ואימתי מלאו ימינו כי בא קיצינו שכבר בא אז יתודע לנו שמלאו קיצינו והשתא ניחא שאמר לשון עבר בא ודוק. [ועיין ישמח משה שמות ד"ה ויאמר פרעה מי ה' כו'].

פסוק יט

קלים היו רודפינו וכו' שישי ושמחי מאי ענין זה לזה עפ"י מה שנראה לפרש בפ' שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי כו' עומדות הי' רגלינו בשעריך ירושלים כעיר שחוברה לה וכו' עפ"י מה שפירש בארץ החיים על פסוק דרך מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי כי פסיעה גסה נוטלת אחד מת"ק אך השמחה מחזירה כי שורייקי דעינא בליבא תליין ושמחה היינו הרחבת הלב ומאמר ירמי' מסייעו על זה הי' דוה לבנו על אלה חשכו עינינו וק"ל [וזהו דרך מצותיך ארוץ ואיני חושש שנוטלת מאור עיני כי תרחיב לבי והשמחה מחזירה וזה שמחתי באומרים לי בית ה' נלך ואז תיכף עומדות היו רגלינו בשעריך בזריזות ובמהירות כ"כ כעיר שחוברה לה יחדיו כאלו כל העיר היתה חיבור ומקום אחד ולא חשש למאור עיניו כי שמחתי באומרים לי והשמחה מחזירה וזה קלים היו רודפינו מנשרי שמים ואיך לא נסמא עיניהם כי שישי ושמחי בת אדום שעשו הכל בשמחה ובהרחבת הלב ושמעו רעתי וששו ודו"ק].

א"י קלים היו רודפינו מנשרי שמים על ההרים דלקוני במדבר ארבו לנו כי על הפסוק ואשא אתכם על כנפי נשרים ידוע הפי' מתרגום יונתן דהיינו ענני שמים שנשאם מארעא פילוסין להר הבית והיינו נשרי שמים והבן, והנה העובר עבירה ברגע אחת נדחה ממקומו מקור ישראל על כנפי השכינה לנוקבא דתהומא רבה או לשאול תחתית והנה מן השמים עד לרקיע מהלך ת"ק שנה וכש"כ מעל כנפי השכינה עד שאול תחתית והיינו קלים היו רודפינו מנשרי שמים על ההרים דלקוני כמו שפירשתי [בתפל"מ תהלים] באשא עיני על ההרים] שהוא כינוי לעונות וחטאים] במדבר כמו שדרשו מה מדבר הפקר לכל דהיינו שהעולם דש בו ונעשה כהיתר בעוה"ר בזה ארבו לנו.

על ההרים דלקוני היינו שאם הוא עת רצון שיהי' מדלג על ההרים לפני זמנו אז דלקוני וק"ל.

פסוק כ

רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם אשר אמרנו בצילו נחי' בגוים יש לפרש שהם אומרים משיח כבר בא, ועוד נראה לפרש כי ידוע כי משיח סובל יסורין בשביל עונם של ישראל דאל"כ לא הי' ח"ו לנו תקומה בגולה וזה שאמר שהוא נלכד בשחיתותם כי בעבור הקטרוג יש אריכות הגלות וא"כ סובל עוד יסורים ומהו השחיתות שאמרנו דהיינו צדו צעדינו וכו' [כמפורש למעלה] והיינו אשר אמרנו ומהו לכידתו בצילו נחי' בגוים דהיינו שהוא סובל יסורין כדי שיהי' לנו תקומה בין האומות ודו"ק.

פסוק כב

תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך יש לדקדק דהכי ה"ל למכתב תם עונך ותגאל ולא יוסיף להגלותך [אין לו ביאור] כיון שכבר יש גלות ולא הי' עדיין גאולה ונראה כי ידוע שהגאולה יהי' בעת שהנפילה יהי' אשר לא יוכל ליפול יותר אז יקומו וכפי' הכתוב נפלה ולא תוסיף ליפול אז קום בתולות ישראל, וזה שאמר כאן אימת תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך באופן שהנפילה תהי' אשר לא תוכל להוסיף עוד אז פקד עונך בת אדום וק"ל.

פרק ה

פסוק א

זכור ה' מה הי' לנו הביטה וראה את חרפתינו, נראה לפרש ע"ד שאינו דומה צרה מתוך הרווחה לצרה מתוך צרה כי מתוך הרווחה הוא קשה יותר והיינו דאמר זכור ה' מה הי' לנו היינו הגדולה שהי' לנו ועכשיו הביטה כו' והוא קשה מאוד שהוא צרה מתוך הרווחה וק"ל.

מדרש הביא היע"ד דרשה וא"ו זכור בע"פ הביטה וראה את חרפתינו כבר פירשתי בו וכעת לחדש באתי כי עיקר הצער הוא על סילוק השכינה כמ"ש היע"ד בענין ה' דברים שחסרו בבית שני עיי"ש והנה קשה דאמר זכור ה' וכי יש שכחה ח"ו לפניו אלא ודאי דמאמר הנביא מוסב על איש ישראלי זכור ה' מה הי' לנו ר"ל זכור איך ה' הי' לנו לאב ולפטרון ולאוהב וכעת הביטה וראה את חרפתינו וכמו ששמעתי לפרש על פ' באלקים הללנו כל היום אף זנחת ותכלימנו [אפשר כוונתו כי אנחנו מתפארים כי השגחתו דבק בנו להטיב לנו ואח"כ כאשר בעוה"ר נראה הסתרת פניו כב"י אנחנו נכלמים ומתביישים כי לא בא עזרתינו וז"ש באלקים הללנו כל היום כי יבוא לעזרתינו ובעו"ה אף זנחת ותכלימנו] והיינו הביטה וראה ראי' אחר ראי' דהיינו שהעזיבה לבדו הוא די בזיון וקצף וק"ו מן ההיפך אל ההיפך והיינו נחלתינו נהפכה לזרים ולכך הראשון קורא בלשון הבטה דהוא מרחוק דהעזיבה בעצמה אינו כ"כ חרפתינו רק השקפת השכל מהקודם אל

עתה ועל ההיפך אמר ראה לפי שהוא ראיית החרפה מקרוב וע"ז אמר נחלתינו נהפכה לזרים כמהפכות סדום דידוע דדרשו על ויהפוך את הערים שהפכן מלמטה למעלה והנה מופת לעזיבה וסילוק שכינה דידוע דנתרבה שכחה כי מקודם הי' לומדין הכל בע"פ ואח"כ דרשו עת לעשות לכתוב התלמוד וכ"כ למה לפי ששכח אותיות חושך הוא מקום אופל וצלמות שריית הס"א ולכך כעת במחשכים הושיבני ויוליך אותי חושך ולא אור ולכך השכחה מצוי' ולכך אמרו חז"ל בחסידים הראשונים מתוך שחסידים היו תורתן משתמרת דהיינו לפי הדבקות האלקים וכבר אמרו חז"ל לאוקמא גירסא סיוע מן שמי' ולכך בזמן המקדש לא היו שים מחלוקת וכענין שאמרו חז"ל אלמלי אמרו ישראל דבר אתה עמנו וכו' לא הי' שכחה לפי שהדבקות יותר חזק ולכך אמרו ז"ל ואם עשה אלו ולא נטל ידיו תורתו משתכחת לפי שהזוהמא מס"א והוא מופת גדול על העדר אור אלקי כ"י ולזה אמר זכור בע"פ אם תוכל ועי"ז תבין ה' מה הי' לנו וכעת הביטה וכו'.

פרק ה

פסוק כ

מימינו בכסף שתים עצינו במחיר יבואו על צואריינו נרדפנו יגענו ולא הונח לנו נראה לפרש כי ידוע כי הקב"ה שאל על מה אבדה הארץ לחכמה ולנבואה עד שפירשה הקב"ה בעצמו על עזבם את תורתי והקשו כל המפורשים מפני מה לא נענשו על כל העבירות שהעמידו צלם בהיכל שהוא חמורה מאוד רק על ביטול תורה ותי' הר"מ אלשיך ע"פ משל נאה [אל מלך שיש לו מנגן בכלי זמר נפלא ומשתעשע בו ונאמר אל המלך כי האיש המנגן הכה את הנפש ולא עצבו על הדבר ועוד מעט ויאמרו לו כי הרג את הנפש ולא עשה לו מאומה ויהי היום ויאמרו לו הנה המנגן שלך קצצו את ידו אז אמר לתלותו על עץ ועבדי המלך אשר לפניו המה ראו כן תמהו ואמרו אליו הלא בעשותו את הרע העברת על פשעיו ובהצר לו צויתי לתלותו אמר להם הנה כל הרעה אשר עשה היתה לפני ולא פקדתי עליו על היותו משתעשע בנגוניו אך עתה שלא יוכל לנגן עוד ביד כי איננה כל רעתו זכרתי ושילמתי גמולו כך כל העוסק בתורה הקב"ה משתעשע בו ומאריך לו על כל פשעיו אך בהתבטלו מהתורה ואבד שעשועו אז יפקד עליו רעתו עכדה"ק] וסוף דבריו כל זמן שהיו עוסקין בתורה אף שעבדו ע"ז התורה מגינה עליהן שלא יענשו כי הקב"ה נהנה מהתעסקות בתורה כי אין להקב"ה בעלמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד ואחר שבטלו מן התורה נענשו אז על הכל ודפח"ח וידוע דהתורה נקרא מים הוי כל צמא לכו למים וכן בדוד דאמר מי ישקני מים וגם ידוע דכסף היא לשון תאוה כי נכסוף נכספת כו' וגם מחיר הוא חילוף כפשוטו ונקדים עוד דיש להבין דמשמע מתוך

הדברים שכתבתי דאף שהיו עוסקין בתורה עבדו ע"ז וזה קשה להבין הא בוודאי לא עסקו בתורה לשמה כיון שעבדו ע"ז ולמה הי' להם התעסקות התורה אף דזה הי' מפני הרגילות שהרגילם חזקי' מלך יהודה לעסוק בתורה ונעץ חרב בבהמ"ד כידוע ובדקו מדן עד באר שבע כו' ומש"ז אף בימי מנשה בנו שהיו רשעים והעמידו צלם בהיכל היו עוסקין בתורה מפני הרגילות שהורגל חזקי' עול התורה על צוארם ואח"כ כשנתיגעו ובטלו התורה אז נענשו תיכף ולא המתין להם וזה שאמר מימינו דהיינו התורה שלנו בכסף שתינו דהיינו שהיינו עוסקים בתורה בחשקות אף שעצינו במחיר יבואו דהיינו שהביאו עץ הצלם בהיכל ואומרים לעץ אבי אתה ואעפי"כ היתה התורה חביבה לנו על צווארינו נרדפנו פי' מפני מה כי על צווארינו נרדפנו לשון הרגל כמו רדופה לילך לבית אביה דהיינו שעול התורה הורגלה על צווארינו אך עתה שיגענו ובטלנו אז לא הונח לנו ונענשנו תיכף ודוק היטב.

פסוק ז

אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו עבדים משלו בנו פורק אין מידם ע"ד דאיתא בברכות דף ז' ע"א כתוב אחד אומר פוקד עון אבות על בנים וכתוב אחד אומר לא יומתו בנים על אבות כאן כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כאן כשאין אוחזים ע"כ ונקדים דיש חושים גשמים באדם כשהוא זוכה הם עבדים לו והוא עושה כחפצו בהן בעבודת האלקים וכשאין זוכה ונמשך אחר חומרו אז הם מושלים עליו כי הוא נמשך אחריהם וזה שאמר כאן אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו מפני מה כי עבדים [היינו החושים גשמיים] משלו בנו והיינו אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם פורק אין מידם דהיינו שהכל בידי שמים חוץ מי"ש הבחירה תלוי בנו ודוק.

א"י אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו הנה יש בכאן פירוש האר"י ופירוש היע"ד ח"א דף ס' דרוש ט' [ותו"ד כי משה אמר פוקד עון אבות על בנים ויחזקאל אמר איש בחטאו יומת ואינם סותרים זא"ז כי בחטא שוגג אין הבנים נענשים בסיבות האב ובעון מזיד אף הבנים נענשים בסיבותם ולכך משה אמר פוקד עון דייקא ויחזקאל איש בחטאו חטא שוגג דייקא וז"ש אבותינו חטאו בשוגג ואינם כי אין אנו נענשים עליהם ואנחנו עונותיהם דייקא מה שעשו במזיד סבלנו ע"כ דברי קדוש האר"י והיע"ד פי' כי כל הגדול מחברו ענשו גדול והקב"ה מדקדק עם הצדיקים וכו' ואצל גדול חטא קטן נחשב לגדול ליקר מעלתו לכך הראשונים שהי' יקרי ערך ומעלה כאשר עשו רק שוגג תיכף הי' עונשם מה' ואף ה' עלה בם לכלותם אבל נחנו היותינו קטני ערך אפי' אם אנו עושים כזה נושאים וסובלים העונות מבלי יקרה כליון דהיינו אם אנו עושים דברים

אשר אצלם היו נחשב לעון, אלינו אינו נחשב רק לשוגג מחמת שפלות דעתינו וזה כוונת המקונן על שפלות הדור אבותינו חטאו ואינם כאשר עשו רק חטאים כי הי' בהם חרון ה' ונחנו עונותיהם פי' אנו עושים מה שהי' אצלם נחשב לעון ומ"מ סבלנו לרב פחיתת ערכנו עכדה"ק] ולי נראה באופן אחר עפ"י ותעשי הרעות ותוכל [ירמי' ג' ה'] שפי' ר"י והנה דורות הראשונים היו מכירין בפגם החטא עד שלא היו יכולין לסובלו כלל לכך אם חטא בא לידם תיכף היו מתחרטים מאוד מאוד ושבים בתשובה גמורה וכאמרם ז"ל אם ראית ת"ח שעבר עבירה ביום אל תהרהר אחריו בלילה וכו' והנה כבר כתבו חכמי המוסר כי קודם שנתייבש ונתיישן הכתם בקל יכולים לכבסו עד שלא ישאר שום רושם דהיינו אבותינו חטאו אף אם חטא שוגג בא לידם ואינם כי לא היו יכולים לסבלו ומתחרטים מאוד ועשו תשובה תיכף עד שאינם להחטאים כי לא נשאר שום רושם ואנחנו עונותיהם סבלנו מה שהי' נחשב להם למזיד כמו שכחת הש"י ע"ד שפירשו אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון היינו שלא חשב לזכור ה' בכל רגע נחשב לו לעון] סבלנו ואין חוששין להתחרט ולעשות תשובה וזה הי' בזמן ירמי' ועדיין לא היו יכולין לסבול מה שנחשב אצלם לעון כנ"ל ועכשיו ירדנו מטה דאף מה שנחשב אצלינו לעון אנחנו סובלים כנ"ל.

ועפ"ז חטא חטאה ירושלים ר"ל ירושלים עמה אשר בקרבה הי' להם מדרגה אם רק חטא חטאה על כן לנדה היתה שהיו נעים ונדים על הדבר ולא היו יכולין לסובלו כלל אבל עכשיו טומאתה בשולי' שנתלכלכו עד שניכרים לכל ולא זכרה אחריתה מה תעשה ליום פקודה כנ"ל.

פסוק ח

עבדים משלו בנו פורק אין מידם כי לב שרים ומלכים ביד ה' אבל עבדים בעלי בחירה הם ועושים מה שירצו. ויש לפרש עוד הפסוק הנ"ל עבדים משלו בנו ר"ל על ידינו נעשו מושלים כי כל המיצר לישראל נעשה ראש על כן פורק אין מידם כי כל אחד מתגרה עמנו כדי שיעשה ראש והבן.

פסוק ט

בנפשינו נביא לחמנו מפני חרב המדבר ידוע דחרב הם הקליפות ונפש היינו כמו ואשפוך את נפשי דהיינו תפלה כמו שדרשו בברכות דף ה' ע"ב טורף נפשו באפו והיינו הפי' בנפשינו היינו בתפלתינו אנו מביאין לחמנו היינו השפע שלנו לפני הקליפות דהם חרב המדבר בתפלתינו אנו מביאין השפע והם נוטלין אותן ודוק.

פסוק יד
זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם ע"ד החלוצים כ"א נלקחו בחורים מנגינתם ממילא זקנים משער שבתו כ"א אין גדיים אין תיישים ודוק.

פסוק טז
נפלה עטרת ראשינו אוי נא לנו כי חטאנו ר"ל נפלה עטרת ראשינו בחורבן בהמ"ק וש"ת מה שעבר אין כדברי השל"ה הובא בעטרת שלמה ריש איכה ע"ז מתרץ אוי נא לנו כי חטאנו ר"ל דעכשיו אוי לנו אם אנחנו חוטאים דאז הי' התמיד של שחר מכפר על עבירות של לילה וכו' וכן כל הקרבנות וכו' ועכשיו אין לנו וכו'. א"י דע"י חורבן בהמ"ק אנחנו חוטאים וכמ"ש שם בע"ש הנ"ל והבן.

פסוק כב
כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאוד לכאורה הפ' הזה אין לו שחר דאמר כפל לשון ונראה דאיתא במדרש אם מאיסה הוא לית סבר אם קציפה הוא אית סבר דדבר הנמאס אין לו תקנה משא"כ כעס יכול להתפייס הכי איתא במדרש על האי קרא והוא פלא ג"כ האיך מפרשי' הקרא לפ"ז ונראה דה"ק אם מאוס דהיינו אם הוי מאיסה [לית סבר] מאסתנו לעולמים והלא כבר הבטיח [ע"י עבדיו הנביאים שיחזור וינחם אותנו] ע"י משיח בן דוד א"ו דהוא רק קציפה וזה קצפת א"כ עד מאוד וכדי בזיון וקצף [א"כ ראוי לומר לצרותינו די ועד מתי קץ הפלאות] ודוק.

פסוק כא
השיבנו כו' ונ"ל שהק' המפרשים מפני מה בחורבן בית ראשון כשבאו אצל יחזקאל ואמרו היו נהי' ככל הגוים אשר סביבותינו אמר הקב"ה אם לא ביד חזקה אמליך עליכם כו' כל כי האי רתחא ירתח עלינו קב"ה ועכשיו אנו אומרים השיבנו והוא אמר שובו אלי כו' ותי' המפורשים דאז הוי יצרא דע"ז תקיף וזה שאמר כאן חדש ימינו כקדם דהקב"ה יאמר כי ביד חזקה אמלוך כי אנו מבקשין הרוגז הזה שישוב הקב"ה אותנו אליו ב"ב ובא לציון גואל אמן.
במדרש איכה פ"ב סי' ג' גבי דמים דזכרי' ומה מי שמאבד נפש אחת מישראל כך כתיב בי' שופך דם האדם באדם דמו ישפך כו' יש לדקדק למה לו להביא ראי' מקרא הא מעשה חזא [נקמתו על שפיכת דם זכרי'] ונראה לישב דמהאי מעשה ליכא ראי' דהם שפכו דם על חנם אבל הוא עשה עפ"י דין לכך מייתי מהאי קרא דבקרא הנ"ל ר"ל כמו שאמרו חז"ל על דאטפת אטפיך וכו' ודוק [וזה פירוש הכתוב שופך דם האדם באדם בשביל שהוא שפך דם אדם אחר דמו ישפך].

קהלת

מור קהלת ולבונה

פרק א

פסוק א

מ"ר דברי קהלת בן דוד זש"ה ברוח הקודש ע"י שלמה מלך ישראל חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתייצב כו' מעשה בר"ח בן דוסא שרצה להביא אבן לבהמ"ק ונזדמנו לו ה' מלאכים בדמות אנשים והביאוהו עם האבן לירושלים ושאל בלשכת הגזית וקראו עלי' הפסוק חזית איש מהיר במלאכתו כו' קרי בי' לפני מלאכים יתייצב אר"ס בשם רשב"ח משל לגדול בפלטין של מלך אמר לו המלך שאל מה אתן לך וכו' אמר אני שואל את בתו והכל ינתן לי בכלל בתו כך בגבעון וכו' ויאמר אלקים שאל מה אתן לך אמר שלמה אם אני שואל כסף וזהב וכו' אלא אני שואל את החכמה והכל בכלל הה"ד ונתת לעבדך לב שומע א"ל הקב"ה וכו' ויבוא ירושלים ויעמוד לפני ה' וכו' מיד שרתה עליו רוח הקודש ואמר שלשה ספרים הללו משלי שה"ש וקהלת הה"ד דברי קהלת בן דוד] ע"כ והוא תמוה והנ"ל בזה דבא להודיענו מעלת קהלת כי רבה הוא להיות כי נאמרה ברוה"ק דלכך נחשב בין כ"ד ספרי קודש ורוה"ק היינו למעלה מגדר השכל של האומרו דמה שאין יכול להשיג בשכלו הנטבע בו בתולדותו [יושפע עליו ברוח הקודש] דאל"כ לא עביד קב"ה ניסא למיגנא להשפיע עליו שפע רום על בלימה דהיינו מה שיושג בשכלו ואף אם נתעצל מלהוציא מה שבכח שורש שכלו אל הפועל אין העצלות סיבת השפעת רוה"ק רק אדרבא אם הוא זהיר וזריז ועובד אדמתו להוציא מה שבכח שכלו אל הפועל אז נשפע עליו שפע רום להשיג אף שאין בכח שרשו והנה כל האומר דבר חכמה ברוה"ק ידענו נאמנה שהוא למעלה משכלו ואף גם זאת לא נדע גודל ערך דבר הנאמר דאף שהוא למעלה משכלו שמא יד שכלו קטן וא"כ כל שתגדל מעלת האומר בחכמת אלקים אשר בקרבו בשרשו ומחצבו מעת הולדו ככה יגדל ערך דבר הנאמר על ידו ברוה"ק בעניני דהא הוא למעלה משכלו וא"כ זה שלמה ידענו מה הי' לו ויחכם מכל האדם והוא נצרך בזה לרוה"ק מזה נדע גודל ערך דבר הנאמר שהוא למעלה משכל שלמה והנה כמה שלמה איכא בשוקא אך מסמין אותו בתואר מלך ישראל שאפס זולתו וכך הם דברי הפסוק דברי קהלת בן דוד היינו ברוה"ק כמו שפי' באלשיך על בן דוד הנאמר במשלי מלך ישראל ידענו שזה הוא שלמה ועי"ז נבין גודל ערך הדברים הללו כנ"ל פירוש הפסוק דבוודאי לא להתפאר נאמר וא"כ מפרש המדרש להקרא דברי קהלת בן דוד מלך ישראל זש"ה ברוה"ק ע"י שלמה מלך ישראל והבן ולכך נקט זה שאמר

הכתוב דמזה ידעינן דנאמרה ברוה"ק מדנכתב בין הכתובים וש"ת אף שהוא שלמה שמא נתעצל להוציא אל הפועל מה שבכח שכלו לכך הוצרך לרוה"ק ע"ז מביא הקרא חזית איש מהיר במלאכתו היינו זריז ולא עצל במלאכתו דייקא מה שמוטל עליו והוא בכחו אח"כ לפני מלכים יתייצב היינו לפני מלאכים כמו שמביא ראי' דאמרו קרי בי' מלאכים אף ששכל האנושי למטה מגדר המלאכים מ"מ נשפע עליו שפע אלקי עד הגיעו למעלה מהן והיינו אם הוא מהיר במלאכתו וק"ל ור' סימון פליג על המדרש הנ"ל דזה דמשמע מדבריו דהחכמה ויחכם מכל אדם לאו היינו רוה"ק ודו"ק והוא אמר דהיינו רוה"ק ודוק היטב כי נכון הוא בס"ד.

פסוק ב

הבל הבלים אמר קהלת הכל הבל עיי"ש ברש"י שגינה וקרא תגר על כל מעשה של שבעת ימי בראשית שהכל הבל של הבלים הוא וקשה טובא איך יעלה על הדעת ששלמה המלך ע"ה יגנה כל מעשה ידי יוצר ויקרא תגר עליהם (ב') הלא אין במציאות רק מעשה של ששת ימי בראשית (ג') איך יתכן לומר על הבל שהבל של הבלים הוא א"כ איזה הוא הבל הפשוט שאלו הן הבל של הבלים (ד') מה דאמר באמצע אמר קהלת ועוד דקדוקים והנ"ל בזה עד"מ מי שבנה פלטין יפה מהודר מאוד ויש בו חידושים גדולים ונוראים ונפלאים והוא רב הכמות מאוד מאוד כמו עשרים פרסה וגם רב האיכות מאוד ויש בו חכמות רבות מחכמות הבנין והנה הבונה אחר גמרו צייר כל הפלטין על נייר קצר מאד בכל מוצאיו ומובאיו לא יחסר כל בו עם כל החדרים והפשפשים והנה הרואה הפלטין מחשיב הציור הזה ג"כ לחכמה גדולה איך שעל נייר קטן כזה צייר בנין מפואר רב הכמות הזה והוא דבר פלא מאוד, משא"כ למי שלא ראה ולא ידע אם נצטייר על זה דברים נפלאים כזה, והנה אם אחד שאינו יודע מהות הציור ולא ראה הפלטין לקח זה הנייר ומשתשע מאוד בהקוין והמחוגה שעל הנייר הנה הרואה מחזיקו לשוטה ושעשועו זה מעשה שוטה וקטן הוא והנה זה מהביל הרואה שאינו יודע מאומה מזה והנה אם זה הרואה ראה גם הפלטין ויודע חכמת הציור הזה וראה זה משתשע רק עם הקוין והנקודות זה מחזיקו לשוטה יותר ויותר שאינו מביט בהחכמה הנפלאה אשר בו ומשתשע בהבל וריק וא"כ זה הבל יותר למה שעשועו בהבל הלא יכול להיות שעשועו בחכמה נפלאה ע"כ המשל. והנמשל עפ"י מ"ש בעל מעשה השם במעשה בראשית פ"ה במאמר ר' אליעזר הגדול שמים מאיזה מקום נבראו [וזל"ק וזה כי אחרי היות ידוע ומפורסים הן מדברי הנביאים והן מדבריהם ז"ל שכל מה שברא הקב"ה בעליונים ברא בתחתונים והדברים הם כמו שבארנו פ"י תראנו משם שכסא הכבוד הוא מראה ודמות

לכל מ"ב שעל כן נקרא מראה דמות כבוד ה' שפירושו ע"ד מה שנאמר במראה אשר הראה כי כסא הכבוד הוא מראה דמות כל מה שברא הקב"ה בעליונים ובתחתונים הנה הגיע אל השלם הזה מן התימ' והיתה שאלתו על צורת השמים מאיזה מקום לוקחה, לא על החומר חלילה רק בראותו שכל העולם ר"ל הד' יסודות והגשם חמשי הם גוף א' ואיש א' כסברת הרמב"ם ז"ל שאמרנו ואמנם צריך שכל האיש האחד הזה יהי' דוגמא ממנו בכסא כבודו ית' כמ"ש פ' י' תראנו משם והוא ראה במעשה מרכבה שהביא יחזקאל שאמר עליו שהוא מראה דמות כבוד ה' שאין שם כדור וארץ באמצע כאשר הוא העולם הזה שהגש' חמשי הוא כדור ובאמצעיתו במרכז תלוי' הארץ על כן שאל כי צורת השמים הללו היותם כדוריים וסובבים את הארץ מאיזה מקום נבראו לדוגמא ר"ל מאיזה מקום בכסא הכבוד נברא כך כדוריים, כי המשל בזה כאשר ימצא צורות בתמונות מתחלפות מראובן ושמעון ולוי ויהודה והצייר יצייר תמונת כל אחד מהם על טבלא א' באמת כאשר תמצא טבלא אחת מהם מציירת ולא ידעת למי הוא, תפול השאלה ממי נעשית הצורה הזאת, והתשובה עלי' נעשית מראובן או משמעון, שודאי ממנו נעשית כי ממנו לקח אותה מי שעשאה, וכדומה לזה במשל אשר הנחנו מן הספינה של שעוה שהיא נעשית דוגמא לספינה הגדולה והנה ראית הספינה הגדולה והקטנה יש בה כלים מכלים שונים וכלם נעשו כל כלי מכלי דוגמתו שבספינה גדולה, כאשר תמצא בספינה קטנה כלי שלא מצאת דוגמתו בגדולה, ודאי תפול השאלה מאיזה כלי נעשה אותו הכלי, כמו כן שאל השלם ההוא שלא מצא בכסא הכבוד דמות דבר כדוריים שיהי' כך כצורת כדור השמים, והשיב תשובה נכונה ע"ז שכן בכסא דוגמת תמונה זאת והוא מה שנאמר ונגה לו סביב, ואמר במליצה נאה שכמו שבדמות כבודו ית' האור מסבבו מכל צד מאותו הדוגמא נעשו השמים מסבבים את הארץ, והוא אמרו מאור לבושו של הקב"ה ר"ל שבו מלביש כסא הכבוד כמ"ש ונגה לו סביב כי כבר ביארנו היות בכסא כל מ"ב, ואל תתמה על אמרו מאור לבושו של הקב"ה שהדברים מורים על עצמיותו ואנחנו הנחנו היות שבים הדברים אל דמות כסא הכבוד, שכן תמצא בכתוב בביאור שמכנה כבודו בעצמיותו ית' כמ"ש והי' בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור ואח"כ נאמר ויעבור ה', ואחר שזה השלם שאל כהוגן לענין צורת השמים מהיכן נעשית והשיב כהוגן שנעשה מן האורה שסביב הכבוד דמות אל מה שנאמר עוטה אור כשלמה, ופירשו שהוא עוטה אור על מ"ב כשלמה שהשלמה יתכסה בה המתלבש] עיי"ש ויונעם לך והנה לפי"ז יתבאר לך דהנה כל אשר בארץ מתחת דוגמתו ושרשו למעלה ועוה"ז הוא ציור של כל העליונים ועי"כ יכולין לפעול בעוה"ז פעולות נפלאות ונוראות ועצומות שבכל דבר מעורר שרשו למעלה

והנה העוסק בזה העולם עד"ז כל פעולותיו בדרך חכמה והם נצחיים משא"כ במשתשע רק בזה העולם והזמן מפזז ומכרכר לפניו א"כ כל עשיותיו תוהו והבל וריק כי כמוהו כאין שאיננו נצחי ועבר ועתיד א' הוא כאמרו מה שהי' הוא שיהי' והוי ממש כמשתשע בהקוין והנקודות והנה שלמה קיהל בחכמתו עליונים ותחתונים ורואה זה לעומת זה וזה מול זה ורואה מעשה בני אדם שאינם פונים רק להתחתונים בלבד מהביל מאוד על מה שעוסקים בהבל וריק כי הי' יכול להיות חכמה נפלאה והבן ונמצא לפי"ז באמת אין הבל כי שרשו הוא חכמה נפלאה ואין הבל רק מה שהוא מהבל דהיינו ששרשו ומקורו הבל באופן שאין הבל בעולם, ונקדים דאיתא בזוהר ר' המנונא סבא כד הוי מסדר ה' פרקא דחכמתא הוי מסדר חדא פרקא דשטותא אמר אלמלא טפשותא לא אתידע נהירו דחכמתא עכ"ל ר"ל דהוי מסדר ומראה לעין כל מה הוא טפשותא כדי שיתראה מהות החכמה כיתרון אור מן החשך כנ"ל והנה על דבר שיש לו סוף יתכן לומר הבל משא"כ דבר שאין לו סוף והנה פעולות ע"ד התחתונים לכלם יש תכלה משא"כ ע"ד העליונים הולך מגבוה לגבוה עד בלי תכלית ועכשיו יתבאר מאמר שלמה הבל, הוא למה, הבלים דהיינו שאמר ע"ד כלל פעולות מעשה בני אדם שהוא הבל מה שהם הבלים כי אותן הפעולות ההבל עצמן יכולין להיות חכמות נוראות וקדושות נפלאות ועצומות ועושה מהחכמות הבלים אמר קהלת היינו שקיהל עליונות ותחתונות וראה זה מול זה שהכל דוגמא וציור וכיון שרוצה לספר לדבר דברי חכמות עמוקות מסדר מה שהוא הבל כדי שיתודע נהירו דחכמתא לזה אמר הבל הבלים דהיינו זה הוא הבל מה שהוא של הבל דהיינו ששרשן הבל משא"כ עניני העולם ששרשן חכמות נוראות ועמוקות וא"כ קורא תגר מאוד על עסקי העולם וש"ת שגם זה אין הבל שגם בעניני התחתונות לבד יש חכמות נוראות ועמוקות לזה אמר הכל הבל מה שנופל עליו שם הכל הבל כי לכל תכלה ראיתי קץ וכמוהו כאין וגם לשון הכל כמו אלפים בת יכיל דהיינו מה שנכלה. והנה הרמב"ם כתב במ"נ על עוה"ז דהיינו הארבע יסודות אשר בארץ יש בשמים רק מעל השמים הם הגלגלים והשמש ראש לז' ככבי לכת בכמותה ואיכותה ונמצא הפועל ע"ד העליונות שמעורר השורש והדוגמא למעלה כל פעולותיו למעלה מהשמש משא"כ הפועל ע"ד התחתונות לבד כל פעולותיו למטה מהשמש והשתא מפרש ואזיל דבריו מה שמעסקין בהבלים לזה אמר מה יתרון לו לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש וזה אמרם במס' שבת פ' במה מדליקין הא למעלה מהשמש יש לו, דור הולך ודור בא היינו שהכל הוה ונפסד ואעפ"כ והארץ היינו כל העולם ומלואה מכונה בשם זה לעולם עומדת מצד הדוגמא וא"כ תמהיתו תמי' קיימת ואמר מופת לזה שלכל יש דוגמא למעלה

וזרח השמש ע"ד שכתב ביע"ד חלק שני דרוש ז' על מה שאמרו רז"ל אותו זמן [שנזדקק גבריאל למחנה סנחריב] זמן בישל פירות הי' והלך גבריאל לבשל פירות הובא למעלה תוה"ד מיכה ז' פ' ב'] עיי"ש שתמצית דבריו שלמעלה מסתכלין בסימני מרכבה ולכך יוכל להיות [למעלה כמה שעות אחר הזריחה ולמטה הוא] כמה שעות אחר השקיעה עיין עליו ואני אוסיף נופך דסימני מרכבה ביום ולילה היינו בדוגמת ומקור השמש למעלה והנה כן הוא תמיד שעפ"י הסיבוב כאן נתארך היום ובמדינות רחוקות נתקצר ולמעלה הוא בקו השוה שאינם רואים על החמה רק על מקום החמה כמו שפי' במעשה ה' במאמר ר"א הגדול שהבאתי וזה אמרו וזרח השמש ובא השמש היינו שבעוה"ז נראה שבא השמש ובאמת זורח השמש כדברי היע"ד הנ"ל] בפעם אחת והוא שני הפכים בנושא אחד והתירוץ ואל מקומו הוא שואף אש העליוני ולא אל השמש התחתוני ושואף הוא לשון תאוה כמו נפשי שאפה שכל דבר עליוני מתאוה ומשתוקק על זמן שיגיע לעשות רצון קונו לפעול פעולות התמנותו וזה אמרו זורח הוא שם אף ששקעה השמש למטה שם למעלה במקומו ומקורו הוא זורח והוא פי' נכון בס"ד ונמשך לזה מה שפי' חכמי המוסר בהולך אל דרום וגוי והבן [מובא בי"מ הפטרת תצא ד"ה שם הרחיבי מקום וכו' וכן הובא למעלה משלי ג' פ' י"ד עיי"ש ויובנו הדברים].

פסוק ג

מה יתרון לאדם בכל עמלו ע"ד במה אקדם ה' שפירשו עפ"י מי הקדימני ואשלם [היינו במדת מה שפלות ועניות רוח שנחשב בעיניו כאינו וזה הוא מקדים כב"י להקב"ה עיין שבט מישראל סי' ע"ה ומובא למעלה שה"ש א' א'] והיינו מ"ה הוא יתרון וגם יתכן עפ"ז שיעמול תחת השמש ע"פ שפירש האלשיך בסיפא דקרא דמי הקדימני שהוא תחת כל השמים לי הוא והבן [מובא ג"כ למעלה שה"ש א' א' שכל מה שיעשה האדם כל ימיו לא יספיק תמורת מה שנברא בעולם ושישנו תחת השמים ושהקב"ה הוציאו יש מאין וז"ש תחת כל השמים ר"ל תמורת מה שיש תחת כל השמים לי הוא ועיין ישמח משה סוף פ' בראשית דף כ"א בארוכה

פסוק ז

מדרש כל הנחלים הולכים אל הים כל הגרים אינם הולכים אלא לישראל והים איננו מלא ואעפ"כ ישראל אינם חסרים ממניינם כלום ע"כ ועיין בנחלת עזריאל פ' במדבר מה שפירש בו דהמדרש מפרש היפך הפ' דכתיב איננו מלא והמדרש מפרש אינם חסרים, והנ"ל כי ס"ר מניין מדקדוק כנודע והם ששים רבוא אותיות לתורה ומרומז בתיבת ישראל [י"ש שישים ריבוא איותיות ל"תורה] והנה שהגרים מתגיירים אינו מתרבה ונוסף להמנין וש"ת א"כ צ"ל דישראל חסרים והגרים משלימין לא כן אלא ישראל אינם חסרים

וש"ת א"כ הוי שני הפכים ל"ק דהקדושה הוא אין תכלית ואיננו דבר שיוכל למלאות ובכל פעם ניתוסף באותו מנין בהירות על בהירות עד אין תכלית והיינו כל הגרים אינם הולכים אלא לישראל היינו למניין ישראל המדוקדק המרומז בתיבת ישראל ולא להרבות נוסף על המנין ואעפ"כ ישראל אינם חסרים ממניינם כלום רק והים איננו מלא כנ"ל.

פסוק ט

אין כל חדש תחת השמש לבד הפירושים שמכבר נ"ל דה"פ דאין שום דבר מתחדש מלמטה רק מה שכבר נתחדש למעלה ניכר למטה והבן, ועוד יתפרש אין כל חדש תחת השמש כו' בסגנון דלעיל בדרך אחר ולפרש כל הפסוק מה שהי' ר"ל למעלה הוא שיהי' ר"ל למטה ומה שנעשה הוא שיעשה ג"כ עד"ז כי למעלה שאין זמן הכל הי' רק אין כל חדש כל דייקא תחת השמש. דהיינו דיש נ"כ] מקצת חדש שאין ניכר כלל למטה והבן. **ועפ"**ז נ"ל לפרש ג"כ הן לא קצרה יד ה' להושיע כו' רק עונותיכם הבדילו כו' דהיינו אף שנשמע למעלה אינו בא למטה שלוח מה' אלקים מפני מסך המבדיל שבינו יתברך ובין החוטא והבן.

ועפ"ז נ"ל בתהלים ל"א ה' אל אבושה כי קראתיך כו' תאלמנה וכו' מה רב טובך כו' בהקדם הנ"ל [א"ל כוונתו כי בטוחים אנחנו ששומע תפלתינו ואם לפעמים רואים כי רחוק מישועתינו דברי שאגתינו הוא כי נתעכב למעלה ע"י המסכים הוובדילין ביניינו בעוה"ר וזש"ה ה' אל אבושה בעת] כי קראתיך כי בודאי שמעת תפלתי תאלמנה שפתי וכו' הדוברים וכו' המכחישים בתפלתינו שעושה פירות כי מה רב טובך אשר צפנת וכו' כי נשארה בתפלתינו בשמי מעלה וצפון לכו לעוה"ב עכ"ז אנו מבקשים גם הישיעה בעוה"ז למען יתקדש שמך ע"י וזה פעלת לחוסים בך להראות ישועת תפלתם נגד בני אדם שיראו ויודו לה' המושיע ועיין בתפל"מ תהלים ל"א וקיכ] ונמצא אי מפרשין כל כל דהוא, א"כ לא קאי אין כל חדש כמ"ש בדרך האחרון הנ"ל (כי מקצת חדש יתראה תחת השמש אך לא כלו] רק כמו שכתבתי בדרך הראשון אבל אי מפרשינן כל בלשון הכל א"כ מוכרח כדרך האחרון הנ"ל (כי אין כל חדש הכל במשמע אבל מקצת חדש יתראה גם למטה] וידוע אמרם ז"ל בברכות דנו"כ הכל ניתן למשה מסיני רק על ידי כל א' נתגלה כל חלקו ואף שהשיגו הקודמים לא נתגלה על ידו והבן [וזהו אין כל חדש תחת השמש שנתגלה הכל למשה מסיני ודוק] וידוע מה שנחלקו בתועבת ה' כל גבה לב ומה שאומרים בכל המתגאה מרבה חימה [די"א תועבת ה' כל גבה לב כל כלו משמע אבל מקצת מן הגאות מותר וי"א כל כל דהוא משמע ואף מקצת מן המקצת גאות תועבת ה' הוא וכמאמר התכא מאוד מאוד הוי שפל רוח עד קצה האחרון ובזה פי' בשם ז' הגה"ק

ר' ר' העשל כל המתגאה מרבה חימה כי נאמר ולא יעיר כל חמתו והנה מי שמפרש תועבת ה' כל גבה לב כל כל דהוא משמע יתפרש ג"כ לשיטתו ולא יעיר כל חמתו אף כל דהוא מהחימה לא יעיר ולא יתעורר אמנם מי שהוא מתגאה ע"כ יפרש כל גבה לב כלו משמע אבל מקצת מותר ממילא יתפרש לדידי' כל חמתו ג"כ כלו לא אבל מקצת מן חמתו יעיר ה' ישמרנו ודוק].

א"י אין כל חדש תחת השמש כ"ל דרצה לומר שכיון שהבריאה הי' יש מאין שוב אין שום חדוש נפלא כי מי שברא מלא דבר והוא אמר ויהי ודאי יכול לעשות בהכל כרצונו והוא אמר ויהי וא"כ זה החידוש יש מאין כולל הכל ואין אחריו שום חידוש והבן.

א"י אין כל חדש תחת השמש ר"ל שדבר ממשי הוא קיים וא"כ דבר המתחדש תמיד הוא אין זה יוצא וזה נכנס ואין לו קיום ועמידה אף כרגע והבן.

אף חכמתי עמדה לי כי יש שחכמתו מועיל לאחרים ובעצמו אינו עושה רושם להתנהג על ידו ולא כן שהעה"ש והבן.

פרק ב

פסוק יג

וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך עפ"י נזה"ק בפ' ב' סי' ק"ל [שם על המדרש והארץ היתה תוהו ובוהו וחשך וכו' אלו מעשיהן של רשעים וי"א יהי אור אלו מעשיהן של צדיקים אבל איננו יודע באיזה מהם חפץ כיון דכתיב וירא אלקים את האור כי טוב הרי חפץ במעשיהם של צדיקים וא"ח במעשיהם של רשעים והפליאה מפורסמת איך יעלה על הדעת שיחפוץ הקב"ה במעשה הרשעים ופי' הנזה"ק כי הרשעים גורמים ענין תוהו ובוהו שהוא חורבן ושממון העולם והצדיקים גורמים במעשיהם שפע האור כי טוב לתקון העולם על מכונו ועז"א ואיני יודע באיזה מהן חפץ כלו' בהיות העולם שקול בכח מעשה הצדיקים ומעשה הרשעים אם הוא מטה כלפי חובה להגביר בעולם הכח התוהו ובוהו הנמשך ממעשה הרשעים או הוא מטה כלפי חסד להגביר יותר בעולם כח האור שהוא הטוב הנמשך ממעשה הצדיקים עז"א וירא את האור כי טוב הוי במעשה הצדיקים חפץ כי חפץ חסד הוא להחזיק באור תיקון העולם ורב חסד מטה כלפי חסד] ולי נראה דממקומו מוכרע דבשלמא אי הוי מעשה הצדיקים מכונין רק בשם טוב ומעשה הרשעים רע אז ה"א אם יש שניהם אלו ממשיכין את הטוב ואלו את הרע הוי ערבוב [איני יודע מי מכריע] אבל כיון שמעשה הצדיקים מכונה בשם אור ומעשה הרשעים בשם חשך א"כ הרי אנו רואין שהחשך נתבטל במציאות מפני האור דאם הבית מלא חשך ומביאין נר א' בתוכו נתמלא כלו אורה ומעט

מהאור דוחה הרבה מן החשך והבן וידוע דמעשה רשעים הוא סכלות ומעשה צדיקים חכמה כמו שנאמר ראשית חכמה וגו' וגם נאמר ירמי' כ"ב פ' ט"ו הלא הוא הדעת אותי ועיין בעקרים מאמר ג' פ"ה עיי"ש והנה ודאי חכמה וסכלות אינם בסוג אחד שיתחלפו בפחות ויתר רק דהכוונה הוא בזה לעומת זה יש יתרון דהיינו שאין הסכלות חזק ברע כהחכמה בטוב וזה אמרו וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כנ"ל כיתרון האור מן החשך בזה לעומת זה דהא מעט מהאור דוחה הרבה מן החשך ה"נ כן הוא והבן.

ועפ"ז ותוציא כאור צדקינו שיהי' לו בחינת אור ואז ודאי משפטינו כצהרים ואף דכתיב בוא"ו ומשפטינו היינו כמו שנדרש וירשתם וישבתם [בקדושין דף כ"ו בחזקה מנ"ל תדבר"י וירשתם אותה וישבתם בה במה ירשתם בישיבה] ועיין בתשובת מהרי"ט ח"מ סי' ג'.

(**ב**) **עוד** פירוש על הפסוק הנ"ל בהקדים לדקדק דברישא אמר שיש יתרון ולא כן אמר בסיפא רק כיתרון ולא כמו שיש יתרון וא"כ מורה דאינו מדמה בהישות לבד רק גם בכמות א"כ גם ברישא ראוי לומר שהיתרו"ן והבן זה. ונ"ל דה"פ שיש יתרון כו' כיתרון ר"ל כמציאות היתרון הזה דהוא ע"י השתנות מדבר מצוה לדבר הרשות כמו שדרשו רז"ל [במסכת ברכות דף וא"ו ע"ב עה"פ מי בכם ירא ה' אשר הלך חשכים] ואין נוגה לו אם לדבר מצוה הלך נוגה לו ואם לדבר הרשות אין נוגה לו כך אם החכמה בדבר מצוה יש יתרון ובדבר הרשות בחיצונית אין יתרון ונכון בס"ד.

(**ג**) **עוי"ל** וראיתי אני שיש יתרון לחכמה וגו' נ"ל שאין יורש כתר חכמה אמיתית רק מי שעושה עצמו סכל בעסקי העולם וסימן לדבר ויעקב איש תם, וסר מרע משתולל ועיין בחידושי על חולין שם אלו בני אדם שהם ערומים בדעת ומשימין עצמן כבהמה [מובא בתפלה למשה תהלים ל"ו ז' היינו שהם ערומים בדעת לעשות תחבולות שונות בחכמה וערמה ומרמה ועכ"ז בוטחים בה' והולכים בתמימות ומשימין עצמן כבהמה בעסקי העולם הזה וכפיהם כן לבם] והנה אור זרוע לצדיק הוא העולם הבא והוא בא דוקא בסבת עולם הזה שהוא חשך כמו שדרשו במס' ב"מ דף פ"ג ע"ב ע"פ תשת חשך ויהי לילה וכן חשך הגלות שהוא מציל מדינה של גיהנם עיין במדרש רבה מה שדרשו וחשך על פני תהום זו מלכות יון ועיין בבינה לעתים דרוש י"ט מ"ש עה"פ הנני מושיעך מרחוק [ואת זרעך מארץ שבים כלו' הכני נותן לך עתה תשועה ופורקן מהיותי רחוק ואת זרעך אני מושיע מתוך ארץ שבים כי עי"ז נושעים תשועת עולמים תשועת הנפש ודוק:

(ד) **ע"ד** הלציי על הפסוק. הנ"ל דכך יש יתרון לחכמה מן הסכלות לאדם כמו שיש לו יתרון לאור מן החשך דמי ששוכב יותר בחשך הוא יותר סכל ומי שניעור יותר לאור הנר הוא חכם יותר והבן.

(ה) **ועוד** יש לפרש הפ' הנ"ל עפ"י המורה בפתיחה דאי אפשר למין האנושי שיהי' כלו באור רק כמו שיבריק עליו הברק פעם יציץ פעם יעלם וזה ההבדל שבין האנושים כפי ההפרשים שבין ברק לברק והבן.

(ה) **ועוד** יש לפרש הפ' הנ"ל בצירוף הפ' הקודם ושלאחריו ופניתי אני לראות חכמה הוללות וסכלות כי מה האדם שיבא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך בהקדים מ"ש במסלת ישרים פרק ג' על דרשת חז"ל ע"כ יאמרו המושלים ביצרם באו חשבון כו' עיי"ש מ"ש עפ"י משל מגן המבוכה עיי"ש כי האדם צריך לפקח ע"ע בשתים האחד שיברר לו דרך הטוב ולסור מדרך הרע ולשמור א"ע שלא ילכד ברע והשנית גם דעשייתו הטוב יבדוק וימשמש אם הוא טוב מכל צד שלא ימצא בהטוב שום פסולת וזשאחז"ל עירובין מ"ג יפשפש במעשיו וא"ד ימשמש במעשיו והיינו יפשפש במעשיו לבחור הטוב מהרע וימשמש במעשיו הוא החקירה במעשים הטובים אם אין בהם איזה פסולת פני' וכוונה בלתי נאותה וזהו צורך גדול לאדם לעיין על מעשיו ותהלוכותיו לפקח על דרכיו בעינא פקוחא תמיד דבר יום ביומו כדרך הסוחרים הגדולים אשר יפלסו תמיד כל עסקיהם למען לא יתקלקלו וזה שאז"ל ע"כ יאמרו המושלים באו חשבון ע"כ יאמרו המושלים ביצרם בואו ונחשוב חשבונו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה וכו' וזהו כי החשבון האמיתי הלזה לא יוכלו לחשוב באמת כי אם אותם שכבר יצאו מתחת יד יצרם ומשלו בו כי מי שהוא עדיין חבוש תחת יצרו אין עיניו רואות האמת ואינו מכירו וה"ה כהולך בחושך שאינו רואה המכשולות אשר לפניו וזשאז"ל תשת חשך ויהי לילה זה העוה"ז שדומה ללילה כי חשכת הלילה מטעה את האדם בשתים אחד שאינו רואה מה שלפניו כלל וכלל ושנית שמכזב לו הדמיון היינו שנדמה על עמוד אחד שעומד לפניו כאלו הוא אדם ועל אדם כאלו הוא עמוד כן הוא חשכת וגשמיות העוה"ז שמטעה לאדם בשתי טעיות האחד אינו מניח לו שיראה המכשולת שבדרכי העולם ונמצאים הפתאים הולכים לבטח ונופלים ואובדים והוא מה שאמר הכתוב דרך רשעים באפילה לא ידעו במה יכשלו, ואומר ערום ראה רעה ונסתר ופתיים עברו ונענשו ואומר וכסיל מתעבר ובוטח כי לבם בריא להם כאולם ונופלים טרם ידעו מהמכשול כלל והטעות השני הוא קשה מן הראשון שמטעה

ראייתם שמדמים על הרע כאלו הוא טוב והטוב כאלו הוא רע ומתוך כך מתחזקים לעשות הרע כי ידמו שהוא הטוב ומוצאים ראיות גדולות נסיונות מוכיחים לסברותיהם הרעות ולדיעותיהם הכוזבות וכו' וכ"ז מפני היותם תחת החשך וכבושים המה תחת ממשלת יצרם אך אלו שיצאו ממאסר היצר וממאסרו המה רואים האמת לאמתו ויוכלו ליעץ שאר ב"א עליו וה"ז דומה לגן המבוכה הוא הגן הנטוע לצחוק הידוע אצל השרים שהנטועות עשיות כתלים כתלים וביניהם שבילים רבים נבוכים ומעורבים כלם דומים זל"ז והתכלית בם הוא להגיע אל אכסדרה אחת שבאמצעם ואמנם השבילים האלה מהם ישרים ומגיעים באמת אל האכסדרה ומהם מטעים את האדם ומרחיקים אותו ממנו, וההולך בשבילים האלה לא יוכל לראות ולדעת כלל אם הוא בשביל האמיתי או בכוזב כי כלם שוים ואין הפרש ביניהם לעין הרואה אותם אם לא שידע הדרך בבקיאות וטביעות עין שכבר נכנס בם והגיע אל האכסדרה והנה העומד כבר על האכסדרה הוא רואה כל הדרכים לפניו ומבחין בין האמיתים והכוזבים והוא יכול להזהיר את ההולכים בו לומר זה הדרך לכו בו והנה המאמין לדבריו יגיע למקום המיועד ומי שלא ירצה להאמין וירצה ללכת אחר עיניו ודאי שלא יגיע אל האכסדרה וכן הדבר הזה מי שעדיין לא משל ביצרו הוא בתוך השבילין לא יוכל להבחין ביניהם אך המושלים ביצרם שכבר הגיעו אל האכסדרה וראו כל הדרכים והשבילין הם יכולים ליעץ למי שירצה לשמוע ואליהם צריכין להאמין וז"כ ע"כ יאמרו המושלים ביצרם ונותנים לנו העצה ומה הוא בואו ונחשוב חשבונו של עולם כי כבר הם עמדו על הנסיון ונתברר להם בירור אמיתי שזה לבדו הוא הדרך האמיתי להגיע האדם אל הטובה, וכו' ע"כ צריך האדם להיות מתבונן בשכלו תמיד בכל זמן ובזמן קבוע לו בהתבודדו מה הוא הדרך האמיתי לפי חק התורה שהאדם צריך לילך בו ואח"כ יבוא להתבונן על מעשיו אם נאותים המה לדרך התורה אם לאו וכמו שהכתוב מזהיר ואומר פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונו ואומר נחפשה דרכנו ונחקורה וכו' עכ"ד בקיצור מעט] ובהקדים מ"ש בעל מעשה ה' במעשה בראשית פרק יו"ד בכללות המראה דיחזקאל דאדם השלם הוא השוכן על כסא הכבוד וכבוד ה' מקיפו ושם בעניין מלך הכבוד ופ' הנה שכרו אתו עייי"ש [ואה"ד הנחוצים לענינינו כי רב טוב הצפון לצדיקים מכונה בשם כסא כי יש בקצת הדמות אל מה שמכונה בשם כסא לשם יתברך כשארז"ל שחלק מכבודו ליראיו וזה מה שראה יחזקאל תמונת אדם על הכסא הוא מראה דמות כבוד ה' היינו דמות אדם השלם אשר הגיע אל הכבוד ההוא נצחי ומפני זה קראה מראה דמות כבוד ה' לכל המרכבה יחד לשתי בחי' אלה אחת על הנגה המסבב ושני' על היות ענין המרכבה בכלולתה דומה למראה הכבוד שהקב"ה מכבד לצדיקים

כשארז"ל למה נקרא מלך הכבוד שחולק מכבודו ליראיו והכבוד שהוא מכבד לצדיקים מקרא כבודו וזשה"כ הנה שכרו אתו שהכוונה באמרו שכרו ר"ל השכר שהוא נותן לצדיקים וא"כ יתכן ג"כ לומר היותו מראה דמות כבוד ה' ר"ל הכבוד שמכבד לצדיקים ועל אחת כו"כ טובה כפולה שדמות כבודו שהוא הנגה מסבב את האדם האמור ועיי"ש שהאריך בהבנת הענין וז"כ הכתוב יסובבנהו יבוננהו וכו' היינו שכ"י כבוד ה' מסבב את האדם השלם השוכן על הכסא כמש"ה וכסא כבוד ינחילם וז"ש שצדיקים יושבים ונהנים מזיו השכינה שהוא הנגה המסבב את הכסא ועל הזיו ההוא אמר יחזקאל היות באדם ההוא כמראה זוהר וכו' כמראה נגה שר"ל שבאדם ההוא שקראו חשמל יש בו בענין הנגה אשר סביבו וכן נאמר אור צדיקים כאור נגה ובזה צדקו דחז"ל שאמרו מלך הכבוד שחלק מחכמתו ליראיו אחר היות לשלם אשר על הכסא כעין נגה ר"ל כדמות הנגה אשר הוא דמות כבוד ה' וזה שאמרנו שהאדם שעל הכסא הוא תמונת השלם כבר אז"ל בגילוי קצת ואז"ל האבות הן הן המרכבה עיי"ש בארוכה בדברי טעם וחן] והנה נחזי אנן דכל הכבוד הזה לאדם ע"י מה שכבר קודם עשייתו עשה זאת המלך מהב"ה כי מי הקדימני ואשלם וזה דברי שהעה"ש ופניתי אני כי מקודם דבר שם מהבלי עולם לזה אמר ופניתי אני שכבר הגיע לאכסדרה ורואה איך שהכל הבל לראות חכמה הוללות וסכלות כפירוש רש"י דהיינו חשבונו של עולם הפסד מצוה ושכרה ושכר עבירה והפסדה כי הוא העיקר כי מה האדם שיבא אחרי המלך ר"ל כי מה האדם בעצמותו שפל ברי' טיפה סרוחה שיבא למדרגה שיהי' אחרי המלך שכבוד המלך יקיפו והוא אחריו ולא זו אלא אף זו את אשר כבר עשהו ר"ל שיזכה לזה בדברים אשר כבר עשה לו המלך קודם שעשה הוא דהיינו שהשיב גמולו קודם העשי' כי מי הקדימני וגו' והשבת גמול נקרא כן כמו לא נעשה עמו דבר דאחשורוש וא"כ אין מגיע שום תשלום גמול ואעפ"כ יזכה להיות אחרי המלך ודי בזה יקר וגדולה ונדבת חסד ע"כ עכ"פ ראוי לאדם לעשות את שלו להזדרז לחשבון וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור והיינו אור הגנוז לצדיקים והיינו וכסא כבוד ינחילם כמבואר במעשה ה' שם וזה האור בה' הידוע ושאר אורות הוא רק מאורות כמבואר בכלי יקר פ' בראשית בפ' יהי מאורות [שלכך נקרא מאור שמקבל אורו מאור הגנוז לצדיקים שנברא ביום ראשון] מן החשך כי רשעים בחשך ידמו והשתא מפרש איך תולה ההפרש הזה בחכמה וכסילות לזה אמר החכם עיניו בראשיו בשרשו לחזור לשם כי משם חוצבו והכסיל בחשך הולך כן נ"ל בס"ד.

ועפ"י האמור במלך הכבוד נ"ל לפרש הסמיכות שאו שערים כו' ויבא מלך הכבוד להפ' שלפניו מי יעלה בהר ה' וגו' וזה קשה למשכיל דמשמעו שהמשורר מזהיר להיות נקי

כפים כו' כדי לעלות בהר ה' וזה הוי ע"מ לקבל פרס אע"כ צריך לומר שגם זה כוונתו לשמו ית' שזה כבודו במה שחולק מכבודו [ליראיו] וא"כ בעוה"ב נקרא מלך הכבוד ולכך מתפלל שאו שערים ראשיכם שיתפתחו כל פתחי עוה"ז לקבל השפעת הכבוד ליראיו כדי שיקרא גם בעוה"ז מלך הכבוד והבן.

ועפ"ז יתפרש במגילת אסתר ומרדכי יצא מלפני המלך וגו' אך מה לן בזה הכבוד המדומה לזה אומר ליהודים היתה אורה היינו בחי' אורה בה' כנודע מכתבי האר"י ז"ל ר"ל שע"י נקרא מלך הכבוד ומשום כך וששון ושמחה היינו שמחה כפולה ומכופלת ע"י שנתקדש שמו ית' עפ"י מ"ש הבינה לעתים דרוש י"ט בפ' אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה [כי זה ימלא שחוק פינו ורנה בלשוננו שנתקדש שמו הגדול לעיני כל הגוים וראו כל ע"ה כי שם ה' נקרא עלינו וזה כי אז יאמרו בגוים הגדיל ה' שיאמרו הגוים גדולת השי"ת ונתעלית גדולתו בפרסום לעשות עם אלה וכו' עיי"ש] ויקר זו תפילין כי הוא ג"כ בחינת התפילין כמו שדרש ר"א הגדול [וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך זו תפילין שבראש היינו השגחה גלוי' ומפורסמת עיין ישמח משה פ' וארא ולקמן במג"א עה"פ ומרדכי ידע אופן השני] והבן כי זה נכון בס"ד.

(ו) **א"י** וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך ע"כ וי"ל בו טובא א' מה חידש שלמה החכם מכל אדם וברוה"ק בזה ב' איך יתכן יתרון בשני הפכים כי לא יתכן רק בשוין בסוג ובמין ומתחלפין רק בפחות ויתר, ונ"ל דיש שני מיני יתרון לטובה ולרעה דהיינו או שזה יותר טוב או יותר רע ונקדים עוד דאם רצה לומר על שני דברים זה טוב יותר מזה או רע יותר מזה א"כ יש לזה הסיפור שני נושאים צריך לכתוב שניהם לומר דיש יתרון לזה ע"ז לטובה או לרעה כ"א לפי ענייננו אבל כשאומר רק על נושא אחד דיש לו יתרון סתמו כפירושו דהיינו מציאותו על העדרו וזה ברור למבין ועיין במסלת ישרים פרק ג' מ"ש על אמרם ז"ל בב"מ דף פ"ג ע"ב תשת חשך ויהי לילה זה העוה"ז שדומה ללילה וכו' עיי"ש מ"ש בזה [מובא לעיל באופן הקודם עיי"ש] והנה נחזי אנן דטעות הראשון היינו בחשך גמור בלי שום אור, וטעות השני הוא דוקא ביש אור קצת רק העיקר הוא החשך ופרוץ מרובה על העומד, והנה מבואר דטעות השני הוא יותר רע ומר מן הראשון ומשבש דעתו, נמצא לפ"ז יותר רע האור שהוא מן החשך דהיינו ששרשו ועקרו חשך מהעדרו ר"ל שנעדר האור לגמרי כן אותם החכמים בחכמות החיצונית ששרשם עוה"ז שכולו הבל וסכלות ועי"ז נמשכו למינות והיינו כהטעות השני בודאי הוא יותר רע מהמונים שאין להם ידיעה בשום חכמה ועפ"ז יתפרש הפ' הנ"ל היטב נכון הוא בס"ד [כוונתו שהיתרון לחכמה מן הסכלות היינו

החכמה שבא מהסכלות היינו חכמות חיצונית שבא מן הסכלות מהבלי עוה"ז והוא לרע לו שנופל באין מקים כי כולו הבל וסכלות כיתרון האור היינו מעט האור בהחשך שגורם לו הטעות לדמיונות כוזבות כמבואר במסלת ישרים הנ"ל כי בא מהחשך היינו אור המעט שהוא בחשך גורם לו הדמיון כוזב והוא טעות השני והוא האור מן החשך שעיקרו החשך כנ"ל:

(ז) **עוד** נ"ל הפ' הנ"ל בסגנון שאמרתי על אמרם עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ונקדים מ"ש בספר מסלת ישרים פ' ד' והנה יש מהפתאים המבקשים רק להקל מעליהם] [שיאמרו למה נייגע עצמינו בכל כך חסידות ופרישות הלא די לנו שלא נהי' מהרשעים הנידונים בגיהנם, אנחנו לא נדחק עצמינו ליכנס בג"ע לפני ולפנים, אם לא יהי' לנו חלק גדול יהי' לנו חלק קטן אנו די לנו בזה ולא נכביד עול משאנו בעבור זאת, אמנם שאלה אחת נשאל מהם היוכלו כל כך על נקל לסבול בעוה"ז החולף לראות אחד מחבריהם מכובד ומנושא יותר מהם ומושל עליהם, וכ"ש אחד מעבדיהם או מן העניים הנבזים ושפלים בעיניהם ולא יצטערו ולא יהי' דמם רותח בקרבם הלא ודאי כי הנה עינינו הרואות כל עמל האדם להנשא על כל מי שיוכל ולשום מקומו בין הרמים יותר כי היא קנאת איש מרעהו עכלה"ק] עיי"ש ולי נראה להראות סמיות עין של האנשים האלה באופן אחר כי החכמה יותר ויותר טובה ממה שהסכלות רע כי לרע הסכלות יש תכלית ולטובת החכמה אין תכלית וא"כ לפ"ז העדר הטוב הוא יותר רע שמפסיד עד אין תכלית מעצמות הרע וא"כ מזה מבואר סכלות אלו הפתאים ולדעתי זה מסתים ומחסום פיהם יותר ממה שכתב המס"י והבן וכן האור הוא יותר טוב ממה שהחשך רע וזה מבואר לכל מבין כי מחמת החשך אין היזק שיוכל לישב בביתו אז רק העדר הרווחה אבל האור היא זמן הרווחה ובוודאי המציאות טוב מן ההעדר ועפ"ז יתפרש הפ' הנ"ל בטוב טעם בס"ד.

י"ד] החכם עיניו בראשו ע"ד שפירשתי יראו את ה' קדושיו [בישמח משה סוף פ' חיי תו"ד שם שהן רואין אותו ית"ש בכ"מ שרואין רואין אותו יתעלה וגדולתו כי אין מחסור ליראיו כי יראיו יודעין כי כחו ית"ש בכל והוא המקיים הכל בכחו הגדול ולית אתר פנוי מני' ע"כ] א"כ בכל דבר שמסתכל לא יגשם ראיתו שהוא חיותו רק יסתכל על ראשי ומקורו של הדבר והבן.

א"י כי עיניו בראשו דבכל שמסתכל מסתכל בעין השכל כמ"ש בא"ב באות ה' וז"פ עיניו הוא תמיד עם ראשו היינו השכל שבראשו והבן.

א"י ע"ד ושילם אותו בראשו שהוא הקרן והיינו עוה"ב ששם הקרן קיימת עפ"י הכלי יקר בארמי אובד אבי [ותו"ד הכל"י, בפ' תבוא כי זהו מהוידוי בהבאת הביכורים שהתכונה רעה שנדמה כי וירשתה וישבת בה שיש לנו ישיבה בארץ הוא מצד ארמי מצד האם, אובד אבי וזה שגרם ליעקב אבינו ע"ה שלמד בישיבתו כמאמרם שבקש לישב בשלוה ועי"ז קפץ עליו רוגזו של יוסף ועי"ז ירדו אבותינו למצרים עכתו"ד כי העיקר שידע האדם שאין לו ישיבה קביעה בארץ והוא רק כאורח נוטה ללון ואך מה שמתוקן לו לעוה"ב כי שם שרשו ועיקרו] ועיין בירים משה פ"ב משנה ז' בפ' יש מתעשר וכו' ורש לא שמע גערה, הון מהבל וכו' [מובא לקמן סוף קהלת עה"פ כי זה כל האדם אופן יו"ד עיי"ש] ומ"ש במדרש שאמר משה רבש"ע כתבת בתורתך ביומו תתן שכרו וכו' ובכה תאמר [בישמח משה פרשת פנחס אות ב' בסופו כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא והלא כתיב ביומו תתן שכרו אך הטעם דלא שלים עבידתא ושכירות אינו משתלמת אלא לבסוף ועיין בישמח משה פרש' יתרו ד"ה כה תאמר לבית יעקב וכו' אלה הדברים אשר תדבר אל ב"י ותו"ד מדוע אמר כה תאמר לבית יעקב בבחי' כה ואלה הדברים וכו' לב"י בזה הדבר עפ"י שפירשו המפורשים דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא הלא הקב"ה שומר תורתו וביומו תתן שכרו ותירצו עפ"י דקיי"ל בחו"מ סי' של"ט האומר לשליחו שכור לי פועלים ושכרם וא"ל שכרכם על בעה"ב אין שום אחד מהם עובר על בל תלין והנה תורה גי' תרי"א מפי משה שמענו והי' שכרם ע"י שליח וליכא ב"ת אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו איכא ב"ת ומגיע שכרן בעוה"ז וזהו אין ישראל ניזונין אלא בזכות אמונה והנה ידוע כי משה התנבא בבחי' זה הדבר כי שכינה מדברת מתוך גרונו והו"ל ע"י עצמו נמצא לפחותי ערך לא אמר כי אם בבחי' כה שיהי' שכרם ע"י שליח ולא יוכלו לבקש שכרם בעוה"ז ולא ישאר להם לעוה"ב אבל לבני עלי' שהם לא יבקשו שכרם בעוה"ז שלא להחליף עולם עובר בעולם עומד ושכרם שמור לעוה"ב הי' יכול לומר בבחי' זה הדבר וזש"ה כה תאמר לבית יעקב לפחותי ערך בבחי' כה ותגיד לבית ישראל אלה הדברים בבחי' זה הדבר עיי"ש בארוכה. וזהו כוונתו החכם שיודע גודל מתיקות שכר עוה"ב אינו מבקש שכרו בעוה"ז ועיניו בראשו רק שיהי' קרן קיימת לו לעוה"ב כנלפע"ד].

פסוק יד

והכסיל בחשך הולך עפ"י מ"ש איש בער כו' וכסיל לא יבין את זאת והפ' ישראל לא ידע כו' [לא מצאתיו אך נלפע"ד כוונתו איש בער לא ידע יודע שאינו יודע וכסיל לא יבין גם את זאת שאינו יודע שאינו מבין ואינו מכיר ערך עצמו וזה ישראל המה החשובים לא

ידע יודעים שאינם יודעים עמי המה הפחותי עם לא התבונן לא ידעו ולא יבינו שאינם יודעים ודו"ק] נמצא מי שאינו כסיל במקום שהוא לו חשך ולא אור שאינו יכול להשיג יודע ששם חשך הוא לו ונשאר עומד על עמדו ואינו הולך אבל הכסיל ששם חשך לאור ואינו מבין ששם אצלו חשך הולך שם ונתקל ונכשל והבן.

פרק ג

פסוק ז

עת לחשות ועת לדבר בודאי לא כיון על דברים בטלים כי אין עת שלא לחשות, אלא על שהדיבור מצוה בו, מ"מ עת לחשות מ"ט הואיל ועת לדבר דבר קשים שדיבור לשון קשה.

פסוק יד

ידעתי כי כל אשר יעשה אלקים הוא אשר יהי' לעולם וכו' עיין בבינה לעתים דרוש כ' בעת נקמה מה שפי' שכל מה שברא אלקים הוא לתכלית העולם [היינו עבור העולם] ודבריו נעמו אך מה דמסיק והאלקים עשה שיראו מלפניו הוא דחוק ול"נ להוסיף נופך לפרש דהנה לפי העולה על הדעת שהי' הבריאה למען הרבות כבודו יתכן שציוה לעובדו אבל מכיון שאין הבריאה לתועלתו ית' רק למען תועלת הברואים שיקבלו הטובה למה צוה שיעבדוהו אבל צ"ל כמו שישבתי הסתירה שאמרו כל מה שברא לא ברא אלא לכבודו והביאו קרא כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו כו' ונאמר כל פועל ה' למעניהו עם הפסוק עולם חסד יבנה ומה שפירשו בו, אבל הענין הוא שזה תכלית הטובה של הנברא שנצמח על ידו כבוד עליון ית"ש ועוד תכלית הטובה הוא בלי נהמא דכיסופא א"כ מיושב הסתירה הנ"ל ועפ"ז מבואר שרוצה לבאר איך שהעבודה והיראה היא תכלית הטובה לאדם וביאור זה ואמר ידעתי כו' כפירוש הבינה לעתים וא"כ לפ"ז קשה למה ציוה שיעבדוהו א"ו מוכח מזה והאלקים עשה רק שיראו מלפניו שזה תכלית טובתם.

פסוק יט

כי מקרה בני אדם ומקרה הבהמה ומקרה אחד להם כו' מי יודע רוח בני אדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת למטה וכו' כבר פירשתי בזה כמה פירושים וכעת לחדש באתי ע"י מה שפירש בו הר"י בשער השני משער התשובה סי' י"ט ועפ"י מ"ש שם בשער הנ"ל סי' י"ז בפסוק כצאן לשאול שתי ושם בסי' י"ח בענין כף הקלע ועפ"ז יתבאר כי מקרה בני אדם ומקרה הבהמה כו' כי יחד ימותו ואמר ומי יודע זאת רוח בני אדם העולה הם היודעים כעין שדרשו בברכות [דף י"ח א'] והחיים יודעים שימותו [אלו הצדיקים והמתים אינם יודעים היינו הרשעים עיי"ש] דהיינו שמים אל לבם והמתים אינם יודעים מאומה [שאינם זוכרים אחריתם ואינם שמים אל לבם שימותו] עיי"ש

בעובדא דבני ר"ח דנפקי' לקרייתא עיי"ש ורוח הבהמה היינו אותם שאינם יודעים ולכך נמשלו לבהמה שנאמר כצאן לשאול שתו הוא היורדות למטה כנ"ל.

פסוק יט

ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל קושית העקרים ומה שפירש בו ידוע וגם אני אענה חלקי עפ"י מ"ש הסמ"ג בהקדמת העשין בעניין חבור הגוף והנפש שהוא התחברות מלאך ובהמה וכן העקדה בשער ס"ג בפירוש המשנה על שלשה דברים העולם עומד כו' כתב דיש באדם דוגמת עולם הצלחה היא הנפש השכלית ודוגמת עולם התנועה הוא החיונית ודוגמת עולם הוי' והפסד הוא הזנה וכו' עיי"ש והיא הבהמיות וכן הרשב"א שם בב"ב [דף ע"ד ע"ב בח"א] דיש בו באדם לויתן והוא השכלי כמו כי לוית חן הם לראשך ובהמות בהררי אלף יש בו דהיינו צד הבהמיות שבו ע"כ והנה דעת לנבון נקל כי המותר שיש לאדם הן חשיבות מעלה על כל הנבראים והן מותר כמשמעה דהיינו השארת הנפש כל אלה אין שרשן והתחלתן מן צד הבהמיות שבאדם רק מן צד המלאכיות שבאדם וז"ש ומותר האדם מן הבהמה אין כו' והבן כי נכון הוא בס"ד.

פסוק כ

הכל הי' מן העפר והכל שב אל העפר ודרשו חז"ל הכל הי' מן העפר אפילו גלגל חמה ור"ל וכש"כ גלגל לבנה דהוא למטה מן הכל והנה נראה רמז לזה כי השנה משיער רק או בסבוב המאור הגדול והוא שנת החמה שס"ה יום או שנת הלבנה שנ"ד יום בסבוב המאור הקטן והיינו עולם שנה נפש המוזכר בספר יצירה העולם היינו כל הגשמיים הכל מן העפר וכן שנה כנ"ל וכן נפש הוא הדם מטבע אחת להם וע"כ העפר בגימטריא שנה וע"כ דרשו הכל הי' מן העפר דייקא דהי' ראוי לומר הכל הי' מן עפר ותוספות ה' למה אלא דהוא לרמז לזה [הגימ'] כנ"ל והיינו אפילו גלגל חמה אבל מתיבת הכל אינו מוכח די"ל דקאי על כל מה שבעולם השפל מתחת גלגל הירח ולמטה אבל הגלגלים אינם בכלל כמו עולם המלאכים דאינו בכלל ודו"ק. ועוד מילין לאלהי עפ"י מ"ש בלחה"פ ביו"ד סי' שנ"ב בשם האר"י ז"ל עיי"ש (וז"ל כתב האר"י ז"ל האדם מורכב מד' יסודות והיסוד עפר שבו הוא רוחני מג"ע כמו מלאך כי כן הי' תחלת הבריאה ואחר שחטא אדה"ר המשיך על עצמו עפר גשמי הגורם מיתה לכך נקנסה עליו מיתה אל עפר תשוב ויכלה הרע הגשמי בקבר וכו') ועפ"ז מבואר הפ' כי עפר אתה וכו' הנאמר לאדה"ר אחר החטא דקשה הלא קודם החטא נמי עפר אתה ולדבריו א"ש כי הי' מעפר ג"ע רוחני כמו מלאך והיינו עפר מן האדמה בה' הידוע וגם בצירוף אור וחיות עוה"ז כמו שדרשו בהבראם [בה' בראם] וד"ל ונתעכר ונעשה עפר גשמי והיינו כי עפר אתה סתם ועפ"ר ולא העפ"ר לכך ואל עפר תשוב אל עפר הגשמי כדי להתבלות עפר הנ"ל וישוב עפר אל

הארץ העליונה כמו שהי' קודם החטא והיינו הכל הי' מן העפ"ר העפ"ר דייקא והיינו קודם החטא, ובאמת אמרו דאפילו ג"ח מן העפר הנ"ל נברא והאדם מן המובחר שבו ולכך אמרו שהי' עקבו מכהה גלגל חמה ר"ל אף מה שנתקלקל דהיינו אחר החטא ישוב אל העפר הידוע אחר התחי' כנ"ל.

פסוק כא

מי יודע רוח בני אדם העולה ע"פ שכתוב בספרי מוסר כי מזהירין את הנשמה בלילה באזהרות בעת שהוא עולה למעלה ואמרתי כי זולת התעוררות תשובה בעצם אי אפשר הי' להתעורר כי בגחלים עוממות לא יוכל המפוח [להבעיר] רק שיש התעוררות תשובה בעצם רק שיתעפש וצריך לנפוח וידוע דידיעה יש לה שני פנים א' לשון ידיעה וא' לשון שבירה כמו ויודע בם את אנשי סכות ועיין בקונקרדאנצי' והיינו מי יודע רוח בני אדם מי יוכל לשבר רוח בני אדם ומשיב העולה הוא למעלה וק"ל. וכן יש לפרש יוד"ע ה' ימי תמימים מלשון שבר כי תחילתן יסורים וסופן שלוה והוא למען] ונחלתם לעולם תהי' לעוה"ב עולם הנצחי וכן ויודע ה' את אשר לו [כמאה"כ וה' חפץ הדכאו כדרשת חז"ל ואז] ואת הקדוש והקריב אליו והבן.

פרק ד

פסוק ז

ושבתי אני וארא הבל יש אחד ואין שני גם בן ואח אין לו עפ"י מ"ש בשמ"י סי' י"ד על דרש רז"ל בב"ב והעמדנו עלינו מצוה לא נאמר אלא מצות עפ"י דברי הילקוט ראובני בפרשת בהר בשם האר"י זצוק"ל [ותו"ד שם כי כל מצוה שאדם עושה מאירה אות המצוה במצח האיש עד שיעשה מצוה אחרת אז חלף הלך לו האות מהמצוה ראשונה ונחקק אות מצוה שני' לא כן מצות צדקה שעושה מאירה במצחו כל משך ימי השבוע ואם עשה עוד איזה מצוה מאירים האותות שניהם במצחו ולא נדחית אות מצות צדקה מפני מצוה אחרת וזה סוד וצדקתו עומדת לעד ובזה מדויק והעמדנו עלינו מצות כי העמידו מצות צדקה שעומדת בעשותו גם מצוה אחרת ודוק] עיי"ש והנה לפי"ז יובן דשום אחד מישראל אינו חסר מאות אחד כי אפי' פושעי ישראל מלאים מצות כרמון ותיכף בעשותו מצוה מאיר עליו אות אחד ואינו סר עד עשותו מצוה אחרת א"כ הרי תמיד יש לו אות אחד ונ"ל] שזה הפירוש כי אות הוא ביני וביניכם והבן ושנים א"א רק ע"י מצות צדקה והיינו ושבתי אני וכו' יש אחד שאות אחד תמיד יש ואין שני משום שאינו עושה צדקה גם בן ואח אין לו שיצמצם עבורם זה הבל אפילו תחת השמש ר"ל אפילו בחקי הטבע דבחקי התורה שהיא למעלה מהשמש כמו שדרשו רז"ל מה יתרון

[לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש אבל למעלה מהשמש היינו שעומל בתורה יש לו יתרון] הוי הבל ופתיות גדול אם אינו עושה צדקה על שיש לו בנים ואחים מרובים כי ממך הכל ומידך נתנו לך ויש מפזר ונוסף עוד ועשר בשביל שתתעשר אבל זה שאין לו בן גם תחת השמש הבל הוא והבן כי נכון הוא.

ועפ"ז נראה לפרש ברכות לראש צדיק כי הנה האות המאיר במצחו הוא וודאי ברכה לראשו כי בריכה מבריכה העליונה אתו ובוודאי אות המאיר הוא לו צינור מבריכה עליונה כי כ"ב אתוון הם שרשא ויסודא דכל עלמין ונקדים עוד כי אות השורש של צדקה הוא צדי"ק והיינו ברכות לראש ברכות דייקא שיהי' שני ברכות לראש הוא דוקא צדי"ק היינו באות צדי"ק יתכן זה אבל בזולת אות צדיק לא יתכן בשום אופן ברכות והבן זה כי נכון הוא בס"ד.

פסוק יב

והחוט המשולש לא במהרה ינתק כי כל מצוה ראוי להיות חוט המשולש דהיינו המצוה עצמה יעטוף ביראה ואהבה ואז עולה לרצון קדמון והוי נצחי והיינו לא במהרה ינתק והבן.

פסוק יז

שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלקים וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח כי אינם יודעים לעשות רע ויש לדקדק טובא א' למה ישמור רגליו כאשר ילך אל בית האלקים הלא שלוחי מצוה אינם ניזקין והלא יותר ראוי לומר שצריך לשמור עצמו כשהולך לבתי החצרים למסור מאחד מישראל ב' וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח אין לו ביאור כלל ג' קושית הגמ' כי אינם יודעים לעשות רע א"ה צדיקים נינהו והנ"ל בזה עפ"י מה שנאמר במשלי בלכתך לא יצר צעדך אם תריץ לא תכשל החזק במוסר אל תרף עיין בבינה לעתים בדרוש לשמיני עצרת דרוש י"ז מה שפי' בלכתך לא יצר צעדך עפ"י שאמרו ח"ל [ברכות וא"ו ע"ב אר"ה היוצא מבהכ"נ אל יפסיע פסיעה גסה אמר אביי לא אמרן אלא למיפק] אבל למיעל מצוה למרהט ועיין מה שפי' שם בגמ' הנ"ל [דהקשו המפורשים דמה השמיעני אביי הלא גם ר"ה לא אמר אלא היוצא מבהכ"נ ופי' שם כי הו"א דגם למיעל אל יפסיע פסיעה גסה דנראה שהולך במרוצה למהר להטיל המשא מעל כתפו לזה חידש אביי דלמיעל ה"נ דרהיטינא וזש"ה בלכתך לא יצר צעדך היינו בלכתך לבהמ"ד דהיינו למיעל לא יצר צעדך לא תעשה פסיעות קצרות בקושי ובכבדות אלא פסיעות גסות עיי"ש] והנה פירוש העולם בגמ' הנ"ל הוא עפ"י אם יוצא מבהכ"נ וממהר ללילך כדי לחזור תיכף מצוה לרוץ [והוא פי' המהרש"א בחא"ג שם עיי"ש] והוא פי' מורווח יותר ועיין מה שפי' בבינה לעתים שם אם תרוץ לא תכשל ולי נראה באופן אחר כי מדרך

הטבע הוא שהרץ עלול להכשל משא"כ ההולך לאט ואמר הכתוב בהולך לדבר מצוה שמרומז בלכתך דהיינו בלכת דידך שהליכה לדבר מצוה היא הליכה שלו כי היא חלקו לעד משא"כ זולת זה [ועיין ישמח משה פ' לך ד"ה מדרש תנחומא על הגמ' ברכות ד' י"א ובלכתך בדרך מבע"ל] אינו כן אלא אדרבא אם ירוץ בזריזות כראוי בודאי לא יכשל כי שלוחי מצוה אינם ניזקין אבל אם הולך לאט וא"כ המצוה נעשה בחסרון זריזות ואינו עושה בשלימות ובאשר משפטו שם פעלו כתיב אז ראוי להכשל והיינו אם תרוץ לא תכשל רק החזק במוסר אל תרף כי עיקר הריצה לבהכ"נ או לבהמ"ד הוא לשמוע דברי חכמים והבן.

ועפ"ז מבואר שמור רגלך כאשר תל"ך לבית האלקים דהיינו בהליכה צריך לשמור שלא יכשל מחמת חטא חסרון הריצה והוא היפך ממה שמחייב הטבע והשכל דהיינו בריצה אין צריך לשמור עצמו ובהליכה צריך לשמור עצמו והבן.

והנה אם מצוה לרוץ דוקא והעיקר כדי לשמוע כמ"ש וש"ת לאו כל אדם יכול להבין מה שדורש החכם אך הלא כבר אמרו רז"ל אגרא דכלה דוחקא ופרש"י מפני שרובן אינם מבינין לשמוע דרשה עיי"ש א"כ מה שדוחקין לשמוע ע"ז הוא עיקר קבול השכר וידוע דמה שדוחקין עצמן הוא מה שרוצין כל אחד להיות קרוב להדורש שיהי' קרוב לשמוע והנה אמרו רז"ל במסכת מגילה (דף ג' ע"א] גדול ת"ת יותר מהקרבת תמידין שנאמר עתה באתי ומקשה בזה אהא דתני מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין ת"ת ובאין לשמוע מקרא מגילה אלמא דת"ת קל מעבודה ומשני ת"ת דרבים שאני ע"כ ועפי"ז ביארתי אמרם בשעה שהחכם יושב ודורש הקב"ה מוחל עונותיהם כי התמידין מכפרין כאמרם ז"ל מעולם לא לן אדם בירושלים וחטא בידו והנה כשהחכם דורש הוי ת"ת דרבים וגדול מהקרבת תמידין מכש"כ דמכפר כנ"ל. והנה לכאורה הדעת נותן דבשלומא המבינין הוי אצלם ת"ת ממש שייך שפיר לומר דהוי גדול מהקרבת תמידין אבל אלו שאינן מבינין לא הוי אצלם ת"ת ממש רק הכנה קצת ומה"ת נימא דיהיו גדול מגוף העבודה אך אם נרד לעומק העיון נימא דבכל אחד מהשומעין הוי גדול מזבחו דממ"נ אם הוא מכת היודעים והמשכילים הרי אצלו הוי ת"ת ממש דהא שומע ומבין וא"כ גדול מעבודה כיון דהוא ברבים ואם הוא מכת הבורים אשר אינם יודעים בין ימינם לשמאלם א"כ ג"כ הוי גדול מזבחו דהא הזבח שמביא הוא ג"כ אינו כהוגן ואינו יודע לתקן בו הרעה שעשה כי אם אדם חטא בהמה מה חטאה רק עיקר הוא כי יקריב מכם קרבן וכו' וכמו שפי' האלשיך והבל הביא גם הוא [היינו א"ע] והיינו וקרוב לשמוע וכו' היינו דוחקה דכלה הוא עדיף

מתת הכסילים זבח כי אינם יודעים לעשות רע דגם בזבחם אינם יודעים לתקן הרע א"כ אף דלאו ת"ת ממש הוא גדול מזבח כזה והבן.

א"י שמור רגלך כאשר תלך אל בית אלקים, להביא קרבן לשוב מעונך תשמור רגילות שלך כמו נ"ר לרגלי והיינו פשפוש [היינו שיפשפש במעשיו ורגיליות שלו ואור הנר יפה לבדיקה] וקרוב לשמוע היינו שישמע לדברי חכמים ולא שיהי' בספק כמו הכסיל שנאמר בחשך הולך היינו בחשכת הספק כי הספק גדול מן הודאי וראי' מתת הכסילים זבח כמ"ש ר"י במסכת ברכות פ"א בעניין צאת הכוכבים [בע"ש ובשבת בה"ש שהספק חמור מהודאי] כי חטאת ודאי דנקא ואשם תלוי ב' סלעים והטעם מבואר שם [כי על הודאי אדם משים על לבו ודואג ומתחרט עליו וחוזר בתשובה אבל על הספק עושה סברות וכו' ולא ישית אל לבו לשוב לזה החמירו בהספק יותר] והיינו כי אינם יודעים לעשות רע כמו שדרשו חז"ל כי אינם יודעים אם על הטובה הם מביאים דהיינו אשם תלוי והבן וע"כ אינם מתחרטים ומצערים ועיקר הכפרה הוא הצער כמ"ש ר"י בפסוק כי רוח מלפני יעטוף והבן וענין פשפוש וחקירה מבואר ביסוד התשובה פרק א'.

פרק ה

פסוק א

כי האלקים בשמים וכו' עפ"י המדרש ויכל אלקים מכל מלאכתו ומה הוא הדיבור וכן מפורש בשמ"י לספר כל מלאכותיך ועפ"י הזוהר ולאמר לציון עמי אתה וכו' והיינו כי האלהים בשמים דבורו הוא מעשה וכו' וכמו שאמרו, כל דבור נברא ממנו מלאך ה"נ אתה על הארץ ע"כ יהיו דבריך מעטים והבן.

א"י כי האלהים בשמים פי' דאם יודע שיאמר לשמה באופן שימשיך השכינה למטה ע"י עליתו למעלה באור תורתו יאמר אבל אם יודע שיאמר שלא לשמה רק להתגדל א"כ אדרבא מסלק השכינה דהא מתגאה ומבואר במס' סוטה א' הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור וכו' ימעט בדבורו והבן.

פסוק ב

כי בא החלום ברוב ענין וקול כסיל ברוב דברים נ"ל כי בחלום חזון לילה יגלה אוזן אנשים והוא א' ממופתי השגחה כמ"ש העקרים והנה אמרו כל החלומות הולכין אחר הפה ור"ל שמי שרצו להודיע לו מלמעלה, כך התנהגות החלום [עמו], כמו שהוא מתנהג עם פיו, וביאור דבר זה כי כתיב אשר דברי אתו ידבר דברי ואשר אתו חלום יספר חלום מה לתבן את הבר נאום ה' ר"ל כי החלום אף שיש דברי אמת מ"מ מעורב הוא בפסולת הרבה וקשה לברר משא"כ נאום ה' כי הוא בר בלא תבן והבן והנה מי ששומר פיו וממעט

בדבורו ונזהר משיחה בטילה כך חלומו אינו מעורב בפסולת הרבה משא"כ המרבה דברים נקודה אחת אמיתית שבחלומו מעורב בפסולת הרבה דברי הבל וכזב הרבה מאוד עד שהנקודה ההוא בטלה במיעוטה ואינה ניכרת כלל ואיננה נרגש להחולם אחר הקיצה כלל והיינו כי בא החלום ברוב ענין הואיל וקול כסיל ברוב דברים והבן כי כל המרבה דברים לכסיל יחשב כאמרם סייג לחכמה שתיקה כנ"ל.

פסוק ז

כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם עפ"י האלשיך בהן לה' אלקיך השמים ושמי השמים ותוכן דבריו הן לה' עבור שהוא אלקיך שאתה צדיק וקבלתו לאדון השמים ושמי השמים כו' שהצדיקים מקיימין את העולמות ע"ש וזה וגבוהים עליהם כמובן.

פסוק ט

אוהב כסף לא ישבע כסף א' ע"ד הפשוט כי הרעיבה הוא לכל חסר איזה דבר כמו שנאמר לא רעב ללחם כו' כי אם לשמוע דבר ה' וא"כ שביעה מקרי במה שנשלם מה שנחסר לו קודם והנה מי ששמח בהרווחת ממון בעבור הצטרכותו ושיכול לעשות בו צדקה להשלים נפשו לא הוי אוהב כסף רק אוהב הצדקות אבל זה שאוהב הממון בעצמותו, א"כ כשם שמתאמן וזריז לאסוף כך הוא זריז שלא יוציא מתחת ידו א"כ לא ישבע כסף שאין נצמח לו ממנו שום שלימות והבן.

א"י כי כל אוהב איזה דבר ונדבק בו מחשבתו ושכלו תמיד נמצא בהפרדו כשאר שמה א"כ עד"מ הרעבתן הרי נדבק מחשבתו באוכל ואם נתגלגל שמה [הוא] קרוב לתיקון ע"י אדם כשר האוכלו ומברך עליו ברכה הצריכה משא"כ האוהב כסף אם יתגלגל בו הוא רחוק מאוד מהתיקון והיינו לא ישבע כסף לא יצמח לו שלמותו מכסף.

א"י אוהב כסף כמו ויתאוו תאוה [וכסף מלשון נכסוף נכספתי] לא ישבע כסף כי האנוס בתאותו אבל חפץ הי' מאוד שלא יתאוה הרי בעבור תאותו בודאי גודר לעצמו בכמה גדרים משא"כ המתאוה תאוה לא ישבע לעולם שמביא עצמו תמיד לידי תאוה והבן.

וכן י"ל לטובה שאוהב השתוקקות להדבק בו ית' לא ישבע כו' כי מביא עצמו תמיד לידי השתוקקות משא"כ אם אינו חומד לו רק אם בא לו מעצמו כי אין לך אדם שאין לו שעה תיכף הרי הוא ישבע ודי לו והבן זה.

וגם נ"ל באופן הקדום כי המתאוה תאוה לא ישבע בהתאוה [לבד] רק בודאי גומר תאותו [כי אצל כל תאות וחמדת עוה"ז] אלמלא הקב"ה עזרו לא הי' יכול לו ומי שמביא עצמו לידי תאוה אינו בכלל העזר והרי הוא גמרו משא"כ מי שבא לו תאוה באונס הרי הוא רק בהתאוה כי השי"ת עזרו שלא יגמר אם לוחם עם התאוה בכוחו והבן.

א"י כי יש משתוקק בחשקות נמרץ לדבק בו ית"ש וזה היא עיקר הדבקות כי אי אפשר לדבק בו יתברך רק שמתלהב לדבק בו ית' אבל מי שאין לו אותו החשקות כלל רק שמשתוקק שיהי' לו והיינו אוהב כסף אבל אין לו לא ישבע כסף ר"ל באותו כוסף שיש לו שיכסוף לא ישבע כי עדיין הוא מבחוץ והבן.

פסוק טו

הפליאה שהביא הב"ש האחרון פ' תבא ערום במה יתכסה א"ל בלב יתכסה בפה א"ל עליך נאמר כל עומת שבא כן ילך נ"ל לפרש עפ"י מ"ש בספר הנ"ל [על המימרא תניא אמר ר"ח] חייב אדם למשמש בבגדיו [ע"ש עם חשיכה וכו' אמר ר"י הלכתא רבתא לשבת] עיי"ש בפ' שמיני [ע"פ הזוהר ויראני ה' את יהושיע כ"ג עומד והנה לבוש בגדים צואים דאדם שעושה מצות עושה מלבושים יפים לנשמתו ואם עושה עבירות ח"ו עושה מלבושי צואה לנשמה וזה פירוש חייב אדם למשמש בגדיו שיחפש תמיד בבגדיו אם עשה בגדים טובים לנשמה או בגדים צואים ע"ש דהיינו עוה"ז שנקרא ע"ש עם חשיכה דהיינו קודם יום המיתה כאמרם ז"ל שוב יום אחד וכו' שמא וכו' ונאמר עד אשר לא תחשך השמש כדי שלא ישכח ויצא ח"ו בבגדים צואים וזש"א ר"י הלכתא רבתא לשבתא כמאמרם זוודא קלילא ואורחא רחיקתא היינו דדרך רב הוא ושבת זה עוה"ב וצריך אתה להכין צידה לדרך רב כזה עכ"ד] והנה תשובה מאהבה יקרא תשובה בלב שנקידת הלב הוא רק לכבודו והיינו רחמנא לבא בעי דהיינו שהשי"ת רוצה הלב שיהי' שלו אבל תשובה מיראה הוא תשובה שמודה ועוזב אומר חטאתי ולא אוסיף אבל נקידת הלב לטובת עצמו הוא והנה ידוע אמרם במס' יומא דבתשובה מאהבה זדונות נעשו לו כזכיות ומיראה נעשה כשגגות וכדי לנקות עצמו מכל וכל יש עצה פשוטה ישוב ויחזור וישוב כשנשאר שגגות ישוב עוד על השגגות וימחקם אבל מ"מ נשאר ערום כיום הולדו ועפ"ז מבואר ערום במה יתכסה [א"ל יתכסה בלב בתשובה מאהבה ויתהפכו לזכיות ויהי' לו לבושי מצוה יתכסה בפה היינו תשובה מיראה א"ל ע"כ כל עומת שבא כן ילך ערום בלי לבוש] והבן ודוק היטב כי נכון הוא בס"ד.

פרק ו

פסוק ז

כל עמל אדם לפיהו וגם הנפש לא תמלא עפ"י דרך חיים פ' בראשית כי עו"ר נעשה מאו"ר על ידי חטא וזה תיקונו שיזכך חומרו וישבור תאותו למען שמו שיחזור מעו"ר לאו"ר ואז אור חדש על ציון יאיר נמצא התיקון והשלמות של הנפש ופרי עבודתה שבאתה לעולם הזה לעשות מהעור אור והוא דוקא היפך החטא שהי' ע"י לשון הרע

שדברה הנחש וע"י מאכל אסור שאכלו אדם וחוה לעומתו צריך האדם להזהר מאוד מאוד מקלקול הפה מלשון הרע וניבול פה ורכילות ושקר וליצנות ושיחה בבהכ"נ ובשעת קריאת התורה ובשעת התפלה וממאכלות אסירות ומשמירת עינים ששם הי' כי תאוה הוא לעינים ומשמינת האוזן ששמעו לקול הנחש וכמו שפירשו שופטים ושוטרים תתן לך [בכל שעריך היינו בכל השערים שיש לאדם הפה והאזנים והעינים וכו'] עיין בדרך החיים פ' שופטים וכבר פירשו כל עמל אדם לפיהו כי הלשון הרע חוטף הכל וכמו שפירשו אם חכמת חכמת לך ואם לצת לבדך תשא [את הכל ממך ותאביד הכל והוא מלשון העברה ממקומו כמו שאו את אחיכם שהוא ג"כ לשון העברה ממקומו למקום אחר] כמו קרבו שאו את אחיכם וכן מאכלות אסורות מטמטמין ומשחיתין כל טובה וכבר ידענו מהרמב"ם כי מלא שם משותף והוא לשון שלימות כמו וימלאו ימי' כמו שפי' במלא כל הארץ כבודו ועפי"ז מבואר כל עמל אדם לפיהו כנ"ל וגם הנפש שהוא החלק אשר ממעל לא תמלא כי זה פרי עבודתה ותיקונה ושלמותה להפוך מעו"ר לאו"ר ואם נכשל בהנ"ל אדרבה מחזק החטא הקדום וניתוסף חומריות על חומריות וגשמיות על גשמיות ולא הועילה הנפש ואין לה שלימות ועפ"ז מה דאיתא בזוהר הק' מאן דאיהו רב איהו זעיר יש לפרש מאן דאיהו רב דכל אדם או אור או עור והחילוק הוא רק א' או ע' דשאר האותיות שוין וא' אחד משבעים והעי"ן וכמאן דליתא מקטנותה דקי"ל ביטול בס' וכש"כ בע' נמצא מאן דאיהו רב שהוא בע' הוא זעיר דנמשל כבהמה נדמה ומאן דאיהו זעיר שהוא בא' ע"י בחירתו הוא רב דחשיב יותר ממה"ש שהם אורי"ם מהיצירה והוא בבחירתו עשה אור מעור והבן.

א"י כל עמל אדם לפיהו עפ"י המבואר בזרע בירך שני בדרוש פורים אחר פ' תצוה הטעם שהאבות רצו להתפלל [בעת גזירת המן] וכששמעו שנהנו מסעודה של אותו רשע נסוגו אחור ולא התפללו משום דזולל וסובא הוי בן סורר ומורה ובזה הוי המצוה על אביו ואמו שלא ירחמו, ולי נראה להמתיק דבריו כי מי שאינו הולך בדרכי אבות מקרי בן סורר ומורה אינו שומע בקול אביו כי בודאי הדרך שמחזיק בו מצוה לבניו אחריו ונאמר באברהם בפירוש כי ידעתיו כו' אשר יצוה רק המצוה [של התורה] אינו רק בזולל וסובא והנה מי שאינו מדקדק ונזהר מאיסורי' במאכל ומשתה זולל וסובא כי אין מעצור לרוח תאותו והנה האבות דקיימו כל התורה כולו אף שלא נצטוו א"כ לא שייך בהו במתים חפשי כוון דלא נצטוו [גם בהיותם בחיים] רק החיים [שנצטוו שייך לומר במתים חפשי] וא"כ אין הפרש (בין בחיים ובמות] והבן ולפי"ז כל זמן שאינו עובר פי ה' בפה שאוכל הוי חיותו ומזונו וכל צרכו בזכות אבות ואין צריך עמל של עצמו והבן.

עוי"ת עמל אדם לפיהו וגם הנפש לא תמלא עפ"י שראיתי מפרשין כל מה שאדם עומל במ"ט הכל לפיהו האוכל באיסור ואוכל בלא ברכה כי עי"ז נתקלקל ח"ו וכאשר דרשו חז"ל עה"פ גוזל אביו ואמו וכו' חבר לירבעם מפני שמשחית ניצוצי הק' אשר ב'ד'צ'ח'מ' אשר הי' ראוי להעלותו בברכתו והנה יעמדו כלם ליום הדין לתבוע המאבדן ע"כ עתה הוא העת להעלותן ולהשיב האבידה ע"י חרטה ווידוי ובקשת מחילה ועזיבת חטא כנ"ל, והנה בדרך שדרשו כאלו גוזל אביו ואמו הפשוטו כמו שאמרו שם בר"פ כ"מ דקודם ברכה לה' הארץ ומלואה ועוד יש יותר עמוק בזה עפ"י פי' האר"י ותוס' נופך מהריב"ש בפ' כי לא על הלחם לבדו יחי' כו' [כי על כל מוצא פי ה' הוא הניצוץ הק' המחי' וע"י הברכה משיב הניצוץ לשרשו] והיוצא מזה דהמברך הוא מעלה הנ"ק ואם אינו מברך הרי הוא מאבדו והיינו גוזל אביו ואמו מקור הקדושות והיינו דמעת העשוקים ולכך חבר הוא לירבעם שהשחית את ישראל כי מי יודע כמה נשמות ישראל שהיו מגולגלים בנאכלין והוא איבדן ע"כ על זאת ימס כל לב ועת לתקנן לעשות מזדונות היינו הנשמות שהרגו בזדון זכיות לזכך הנשמות הללו ע"י תשובותינו בחרטה ווידוי ועזיבת החטא קבלה בלב באמת מעתה ונ"ל שלזה אמר הטעם וגם הנפש לא תמלא כידוע מהרמב"ם דמלא הוא לשון שלימות והיינו וגם הנפש שיש בהנאכל לא תמלא לא נשלם מה שהי' ראוי להיות שתתקן אם הי' אוכלו כראוי ע"כ אב"י לא דבר קטן הוא כי כל המאבד נפש א' מישראל כאלו אבד עולם מלא והבן.

פרק ז

פסוק א

טוב שם משמן טוב ר"ל שיהי' מבחינת שמן דמבואר בשבת סוף פ' במה אשה [דף ס"ז ע"ב] האי מאן דמיכסי שרגא דמשחא וכו' קעבר משום בל תשחית אלמלא דמגולה מתקיים יותר ממכוסה וה"נ שיתקיים יותר ע"י הש"ט שמורה דרך ה' לרבים וזכות הרבים מסייעתו ועכ"פ ויום המות מיום הולדו כמו שפירשתי כבר דלא להוי נגד שמי' אבד שמי' ח"ו והבן.

א"י טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו עפ"י הגמ' דשמא גרים והנה אמרתי טעם על שהרשעים אינם יודעים שמם לפי שכח הזוכר הוא מכחות הגוף ואפסו כוחותיו רק הצדיק שמדבק בשורשו הוא עצם שמו ורואיהו ויודעהו משא"כ הרשע שנפרד ממנו ועל כן קרא אדה"ר שמות כמבואר במפרשים והנה ברשע לפעמים נעשה צירוף אחר רק לרעה ומבואר עוד דשמו מעיד על מעשיהו כמו דמצינו ר"מ הוי דייק בשמא והנה איתא בזוהר בלק [דף קפ"ז ע"א] במעשה דינוקא על פ' החכם עיניו בראשו [דחכים עינוי

ומלוי בראשו בההיא דשרי' וקיימא על רישי' וכד עינוי תמן לינדע דהאי נהורא דאדליק על רישא אצטריך למשחא בגין דגופא דבר נש איהו פתילה ונהורא אדליק לעילא וכו' ואמר ושמן על ראשך אל יחסר דהא נהורא דבראשו אצטריך למשחא ואינון עובדין טבאן וע"ד החכם עיניו בראשו ע"כ] וכבר האריך בזה בעקדה בפ' ויצוק שמן על ראשה והנה נ"ל ר"מ הוי דייק בשמא אף דהאדם הוא בעל בחירה מ"מ ידע הארתו לפי מעשיו בהזכירו [שמו] וזה טוב שם אשר הוא משמן הטוב כנ"ל, א"י על פי שאין מדליקין לא בזפת וכו' לפי שהשמנים הטובים הם נמשכים אחר הפתילה והנה מבואר בזוהר הנ"ל דהאדם הוא הפתילה והיינו משמן הטוב מבחינת השמן הטוב שנמשך אחר הפתילה ככה השם של האדם שנמשך אחר עצמות האדם ולא כשהיא נפרד ממנו ויום המות ר"ל שהשם ביום המות יהי' מיום הולדו ולא בצירוף אחר והבן.

ע"י טוב שם משמן טוב עפ"י דברי הצדיק ר' איציקל שיחי' [זצלה"ה] באשריך שזכית לשם שהוא תועלת גדול כשמסכימין עמו מועיל לעבדות ה' ר"ל שבודאי הבחירה נתונה לעשות כל טוב אף שאין מסכימין עמו רק ע"י הסכמה הוא יותר בנקל בלי סכסוך א"כ מבחינת שמן שמושחין בו שיפעל בנקל בלי סכסוך והבן.

א"י טוב שם משמן טוב ע"פ דברי היע"ד ח"א דף צ"ד ע"א בדרוש ט"ז שכתב תועלת הזכרת שמו של בעל המימרא על הלכה [כשאז"ל אגורה באהלך עולמים שיאמרו דבר הלכה משמו שיהי' שפתותיו דובבת וכו' ובשמו דייקא שיקבעו להלכה כמותו ודו"ק] יש לפרש כי ידוע מהזוהר דגופא דבר נש איהו פתילה והנה אמרינן בשבת פ' במה מדליקין דפסול שמנים הוא שאינם נמשכין אחר הפתילה וא"כ טוב שם משמן טוב ר"ל מבחינת שמן טוב שממשיך אחר הפתילה ע"י הזכרת השם ודו"ק.

פסוק ב

טוב ללכת אל בית האבל מלכת אל בית המשתה באשר הוא סוף כל האדם כבר דקדקתי למה בהראשונה אמר ללכת ובשני אומר מלכת וכבר פירשתי בשני אופנים וכעת אפרש באופן גי כי באמת ראוי האדם שיתפעל מאוד בראייתו מיתת איש רך בשנים באשר הוא סוף כל האדם דייקא אפילו רך בשנים איננו מובטח מזה רק שמתוך הרגלו איננו נפעל רק ע"י ראיית הפכים יתפעל יותר ויותר והיינו טוב ללכת אל בית האבל מלכת אל בית המשתה דהיינו מהליכה זו להליכה זו שיתפעל מהפכים וש"ת מה צורך לזה לזה אמר באשר הוא סוף כל האדם ומורגל מאוד לכך איננו נפעל אם לא בראיית הפכים והבן

פסוק ג

טוב כעס משחוק כפשוטו כי הנה מי שמדבר לחבירו וזה כועס עליו יחרה לו או אם שוחק עליו [יחרה לו מאוד] ואמר שהמע"ה טוב כעס משחוק שזה מכאיב יותר והבן.

פסוק ח

טוב אחרית דבר מראשיתו נ"ל כי כל דבר יש בו גרוע ובינוני ומעולה וכל הזמן יש בו גרוע מאוד בעת שעושה עבירה ח"ו ובינוני בעת שעוסק בהכרחי ומעולה בעת שעושה תשובה ומע"ט כאמרם ז"ל יפה שעה אחת בתשובה וכו' וראשית לשון מובחר כמו וראשית שמנים ימשחו והנה הכל הולך אחר החתום והגמר והיינו אחרית דבר מראשיתו ר"ל שטוב הוא שיהי' האחרית ממין המובחר שבו וזה אלול שהוא אחרית השנה שיהי' כולו בתשובה והבן והיינו וירא ראשית לו שהשי"ת לוקח לחלקו המובחר והיפה היינו בלי שום סיג והבן.

פסוק י

אל תאמר מה הי' שהימים הראשונים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת ע"ז היינו כהאומרים על איזה דבר שנזהרין עכשיו מה הי' בדורות הראשונים שלא היו נזהרין בזה אדרבא הימים הראשונים היו טובים מאלה כנ"ל. א"י אל תאמר מה הי' שהימים הראשונים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת על זה כי אם הראשונים אינם כאן אלקיהם כאן וגם כשמדבק עצמו בהשי"ת א"כ הוא למעלה מהזמן והמקום אין מפסיק בין הראשונים לבין האחרונים ובין העליונים לבין תחתונים והבן.

פסוק יב

החכמה תחי' בעלי' עפ"י המבואר במדרש תנחומא פ' ויקהל בעוה"ז רוחי נתן בכם חכמה שנאמר ואמלא אותו רוח אלקים בחכמה וכו' ולע"ל רוחי נותן בכם חכמה ומחי' אתכם שנאמר ונתתי רוחי בכם וחייתם עכ"ד המדרש הרי מבואר דמקור החכמה הוא מקור התחי' וכן מבואר בכתובות כי על אורות טליך כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו הרי מבואר דטל של תחי' הוא אור התורה הרי החכמה תחי' בעלה לע"ל והבן והנה למאי דמסיק שם בכתובות דהמחזיקים ג"כ חיים יתפרש ג"כ החכמה תחי' בעלי' דהיינו המחזיקים שהם בעלים של החכמה דהם גורמים לזה והבן.

פסוק יד

ביום טובה הי' בטוב וביום רעה ראה כי את זה לעומת זה עשה אלקים על דברת שלא ימצא האדם אחריו מאומה עפ"י שדרשו רז"ל אין טוב אלא תורה ועפ"י שדרשו ביום רעה הוא גיהנם שנאמר וגם רשע ליום רעה וידוע דדבור הוא לשון קשה דהיינו תוכחה וזה לעומת זה כבר דרשו רז"ל זה נוטל בחלקו בג"ע וזה נוטל חלקו וכו' ועפ"י דברי שפת אמת סי' ה' פ' יו"ד ותמצית דבריו שיש עובד וממרה ברגע אחד ע"ד שכל ישראל ערבין בזה ואם אינו מוכיחו נחשב כאלו עשה בעצמו ועפ"ז מבואר התכת הפסוק [אפשר כוונתו ביום טובה בעסקך בתורה הי' בטוב תראה שתשאר בטוב של תורה שלא תאבד

חלקך במה שתשתוק מלהוכיח לאחרים ע"כ וביום רעה ראה להוכיח לזולתך כי את זה לעומת זה עשה אלקים על דברת ע"ד התוכחה שמוכיחו נוטל חלקו בג"ע שלא ימצא האדם שאינו שומע לקול המוכיחו אחריו מאומה כי ניטל חלקו בג"ע והבן].

פסוק טו

יש צדיק אובד בצדקו דהיינו שהוא מהן בקדושיו [לא יאמין] ויש רשע מאריך ברעתו דמאריך אפי' אולי ישוב [כמבואר בבל"ע ומובא לעיל יחזקאל ק' ל"ג פ' י"א עיי"ש].

פסוק כג

אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני נ"ל שאמר זה לענותנותו ועפ"י מה שמפורשין חכם מה הוא אומר [היינו רק מה שהוא כלא] ונ"ל שזה גדר חכם אבל תלמיד חכם, היינו שמלמד עצמו מן החכמה שיש בו, אבל עדיין אינו כמו שמשיג בשכלו, והבן זה, והנה שלמה אמר על עצמו בענוה אמרתי ר"ל מה שאמרתי בכל הספר הוא רק אחכמה שאני משיג בשכלי אבל הוא רחוקה עדיין ממני בעצמותי והבן זה.

פרק ח

פסוק ט

עת אשר שלט האדם באדם לרע לו נ"ל עפ"י מגלגלין זכות כו' שהוא כעין גילגול כי פועל אדם ישלם לו כי הרע שנברא מגולגל באיש רע ומיצר לו וההיפך בהיפך והיינו אשר שלט האדם באדם לרע לו ר"ל הוא בשביל שהרע שלו בא לו להשולט עליו והבן.

פסוק טו

פ"ב דשבת דף ל"ב כתיב ושבחתי אני את השמחה וכתיב ולשמחה מה זו עושה ומשני ושבחתי אני את השמחה זו שמחה של מצוה ולשמחה מה זו עושה זו שמחה שאינה של מצוה ללמדך כו' ותמהו מכדי הכא והכא כתיב סתם שמחה במה יודע דכאן איירי בשמחה של מצוה וכאן איירי בשמחה של רשות ועיין מ"ש הגאון בעל תבו"ש בזה וגם אני אענה חלקי כי מבואר ברמב"ם הלכ' מגילה דשמחה של קלות ראש ושחוק לאו שמחה הוא רק הוללות וסכלות ודבריו נכונים דאם רגלי' יורדות מות איך יקרא שמחה רק שלפי הדמיון הוא שמחה אבל באמת אינו שמחה ונקדים דכתבו דאין לומר לחיים בפתח דמשמע לא חיים כמו שאמרו לחולין לא חולין וה' הידוע תמיד מורה על המיוחדת שבאותו דבר דאיירי בי' ונקדים עוד דאיתא לילית ממנה יללה והיא שורה במדינת ישמעאל ועל כן מנגנים שם האומות הכל ביללה ובארץ אדום מחלת ממנה מחוללות ושמחה ועיין בשל"ה סוף פ' כי תצא מ"ש בשם הגלאנטי בספר קול בוכים על פ' נשים בציון ענו [מה שהאריך בענין השתי נשים זונות שבאו בימי שלמה אלו השתי קליפות הנ"ל שנכנעו בימי שלמה ובימי יהושיע נכנעו שתי בעליהן ע"י שתי אנשים מרגלים

ובעו"ה בעת חורבן אויבי' שלו אלו השתי כתות שעשו שלום ביניהם לקטרג על ישראל] ע"כ ועפ"ז מבואר ושבחתי אני את השמחה בה' הידוע דהיינו המיוחדות שבשמחות שהיא שמחה באמת זו שמחה של מצוה ולשמחה היינו כמו לא שמחה שבאמת אינה שמחה וכמו לחולין מ"ה זו עושה הלשון קשה הבנה כפי [פשוטו] ולפמ"ש א"ש דמה ר"ת מחלת הרשעה זו עושה כי ממנה היא כנ"ל נכון הוא בס"ד.

פרק ט

פסוק ב

הכל אשר לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב ולטהור ולטמא ולזובח וכו' עיין במדרש רבה ריש פ' אחרי [שדרש זה נח שיצא מן התיבה והכישו הארי וכן לפרעה נכה בעת שרצה לשבת על כסא שלמה, לטוב זה משה ולטהור זה אהרן, ולטמא אלו מרגלים אלו לא נכנסו ואלו לא נכנסו וכו' עיי"ש] ועיין ביפ"ת שם [שהרבה לתמוה על המדרש ובפרט במה שמרמזין מליו כי מקרה אחד לכלם אשר בזה ימעדו רגלי המחקרים, וישוב הדברים ע"פ דברי העקרים במ"ד פי"ב י"ג א' כי למציאות חפשיות הבחירה הוצרך היות מקרה אחד לצדיק ולרשע כדי שיהי' מקום לשטן ויה"ר לקטרג ומזה הצד יהי' שכר טוב לצדיקים הסובלים יסורים או רואים שלות הרשעים משא"כ אם הי' כסדר הראוי הטוב לעושי הטוב ורע לעושי הרע תתבטל הבחירה כי מי פתי יסור הנה לעשות רע, הב' הוא מצד הכנס הפרט בתוך הכלל וזה שאם הרשע בתוך האומה שנגזר עלי' שלוה יהי' הוא עמהם בשלוה וזה דומה להשגחה המינית המסודרת מהמערכת וכן יגיעו טובות להרשע מהמערכות הפרטית לפי שזה מצד סדור הכללית שהנולד במזל פ' יהי' כך וכן רבות רעות צדיק מטבע הכולל בטבע ההוי' וההפסד הג' שמטיב ה' לרשעים מצד המצות שעשו לשלם להם בעוה"ז כמ"ש ומשלם לשונאיו ויתייסר הצדיק על עבירות קלות כי אין צדיק בארץ וגו' עיי"ש בארוכה] והנה לפי הפירושים התירץ אינו מבואר בהפסוק ודוק וגם הכל לכל אין לו ביאור ואף פירוש מהר"מ אלמושנינו דחוק עיין שם ביפ"ת ולי נראה הכל כאשר לכל דהנה תירוץ הראשון אם יהי' סדר ישר לכל אז יבוטל הבחירה ויהי' הכרח והיינו דשלשה תירוצים של עקרים כולם מבוארים בהני תיבות הכל יהיו כאשר לכל דהיינו אם לכל הצדיקים יהי' טוב לכך מקרה אחד וכן תירוץ הב' שהפרט נמשך אחר הכלל היינו ג"כ הכל צריך להיות כמו שהוא לכל ותירוץ הג' שמשלם לצדיק עבירה כדי שישאר נקי וההיפך ברשע והנה במה יקרא צדיק כיון שיש בידו חטא רק דנידון אחר רובו וההיפך ברשע והנה כל יקרא הכל ורוב יקרא לכל כמו

תשובות להרמב"ן דהיינו מיוחסות להרמב"ן וכן רובו ככולו הרוב מתיחס לכל והיינו הכל ראוי להיות כאשר לכל דהיינו כמו שהוא הרוב לכך מקרה אחד.

פסוק ח

בכל עת יהי' בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר נ"ל כי בלי חטא יקרא לבן כמו שנאמר אם יהיו חטאותיכם כשנים כשלג ילבינו והנה שורש הישראלי הוא הקשר והדיבוק אשר בינינו ובינו ית"ש כאמור ואתם הדבקים וכו' והקשר והדיבוק הוא המקיף החופף על איש הישראלי והוא גדול מאה"פ כנודע וידוע דאין ללבוש שני מלבושים יחד לעשות פועל דמיוני מקיף לכל מלבוש ומלבוש והנה במלבוש אשר הוא ממרה עיני כבודו ועובר על לאו דבחקותיהם לא תלכו או שעטנז, הקדושה בורח ממנו ונפסק הקשר והדיבוק ומה צדקה יש לו והיינו בכל עת יהיו בגדיך לבנים היינו ברורים בלי חטא כי כשלג ילבינו ומפרש מה הוא ושמן על ראשך אל יחסר ר"ל המעלה של שמן שאינו מתערב כדאיתא במדרש לכך נמשלו ישראל לשמן אל יחסר ממך המעלה הזאת והבן.

פרק י

פסוק ד

אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח ויפורש אמרם סוטה ד' ה' ת"ח צריך שיהא בו שמיני שבשמינית כי לכאורה אין גאות גדול מזה לבטל גזירות הקב"ה כאמרם הקב"ה גוזר גזירה והצדיק מבטלה אך לזה מותר ומחויב ההתנשאות והוא ע"ד ויגבה לבו בדרכי ה' וכמו שאמרו כל אחד מחויב לומר בשבילי נברא העולם וכמו שמצינו ברשב"י שביטל הגזירה ואמר די לעולם אני ובני או אני לבד והנה ביטול הדינים הוא ע"י שמעלה ומכניס עצמו לאלופו של עולם ומצרף א' לדין ונעשה מן דין אדני והנה דין גימ' ס"ד וצריך שיהא שמיני שבשמינית בס"ד כי ס"ד, ח' פעמים ח' שמעתי מר' משה ליב וש"י. [ועיין ישמח משה שופטים ד"ה לבלתי רום וכו'].

א"י אם רוח המושל יעלה עליך מקומך אל תנח כבר פירשתי עפ"י צדיק מושל ביראת אלקים [ישמח משה שופטים ד"ה לבלתי רום לבבו] וכעת נ"ל לפרש באופן אחר דקשה דהוי לי' לומר אם מושל אתה ועוד מי פתי יסור הנה לחשוב א"ע לצדיק והלא הסמ"ק מנה זה לל"ת שלא יהי' צדיק בעיניו כמו שנאמר אל תאמר בצדקתי הביאני כו' ע"כ נראה דה"פ אם רוח המושל תעלה עליך שאתה מתמנה מושל על קצת ישראל אפילו רק מלכות הזלה דהיינו רק רוח המושל כמו ריח הג"ע דריח הוא מגזירת רוח שאין בו ממש רק רוחניות וגם עליך שאינך כדאי לזה כמו על הברכה אעפ"כ ריש גרגותנא מן שמי' מוקמית לי' ויפתח בדורו וכו' ויש לך כח זה מקומך אל תנח.

פרק יא

פסוק ב

תן חלק לשבעה וגם לשמונה כי לא תדע אם יהי' רעה על הארץ נ"ל כי איתא במ"א באו"ח ריש סי' תצ"ד בשם הע"מ דביום נ"א לספירה נתנה התורה וא"כ הוא ביום שני של שבועות וכתב דהוא רומז לי"ט שני של גליות עיי"ש והנה לפי מה דכתב שם המ"א דקיי"ל כר' יוסי א"כ יו"ט הראשון בז' בסיון והוא יום חמשים לספירה וא"כ הי' אז שניהם חסרים וכדתני' ר' שמעי' במסכת ר"ה (דף וא"ו ע"ב] וא"כ כי הוסיף משה יום אחד כמ"ש במ"א שם והי' בנ"א לרמז כנ"ל הרי משך זמן מ"ת ח' ימים ובאמת נ"ל דאו"א דא"ח דיום הראשון שהוא יום השביעי לר' יוסי הוא לקבולי עשרת הדברות ויום השמיני שאר תורה כמו שהוא לר"י הגלילי דיום הז' לקבולי שאר תורה והששי לעשרת הדברות עיין במס' יומא דף ד' ע"ב ונ"ל דאף לר' יוסי א"ש יום מתן תורה למה שקבעו כאחרים לענין חמשים לספירה ומיושב קושית המ"א ודוק היטב, ונראה לפ"ז דלשניהם הוי הרמז הנ"ל רק דר' יוסי הגלילי כאחרים שם במס' ר"ה ור"י כר' שמעי' כנ"ל וא"כ לפי"ז לר"י הוי שמונה ויתכן מאוד כמ"ש דבל"ז קשה על הע"מ דשביק העיקר ונקט התפל דביום הראשון לא הי' מ"ת כלל ולמ"ש א"ש וא"כ הי' משך התורה ח' ימים ונראה דביום השמיני קבל כל שאר תורה רק שהי' לומד ומשכח עד שניתנה לו בסוף ארבעים במתנה כמו שאמרו רז"ל להדי' כן במקום אחר בגמ' ועפ"ז מיושב דברי הע"מ דבל"ז קשה הא לשאר תורה הי' ארבעים יום והבן היוצא מזה דמשך מ"ת שמונה ובתורה נזכר רק שבעה משום דהשמיני לרמז ליו"ט שני ש"ג והגלות העתיד לא הודיע לישראל כמו דאיתא במס' ברכות שאמר משה די' לצרה בשעתה ע"כ לא נכתב בתורה כנ"ל ונקדים עוד מ"ש בספר שמ"י בתהלים סי' פ"א שם [מובא בישמח משה פ' אמור על המסורה אות ד' אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקדת יצחק ותו"ד ע"פ דברי ר"ס גאון בהטעמים לתק"ש ותרי מינייהו לזכור עקדת יצחק ולזכור מעמד הר סיני ושניהם עולים בקנה אחד דאי משום הר סיני למה של איל דוקא ואי משום עקידה לחוד הא איתא במס' קינים על איל כשהוא מת קולו שבעה עורו לתוף מעיו לנבלים בני מעיו לכנורות ב' שוקיו ב' חלולים ב' קרנותיו ב' שופרות הרי הי' אפשר לעורר עקידה בשאר קולות אך משום דתרתי בעי והטעם דהא עיקר התעוררות לעקידה להצילנו מיד שטן ומיד עשו ושלא יקטרג כי גם הוא יורש זכותו של יצחק ע"כ צריכים להזכיר זכות התורה כדכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע ואז"ל ביצחק ולא כל יצחק ולזה בעי שופר של איל להזכיר שני הזכותים יחד עיי"ש] והיינו תן חלק לשבעה כקושית השמ"י הנ"ל

והתירוץ וגם לשמונה היינו מ"ת צריך להזכיר ולכך שופר דוקא וש"ת הלא לא נכתב בתורה רק ויקרא אל משה ביום השביעי אבל שמיני לא חשיב והיא בכלל דארבעים לזה אמר כי לא תדע מה רעה יהי' דהיינו הגלות וגם בימי שלמה עדיין לא נודע והבן (לכך) אין מפורש והבן.

א"י כפשוטא וש"ת א"כ למה לי של איל בזכרון שופר לבד סגי למ"ת לזה אמר כי לא תדע מה רעה וכו' לכך צריכין להזכיר זכות עקידתו שבזה יתבטלו כל הרעות המתרגשות לבא ח"ו כנ"ל:

א"י ע"פ מ"ש בשבט מישראל דלכך צריך שני הזכרונות היינו זכרון עקידה וזכרון מ"ת] כדי לעורר חסד על ישראל ודינא קושי' על אוה"ע עיי"ש והיינו כי לא תדע מה יהי' רעה על הארץ כמ"ש כי הנה החשך יכסה ארץ וכו' ועליך יזרח ה' כנ"ל.

א"י עפ"י השמ"י בסי' ק"נ כי לימות המשיח יהי' ר"ה לששון ואז ירננו בשאר קולות של איל משא"כ עתה שהוא בחרדת הדין ואיתא בערכין דכינור של עוה"ז של ז' נימין ושל ימות המשיח של ח' נימין והיינו תן חלק לשבעה ר"ל לשבעה קולות של איל אימת וגם לשמונה כשיהי' ג"כ שמונה נימין כנ"ל אבל עכשיו רק שופר ומפרש הטעם כי לא תדע וכו' ר"ל אם לא תדע ותתן דעתך לשוב א"י תדע לשון שבירה כמו ויודע בם אנשי סוכות אבל אז אין חרדה רק ששון ושמחה כנ"ל:

פסוק ב

במאמר תן חלק לשבעה אלו שבעה ימי הפסח וגם לשמונה אלו שמונת ימי החג וגם לרבות עצרת ור"ה וי"כ] עיין בע"א מאמר מ"ו ול"נ כפשוטו כי כתבו הפוסקים שמתענין בה"ב אחר הפסח וסוכות לפי שהם ימי משתה ושמחה ואולי חטאו כמאמר איוב לבניו אבל עצרת אינו אלא יום א' לא חששו והנה עיין בע"א שם מאמר מ"ה המשל שהביא [בשם המורה ח"ג ס"ח לאדם שגזר עליו המלך וצוהו לפנות הזבל ממקום למקום לבזותו הנה האדם ההוא ישתדל בכל יכלתו להסתתר בעת הבזיון ההוא ואולי יפנה דבר מועט למקום קרוב כדי שלא יתלכלכו ידיו ובגדיו ושלא יראוהו ב"א כן יעשה מי שהוא בן חורין, אמנם העבד ישמח בזה ויראה שלא עמסו עליו טורח גדול וישליך כל גופו בזבל ההוא וילכלך פניו ידיו ורגליו ויפנה בפרהסיא וישחק וישמח כן עניני בני האדם כי יש מבני אדם שכל צורך החומר הם אצלם חרפה וגנות וחסרון אך מה שנתחייבו בהם בהכרח כי כן יסד המלך מלכו של עולם עכ"פ הוא מתמעט בהם כפי היכולת וימשול על התאות שלא ילכלך מעיל צדקה ומלבוש הנשמה וע"ז נאמר לכסות בשר ערוה דהיינו לכסות פרסום הגנות ואינו משתמש בשום מותרות] ועיין בעקדה שער נ"ח

בשם הרמב"ם ומזה מבואר כמה יש ליזהר במאכל ומשתה שלא להכניס בו כל כחותיו רק ע"צ ההכרח לכבוד קונו ובזה לא יתגאל נפשו ואעפ"כ קיי"ל ביו"ט חלקיהו דהיינו שחציו לה' וחציו לה' מעוטף בלכם והבן והיינו תן חלק לשבעה ר"ל רק חלק כו' וגם לרבות עצרת דע"ז [א"צ] להזהיר כ"כ כנ"ל ור"ה ויו"כ שיתן גם להם חלק קצת בר"ה ביומו כמבואר בפוסקים וביוה"כ בערבו כמו שאמרו חז"ל והבן.

פסוק ו

מדרש הובא בבינה לעתים עת לחננה דרוש ע"ב וזה תארו בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך ר' יהושיע אומר אם בא עני אצלך בשחרית תן לו בערבית תן לו שאין אתה יודע איזה מהן הקב"ה כותב עליך הזה או הזה ואם שניהם כאחד טובים ע"כ דברי המדרש והנה יש לדקדק במדרש הנ"ל טובא מה הפרש יש בין בא שחרית ובין בא בערב ומה אשמעינן בזה ב' שאין אתה יודע איזה מהן הקב"ה כותב וכו' הוא תמי' גדולה מה"ת לא יכתוב הא אין הקב"ה מקפח שכר כל ברי' אפילו שכר שיחה נאה ג' כותב עליך תיבת עליך הוא שפת יתר וראוי לומר איזה מהן הקב"ה כותב דודאי לא יכתוב על אחר רק על זה העושה והנ"ל בזה עפ"י שנ"ל לפרש הפסוקים אם כסף תלוה וכו' את העני עמך וכבר פירשתיו עפ"י הת"ח בזרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד וכעת נ"ל לפרש באופן אחר ע"פ מה ששמעתי לפרש מאמר נעמי לרות איפה ליקטת היום ואנה עשית יהי' מכירך ברוך ותשובת רות האיש אשר עשיתי עמו היום בועז וגם אמר לי כה תדבקין וכו' עד אשר אם כילה הקציר עפ"י אמרם יותר ממה שבעה"ב עושה עם העני, העני עושה עם בעה"ב ולהסביר אמרם ז"ל הנ"ל שהעני נותן רעבונו לבעה"ב והבן והיינו את העני ר"ל הרעבון שהוא עם העני עמך ר"ל נחשב עליך ועמך הוא בשכר טוב הצפון והבן.

היוצא מזה דבמצות צדקה יש שני דברים אחד שמקיים מצותיו של השי"ת ונותן צדקה ב' שאם נזדמן לו עני שאלולי שנתן לו הי' מת ברעב הרי קיים נפש א' מישראל או כמה נפשות איש וביתו וכל המקיים נפש אחד מישראל כאלו קיים עולם מלא וא"כ אין לשכרו שיעור ונקדים עוד דאיתא במס' ברכות דף וא"ו ע"א מנין לשנים שיושבין ועוסקין בתורה ששכינה עמהן שנאמר אז נדברו וגו' ומניין שאפילו אחד שעוסק בתורה וכו' ומקשה וכי מאחר דאפילו חד תרי מבעי' ומשני תרי מכתבין מילייהו בספר הזכרונות חד לא מכתבין מילי' בספר הזכרונות וכתבו התוספות חד לא מכתבין וכו' היינו עם אחרים אבל בספר לבדו נכתבין כדאמרי' כל מעשיך בספר נכתבין וכש"כ מדה טובה ע"כ דברי התוס' והנה יש להבין מאי מעליותא יש בנכתב עם אחרים טפי מאם נכתב לבדו בספר הלא לפי העולה על הדעת יש חשיבות טפי אם יש לו ספר בפ"ע והנ"ל בזה דהא יש

להבין עניין כתיבת המצות והעבירות וכי עניני גופני יש למעלה דיו וקולמס ונייר אבל כבר ביארתי אמרם ז"ל דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים ע"פ מה ששמעתי לפרש כי האלקים בשמים וכו' [מבואר לקמן עה"פ י"ב, י"ג סוף דבר הכל נשמע וכו' אופן ה'] וזהו ענין הכתיבה ר"ל שעושה רושם למעלה כל מעשה איש כי הכתיבה היא רק רושם ור"ל כי מזה שהדוגמא כ"כ יקר יובן כי נעשה מהכל הן מטוב והן מרע רושם ועפ"ז יובן כי ידוע כי כל ישראל ערבין זה בזה ערבין ממש כי שורש אחד לכולם וא"כ כל אחד מישראל יש לו ענף בפרטית ואחיזה בשורש ובגוף אילן הקדוש בכללית ישראל וע"ד משל בנר יחידי יוכר תוספות אור מעט ובאבוקה אינו ניכר רק תוספות אור גדול והנה יובן כי הכתיבה בספר לבדו היינו הרושם וההיכר שנעשה בענף הפרטי שלו והכתיבה בספר עם אחרים היינו הרושם וההיכר שנעשה בשורש הכללי ועפי"ז יובן כי העוסק בתורה יחידי נראה וניכר בענף הפרטי אבל בהכללי הוא כנר שאינו ניכר בניתוסף על האבוקה משא"כ בשנים העוסקין שכל א' יש לו עסק שלו ומה שמביא חבירו לידי זכות העסק בתורה וגם מה שמזכה את חבירו שיביא את חבירו לידי זכות וגם העסק בשנים חביב ויש לו ית"ש נ"ר גדול יותר על כן זה כאבוקה גדולה יחשב וניכר גם בתוך האבוקה כנ"ל בס"ד.

והנה עד"מ מי שנרשם בספר לבדו אינו צריך לכתוב בכל דבר ע"ש פלוני כיון שכל הספר על שמו משא"כ כשנכתב בספר עם אחרים צריך לכתוב בכל דבר ע"ש פלוני והבן כי כן דרך דברי חכמים וחידותם לדבר לפי תואר המשל ויתכן שכן הוא ג"כ בנמשל כי בענף הפרטי ניכר ונודע שכל הענף שלו משא"כ בהכללי ודאי יש איזה היכר משל מי ניתוסף האור באבוקה הגדולה והבן זה ועפ"ז נתבאר המדרש הנ"ל דהאדם המשים אל לבו לקיים מצות השי"ת אזי מלך זקן וכסיל מתחבל בתחבולותיו לבטלו אומר לו אל תתן לסתם עני רק לזה שבא עד מצוי נפשו שתתקיים נפש מישראל או נפשות הרבה נפשו ונפש ביתו ובאמת שקר נסכו א' מה דמפקדת איבעי' לי' למעבד ב' אף אם יבוא זה העני שהוא הגיע עד מיצוי נפש יעור עיניך וידמה לך שאינו בגדר הזה ותשפוך דם ותעבוד ע"א כאמרם ז"ל כל המעלים עיניו מן הצדקה וכו' ועד"מ אם תראה העני בשחרית יאמר לך עדיין בוקר ואין זמן רב משעה שקם ממטתו ואם לא יאכל אינו בגדר מיצוי נפש רק לערב מצוה ליתן לעני כיון שלא סעד כל היום מקיים את נפשו ואם יבוא בערב יאמר לך ההיפך היכול להיות שלא סעד כל היום כבר עשה כל טצדקי דמצי למעבד שיהי' לו מה לאכול ובודאי כבר אכל ושתה ואין זה מצוה מן המובחר רק בשחרית מצוה ליתן לעני שאז ודאי לא סעד עדיין וכל מה שתתן לו יהי' אליבא ריקנא ותקיים את נפשו ככה

ידחה אותך מדחי אל דחי והן הן דברי המדרש הנ"ל בבקר זרע את זרעך דהיינו צדקה כנאמר זרעו לצדקה ור"ל אם בא עני אליך בשחרית תן לו ולא תאמר שמצוה מן המובחר ליתן בערב כמ"ש ולערב אל תנח וכו' אם בא בערב תן לו ולא תאמר כי בשחרית הוא מצוה מן המובחר ליתן בערב כמ"ש לעיל כי אינך יודע איזה מהן יוכשר הזה או הזה שאינך יודע איזה מהן הקב"ה כותב עליך עליך דייקא דהיינו שהכתיבה שהוא הרושם צריך לרשום בפרטות עליך כיון דנרשם בהכללי ואם שניהם כאחד טובים בגדר ובערך זה ע"כ מה דמפקדת איבעי לך למעבד והבן כי נכון הוא בס"ד.

פסוק ט

שמח בחור בילדותך היינו בעניני הילדות רק ויטיבך לבך דהיינו שיעסוק בתורה כמו וייטב לבו דבועז ודע כי על כל אלה סרס המקרא ר"ל אם כל עסקו רק על אלה היינו בעניני הילדות יביאך ה"א במשפט והיא מליצה נאה.

פרק יב

פסוק א

וזכור את בוראיך בימי בחורותיך כי הנגלות לנו ולבנינו אף שאם יקשה לנו [יש] לדחות אלף מופתים מפני קבלת נשים הזקנות שמבני עמינו כמ"ש הרשב"א בתשובה וכמו שפירשתי על יראת חטאו קודמת לחכמתו [חכמתו מתקיימת (אבות פ"ג משנה י"א) היינו שקבלת אמונת אבותיו בידו כמ"ש שאל אביך ויגדך וכו' אז חכמתו מתקיימת וכל רוחות וחקירות שבעולם לא יזיזו אותו מאמונתו כיתד נאמן לא תמוט ועיין תפל"מ תהלים קל"ט עה"פ חקרנו אופן שני] ודי' אם נתיישב לנו במקום א' וכמו שפי' הרמב"ן בשער הגמול על פסוק אשא דעי למרחוק ולפועלי אתן צדק וזל"ק ר"ל שישא דעי עד סוף השגת הדעות לתת טעם ומענה במשפט ה"א ואח"כ יתן צדק לפועלו ית"ש כי מן הטעם המושג בדעתו יוכיח על הרחוק והנעלם שהצדק עמו והיושר במפעליו ע"כ] עפ"י משל בן המלך החכם שנשבה כו' ועפי"ז שמעתי לפרש הבל הבלים אמר קהלת כו' ועפ"ז מוסר גדול עפ"י המבואר בדברי משנה אל המלך בספר בן המלך והנזיר בהסברות דבריו לפי שהוא שקוע בזה סובר שזה ממש יש בו וגדולה ומלוכה יש כאן לפי שאינו יודע טכסיסי המלוכה ככה אתה לפי שאין אתה יודע טכסיסי מלוכה האמיתית ואתה רחוק יותר ממנו ע"כ, ה"נ אולי נאמר לנו במדינה אחת שחיים שלשים יום והם ששים ושמחים ונוטעים וזורעים ובונים וחושבים עצמן לתושבים ודאי דהיינו מלעיגים עליהם לפי שאנחנו מורגלים בחיות שבעים שנה לכך שלשים יום אין בענינינו לכלום אבל באמת שגם זו אינו כלום לעומת הנצחי ומעט הכמות יותר משלשים יום בעינינו בעלי

התכלית ובין לילה הי' ובין לילה אבד בבוקר יציץ וחלף ולערב ימולל ויבש כלינו שנינו כמו הגה ע"כ תנו לה' אלקיכם כבוד ושלמה צווח ואמר בכל עת יהיו בגדיך לבנים וזכור את בוראיך בימי בחורותיך עד שלא יבואו ימי הרעה ודרשו חז"ל אלו ימי הזקנה ופרשתי אני בו עפ"י השל"ה על מאמר יעקב לפרעה על שאלתו כמה ימי שני חייך כו' שהשיב לו ימי שני חיי מעט ורעים [כי יעקב מגודל שפלות רוחו אמר שני חיי מעט המה כי ורעים שלא פעל בהם הטוב רק וכו' והבן] ולכך נקראים החכמים זקנים ועפ"ז מפרשים ואברהם זקן בא בימים [שבא בימים שעשה בהם מצות ומע"ט] ואני הוספתי נופך ע"פ דברי השל"ה הנ"ל וק"ל ועפ"ז פירשתי והמלך דוד זקן בא בימים ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו [ישמח משה בהפטורת חיי] כי כל מצוה הוא מלבוש וקאי ויכסוהו על הימים לכך לא פי' מי המכסה כי קאי על הימים הכתובים כבר ולא יחם לו כי כן דרך החכמים הקדושים שהכל מצער בעיניו וכאמרם זוודאין קלילא כו' ועפ"ז פירשתי כאן בימי בחורותיך שלא תטעה על הבחרות של הזקנה דהיינו ע"י ימי רע ולכך אמר עד שלא יבואו ימי הרעה אלו ימי הזקנה שהם ג"כ בחרות רק בחרות ממש ואשרי לו למי שמכיר את בוראו בבחרות והשי"ת יתן חלקינו בין העובדים אותו בלב שלם ובא לציון גואל בבי"א.

ע"י וזכור את בוראיך כו' ושבו העבים אחר הגשם י"ל ע"ד המליצה כי הת"י פירש בישעי' [ה' פ' ו'] ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטר ועל הנביאים אפקוד דלא יתנבין עליהון נביאה הרי דמה הנביאים לעבים הואיל והם משפיעים בכחות רוחניות להמון כדמיון העבים לארץ ה"נ מדמה כחות הנפש שהם משפיעין על הגוף וע"פ דברי הר"ת בספר הישר בראש שער השביעי בעניני התשובה כי ראוי למהר לרפאות בטרם יגדל כמו בחולי הגוף עיי"ש ועפ"ז יתבאר זכור את בוראיך כו' שלא יזקין החולי ושבו העבים אחר הגשם ר"ל שיתנהג בעבים [בכחות הנפש] כמו בהגשם שהוא בנין הגשמי. [היינו שישתעבדו כוחות הנפש להגוף.]:

א"י וזכור את בוראיך בימי בחורותיך עד אשר לא יבואו ימי הרעה והגיעו השנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ עיין בבינה לעתים דרוש נ"ח מה שפירש בפ' הנ"ל ובעקבותיו אלך וקצת באופן אחר דלדבריו העיקר חסר דלא נתבאר באיזה עניין שאין בהם חפץ, וע"ק דתיבת לי מיותר. ואקדים לפרש אמרם ז"ל במס' אבות עשה רצונו כרצונך כו' בהקדים דברי הרמב"ם בפרק ששי משמונה פרקיו כי כבר נחלקו הקדמונים איזה עדיף אם המתאוה ומתגבר על יצרו אם האינו מתאוה כלל דלדעת הרמב"ם מי שאינו מתאוה כלל אין לו שום נטי' אל הרע הוא עדיף כי הוא השלם במדותיו ובתכונתו וחסיד

יתקרי, וחלקו עליו כי אדרבא המתגבר עדיף שעושה לכבוד קונו משא"כ מי שטבעו כך א"כ במה עובד אדונו והנה אמרם ז"ל אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר וכו' מסייע להחולקים ואמרם ז"ל בדוד שהרגו ולבי חלל בקרבי ואברהם הפכו לטוב כענין שנאמר ומצאת את לבבו נאמן לפניך הרי שנשתבחו במה ששוב לא הי' בהם נטי' אל הרע מסייע להרמב"ם אבל באמת דאו"א דא"ח דהתחלת האדם ודאי העיקר כהחולקים דאם נטבע כך מבטן צדיק מה פעל אבל כשע"י מלחמתו בחזקה כבשו כ"כ עד שבא לבחינת דהע"ה ומכש"כ לבחינת אברהם ודאי מה טוב ועדיף מהלוחם כל ימיו והיינו כהרמב"ם כללו של דבר דבהתחלתו קיי"ל כהחולקים ובסופו כהרמב"ם ועפ"ז יומתק פירוש העקרים בפ' נחלתי עדותיך כו' ובפ' נטיתי לבי כו' [מ"ג פל"ג הובא בישמח משה פ' וירא ד"ה ויהי אחר הדברים בהבנת הדברים בארוכה כי מצות השכליות האדם השלם עושה אותן בשמחה ובטוב לב וזש"ה נחלתי עדותיך לעולם כי ששון לבי המה כי הלב שמח ומשתוקק בעשייתם וקיומם, נטיתי לבי אני מוכרח להטות לבבי לעשות חוקיך לעולם עקב בשביל רב טוב הצפון בשכר המצות כי אין השכל מסכים עליהם ואין הלב שמח בעשייתם ע"כ מוכרח להטות לבבו בתחלתו משום השכר אמנם כן בשעת גמר מצותן בודאי כונתו רצוי' בלתי לה' לבדו עכתו"ד עיי"ש] ונראה לי דבאמת תכונה המעולה שאינו מתאוה כלל לאיסור כמו שמצינו בדוד שהתפאר ולבי חלל בקרבי ובאברהם שהמליכו הקב"ה גם על ה' ראשי אברים ולכך נקרא אברהם ונתבאר במדרש כי אברהם הפכו לטוב שנאמר ומצאת את לבבו נאמן לפניך אבל דוד לא הי' בו כח להפכו לטוב והרגו שנאמר ולבי חלל בקרבי אבל העיקר הוא דמי שאינו מתאוה מצד התולדה איננו גדול [כ"כ כי צדיק מה פעל] אבל המתאוה ומנצחו הוא יותר גדול אבל טוב משניהם מי שנעשה מוטבע בבחירתו [ומהפכו לטוב] והבן כי נכון הוא מאוד [ועיין בתפל"מ תהלים ק' ל"ז פ' ל"ז שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום שזה תכלית הנרצה שיעשה שלום בקרבו ממלחמת היצר להפכו לטוב ובכל לבבך כמז"ל בשני יצריך כי אחרית היינו התכלית לאיש שלום עיי"ש דבריו הנחמדים בארוכה] והנה ידוע דעשי' בפועל הוא ביד האדם אבל להוציא עצמו מטבעו אי אפשר בלי סייעתא דשמי' כאמור באברהם שהמליכו הקב"ה רק שהבא לטהר מסייעין לו והנה כשנעשה מוטבע לטוב אין לו רצון כלל רק נכסף לרצונו ית"ש וזה אמרם עשה רצונו כרצונך ר"ל העשי' בפועל שזה בידך כדי שתבא ממדרגה למדרגה שיעשה השי"ת רצונך שיהי' רק כרצונו ולא רצון אחר בפ"ע והבן ונכלל בזה היינו שמתחלה יעשה ע"מ לבא למדרגה זו דהיינו שיכריח לבו ואז יבא לזה דוגמא שכתב האלשיך כי אם בתורת ה' חפצו והבן והיינו עשה רצונו

כו' כדי שיעשה והבן והיינו נחלתי עדותיך לעולם כי ששון לבי המה אז הוא לנחלה תמידית שאין לה הפסק] וע"י מה כי לעולם נטיתי לבי ר"ל הוכרחתי לעשות בלב שלם לעולם ר"ל אף קודם שבאתי למדרגה זו שיהי' ששון לבי עקב ר"ל כאשר הוא בסוף עם הלב והיינו אשר תאמר אין לי בהם חפץ לי דייקא רק רצונו ית' והבן [ועיין ישמח משה פ' ראה בהפטורה ד"ה וכל בניך בא"א קצת].

נ"ל להוסיף נופך למ"ש באור המאיר בדרוש לר"ה אחר פ' נצבים בשם המגיד ע"פ זכור את בוראיך וכו' עד אשר לא תחשך השמש [עד אשר לא תחשך השמש מורה על ט"ו באב שתש כחו של שמש שמתחיל מאז לשוב לה' והירח מדבר מכת הב' ששבים בר"ה שהירח מתכסה בו] וכו' שכתב שם והכוכבים זה הו"ר שאז המנהג להביט על הכוכבים וזה דוחק ולי נראה דענין הפתקין הוא שנמסר הכח והפקודה לפעול מה שנגזר לשומרים העומדים על הפקודים דהיינו שנמסר למלאך ומן המלאך לגלגל המזלות לאיזה מזל השייך לו ומהמזל לאיזה כוכב מז' כוכבי לכת השייך לו וממנו הושפע לארץ למקום הצריך בעת הראוי נמצא הנעשה בהו"ר הוא שהושפע עד הכוכבים מקום המעשה והבן.

פסוק ג

ובטלו הטוחנות כי מעטו וסגרו דלתים בשוק בשפל קול הטחנה עפ"י התד"א יבחר אלקים חדשים וכו' [סא"ר פ"י שפי' שבוחר אלקים חידושי תורה ועיין בי"מ הפטורת בשלח שפי' אז לחם שערים מגן אם יראה ורומח וכו' בישראל ע"פ שדרשו חז"ל עומדת היו רגלינו בשעריך ירושלים מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה שערים המצוינים בהלכה והיינו אז לחם שערים ר"ל דשערים המצוינים בהלכה הם הלוחמים עיי"ש] והנה אמרו חז"ל שמח זבולון בצאתך לשווקים ועירות בזמן שישכר באוהלך ועפ"י מ"ש בפ' לפוד בוז לעשתות שאנן וכו' [בישמח משה הפטורת האזינו עיי"ש בארוכה ותו"ד דהנה בזוה"ק וישלח כתב מאן דלעי באורייתא ולית לי' על מה למסמך בחובא דא גרמין לאתתקפא להאי דלית לי' שוקין ורגלין [היינו הס"א נחש הקדמוני] ועפ"י הרוב הת"ח מבוזין בעיני המון לפי שהן שלוין ושקטין איש תחת גפנו וכו' והת"ח חסרי לחם מטולטלין ובני ציון היקרים וכו' איכה נחשבו לנבלי חרש והנה בזה שמבוזה הת"ח בעיניו אינו מחזיקו ואינו מתמכו ובזה גרים לאתתקפא לדלית לי' רגלין. והנה הלפיד נקרא הת"ח שהוא דבר שהאש נאחז בו כי הת"ח עם תורתם בלבם ונאמר הלא דברי כאש וז"פ הפסוק לפיד בוז היינו הת"ח שהוא הלפיד הוא בו"ז מבוזה לעשתו"ת שאנ"ן למחשבות היושב שאנן והשקט היינו ההמון ות"ח מטולטלים בעו"ה הוא נכון למועדי רגל שמוכנין למי שנמעדו רגליו והבן ע"כ] ועפ"י שדרשו ח"ל בפ' כי אתם המעט וכו'

היינו שמשפילין את עצמן] ובפ"ד עיר קטנה אלו בכ"נ ואנשים בה מעט אלו הציבור ובא אלי' מלך גדול זה ממ"ה הקב"ה שמשרה שכינתו בבכ"נ וכו' ופי' הפ"ד דרוש ט"ז כי עיר קטנה זו בהכ"נ שנקרא מקדש מעט כנגד בית המקדש ואנשים בה מעט אלו הציבור אם הם מתנהגים בענוה ושפלות רוח שהם ממעטים א"ע אז ובא אלי' מלך גדול ממ"ה הקב"ה שמשרה שכינתו בתוכם כי בוחר הקב"ה בשפלות ונימוכי רוח עיי"ש] וידוע אמרם רבה עוקר הרים וכן אמרו על ר"ע עוקר הרים וטוחנן וכו' והיינו ובטלו הטוחנות [היינו ת"ח שהם] עוקרי הרים וטוחנן כנ"ל כי מעטו ר"ל כיון שהם שפלים ואינם חשובין להשגיח עליהם להחזיקן וסגר"ו דלתי"ם היינו דלתי השפע כמו שנאמר ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול בשו"ק מקום הסחורה היינו בשפל בשביל שפל קול הטחנה כיון שאין יששכר שליו בהיכלו זבולון איננו שמח בצאתו והבן.

פסוק י

ביקש קהלת למצוא דברי חפץ וכתוב יושר דברי אמת ואמרו ז"ל ביקש קהלת להיות כמשה יצאתה ב"ק ואמרה וכתוב יושר דברי אמת ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו' עפ"י מ"ש הראב"ע בפ' וארא אל אברהם וכו' (באל שדי ושמי ה' לא נודעתי כי שדי בניסים נסתרים מכוסה ע"י המערכת ועפ"ז פירשתי שם מה שדרש ר"א הגדול בפ' וראו כל עמי הארץ ומה שדרשו בפסוק וראית את אחורי) [וז"ל כי שם שדי מורה על שידוד המערכה אך בדרך הנהגה ולא בתולדות חדשות המשנה, והן הן הניסים הנסתרים, אבל שם הוי' המהוה כל הויות מאתו יצאו תולדות חדשות, והנה הראשון הי' מעלת האבות והשני מעלת משה עכ"ד בשינוי הלשון, ועפ"ז נראה לפרש אמרם ז"ל בברכות [דף וא"ו] וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ואמר ר' אליעזר אלו תפילין שבראש, דהנה ידוע דהמצליח דרך הצצה מחרכים האומות מאמינים שהוא בדרך הטבע ומבקשין תחבולות, משא"כ מי שמתנהג באותות ומופתים גלוים ממנו הם מתייראין דאין חכמה ואין עצה ואין תבונה וגו' וידוע דמעלת משה ומבחר השגתו הי' במעמד הנבחר לו המכונה בפי רז"ל בקשר של תפילין שבראש כמו שדרשו בפסוק וראית את אחורי [ברכות דף ז'] ועפ"ז יתפרש דהנה הכתוב אומר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' דייקא נקרא עליך אז ויראו ממך והבן, והיינו דאמר ר' אליעזר אלו תפילין שבראש והבן, ולכך נסמך לו המאמר הני תפילין דמרי עלמא מאי כתיב בהו והבן] ויש להוסיף נופך עפ"י שכתבתי בדרשות פורים כי ענין אחור הוא ניסים נסתרים משא"כ פנים בפנים וזה השיבני אחור וזה הי' קשה לרז"ל כי במשה הי' נגלה מאוד ע"כ דרשו זו קשר של תפילין ובחינות שונות יש והבן, והנה לפי"ז שם שדי בעיגולים ושם ה' ביושר והיינו טוב וישר

ה' והנה הפסוק ולא קם וגו' מסיים לכל האותות והמופתים וגו' ונתקדש ש"ש ע"י והנה בימי שלמה היו ישראל ברום המעלה וכל עמי הארץ מוכנעים לפניהם והיו שלום ואמת אין זה דרך המערכה להיות טוב כזה לכללית ישראל כי הוא במביט איבה לישראל כמ"ש כמה פעמים אך הי' בשידוד וכמו שבימי משה גדלו ישראל בעיני כל העמים כך בימיו לכך בקש להיות כמשה אך ההפרש לזו העיגולים וזה ביושר אף שהטוב שוה וזה מאמר הב"ק וכתוב יושר דברי אמת דהיינו דהתורה כתבה לענין היושר ולא קם נביא וגו' לכל האותות והמופתים וגו'.

והנה יש לפרש ג"כ עפ"ז מה שאמרו רז"ל למה נקרא שמו שדי מפני שאמר לעולמו די ר"ל כי לענין קיום עולמו די בהנהגה זו שיהי' לפעמים שידוד רק למדת טובו שיהי' נגלה המציא היושר והבן.

ועפ"ז תבין כי כשבא משה לקרוע את הי"ס אמר לו א"כ למה נקרא שמו שדי ר"ל כי הי' יכול להציל בנס נסתר וזה שאלת הים אך אז רצה להראות גבורתו ת"ש ה' איש מלחמה ה' שמו והבן.

פסוק יא

דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועות עיין פרש"י מה מסמר זה קבוע אף דבריהם קבועים כו' והמדרש כדרבונות זה כדור נשלך מיד ליד אף דברי תורה מחכם לחכם ימתק מאוד לפי פירושי ע"פ הגמ' דעירובין [ד' י"ג ע"ב יצתה ב"ק ואמרה אלו ואלו דברי א"ח והלכה כב"ה ועיי"ש בריטב"א בשם חכמי צרפת כי איך אפשר שיהיו או"א דא"ח הלא זה אוסר וזה מתיר ותירצו כי כשעלה משה למרום לקבל התורה הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר ושאל להקב"ה ע"ז ואמר שיהא מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור ויהי' הכרעה כמותם עכ"ד, וזהו ד"ח כדרבונות וכו' ודבריהם קבועים אך שזה אוסר וזה מתיר ומה כדור נשלך מיד ליד וכו' כי הכרעה נמסר לחכמי הדור].

ויובן בזה סוף דבר הכל נשמע וכו' עפ"י שהקשו הקדמונים למה חומר בדברי סופרים [שהעובר על ד"ס חייב מיתה שהוא חמור] מדברי תורה שנאמרו מפי השי"ת והתורה נקראת תורת השי"ת אבל דברי סופרים נקראו תורת האדם ותירוץ רבינו יונה הובא בדרשת הר"ן דרוש ז' לפי שיסוד כל התורה היא היראה שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כ"א ליראה וכו' והנה כל סייגי החכמים הוא רק יראה שיראים שלא לעבור על דברי תורה ועושים גדרים והעובר על דבריהם הוא פורק עול היראה ובזה] מקעקע כל יסוד התורה ע"כ דבריו הקדושים וע"כ היינו הטעם על מה דאמר ויותר

מהמה בני הזהר כמו שדרשו רז"ל [הובא בפי' רש"י וז"ל ויותר מיושר דברי אמת דברים הכתובים בספרים וכו' בני הזהר לשמור דברי חכמים וכו'] דחומר בד"ס מד"ת וקשה קושית הקדמונים לזה אמר סוף דבר הכל ר"ל תכלית של כל התורה שנקרא דבר כמו שדרשו רז"ל כי לא דבר רק הוא מכם [האזינו מ"ז ועיין רש"י שם] וכן דרשו דבר ה' [בזה סנהדרין צ"ט ע"א זה המגלה פנים בתורה] נשמע ר"ל כבר נשמע שהוא את האלקים ירא כמו שמבואר בתוה"ק ועתה ישראל כו' כי אם ליראה לכך ואת ר"ל הת"ח שנקרא את כמו שדרשו את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח מצותיו שמור [היינו הגדרים והסייגים שתקנו חז"ל] כי זה ר"ל היראה דאיירינן היא כל הסבה להתורה אשר מן האדם וא"כ זה הוא היסוד כל התורה והבן וגם ר"ל כפשוטו דכוונת הפסוק הוא שלא תאמר ח"ו דד"ח הוי הוספה על ד"ת לזה אמר סוף דבר הכל ר"ל סוף כל דברי חכמים דאיירינן בי' נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור והוא רק גדר ושמירה כי זה כל האדם מחויב לשמור ואין זה הוספה והבן.

ועי"ל קצת באופן אחר הפ' הנ"ל סוף דבר הכל ר"ל כשתגיע לסוף כל הדבר שאמרנו דחומר בד"ס מד"ת נשמע דהטעם הוא כי את אלקים ירא ר"ל שבודאי תירא מאלקים מחמת שהוא אלקים ואת מצותיו שמור ר"ל בודאי תשמור וא"צ להרבות עונש כי זה כל האדם ר"ל רק זה [הד"ס] הכל מן האדם ותזלזל בו אם לא רבות העונש ודוק.

א"י ע"פ מ"ש הר"ן [בי"ב דרשות דרוש ז'] כי ד"ס חשובין יותר משום שאנחנו מעצמינו קבלנו עלינו בלא ציוה ואף שגדול מציוה ועושה הלא באמת ראוי להיות גדול אינו מציוה ועושה רק ששלש טעמים יש בדבר דהמציוה גדול [כי אמרו ז"ל לפום צערא אגרא והיצה"ר מתגבר יותר במציוה משאינו מציוה וטעם השני כי כל מצוה שייכות לשורש ובחינת המציוה ודבקה במינה ומי שאינו מציוה אולי אינה שייכה המצוה הזאת אליו ואפשר שלא הי' רצון השי"ת בו ובמינו אחרי אשר לא נצטוה בה ג' כי כבר נאמר אם תצדק וכו' מה תפעל לו ונתנו המצות רק לזכות את ישראל וכיון שכן גדול המציוה כי רצה הקב"ה לזכותו וזה שאינו מציוה לא זכהו השי"ת בה] ובזה כיון שכבר תקנו חכמים הרי אנחנו מצווין מפי השי"ת בעשה ולא תעשה והוי דאורייתא רק דהא דמקילין בספיקא היינו דהם אמרו והם אמרו וא"כ יש לזה שני המעלות שאנחנו חידשנו מעצמינו ומ"מ הוי מצות השי"ת ע"כ דבריו בתוס' ביאר והיינו התכת הפסוק הנ"ל דנאמר דחומר בד"ס מד"ת כאמור ויותר מהמה [הזהר בד"ת כפרש"י] וש"ת הלא גדול המציוה משאינו מציוה לזה אמר סוף דבר ר"ל אחר שתקנו את אלקים ירא ואת מצותיו שמור כבר נכנס בגדר מצותיו בל"ת והיינו את אלקים ירא ובעשה היינו ואת מצותיו שמור וש"ת מפני

מה חמור יותר לזה כי זה כל האדם ר"ל זה הוא כל אשר מן האדם מעצמו ויש לזה שני המעלות ודוק.

(ג') **א"י** סוף דבר הכל נשמע כמו שדרשו וידבר אלקים את כל הדברים וכו' כל לרבות אף דקדוקי סופרים כמבואר בדרשת הר"ן דרוש ז' והיינו הכל נשמע בסיני ועיין במגילה דף י"ט].

א"י כי לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה וזה אמרו סוף דבר הכל נשמע כמ"ש הכל כשמע דכל מה שיחדש אינו חדש משלו רק חלקו שקיבל בסיני רק התכלית את האלקים ירא וכו' כי זה כל האדם כי רק זה כל אשר הוא מהאדם דהכל בידי שמים כו' והבן.

(ד') **ועוי"ל** עפ"י דברי העקידה דאו"א דא"ח ששניהם רוצים לעשות רצון המלך ית"ש ובהמתקת דבריו דרצון המלך הוא רק שיעשו רצונו ולכך נוצרנו והבן והיינו סוף דבר הכל ר"ל כשתרד לסוף כל דבריהם הן של אוסרים והן של המתירים נשמע שעל קוטב אחד יסבו והוא את האלקים ירא ואת מצותיו שמור שרוצים לעשות רצונו לכך אמרתי לך נתנו מרועה אחד דהיינו או"א דא"ח כמו שדרשו במס' עירובין [ד' י"ג] כי זה כל האדם ר"ל דרק לזה שיעשו רצונו נברא כל אדם וא"כ הכל אחד ודוק.

(ה') **ע"י** סוף דבר הכל נשמע כו' כי זה כל האדם עפ"י מה ששמעתי בפסוק כי אלקים בשמים ואתה על הארץ כו' עפ"י משל מאומן המצייר כל כדור הארצי על נייר קטן עם כל המדינות וכל העיירות הכפרים והשדות והכרמים והיערות והימים והנהרות והאגמים כו', ועפ"ז נ"ל לפרש הקרא הנ"ל כי זה כל היינו כל הנמצאים המסובבים מהסבה הראשונה יתעלה שזכר כלם בספר כי כמו שזכר הנגלים ונראים בנגלה ונראה בפירוש הפשוט ככה זכר הנעלמים בהעלם ועל זה אמר כי זה כל הוא האדם דהאדם כלול מהכל והכל יש באדם ע"כ ראוי שתשמור עצמך מאוד מקלקול וחטא כי רב הוא אף הקטנה שבקטנות והיינו סוף דבר הכל כשתרד לסוף דבר של הכל ותראה מהן גדולתו ית"ש נשמע מזה את אלקים ירא כו' כי זה כל האדם כמו שפירשתי והוא נכון בס"ד.

ועפ"ז פירשתי (פרקי אבות) דע מה למעלה ממך עין רואה ר"ל הבן בדוגמא שלך למעלה עין רואה כי זה ידוע כי האדם דוגמא עליונה אבל יותר מזה מלמדיני בספר הקנה והוא בדפוס קארעץ בדף מ' ע"ג שם ויאצל בסדר אדם כו' מבואר דהי' לעילא בדוגמא דאדם וע"ד שפירש במעשה ה' על פרקי ר"א שמי' מאיזה מקום נבראו [מובא למעלה קפ' א' פסוק ב' עיי"ש] והבן וכן ואוזן שומעת וע"כ וכל מעשיך בספר נכתבים ר"ל כי אין כתיבה למעלה רק מה שמעשיו עושין רושם למעלה נקרא כתיבה ומפני ששורש האדם גבוה מאוד על כן כל מעשיו פוגמין מאוד אף כחוט השער והבן כי נכון הוא ועפ"ז יש

לפרש וחותם יד כל אדם בו ר"ל דכל אחד לפי מדרגתו עושה רושם א"י דחותם יד כל אדם בו היינו הרושם הוא בו באדם עצמו כאמור ותהי עונותם חקוקים על עצמותם ועוד פירשתי זו המשנה דע מה למעלה וכו' עפ"י מה שפירשתי על פסוק עיניו כיונים והבן [מובא למעלה שה"ש ה' י"ב וזה דע מה למעלה ממך מאתך הוא אשר רק עין רואה עין אחת ולא בשתי עינים ודוק].

(ו) **א"י** סוף דבר וכו' ע"ד המליצה כי כל מה שדורשין החכמים תכליתן יראת שמים כי תכלית חכמה תשובה ומע"ט וש"ת א"כ למה דורשין בדברי חדודין וחריפות לא הי' להם לדרוש רק ביראת שמים אך התירוץ הוא כי אם היו דורשין רק בדברי יראה ומוסר היו אומרים כל אדם יכול לדרוש כן ומאי רבותי' ולא הי' נכנס דבריו באזניהם אבל מאחר שדורש בחריפות נחשב בעיניהם ודברי מוסר שלו עושה רושם והיינו סוף דבר הכל דהיינו תכלית הכל נשמע כבר ונודע שהוא את אלקים ירא ואת מצותיו שמור ושמא תאמר א"כ לא הי' להם לחכמים לדרוש רק בדברי מוסר לזה אמר כי זה כל האדם יוכל עשוהו והבן.

(ז) **עוד** נ"ל לפרש ע"פ מ"ש האלשיך בפ' שבתי וראיתי הבל תחת השמש יש אחד ואין שני וכו' [קהלת ד' ח'] עיי"ש דבריו כי נעמו [כי בששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ ואז"ל כי מאז ועד סוף העולם בורא שכר וטובה לצדיקים שנאמר השמים החדשים אשר אני עושה אשר עשיתי לא נאמר וכו' והנה מי פתי לא יתן אל לבו לרוץ כגבור לעבוד את ה' וכו' והוא כי יאמר יש אחד הוא ית"ש ואין לו שני ח"ו שיתן מטובו לשני וגם בן ואח אין לו לתת להם מטובו ואין] קץ לכל עמלו שהוא עמל לפעול לחוסים בו גם עיניו לא תשבע עושר ואושר לפעול עד אין קץ נמצא כי כל האושר הזה לנו הוא אם נעשה רצונו וא"כ איפה למי אני עמל בהטפלי בעסקי עוה"ז ומחסר את נפשי מהטובה שפעל ויפעול השי"ת עבור עושי רצונו ית"ש גם זה הבל הוא מי שאינו מחשב חשבון הזה לנפשו עכ"ד בקיצור] והנה דעת לנבון נקל כי בעת שעוסק האדם בעבור עצמו] [בעניני עוה"ז] ולא בעבור קונו אז בזו השעה אין לו חלק בהפעולה שפעל ית"ש ונמצא יש לו היזק גדול כי פעולת אדם אף אם יעשה אלף אלפי אלפים שנה אינו כטיפה מן הים נגד פעולותיו ית"ש ברגע אחד כמ"ש הרמב"ם בשמונה פרקים ונקדים דכל המציאות הוא של מין האדם השלם כי אף שנבראו בששת ימי בראשית הכל הוא בעבור הצדיקים ומה גם אשר נוצר ונברא אח"כ בעולמות עליונים [כנ"ל] והיינו סוף דבר הכל נשמע דהיינו התכלית של כל עשיות נשמע כי הוא את האלקים ירא כו' כי זה כל ר"ל כל הנמצאות הוא רק של האדם ולמה יפסיד [חלק גדול כ"כ עבור דבר קטן מעניני העוה"ז] והבן.

(ח') **עיין** בבינה לעתים בדרוש ראשון לפרקים מה שפי' בפסוק סוף דבר הכל נשמע (כי כל מה שאדם יגע אל הוצאת דברי החכמה זה באמת אינו שלו מחודש מעצמו בהחלט אלא סוף דבר הכל נשמע סוף סוף כל מה שהוא אומר וכותב כבר נשמע מקדם אך האושר הקיים הוא בחלק המעשה שתירא את ה' ותשמור את מצותיו כי הוא ענין כולל ואפשרי לכל האדם ע"כ תורף דבריו) ולדרכו נ"ל כי זה כל האדם באופן אחר כי זה כל ר"ל הבריאה כולה הוא האדם שהוא עצמותן ותכליתן וא"כ ק"ו אם שאר הנבראים כולם מעותדין לשלמותן אדם שהוא מובחר היצירה איך לא יהי' מעותד לשלמותו והבן.

(ט') **א"י** סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא וגו' עפ"י הב"ל בעת נקמה דרוש כ' על הפסוק ידעתי כי כל אשר יעשה האלקים וגומר ותורף דבריו כי הבריאה אינה לצורך עצמו ית"ש רק לתועלת הנבראים ותכלית הבריאה בשביל היראה שיראו לפניו ית"ש ולא משום שהוא צריך שיראו מלפניו רק מפני שהיראה היא תועלתן ושלמותן והבן זה והיינו סוף דבר הכל ר"ל כשנחקור על תכליתו של כל דבר למה נברא ולמה, נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם ר"ל מציאות כל האדם הוא רק בעבור זה שירא מלפניו וישמור מצותיו וכל המציאות כבר נודע כי הוא רק בעבור האדם.

א"י כי זה כל האדם ר"ל כל המציאות כולו הם רק האדם הוא אמתית עצמותן כי רק בעבורו נבראו וכמו שאמרו אמנם כיון בקו הוא עצם עצמותן כנ"ל והאדם כבר נודע כי תכליתו לירא את השם הנכבד והנורא ית"ש והבן.

א"י שהפסוק מכוון לשניהן כי זה כל האדם כמ"ש בפירש הראשון כי מציאות האדם הוא רק בעבור זה שיראה מלפניו ית"ש וגם כפי' השני שהאדם הוא אמתית עצמותן של כל הנמצאים ומשני אלו נשמע שתכלית של כל המציאות היא היראה כמו שאמר בראש הפסוק והבן.

(י') **א"י** כי זה כל האדם עפ"י שכתב הבינה לעתים דרוש כ' בפ' אל תייגע להעשיר [מבינתך חדל התעיף עיניך בו ואיננו כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף השמים משלי כ"ג ותו"ד כי תכלית האמיתי בעושר הוא להיפך מדעת החושב שלשמירות העושר ולקיימו צריך שיהי' תמיד לנגד עיניו ולא יתעלם ממנו וזהו התעיף עינך בו שיהי' לנגד עיניו אז ואיננו אז יקרה העדר והאפיסה לאשר כי דבק העושר אצלו שלא יוציא ממנו לעבודת שמים ולצדקה כמ"ש עושר שמור לבעליו לרעתו והרבה דרכים לפניו ית"ש להאבידו ממנו אך אם יפזר בדברים טובים העולים למעלה שעשה יעשה לו כנפים לנתר בהם אל עניים ואביונים אז העושר ההוא יעוף כנשר לשמים להיות לו שם קרן ופירות בטוחים שלא תשלוט בהם יד הכליון כדרך שאמר מונבז אבותי וכו' ואני גנזתי למעלה

וכו' ע"כ] והאלשיך בפסוק הון מהבל ימעט וקובץ על יד [ירבה משלי י"ג ותו"ד כי הון אשר לאיש לעוה"ז מהבל ימעט כי בקלה שבסבות עשה יעשה לו כנפים ומהבל ימעט וקובץ [ואוצר למעלה] על יד היינו במקום שאין היד שולטת בו הוא ירבה וזה וקובץ על יד כלו' למעלה מהיד ודו"ק ע"כ] והעוללות אפרים בפ' אין אדם שליט ברוח [לכלוא את הרוח ואין שלטון ביום המות קהלת ח' כי המעשים הרוחניים הם קנין דבק בעצמות האדם שאין כח בשום אדם לכלוא הרוחניות שבו מצד היותם דבוקים אפילו יום המות השליט על הכל מ"מ אין בו כדי השלטון להפריד בין המעשים טובים ובין עצמות הנפש כי איש באחיו ידובקו ע"כ] והיינו סוף דבר כו' ר"ל תכלית של הכל כל מין אדם הוא את אלקים ירא כו' כי זה כל האדם ר"ל רק זה היראה ושמירת מצותיו הוא כל אשר לאדם כי לא ישא לבית נצחיותיו רק זה ורק זה הוא כל אשר לו וחלקו מכל עמלו אבל העושר אינו שלו והקנינים המדומים זה שיש לו אינו שלו והבן.

(**י"א**) **ע"י** סוף דבר הכל כשמע כו' ע"פ מ"ש הבינה לעתים בדרוש נ"ו ע"פ כל המצוה [אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות וכו' ותודה"ק כי האדם תכליתו להשלים זולתו ולהדריך אחרים במהלך שבילי התורה והמצוה וז"פ הפסוק ברצות ה' דרכי איש היינו שדרכיו מרוצים בעיני ה' לא יספיק בזה לבד רק גם אויביו של השם ישלים אתו כב"י להחזירם למוטב וישתתפו הוא והם יחד לעבודתו וז"כ הכתוב כל המצוה אשר באמת אני מצוה לך בפרטות לכל אחד ואחד שיעשה אותה תשתדל שלא תהי' אתה לבדך העושה אבל שישתתפו עמך אחרים לעשותה וזה תשמרון לעשות למען תחיון ע"כ] והיינו סוף דבר ר"ל תכלית הדבר הכל נשמע את האלקים ירא דהיינו שיזהיר לכל [ליראה את ה'] כי זה ר"ל המזהיר גם לאחרים כל האדם ר"ל הוא האדם בשלמותו משא"כ אם אינו מדריך אחרים עדיין הוא חסר כנ"ל ולפ"ז נאה התוכחה רק למי שאין חסר לו רק שיוכיח אחרים שכבר השלים נפשו והבן אבל קיימתי בנפשאי ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש אף שאין אתה איש והבן.

א"י ובמקום שאין אנשים עפ"י המבואר בבינה לעתים אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש ר"ל מתעורר מעצמו עיי"ש [כי אם יתעורר ע"י אחרים הוא בחי' נקבה מקבל מזולתו ואך כשמתעורר מעצמו הוא בגדר זכר המשפיע] והיינו במקום שאין אנשים שאין מתעורר השתדל וכו' א"כ עתה שהכל ישנים בעוה"ר בהבלי עולם ואין שום אחד מתעורר מעצמו רשות לכל אחד להוכיח ולעורר והבן.

פסוק יג

סוף דבר הכל נשמע ר"ל כשתדקדקו על מיצוי נקודת התכלית א"כ רק נשמע את האלהים ירא וגו' וש"ת זה יתכן באדם אבל בשאר ברואים מא"ל לזה אמר כי זה כל האדם ר"ל דהאדם הוא התכלית של כל הבריאה והבן:

עסיס אסתר רמני מגילת אסתר [**א' א**] **במדרש** מגילת אסתר הוא חמשה לטובה וחמשה לרעה אברם הוא אברהם כו' ר' ברכי' בשם רבנן יש לן חד טב מכולהו הוא ה' אלקינו בכל הארץ משפטיו כו' שמדת רחמיו לעולם והנה תמוה כי משפטיו כתיב וע"ק למה הביא סיפא דקרא בכל הארץ משפטיו לא ה"ל להביא רק הוא ה' אלקינו לפי הענין והנ"ל בזה כי בכל מקום דרשו הוא מתחלתו ועד סופו דהיינו בלי השתנות או לרעה כמו הוא אחשורוש הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו וכן הוא עשו אבי אדום ואינך או לטובה הוא משה ואהרן הם בצדקם מתחלתם ועד סופם וזה הוא הכוונה חמשה לרעה וחמשה לטובה ועד"ז אמר אית לן חד טב מכולהו הוא ה' אלקינו ר"ל דהוא תמיד בלי השתנות הן בהנהגת הרחמים דמורה עליו שם ה' והן בהנהגת הדין דמורה עליו שם אלקים כמו שנאמר ה' הוא אלקים והענין הוא ע"ד שממנו ית"ש רק טוב תמיד רק תולה השתנות בהמקבל ע"ד ואומר חלותי הוא שנות ימין עליון ועד"ז יתפרש כי שמש ומגן ה' אלקים כי השמש עצמותו אחת רק תולה הטוב והרע בהמקבל והבן כך ה' אלקים והבן.

והנה השם המורה על עצמותו אינו נטפל כי אין לו השתנות משא"כ שם אלקים שהוא מצד המקבל נטפל ע"כ אמר הוא ה' אלקינו הכל בלי השתנות הן בהתנהגות הרחמים והן בהתנהגות הדין הכל אחד כי בכל הארץ משפטיו ר"ל דמשפטיו הם בכל הארץ דבכל מקום ומקום אשר הגיע דבר המלך ודתו שם הם משפטיו מצד המקבלים אבל מלמעלה הכל רחמים והיינו דברי המדרש שמדת רחמיו לעולם כנ"ל והוא נכון בס"ד.

ועפ"ז יתפרש בקהלת מקום המשפט שמה הרשע ר"ל דמקום המשפט הוא במקום אשר שם הרשע ואינו בא מלמעלה והבן.

אסתר

פרק א

פסוק א

במד"ר אסתר פ"א סי' ח' ר"ע הי' יושב ודורש והציבור מתנמנמין בקש לעוררן אמר מה ראתה אסתר למלוך על קכ"ז מדינות אלא תבא בת בתה של שרה שהיתה חי' קכ"ז שנים ותמלוך על קכ"ז מדינות ע"כ והנה דרשוני וחיו והנראה בהקדם לפ' הפ' ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו באופן חדש וגם הפסוק מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם

לו ועי' במדרש פ' בהר על הפסוק ובמ"ש בו [בס' ישמח משה בהר] כי נ"ל ליתן טעם חדש על שהשכר נצחי והעונש זמני וגם מה שמצינו לפעמים השכר זמני כמו ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו, לבד דברי העקרים וגם ליתן טעם על שהצדיקים אוכלים הפירות בעוה"ז והרשע הקרן כמו שפי' באלשיך על פ' אמרו לצדיק כי טוב [כי פרי מעלליהם יאכלו פר"י דייקא] דנ"ל דהפירות של המצוה הוא מה שאמרו שכר מצוה מצוה כי חפץ להטיב ויותר יש נחת להנותן ית' ממה שיש להמקבל דיותר אוהב כ"י את הצדיק ממה שהאדם אוהב את עצמו והיינו פירות והם יותר מהקרן כדרך כל שכר מצוה שהוא גדולה יותר מהמצוה וא"כ כיון שהשכר הוא בעצמו מצוה א"כ שכרה יותר גדול ושכר הפירות הם ג"כ מצוה א"כ שכרה יותר גדול עד בלי תכלית וא"כ לפ"ז בעונש ג"כ ראוי להיות נצחי דהא שכר עבירה עבירה אך דזה נצמח מחמת מדת טובו ית' ואין רע נצמח מהטובה הגמורה כמ"ש בפ' הגר אשר בקרבך כו' [בישמח משה ריש פ' בחקותי והובא לקמן אות ג' על המאמר חייב אינש לבסומי עיי"ש] ודוק אבל כשהרשע עושה מצוה והוא שונאו ית' ולא יכון נגד עיניו וצריך לשלם לו בזה ובהשכר הוא ממרה עיני כבודו יתברך כדרך הרשעים ואין נחת להקב"ה בשילום שכר הזה רק דאינו מקפח שכר כל ברי' ובהכרח משלם א"כ אין כאן פירות שאין כאן שכר מצוה והרשעים הגמורים כמו האפיקורסים מהפכין מדת הרחמים לדין וא"כ יצמח להם עונש נצחי וזה פי' דברי חז"ל בכל מקום הרשעים מהפכין מה"ר למה"ד כי ע"י שמדתו לרחם יוצמח להם הדין הקשה ודוק.

ועי"ז יתפרש מה שכ' בצעקת עניים ושמעתי כי חנון אנו כי בעונש שאינו בא ע"י הרחמים אין עונש לעונש משא"כ מה שבא ע"י הרחמים, וההיפך בחמלת העני אף הגמול דהיינו השכר ישלם לו ודוק. ועפ"ז נ"ל הטעם דישראל מותר לומר סלע זה לצדקה בשביל שיחי' בני [ב"ב דף ט"ז ע"ב] אבל לא עכו"ם דעל פי' רש"י קשה תרתי חדא דכיון דבאמת מותר לעשות בשביל זה רק דבעכו"ם הוא גזירה שמא יקרא תגר א"כ מי אמר לכורש מגזירה זו שפקר ע"י שנתן צדקה לחי' מלכא כו' [עיי"ש בגמרא] וע"ק דבחיי עוה"ב ודאי לא שייך טעם זה ואף עכו"ם נמי יהי' מותר וכ"ת אה"נ א"כ קשה הברייתא דמיירי בישראל כיון דתני מותר בשביל שיחי' בני ובעכו"ם אסור מכש"כ בשביל שאזכה לחיי עוה"ב דאף בעכו"ם מותר ודו"ק כי חפץ השי"ת בחיות הישראלי וא"כ לא לקבל פרס הוא רק לנחת רוח לפניו משא"כ בע"א [ועיין ישמח משה ריש פ' במדבר] ועפ"ז יתפרש מה שאמר דוד נטיתי לבי לעשות חקיך לעולם עקב ודוק (דהיינו שלעולם יש שכר עליהם גם על הפירות וזה לעולם עקב) ועפ"ז יתבאר ומשלם לשונאיו אל פניו

להאבידו אל שונאיו דייקא ואל פניו י"ל כמו אל אפו ודוק. ועפ"ז יתפרש מאמר בלעם אראנו ולא עתה וגו' דהיינו שיושלם שכרן שכר כיבוד לעשו וללוט שכר שלא גילה במצרים ששרה אשתו של אברהם כמבואר ברש"י פ' דברים וש"ת איך יושלם הלא ראוי להיות נצחי עד"ז ששכר מצוה מצוה לזה אמר והי' ירשה שעיר אויביו דהיינו לאויביו של הקב"ה וא"כ אין כאן שכר לשכר ואין כאן פירות אבל ישראל עושה חיל דהיינו מרויחין ומצליחין ועושין פירות ומוסיפים כח בפמליא של מעלה ומרבים חיילי מרום ולכך הוי נצחי ודוק.

ועפ"ז יתפרש ולך ה' החסד ונקדים המד"ר בפ' בראשית [ויאמר אלקים יהי אור אלו מעשיהן של צדיקים וכו' ולחשך קרא לילה אלו מעשיהן של רשעים] ועדיין אינו יודע באיזה מהן חפץ ומ"ש בו ודוק [עיין למעלה קהלת ב' י"ג עה"פ וראיתי וכו' שיש יתרון לחכמה וכו' אופן א' ועיין ישמח משה בראשית ד"ה והארץ היתה תוהו ובוהו ויש"מ פ' ראה לפרש הפסוקים יחזקאל ט"ו ב' מה יהי' עץ הגפן וכו' עיי"ש] ותוכן הדברים שם דבאמת גם ע"י עונש ניכרים ונראין גדולת הבורא, אולם הקב"ה חפץ חסד ורוצה להטיב לכן חפץ בדרך הטוב ע"ש וזה הוא המופת על שבעל חסד הוא ורוצה להטיב כיון שהשכר נחשב למצוה [ומשלם שכר על השכר] ודוק והיינו ולך ה' החסד והמופת לזה כי אתה תשלם לאיש כמעשהו [ג"כ נחשב כמעשהו כאלו עשה מצוה] ודוק.

ועד"ז יתפרש אל תירא אברם שנתמעטו זכיותיך כי אדרב' ע"ז שאנכי מגן לך שכרך הרבה מאוד והנה אלו הפירות לפמ"ש הם ג"כ בבא אך הפירות דהם בעה"ז הוא מחמת חדוה של השפעת הטוב האמיתי באור פני מלך חיים ונבזבזין סגיאין יתיהב לי' ולכך בכל שכר גשמי כאמר ונתתי ולא בלשון תשלומין [רק מתנה] ודו"ק משא"כ בשונאי השם, וגם על המתנות שנותן הקב"ה לאוהביו יגיע שכר ודוק אך דהוא ג"כ בעוה"ז כיון שהטובה בעוה"ז ודוק ואם נתקדש ש"ש ע"י מתנות שבזה א"כ יגיע שכר בבא על המתנות ג"כ ויש בזה קרן ופירות עד בלי תכלית כאמור.

ועפ"ז י"ל דלא שייך מי הקדימני ואשלם בצדיק כיון דיש נחת רוח להבורא ית' בחייו אין כאן הקדמה כנ"ל.

עוד נ"ל סברה ברורה דאחר מותו הוי צדיק הולך עד"ז שאז נתינת השכר ואז מקבל תמיד שכר על שכר וההפרש שבין צדיק לצדיק כי לפי שכר הראשון שכר השני אף שאין בב"ת גדול מבב"ת מ"מ בכל עת הוי עדיין ב"ת, ולכך תמיד לא ישתנו. ועפ"ז יתפרש מה רב טובך אשר צפנת ליראיך על מה שפעלת לחוסים בך נגד בני אדם ודוק. וא"ש במתנות חיים לצדיקים ע"ז יגיע ג"כ מתנות וכל שיחי' ועושה מצות ויוצמח מזה מהמתנות טוב

אמיתי עד בלי תכלית מלבד השכר המתנות בא וראה לפ"ז התפשטות המצוה ועד היכן הגיע אמרם מצוה גוררת מצוה ודוק.

והנה באריכות ישיבת בהכ"נ ובה"מ נאמר במס' ברכות דמאריך ימים עיי"ש דף ח' ע"א ועפ"ז יתבאר המאמר שהי' ר"ע יושב ודורש וידוע שאמרו חז"ל כתוב אחד אומר ועמדתי בהר וכתוב אחד אומר ואשב בהר רכות מעומד וקשות מיושב והלכות חמורות אינו מושך את הלב כדרך שאמרו חז"ל דאגדה מושך את הלב וכמו דאיתא ביומא בפ' כה"ג דקורין לפניו דברי אגדה כדי שלא יתנמנם ור"ע הי' יושב ודורש דברי הלכה החמורים ולכך התנממו דהי' העיכוב דומה להם למשא וידוע מאמרם בברכות דף ד' ע"ב ש"ה דאיכא אונס שינה דהתעוררות משינה הוא דבר קשה מאוד להגוף וביקש לעוררן דייקא והנה אם יאמר להם דהעיכוב גורם לאריכות ימים לא יחושו דהוי כמו עסק העולם בעבור העולם דהוא ג"כ כלה ונפסד רק דמתחלף בפחות ויתיר כמ"ש בפ' מצורע [על המ"ר מעשה ברוכל אחד וכו' מי האיש החפץ חיים עיי"ש] לכך דרש להם דאסתר מלכה על קכ"ז מדינות בשביל קכ"ז שנה שחייתה שרה ויש להבין מי לא ירצה לחיות א"ו דחייתה כ"כ בפירות מעשיה הטובים וע"ז מגיע שכר ג"כ ושכר משכר ובין כך נצמח מה שנצמח קרן ופירות עד בלי די ובלי תכלית כמו באסתר בהצלת ישראל וא"כ הוא נצחי ודו"ק.

עוד נראה לפרש הא דדרש ר"ע מפני מה זכתה אסתר שתמלוך על קכ"ז מדינות אלא תבא בת של שרה וכו' וכבר דרשתי בכמה אנפין וכעת קצת בדרך הסוד ומקודם אבאר הפסוק ותלבש אסתר מלכות דבגדי מלכות הוי לי' לומר ודרש רז"ל ידוע והנה מבואר בספרים בענין שבע נביאות שרה מרים דבורה חנה אביגיל חולדה אסתר כי שרה אשת חבר כחבר דמי [ומדתה חסד] ומרים ע"ש המרירות [ומדתה גבורה] ודבורה היתה תפארתה שלמדה תורה ברבים וחנה נצח אויבי ה' עד עקרה ילדה שבעה וגו' אביגיל הוד יפי' מעין של מעלה חולדה הדרה בעקרי הבתים ביסוד אסתר ותלבש אסתר מלכות ולכך אמרו רז"ל באביגיל גילתה שוקה היינו את מקורה הערה ע"כ.

ונקדים דמה דנאמר בתורה ודאי דלא דבר ריק הוא ואין בו הפשוט לבד כי הכל תורה ותורה אור בגימ' רז על כן מה שביארה התורה כמה ימי שני חייה של שרה הוא ודאי לרמז שהיתה כלולה מהכל כי ק' הוא הכולל כמבואר [בספר שפע טל] בהקדמה בן מאה שנה, עשר ולא אחד עשר וידוע כי עשר ולא תשע כי אם תמנה מהכתר הרי הדעת לא נמנה כי משלים לחיצונות הכתר ואם תמנה מהחכמה הרי הדעת במנין לכך שלא תטעה כי כלולה רק מחכמה ולמטה לכך הכ' מרמז על כתר וגם עשרים בגימ' כתר וז'

היינו תחתונית כי בהן האחיזה יותר באתגלי' והצחצוח בהעלם והבן זה וידוע דכל אחד עלול מחבירו והעליון בבחינת זכר ושלמטה בבחינת מקבל ע"כ נאמר בת בתה ולא בת בנה והבן זה ונעיץ סוף בראש ברמז אחד כי גם באסתר קכ"ז מדינות לרמז זה וגם להודיע כי לא חטאה ביסוד דילה כי דמות הי' והבן זה.

ועוד נראה לבאר ותלבש אסתר מלכות עפ"י שפי' בקדושת לוי אימתי ראו כל אפסי ארץ וכו' עיי"ש וידוע דשם אסתר הוא מורה על ההסתר דהם הטבעים ואז הי' מלכותו בכל משלה והיינו ותלבש אסתר מלכות היינו ההסתר והם הטבעים מלכות כי מלכותו אז בכל משלה והבן זה כי נכון הוא בס"ד והנה מה שקיימו אז מה שקבלו כבר עיין בקדושת לוי שהי' מחמת חיבה שנתגלה מלכותו בהטבעי ולי נראה כי התנהגות השגחה בקיום העולם הוא בדרכי תורה כמו שהי' הבריאה דהקיום והבריאה ענין א' הוא וא"כ התורה בהכרח רק הם סברו בהתנהגות הטבעי והחומרית אין השגחה מתפלשת אבל בדורו של מרדכי שהשיגו זאת שתמיד אף בתוך הטבעי השגחתו ית' מתפלשת בכל נקודה ונקודה לכן קבלו עליהם התורה והבן כי נכון הוא, והיינו עדותיך נאמנו מאוד כי תמיד דרכי התורה מוכרחים אף בעת התנהגות הטבעי כי לביתך היינו לכל הנמצאים כמו שפירשו בכל ביתי נאמן הוא נאוה קודש היינו הקדושה שמחי' הכל וא"כ כיון שהוא ית' בכל ורוצה לכל דרכי התורה נאמנו מאוד והבן כי נכון הוא בס"ד.

פסוק ב

כשבת המלך וכו' על כסא מלכותו במדרש שהביא היע"ד כתיב כי לה' המלוכה ומושל בגוים ואת אומר כשבת המלך על כסא מלכותו ל"ק כאן קודם חורבן כאן לאחר חורבן ע"ד שכתבתי במסתרים תבכה נפשי מפני גיוה [עי' לעיל ירמי' י"ג פ' י"ז מה שפי' דרשת חז"ל מפני גאותה של מ"ש בחגיגה דף ה' ע"ב] ואלקים אל דמי לך וענין בתי גוואי ובתי בראי והבן [עיין ישמח משה פ' תשא ד"ה עי"ל והבן].

והנה אם הן הן גבורותיו הוי המלוכה מני' ובי' והבן והנה אז לא הי' מראה מלכותו כי הממשלה להמורדים ועובדי כו"מ לכך נאמר על כסא מלכותו דייקא והבן והנה מקשה כתיב כי לה' המלוכה ומפרש מה הוא תואר המלוכה ומושל בגוים אלמא דזה הוא תואר המלוכה מה שמושל והאיך את אומר כשבת על כסא מלכותו משמע ההיפך דזה הוא תואר המלוכה מה שאיננו מושל ל"ק כאן קודם חורבן דאז מוסיפין כח בעבודה ושם מוסיפין יוכיח והבן כאן לאחר חורבן דמתישין כח ר"ל דמה שמתישין הוא הכח פמליא ש"מ והבן [דהן הן גבורותיו והמלוכה מני' ובי'].

פסוק ז

ויין מלכות רב כיד המלך והשתי' כדת אין אונס במס' מגילה דף י"ב ע"א אמר רב מלמד שכל א' ואחד השקהו מיין שגדול הימנו בשנים אין אונס אמר ר' אלעזר מלמד שכל אחד השקהו מיין מדינתו לעשות כרצון איש ואיש מרדכי והמן מרדכי דכתיב איש יהודי המן איש צר ואויב עיין רש"י דהם היו שרי המשקים ע"כ והנה מלבד שתמוה מאוד גוף הדבר מה כרצון המן ומרדכי ועוד שהם שני הפכים קשה ג"כ טובא איך נמשך לזה האמור לעיל מצורף לזה לישב כי כן יסד המלך וזה אינו בנין דיהי' שייך בו יסוד אך הוא מלשון סוד ועצה כמו נוסדו יחד כמ"ש מהר"ש בן מלוך בספר מכלל יופי ויש להבין מה יסוד ועצה שייך כאן מצורף לזה מ"ש בזוהר דכ"מ שנאמר מלך סתם במגילה קאי ג"כ על מלכו של עולם ית"ש הובא במהר"ם א"ש בהשייך לפורים, בהקדים דבר התרגום הראשון העם הנמצאים בשושן דאשתכחו חייביא ברם מרדכי צדיקא וסייעתי' לא הוי תמן והנ"ל בזה דהא איתא במ"ר מגילת אסתר פרשה ב' לכל העם הנמצאים א' ר' סימון הדא שושן הבירה וכו' אמר ר' חנינא בר פפא גדולי הדור היו שם וברחו א' ר' חנינא בר עטל יהודים היו שם וכו' ועיי"ש ביפה ענף והגה באמת מבואר בספרים דעצת המן הי' על המשתה להכשיל ישראל בדבר עבירה ולא לאנסם דאונס רחמנא פטרי' רק שע"י מאכל ומשתה יבואו לידי מכשולות שלא ישמרו עצמם ממאכלות וממשתאות אסורות וגם מהרגל דבר והנה על גוף המשתה חרה מאוד למרדכי שיהנו מסעודה של אותו רשע כי הוא עשה סעודה כיון דלא איפרק ישראל כמבואר במס' מגילה י"א ע"ב ואיך ישראל יהנו ממנו אך לא היו יכולין להשמט עצמן מן הסעודה אם לא שיברחו כדאיתא במדרש הנ"ל ומרדכי הוכיחם (כן ראיתי כתוב) אבל לא שמעו בקולו על זה שיברחו ומרדכי הצדיק חישב שיבאו ג"כ לידי מכשולות ורצה לעמוד עליהם עכ"פ שישמרם מדבר רע אבל לא יתכן כי אם לא יברח גם הוא צריך להיות בסעודה כמוהם והי' צער גדול להצדיק ע"כ נתן השי"ת בלבם שיתנו לכל אחד יין רב מימיו וזו היתה להם עצה להחטיאן כי הרב מן האדם בשנים מדליקו מאוד וגם מיין מדינתו כי יערב לו כי תמן אמרין באתרא דירקא תמן ליעול ירקא והבן וזו היתה בעצמו נסיבה מן השמים שיושמרו כי לא יתכן שיושמרו אם לא שיעמוד עליהם צדיק כמרדכי לשמרן והוא לא יעסוק בסעודה וזה לא יתכן כי אם הי' כאן לא הי' יכול להשמט עצמו מן הסעודה וע"י עצה זו הי' יכול להיות בכאן בהקדים מה דמבואר בפסוק דמרדכי בא עם הגולה אשר הגלתה עם יכני' והיינו יהויכין כי לא הי' רק גלות יהויכין וצדקיהו כמבואר במלכים ב' וז"ב ומבואר במס' מגילה דף י"א ע"ב כי גלות יהויכן הי' בשנת שמונה לנ"נ וגם מבואר שם בגמ' דאז מלאו

שבעים שנה לגלות בבל ואיתא בגמ' שם דף י"ג ע"א אשר הגלה מירושלים א' רבא שגלה מעצמו עיין רש"י דהיינו כמו ירמי' ור"ל שראה שגלה שכינה עמהן ובודאי הי' מסתמא אז כבר בר דעת ועיי"ש בתוס' דמוכיח מקרא שגלה מעצמו ועוד ראי' דהא רש"י כתב שם דף י"א ע"א בשם סדר עולם דמרדכי הי' נחשב בין מ"ח נביאים וא"כ קשה ע"ז קושי' הגמרא שהקשה גבי יחזקאל הא אין נבואה שורה בחו"ל וצ"ל כתירוץ הגמ' דאתחלתא דנבואה הוי בא"י וא"כ מוכרח דכבר הי' נביא קודם שגלה א"כ לפ"ז בודאי הי' למרדכי אז יותר משבעין שנין ועוד ראי' דודאי מלשון הפסוק ובמות אבי' ואמה לקחה מרדכי לו לבת משמע דהוא הי' קשיש מינה וכבר הגדיל והיא היתה יתומה קטנה וגידלה והנה אמרו חז"ל ותלקח אסתר כו' דבת ע"ה שנה היתה וזה הי' בשנת שבע למלכות אחשורוש כמפורש בפסוק וא"כ בשנת שלש למלכו כשעשה המשתה היתה אסתר בת ע"א וכש"כ מרדכי דקשיש מינה דהי' יותר הרבה משבעים וז"ב, והנה איתא בסוף ספר הלכה אדם מישראל דבר נחמד על פירוש רש"י והמדרש דיוסף שלח לאביו מטוב ארץ מצרים היינו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו עיי"ש [דלכאורה הוא דברי נבואות ופי' ע"פ הירושלמי אחת לשבעים שנה בא גשם בעולם וכל מקום שבא מבלה כל היינות אם כן אין בכל העולם כולו יין ישן יותר משבעים שנה כי אחר שבעים שנה נתקלקל רק דמצרים לא היתה מסתפקת מימי גשמים רק מנילוס א"כ יכול להיות במצרים יין ישן יותר מכל העולם כולו כי כאשר ירד הגשם שמה לא ישוב. והנה אה"כ מטוב ארץ מצרים וקשה מה טוב איכא יותר מבכל העולם ע"כ אמרו יין ישן וזה דוקא במצרים וק"ל] וא"כ לפ"ז לא היו יכולין להזמין לסעודה מי שהוא יותר משבעים שנה דהא יסד המלך שיתנו לכל ואחד יין רב משניו ופתגם המלך לא ישתנה ויין יותר משבעים שנה אי אפשר כי כבר נתקלקל אך הי' יכול להיות ממצרים אבל מכיון שהושם טעם שלא יתנו רק מיין מדינתו ומרדכי לא ממצרים הי' רק מירושלים כמבואר בפסוק א"כ א"א להזמינו ולא הי' צריך לברוח והי' יכול לשמור בני ישראל ממכשול כי לא הי' בתוך המסובין וזה הי' עצה עמוקה ועפ"ז מבואר הכל ויין מלכות רב א' רב רב יותר משניו אין אונס רק מה שערב לו היינו מיין מדינתו כי כן יסד המלך דלתתא בסוד ועצה להחטיאן כמ"ש והיינו ג"כ כי כן יסד המלך דלעילא ית"ש כדברי הזוהר בסוד ועצה ויתכן יותר לומר דכי כן יסד המלך קאי אתרויהו אמלך דלעילא ומלך דלתתא כמ"ש והיינו לעשות כרצון איש ואיש כרצון מרדכי והמן ר"ל דעצת מלך דלתתא הי' להעשות עי"ז כרצון המן להחטיאן ועצת מלך דלעילא הי' לעשות כרצון מרדכי לשמרן [וע"ז אמר והשתי' כדת] כדי שיועיל להם

שמירת מרדכי דאם היו מגיעין לשכרותו של לוט לא הי' מועיל שמירת מרדכי דאז אין חכמה ואין עצה כו' ושפיר קאי כי כן יסד המלך כמו שפירשתי והוא פירוש נפלא בס"ד. **והנה** עפ"ז מבואר דברי התרגום דהתרגום לא הי' סבר דמרדכי הי' שם ומפרש הנמצאים דאשתכחו חייבי' דאין לומר דהי' כל הנמצאים רק שהשאר ברחו להם ברם מרדכי וסייעתו ר"ל הבאין עמו מירושלים לא הוי תמן ר"ל לא יכולין להיות שם ולא היו צריכין לברוח א"כ האיך אמר דעשה סעודה לכל הנמצאים א"ו דאשתכחו חייבי' קאמר וג"ז נכון בס"ד.

פסוק יג

ויאמר המלך לחכמים כו' כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין ועי' בתרגום הראשון שפי' קדם כל חכים וידעי אורייתא ודינא והקרוב אליו וכו' כדת מה לעשות כו' פי' ג"כ באורייתא מה להתעבדא ויאמר ממוכן וכו' לא על המלך לבדו כו' והנה הלא זה יפלא דמטין דבריו דאם העיות הי' רק למלך לא הי' האשמה כ"כ רק כיון שנוגע לכל השרים יוגדל האשמה והרי זה מקטין כבוד המלך ומזלזל בו ונראה לפרש בדרך פשוט דעפ"י דברי רש"י מה שפי' על אמרם בבושת הכל לפי המבייש דאדם בינוני שבייש בושתו מרובה מאדם חשיב ומאדם זולל ע"כ וכן י"ל בהמתבייש דאדם חשיב חשיבותי' עליו ולא איכפת לי' כ"כ וא"כ לפ"ז היא דהוי קטן שבשרים והוי ממוצע בין העם והשרים נוגע לו יותר מן כל העם ומן כל השרים והבן זה. ועוד נ"ל עפ"י דברי התרגום הנ"ל דהוי בעי למידן יתה עפ"י דין תורה ולפי שהי' נתפרסם אז שאין דין כדין תורה ועפ"ז יתבאר דודאי המלך הוא על כל המשפטים ואין אחר דינו כלום אך כאן שהי' נוגע וקיי"ל דנוגע פסול לדין אך הלא מבואר בב"ק דף כ"ז ע"ב אפי' למ"ד לא עביד אינש דינא לנפשי' במקום פסידא עביד אינש דינא לנפשי' והיינו במקום שאין יכול להוציא בדין ומה"ט קיי"ל בקנס אי תפס לא מפקינן מיני' דכיון דאין דנין דיני קנסות הרי עביד דינא לנפשי' והנה זה ידוע ומפורש במגילה כי כתב אשר נכתב בשם המלך ונחתם בטבעת המלך אין להשיב משמע דמשופטים אחרים יש חזרה ועפ"ז מבוארים הפסוקים כמין חומר ויאמר המלך לחכמים כו' וקשה הלא מלך במשפט יעמוד ארץ לזה אמר כי כן ר"ל דבר המלך עצמו דהוא נוגע הוא לפני כל יודעי דת ודין ודוק והנה ממוכן רצה דנהוי יוצא המשפט מהמלך עצמו כדי דלא להוי חזרה לכך אמר לא על המלך לבדו כו' וכולם נוגעים וכיון שלא יצויר דיינים כשרים הרי המלך עושה דין לעצמו כנ"ל לכך יצא דבר מלכות מלפניו ר"ל הואיל והוא דבר מלכות יצא מלפניו דעביד אינש דינא לנפשי' בכהנ"ל משא"כ שאר השופטים שהם נוגעין ופסולין ועביד אינש דינא לנפשי' ג"כ לא שייך בהו דזה אינו רק

בהנוגע לו בעצם אבל לא בהגרמה ודוק ויכתב וכו' ומבואר בתרגום חתימן בעיזקתא ולא יעבור כנ"ל ודו"ק.

פסוק טז

ויאמר ממוכן לא על המלך לבדו כו' מה שדקדקו המפורשים ידוע דנראה כמורד במלכות [שהגדיל כבוד העם יותר מכבוד המלך] ונראה לישב בשני אופנים נאותים אופן אחד דהי' ירא לומר דין חרוץ כי פן ינחם המלך ויחמול על אשת חיקו וימחול על עלבוננו ואח"כ תיקח המלכה נקמתה ממנו והנה קיי"ל מבך שמחל על כבודו אין כבודו מחול והטעם שהוא כ וד כל העם ואינו יכול למחול כבוד אחרים ואף שזה דין תורה מ"מ דבר מושכל הוא מצד השכל האנושי ג"כ ועכ"פ בזה הענין שזה הענין נוגע ג"כ לכל העם ודאי אף בנימוסם כן לכך הקדים זה לומר שאינו יכול למחול ואח"כ אמר דין ומשפט בלא פחד כנ"ל. (אחר כתבי זה ראיתי שיש מעין פי' זה באלשיך) ובזה י"ל טעם על מתנות לאביונים בפורים כי כעין זה הי' טענתו למעלה נגד מלך האמיתי דאינו יכול למחול על כבודו אך בבן המלך הסברה נותנות דכבוד האב חופף על הבן וראוי למחול משום דבן מלך הוא. וכבר כתבתי פי' על מאמרם [ברכות דף וא"ו ע"ב] אגרי' דתעניתא צדקתא כי מהצדקה מוכח שהם בנים [עיין ישמח משה פ' שמות עה"פ וייטב אלקים למילדות ע"פ הפ"ד דרך צדקה ע"פ הגמרא ב"ב פ"ק שאל טרנוסרופוס לר"ג אם אלקיכם אוהב עניים מפני מה אינם מפרנסן וכו' א"ל משל למלך שכעס על בנו וכו' וציוה עליו שלא להאכילו ובא אחר ופרנסו וכו' ואנו קרוין בנים למקום שנאמר בנים אתם לה' וכו' נמצא שמצות צדקה הוא לישראל לפי שנקראו בנים וזש"ה צדקה תרומם גוי אלו ישראל וכו'] ודו"ק ועפ"ז גדול תענית יותר מן הצדקה מ"ט זה בגופו וזה בממונו וכו' ע"פ הגמ' אם נאמר בכל נפשך וכו' [ומזה שנותנים בפורים מתנות לאביונים הוא כדי לסתור טענות המן שאינו יכול למחול על כבודו וזהו אם נקראים עבדים אבל אם נותנים צדקה ה"ה קרוים בנים למקום וכבוד האב חופף על הבן וראוי למחול ודו"ק] ונ"ל טעם על דפורים כל הפושט ידו נותנים לו ע"פ שכתבתי בפי' דברי רז"ל שדרשו על פסוק בעת אפך עשה בהם כי בהגון יש כמה מיני צדקה משא"כ באינו הגון ואסביר לך כעת כי באמת צדקה שציותה התורה הוא רק בהגון כמו דכתיב בכל מקום שהוזכר מצות צדקה אחיך וכבר דרשו רז"ל בכל מקום דכתיב אחיך בתורה ובמצות ולכך קיי"ל בהצדקה דעבריין אין אנו מצווין להחיותו וא"כ באינו הגון הוי אינו מצווה ועושה ואף דפורע חובותיו של מקום, הו כפורע חובו של חבירו שלא מדעתו ואין לו תשלומין רק ע"צ החסד משא"כ בהגון דפורע חובו של מקום ב"ה וגם מקיים ציויו והבן לכך מי שאינו הגון אין נותנים

לו שיותר טוב ליתן להגון דתרתי לטבותא איכא והנה בפורים המצוה מתנות לאביונים לא נאמר בו אחיך וא"כ בכולם איכא תרתי לטיבותא לכך כל הפושט יד נותנין לו והבן.
ובדרך פשוט נ"ל שאמר כן שנוגע לכל השרים כדי שיסכימו עמו כיון שאף להם נוגע הדבר.
ויותר נראה כי זה הקדים לתרץ עצמו מה שמדבר בפני גדולים ממנו דהיינו דכל הנשים יבגדו מק"ו וא"כ הוא שקטן מכל היושבים כסאות למשפט נוגע לו יותר מכל היושבים שם על מדין כי כל עוד שיקטן הק"ו יותר אלים לכך הקדים לדבר בפני כולן שנוגע לעצמו יותר וג"ז נכון.
וע"ד השלישי אני בא כי התחכם לומר כן באופן שלא יעלה אף השרים עליו שהוא מחניף את המלך להראות לו שמקנא לכבודו יותר מכולם להכניס עצמו לסכנה עצומה להחריץ משפט כזה על המלכה ואינו חושש על עצמו במקום כבוד המלך וזה בשביל זדון לבו למשול על כל השרים שיראה המלך מסירת נפשו על כבודו ויגדלו וזה באמת היתה כונת הרשע הזה והכניס עצמו בסכנה בשביל כונת השררות וא"כ השרים יתחכמו לסתור דבריו מיראתם שאם יתקבלו דבריו יגדלנו המלך וישפילם הואיל שלא קנאו לכבודו ואם יסתרו דבריו הרי הסכנה מזומן לכך אמר בפה מלא לא על המלך וגו' להראות שאינו מחניף למלך שמקנא לכבודו רק לכבוד עצמו הוא דורש וא"כ לא יקפצו השרים לסתור את דבריו ויתקבל דעתו ואח"ז יודיע ויסביר בחלקלקות לשונו לפני המלך בלב"ע שכל כונתו הי' רק בשביל כבוד המלך רק שאמר כן לתחבולה שלא יסתרו השרים דבריו ויפגום כבוד המלך והיינו ויאמר לפני המלך והשרים דלמה זה הלא כבר כתוב שהשרים היו יושבים אלא כמ"ש וכן הוי ויטב הדבר בעיני המלך והשרים והנה ממוכן זה המן חכם להרע הי' קודם שלקח המלך האשה אשר מצאה חן בעיניו לא הי' מדבר עמו מענין זה שלא יעלה אף המלך בזכרו אשת חיקו אשר נעדרת על ידו רק אחר שנלקחה אסתר ומצאה מאוד חן בעיניו ושמח בה שמחה גדולה אז דבר עמו מענין זה לכך כתיב אחר הדברים האלה גידל המלך את המן וינשאהו על כל השרים כי הם לא קנאו לכבודו כמו הוא כנ"ל, וזה הדרך היותר נכון בעיני שעפ"ז יובן עצם כוונתו בהכרעתו זה המשפט דלפי העולה על הדעת תמוה מאוד להכניס עצמו לסכנה כזו העצומה.
ורביעי בקודש. ויאמר ממוכן לא על המלך לבדו וכו' כי הנה נאמר ויאמר המלך ליודעי העתים ותמהו מה ענין זה ליודעי עתים והנ"ל כי יש נולדים במערכה ששתו מנגדתו ולא לעזר והקדמונים הביטו ותלו הכל במזלות והנה נסתפק אחשורוש אם וחלו גרם אין

לה עונש כי אף אם ישא אחרת תהי' כן משא"כ אם סורה רע יש לבער הרע וא"כ קירב הדבר לפני יודעי העתים כי הם יוכלו בחכמתם לברר זה עפ"י ידיעת עת מולדתם וזה נ"ל נכון ואמת ונקדים דכי משמש בד' לשונות ואחד מהם בלשון אם כמבואר ברש"י ריש מס' ר"ה ונקדים עוד דקודם שיביא לפני יודעי דת ודין צריך לשאול ליודעי העתים והבן וידוע דלשון לפניו בלשון קודם כמו לפניו לא הי' כן והיינו ויאמר המלך לחכמיו יודעי העתים כי כן דבר המלך ר"ל אם כן הוא דבר המלך עפ"י מזלו שתבגוד בו אשתו לפני כל יודעי דת וכו' ר"ל ששאל זאת קודם שהביא לכל יודעי דת והקרוב אליו וכו' והם שמעו שאלתו כדת מה לעשות ר"ל ששאל זאת כדי לידע מה לעשות אם חייבת או לא ולדעת רז"ל דהם היודעים לעבר שנים וכו' כי הם בקיאים בהילוך המזלות כמו שמפרשים בפ' ומעשי ידיו לא ראו ומה שדרשו בו והם פחדו לומר דבר ויאמר ממוכן לא על המלך לבדו וכו' וא"כ איך יגרום מזל המלך להיות מורדת כנגד כל העולם א"ו שסורה רע ולכך יכתב אשר לא וכו' ומלכותה יתן המלך וכו' דלפי מחשבתו של אחשורוש אין כאן תיקון ליתן לרעותה הטובה ממנה אבל לפי הוכחתו של ממוכן יש תיקון והבן כי הוא נפלא בס"ד.

ויאמר ממוכן וכו' במס' מגילה דף י"ב ע"ב ממוכן זה המן ולמה נקרא שמו ממוכן שמוכן לפורעניות ופי' רש"י עומד להיות תלוי אר"כ מכאן שהדיוט קופץ בראש ע"כ נ"ל דזה תלוי בזה דהא יש להבין למה נקרא דוקא בענין זה ממוכן ולא אח"כ והנראה משום דבזה הוכן להתלות כי אלמלא לא נהרגה ושתי לא לקח המלך לאסתר ולא נתלה המן וזה נכון.

מיהו לפ"ז קשה האיך נתלה המן ע"י אסתר כיון שהוא הי' הגורם לגדולתה שמלכה על קכ"ז מדינות הלא מצינו במשה שלא נלקה היאור על ידו מפני שהגין עליו וצ"ל דלכל היושבים ה' נתן בלבם עצה זו רק דהוא קפץ בראש א"כ עלייתה לגדולה לא היתה על ידו דגם הם אמרו כך והנה בלא זה ה"א דבאמת הוא אמר דעתו באחרונה רק דכל הדיעות נתבטלו ודעתו נשארת קיים לכך נכתבה וכן איתא במדרש וא"כ לא מוכח דהדיוט קופץ בראש אבל השתא דאמרינן זה המן ונקרא ממוכן לפי שאז הוכן לפורענות וכיון שגדולת אסתר נצמח אז וא"כ קשה האיך נלקה ע"י אסתר א"ו צ"ל כמ"ש שכולם היו דעתם כך א"כ למה נכתבה בשמו א"ו דהוא אמר בראש ע"כ מוכח שפיר דהדיוט קופץ בראש.

ועפ"ז נתיישב מה שנאמר והמן עמד לבקש על נפשו מאסתר המלכה כי ראה כי כלתה כו' מאת המלך שתמה ע"ז בס' יערות דבש מה ראה לשטות זה אם מאת אחשורוש שונא ישראל אין לו חנינה מאסתר יהי' לו חנינה ולפי מה שכתבתי אתי שפיר ול"ק.

ובדרך פשוט נ"ל כי בלא"ז י"ל דמלמטה למעלה קחשיב וא"כ הוא הגדול אבל כיון דהוא המן ליכא למימר כך דהא אלו שבעה הי' יושבים ראשונה במלכות וא"כ הם גדולים מכל השרים ונמצא הגדול שבהם הי' גדול מכולם ואיך נאמר אח"כ אחר שנלקח אסתר אחר הדברים האלה גדל וכו' מכל השרים ועבדי המלך מכלל דמקמי הכי לא הי' מנושא מכל השרים וא"כ מוכח דלא הי' ממוכן הגדול שבהם וא"כ ודאי דלא קחשיב מלמטה למעלה רק מלמעלה למטה א"כ מוכח שפיר דהדיוט קופץ בראשו.

שם בתוס' במדרש יש ממוכן זה דניאל ולפי שהי' נשוי לשרות יותר גדולה הי' נותן עצה זו להיות כל איש וכו' ונ"ל שכונת התוס' ג"כ לתרץ האיך תלוי מכאן שהדיוט כו' במאי דאמר ממוכן זה המן לכך הביאו המדרש וא"כ לפי המדרש לא מוכח דדרך הדיוטים כך רק דדניאל הוצרך לזה לכך קפץ בראש שלא יסכימו הכל לדיעה אחרת אבל עכשיו דאמר ממוכן זה המן ולא כדברי המדרש א"כ מוכח שפיר ולא מצינו למימר דזרש הי' שרית יותר גדולה ממנו והפסוק מוכיח ויבא את אוהביו ואת זרש אשתו מקודם אוהביו כמו ויאמר המלך ויאמר לאסתר כו' ודוק, ר"ל שלא הי' כבודו לדבר עמה לבד רק בצירוף אוהביו לפי שהוא הי' מזרע מלוכה מזרע אגג והא דכתיב בתר הכי ותאמר לו זרש וכל אוהביו היינו משום דהדיוט קופץ בראש מיהו משם אין ראי' דהדיוט כו' דאיתתך גוצא גחין ולחיש לה ודוק וגם זה נכון.

פרק ב

פסוק ה

איש יהודי הי' בשושן הבירה וכו' איש ימיני ואמז"ל קרי לי' יהודי וקרי לי' ימיני ומשני מוכתר בנימוסו הי' והוא תמוה ועיין ביע"ד דף ח' וגם אני אענה חלקי עפ"י התניא ח"א פ' ט' י' י"א י"ב י"ג ושם פ' ה' ז' ח' ופ' מ"ז מ"ח ועקרים מאמר ד' פ' ל"ג ועניין עטרותיהם בראשיהם המבואר בפי' הרמב"ם בפ' חלק ובעקרים ובהרמב"ם בספר המדע והנה ידוע דסתם אדם צדיק העטרה נמשך מטבעו דהיינו שהוא בעל נפש ומה שהוא טבע הנפש יקרא טבעו ומה שמוכרח מצד הגוף יקרא הרגלו אבל מי שמיחד כל מעשיו ומהפך הרע לטוב והוא כולו בן ימין העטרה נעשה אף מהרגליו והיינו שני עטרות א' כנגד נעשה ור"ל אף עשי' הגשמיות שאינו בכלל שמיעה לדבריו ואחד כנגד נשמע והבן כי נכון הוא ואיש כזה נכלל ביחוד אורו ב"ה וב"ש כי אין בו נפרד ומבדיל כלל והיינו מוכתר בנימוסו כי אף מצד הרגלו שהוא נקרא נימוס כמו מתנהג בנימוסי המלך שנאמר על הנוהג בשולחן מלכים דהיינו שמתנהג במנהגי המלך וכן איתא לעולם אל ישנה אדם מן המנהג ועלה אמרו אזלת לקרתא אזל בנימוסי' דמנהג והרגל יקרא נימוס ור"ל שאף

מצד הרגלו מוכתר וע"כ איש ימיני ואיש יהודי שנתבאר במדרש יחודי אחד הוא ולא ע"ש השבט והבן כי נכון הוא פירוש נפלא בס"ד.

פסוק ז

ויהי אומן את הדסה הוא אסתר לדעת הב"ר פ' א' סי' א' דאומן זה לשון מוצנע עיי"ש ובנזה"ק ולדעת הזוהר דאסתר מלשון סתר א"כ ה"פ ויהי אומן את הדסה שהצניעה ע"י הלבשת השידית בדמותה היא אסתר ר"ל זה סבת שם אסתר כמו שפרשתי בזה עני כו' [בתפל"מ תהלים ל"ד מדוע נקרא שמו של המסכן עני כי הוא קורא ועני מלשון קריאה כמו שנאמר ועניית ואמרת וה' שומע קריאתו וזה ג"כ מרומז בשמו עני כי הוא מלשון עני' כמו עני רבא בתרי' עיי"ש] כי אין לה אב ואם ולכך הוטל עליו ונקראה בשם זה על שם המאורע כדי שלא יהי' חילול הש"י בישראל ולאות שידעו כי לא נבעלה לערל אך בפני האומות הי' אומרין הטעם ע"ש יפי' כלבנה על שם אסתהר כמבואר במפרשים והיינו והנערה היתה יפת תואר כו' והבן.

ויש בזה רמז נכון דנקט אמן דהשמירה למחסה ולמסתור וכו' וסוכה הוא השילוב כ"ו ס"ה כנודע והיינו אמן צ"א והיינו שהי' שילוב זה את הדסה והוא השמירה והבן.

ויהי אומן את הדסה וכו' כי אין לה אב ואם עיין יע"ד שהביא המדרש יתומים היינו ואין אב אמר הקב"ה הגואל שאני מעמיד לכם בגלות מדי יהי' יתומה מאב ואם וכמ"ש בזמן עבורה מת אבי' ובעת לדתה מתה אמה ודקדק היערות דבש למה דוקא הי' הגואל באופן הלזה והנ"ל בזה ויתיישב ג"כ הטעם על שאמרו אין עשו נופל אלא ביד בני' של רחל דעיין בס' בינה לעתים חלק א' דרוש כ"א בעת נקמה דהי' להמן תכלית הרוממות עפ"י מזל ולמרדכי תכלית השפלות וזה הי' עיקר הנס שידוד המערכה עיי"ש והנה מבואר בע"מ פרק למ"ד ממאמר ח"ד ח"ב בענין דאהדר צדק לגבי מזרח דהקשה הלא השינוי אינו מתמיד ותירץ בתרין אנפין או מקודם נשתנה להיות במערב כדי שישמע תפלתו שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים [ומזרח הוא תנאו הראשון או כי מעיקרא הי' מקומו במערב ואהדרי' למזרח והוא שינוי מקומו ואלמלא זכות זרעו אחריו שלא יפסוק לעולם כבר שב המזל לתנאו לשויא לאברהם מחשוכי בנים] ובאמת בכל דור ודור מגזם עלינו לכלותינו והצדיקים שבדור מקיימין השינוי ולכך המזל במביט איבה לישראל ע"כ והנה אם המזל במביט איבה לישראל מצד אברהם ושרה הנה גם עשו כמוהן וכן מצד יצחק ורבקה ואין קיום לו ולזרעו רק ע"י הצדיקים שבנו המקיימין צדק במזרח וממילא דיש קיום לכל זרע אברהם משא"כ לתירץ הראשון והבן וגם ביצחק ורבקה נאמר שהיו

עקרות רק כדי שישמע תפלתן אבל לתירץ השני המזל במביט איבה לשניהם והנה ידוע שדקדקה חכמת האלהית על אומה הנבחרת שידעו שכל מעשיהם שלא ע"פ טבע.

והנה בנפול אומה אחרת ביד ישראל אזי ידעו כי מאת ה' מן השמים הוא כי המזל הוא באיבה לישראל משא"כ עשיו דשוין הן בזה יש מקום לטעות ולומר דהוא עפ"י טבע לכך אינו נופל רק ביד בני' של רחל דהיתה ג"כ עקרה עפ"י טבע בעת מולדה אשר הושם משטרו בארץ ונהפך ונשתנה ע"י תפלה ובתלתא זמני הוי חזקה שהמזל מנגד משא"כ בעשו לכך אם נופל ביד בני' של רחל אז יכירו וידעו כי מאת ה' היא והבן.

ואגב אורחה אמרתי לפ' ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק ע"ד הכלי יקר וקצת באופן אחר דהודיענו התורה דלא נימא מחמת שהי' יצחק עקר ונעשה כברי' חדשה א"כ זרעו אין מתייחס אחריו דלא נימא כן דגם זה הי' מצד אברהם והבן.

והנה אמירת יתומים היינו ואין אב היינו שישראל התאוננו בעת חורבן בית שנחרב ע"י נ"נ הרשע התאוננו לומר שמה שאירע להם הוא מצד קשה המזל שיש להם מחמת שאין להם אב מצד המזל שלא הי' ראוי להוליד והיינו יתומים היינו נתונים לקלון ולבוז כדומן ע"פ השדה מחמת שאין אב בטבע והמזל במבט האיבה ומיושב הכפל וגם מי לא ידע דיתום אין לו אב והבן כי הם הבינו שהקב"ה הסתיר השגחתו ונשארו תחת המזל כשאר הגוים והמזל להם במבט איבה כמ"ש בפ' ותאמר ציון עזבני שחשבו ישראל שהוא בהסתרת פנים והבן.

והנה ענין אסתר בעת עיבורה מת אבי' ואמה בעת מולדה מורה בלי ספק על קושי' מזלה שיש לה מעת היצירה ומעת מולדה וכבר אמרו חז"ל דבית תינוק ואשה הוי סימן והיא התגברה על המן שהמזל מפזז ומכרכר ומשחקת לו מזה מורה דאין הסתרת פנים לישראל רק הכל מיד ה' וזה שהשיב רוה"ק לישראל והבן. ועפ"ז יובן לאיזה ענין נכתב במגילה כי אין לה אב ואם והבן.

והנה המן הרשע ממ"נ הי' ראוי לנפילה דאם נימא דהשינוי הי' במה דקאי במזרח א"כ הרי קיומו וקיום זרעו ואומתו תולה בישראל ואם השינוי הי' במה דקאים במערב א"כ הרי ע"כ הי' שידוד מערכה בשביל שנתאוה לתפלתן של צדיקים א"כ אם כ"כ גדול כח תפלתן של צדיקים בודאי גם עכשיו יפעול כח תפלתן של צדיקים להפך הכל לטובה ולכך בדין הרגו ישראל בשונאיהם כי לפי מחשבתו לא הי' להם כ"כ תקומה וקיום ולמה יהיו ישראל סבה לקיומן שלא בטובתן וגברי קטילי קטלו והבן זה ולא דנו על המחשבה לבד כנ"ל.

ועפי"ז יתבאר דברי התרגום שני על פסוק ויקח המן את הלבוש ואת הסוס וז"ל עני ואמר לי' קום לך מרדכי צדיקא בר אברהם יצחק ויעקב קדם לך שקך וקטמך לעסרא אלפי ככרי כספא וכו' מן קדם דאיתיכון רחימין מן קדם אבוכון דשמי' די בכל עידן דאתון מצליין קדמו וכו' עני מרדכי וכו' המן רשיעא בר זרעא דבית עמלק וכו' עיי"ש ויש לדקדק הרבה היחוסים הללו למה מי לא ידע בהו והנ"ל דהנה המן חכם מאוד להרע ובפרט שנתלבש בו הידוע כנודע והנה פסח על שתי הסעיפים מענין שכתבתי איזה מהן יכשר והנה העולה על רוחו אם השינוי הי' מצדק דהוי קאי במערב א"כ אין קיומו תלוי בם ואם השינוי הי' במה דקאים במזרח א"כ קיומו תלוי בם אעפ"כ הסכים לאבדם מגודל רשעתו ושנאתו אמר תמות נפשי עם פלישתים והבן.

והנה לדעתי שאחז דרך זקנו עשו הרשע באמרו יקרבו ימי אבל אבי [ע"י שיהרג את יעקב ויתאבל יצחק אביו עליו וק"ל] כמ"ש בספר בינה לעתים ככה כיון אותו הרשע שיגיע צער כ"י לאבינו שבשמים ולהכעיס הוא דעבד והבן, והנה מאחר שראה הרשע מפלתו ובא למרדכי לא רצה לגלות לו גודל שנאתו שמסר עצמו וכל זרעו ואומתו למיתה מש"ז רק הי' פושט טלפיו להראות שדעתו דהשינוי הי' במה דקאים במערב והשינוי תמיד הי' העקרות וא"כ אין קיומו תולה בקיומם ואין השנאה גדולה כ"כ אבל אם כן הוא שהשינוי הי' משום שהתאוה לתפלתן של צדיקים מרוב אהבה א"כ גם תפלת מרדכי ראוי לקבל והבן והיינו דאמר לי' קום לך מרדכי צדיקא דייקא בר אברהם יצחק ויעקב הנודע שהיו הכל בעקרות כי בתולדות יעקב לגבי מרדכי הי' עקרות רחל והבן והשינוי לא יתמד א"ו דהשינוי הי' העקרות משום שמתאוה לתפלתן של צדיקים א"כ קדים לך שגם אתה צדיק כאמור שקך וקטמך מן קדם דאתון רחימין וכו' והבן אבל ידע מרדכי מה שבלבו דהשנאה גדולה ומסר עצמו למיתה מש"ז לכך עני לי' המן רשיעא בר זרעא דבית עמלק שקיומך תולה בנו אבל רשעתך גורם והבן.

ועפ"ז יובנו כמה פסוקים כי בעת שפעל אצל אחשורוש מחשבתו הרעה שזה בודאי הי' אצלו יקר מכל הון חרוץ לא נאמר שיצא שמח וטוב לב ובהזמנה קלה לפי שעה נאמר שמח וטוב לב וע"ק דכתיב ביום ההוא שמח וטוב לב משמע מיעט על לפניו ועל לאחריו כמו וישכב בלילה ההוא בפ' ויצא עיי"ש ברש"י וא"ל דמיעט רק לאחריו מה מלמדינו בזה הא נאמר בפירוש מה שאירע לו ביום השני וגם יש להבין למה סתים להמון להיות עתידים ליום הזה וגם אמרו ויספר המן וכו' ויאמר המן אף לא הביאה וכו' מה בזה אמירה חדשה ועניין בפ"ע מדבר שהוא רק לפי שעה וגם מה דאמר וכל זה איננו שוה לי דהיינו דאינו חושש על כל זה אטו משום איזה צער לא יחושו על הכל ולמ"ש יבא הכל

על נכון כי בעת שפעל אצל המלך אף ששנאתו גברה מ"מ לא יבצר מהיות לבו דוי על אבודו ואיבוד זרעו ואומתו אף שקבל על עצמו הכל בשביל גדלות השנאה מ"מ לשמחה מה זו עושה וסתם הדברים כדי שלא יתפללו הצדיקים כי הי' ספק בדבר לא ידע איזה מהן יוכשר והבן אבל מאחר שראה התגברות המזל בענין הזמנת אסתר אחר שהוציא לפועל מחשבתו הרעה ומזומנת לבא זה הי' לו למופת שאין קיומו תלוי בהן לכך ויצא ביום ההוא שמח וטוב לב והנה ויספר המן וכו' את כבוד עשרו וכו' וזה הי' מכבר מקודם הגזירה ויאמר המן ראי' דמזלו לא יגרע דאף לא הביאה עכשיו אחר הגזירה וגם למחר אני קרוא לה וכו' א"כ הרי מזלי מתגבר והולך אבל מ"מ יש לו דאגה מתפלת צדיקים לפי"ז אף שלא הי' מחזיק הדור ההוא לצדיקים כי ידע במה שנכשלו כמו שדרשו ואת דתי המלך מלכו של עולם אינם עושים אך ממרדכי הי' ירא כי ידע כי הוא צדיק גמור והוא יהודי הכופר בע"א ומוסר נפשו לזה אף אמר אף שאני רואה שאין לי הזיק מכח הגזירה ואני מתגבר והולך אך מזה אני ירא מגודל כח תפלת הצדיקים לכך כל זה איננו שוה לי פי' אף סימני הצלחה הנ"ל בעת אשר אני רואה את מרדכי היהודי דייקא וכו' שלא יהפוך בתפלתו הכל לכך יעצו לו שלא יאחר ויתלה אותו וממילא דיעשה בדלת העם כרצונו אבל ה' מיפר מחשבות ערומים ופור המן נהפך לפורים כן יזכני האל למחות את זכר עמלק מתחת השמים ויהי' השם שלם והכסא שלם בב"א.

וי"ל ג"כ וכל זה איננו שוה לי דאין אני חשש לכל זה כפרש"י בעת אשר אני רואה וכו' דתמות נפשי עם פלישתים קאמינא ואין אני חושש לאיבוד כל הכבוד הזה והבן.

והנה הרשעים אפי' בפתחו של ג'יהנם אינם חוזרים בתשובה דאחר ששב לביתו אבל וחפוי ראש כתיב ויספר להם את אשר קרהו ניחם עצמו אותו רשע באמרו כי מקרה היא והמקרה לא יתמיד אבל השיבו לו אם מזרע היהודים מרדכי אשר כל דבריהם מתנהג בהשגחה ולא במקרה אשר החילות לנפול וכו' כי השגחה לטובה יתמיד.

ועוד נראה לפרש כונתם אם מזרע היהודים מרדכי כי כבר כתבתי לעיל דמדה רעה חוזר וטובה אינו חוזר ומה שרעה לזה וטובה לזה תולה בהעיקר והנה זה כונתם אם מזרע היהודים מרדכי שהם העיקר פרי הענף אשר החילות לנפול והוא מדה רעה אצלך רק שהוא לפניו וטובה לו לא תוכל לו דייקא כי טובה אינו חוזר כי נפול תפול לפניו כי בדידי' קיימא מילתי' כי היא העיקר ולמדה טובה יחשב ומיושב בדרוש זה מה שקשה אם נבזה בעיניו לשלוח יד במרדכי לבד רק בכלל איך הסכים אח"כ לתלותו אבל למ"ש חישב בזה הוא איבוד לכללות האומה ח"ו והבן.

וגם מיושב הדיקדוק שיש לדקדק דלמה להו לומר אשר החילות לנפול לפניו הא ידע זה והבן.

ועפ"ז יתפרש הפסוק ובבואה אמר עם הספר ר"ל שאמר דברים שהם מסכימין עם הספר בה' הידיעה היא הניתנה מסיני ספר תורתינו הקדושה כי מבואר דמדה טובה אינו חוזר כמו שפירשתי בפ' אשר ידבר הנביא וכו' [בס' ישמח משה פ' שופטים ובפ' ואתחנן בדה"ח דף ק' ע"ד עיי"ש] ואמר הוא דברים שהן שוין ומסכימין עם הנכתב בספר והוא אמרו ישוב מחשבתו הרעה דייקא אשר חשב על היהודים פי' מ"ט הוא בכלל הרעה אף שאצלו ואצל אומתו טובה היא כי אמלאה החריבה כמו שדרשו חז"ל רק הטעם הוא אשר חשב על היהודים כי הם עיקר הפרי ולמדה רעה יחשב ולכך ישוב על ראשו כי אמלאה החריבה כאמור ואז ותלו אותו וכו' כי כאשר שב על ראשו בכלל מדה טובה הוא ואינו חוזר והוא דבר פלא שהסכימה דעתו של מלך והשיג שמוכרח מתוך הספר כנ"ל והנה לפי פשוטו הפסוק הנ"ל תמוה מאוד ולמ"ש נתיישב בס"ד.

ועוד יש לפרש בפ' הנ"ל אם מזרע היהודים מרדכי וכו' כי בע"מ שם בח"ב ממאמר ח"ד פ"ל כתב עוד תירץ א' על הקושי' הא תנאי הי' ששת ימי בראשית שישוב הכל לאיתנו והשינוי לא יתמיד והוא דזה דוקא בבריאה הכוללות עיי"ש והנה המן לא ידע איזה מהן יכשר כמ"ש והנה כאשר ראה שהחל ליפול וידע שזה שינוי ושידוד הטבע כי אצטגנין היו וחישב כי השינוי לא יתמיד ולא יאריך זמן לכך אמר את אשר קרהו אבל השיבו לו אם מזרע היהודים מרדכי בלשון חכמה אם זה יתכן שמרדכי הוא מזרע יהודים ועדיין ישנו לזרע הלזו בעולם שהי' ע"י שינוי גמור א"כ אשר כבר החילות לנפול לפניו לא תוכל לו ואל תאמר שהשינוי לא יתמיד כי נפול תפול לפניו פעם אחר פעם כי ממ"נ אם יש בכחם לקיים השינוי גם שינוי זה יקיימו ואם הקב"ה מתאוה כ"כ לתפלתן עד שישדוד המערכה בודאי יתגברו בתפלתן ואם אין זה שהשינוי לא יתמיד רק בבריאה כוללת א"כ הרי בטחת על משענת קנה רצוץ והבן.

ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת ודרשו רז"ל אל תקרי לבת אלא לבית שנשאה לאשה והוא תמוה דהלא כתיב לבת והנ"ל כדרכי בכל האל תקרי כי הדרוש יוצא מעומק הפשוט' רק שהוא בדרך רמז מפורש ע"פ הגמ' במס' סוטה וכלב בן חצרון וכו' הוליד והלא מנסיב הוי נסיב לה א"ר יוחנן כל הנושא אשה לש"ש כאלו ילדה ועיי"ש בעיר בנימין סי' ר"א מה שהקשה עפ"ז על הדרוש הנ"ל ולענ"ד אדרבא דזה פי' הדרש הנ"ל דקשה מה דאמר לו לבת דאיך נלקחה לבת כיון דלאו בתו היא מצד התולדה ואי כונת הפ' דאמנה הלא זה כבר מפורש לעיל בקרא ויהי אומן וכו' לזה אמר אל תקרי לבת

דלא תוכל לקרות לבת אא"כ לבית והיינו לבת שכל הנושא אשה לש"ש הוי כאלו ילדה ומספר הפ' שבח מרדכי דאף שהיתה יפ"ת לא הי' כוונת מרדכי רק לש"ש ולא לשם נוי כלל וכלל והבן.

והיינו דאמר היא אסתר שפירשו רז"ל במגילה דף י"ב ע"א שאוה"ע קורין לה כך ע"ש אסתהר יפה כלבנה אעפ"כ לקחה מרדכי לו לבת והבן זה.

פסוק טו

ותהי אסתר נושאת חן אז"ל אסתר ברוה"ק נאמרה שנאמר ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואי' מנא ידעי' אלא ש"מ אסתר ברוה"ק נאמרה ומקשה ודלמא לכל אחד ואחד נדמה לו כאומתו פרש"י שאמרו כן בפיהם ע"כ והתמי' מבואר וכבר עמדו בזה היע"ד ונדחק מאוד ולי נראה דה"פ דודאי יתכן שנשמע מהרואים או מכלם או מרובם ככלם אך עיקר ההוכחה הוא דמשמעות הפסוק הוא שלא היתה יעלת חן בטבע הקלסתר רק שנשאה חן עפ"י נס וכאמרם ז"ל אסתר ירקרקת היתה וחוט של חסד משוך עלי' והנה הידיעה בזה לא יתכן רק לקצת רואים שאיננה יעלת חן בעיניהם ומבינין שמה שאומרין שהיא יעלת חן היא ע"פ נס משא"כ אם היא בעיני כל רואי' והכל אומרים שהיא יעלת חן מנא ידעינן שאיננה יעלת חן בטבע וה"פ ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואי' ר"ל שאיננה יעלת חן בעצם רק שבעיניהם רואים נושאת חן וקשה מנא ידעי כיון שהוא בעיני כל רואיה דלמא היא יעלת חן בעצם אלא ש"מ דאסתר ברוה"ק נאמרה וידעו זאת ברוה"ק והשתא מקשה שפיר דלמא שלכל אחד נדמה לו כאומתו ושמעו שבפיהם אמרו כן והבן כי נכון היא מאוד בס"ד.

עוד יתבאר על המאמר בגמ' מגילת אסתר ברוה"ק נאמרה דכתיב ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואי' וכו' ומדחי' ודלמא כל א' וא' נדמה לו כאומתו פי' רש"י שבפיהם אמרו כן ועי' ביערות דבש שהק' ממ"נ אם יש באפשרות לשמוע מכל אחד בלא"ז קשה דלמא נשמע מכל אחד שהיא יעלת חן ואי אין באפשרי א"כ גם אם נימא דנשיאת חן היינו שנדמה לכל אחד כאומתו מוכח דברוה"ק נאמרה והנ"ל בזה דודאי אף שאין באפשרי לשמוע מכל אחד מ"מ י"ל דעל הרוב ידבר אף דכתיב כל רואי' וק"ל ומיהו זה דוקא אם על נשיאות חן הפשוט מוכח שפיר משא"כ על הנדמה כאומתו א"כ כל קאי אהאי ענינא דהיינו כל האומות א"כ לא מוכח כלל.

פסוק כב

ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי וכו' גמ' כל האומר דבר בשם אמרו מביא גאולה לעולם הנה כבר עמדו המפורשים דאיך יוקח ראי' מאמירת הצלת נפש המלך לדבר אחר, אך לפענ"ד הא ל"ק אף שטבעו הוא להבדל ההוא, אבל לא להביא גאולה לעולם [שהאומר

להצלת נפש המלך יביא גאולה לעולם והבן] אך דעיקר הקושי' דמנ"ל דגאולת עולם היתה בשביל זה דלמא בשביל שריחם על עמה ובשביל הבטחת השי"ת שלא לכלותם אך דהתגלגל ע"י זה וג"ז היתה שימה מאת ה' נמו שהי' כל המאורע שימה מאת ה', והנ"ל בזה דבר נכון כי אמרו חז"ל על ובכן אבוא לפני המלך אשר לא כדת] שאמרה אסתר עד עכשיו באונס והיינו משום דלא ידעה דיהי' הצלה לישראל על ידה לכך לא הי' ברצון רק באונס א"כ קשה למה גלתה אוזן אחשורוש על בגתן ותרש אדרבא טוב טוב הי' לה ישלחו ידם בו ותנצל ממכשול עכו"ם וא"כ הצלתו מורה כאלו ח"ו ברצון הוא ואיך אמרה אח"כ בבואה אצלו עד עכשיו באונס והנה מזה נ"ל להוכיח כשיטת הריב"ש בשו"ת ס"ס קע"ה הובא בתשובת מהרי"ט חלק א' סי' כ"א הבאתיו בפ' ויגש [הוא בספר ישמח משה ריש פ' ויגש] בנשבע שלא לשחוק ואנסו המלך איננו מקרי עובר על שבועתו אף דידע בעת שנתראה [לפני המלך דהמלך יאנסהו לשחוק] ע"ש ודלא כמהרי"ט שם שמפקפק בזה דלריב"ש א"ש דלגלות לו ליכא איסור וכשיגיע האיסור אונס הוא ומקרי אונס אף דידעה אבל עדיין קשה על הצדיקת הלז אף דמקרי אונס עפ"י דין מ"מ טוב טוב הי"ל להנצל מזוהמתו דודאי לא נח לה ומר לה ממות כאמרם ז"ל גבי יעל והא קמתהני מעבירה ומשני דטובתן רעה היא אצל הצדיקים דהא גם הריב"ש מודה דלא יפה עשה, אף דיצמח למרדכי גדולה כפי טבע המנהג מ"מ בשביל גדולת מרדכי לא הי"ל להלכד בפח בעילת עכו"ם ויותר מזה קשה דאף דלא הוי רק איסור לכתחלה מ"מ הי' ראוי לאסור על מרדכי מש"ז דהא בלא"ה קשה האיך הוי שרי' אסתר הלא אמרינן בכתובות פרק נערה שנתפתתה דף נ"א ע"ב במלכות בר נצר דאסורה מחמת דסברה השבי' דתהוי אשת המלך משא"כ באחשורוש דמלך גדול הי' ע"ש ברש"י וא"כ לפ"ז קשה באסתר דבאמת נלקחה לאשה היתה ראוי לאסור אח"כ מצד הדין מטעם הנ"ל וע"כ צ"ל דשאני אסתר דצדקת גמורה היתה כדתי' התוס' שם בתוס' ד"ה אסורה לבעלה כשמואל דסובר דאשת ישראל שנאנסה אסורה לבעלה דלמא סופה ברצון דלא תקשה מאסתר ע"ש וא"כ אם שבקה לצדקותה ממילא דאסורה מטעם הנ"ל א"ו צ"ל דכל האומר בשם אמרו מביא גאולה לעולם וזה הי' קבלה בידה ולכך בשביל זכות הרבים וגאולת עולם לא רצתה להחמיר כיון דמן הדין הוי אונס כנ"ל כי ברור ונכון הוא בס"ד ועיין לקמן עה"פ ואת פתשגן כתב הדת וכו'].

פרק ג

פסוק א

אחר הדברים האלה גדל וכו' בגמ' מגילה י"ג ע"ב מאי אחר הדברים האלה אחר שברא הקב"ה רפואה למכה דאר"ל אין הקב"ה מכה את ישראל אא"כ ברא רפואה תחלה שנאמר כרפאי לישראל וכו' אבל באוה"ע נגוף ואח"כ רפא ועיין מ"ש זקיני מהרש"א ז"ל ותורף דבריו דאין הקב"ה שולח יסורין לישראל רק למרק חטאם ובודאי יהי' רפואה וזה מוכן קודם למכה אבל אוה"ע דאפשר שיעשה כלה ולא יביאו לידי רפואה אך אם ישובו אפשר שיבואו לידי רפואה וזה נגוף ורפוא ונ"ל ע"פ מ"ש בהגר אשר בקרבך וכו' [הובא באופן שלישי על מאמרם חייב אינש לבסומי בפורי' וכו' ועיין ישמח משה בריש פ' בחקותי] והנה אף כאן כיון שאין מכה אא"כ הקדים וברא רפואה א"כ הרפואה סבת המכה ואיך יתכן דע"י ברכה להוי קללה א"ו דגם המכה איני קללה והכל לטובה משא"כ כגוף הוי קללה אמיתי ואח"כ רפוא אם עושין תשובה כמ"ש זקיני מהרש"א ז"ל.

פסוק ה

וימלא המן על מרדכי חימה ר"ל ולא אף אעפ"י שהאף יותר גדול מ"מ ידע שמצוה רבה על אף לשוב כרגע ולכך התאונן ע"ז באמרו אף לא הביאה אסתר אל המלך כדברי הרמ"ע [בע"מ מח"ד חלק א' פי"ד וזל"ק כי שב אפי ממנו פשטי' דקרא יובן עם מה שנאמר ותאחז במשפט ידי כי הקב"ה זורק חציו וידו אוחזת בהן להשיבן כרצונו וכו' ובאף כתיב והרבה להשיב אפו שמעת היותו במחשבת הבריאה נגזר עליו למצוה רבה להשיב אותו כרגע וכו' ולא עוד אלא שהקטיגור מעיד ע"ש שלא הביאה שכינה חרון אף בעולם זולת הויתו כדכתיב א"ף לא הביאה אסתר אל המלך כי אם אותי א"כ בטולו הוא תקון עולם ע"כ].

פסוק ז

בחודש הראשון הוא חדש ניסן הפיל פור הוא הגורל ועיין בהראב"ע כי בחדש הראשון הוא לה"ק הוא חדש ניסן הוא ביאורו בלשון תרגום כי שמות החדשים מבבל העלו עמם וההיפך הפיל פור הוא בלשון תרגום הוא הגורל הרי ביאורו בלשון הקודש והראב"ע לא תירץ על זה כלום והנ"ל בזה כי ידוע מ"ש רבינו סעדי' גאון בפסוק משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים כי השגחת הבורא מתפלשת לעולם בשוה רק או בהסתר או בגלוי [והגלוי הוא כמו שמשגיח מן החלונות שהמושגח רואה המשגיח ובהסתר היא כמציץ מן החרכים שהמושגח אינו רואה כי משגיח עליו ודוק] וידוע אמרם אסתר מן התורה מנין שנאמר ואנכי הסתר אסתיר פני וכו'] ומה שפירשו בו וידוע מהמדרש מה שאמר המן אותו שכתוב בו ה' אחד ישן לו מעמו וידוע מה שפירשתי ובהקדים דברי המגיד

בפסוק ה' ימלוך לע"ו ותרגומו ה' מלכותי' קאים [שהתרגום דהוא בחי' אחורים והסתרה מתרגם מלכותי' קאים לשון הוה דבהסתר מלכותי' מלכות עולם וההוה והעתיד אחת הוא ובלה"ק דהוא בחי' גלוי ואור נאמר לשון עתיד ימלוך לע"ו כי כעת עוד בעו"ה ברוב עוזך יכחשו לך אויביך והבן] ועפ"ז יתבאר כי בהזמן דממילא קא אתי בהנהגת הבורא א"כ בעצם וראשונה השגחה מתפלשת רק שמתלבשת בלבוש כסות הטבע אבל בעשי' של המן הרשע ההיפך כי עשה בעצם וראשונה בבחינת הסתלקות השגחה ובאמת השגחה מתפלשה בו והיינו בחדש הראשון דהיינו בעצם וראשונה הזמן הוא בלה"ק בבחי' פנים שהשגחה מתפלשת בו הוא חדש ניסן שמתלבשת בבחי' אחורים שהוא תרגום הפיל פור שבעצם וראשונה עשה בבחי' הסתלקות השגחה אבל באמת הוא הגורל בלה"ק בבחינת פנים שהשגחה התפלשה בו וכמו בגורל שע"י נחלקה הארץ והוא כפתור ופרח בס"ד.

פסוק ח

ויאמר המן למלך ישנו עם אחד כו' הנה מבואר בספרים כי בכל פסוק ופסוק מהמגילה יש תשועה ונס ויש להבין מה התשועה שיש בהפסוק זה והנ"ל כי הנה המסירה והמלשינות מעכו"ם על ישראל אין לו קיום והמה יאבדו משא"כ אם המוסר הוא בר ישראל מיני' ובי' אבוא ליזול בי' נרגי' אז יש להמסירה כח חזק והנה אמרו בגלות מצרים שלא ה"י אחד בישראל שיגלה מסתורין שלהם והנה זה הי' עצת המן לעשות משתה לכל העם הנמצאים בשושן דהיינו ישראל כמבואר במדרש ולהשקותם יין הרבה כי נכנס יין יצא סוד ואולי יגלו ע"י כך מסתורין א' על חבירו ולא הועיל בראותו שאף ששתו ונשתכרו לא הי' בהם מוסרים אז אבדה תקוותו שיהי' מוסרין מישראל והוכרח להיות בעצמו המוסר ולכך ויאמר המן למלך וזו בעצמה תשועה גדולה שלא הי' שום מוסר מישראל רק המן בעצמו ובודאי שלא יתקיים ויאבד זכרו משא"כ אם הי' מוסר מישראל והבן.

ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים בכל מדינות מלכותיך דקשה מה בעי בזה ולמה לו זאת המלשינות אך נ"ל דיאמר לו אחשורוש כיון שהם רעים כ"כ למה לא אבדן מלכים הקודמין לזה אמר מפוזר ומפורד כי כל אחד חושב דלא יכול לשייצינהו כמו שדרשו חז"ל על צדקת פזרונו בישראל [פסחים דף פ"ז ע"ב צדקה עשה הקב"ה בישראל שפזרן לבין האומות וכו' משום דלא ידיעתו היכי תתעבדו תיכלנהו כלהו ליתנהו גביכו מאי דאיתניהו גבייכו קרי לי' מלכותא קטיעתא א"ל גפא דרומאי בהא נחתינן בהא סלקינן

ופרש"י במחשבה זו אנן עסוקין תמיד ע"כ] וש"ת א"כ אני מה אעשה לזה אמר בכל מדינות מלכותיך שאתה זכית למלוך על כל העולם והבן.

במסירת המן יש לדקדק טובא א' איך יאמר למלך שבשביל בצע כסף יצוה להרוג אומה שלימה אנשים ונשים וטף היש גנאי גדול מזה וכי לא יחייב ראשו למלך בהחשיב המלך לרוצח בעבור בצע בסף ואם ראוי הן להמיתן למה יקבל המלך כסף מחירן הלא זה גנאי גדול למלך כי יאמרו בשביל ממון איבד כ"כ נפשות וע"ק אם אצלו דבר נקל ליתן עשרת אלפים ככר כסף מכש"כ שלא יחשיב זה אצל המלך וכי הוא עשיר והמלך עני ועוד דקדוקים הרבה. והנ"ל ע"פ מ"ש מהרי"ט בצפנת פענח דלכך שמעו לאגרות האחרונות משום דבאיגרות הראשונות לא הי' כתיב רק שקנה המן אותם מהמלך וע"כ צוה המן להשמידם כי הם שלו ויכול לעשות בהם מה שירצה וע"כ באגרות האחרונות לא הי' סתירה כי הי' כתוב כי המן נהרג בדין המלכות והרוגי מלכות נכסיהם למלכות וכן הי' ג"כ בדיניהם א"כ הדרו למלך ולא יועיל צוות המן עליהם עכ"ד ודפח"ח.

ועפ"ז יתיישב הכל מה דאמר לו המלך הכסף נתון לך כו' הי' ראוי לומר העם נתון לך לעשות בו כו' וממילא מבואר דלא יקבל בעבורם דאינו מוכרם רק ניתנים אבל לשון הכסף נתון לך משמע להדי' דמכרן בעד הכסף כמו שאמר המן רק שניתן לו הכסף במתנה ולמה זה ועכשיו נתיישב הכל דהמן אמר שראוי לו לאבדם ובאמת אחשורוש והמן היו בעל תל ובעל חריץ כאמרם ז"ל והנה על זה קשה מי הי' מוחה ביד המלך קודם שאמר לו המן ואין זה דומה למשל של בעל תל ובעל חריץ דהתם בעל התל אין לו מקום להניח ובעל החריץ לא הי' לו במה למלאות והיו שניהם צריכין זה לזה אבל כאן המן צריך להמלך אבל המלך לא הי' צריך להמן אבל העניין היא דבאמת הי' חפץ ומשתוקק המלך לאבדן רק שלא תאר ולא הדר למלך להיות פועל רע רק טוב וגנאי גדול הוא למלך וע"כ יעץ לו המן שימכרם לעשות בהם כרצונו כאדם העושה בשלו וזה אין גנאי למלך למכור עבדים שלו לאחר והיא יצוה להשמידם כרצון המלך והוא דלא אמר שיתנם לו במתנה כיון שהבין שהוא רצון המלך דאל"כ לא הי' אומר למלך שירצה בשביל בצע כסף וא"כ המכירה רק להוציא המלך מהגנאי א"כ במתנה די אך ל"ק דזה ג"כ גנאי גדול ומרד אם מזלזל במתנתו של מלך ואיך יהרגם אם יתנם המלך לו משא"כ בלוקח ממנו וזה מבואר בדרך העולם כי אם א' ימכור דבר לחבירו לא יקפיד המוכר אם יאבד הלוקח אח"כ המקח בידי' משא"כ בנותן מתנה וא"כ יהי' גנאי גדול למלך לפני המון ע"כ התחכם ליקח במכירה גלוי' ע"י עושה המלאכה כדי שלא יהי' גנאי למלך.

ועפ"ז מבוארין הפסוקים אמר ישנו עם אחד כו' ולמלך אין שוה להניחם ר"ל אם יניחם אין שוה במלכותו כי הם כמו תל וחריץ המקלקלים השיוה כאמרם ז"ל והיינו ג"כ וכל זה אינינו שוה לי דאמר המן כנ"ל והבן אך אם על המלך טוב ר"ל שעל המלך מוטל וראוי לפי כבודו לעשות רק טוב ולא רע זאת עצתי יכתב ע"י אחרים לאבדם ולא שיכתוב המלך לאבדם ולא יהי' גנאי אך איך יתכן זה מי זה אמר ותהי והמלך לא צוה לזה אמר ועשרת אלפים כו' וא"כ יהי' מכורין לי ולא יכתוב המלך רק הודעת המכירה שמכורין לי לעשות בהם כרצוני ואז אוכל אני לכתוב לאבדם והמלך וכסאו נקי וישמח המלך על עצתו כמשל בעל התל כו' והבן דלכך אמר ליקח לפי שבמתנה יהי' גנאי למלך שמזלזל במתנתו וע"כ התחכם הוא ואמר הכסף נתון לך ר"ל שהן מכורין רק שאח"כ אני נותן לך הכסף במתנה ולא אותם ועי"כ והעם לעשות בו כו' ולא תהי' כמזלזל במתנתי ולא תצטרך ליתן ויקראו סופרי וכו' ויכתוב ככל אשר צוה המן כו' דייקא כי השמדה נכתב רק בשם המן בשם המלך אחשורוש נכתב ונחתם ר"ל מה שקרוי במקום אחר משם כתיבה וחתימה דהיינו ואקח את ספר המקנה וכתוב בספר וחתום דהיינו המכירה וכן דרך המקראות ועיין במדרש מגילת אסתר פרשה ב' סי' ל"ה יהודים היו שם ועיין ביפה ענף והר"ת של נ"כ"ת"ב הוא נמכרו כ"ולם ת"עשה ב"רצונו לכך אח"כ כשנהפך הגזירה אמר הנה בית המן נתתי לאסתר ואותו תלו וא"כ זכיתם בנכסיו ונתתים כדין לאסתר והיא למרדכי וא"כ עכשיו כל היהודים שלכם לכך ואתם כתבו כו'.

פרק ד

פסוק א

ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ע"פ המבואר. בירושלמי מס' מגילה דהמגילה הזאת נאמרה למשה כו' ועיין ביפ"מ שכתב דנמסר רק ליחידי סגולה ולא הגיע הדבר לאוזן מרדכי ואסתר ועיין בעיר בנימין על הירושלמי דמס' מגילה מ"ש על הפסוק ושים באזני יהושיע כו' (ותו"ד דאם הי' בנגלה לא היו ישראל משימים על לב לעשות תשובה כי הי' בטוחים על דבר ה' שימחה את זכר עמלק) כי נכון הוא ול"נ דהי' המצוה רק למסור ליחיד ראש הדור וכן דור אחר דור הי' רק יחיד שידע מזה ומרדכי הי' ידע באותו דור והרמז מרדכי הוא דכר מ"י ר"ת מסירת יהושיע לכך שתק בלקיחת אסתר וצוה עלי' אשר לא תגיד ואסתר לא ידעה רק את מאמר מרדכי אסתר עושה כי ידעה כי ראוי לסמוך עליו רק שמרדכי לא גילה הדבר כדי שיעשו תשובה והיינו ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויצא בתוך העיר ויזעק כדי להחזירם בתשובה אבל לא בביתו בצנעה והבן.

ומרדכי ידע וכו' ויצא בתוך העיר לכאורה הך ויצא הוא אך למותר הספור בזה אך הענין יובן ע"פ מ"ש בפירוש ע"מ בפרק ט"ו ממאמר חקור דין ח"א בד' כ' ע"א בענין הרצים עליונים והרצים מהס"א וליתן כח לאלו הרצים העליונים מסטרא דקדושה] הוא בהליכת רגליו לדבר מצוה והבן.

עוד באופן אחר נראה לומר עפ"י מ"ש בבינה לעתים חלק א' בעת נקמה על המאמר במשל רשע אנח עם בלא ה' הידיעה וברבות צדיקים ישמח העם בה' הידיעה לפי שבמשול רשע זה המן כמו שדרשו רז"ל [כי המן כתב בהאגרת] סתם הדברים להיות עתידים [ליום הזה ולא ביאר בהאגרת על איזה עם מטרת כוונתו] ויאנח עם כל עם ועם שכולם בספק וברבות צדיקים זה מרדכי הי' הדבר נגלה להיות היהודים עתידים ישמח העם בה' הידיעה עכ"ד והנה ענין המן שסתם הדברים זה הי' עצה עמוקה עפ"י שכתבתי באלקים אל דמי לך וגו' כי הנה אויבך יהמיון ובה' שמעתי שמעך וכו' והבן [בישמח משה פ' תשא ותורף הדברים כי לא יעשה ה' דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים והכוונה בזה לא למען להתקיים כי אם לעורר הלבבות לשוב אל ה' לבטל הגזירה וז"ש ה' פעלך בקרב שנים תודיע כי ברוגז רחם תזכור וזש"ה שהראוי מפי עליון לא תצא הרעות מקודם כי די' לצרה בשעתה והטוב בזה שמודיע הוא מה יתאונן וכו' על חטאיו ע"כ וזה אפשר כוונתו אלקים אל דמי לך להודיע מקודם לעורר אותנו לתשובה ועיין תפלה למשה תהלים פ"ג] וע"ד חדוה מסתייע ועצבות מסתייע [לבטל הגזירה] ובפרט לפי מ"ש בפ' וכל זה איננו שוה לי שידע שאף עלול להשיב [עיין לעיל עה"פ וימלא המן על מרדכי חימה בשם הרמ"ע] כמ"ש בפסוק אם קפץ באף [קפיצה רק כרגע כי רחמי"ו סל"ה תמיד] לכך סתם הדברים לשתי הכוונות שלא יהי' עצב כ"כ לישראל ושמחה לאומות והבן ולכך יצא מרדכי בתוך העיר ולא די לו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות רק כדי שידעו האומות ג"כ וישמחו ע"ד מאן דסני לי לחדי לי והבן אבל מרדכי גילה הדברים ולא פחד לפי שמדה רעה חוזר וטובה אינו חוזר ואף שמה שטוב לזה רע לזה מ"מ ישראל העיקר הפרי ובדידהו תלי' מילתא לכך במשול רשע יאנח עם שסתם הדברים לפי שאין השמחה להעם הנבחר והמיוחד ואינו רק בכלל מדה רעה ועלול לחזור משא"כ ברבות צדיקים שישמח העם המיוחד והנבחר לכך מדה טובה הוא ואינו חוזר לכך ישמח העם והבן.

ויקרע מרדכי את בגדיו וכו' איתא במדרש בנימין גרם לשבטים לקרוע דכתיב ויקרעו בגדיהם אף מרדכי קרע בגדיו דכתיב ויקרע מרדכי וכבר תמהו מה זו מדה כנגד מדה וגם מה פשע בנימין שהניחו גביע באמתחתו והנ"ל ע"פ מ"ש בפסוק ומרדכי ידע את כל אשר נעשה עפ"י בעל יפה מראה בירושלמי על אמרם המגילה הזאת נאמרה למשה

מסיני וכו' וגם בבבלי דרוש כתיב זאת זכרון בספר מ"ש במגילת אסתר וכתב דודאי לא נגלה לכל דא"כ לא הרעישו רק נמסר ליחידי הדור בסוד והיינו ושים באזני יהושיע באזני דייקא עכ"ד ודפח"ח היוצא מזה שהי' נמסר בכל דור ודור יחיד ליחיד ונראה שהי' בזמן מרדכי נמסר למרדכי לבדו והיינו ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ואפשר לומר אשר נעשה נעשה ר"ת היינו אשר נ"מסר ע"ליהם ש"יקראו ה"מגילה ויצא בתוך העיר ויזעק בתוך העיר דייקא אבל הוא בעצמו לא הי' פחד במגוריו והנה לא הודיע לישראל והניח להם לצער כדי שישובו ויתכפרו בצערם וכן הי' בענין בנימין שהרי יוסף הודיע לו רק הוא לא הודיע לאחיו כדי שיתכפרו בצערם כנ"ל אח"כ מצאתי כן ביע"ד שפי' כן להמדרש הנ"ל רק שלא על דרך זה רק ע"פ ומרדכי ידע וכו' מלאך אמר לו וכתב הוא ז"ל דמסתמא אמר לו הכל מה שיהי' בסוף אותו הענין אך לדברי יומתק יותר בס"ד.

במדרש קהלת על הפסוק ומרדכי ידע את כל אשר נעשה וכו' שומר מצוה לא ידע דבר רע זו אסתר שהיתה עוסקת בביעור חמץ וחכם לבב יודע עת משפט זה מרדכי שנאמר ומרדכי ידע את כל אשר נעשה והוא פליאה והנ"ל בזה כי הנה קיי"ל מבטלו בלבו ודיו אך לר"י דסובר אין ביעור חמץ אלא שריפה ולא מהני הטלה לים א"כ ודאי דביטול לא מהני דהא הטלה לים לא גרע דהרי מוציא מרשותו להדי' ומיהו לשיטת ר"ת דפירוש בשעת ביעורו היינו בשש ומכש"כ קודם שש השבתתו בכל דבר א"כ י"ל דה"ה דביטול מהני אז דהא מה"ת עדיין יכול לבטל אז ואף מדרבנן מ"מ מהני ביטול קודם שש אבל לרש"י ז"ל דפירוש שעת ביעורו היינו שבע אבל בשש טעון שריפה וא"כ בשש לא מהני ביטול דהא טעון שריפה ובשבע לאו ברשותי' הוא דלבטולי' היוצא מזה דלאו כ"ע מודים בזה דבביטול בעלמא סגי ונקדים מה שפירשתי לעיל על המדרש אלי בים אלי בסיני (נמצא בתהלים בקפיטל אלי אלי וכו') עפ"י מה שישבתי קושית התוס' במס' מגילה דף ז' על מה דאמר שמואל מגילת אסתר ברוה"ק נאמרה שנאמר קיימו וקבלו קיימו למעלה מה שקבלו למטה ואמר רבא הא דשמואל עדיפא מכולהו והק' הא רבא הוא דדריש במס' שבת בפ' ר"ע קיימו מה שקבלו כבר והנ"ל בזה דהא יש להבין למה קבלוה בימי אחשורוש דוקא ולא בימי דוד ושלמה וחזקי' שהיו כשירים וצדיקים לכך נ"ל דהא איתא במס' ר"ה דף י"ח ע"א א"ר שמואל בר אוני' משמי' דרב מנין לגז"ד של ציבור דאע"ג שנחתם נקרע שנאמר מי כה' אלקינו בכל קראינו אליו כו' עיי"ש עכ"ל הגמ' והכה מפורש בגמרא דדוקא בישראל יש מעלה זו כמו שאמר כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו ומפרש הפסוק הטעם ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים וגו' והיינו מפני שקבלו ישראל התורה וקשה הלא איכא מודעא ואין

כאן קבלה והתירוץ דהא אמרו נעשה ונשמע רק לבם לא נכון עמם כמו שנאמר ויפתוהו בפיהם כו' כן מבואר בספרים ובמדרשים ואך הלא קי"ל דברים שבלב אינו דברים ועי' במסכ' קדושין דף נ' ע"א דכופין אותו עד שיאמר רוצה אני מה"ט דדברים שבלב אינו דברים ואף די"ל דבשלמא לדידן דאין אחד יודע מה שבלב חבירו לכך לא נתמכו דיני התורה אמחשבה שבלב משא"כ השי"ת חוקר לב רחמנא לבא בעי מ"מ דן בדיני התורה דדברים שבלב אינם דברים] ולכך אז בימי מרדכי ואסתר דשאלו חז"ל וכי משא פנים יש בדבר שעבדו ע"ז והשתחוו כלם לצלם והוא מז' מצות ואין מועיל המודעא משא"כ בעגל שלא עבדו רק הערב רב ושלשת אלפים שנפלו וכן בכל שאר פעמים לא עבדו כלם כמו כאן רק התי' הם לא עשו אלא לפנים כו' ר"ל דלא עבדו ע"א במחשבה והמחשבה היא עיקרו דרחמנא לבא בעי וגם ידוע מהמדרש דכבר נחתם אז הגז"ד וא"כ ממ"נ הם נתפסין דאי אזלינן בתר המחשבה א"כ הרי הגז"ד אינו נקרע כיון דאין להם קבלת התורה ואי לא אזלינן בתר המחשבה א"כ הרי עבדו ע"א לכך קבלו אז ברצון ורחמנא לבא בעי וניצלו כי הם לא עשו אלא לפנים והיינו קיימו למעלה מה שקבלו למטה ברצון ובזה י"ל קיימו עתה ברצון ובלב שלם מה שקבלו כבר בפה באמרם נעשה ונשמע ודא ודא אחת הוא כן נלפענ"ד בכונתו] דהרי נקרע הגז"ד ולא נתפסו בממ"נ ומנא ידעי שנחתם הגז"ד ש"מ שהשתמשו ברוה"ק ודו"ק והנה מה שחדשו קבלת התורה הי' ע"י מרדכי כדאיתא בספרים שהי' ניצוץ משה רבינו ועפ"ז מבואר שומר מצוה זו אסתר שהיתה עוסקת בביעור חמץ דייקא וסברה דביטול לא מהני וא"כ לדידה אין שום מקום דתהוי דברים שבלב דברים כנ"ל ולכך פשיט לה לומר אלי בסיני ולכך לא ידע דבר רע כי אינה חוששת אף לגזר (חסר תיבה) [דין] וחכם לבב יודע עת משפט זה מרדכי שהי' יודע עת משפט של עתה שהשתחוו לצלם א"כ לא מהני אלי בסיני דנתפסין בדרך ממ"נ כמ"ש שנאמר ומרדכי ידע את כל אשר נעשה כל דייקא היינו אף מה שנעשה למעלה לכך קיבץ את כל היהודים לקבל עליהם ברית חדשה של התורה ברצונם והיא שעמדה להם והוא נכון בס"ד ועפ"ז מדוקדק הלשון חכם לבב שחיכם ענין הלב דרחמנא לבא בעי והבן [ומה שאמרה אלי בים עיין בתפלה למשה תהלים כ"ב. הנ"ל שכשם שבים אותו חימה החזיר על המצריים כן בקשה להחזיר מדת הדין על העמלקים וק"ל.]

פרק ד

פסוק ד

נשאלתי דכתיב ותתחלחל המלכה מאוד ותשלח בגדים ולא קבל ואח"כ שלחה התך לדעת מה זה וגו' למה לא שלחה לשאלו מקודם והנ"ל בזה דמקודם סברה שהיא איזה עת

צרה ליהודים ח"ו כמו חולאים או דבר ר"ל לכך ותתחלחל ולכך שלחה בגדים להלביש כי סברה די בהצער שכבר הראה מרדכי בלבוש השק עפ"י הגמרא מסכת ברכות מ"ש ראשונים דמתרחיש להו ניסא ומ"ש אנן דלא מתרחיש לן ניסא אי משום תנוי' וכו' ואלו ר' יהודה כי הוי שליף חד מסאני הוי אתי מטרא ומבואר במסכת תענית כיון שהראה צער בנפשו די ואנן מצווח קא צווחינן וכו' ימשכי קמאי הוי מסרי נפשייהו אקדושת השם וכו' ע"כ תורף דברי הגמרא ולפ"ז קשי' דא"כ רשב"י דהוי יותר מקמאי מר"י הי' ראוי שיבטל הגזירה יותר בנקל ולמה כרכו כ"כ כרכורים בהאי עובדא דאזל עם ר"א ב"ר יוסי וכן בהאי עובדא דמסכת שבת דגזר הקיסר שמעון שגינה יהרג וע"כ צ"ל דיש חילוק בין גזירה שמימית שאיננו ע"י בעל בחירה ובין מה שהוא ע"י בעלי בחירה כמו שתירץ הזוהר בפ' השליכו אותו הבורה שהי' הכוונה למען הציל אותו מידם וכו' וא"כ בגזירת המלכות אף בקמאי הי' צריך מאוד לאפושי ברחמי עד שיענו ועפ"ז מבואר דהא מרדכי הוי מן קמאי מאנשי כנה"ג וגם מסר נפשו בכל יום על קדושת השם ית' כנודע מעובדא דהמן דלפי שעשה עצמו ע"ז לא קם ולא זע ממנו אף שהי' נגד מצות המלך וא"כ צער בעלמא די לו וכיון שראתה שלא קבל ועדיין לא נענה הבינה שהיא גזירת המלכות שלחה לדעת מה זה כנ"ל ברור ונכון בס"ד.

פסוק ט

ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן וכו' במסכת מגילה דף י"ד בתוספת ד"ה מלמד שגילתה שוקה וכו' עיי"ש דעל קושי' הראשונה לא תירצו כלום דהאיך אותה צדיקת גילתה שוקה לפני דוד ותמי' רבה הוא והנ"ל דהא לכאורה יש לתרץ בפשיטות דכוונתה הי' לש"ש דע"י שתבער בו אהבתה יכנסו דברי' באזניו וימנע משפיכות דמים וא"כ משום פיקוח נפש הוא דעבדה דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש ואפילו לנגד חיי שעה כמבואר ביומא דף פ"ה ע"א במי שנפל עליו מפולת דבמצאוהו חי מפקחין אפילו לחיי שעה וברמב"ם פ"ב מהלכות סנהדרין (לא מצאתיו שם ולדעתי צ"ל פ"ב מהלכות שבת) ובש"ע א"ח ה' שבת סי' שכ"ט סעיף ד' אך נראה ברור דעיקר קושי' התוספת הוא משום דג"ע לא הותר אף במקום פיקוח נפש כדאמרינן במס' פסחים דף כ"ה ע"א בכל מתרפאין חוץ מע"א ג"ע וש"ד וע"ש ע"ב דיהרוג ואל יעבור הוא, מיהו לכאורה ג"ז אין קושי' כ"כ דהא לא הוי הא דגילתה שוקה ג"ע ממש כיון דאין ביאת איסור דבטוחה היתה שלא תשמע לו ותנצחנו בדברי' כמו שהי' באמת אח"כ אך עדיין לא הועלנו דמ"מ הוי אביזרא דג"ע וג"כ פקוח נפש נדחה מפני' כמו שמבואר במס' סנהדרין ס"פ בן סורר ומורה דף ע"ה ע"א שם ימות ואל תעמוד בפניו ערומה ימות ואל תספר עמו אחורי גדר

ומבואר שם בגמ' דלמ"ד א"א היתה ניחא ולמ"ד פנוי' היתה יש שני טעמים או משום פגם משפחה או מפני שלא יהי' בנות ישראל פרוצים בעריות משמע להדי' הא א"א אסור אף אביזרא דג"ע מדינא ואף בפנוי' אסרו משום הנך טעמים וא"כ קושי' התוספת במקומו עומד וכחומה נשגבה וזה ברור בעיני בכוונת התוס' בקושיתם דודאי לא נעלם מרבותינו בעלי תוס' הנ"ל כמ"ש אך כיון דאתינא להכי דעיקר הקושי' הוי משום דהוי אביזרא דג"ע ולא ניתן לדחות מפני פ"נ אומר באימה אחר בקשות מחילה מכבוד רבותינו בעלי תוס' דלק"מ לא מבעי' לדעת הרז"ה בפ' כ"ש ובסנהדרין פ' ב"ס דסובר דאף בג"ע לא אמרינן יהרג ואל יעבור רק במכוין להעבירו ע"ד ודאי דלק"מ וכן לסברת הר"ן בפ' כ"ש דהיכא דרוצה להנות ולהתרפאות מעבירה אסור אף באין מתכוון להעבירו ע"ד אבל באינו רוצה להנות מהעבירה שרי במקום פ"נ באין מתכון להעבירו ע"ד ג"כ לק"מ אלא אף להחולקים על הרז"ה [והר"ן] וסוברים דבג"ע אסור אף באין רוצה להנות ג"כ לק"מ דבין להרמב"ם בספר המצות שלו מצוה שנ"ג והסמ"ג לאוין קכ"ו והרא"ה בספ' החינוך מצוה קפ"ח דעובר בלאו מדאוריית' וכמו דמשמע דעת הש"ך ביו"ד סי' קנ"ז ס"ק יו"ד דאף בלא קירוב בשר דהא הוכיח הש"ך שם מהש"ס דס"פ בן סורר הנ"ל כדעת הרמב"ם הנ"ל דעובר בלאו מדאורייתא ע"כ לא ניתנה לדחות מפני פ"נ כיון דהוי לאו דג"ע עיי"ש ואף אם איתא דאף הרמב"ם ל"ק רק בקירוב בשר וכמו דמשמע מלשונו בפכ"א מהל' א"ב הביאו הש"ך שם בסוף ס"ק הנ"ל עיי"ש א"כ קשה מאי ראי' מייתי הש"ך מס"פ בס"ו הא שם לא הוי קירוב בשר בלל דהא לא התירו התם אף לספר עמה אחורי גדר או לעמוד לפניו ערומה א"ו דדעת הש"ך שם כמ"ש דאף בלא קירוב בשר הוי לאו דאורייתא בפעולות זרות וצ"ל דהא דכתב הרמב"ם שם בה' א"ב ונהנה בקירוב בשר היינו וא"ו המחלקת ור"ל או נהנה בק"ב וכן כתב הבית הלל בא"ע סי' כ' סעיף א' עיי"ש ובין להרמב"ן דס"ל דאין לוקין מה"ת רק בביאה או בהעראה ולדידי' ע"כ צ"ל בהש"ס דפ' ב"ס הנ"ל דאף באביזרא דג"ע דרבנן לא ניתן לדחות מפני פ"נ אצל ערוה דעיקרה דאורייתא כגון בא"א רק בפנוי' דעיקרו דרבנן צריך הש"ס להעמיד סניגורין על מה דהעמידו דבריהם במקום פ"נ והבן, מ"מ לכ"ע דברים הללו אינם אסורין במקום פ"נ רק כשעושה כן משום חיבת ביאה ודרך תאוה וכמו שהוכיח הש"ך שם דאף הרמב"ם מודה דאין איסור רק כעין זה עיי"ש וראי' ברורה לדבריו דהרי אמרו ימות ואל יספר עמה אחורי הגדר ומה איסור ערוה יש בזה אף דאמרו קול באשה ערוה היינו קול ניגונה אבל קול דיבורה שרי עי' בש"ע א"ח סי' ע"ה ס"ג ובמ"א שם ס"ק וא"ו ובש"ע אה"ע סי' כ"א ס"ק א' ועי' שם בספר בית הלל סי' הנ"ל שהאריך בזה וע"כ צ"ל דכיון דעביד משום

תאוה אסור וזה כש"כ ממ"ש שם הב"ה בשם הרשב"א לישב דברי הגמ' במס' קדושין דף ע' ע"א שם נשדר מר שלמא לילתא א"ל הכי אמר שמואל קול באשה ערוה דהדיבור שתשיב על שישאל על שלומה הוא דיבור של חיבה לכך אסור עיי"ש א"כ ק"ו בן בנו של ק"ו כאן בש"ס דס"פ בן סורר ומורה דהסיפור בא כאן לשם חיבה ותאוה למלאות תאותו בזה דאסור א"כ הרי מבואר דעיקר האיסור משום דעביד משום תאוה וזה ברור ואף בדברים האסורין מדרבנן (מן הסתם) אבל היכא דלא עביד משום תאוה (מ"מ) לא נאסר במקום פ"נ כמ"ש הש"ך שם בס"ק הנ"ל לענין משוש דפק באשתו נדה ואף דהש"ך לשיטתו אזיל דסובר דלא נאסר בחולה רק האסור מדאורייתא וא"כ היכא דלא עביד משום תאוה דליכא איסור דאורייתא לכ"ע אף להסוברים דנגיעת ערוה דאורייתא, לכך מתיר שפיר במשוש דפק הנ"ל אבל להרמב"ן דמוכרח אליבי' דאף ג"ע דרבנן אינו נדחית מפני פ"נ א"כ לכאורה י"ל דאף זה אסורה דהא מדרבנן ודאי אסור קריבה דג"ע כה"ג או נגיעת נדה אף דלא עביד משום תאוה מיהו ג"ז אינו דהא הב"י בסי' קצ"ה כתב דמדברי תשובת הרמב"ן בסי' קכ"ז משמע דמתיר למשש הדפק באשתו נדה בחולה מסוכן אך לדעת הרמב"ם דסובר דנגיעה ערוה אסור מה"ת נסתפק הב"י בנדון הנ"ל וע"ז השיג הש"ך בסי' קנ"ז ס"ק הנ"ל ובס"ס קצ"ה בס"ק כ' וכתב דאף להרמב"ם אינו אוסר מה"ת כשאינו עושה משום תאוה עיי"ש א"כ עכ"פ נשמע דעת הרמב"ן דמתיר בחולה מסוכן נגיעת נדה והרי איהו ע"כ דסבירא לי' דאף מידי דרבנן אינו נדחית מפני פ"נ א"ו כמו שכתבתי הוא הברור דכ"ע מודו דהא דנדחה פ"נ מפני אביזרא דג"ע היינו דוקא אם הוא מחמת תאוה, ואף גם אם נימא דלא כדעת הש"ך רק דלהרמב"ם מה"ת אסור אף באינו עושה דרך חיבה וכמ"ש הב"ש בא"ע סי' כ' דכן מבואר להדי' בתשובת הרמב"ן דכן הוא להרמב"ם מ"מ נראה ברור דהא דאינו נדחה מפני פ"נ היינו דוקא אם עביד מחמת תאוה דאז יש בה חומרא דג"ע משא"כ כשאינו עושה דרך חיבה כלל ואין בו שום סרך תאוה רק דאעפ"כ אסרה התורה לא הוי רק כשאר עבירות והבן כי סברה נכונה הוא מאוד לענ"ד, רק דביאה א"א בלא תאוה אבל אביזרא דג"ע ודאי דיש לחלק בין מחמת תאוה או לא כנ"ל ברור, ועי' במנחת יעקב ס"ס קצ"ה שמפקפק ג"כ על הש"ך ועי' בכו"פ שם סי' הנ"ל שמסכים לדברי הש"ך מחמת הראי' שמביא מהא דממשמשין הרופאים דפקי שאר נשים ואין מוחה בידם ודוחה דחיית המנ"י בדברים של טעם ודבריו נכונים וברורים וכ"כ שם בספר סדרי טהרה דדברי הש"ך נכונים עיי"ש, ומיהו לפמ"ש אין מזה ראי' בלא רפואה דאין אסור להרמב"ם מה"ת והבן, ועיין שם בסי' ס"ט מה דמרעיש שם על הש"ך והב"י והרמ"א והרמב"ן דסוברים דמה דאסור רק מדרבנן בג"ע נדחה משום

פ"נ והקשה דימות ואל תספר עמו מאחורי גדר וכשאר ג"כ בתמי' קיימת על הר"ן פ' כ"ש ופ' אין מעמידין ונ"י בס"פ ב"ס דמשמע מדבריהם דכלהו דהוי מדאורייתא משום לאו דלא תקרבו ולמה יאסור מדאורייתא עיי"ש והנה לפמש"ל לעיל לק"מ דודאי דעת הש"ך להרמב"ם וכן דעת הנ"י והר"ן דכל פעולה ואיזה קריבה אפי' דיבור שהוא מחמת חיבה ותאוה נכלל בלאו זה ויש לו פנים בהלכה כמ"ש לעיל מהא דקדושין דף ע' וממילא דג"כ ל"ק על הפוסקים דפסקו דערוה דרבנן נדחה מפני פ"נ מהא דאל תספר עמו אף דשם ג"כ לא הוי רק מדרבנן להרמב"ן ודלא כהרמב"ם והר"ן והנ"י והש"ך דע"כ לא התיר הרמב"ן אלא היכא דבמלאכתו הוא עוסק דאז אין לו דין ג"ע רק כדין שאר עבירות דרבנן ונדחה עכ"פ מפני פ"נ וזה ברור, והש"כ דסובר בפשיטות בסי' קנ"ז שם דבערוה דרבנן תמיד יעבור ואל יהרג ל"ק עליו דהא איהו דסובר כהרמב"ם וכהר"ן וכהנ"י וא"כ לדידי' דאורייתא הוי לכך אמר שם הש"ס שפיר בשלמא בא"א שפיר ומהא דמסיק שם הש"ס דאף בפנוי' אסור וכן פי' הרמב"ם בפ"ה מהל' יסודי התורה הל' ט' ל"ק על הש"כ כמו שהקשה בספר סדרי טהרה דהתם מפרש שם הש"ס משום מגדר מילתא אבל באונס דפ"נ דליכא משום מגדר מילתא י"ל שפיר דמותר וכמ"ש הב"ש באה"ע שם בסי' כ' ס"ק א' וכן הוא להדי' בחדושי הר"ן בסנהדרין ס"פ בן סורר וכ"כ שם בס' סדרי טהרה הנ"ל בעצמו דל"ק על הר"ן מטעם זה עיי"ש וכן הוא בבעל המאור בסנהדרין וע"ש בב"ש סוף ס"ק הנ"ל מ"ש שם דעמידה עמה אחורי הגדר הוא האיסור עיי"ש והנה לדינא מסיק שם בס' ס"ט דיש לסמוך על פוסקים המקילין לשמשה ולשמש הדפק ולענ"ד הוא הברור ואין חולק בדבר דהיכא דאין עושה משום תאוה וחימוד כלל ודאי דלא נאסר במקום פ"נ מכח סברה שכתבתי רק הב"י נסתפק בזה ויפה פסק הרמ"א, רק בנדון אם ערוה דרבנן נדחה מפני פ"נ וכן אם לדעת הרמב"ם הוי מה"ת כשאין עושה דרך תאוה יש בזה עיון רב ועי' במ"ל פ"ה מה' יסודי התורה הלכ' ב'.

ונחזור לענייננו דלפי מה שביארתי מבואר למעיין דמה שאסרו בס"פ ב"ס היינו דלא התירו לו לראותה ערומה או לספר עמה משום דהא קעביד מחמת חימוד ותאוה אבל בנד"ד ל"ק על אביגיל דהא איהי לא עבדה לשום תאוה כלל רק כדי להציל נפשות ולא הי' בלבה שום תאוה כלל וא"כ מותר ומצוה הוי משום פ"נ ואף שגורמת שתבער בו אהבה ועוברת על לפני עור הא לא ארי' דהא כ' הר"ן בפ' כ"ש דעל לפ"ע שרי לעבור במקום פ"נ אף על לפני עור דע"א וג"ע וכן פסק הרמ"א ביו"ד סי' קנ"ז א"כ לק"מ ודוק היטב כי נכון הוא בס"ד.

ובאמת אף לפני עור לא הי' כאן בענינא דדוד דהא מה שראה שוקה הי' אנוס דפתאום נראה לו ועוד הרי נתכונה להצילו מש"ד החמור וא"כ אף אם קיי"ל במס' שבת דף ג' ע"א דאין אומרין לו לאדם חטא כדי שיזכה חברך אבל אומרין לאדם חטא איסור קל כדי שלא תעבור איסור חמור כמבואר שם א"כ אין כאן לפני עור כלל דהא אין כאן מכשול לדוד על ידה דהא באיסור קל דהוא אביזרא דג"ע הצילתו מש"ד עצמו וג"ז נכון בס"ד.

והנה עוד באופן אחר נ"ל להראות צדקות אביגיל דהא כתבו הפוסקים דאשה דקרקע עולם היא אם מיראת מיתת עצמה ומכש"כ מיתת אחרים וממציאה עצמה כדי להציל שמותרת גמורה הוא אף דלבעלה נאסרה כיון דלא אנסה על הבעילה מ"מ היתר גמור הוא עי' בב"ש סי' כ' ובסי' קע"ח ובבית מאיר על הא"ע בסי' כ' עיי"ש וא"ל דאף דמותרת להמציא עצמה מ"מ אסור לה לעשות איסור דאביזרא דג"ע בידי' דז"א דהרי כל הדברים האסורים הוא משום קריבה דג"ע א"כ אם שרי להמציא עצמה דהבעילה בעצמה מותר לה א"כ אין איסור מחמת קריבה והבן כי הוא סברא נכונה מאוד וא"כ הוא מצד עצמה לא עבדה שום איסור ומשום לפני עור ג"כ אין לחוש כמ"ש א"כ מיושב קו' התוס' בטוב טעם ודעת בס"ד.

וכל זה בדרך הפשוט אבל בדרך אמת רמזו בכאן לרזין עילאין כמבואר בעשרה מאמרות להרמ"ע במאמר אם כל חי חלק שני סי' א' כי שבע נביאות היו שכולם מתאימות לשבע מדות הנהגה עליונה אחת אל אחת על הסדר שרה בחסד לאברהם אשת חבר כחבר מרים בגבורה שבילדתה התחיל מרירות השיעבוד כו' עיי"ש דבורה בתפארת שכן אמרה לברק לא תהי' תפארתך ומכלל לאו אתה שומע הן אבל תהי' תפארתה כו' עיי"ש חנה בנצח כו' והיינו רמה קרני שעומק רום דס"י היינו נצח אביגיל בהוד שוק שמאלי כנודע אל הקומה הזאת וכו' לפיכך גילתה שוקה ר"ל שגילתה מקור נבואתה והלך דוד לאורה שלש פרסאות הן הן ג' עתידות שהאירה עיניו בהן עיי"ש מה הן ג' ענינים דהיינו שימות נבל ואויביו יהיו בתוך כף הקלע ובענין בת שבע עיי"ש שהאריך ברזין יקירין והא דאמרינן דאמר לה דוד השמיעי לי היינו משום דאחד מג' עתודות הוא יהי' כנבל אויביך וטעה דוד מעיקרא והבין שכבר מת ותבעה עיי"ש בדבריו כי נעמו ונראה דרוצה הי' לקדשה בביאה ויש בזה מקום לפלפל ואין רצוני להאריך בזה וע"ז השיבתו ולא תהי' זאת לך לפוקה כי עדיין חי הוא ע"כ והנה דברי הרמ"ע הנ"ל הם נפלאים וסוד ה' ליראיו וכן דרך חז"ל באגדותיהם וממילא מיושב קושית התוס' וע"כ אמרו אין למדין הלכה מתוך אגדה וזה טעם הרשב"א שכתב בחידושיו סוף פרק קמא דמגילה דאין משיבין על

אגדה וזה הוא תשובת רשב"י בירושלמי דנזיר פ' שביעי מה כדין מדרשא קאמינא דרוש וקבל שכר עיי"ש והבן.

והנה ע"פ דברי הרמ"ע הנ"ל יש לפרש מה דאמרה ולא תהי' זאת לך לפוקה ודרשו זאת מכלל דאיכא אחריתא ומה ניהו עון דבת שבע וכבר עמד בזה בעל משנה למלך בפ"ד בדרך המלך דרוש י"א דקשה דהנה אתאה לנחומי צעורי' קמצערי' לי' ואחר כל הכבוד שעשתה לדוד והברכות שברכה אותו ברכת שמים מעל הזכירה לו עון דבת שבע לצער את דוד והנה כל מה שטרח לישב שם בדרך המלך דרוש י"א וי"ב אינו עולה יפה רק לפי פשטי' דקרא דהשיבה ולא תהי' זאת לך לפוקה על שרצה להרוג את נבל ולא לפי דמשמע מסוגי' דידן דתשובה זאת הי' על שאמר לה השמיעי לי כמבואר למעיין בדברי הפ"ד הנ"ל ובמח"כ אחז החבל בתרין ראשין שאוחז דרך חז"ל בסוגי' דידן דזאת מרמז מכלל דאיכא אחריתא והניח דרכם דקאי על דאמר השמיעי לי והנ"ל דהא דוד במעשה דב"ש הוי חישב לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה דראוי' היתה ב"ש לדוד אלא דאכל פגין וגם בעת המעשה הי' עדיין אורי' חי והי' מעותד לחזור לביתו והי' הגט בטל ודוד בעצמו ציוהו לחזור לביתו רק לא חלי ולא מרגיש גברא דמרי' סייעי' שנתגלגל הדבר אח"כ דלא חזר אורי' לביתו והוי מורד במלכות ונהרג בדין ונתקיים התנאי והוי גט למפרע ונמצא לא חטא דוד ולא כלום ועי' במס' יומא דף כ"ב ע"ב ודו"ק דאמר שם על דוד כמה לא חלי ולא מרגיש וכו' כנ"ל דחטא בב' ולא עלתה לו לרעה עיי"ש ועי' במס' שבת דף נ"ו ע"א בגמ' דכל היוצא למלחמת ב"ד גט כריתות כותב לאשתו ופי' רש"י דגט על תנאי נותן אם ימות במלחמה יהי' גט מעכשיו אף אם יחזור באמצע המלחמה כגון אורי' כו' ובתוס' שם ד"ה כריתות ובכתובות דף ט' ע"ב ובתוס' שם ד"ה כל היוצא ובב"מ דף כ"ט ע"א ובתוס' ד"ה נוח לו לאדם ובגיטין דף ע"ג ע"ב בתוס' ד"ה אמר רבה והמעיין שם יראה דשיטת רש"י עיקר והיא המחוורת דלשיטת ר"ת דהי' מגרשה לגמרי בלא שום תנאי תמוה מאוד מה דקרי לה במס' גיטין באותן הימים (שבין גט לחזרה או למיתה) ספק א"א הלא ודאי לאו א"א היא ולומר דקרי לה ספק א"א משום דמגרש לה בצנעא כדברי התוס' שם בשבת זה דחוק מאוד וג"כ קשה מה שהקשה בס' הפלאה בכתובות דף ט' על שיטת הר"ת והכריח שיטת רש"י ע"ש ומה דהוקשו הרי אורי' חזר כבר ישבתי זאת דלא חזר לביתו והתנאי הי' שאם לא יחזור לביתו יהי' גט וכמדומה לי שראיתי תירץ זה באיזה ספר ונכון הוא וכולן היו מגרשין משום עיגון ולא משום יבום לחוד כמ"ש התוס' בעצמם והא דמקשין האיך בא עלי' שמא יחזור עי' בפ"י בגיטין דף ע"ד שכ' דאין זו קושי' די"ל דמש"ה אמרינן בשבת דף נ"ו שביקש לעשות ולא עשה

עיי"ש ונמצא לפ"ז הוי כחשב לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה וגם לפי פי' הפ"י שם בשבת דף נ"ו ובגיטין דף ע"ד דבאמת גירש לגמרי בצנעא ודוד הי' סובר דגירש על תנאי והוא כא"א לכל דברי' עיי"ש א"כ ג"כ הוי חישב לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה וכבר הארכתי בזה בס' יין הרקח] עיין לעיל שופטים ד' י"א בפסוק יתן ה' האשה הבאה וכו' מה שהעתקתי שם מהס' השיב משה עיי"ש] והנה אם אזלינן בתר המחשבה הרי חטא חטא גדול ואם אזלינן בתר מעשה לא חטא כלום דבאמת מעשה של היתר הוי ובענין אביגיל לפי מ"ש הרמ"ע הוי להיפך דהוא הי' סבר שכבר מת כבל נמצא אם לא היתה מודיע לו שעדיין חי והיתה שומעת לו הוי חישב לאכול בשר טלה ואכל בשר חזיר נמצא אם אזלינן בתר מעשה הי' חטא גדול בחטא א"א משא"כ אם אזלינן בתר מחשבה והיינו דאמרה לו לא תהי' זאת לך לפוקה זאת מכלל דאיכא אחריתא ומה ניהו מעשה דב"ש ר"ל דאם הייתי שומעות לך היתה גם זאת לך לפוקה דהי' מעשיך סותרין זא"ז וממ"נ אתה חייב כו' והוא דרך נאה אף שהוא קצת דרך דרוש.

ובדרך יותר קרוב אל מרכז האמת נ"ל ע"פ מה שכתבו חכמי המוסר אם אדם עובר עבירה רק במחשבה ואח"כ עובר במעשה בלא מחשבה אז מצא מין את מינו ונעשה מעשה ומחשבה ונידן כמזיד וה"ה בהיפך נמצא לפ"ז אלו הי' אביגיל שומעת לו הי' מעשה בלי מחשבה כמ"ש שבמחשבה לא חטא דהי' חשב דמת נבל ואח"כ כשחטא בב"ש הי' מחשבה פסולה בלא מעשה כנ"ל א"כ הי' מצטרפין ונעשו מזיד ולכך אמרה בנביאות ולא תהי' זאת לך לפוקה זאת מכלל דאיכא אחריתא ואז גם זאת יהי' לך לפוקה כנ"ל שתצטרף ודוק היטב כי נכון הוא בס"ד.

ועי"ל כפשוטו דהא אמרו חז"ל האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה ופי' המפורשים דוקא תרי זימני אבל בחדא זימנא מספיקין בידו דהטעם דאין מספיקין הוא משום דכל תשובה צריך להיות במשקל ר"ל שיהי' שקול הצער של תשובה כנגד ההנאה של העבירה ויצא זה בזה (ונראה דאז הוי החרטה באמת דודאי אין רצונו לעבור על רצון קונו עבור הנאות גופו שיקבל אף בהנאה כזו שקיבל בשעת הנאת עבירה דהא ציער את גופו בצער ששקול כאותו הנאה לכבוד קונו א"כ כבר נשתנה דעתו ורצונו ממה שהי' בשעת שעבר העבירה ומכיר בגנותו ומתחרט על מה שעבר כנ"ל והבן זה דודאי עיקר תשובה הוא החרטה האמיתית ע"כ כתבתי בספרי יין הלקח) לכך כיון דבעינין שיהי' שקול הצער נגד הנאה א"כ אם עובר אדעת שישוב הרי גילה דמסכים על הצער עבור הנאה א"כ הרי חביב לו יותר התענוג ממה שקשה לו הצער וא"כ אין כאן תשובת המשקל ודוקא בשני פעמים דכבר טעם מרירות הצער והיסורין ואעפ"כ

מסכים להעבירה אדעתא שישוב ויקבל הצער א"כ הרי נראה בעליל דהנאה חביב לו יותר משא"כ בפ"א דעדיין לא ידע ולא טעם מהות הצער של התשובה א"כ הוי שפיר תשובת המשקל דמשום דהסכים מעיקרא אדעת שישוב אין ראי' דחביב לו יותר התענוג די"ל דאם הי' יודע מהות הצער הי' מניח התענוג הזה אבל ב' פעמים אין מספיקין וכו' ושייך שפיר לישנא דאין מספיקין דלא יספיק לו התשובה להיות שקול כנגד החטא והבן, ועוד כמה דרכים בדברים עריבים אשר כתבתי בביאור המשנה דהאומר אחטא ואשוב תמצא שם בספרי ספר יין הרקח ואין כאן מקומו חבל על דאבדין אשר הספ' יין הרקח לא נמצא בין הכתבים מהגה"ק מוזלל"ה ועיין בס' ישמח משה] ונחזור לענינינו דודאי לא יעלה על לב להיות צדיק קדוש כאדונינו דוד יסכים ליצרו לעזוב סיכי' ומשכי' ממקום קדושתו ולמרהט להתם באופן שלא ישוב עוד רק דזה מובן דבעת שגברה התאוה אמר ללבו שבשביל זה לא יפרד מקדושתו שישוב אח"כ ולזה יודה כל משכיל דא"א בע"א לצדיק קדוש כמוהו שיכשל בחטא עצום כזה והנה בפעם אחד באמת מועיל תשובה משא"כ בשני פעמים וזה רמזה אביגיל בנעימת דברי' ולא תהי' זאת לך לפוקה זאת מכלל דאיכא אחריתא רמזה לו בנביאות דעתיד לחטא בפעם אחר וא"כ אם חטא באביגיל יהי' זאת לו לפוקה אז דלא יועיל לו אז תשובה כנ"ל.

והנה במ"ש בשם הר"ן דעל לפ"ע דע"א וג"ע יעבור ואל יהרג אני בעניי מצאתי ג"כ ראי' ברורה לזה דעי' בכתובות דף ג' ע"ב בתוס' ד"ה ולדרוש להו ובסנהדרין דף ע"ד ע"ב בתוס' ד"ה והא אסתר פרהסיא הוי דהוקשו למה לא מקשה הא אסתר ג"ע הוי ותי' ר"ת דאין חייבין מיתה על בעילת עכו"ם אף א"א דרחמנא אפקרי' לזרעי' ולכך לא הוי כעריות עכ"ד ולכאורה קשה על ר"ת דסובר דג"ע לא הוי רק היכא שחייבין מיתה ובמקום שאין חיוב מיתה לא הוי רק כשאר עבירות לכך לא מקשה רק והא אסתר בפרהסי' הוי מהא דסנהדרין דף ע"ה ע"א שם בס"פ סורר דאמרו ימות ואל תספר עמו כו' דודאי ליכא חיוב מיתה בזה לכ"ע. ומיהו לק"מ דהא בש"ס הנ"ל דס"פ ב"ס גופא קשה להרמב"ן וסייעתו דסוברים דאין אסור מה"ת אלא או בביאה או בהראה א"כ מאי קאמר בש"ס שם הניחא למ"ד א"א וכו' הלא אף אם א"א היתה אין בסיפור עמה אחורי הגדר רק איסור דרבנן או משום שהוא מחמת איסור תאוה כמ"ש או דמשום איסור יחוד נגעו בה כמו דמשמע מדברי הב"ש אפ"ה העמידו דבריהם אף במקום פ"נ כיון דהוא בעניני' דעריות א"כ מה קשה לו בפנוי':

(א"ה** כפי הנראה לענ"ד חסר כאן ויש איזה ט"ס כי הכתבים אשר תח"י הם רק העתקה מגוף הכת"י של מוזל"ה המחבר ודרכו בקודש היה לכתוב חידושי תורתו על ניירות

קטנים כפי המזדמן לידו וכפי הנראה נאבד איזה נייר והמעתיק לא הרגיש בהחסרון וחסר כאן כפי המובן מהמשך הפלפול אשר העריך עד כה ומסיומו של דבריו אשר הוא בונה וסותר ומתהפך מאופן אל אופן בחידוד וליבון ההלכה ע"כ יגעתי דרשתי וחקרתי ומצאתי לפי קט שכלי להשלים החסרון ולמלאות דברי קדשו ואם כי אמרתי אחכמה והוא רחוקה ממנו עכ"פ אקוה כי מקצת הדברים יכונו לאמתם וזה החלי כי מ"ש בזה"ל אף אם א"א היתה אין בסיפור עמה אחורי הגדר רק איסור דרבנן או משום שהוא מחמת איסור תאוה כמ"ש או משום איסור יחוד נגעו בה כמו דמשמע מדברי הב"ש אפ"ה העמידו דבריהם אף במקום פ"נ כיון דהוא בעניינא דעריות א"כ מה קשה לו בפנוי', מ"מ עת לעשות לה' הפרו תורתיך וכן ביעל וכו'.. ולדעתי אין ביאור לדברים האלו כי התחיל להקשות על הר"ת והרמב"ן ולא סיים התירוץ ומה שייכות לזה מ"מ עת לעשות לה' וכו' ע"כ לדעתי כן צריך לתקן בלשון המועתק לפנינו למען יתורץ קושיתו על הר"ת והרמב"ן אחרי סיומו הקושי' מה איסור יש בסיפור אחורי הגדר רק אסור דרבנן ועכ"ז אמרו יהרוג ומכש"כ בעבירה חמורה וע"ז תירץ בזה"ל א"ו (והוא ר"ת אלא ודאי) משום שהוא מחמת איסור תאוה כמ"ש או משום דמשום איסור יחוד נגעו בה כמו דמשמע מדברי הב"ש מש"ה [ולא אפ"ה] העמידו דבריהם אף במקום פ"נ כיון דהוא בעניינא דעריות (ועיקרו בדאורייתא) א"כ מ"ה [והוא ר"ת משום הכי] קשה לו בפנוי' (דאין עיקרה מדאורייתא וכמו שחילק לעיל לתרץ דברי הרמב"ן והצריכו חז"ל לעשות סניגורין בפנוי' או משום פגם משפחה או משום שלא יהא בנות ישראל פרוצים בעריות ועיין לעיל) ובזה מתורץ שפיר קושייתו על הר"ת ג"כ מהגמ' דס"פ ב"ס הנ"ל דהתם בא מחמת תאוה ורוצה להתרפאות בעבירה משא"כ כאן באסתר דלא בא מחמת תאוה ואין עיקרו דאורייתא לשיטת הר"ת ואינו בכלל ג"ע רק כשאר עבירות ע"כ הקשה לו להמקשן והא פרהסי' הוי וכו' (ועתה יש להוסיף להשלים חסרון הנראה והוא) אך עכ"ז יקשה לר"ת מה הועיל בתירוצו דביאת עכו"ם כבהמה הלא ב"נ מצווה על ג"ע ומצד אחשורוש הוי ג"ע ממש ועברה אסתר על לפני עור ולסברת הר"ת לא ידע המקשה מזה דקרקע עולם ע"ש א"כ הוי לי' להקשות והלא ג"ע הוי היינו מצד אחשורוש ועברה על לפ"ע דג"ע ותיהרוג ואל תעבור אלא ודאי כמו שהוכיח דעל לפ"ע דג"ע וע"א יעבור ואל יהרג וכסברת הר"ן הנ"ל ולא הקשה המקשה רק והא פרהסי' היי דגם בשאר עבירות יהרוג ואל יעבור ועוד ראי' מדלא חלקו התוס' על ר"ת דלסברתו היכי דאינו חייב מיתה לא הוי ג"ע רק כשאר עבירות ושתקו התוס' בזה להר"ת שהי' להם להקשות עליו עכ"פ הוי כאביזרא דג"ע א"ו יודו התוס' לר"ת דהיכי דאינו חייב מיתה רק הוי כשאר עבירות ויעבור ואל יהרוג)

ועוד מה תירצו התוס' דאסתר קרקע עולם ולא עבדה שום מעשה הלא בעת שהלכה אליו מרצונה הוי הליכה כמעשה ממש ועברה על לפני עור דאחשורוש דעל הביאה בעצמה נוכל לומר דאחרי דאנוסה היתה בעת שכבר היתה אצלו קרקע עולם היא ולא עבדה שום מעשה ע"כ אינו מחויבת למסור נפשה כאשר ביארו התוס' גם ביעל כאשר כתבו הפוסקים המובאים לעיל דמותרת להמציא עצמה להציל את נפשה או נפשות אחרים מטעם זה דקרקע עולם אמנם על הליכתה אליו יקשה הלא זה הוי ודאי מעשה ועוברת על לפ"ע באחשורוש שתביאהו לידי תאוה לג"ע א"ו קמה גם נצבה הראי' דבין לשיטת ר"ת ובין לשיטת הריב"ם בתוס' על לפני עור דג"ע יעבור ואל יהרוג כסברת הר"ן אך יש לדחות כ"ז הלא דרשו חז"ל על מה שאמרה אסתר ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת שלא כדת של תורה ולדברי מדוע אינו של תורה הלא על לפ"ע מותרת לעבור להציל את עצמה או אחרים כנ"ל ועל גוף הג"ע הלא קרקע עולם היתה או לשיטת הר"ת אינו בכלל ג"ע אלא ע"כ מוכרחין אנו לומר דלא כהר"ן ואסורה היתה ללכת דעברה על לפ"ע ומ"מ משום עת לעשות לה' הפרו תורתיך וכו' [ע"כ יש להוסיף לדעתי ויבואו הדברים מכאן ולהלן על מכונם כפתור ופרח].)** מ"מ עת לעשות לה' הפרו תורתיך וכן ביעל הי' לטובת ולהצלת כלל ישראל, ועוד ראי' לדבר דאם נימא כסברת הריב"ש בתשובה [הובא בב"י וש"ע א"ח סי' רמ"ח] לעניין השיירא [דמתיר ללכת בשיירא ביום א' ב' וג' קודם השבת אף שיודע שיוכרח ללכת גם בשבת כיון דבהיתר יוצא עיי"ש] א"כ למה נאסרה אסתר למרדכי אחר הליכתה אליו ברצון הלא בעת הליכתה אליו לא הי' שום מעשה איסור שתאסר על בעלה מש"ז ואח"כ כשבאתה אליו ומצאה חן בעיניו שוב היתה אנוסה על עצמות הבעילה כמאז ומקדם א"ו דלא כהריב"ש אלא כיון דתחלת הליכה הי' ברצון וידעה שתבעל ע"י הליכה שוב לא מקרי הבעילה אונס כיון שהביאה את עצמה לידי כך ברצונה ולכך נאסרה על מרדכי וא"כ לפ"ז הליכה גופא באיסור הי' כיון דע"י הליכה מקרי הבעילה ברצון אף דבעילה בעצמה באונס הי' ה"נ לא הוי לעניין בעילה כקרקע עולם כיון דעבדה מעשה בהליכה והביאה א"ע להבעילה ע"י מעשה דהליכה וא"כ הוי כג"ע במעשה ובהליכה ולא ניתן לדחות מפני פ"נ א"ו רק משום עת לעשות הוא דשרי. שוב ראיתי בתשובת מהרי"ט חלק א' סי' כ"א בשם הריב"ש על מה שהסכימו ששום יהודי לא יצחק בשום צחוק ואדם אחד שהי' מכירים אותו שהי' בקי בצחוק הזה ונתראה לפני המלך אחר שהתרו בו שלא יתראה שם כי היו יודעים שהמלך יכריח אותו שצידד הריב"ש לומר שכיון שבשעת שהלך ונתראה אף שהי' מזיד מ"מ לא עבר על החרם עדיין ובשעה שעבר הי' אנוס לא חל עליו החרם כלל עכ"ד והיינו ממש

כעין שכתבניו ודעת לנבון נקל דהריב"ש אזיל לשיטתו בעניין שיירא והנה מהרי"ט שם הקשה ע"ז מהא דאסתר דנאסרה על מרדכי לפי שהליכתה הי' ברצון אף שבסוף ודאי היתה אנוסה כו' והוא ממש כמ"ש לעיל להוכיח מזה דלא כהריב"ש ושמחתי שכוונתי בהקושי' הנ"ל לדעת הגדול כמותו אך ראיתי דדוחה שם להך קושי' שמש"ה נאסרת על מרדכי שצריכה הי' להבעל ברצון כדי שתמצא חן בעיניו עיי"ש ודבריו נכונים עיי"ש שמפלפל עוד בענין הסברה הנ"ל ומראה פנים לכל צד והנה אף אם ראי' שני' מהא דנאסרה אסתר על מרדכי יש לה דחוי' מ"מ כדמות ראי' מהא דדרשו באשר לא כדת כמ"ש ולפ"ז נשאר הדבר בס' אצלי אם מותרת להמציא עצמה כדי שתציל א"ע ממיתה או את אחרים ואין הכרע וכן ענין דריב"ש צריך אצלי תלמוד וספיק' דדינא הוא.

והנה אם נימא דאסורה להמציא עצמה רק באסתר משום עת לעשות לה' הוא דעבדה א"כ ממילא נדחה אופן השני שכתבתי לעיל בישוב קושי' התוס' דכשל עוזר דברי הפוסקים המתירים ונפל עזור אבל התי' הראשון שכתבתי ודאי דהוא בתוקפו דהיכא דבטוחה דלא יהי' שום זנות ודאי שרי אביזרא דג"ע במקום פ"נ כשאינה עושה מחמת תאוה כלל וז"ב וכן הראי' שהבאתי בעניני דלפני עור ממסקנת התוס' נדחה אם נימא דאסורה להמציא עצמה דהא מהליכתה לאחשורוש אין ראי' כלל כיון דמשום עת לעשות והא דמקשה הש"ס והא פרהסי' היא היינו על קודם גזרת המן וע"ז הקשה התוס' שפיר דלמה לא פריך והא ג"ע היא ותי' שפיר דידע מהא דקרקע עולם וא"כ אם מחמת ג"ע דנפשה אינה מחויבת למסור נפשה כיון דלא עבדה מעשה וכש"כ מחמת לפ"ע היכא דלא עבדה שום מעשה דאין למסור נפשה אבל מ"מ מר"ת יש ראי' בלפני עור כמ"ש דהא לר"ת לא ידע המקשה מהך סברא דקרקע עולם היא ולא עבדה מעשה רק דהא לאו ג"ע הוא א"כ קשה שפיר אף קודם גזירת המן מכל מקום לפ"ע דג"ע יש כמ"ש ואמאי לא מסרה נפשה א"ו מוכח כמ"ש, ומיהו ג"ז יש לדחות די"ל דהיכא דאנסה לא שייך לפני עור דהוא מכשיל א"ע והוא לדעתי סברה ברורה אבל אי אמרינן כהפוסקים דמותרת להמציא א"ע ומביאין ראי' מאסתר דאזלה לאחשורוש ראיתי בתוקפו בין לר"ת בין למסקנת התוס' מהליכתה אחר גזירת המן מרצונה בלי שום אונס ובלתי קריאה כלל.

ומיהו י"ל סברא רבה דאף אם אמרינן דגם על לפני עור דג"ע ודע"א יהרג ואל יעבור מ"מ היינו דוקא בלפני עור דישראל אבל לא לפ"ע דב"נ ואף דכבר הוכחתי דאף על לפ"ע דב"נ מוזהרין מ"מ אין לדחות נפש מישראל משום מכשול דב"נ אף בשלשה עבירות החמורות ואף דיש לצדד ולומר דאף על לפ"ע דב"נ יהרג ואל יעבור דלא משום דחסה תורה על ב"נ איתני' בה רק משום לתא דישראל שלא יעבור לאו בעניני דג"ע שהקפידה

תורה שיתן נפשו שלא יבוא לידי מדה זו מיהו אף שיש לצדד לכאן ולכאן מ"מ כיון דאין לנו ראי' להתיר הלפ"ע במקום פ"נ רק בלפ"ע דב"נ וכן הראי' שהביא הר"ן ר"פ כ"ש והנ"י בסנהדרין מהא דאמר שם בסנהדרין דף ע"ד דאלת"ה (דלפני עור מותר במקום פ"נ) א"כ הני קוקי ודימונקי האיך יהבינן להו ע"ש הוא ג"כ בב"נ א"כ לפ"ז אין ראו' בלפ"ע דישראל דשרי במקום פ"נ ועוד מטעם אחר יש לי לחלק דב"נ אף דמוזהר אג"ע וע"ז מ"מ אין מחויב למסור נפשו דהא ב"נ אין מצווה על קידוש השם כמ"ש הרמב"ם בפ"י מהלכות מלכים הלכה ב' לכך כיון דאיהו גופי' לא מחייב למסור נפשו ושרי לעבור אנו נמסור נפשינו שלא להכשילו יציבא בארעא וגיורא בשמי שמי' משא"כ בישראל דחייב למסור נפשו אימא לך דמחויבין למסור נפש שלא להכשילו וסברא ברורה הוא לדעתי בס"ד.

אך מהטעם דיהבו הר"ן והנמ"י למילתי' דלפ"ע הוא לאו כולל לכל התורה ואינו מלאוי דידהו עיי"ש מבואר דאין לחלק וכן משמע מהרמ"א בסי' קנ"ז דסתם ולא חילק בלפ"ע וכן האחרונים לא חילקו כלל ש"מ דאין לחלק.

ועיין בר"ן ר"פ כ"ש דמקשה שם על החולקים על הרז"ה אמאי לא הוי כותי הבא על בת ישראל אביזרא דג"ע כי היכא דהעמידה לפניו ערומה עיי"ש לפמ"ש לעיל לק"מ דהא כתבתי דאף רבא ס"ל לעניין תא דג"ע הטעם דקרקע עולם וכן כתב הר"ן עצמו בחידושיו לסנהדרין לדעת התוס' מיהו הר"ן לא אזיל שם בשיטת התוס' דאל"כ לא הי' צריך הר"ן לומר שם דרבא לא ס"ל הך דרשא דאל תקרא לבת [אלא לבית] רק דסובר לתרץ קושי' התוס' הא דלא מקשה והא אסתר ג"ע הוי הוא ג"כ משום דלא ברור לי' הך דרשא דאל תקרא לבת להקשות מיניה וכמו שתי' הנ"י שם בסנהדרין שם להך קושית התוס' וע"כ תירץ דרבא לא ס"ל הך דרשא וכן תירץ הנ"י ג"כ שם בסנהדרין וא"כ לפ"ז מקשי שפיר הר"ן קושיתו הנ"ל, מיהו אעפ"כ נ"ל כמ"ש לעיל לר"ת ולהרמב"ן דהיכי דאיכא ערוה איכא אביזרא משא"כ היכא דליכא ערוה כלל וק"ל.

והנה עוד אמינא להדחות ראי' שכתבתי אני בעני' דלפני עור וגם מאי דמייתי הפוסקים סייעת' למילתי' דא"א רשאי להמציא נפשה כדי שתציל א"ע ממיתה או אחרים אף דאין אונס על הבעילה ממה דהלכה אסתר לאחשורוש כמ"ש לעיל בשמם דהא דעת ר"ת דלא הוי ג"ע רק היכא דאיכא חיוב מיתה והתוס' במסקנתם ג"כ לא חלקו ע"ז רק דסברו דיש מיתה והר"ן בחידושיו לסנהדרין דתירץ דפטורה מדרש דאשת רעהו משמע ג"כ קצת דס"ל דלא הוי ג"ע רק בחיוב מיתה מיהו מדכתב שם בסמוך ולמאן דס"ל דא"א הנבעלת לכותי הוי דאורייתא כו' עיי"ש דס"ל דלא א"א הוי רק ותהי' לו לבת ממש משמע דכל

דהוי דאורייתא הוי בכלל ג"ע א"כ ע"כ כונתו לעיל דפטורה וליכא איסור' דאורייתא ואזיל לשיטתו בפירושו על האלפסי בפ' כ"ש (דלא גרסינן שם בנערה המאורסה תהרג ואל תעבור כגירסת הרז"ה דאל"כ קשה מאסתר מאי משני רבא על הא דמקשה והא אסתר בפרהסי' הוי הא הנאת עצמו שאני והלא א"א היא ואף אם בת ממש מ"מ משום כותי הבא על בת ישראל אלא כיון שאין הנכרי מכוון להעבירה רק להנאת עצמו לא אמרינן תהרג ודלא כאחרים שמחלקין בין שאר מצות לג"ע ע"ש) ובסוף יומא ומ"ש בחידושי הר"ן לסנהדרין תירצו דלא נתרבו עריות ליהרוג ואל יעבור אלא כעין כריתות ומב"ד זה תי' שם בשם גדולים ולי' לס"ל מיהו הנ"י שם בסנהדרין כתב ג"כ דאיסור לאו לא הוי בכלל ג"ע ולכך ל"ק מלאו דלא תתחתן ע"ש וצ"ל דס"ל ג"כ לחלק בין הך ובין הא דאל תספר מאחורי הגדר כמ"ש לר"ת ולהרמב"ן ועפ"ז יש לפקפק בתשובת הרא"מ הביאו המ"ל בפ"ה מהלכ' יסודי התורה ה' ב' ע"ש (לענין כהן שנשא חליצה דמדמה שם דכיון דאיסור ביאה הוא אף דחליצה דרבנן מ"מ אביזרא דג"ע הוא ובהנ"ל הלא אין בו כלל אביזרא דג"ע אפילו בלאו דאורייתא ומכש"כ בדרבנן ול"ד לאל תספר שהביא שם הרא"מ ראי' מיני') אך דהרא"מ ודאי ס"ל כהר"ן ובאמת כן הוא דעת הרמ"א בסי' קנ"ז וכ"כ הר"ן והנה יצאתי חוץ לענינינו, ונחזור לענינינו דדעת הר"ת וסייעתו דלא הוי ג"ע רק במה דאיכא חיוב מיתה והתוס' במסקנתם לא חלקו עליו בזה וכן הנ"י ודעת כמה גדולים שכתב הר"ן בחידושיו בשמם וז"ל תירצו דלא איתרבי' עריות ליהרוג ואל יעבור אלא כגון נערה המאורסה כגון כריתות ומב"ד ע"ש.

והנה במס' מגילה דף ט"ו ע"א דרשו חז"ל כאשר אבדתי אבדתי כאשר אבדתי מבית אבא כך אבדתי ממך והקשה התוס' וה"ל לגרשה והיתה מותרת לחזור לו ותי' כיון דגט בעי עדים הי' מתייירא שלא יתפרסם ויתוודע למלך עכ"ד וכן כתבו התוס' ג"כ בסנהדרין דף ע"ד והנה הקשה הרשב"א בחידושיו שם במס' מגילה וז"ל אבל יש קושי' לתירוצים ם דיכתוב לה בכתב ידו בלא עדים דכשר מדאורייתא וטוב ה"ל לעשות כן דהא אסתר היכא עבדה הכי דהשתא ברצונה נבעלת דיהרג ואל יעבור ואלו הי' מגרשה בכת"י לא היתה עוברת על איסור עריות החמור ולא היתה נאסרת למרדכי ע"כ קושיתו (והנה מלשון הרשב"א נראה ג"כ דאסתר לא היתה רשאי מה"ד לילך לאחשורוש אף משום הצלת נפשות רק משום עת לעשות כמ"ש ודוק) והנה מ"ש ולא היתה נאסרת למרדכי תמוה לי טובא כיון דהגט פסול מדרבנן ונמצא מדרבנן לא הוי כגרושה, בודאי אם זינתה אז נאסרת על בעלה מדרבנן אך נראה טעם הרשב"א כיון דאם ניסת בגט זה לא תצא כמבואר בש"ס גיטין דף י"ז ע"ב ובדף פ"ו ע"ב דקיי"ל כר"י עי' טור אה"ע סי' ק"ל ובש"ע

שם וא"כ סובר אם זינתה אחר שנתגרשה בגט זה שוב לא נאסרה על בעלה כנ"ל בדעת הרשב"א ואחר נטילת רשות אומר דיש לישב א' די"ל דר' אבא דדרש הא דכאשר אבדתי ס"ל כרב דתצא ועי"ל דאף למאי דקיי"ל לא תצא היינו דלענין דיעבד דלא תצא אחשבה רבנן כמגורשת ודאי אבל לענין לכתחלה שלא תנשא הוי אחשבה כאינו מגורשת לחומר' אף דלקולא לא אחשבה כמגורשת וצריך לקדשה כשרוצה להחזירה כמבואר בש"ע אה"ע סי' ק"כ סעיף ד' מ"מ לחומרא כאינה מגורשת דיינינן לה וגם לקולא בקצת דברים כמו שם בסי' ק"כ סעיף ד' דא"צ לברך שבע ברכות ולא לכתוב לה כתובה אחרת וגם אם ניסת מ"מ צריכה לקבל גט אחר מבעלה הראשון כמבואר שם בסי' ק"כ סעיף א' א"כ אם זינתה י"ל דממ"נ אסור להחזירה דאם דיינינן לה כאינה מגורשת א"כ ודאי נאסרה ואם תרצה להקל ע"כ צריך אתה לומר דהוי כמגורשת א"כ החזרה הוי כנשואין לכתחלה ולמה נקל ועוד נראה כיון דצריך לקדשה הוי כנשואין חדשים ומחמירין וא"ל דהוכחת הרשב"א מדלא נאסרה על בעלה הראשון כשזינתה דאם שכיבתה הי' אוסרתה על בעלה א"כ היתה ראוי' שתאסור גם לבועלה ונטמאה כתיב וא"כ ראוי שתאסר על בעלה שני לק"מ דכשנשאת אז חשבינן לה כמגורשת ולא נאסרה על בעלה הראשון אף אם גרשה זה רק מחמת לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה וגו' אבל לא משום סרך סוטה ואף דיש צד להקל ולומר ההיפך דמאיזה טעם באתה עליהם להחמיר שלא יחזירה ע"כ משום דאינה מגורשת א"כ הוי להוציא מ"מ כיון שיש להטות לכאן ולכאן ראוי למיזל לחומרא ומנ"ל להקשות רק דעיקר קושי' הרשב"א הוא דמ"מ ה"ל לעשות כן כדי להקל מעלי' האיסור כמו דמבואר מלשונו דע"ז תמך עיקר קושייתו ועל זה תסוב אמרי דג"כ ל"ק דהא באמת יש לדקדק על התוס' דל"ל לאקשוי' מכח דתהי' מותרת להחזיר לו למה לא הוקשו כפשוטו שיעשה כן כדי שיקל האיסור דעד עכשיו באונס על הבעילה עצמו אבל עכשיו ברצון וה"ל לעשות כל טצדקי דאפשר כדי להקל האיסור ועוד עד עכשיו שהיתה יושבת בחיקו הי' צריך לגרש ולקדש בכל פעם ולכך לק"מ אבל עכשיו דשוב לא היתה יושבת בחיקו קשה ובאמת מפשט לשון התוס' מבואר דהקושי' הוא רק משום שתהי' מותרת לחזור לו מיהו דעת לנבון נקל דכפשוטו לק"מ דמאן יימר דלא גירשה דלמא באמת גירשה לכך הקשה התוס' מכח שתהי' מותרת לחזור לו דא"ל דבאמת עשה כן א"כ האיך אמרה כאשר אבדתי אבדתי וזה ברור א"כ ממילא דל"ק קושי' הרשב"א לפי מה שביארתי דבכהנ"ל אסורה להחזיר ול"ק רק דיעשה כן כדי להקל האיסור א"כ אמרינן שפיר דאה"נ ובודאי עשה כן דכל טצדקי שהי' יכול לעשות כדי להקל האיסור בודאי עבד והא דלא עביד קודם גזירת המן כדי להקל האיסור היינו משום שלא רצה

להרחיק אותה הצדקת כיון דאיננה מחויבת ע"פ דין ולחזור ולקדשה בכל פעם הלא הקדושין צריכין עדים כנ"ל ברור.

וא"כ לפ"ז לכאורה יש לישב קושי' התוס' דמה הקשו למה לא הקשה והא אסתר ג"ע הוי דהא כבר בירנו דנתן לה גט דכשר מדאורייתא א"כ מדאורייתא פנוי' היתה ולא הוי בכלל ג"ע אף לפי מה דמשיג הריב"ם על הר"ת, מיהו ז"א דמ"מ קושית התוס' שפיר מן קודם הגזירה של המן כיון דלא מסיק המקשה אדעתי' הא דקרקע עולם דאז לא נתן לה גט דאמרו חז"ל דהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי ובודאי דהכי גמירי להו כו' וא"כ לפ"ז כיון שזכינו דעיקר קושי' התוס' הוי מן קודם הגזירה אבל מן לאחר הגזירה ל"ק א"כ נדחה הראי' שכתבתי על לפ"ע דמקודם הגזירה אין ראי' כלל כמ"ש לעיל (דעיקר הראי' דאסתר עשתה משום עת לעשות וקודם הגזירה לא שייך זה) [עיין לעיל עה"פ ותאמר אסתר בשם מרדכי דגם קודם הגזירה הי' משום שמביא גאולה לעולם וצ"ע] וכן נדחה ג"כ ראי' הפוסקים להתיר לא"א להמציא עצמה כדי להציל עצמה או אחרים ממיתה מאסתר דאזלה לגבי' אחשורוש דלפ"ז שכתבתי לא הוי א"א דאורייתא ואינו בכלל ג"ע דיהרוג ואל יעבור.

והדבר הזה שכתבתי דנתן לה גט הכשר מן התורה יש לה רמז בהמגילה בהפסוק הנ"ל בשליחות מרדכי את התך אל אסתר ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן להשמידם נתן לו להראות את אסתר ולהגיד לה ולצות עלי' על עמה לבא לפני המלך וגו' והנה פתשגן אין לו ביאור והראב"ע כתב דר"ל נוסח כתב הדת א"כ קשה דל"ל כ"כ תוארים להאגרת המקולל הזה הי' די לומר ואת כתב אשר נתן בשושן וגו' ובודאי לא דבר רק הוא כי אסתר ברוה"ק נאמרה ע"כ נ"ל דהא סתם דת הוא דת משה ומבואר בכתובות דף ע"ב ע"א במשנה ושם בגמ' ראשה פרוע דאורייתא הוא עיי"ש מבואר דמאי דהוי דאורייתא הוי בכלל דת משה ע"ש לעניין עוברת על דת משא"כ קלתה דמדרבנן לא מקרי רק דת יהודית וכמו שפרש"י שם במשנה שנהגו כו' אע"פ דלא כתיבה עיי"ש והנה במס' מגילה דף י"ב ע"א דרשו והשתי' כדת כדת של תורה אכילה מרובה משתי' ע"ש וכן בדף ט"ו ע"א ובכן אבא אל המלך אשר לא כדת שלא כדת של תורה ונקדים עוד דזה כלל ידוע דכ"פ חסרה וא"ו העיטוף מהפסוקים ואם אמרתי אספרה כמו עצמו מספר וקצרה היריעה מהכיל כמו ועשו את האפוד זהב תכלת וארגמן וגו' שהוא כמו ותכלת כמ"ש והם יקחו את הזהב ואת התכלת וכן קח את אהרן ואת בניו אתו מתוך בני ישראל לכהנו לי אהרן נדב ואביהו כמו אהרן ונדב ואביהו, ועפ"ז יתבאר ואת פתשגן ר"ל נוסח כתב הדת היינו הכתב שהוא ע"פ דת התורה הגט שכשר מן התורה והנה הגט מיקרי

גט פטורין וספר תרוכין ואגרת שביקין וכן כותבין בגט וזה פשתגן ר"ת פטורין תרוכין שביקין גט נשים אשר נתן בשושן כמו ואשר נתן בשושן להשמידם נתן לו כו' להראות דהיינו אגרת המן נתן לו להראות להיות לצוות עלי' ר"ל ואת פתשגן כתב הדת הוא בשביל לצוות עלי' שתבא לפני המלך ולכך צריכה לזה דלא תהוי בכלל ג"ע דאורייתא כנ"ל והוא פי' נכון ונפלא בס"ד. והנה י"ל הטעם דמדרבנן נקרא דת יהודית דהיינו מנהג יהודית כפרש"י אף דהעובר על ד"ח חייב מיתה וחומר בד"ס מד"ת מ"מ זה לאחר שקבלו עלייהו כמבואר במס' שבת דף י"ז ע"ב אתי אינהו וגזור ולא קבלו מינייהו ואתי ר' אמי ור' אסי וגזרו וקבלו מינייהו עיי"ש א"כ תלי' בסברה ומנהג שנהגו עצמם כן ולכך נקרא כן ושפיר פירש"י כנ"ל.

עוד י"ל על קושי' התוס' בכתובות דף ג' ע"ב ובסנהדרין דף ע"ד ע"ב על מה דלא הקשה הש"ס והא אסתר ג"ע הוי נ"ל כפשוטו ע"פ [הזוהר ר"מ תצא ד' רע"ו ע"א] דהוחלפה בשידית וא"כ לא הוי ג"ע רק מכח פרסום והוי הטעם משום חה"ש מקשי הש"ס שפיר.

פסוק יג

אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים כי אם החרש תחרישי בעת הזאת רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו דהוא אינו דבר והיפוכו וכי שונא ישראל היתה שתדאג על הריוח שתעמוד לישראל רק העיקר הול"ל כי גם את תאבד כנ"ל ועוד כי תמלט הול"ל ולהמלט משמע בשביל המלט והנ"ל בזה דהא הוי קשה מאי נבהלו בשמעם מגזירת המן הלא הוא דבר שבודאי אין יכול להתקיים דמה יעשה לשבועת אבות וכבר הבטיחני לא מאסתים ולא געלתים לכלותם וכן ע"י נביאים ואתם בני יעקב לא כליתם כי כאשר השמים וכו' כן יעמוד זרעכם ושמכם וכו' וכהנה רבות וכמעט שהבהלה הלזו ממיעוט אמנה ח"ו ואם כך הוא מרדכי הצדיק איך היו מהם ועקרן שהוא עשה הרעש והמרדה.

אך התירוץ כפשוטו כמאמרו ית' למשה הרף ממני ואשמידם וש"ת מה אעשה לשבועתי ואעשה אותך לגוי גדול ע"כ כן הי' הבהלה של הדור ההוא דודאי מאמינים בני מאמינים היו אך דחשבו שינצל א' מזרע בית ישראל וממנו יהי' נבנה כל זרע בית ישראל וח"ו המה כלם יאבדו וזה פשוט וברור והנה גם זה פשוט וברור דבשעת לקיחת אסתר הי' ידוע ליחידי סגולה למרדכי והנלוים אליו אם על ידי חכמה ואם ע"י רוה"ק כי לא דבר רק הוא שיארע כן לצדיקת הלזו שתלקח לשכיבת ערל רק אלקים חשבה לפליטה גדולה וכן לאסתר נמי ידוע זאת דכן נראה מסיפור המעשה אין אסתר מגדת את עמה כי' ועוד דאלמלא כך אחר כל הישובים ואמתלאות שנאמר בגמ' אסתר קרקע עולם היא

מ"מ אף שאינה מחויבת למסור עצמה מ"מ לאו משנת חסידים הוא א"ו כדאמרן וזה ברור רק שלא ידעו בבירור איזה הדבר אשר יצמח מזה ואחר ששמעו גזירת המן אז היו להם להבין אך י"ל בתרין אנפין או שע"י יהי' הצלה כי אחות יש להם בבית המלך או כדי שתנצל היא בבית המלך ותבנה ממנה בית ישראל כי טובלת ויושבת בחיקו של מרדכי הי' והנה כאשר השיבה שלא תוכל לבא אל המלך וא"כ נמנעת להשתדל בהצלה ואם כן סבורה היא שלקיחתה לבית המלך הי' על אופן האחר לזה אמר לה אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך אל תדמי שבשביל להמלט הוא, רק בשביל הצלה, כ"א החרש תחרישי ולא תציל, תחשוב שתשמר כדי שלא תכלה זרע ישראל ח"ו כמו שנשבע לאבות, לזה אמר רוח והצלה יעמוד ליהודים וכו' והבן.

פרק ה

פסוק א

ויהי ביום השלישי וכו' ותעמוד בחצר בית המלך ובמדרש למנצח על אילת השחר אלי אלי למה עזבתני [השחר אלי אלי למה עזבתני] אלי בים ביבשה וכבר כתבתי בזה כמה פנים וכעת לחדש באתי דהנה כבר נודע מגילוי השגחה בים שלא יעבור לכסות הארץ עפ"י טבעו וכמ"ש בפסוק האזינו כל יושבי חלד ובפ' מקץ [בישמח משה ד"ה ופרעה חלם ותו"ד שם ע"פ העקרים מ"ד פ"ח בענין תמידות השגחה בקווית המים למקום אחד והראות היבשה כי לפי טבע היסודות הי' ראוי שתהי' הארץ מכוסה כלו במים וז"ש דוד המלך ע"ה חסד ה' מלאה הארץ ר"ל שמנהג עולמו בחסדו ורצונו והראי' כונס כנד מי הים עיי"ש וזש"ה לה' הארץ ומלואה ר"ל השגחתו ית' בארץ ומלואה ומהראי' כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה ר"ל למעלה מן הימים ונהרות, וזה היפך הטבע ע"כ] והנה עפי"ז יובן מאמר טיטוס הרשע ימ"ש אלהיהם של אלו אין כחו אלא במים דידוע דקרי לי' אלהא דאלהא והיינו כי גדול שמי בגוים אמר ה' דיודעים הם כי הוא ית"ש מושל על כל אך חושבים כי מסר העולם להנהגת הטבע וכראות הרשע שלוח השגחה חושב כי בים נשאר ענין השגחי שא"א מבלעדו דעפ"י הטבע יחזור לכסות היבשה ולכך אמר אין כחו אלא במים אבל באמת שקר נסכו כי ההשגחה אשר בים הוא שלא יכסה היבשה א"כ הרי הענין השגחי הנ"ל עיקרו ביבשה והבן וידוע דאז בזמן אסתר היתה השגחה מסותרת מאוד כמו שאמרו אסתר מן התורה מנין שנאמר ואנכי הסתר אסתיר רמז שיהי' אז הסתרת פנים והבן ועפ"ז תבין כי אמרה אלי הוא אלי ביבשה והבן דהיינו כמ"ש וא"כ השגחה מושל בכל מקום וא"כ למה עזבתני והבן.

באופן אחר נראה לומר על המדרש הנ"ל אלי בים אלי ביבשה עפ"י שכתבתי שלזרע רחל מגזם הא שהשינוי לא יתמיד [להבין דבריו הקדושים עיין ישמח משה פרשת חיי ד"ה ותאמר שרה צחוק וכו' דידוע אמרם ז"ל מאי דעתך דקאי צדק במערב אהדרנא לי' למזרח וכו' והנה הי' מהראוי לשוב צדק במקומו כדרך כל היוצאים משינוי הטבע ששבים למקומם אך ע"ז הי' הכריתת ברית על יצחק שלא יכלה זרעו כיון שאני ה' לא שניתי שהוא נצחי ובלתי משתנה וממילא אין אצלו ברית רק על קיום הנצחי אם כן אתם בני יעקב לא כליתם ע"כ שאין לזרע יעקב שום קיום ומעמד ומצב ע"פ הטבע וכמבואר בס' עשרה מאמרות מח"ד חלק ב' פ"ל על אמרם אין מזל לישראל ודבריו הקדושים שאלמלא זכות זרעו אחריו שלא יפסיק לעולם כבר שב המזל צדק לתנאו לשווהו לאברהם מחשוכי בנים והוא המגזם עלינו לכלותינו ח"ו אלא שקדם רב חסד לזכור לבנים זכות כל האבות כחוט המשולש לא במהרה ינתק גם בניהם אחריהם עדי עד יוסיפו זכות לבאים אחריהם כי לא בציר עלמא מתלתין צדיקא כאברהם ע"ש בארוכה ומראש צורים אראנו כי אמותינו היו העקרות ונולדו הבנים שלא כטבע והוא שעמדה לנו ולאבותינו עדי עד ועיין לעיל ב' ז' עה"פ ויהי אומן את הדסה] ונראה שמזה הצד נמשלו האומות למים כמו שדרשו מים אלו האומות שנמשלו למים שנאמר הוי עמים רבים כהמות ימים יהמיון לפי שהים קיומו בלא שינוי הטבע כך הם קיימין בלא שינוי הטבע אבל ישראל נמשלו ליבשה שאין קיומו רק ע"י שינוי והבן, וזה אמרה אלי בים שלא יכסה ואלי ביבשה שלא יכוסה א"כ הרי שינוי מתמיד ולמה עזבתני והבן.

ופשוטו של מקרא הוי המון עמים רבים כי כמו שהים בכל יום [רצונו לשטוף העולם כמאמרם ז"ל ב"ב דף ע"ג א' דרמי גלא קלא לחברתה שבקת מידי בעלמא דלא שטפתי' דניתי אנא ונאבדי' א"ל פוק חזי גבורתא דמריך מלא חוטא חלא ולא עברי שנאמר האותי לא תיראו וכו' אשר שמתי חול גבול לים חוק עולם ולא יעברנהו] ונשוא גליו לשוב לטבעו [לסבב יסוד הארץ ולכסותו] כך האומות רצים לשוב לטבען שאיך ע' זאבים לא יטרפו השה והן הן גבורותיו כמאמר רז"ל ואין שינוי טבע גדול מזה עפ"ז יבואר ג"כ המדרש הנ"ל כי בזמן אסתר כמעט ששב להטבע לזה אמרה אלי וכו' שאינו שב לטבעו ולמה עזבתני והבן.

עו"י המדרש שאמרה אלי אלי למה עזבתני ונדרש אלי בים אלי בסיני והנ"ל ע"פ דאיתא ויחיד אימת אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליהכ"פ והנה קשה על זה ממה דמצינו כמה צדיקים שנענים בכל פעם כמו חוני המעגל ואבא חלקי' ורחב"ד שלא הועיל לנגדו אף תפלת כה"ג ביוכ"פ ור"י דשלף מסאני ודומיהם ומיהו לק"מ דהא אמרינן שם בגמרא

טעם על זמן עשרה ימים הנ"ל דרשו ה' בהמצאו אימת מצוי וכו' עיי"ש וא"כ לפ"ז יחידי סגולה ובני עלי' שהשכינה עמהם נענים בכל עת והבן והנה איתא בגמ' ומי איכא בכי' קמי' קב"ה והא כתיב הוד והדר לפניו ומשני ל"ק כאן בבתי גוואי וכו' והנה אסתר התפללה בבכי' רבה כמבואר בתרגום שני, וכפי הענין ותפלת יחיד לא יתכן רק לפני השכינה והנה הוד והדר לפניו ולא יתכן להתפלל בבכי' רק מי שהוא בבתי גוואי רק מי יוכל שיח כך אך אנחנו עם ה' וכלנו מוכנים לבחינה זו עפ"י מה שכתבתי בדרוש לשמחת תורה בפ' וקוי ה' יחליפו כח [יש"מ בשלח ד"ה ויסע מלאך על המדרש ואני אשיר עוזך זה שירת הים וארנן לבוקר חסדך זה בוקרו של מתן תורה] וגו' ובדרוש לשבועות בפסוק אתם ראיתם את אשר עשיתי במצרים [יש"מ יתרו בדרך הרביעי עה"פ הנ"ל] עיי"ש והענין הוא כי בים שהגיעו למדריגה שאמרו זה אלי עדיין היו בבחינת בתי בראי בבחינת טיסה ועיפה [אשר שם ישוררו ועוז וחדוה במקומו] ואח"כ במ"ת ייחד אלהותו עליהם יותר והגיעו למדרגה בתי גוואי [בחי' שרפים עומדים ממעל לו ע"כ ושם המשל ופחד עמו ועיין לעיל] והנה ממה אנו יודעים כי במ"ת הגיעו למדרגת עמידה שהוא בתי גוואי ולזה נאמר למשה ואתה פה עמוד עמדי והבן שהוא נשאר בתמידות בזו המדרגה והבן והנה אף שכבר הגיעו בים למדרגה גדולה א"כ ודאי תוס' מדרגה הי' להם (במ"ת ועפ"ז יובן) מאמר אסתר והבן.

וי"ל קצת באופן אחר ממ"ש ע"פ הדרוש בצר לך וכו' [לא מצאתי הדרוש בצר לך וכפי הנראה כונתו ע"פ מה שפי' בתפלה למשה תהלים פ"ג אלקים אל דמי לך ומובא ג"כ בישמח משה פ' שמות עה"פ ויאנחו בני ישראל ויזעקו וכו' ותו"ד כי בעת רצון טוב לפרש התפלה בפה שתקובל התפלה ע"י מכניסי התפלה אמנם בעת צרה אז יש מקטריגים הרבה כי אגב בזיוני וכו' אז קרוב ה' לנשברי לב ויותר טוב התפלה במחשבה והמקטריגים אינם יודעים מחשבה שבלב וזשה"כ היערוך שועך לא בצר היערוך דייקא לא בצר ואין קטרוג אבל בעת צרה ע"ז נאמר אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי וזה בצר לך וכו' והוי עת צרה ושבת עד ה' אלקיך דייקא לו לבדו במחשבות לבבך אח"ז מצאתי בתפלה למשה תהלים ל"ז פ' ל"ט בהג"ה ממוזלל"ה בעהמ"ח ייטב לב תוכן הדברים כנ"ל עיי"ש] כי אם אינו מקדים תפלה לצרה צריך להיות לפני השי"ת בעצמו וא"כ הלא אסתר התפללה בעת צרה [ע"כ הזכירה ים וסיני כי אז היתה השראת השכינה והתפללה שתתקבל תפלתה בלי ממוצע ובקשה שתשרה עלי' השכינה כמו אז וק"ל] והבן זה.

פסוק יא

ויספר להם המן את כבוד עשרו ורוב בניו וגו' ויאמר המן אף לא הביאה והוא אמירה בפ"ע שהכתיב ויאמר בפ"ע ולא בכללא דהסיפור לומר שגם לא הביאה אסתר כו' כי אם אותי ושגם למחר הוא קרוא לך והאיך תולה בזה המאמר וכל זה איננו שוה לי אבל הענין ידוע כי הקיוה אל השמחה המוחלטת בלי ספק הוא ג"כ שמחה אבל תוחלת ממושכה מחלת לב ותוחלת הוא על ספק והנה אם לרשע הזה הי' מוחלט מה שהרצים יצאו דחופים הי' לו לשמוח בראות את מרדכי כי בחשבו כי בודאי יהי' מרה אחריתו אך ידוע כי הס"מ נתלבש בהמן ועי' בע"מ פ' י"ד ממאמר חקור דין חלק א' מ"ש על הפסוק אף לא הביאה אסתר כי העיד הקטיגור על עצמו [שלא הביאה אסתר אל המלך כ"א אותי (ר"ל רק הויתי) א"כ בטולו הוא תיקון עולם כדכתיב וגם למחר אני קרוא לה עם המלך מחר דוקא ולא יותר כי ביום ההוא יודע לה' בלע המות לנצח עכלה"ק וזהו והרבה להשיב אפו ורק רגע באפו עיי"ש] וא"כ לכך כתיב ויאמר בפני עצמו שהוא אמירה חדשה ועניין בפ"ע והבן. ולכך כל זה איננו שוה לי כי היא תוחלת ממושכה ואינו בטוח שהאף עלול להשיב לכך אמרו לו שיתלה את מרדכי תיכף ולא ימתין והבן.

פרק ז

פסוק ג

תנתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי ע"פ מה ששמעתי בדברי אחשורוש מה שאלתך ומה בקשתך שהן דברי חריצות מהמלך שמסתמא יש לה איזה שאלה ולא בקשה ואמר שתגיד שתיהן ע"כ וכן עשתה כדבריו שבאמת היתה רוצה לשאול על נפשה שסבורה היתה שאם תשאל על עמה לא יכנסו דברי' באזני המלך כי הוא שונא להם כמשל של בעל התל ובעל החריץ רק תשאל על נפשה הואיל והגזירה כללית גם לה נוגע ויחרד המלך לרוב אהבתה וממילא יתבטל הגזירה דלא שייך נשיאות פנים אם הגזירה קיימת כמו שהי' בושתי שלא הצילה מדין רוב אהבתה וא"כ ממילא דינצלו כל העם אבל המבוקש בלבה הוא על עם הקודש דלא חששה כלל על עצמה לנגד אהבת עם ה' וכן אמרה לו תנתן לי נפשי הוא בשאלתי ועמי הוא בבקשתי ובזה הראתה גודל הצער שיש לה על אבוד עמה והבן כי באמת נמכרנו אני ועמי ואין להציל אותי רק בהבטל הגזירה מכל וכל והבן כי תקנה כל החששות במה שאפשר לתקן כי חששה שאם לא תשאל רק על עצמה ותאמר שאין לה מבוקש אחר כי פן יאמר המלך שיצילה באיזה תחבולה לכך גילתה לו האמת שידע כמה צער יגיע וכי טוב מותה מחיים ועדיין חששה שלא יהי' זה בגדר כל המוסף גורע שלא יכנס זה לאזני המלך בחשבו שאחר זמן מועט תשכח

הצער מרוב תענוגי בית המלך לזה אמרה לו כי נמכרנו אני ועמי כי באמת גם עלי יעבור הכוס והבן.

פסוק ה

ויאמר המלך וכו' מי הוא זה וכו' אשר מלאו לבו לעשות כן וכו' והמלך קם בחמתו ממשתה היין וכו' הנה קשה כי נכתב ברצון אחשורוש ואח"כ כעס על המן והנ"ל כפשוטו כי לא הי' כוונת אחשורוש להכרית אומה שלימה כי מלכותא קטיעא קרו לי' רק כיון לאבד כמה וכמה אלפים דהיינו להרוג יום אחד כמו שנעשה אח"כ בעמלקים ולכך לא אמר לאחשורוש רק לאבדם דהיינו לאבד יהודים ח"ו אבל לא הכל אבל בדבריו ומחשבתו נאמר את כל היהודים והי' משמע ביאור הכתב כי רק היום המוגבל הוא להכין עצמם על יום ההוא שיתחילו אז אבל לגמור אח"כ עד כלותם ולא כתב זאת בפירוש לפי שנתייירא והיינו דכתיב ונשלוח ספרים וכו' את כל היהודים ביום אחד והוא סותר א"ע דאולי לא יכלו ביום אחד לכך אמר פתשגן הכתב ר"ל ביאור הכתב להנתן דת וכו' להיות עתידים ליום הזה דהיינו דיום זה הוא רק שאז יהיו עתידים אבל לגמור גם אח"כ והיינו מ"ש סופרי המלך כפי אשר ציוה המן והדרך הוא שיש ממונים קטנים שעושים ביאור ועשה עצמו כאלו לא ידע כדי שאם יוודע למלך יאמר שהם טעו בפירוש ועפ"ז יתבארו הפסוקים ויגד לו מרדכי את אשר קרהו כו' אשר אמר המן לשקול כו' לאבדם ואת פתשגן כתב הדת אשר ניתן בשושן כו' להראות לאסתר כו' לבא אל המלך כו' קישור הפסוקים והדיקדוקים רבו כמו רבו ועפ"ז מבואר כיון שמרדכי ידע שצריך להיות מכוסה בטבע צריך להראות לה אופן ביאתה למלך במה תוכל לבטל הגזרה כי ידעו כי כתב אשר נכתב ונחתם בשם המלך אין להשיב ע"כ א"ל את פרשת הכסף אשר אמר המן למלך ביהודים לאבדם ואת פתשגן כתב הדת נתן לו ר"ל שתראה איך שהביאור הנ"ל סותר למה שאמר המן למלך ועפ"ז יש מבוא שיבטל המלך הגזירה שנעשה ברמי' והיינו לצוות עלי' לבא אל המלך והבן אבל באגרת השנית מבואר אשר נתן המלך וכו' ביום אחד וכו' משמע שנתן להם רק יום אחד והא דאמר את כל חיל היינו מי שבא לידם (אף שר) או שופט ולכך אמר פתשגן הכתב ר"ל ביאור הכתוב וכו' ליום הזה וכו' להנקם מאויביהם דייקא ר"ל רק ביום הזה ינקמו מאויביהם וע"כ נאמר במרדכי ואת פתשגן כתב הדת ר"ל ביאור הכתב אשר נתן להשמידם דייקא נתן להראות לאסתר דהיינו שהוא כתב ביאור הכתב והבן כי נכון ואמת הוא בס"ד.

וע"כ לא נעשה בע"ז הוא המן דין הזמה כראוי כי ראוי לעשות כאשר זמם כמו שנאמר ישוב מחשבתו וכו' ועוד כי הוא עד שקר העד במלשינות מלמטה ושרו למעלה כי הם לא עשו אלא לפנים ומתוך אונס ע"כ עוד חזון למועד והבן.

וז"ש הפסוק וקבל היהודים את אשר החלו לעשות ר"ל שיהי' רק התחלה אבל עוד יגמורו ולכך קבלו עליהם כי אם הי' נגמר מה שעבר אין ומפרש הטעם כי המן בן המדתא וכו' צורר כל היהודים דייקא וכו' חשב לאבדם וקאי על כל היהודים דסמיך לי' ונקדים לבאר אף דדין הזמה נאמר רק בישראל ועוד הא אמרינן ברישׁ מס' אבות גבי בן גרושה ובן חלוצה לו ולא לזרעו ועיין מ"ש שם מ"מ הא איתא בנזיר דף ס"ג ע"א דלהחמיר מחמרינן על העכו"ם עיי"ש ברש"י ד"ה לאתוי' מופלא וכו' וה"נ דרשינן לאחיו הוא לו דוקא משא"כ בעכו"ם כל מה שיזם והבן וכמו דדרשינן מרעהו ועי' ביבמות דף פ"ז ע"א דמיעוטא דקרא לא קאי רק על המפורש והבן זה.

וז"ש הכתוב ובבואה ר"ל אסתר והדוגמא שהיא השכינה כ"י לפני המלך מלכו של כל העולמות ית"ש אמר עם הספר ר"ל כאשר מבואר בתוה"ק דין הזמה והיינו ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים דייקא על ראשו וא"כ עדיין לא נגמר וש"ת לו דוקא לזה אמר דזה ודאי אינו דהא ותלו אותו ואת בניו על העץ א"ו כמ"ש וא"כ לא נגמר דין הזמה ולכך הוא רק החלו כמ"ש.

ויש עוד מכוון בפסוק זה חשב על היהודים לאבדם והפיל פור וכו' להומם ולאבדם כו' כי אותו רשע מה ראה לשטות זה להשהות כ"כ אך מחשבתו הי' לאבדם גם מעוה"ב וחישב כי אריכות הזמן אין מן הסבל וכל אדם אינו עומד במדרגה הגדולה תמיד וע"כ ישתמדו ח"ו שסבורין שינצלו והיינו להומם לשון מהומה בלבול הדעת ופחד כ"כ זמן זמנים טובא ועי"כ יאבדם והבן ועפ"ז י"ל כי המצוה כאמר בתוה"ק תמחה את זכר עמלק מתחת השמים דייקא אבל עכשיו שחישב לאבדם גם משמים ממעל א"כ גם דין הזמה כן הוא והיינו ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על ראשו דייקא דהיינו הראש והשר שלו בשמים ממעל והבן א"י דהמן הוא שורש עשו וידוע דראשו מונח בעטפי' דיצחק כידוע והאר"י ז"ל דראשו בקדושה וע"כ נאמר כי ציד בפיו והבן כי הוא נפלא בס"ד.

ועפ"ז יתורץ קושית התוס' [במגילה דף ז'] על רבא בהא דאמר לבר מדשמואל דלית לי' פירכא [דלשמואל מי ליכא פירכא דהא רבא הוא דאמר בשבת דף פ"ח שקבלו שנית בימי אחשורוש אלמא דאיצטריך קרא לדרשא אחרינא עכ"ד.] כי יש ליתן טעם על דהדר קבלוה ולישב ג"כ קושית התוס' האיך היו אנוסים הא אמרו נעשה ונשמע ע"פ מ"ש בהמדרש בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע נעקר יצה"ר מלבן [בישמח משה פ' יתרו

בד"ה עוד יש לישב מדוע כפה עליהם הר כגיגית כי לפי שבעת התפשטות הגשמיות וחושק ומתאוה לעבודתו ית"ש אין פלא הלא יש אלפי אלפים משרתי עליון אך העיקר כי קרוץ מחומר ומתגבר ולוחם עמו בחזקה לעשות רצון קונו ע"ז ניתנה התורה וזה החשיבות לפני השי"ת ולזה לא הספיק השי"ת בהרצון של נעשה ונשמע כי אז הי' מתלהבים כמה"ש והרושם הראשון קיים לדורות, ונמצא כשיהי' החומר מתגבר לא יעבדו כלל לכך רצה שיעבדו בכפי' וזה כוונת המדרש בשעה שאמרו ישראל נו"נ נעקר יצה"ר מלבן ועי"ז הוצרך לכפות הר כדי שיעבדו בכפי' ובמלחמת היצר עכ"ד בשינוי לשונו עיי"ש] והנה לפ"ז ודאי בעת שאין יצה"ר שולט רצוננו לעשות רצונו ית' ועל אופן זה רצו לקבל ברצון אבל לא ללחום תמיד יומם ולילה לא יחשה עם המלך זקן וכסיל וע"ז הכריחם והבן והנה ידוע כי הוא שטן הוא יצה"ר והנה כאשר הוסכם למעלה להעביריהו ומסתמא הוחלש אז עכ"פ ונראה שאז ביטלו יצרא דע"ז דידוע דמרדכי הי' מאנשי כנה"ג והם בטלו אותו כדאיתא במסכ' יומא והוא המקור כדאמר מנשה המלך בחלמא אלו הוית התם כדאיתא בסנהדרין וגם יצרא דעבירה קליש מאז כדאיתא שם במסכ' יומא ולכך הדר קבלו' מרצון והיינו קיימו מה שקבלו כבר וקיימו למעלה מה שקבלו למטה במה שהוחלש כחו יכלו לקיים קבלתן דבאמת מדרשת הפסוק לא נשמע רק קיימו למעלה מה שקבלו למטה דשייך לומר קיימו וקבלו דהיינו קיימו למעלה וקבלו למטה והבן זה אבל קיימו מה שקבלו כבר אינו ביאור לשון הפסוק הנ"ל רק דהוא ממילא והבן כי נכון הוא בס"ד ומוכח דברוה"ק נאמר דאל"כ מנא ידעו דבר זה וא"כ מיושב קושית התוס' על הא דרבא והיינו ע"כ קראו לימים האלה פורים ע"ש הפור על כל דברי האגרת הזאת ר"ל שזה חשוב יותר מכל דברי האגרת הזאת שכמה ניסים היו ולא נקרא ע"ש אחד מהן והיינו ומה ראו על ככה רק הוא ע"כ שנתבאר למעלה כי הפור הי' להומם כנ"ל ומזה נצמח שורש הישועה בדין הזמה כנ"ל והיינו ומה הגיע אליהם מזה קיימו וקבלו כמו שדרשו רז"ל והבן כי נכון הוא בס"ד.

ועפ"ז יתבאר מה שאמרה אסתר אלי אלי למה עזבתני ודרשו רז"ל אלי בים אלי בסיני והיינו שבים הי' השגחת הבורא עליהם על קיומן בעוה"ז שלא להטביען ובסיני על חיי עוה"ב ולשני דברים אלו הוצרכה לבטל מחשבת המן והבן והנה נחזי אנן כי אסתר לא היתה רוצה לבא אל המלך רק מרדכי ציוה עלי' שתבא והנה מובן כי היא חשבה שהישועה לא יהי' בדרך הטבע רק באתגלי' יהי' נידון בהזמה ורוח הטומאה יעביר מן הארץ ונגלה כבוד ה' אבל מרדכי ידע כי עדיין לא בא העת ויום נקם בלבי ודרשו רז"ל ללבי גליתי ומבואר בזוה"ק להני דבלבא תליין ועפ"ז מבואר המדרש שומר מצוה לא

ידע דבר רע זו אסתר שהיתה שומרת מצות הבורא וצווחה איך אבא אל המלך אשר לא כדת של תורה עד עכשיו באונס וכו' כמו דאיתא במס' מגילה לא ידע דבר רע שלא דאגה לדבר רע הוא גזירת המן היינו שהיתה מתפללת וסבורה שתהי' הגאולה השלימה והוא חבלי משיח שהוא במסירת והיינו שהיתה עוסקת בביעור חמץ כנודע דהוא השאור שבעיסה וע"ז מרמז ענין ביעור חמץ אבל חכם לב דייקא דהיינו דבלבא תלי' שהי' יודע את משפט שעתיד להשפט כמו שאמרו רז"ל במס' מכות דף י"ב ע"א שיטעה לבצר בין לבצרה ולכך ידע כי לא עתה העת רק צ"ל ע"י הטבע שנאמר ומרדכי ידע את כל אשר נעשה אף למעלה והבן.

ועפ"ז יש לבאר אמרם חייב לבסומי וכו' כי הס"א מקור היגון, והקדושה מקור השמחה ואני בה' אעלוזה כתיב והנה יש לדבק מתוך שמחה בהבורא ב"ה וב"ש ולכרות ברית חדשה עד שרוח הטומאה יעביר ממנו דכל אדם הוא עולם בפ"ע והיינו עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי בבחינתו דהיינו שכבר אין רע בעולמו ורק טוב נמצא ואין בחירה נמצאת כלל לבחור ברע והבן וכל מ"ש הוא נכון מאוד בס"ד.

פרק ח

פסוק טז

ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר ודרשו חז"ל במס' מגילה וששון זה מילה נ"ל כי מילה הוא מצוה כשאר מצות ומה הששון בו יותר אך הלא ידוע הפלוגתא בשבת דף נ"ה אם יש מיתה בלא חטא או לא ונ"ל דאלו ואלו דא"ח דקודם שנתנה התורה הי' מיתה בלא חטא מעטיו של נחש אבל משנתנה התורה ופסקה זוהמתן וניתן ע"ד חירות ממ"ה אין מיתה בלא חטא רק בשעת העגל חזרו ויש מיתה בלא חטא עד זמן מרדכי ואסתר שהי' קבלת התורה מחדש קבלה ברצון והוי כמו בשעת קבלת התורה חירות מנה"מ ומאז אין מיתה בלא חטא והנה לכאורה אף אם פסקה זוהמתן מ"מ קומץ עפר גזולה בידו וצריך לקיים כי עפר אתה ואל עפר תשוב כדאיתא במ"ר על פ' כי עפר כי אתה כו' אך הלא איתא בספר צנצנת מנחם בסי' ג"ל דכל דורותיו של אדה"ר אין בהם רק מעט מזער מאותה טיפה ש"ז שנבראו הימנו ע"כ ציוה הקב"ה את ישראל שימולו א"ע וישליכו את ערלתם לכסות באדמה ובזה יוצאים ידי חובתם שהחזירו מעט עפר גזולה שבידם עכ"ד עיי"ש והנה לפ"ז קודם שפסקה הזוהמא והמיתה הי' בהכרח א"כ המילה לא הי' מועיל כלל ואין בהם ששון יותר מכל מצות אבל כשפסקה הזוהמא א"כ המילה מועיל שיבולע המות ויצאו ידי חובתם בהחזירם מעט עפר גזולה שבידם בהשלכת ערלה לעפר ואין מיתה בלא חטא או בחטא עצמו או בחטא הדור והוי ששון והיינו ליהודים היתה אורה

אורה זו תורה דהיינו שקבלוה מחדש ברצון ופסקה ג"כ זוהמתן כמו בשעת מ"ת וכהנ"ל ע"כ וששון זה מילה והועיל שפיר כנ"ל.

ע"י ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ודרשו רז"ל במס' מגילה אורה זו תורה שנאמר ותורה אור וששון זו מילה שנאמר שש אנכי על אמרותיך ע"כ וכבר פירשתי בו וכעת לחדש באתי ע"פ שנתבאר בספר החינוך להרא"ה פ' לך כי שורש מצוה זו כי היא תשלום בריאה מגלה עטרה ומסיר הערלה שהיא תוספות בו ומה שלא נברא כן הוא לרמז כמו שתשלום צורת גופו הוא ע"י פעולת אדם ככה תשלום צורתו הנפשות הוא ע"י מעשה האדם ופעולותיו הטובים עכ"ד ולפ"ז מבואר דשורש מצוה זו לרמז על חפשיות הבחירה שיש לאדם מה שאין בכל הנבראים והנה ידוע דאם משתמש בבחירתו לטוב לקיים התורה הוא נתעלה על כל בבחירתו אבל אם הבחירה לרוע ח"ו הוא ירוד מכל ע"י הבחירה ויותר טוב הי' לו שלא הי' לו בחירה והיינו ליהודים היתה אורה זו תורה שמקיימין התורה אז וששון זה מילה המורה על הבחירה חפשית כי נגילה ונשמחה בו כי בזה אנו מתעלים אבל כשאין מקיימין התורה אז אין ששון כנ"ל.

א"י ליהודים היתה אורה זו תורה ר"ל דנקראת תורתם אחר שעמלו בו אז וששון כי מותר לשמוח.

א"י ליהודים היתה אורה זו תורה וששון וגו' ולא מחמת יראה ופחד רק באהבה ושמחה וששון והיינו דהדר קבלוה בימי אחשורוש וזה פי' יקר.

פסוק טז

מה שדרשו ויקר אלו תפילין כי בגזירתו להשמיד רצה לפסול תפילין דמרי עלמא אבל כיון שנתבטל הגזרה נתכשרו התפילין כנ"ל אח"כ שמעתי משמי' דצדיק אחד כוותי.

פרק ט

פסוק א

ביום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם תיבת הוא שפת יתר והנ"ל בזה פי' אחד ע"פ מ"ש בפסוק ובבואה לפני המלך אמר עם הספר [ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב וכו' על ראשו וכו'] ע"פ דמדה"ד אינו חוזר בריקני' והבן דשורש מדת הנקמה הוא רק ליתן מקום למדה"ד לחול דאינו חוזר בריקני' ולא הי' ניצולים ועפ"ז מבואר הפסוק הנ"ל ביום אשר שברו כו' לשלוט בהם ונהפוך ר"ל דצריך להפך דמה"ד אינו חוזר בריקני' הוא הגורם והסבה אשר ישלטו היהודים כו' דבל"ז אינם ניצולים והבן ועוד פי' א' נ"ל כי אתה הוא פירושו אתה נוכח ונגלה והוא נסתר דבעת שמראה מלכותו הוא אתה וההיפך בהיפך והבן, והנה כתיב כי

יד על כס"י וידוע מה שפי' זקני מהרש"א כי בחר ה' בציון אוה למושב לו והנה כאשר הושב האותיות על כנו כסדר מלמטה למעלה אז אוה למושב לו אוה לשכון באהלו אז הכל בבחינת אתה משא"כ אם נחסר אוה אז נעשה הוא נסתר והבן והיינו ונהפוך הוא ונעשה ממנו אוה ונתגלה הישועה זה היסוד אשר ישלטו היהודים כו' והבן כי נכון הוא בס"ד.

פסוק כב

כימים אשר נחו וכו' לעשות אותם ימי משתה ושמחה וכו' נ"ל הטעם שמרדכי כתב לעשות יו"ט ועם הקדוש לא קבלו עליהם כמבואר בגמרא [דף ה' ע"ב] ונראה כי כבר כתבתי בפ' נישא לבבנו אל כפים כי לכל צריך סבה אבל לה' הישועה והענין כי מתנהג בהשגחה מסותרת בהנהגה טבעית ועפ"ז נראה לפרש אמרם קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף כמו ששמעתי לפ' בפ' מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו [שמקודם צריכין ישראל לעשות שלהם ליסע באמונתו ואח"כ יעזור השי"ת] ועפ"ז פירשתי דגבי ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה נאמר חומה מלא וגבי ויבואו ב"י ביבשה בתוך הים כתיב חמה חסר עיי"ש [דכשהראו ב"י חוזק אמונתם ובאו במים עד צווארם אז נעשה להם חומה מלא בוא"ו אך מקטני האמנה שהמתינו לבסוף עד שנעשה יבשה עליהם נאמר חסר ועיין ישמח משה בשלח בא"א] היוצא מזה דקשיו של קריעת י"ס הוא מה שהוצרכו ישראל לעשות שלהם קודם ככה מזונותיו של אדם כי מצד השי"ת היפלא מה' דבר ועי"ל עפ"י מ"ש בהיפלא מה' כי אין פלא רק מכח שיש מקטרג ולכך נראה על הים כבחור כך במזונותיו של אדם ראית מימיך חי' ועוף וכו' אלא הרעותי את מעשי והבן משא"כ אם הי' מתנהג בהשגחה גלוי לא הי' צורך כלל לשום השתדלות כמו שהי' באדם הראשון קודם החטא וכמו שיהי' לעתיד במהרה בימינו עתידה א"י וכו' ונראה שזה הטעם של איסור עשיית מלאכה ביו"ט שאז בימים שנגלה ניסים השגחה גלוי' ואין צורך להשתדלות ולכך כל מזונותיו של אדם קצובים חוץ מתשר"י כי במה שניתן שלא בטבע היינו מעל השמים ואין גבול.

ועפ"ז נראה לפרש כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים לפי שכבר כתבתי בדרוש לשבת הגדול דעונג שבת הוא היפך הטבע והבן [עיין ישמח משה ויקהל בשם היע"ד על אמרם ז"ל כל השומר שבת כהלכתו אפילו עבד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו כי מזל יום השבת הוא כוכב שבתאי והוא מורה להיות בו עצב ויגון וצער מאין פנות אל המנוחה וישראל המענגים את השבת ומזמרים בשירות ותשבחות המה מראים שהם תחת יד הקב"ה ואין כח לשום מזל וכוכב רק לה' לבדו וזה כהלכתו אז מוחלין לו ע"ש]

והנה אמרו רז"ל במסכת מגילה ויו"ט שאסור בעשיית מלאכה דהנה מרדכי שהי' הכל נגלה לו מראש עד סוף הי' בעיניו נס נגלה ולכך הסכימה דעתו לעשות יו"ט משא"כ שאר העם הבינו שזה נס נסתר ולכך יו"ט לא קבלו עלייהו והבן כי נכון הוא מאוד.

ועכשיו אני אומר לישב למה נכתב דבר בטל כיון דלא קבילו עלייהו ועוד דבר תימא הוא שיהיו צדיקים [רוצים] דבר בטל והנ"ל כי כונת מרדכי ואסתר היו מאחר שהטילו עליהם פורים והוא חסרון כיס לכך עשאוהו ליו"ט וכל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה חוץ מתשר"י והבן. והנה אף דלא קבילו ישראל עלייהו לאסור בעשיות מלאכה מ"מ ותגזור אומר ויקם לך כי נתקבל למעלה גזירתו שלא ינוכה ממה שנקצב בר"ה ובזה מדויק הא דדייק הש"ס לומר קבילו עלייהו ודו"ק.

לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות כו' נראה לפרש דהנה כבר כתבתי פי' נחמד על מימרא דרבא במסכת מגילה דף ז' ע"ב חייב אינש לבסומי בפורי וכו', והנה עוד מילין על הגמרא הנ"ל ע"פ הרמב"ם בפ' ב' מה' מגילה הלכה י"ז שכתב וז"ל מוטב לאדם להרבות [במתנות לאביונים מלהרבות סעודתו ובשלוח מנות לרעהו שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמוח לב עניים ויתומים ואלמנות שהמשמח את אלו דומה לשכינה שנאמר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים] עיי"ש וא"כ מבואר דשני מיני שמחות יש בפורים א' על העבר מעניין המן ומרדכי וא' על ההוה שמדמה עצמו להשי"ת וידוע דעיקר שתי' הוא משום שמחה כאמור ויין ישמח לב וגו' והיינו חייב אינש לבסומי כו' עד דלא ידע כו' ר"ל שיגיע לבחינת השמחה שאינו מעניין המן ומרדכי כלל כנ"ל.

והנה לפי דברי הרמב"ם הנ"ל נצמח בחינת השמחה הנ"ל מהמתנות לאביונים אבל יש לי מקום לומר שתצמח השמחה ממשלוח מנות גם כן כמו ממתנות לאביונים ע"פ מ"ש בפסוק ולא תאמר אני העשרתי את אברם [בישמח משה פרשת לך ותודה"ק כי המציל מן הנהר ומן הגייס הרי אלו שלו ומ"מ טוב וישר לעשות לפנים משורת הדין ולהחזיר כדאיתא בב"מ דף כ"ד ובחו"מ סי' רנ"ט סעיף ז' בהג"ה ולפי"ז הי' כל הרכוש של אברהם אבינו ע"ה רק ממדת חסידות רצה אברהם להחזיר והנה קיים אברהם אבינו ע"ה מעשר כספים ולאשר כי מה"ד הי' שלו הי' מחויב לעשר והי' עולה עה"ד שמקודם יפריש המעשר והנותר יחזיר למלך סדום אמנם אברהם אבינו ע"ה עלתה לו בשתים כי החזיר במושלם הרכוש למלך סדום והמעשר נתן משלו ואמר לו אם אקח מכל אשר לך כי גם המעשר שנתתי שגורם להתעשר כמו שאז"ל עשר בשביל שתתעשר לא אנכה לך שלא תאמר אני העשרתי וכו' רק משלי הוא עיי"ש בארוכה] והנה מבואר

למשכיל דכל מה שאדם מחסר ממוני בשביל לקיים מצוותו יתברך הוא מתעשר, והנה הלא במשלוח מנות הראויות הוא ג"כ מחסר ממונו לקיים מצותו א"כ הרי יש שמחה שנתעשר באמת וזה אמרו ומשלוח מנות וגו' דהיינו שהשמחה יצמח ג"כ מהשלוח מנות ומתנות לאביונים כנ"ל.

עוד יתבאר מאמרם ז"ל במגילה דף ז' ע"ב אמר רבא חייב אינש לבסומי בפורי' עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי וכו' כבר כתבתי כמה פירושים נחמדים בעז"ה וכעת לחדש באתי ולסדרם קצת לפרש בכמה פנים הפן הראשון הוא להסביר כיון שכל עיקר תכלית הבריאה לעשות מחומר צורה ולזכך ולצרף הגשמיות עד שיעשה רוחני האיך מצוה לאכול ולשתות ולהוסיף גשמיות על גשמיות והנ"ל בזה דהוא בנקל לבא מגשמיות זו להתפשטות הגשמיות עפ"י מה שאבאר בהקדם מ"ש בספר קדושת לוי בקדושה שלישית על אמרם ז"ל בשמתא מאן דאית בי' ובשמתא מאן דלית בי' וכמה שמיני שבשמינית עי"ש מה שפי' בו דהוא תענוג מתענוג דהוא מצוה גדולה שמלהיב עי"ז לבו לעבוד ה' בלב שמח ובטוב לבב בזריזות ובחשקות גדול באהבה נפלאה בדביקה וחשיקה וחפיצה עי"ש דבריו כי נעמו [ותודה"ק שם כי עיקר בריאת העולם עבור לשעשע באיומתו כי כשישראל עובד להבוב"ה בתורה ובמצות אזי יש להקב"ה שמחה גדולה וכשאז"ל בזבחים לשם ששה דברים הזבח נזבח ואמרו לשם ריח ניחוח ופירש"י שנחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו וזה עיקר עבודתינו לתת נחת רוח להבוב"ה וכשיעלה על לב איש גודל השמחה והתענוג שגורם בעבודתו בשמי מעלה, עד כמה יתלהב לבבו בקרבו ויחשוב בנפשו איש נוצר מטפה סרוחה ואחריתו רמה ותולעה יעלה ככה למעלה ע"י מעשיו הנעימים ויעשה פרי במעשיו שיוכל לשמח בו הבוית"ש והנה אם האדם יהי' עניו ויאמר מה אני ומה חיי שאגרום שמחה להבוב"ה אז יבין בלבבו ויאמר בלבבו באמת הוא אחת מחסדי ה' ומנפלאותיו שאדם קרוץ מחומר יגרום תענוג שמחה וחדוה להבוב"ה אשר הוא גבוה על כל גבוה ורם על כל רמים וזהו עיקר עבודת האדם לעשות נ"ר להבוב"ה אמנם אם מתייאש א"ע ואמר שאין להקב"ה נחת רוח בתחתונים אין זה נקרא עניו ושפל ברך אדרבא היא נוטה קצת למינות נמצא שכל אדם צריך להיות עניו ושפל ברך אפס בזה שיש לאדם תענוג במה שהקב"ה שמח במצותיו ובתורתו אין לאדם להיות עניו ושפל בעיניו כי כן רצון העליון שישמח בישראל שמקיימין מצותיו וכשאדם יהי' לו תענוג מתענוג שמחה משמחת הבוב"ה יתלהב לבבו בקרבו וישמח ויעלוז ויעבוד את ה' בטוב לבב והנה ידוע שהעולם העונג נקרא מדה שמינית כמ"ש בס"י אין מעלה מעונג כי כן בינה אם הבנים נקרא עולם העונג ובינה

נקרא' למנצח על השמינית מדה השמינית ונמצא שישראל צריך להיות שמחה משמחה ותענוג מתענוג וזה נקרא שמיני שבשמינית ובזה אין להיות עניו ושפל ברך וזה כוונתם בשמתא מאן דאית בי' ובשמתא מאן דלית בי' וכמה שמיני שבשמינית כלו' שצריך שלא יהי' שפל ברך במדה שמיני שבשמינית בתענוג שבתענוג ע"כ] והנה לפי דבריו יובן דאדרבא כל מה שהוא עניו יותר התענוג מתענוג יותר גדול שתגדל השמחה שמגודל קטנות כזה יתהוה תענוג למלך מה"מ והבן.

והנה לפ"ז אם מדבר גשמיות שהוא הנאות גופו יתהוה תענוג למלך מה"מ כיון שהוא מצוה, תגדל עוד השמחה ואהבה ודבקות עוד יותר ויותר, שזה מראה גודל חיבתו אלינו לאין קץ, ואיך לא נאהביהו ומזה תגדל התענוג מתענוג עד שישכח בהתענוג הגשמי ויבא לידי תענוג רוחני נפלאה בהתפשטות הגשמיות ע"י התלהבות התעוררות השמחה ודביקות עי"ז כאמור והנה שמעתי פי' על הקורא את המגילה למפרע לא יצא רק דהתחלה הוא למפרע והגמר הוא על של עתה והבן והנה כבר כתבנו בדרושים דכל עניין כללי לאומה הנבחרת נחקק בהזמן והנה אז הגיעו לאהבה נפלאה כמו שדרשו קיימו וקבלו דקיימו מה שקבלו כבר דהיינו דאז קבלו עליהם התורה באהבה ורצון דקבלה הראשונה הי' רק ביראה ופחד כמו שנאמר מי יתן והי' לבם זה להם ליראה אותי כל הימים אבל אז בימי אחשורוש קבלו עליהם אחר שניצולו בבחינת אהבה והגיעו למדרגת אהבה גמורה שקודם הצלה עשו תשובה מיראה ואח"כ מאהבה גמורה וכמו שפירשתי בפסוק ליהודים היתה אורה כו' (זו תורה אף דמקמי הכי הוי' לזה אמר ששון ושמחה מצירוף לו ולא כמקודם שהי' באונס מפחד כפיית ההר ע"ל וישמח משה תצוה] וניקל אז לבא למדה זו, והנה בתחלת הסעודה והשתי' והשמחה יהי' על שלעבר אבל אח"כ יבא ע"י התעוררות תענוג מתענוג כנ"ל לאהבה ודביקה וחשוקה וחפיצה בהתלהבות נפלאה עד שיבא להתפשטות הגשמיות וישכח בזה העולם ובמה שיעשה בו וישמח רק בה' לבדו, והיינו חייב אדם לבסומי בפורי' בבחינה עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי שישכח אם הי' המן ומרדכי בעולם ולא מחמת שטרות רק מרוב אהבה נפלאה כענין שנאמר באהבתו תשגה תמיד דהיינו תהי' שיכור בעסקך ובכל ענייניך והבן כי נכון הוא בס"ד.

[**ב**] **ע"פ** מ"ש בספר קדושת לוי על שם אמרם נ"נ הרשע בקש לגנות כו' ומ"ש בפסוק למה יאמרו הגוים אי' אלקיהם כו' ובפסוק את ה' אלקיך תירא ואהבת את ה' אלקיך וע"פ מה שאמר המן אלקיהם ישן הוא ומ"ש בפ' ה' הוא האלקים עיי"ש דברים מתוקים [ותו"ד קדוש ה' על אז"ל בקש נבוכדנצר לגנות כל שירות ותשבחות שאמר דוד המלך

ע"ה ובא מלאך וסטרו ע"פ אשר המאמר יפלא מאוד עיי"ש ושורש הדברים כי בזמן שהבוב"ה אוהב כנסת עמו ישראל וכ"י המה ברום המעלות אזי יש בישראל כח לבטל כל גזירות רעות והקב"ה גוזר וצדיק מבטל וכאמרם צדיק מושל ביראת אלקים כבן המתחטא על אביו, והבן מנצח להאב והאב שמח בנצחונו כב"י כאמרם נצחוני בני לא כן ח"ו בזמן הסתרת פנים ונ"נ הרשע אמר וכמצבייא עביד בחיל שמיא ודיירי ארעא והנה כשישראל חביבין לפני המקום לא כן הוא כי הצדיקים יכולין לבטל גזירותיו א"כ כביכול הקב"ה לא כמצבייא עביד וזה הי' רצונו של אותו רשע נ"נ לבטל כחן של צדיקים כי הי' רוצה להחריב הבהמק"ד והי' ירא שמא יבטלו הצדיקים גזירותיו ויבנה הבהמ"ק לכן רצה להמשיך בשירות ותשבחות שהקב"ה לא ינהג עולמו ע"י רצון עמו ב"י מחמת גודל השעשועים והשי"ת מתפאר בעמו ולכן אמר כמצבייי"א דייקא עביד בחיל שמיא ודיירי ארעא ודהמע"ה בנועם זמירותיו משך שפע רצון עליון להשיב לב בנים אל אביהם שבשמים ורצון אב הרחמן על בניו לשעשע באיומתו כמבואר בנעים זמירות ישראל וז"כ שבקש לגנות אותו רשע היינו לבטל כח המשכות הרצון שלא ינהיג ה' עולמו על ידי רצון הצדיקים אב"י ובא המלאך וסטרו ע"פ רק שהכל יתנהג ע"פ כנסת ישראל ותפלת הצדיקים שבתפלתן מבטלין גזירותיו וזש"ה למה יאמרו אי' אלקיהם ואלקינו בשמים כל אשר חפץ עשה היינו בזמן שאין עושין רצונו אז כל אשר חפץ עושה שאין מי שיבטל גזירותיו וז"ש המן הרשע אלקיהם ישן הוא דהנה שם אלקים מורה שהוא שופט וכאשר כ"י עושים רצונו ובידם לבטל גזירותיו ית"ש אז נקרא אלקינו הפירוש שהנהגותיו כביכול שלנו שאנחנו מהפכין מדת הדין למדת הרחמים וכשמשתעשע הקב"ה בהצדיקים וממלא רצונם נקרא אלקיכם כלומר אלהים הוא שופט ששופט את עולמו כפי רצון ישראל ולכך כאמר לפעמים אלקיכם או אלקיך או אלקינו כלומר שכב"י מעשיו תלוים במעשה התחתונים וז"פ שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד שהוי' שהוא שם העצם שלו יתברך מתאחד ומחובר באלקינו שתיבת אלקינו הוא הפי' שהשפע נמשך על ידינו אך עתה בגלות מקבלים האוה"ע שפע שלא על ידינו ולע"ל ה' אלקינו כלומר שבחושם יראו ויודו ויתגלה שכל השפע נמשך ע"י כנ"י תפארתו וכל מה שהם מבקשים השי"ת מקיים ויהיו כל האומות מודים שהוי' הוא אלקינו כאמור שהנהגותיו נמשך ע"י רצון ישראל וזה עתיד להיות ה' אחד שכל האומות יודו שה' הוא אלקינו ונמצא ה' אחד קאי על אלקינו שיתייחד אלקינו שכנויו ופירושו שהנהגותיו ית"ש כמו שתפארת ישראל רוצים לעתיד יתייחד זה בעולם וז"ש בימי אליהו ה' הוא האלקים וכו' כי כשנאמר אלקים ונטפל לו אותיות אלקינו או אלקיכם הוא כשמתנהג ע"י מעשה הצדיקים ומה

שנאמר לשון יחיד את ה' אלקיך תירא כי כל אדם מחייב לומר בשבילי נברא העולם אזי יתלהב מאוד לעבודת הבוי"ת ולירא אותו כי בו תלוי כל השפעת העולמת וע"י יתנהגו כל העולמת וזה אלקיך לשון יחיד שכל יחיד יחשוב במחשבתו כי כל הנהגות העולמת תלוי בו וכן נאמר בק"ש לשון יחיד ואהבת את ה' אלקיך והבן. ומה שנאמר אלקים בלא טפל רק אלקים לבדו כשמעשה התחתונים אינם זכאים ואין בכחם לבטל גזרותיו ית"ש אז נקרא אלקים וכל אשר חפץ עשה ולזה בדורו של אחאב אמרו ה' הוא האלקים שאין מי שיבטל גזירותיו וז"ש המן אלקיהם ישן הוא היינו זה הכח שהי' בידם לבטל גזירותיו שנקרא אלקיהם ישן הוא היינו שנתבטל כחם כי אין עושים רצונו ומדה זו שנקרא אלקיהם שיתפאר בה ישן הוא והבן עכדה"ק] והנה תן לחכם ויחכם עוד כי יסוד אחיזת המן הי' ע"י סיבתו [שחטאו במשתה היין] אף כי ידע שה' עשה נסים לישראל כמפורסים מיציאת מצרים וממ"ת ומלחמות ל"א מלכים ומחנניה מישאל ועזריה ודניאל היינו בעושים רצונו אבל באין עושים רצונו לא אבל מרדכי תמך יסודותיו שה' הוא האלקים ולכך השתדל בהצלה [וביטל גזירתו ע"י נסים ונפלאות אף שלא הי' דורו ראוי לכך] וזה יסוד ברוך מרדכי אבל בעושים רצונו הכל מודים [כי ה' אלקינו שהנהגותיו כב"י ע"י תפארת ישראל] והיינו חייב לבסומי בפורי' בבחינה עד דלא ידע כו' ההפרש שביניהם כי אין לו עסק בזה כי יעשו רצונו והכל מודים בזה והבן.

[ג] **ע"פ** מה שכתבתי כבר בפ' הגר אשר בקרבך כו' [בישמח משה ריש פ' בחקותי וז"ל שם הא דכתיב בתוכחה הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה וגבי טובת ישראל כתיב אתה תהי' למעלה והוא יהי' למטה והקשו המפורשים הא מדה טובה מרובה ממדת פרעניות וכאן הוא להיפך ואמרתי ליישב ע"פ מה ששמעתי מחכם א' שפי' על הפסוק (תהלים ד') בקראי עניני אלקי צדקי בצר הרחבת לי חנני ושמע תפלתי ע"פ דאיתא בגמרא (ברכות דף נ"ח) נתקללה בבל נתקללה שכני' נתקללה שומרון נתברכו שכני', והנה צריך להבין הטעם ועוד מאי מעליותא הוא לגבי שומרון אדרבא הכאב יותר גדול לפי טבע העולם שאחר שמח במפלתו ואמר החכם נ"י ע"פ מה דאיתא במדרש שאחר המבול חרבה הארץ לגמרי שנעשה כמין גריד ואח"כ פקד ה' את הארץ בגשם נדבה והקשה המדרש לא לכתוב לא ה"א ולא וא"ו למה חרבה לגמרי הי' יכול להשאר לחלוחית שיצמח ממנה ולא יצטרך לגשם ותירץ כי והקללה לא יבא ברכה בשום פנים ע"כ וידוע דהעונשים של ישראל אינם קללות בעצם כי הוא רק כאב המייסר את בנו להטיב אחריתו, אבל העונשים של העכו"ם הם קללות בעצם ועפ"ז יבא דברי רז"ל על נכון נתקללה שומרון נתברכו שכניה ואם הי' קללה בעצם לא הי' אפשר בשום

ענין שיבא ממנה ברכה א"ו דהקללה ברכה היא כמ"ש למען ענותך להטיבך באחריתך ושבח גדול היא לישראל נתקללה בבל נתקללו שכיניה כי קללה היא בעצם וא"א שיצמח ממנה ברכה, וידוע דבשעת הזעם אין להתפלל אך כשנאמר דרעתן טובתן והכל לטובה א"כ רשאין להתפלל בעת צרה, וה"פ דהאי קרא בקראי עניני וגו' בצר גופי' הרחבת לי כי רעתי טובתי וכל דעביד קב"ה לטב עביד ע"כ חנני ושמע תפלתי ודפח"ח, ועפ"ז מתורץ קושית המפרשים הנ"ל והיינו שנגזר עלי' לאוה"ע והשפלה לישראל כי אמלאה החרבה ונמצא שתי עליות לאוה"ע אחת עצמן שנגזר עליהן עלי' לעיני ישראל ואחת ע"י השפלת ישראל יצמח להן עלי' כי אינה קללה בעצם ויוכל להיות ברכה ממנה וכן השפלת ישראל הוא בשני פנים אחת מחמת עצמן שנגזר עליהם, ואחת מחמת כי טובתן וברכתן של עכו"ם אינה ברכה בעצם כי משגיא לגוים ויאבדם משלם לשונאיו אל פניו להאבידו לכך נצמח מהן קללה ורעה אבל בטובתן של ישראל שהיא ברכה בעצם ורעתן של עכו"ם שהיא קללה בעצם ליכא רק עלי' אחת והשפלה אחת כי מעליותן של ישראל לא יוצאה קללה לעכו"ם כי מברכה לא יבא קללה בשום אופן, רק מה שנגזר על העכו"ם קללה בפירוש יש להן ולא מאי דאתי ממילא וכן מרעות אוה"ע שהיא קללה בעצם לא יוצמח עלי' לישראל כי מהקללה לא יבא ברכה בשום אופן רק מאי דאתי ממילא, וא"כ מעליותא היא לישראל מה שנאמר פעם אחת מעלה ופעם אחת מטה ופחיתות גדול לעכו"ם מה שנאמר בהם ב' פעמים ודו"ק עכ"ל] והנה אז הי' ברכה לישראל אירה לאוה"ע וע"פ מ"ש שם בס' קדושת לוי באמרם גדולים מעשי צדיקים כו' [ותודה"ק דאלו במעשי ה' נאמר ביד אחד וימינו טפחה שמים אף ידי יסדה ארץ ואלו מעשי הצדיקים בשתי ידים שנאמר מקדש אדנ' כוננו ידיך כי מעשי הצדיקים נאמר על זאת הבחינה שהצדיקים יש להם כח בתפלתם לבטל גזירות רעות ולהפכם לטובה וגורמים השנים היינו הטוב לעם ב"י והרעה לעכו"ם המעיקים ומצירים לישראל כי מאהבת תפארת ישראל בא ממילא השנאה להמעיקים והמצירים והבן אמנם מעשה הקב"ה כאשר באה מהתעוררות עליון בלא התעוררות התחתונים אינו באה רק אהבה ומזאת אהבה לא יוצאה שום שנאה כי האהבה אינו כ"כ עזה ולא נצמח ממנה הרעה להמעיקים והמצירים והבן וזה גדולים מעשי הצדיקים השפע הבא ע"י הצדיקים בשתי ידים כלו' אהבה יד ימין לישראל ונגוף למצירים ושנאה לעכו"ם יד שמאל ואולי מעשה ידי הקב"ה השפע הבאה מהתעוררות עליון לבד הוא ביד אחד כלו' אהבה ושפע רב לעולמות לבד והבן] והנה הכל נחקק בהזמן אך אז [בימי מרדכי ואסתר] הי' ע"י התעוררת מעשי התחתונים [והי' ישועה לישראל ומפלה לשונאיהם כאמור אשר ישלטו וכו' המה בשונאיהם] אבל

עכשיו אם מעשים אין בנו רק דבא מלמעלה ע"י חקיקת הזמן [מתעורר שפע עליון בלי מעשה התחתונים] לא יתכן רק אחד מהם או ארורה לעכו"ם הוי רק ארורה להם ואם ברכה לישראל הוי רק ברכה לישראל וא"כ יש הפרש גדול מה שנתעורר אבל אם נעורר במעשינו אין הפרש כי בודאי שניהם כאחד טובים והיינו חייב לבסומי בבחינה כי נעורר במעשינו עד דלא ידע שלא יצטרך לידע בין ארור המן אם נתעורר ארורת המן וכל דכוותי' כי בוודאי שניהם כאחד טובים והבן.

[ד] **ע"פ** מ"ש בספר מחיר יין דהמן היינו היצה"ר ערל וטמא ונקרא המן מלשון מהומה שמהמם את הבריות ומרדכי היינו שכל הנקרא מרי דכיא בושם טהור עכ"ל והנה פעולותיו של ברוך מרדכי ג"כ ידועים דהם מצות ומ"ט ותורה והפרש בין זה לזה כיתרון אור מן החשך והנה להשות הפעולות אי אפשר דאף אם יעשה תשובה זדונות נעשו כשגגות ואף אם יחזור ויעשה תשובה על השגגות הנשארות יהי' כאפס ואין אך אם עושה תשובה מאהבה אז זדונות נעשו כזכיות כמבואר בגמרא מסכת יומא והנה ימי תשובה דימים נוראים הם בבחינת יראה זוחלים ורועדים מפחד דיניך משא"כ בחודש זה ראוי להיות תשובה מאהבה כאשר הי' אז אחר הצלה [קיימו וקבלו מאהבה] ואז זדונות נעשים כזכיות ונמצא אין הפרש אצלו אז בין פעולותיו אשר פעל בארור המן ובין פעולותיו אשר פעל מבחינת ברוך מרדכי כי שניהם כאחד טובים והיינו חייב לבסומי בבחינה שיבא לשמחה ותשובה מאהבה לכרות ברית חדשה כמו שהי' אז בהצלה עד דלא ידע שום הפרש בין ארור המן בין מה שהוא אצלו מבחינת ארור המן לברוך מרדכי כי הכל שוין לטובה.

[ה] **דהוא** דבר הלמד מענינו דחייב לבסומי בענין סעודה מיירי כי ארור המן היינו מאכלות אסורות והמן הוא לשון המן דהיינו מזונות וברוך מרדכי היינו השלחן אשר. לפני ה' דאיהו מרי דכי היינו בושם ריח ניחוח דשלחנו של אדם דומה למזבח דכתיב בי' לריח ניחוח ותנינן לשם ניחוח דכ"י היינו כמו דאתמר בזוהר הקדוש והוא בתיקון סעודה ליום רביעי שלחן דבר נש קיימה לי' לדכאה מכל חובי' וברכה בי' אשתכח כמבואר שם ובתיקון סעודה ליום הששי עיי"ש, ונקדים דיש ד' מיני קליפות ת והם רוח סערה וענן גדול ואש מתלקחת ונוגה לו סביב והנה הג' הראשונים הם כולו רע אין בהם טוב כלל ונוגה הוא ריבו רע ומיעוטו טוב וכשנתגבר הרע שבו אז נכלל בין השלוש הקליפות הראשונות וכשנתגבר הטוב אז עולה ונכלל בהחדושה, והנה נפשות העכו"ם וקיום גופם ונפשות כל בהמות וחיות ועופות טמאים וכל איסורים מצומח כעין ערלה וכלאי הכרם הם מהשלוש קליפות הראשונות והנה בישראל יש בכל א' שתי נשמות כמו

שנאמר ונשמות אני עשיתי ונפש אחד הוא מס"א מלובש בדם והשני חלק אלקי ממעל והנה זה אשר מס"א הוא בישראל מקליפות נוגה ע"כ יש בו ג"כ טוב כמבואר בספר תניא סוף פ"א וכן כל הנפשות אשר בבהמות וחיות ועופות הטהורים ובצומח המותר הוא גם כן מבחינה זו והנה כשאדם אוכל מהם רק שהוא שלא לשם שמים רק למלאות תאוותו אז עולה המאכל אשר נשפע מנוגה בשלש ראשונות וגופו של אדם נעשה מרכבה להן ויתהפך לחלבו ודמו מטומאות הנ"ל רק שאם אח"כ עובד ה' בתורה ובתפלה באותן הכחות שקבל מהמאכל מעלה הכל אל הקדושה כי כשמו כן הוא מותר ואינינו אסור וקשור ביד החיצונים ויכול להעלותה רק הרשימות נשארים ולכך צריך חיבוט הקבר אבל מאכלות אסורות הוא אסור ביד החיצונים וא"א להעלותה בתיבות הקדושות בתורה ובתפלה וגם חיבוט הקבר לא יועיל ולא יתוקן עד כי יעבור רוח הטומאה מן הארץ או בתשובה מאהבה נפלאה שזדונות נעשים כזכיות ויצא מתורת אסור לזכות ומצוה ואם בשעת אכילתו כוונתו לשמו יתברך הוא עולה לה' ע"כ וכל זה מבואר בס' תניא ח"א פרק ז' ח' והיינו חייב לבסומי בבחינה עד דלא ידע שום הפרש בין ארור המן כו' כי הכל יהי' עולה לה' ע"י תשובה מאהבה כנ"ל, כג:

[ו] **עוי"ת** קצת באופן אחר כי תמיד בכל הסעודות אף שבשעת מעשה הוא מבחינת ארור המן כנ"ל מ"מ אח"כ מעלהו בתורה ובתפלה כנ"ל ואם כן נעשה קירוב בין ארור המן לברוך מרדכי כנ"ל משא"כ בפורים שהי' הגורם קלקול בסעודה שנהנו מסעודה של אותו רשע וצריך לעשות עכשיו בסעודה זו תיקון לזה ולא לעורר קלקול הראשון צריך תיכף להיות המכוון לש"ש ולא לעשות אח"כ קירוב והנה ידיעה הוא לשון קירבות כמו והאדם ידע את חוה אשתו וכמו כי ידעתיו, אשר ידעו ה', וכמו שכתבו המפורשים דהיודעו מקרבו אצלו והיינו חייב לבסומי בבחינה עד דלא ידע שלא יעשה קירוב אח"כ כנ"ל רק תיכף יהי' לשם שמים והבן כי נכון הוא כל מ"ש בס"ד.

[ז] **י"ל** בדרך עד ולא עד בכלל כי אמרו חז"ל לא נברא יין אלא למרי נפש או לשלם לרשעים השכר על המעשים טובים שעשו בעוה"ז שנאמר תני שכר לאובד אלו הרשעים כו' אם כן לפי"ז יש מקום דע"י שתיית יין יטרד מעוה"ב וכש"כ אם עובר עבירות ע"י זה כמו שנאמר מאחרי בנשף יין ידליקם (ישעי' ה') ונאמר זנות ויין ותירוש יקח לב, לץ היין וכו' כל שוגה בו לא יחכם, רק אם שותה לשם מצוה ולשמוח בה' שומר מצוה לא ידע דבר רע, ולא למלא רסן תאוותו בהוללים, והכה ארור המן הוא אצל כל אחד משום שבקש לאבדו, וברוך מרדכי שהצילו, והנה אם נטרד מעוה"ב אין תועלת בהצלה כמו שאמר המליץ אם קצר מסעי ומהלכי מהגיע אל מחוז החפץ מה יועילנו במעברות כי

ארכו לי שם הימים ואמרו חז"ל התקן עצמך בפרוזדור וכו' ואם לא יכנס לטרקלין מה יועיל לו היותו בפרוזדור והי' כלא הי' וכבר אמרו חז"ל רשעים בחייהם קרוים מתים ולאיש כזה אין הפרש אצלו בין ארור המן לברוך מרדכי דמ"מ הוא נאבד ועל שתי' כזה הזהירו חז"ל ולפ"ז הוי עד ולא עד בכלל והוא כמו רק שלא ישתה בגדר שלא ידע כו' והבן.

[**ח**] **כי** יש שני שמחות בפורים א' שמחת הנקמה והייני ארור המן מה שנתארר המן וסייעתו ב' ברוך מרדכי היינו שמחת הצלה שנתברך מרדכי וסייעתו והנה שקולים הם כי נקמה גדולה כמו שמחת הצלה כי אמרו חז"ל גדולה נקמה שנתנה בין שתי אותיות וגם אמרו בשמשון שאמר אנקמה באחת משתי עיני ושכר עין השני שמור לעוה"ב אלמא דהנקמה גדול אצלו כעוה"ב וכבר אמרו יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי עוה"ב רק אם הנקמה הוא באויבי השם ולא בישראל דכתיב בהו לא תקום וכו' את בני עמיך והנה אם שותה לש"ש באופן שאין השתי' טורדו מעוה"ב כמ"ש באופן השביעי אם כן השמחות שקולין הם ואין הפרש ביניהם משא"כ אם השתי' טורדו מעוה"ב אזי נעדר שמחת הצלה אבל שמחת הנקמה קיים דהא מ"מ הוי נקמה וא"כ הוי הפרש דשמחה זו קיימת ושמחה זו נעדרת אצלו וע"כ אמרו חייב כי' עד דלא ידע כו' דהיינו שיהי' הביסום בבחינה דלא ידע שלא יהי' שום הפרש ויהי' השמחות שקולין והוי עד ועד בכלל והבן.

[**ט**] **כי** חסר המקום ב"ה וב"ש על עמו בשני בחינות א' ישועות עצמן ב' מפלת שונאיהם והנה ההפרש בין זה לזה כי ישועות עצמן יכולים לראות בעיניהם אף אם אינם כדי מצד עצמן ומפלת רשעים אינם יכולין לראות בעיניהם רק אם הם כדאי לכך ואשתו של לוט יוכיח וכמו שמפרשים על צוהר תעשה לתיבה (ולא חלון כדי שלא יראה במפלת שונאים) ועפ"ז יש לפרש הפסוק קוה אל ה' ושמור דרכו וירוממוך לרשת ארץ בהכרת רשעים תראה כי ירושת הארץ מובטח בין כך ובין כך או בעתו או אחישנה דהיינו בין זכו בין לא זכו רק ההפרש הוא הראי' במפלת הרשעים [אשר אם יהיו זכו, בהכרת רשעים תראה] ודו"ק.

והנה כבר נודע כי ישועתו יתברך קיים לעד ונחקק בהזמן ובהגיעו מתעוררין תמיד אותן החסדים ובפורים מתעוררין שניהם מפלת הרשעים וישועת עצמן והיינו חייב כו' עד דלא ידע שישמח בה' ויבא לידי אהבה אמיתית ויקבל על עצמו לעבדו מעתה באמת מרוב אהבה כמו שהי' קבלת התורה אז מחדש והיינו תשובה מאהבה ואז זדונות יתהפכו לזכיות ואין הפרש בין מפלת רשעים להצלת עצמן כי יוכל לראות שניהם עין

בעין מאחר שכדאי לכך וארור המן היינו מפלת הרשעים וברוך מרדכי היינו ישועת עצמן והבן כי נכון הוא בס"ד.

[י] **כי** משה הוא כללא דיהודאי כמ"ש בזוהר וקבל היהודים כללא דיהודאי ולכך חשב המן דבז' באדר ריע מזל לישראל וכ"פ על אמרם במגילה דף י"ג ע"ב תנא כיון שנפל פור בחדש אדר שמח וכו' ולא הי' יודע כי בז' באדר מת משה ובז' באדר נולד והנה הקשו הלא מהמיתה הי' יודע [רק דלא ידע מהלידה ועכצ"ל דה"פ דלא ידע דהמיתה הי' ביום הלידה וא"כ קשה מאי נ"מ בזה] וע"ק הלא לא גזר על יום זה רק באותו חודש ולא ה"ל לומר רק שבאותו חודש נולד ועוד מה בכך דנולד בז' באדר כיון שמת גם כן בז' באדר] הלא אחר אחרון אני בא כמובן (וראי' מיא"צ דמתענין משום דריע מזלי' אף אם אביו נולד בו ועיין ביע"ד שהקשה גם כן זה) והנ"ל דאמרו רז"ל דהקב"ה יושב וממלא שנותיהן של צדיקים מיום ליום שימות ביום שנולד למה זה ונ"ל דהלא ידוע דמת מתוך הבכי סימן רע לו ומתוך השחוק סימן יפה לו דלצדיק הוא שמחה וטובה גדולה שנוסע לאור הוד והדר ונקרא הלולא כמו הלולא דרשב"י משא"כ לרשעים הוא רע מאוד שנוסע ליגון ואנחה אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל ובחשך ידמו והנה איתא בירושלמי במס' ר"ה פרק ראהו ב"ד סי' ב' דעמלק כשפן הי' מה הי' עושה הי' מעמיד בני אדם ביום גינוסי' שלהם לומר לא במהרה אדם נופל ביום גינוסי' מה עשה משה ערבב את המזלות ע"כ ועיין ביפה מראה שם שרחוק הדבר שיפול האדם ביום מולדתו שמזלו שולט ולכך משה ערבב שלא יהי' מזל היום ההוא שולט באותו יום ע"כ לכך כדי להראות שהצדיק לאו בדינא אסתלק ואינו לו לרע ולעונש לכך ממלא כו' שימות ביום שנולד ויובן מזה שאין לרע לו דרעה אליו לא יאונה ביום זה כנ"ל וא"כ לפ"ז אין כאן ריע מזל.

ועפ"ז מבואר ולא ידע כו' שהמיתה הוי ביום הלידה דאלו ידע הי' מבין עי"ז דלא אתרע מזלין ע"י מיתתן שזה הי' ידוע לו דאין אדם נופל ביום גינוסי' כמו שהי' ידוע לזקינו דג"כ הי' כשפן כנ"ל וזה נכון מאוד לפענ"ד לאמת יותר מכל הפרושים שכתבתי בזה [ועיין ישמח משה פרשת ויחי ד"ה ויכל יעקב] ועיין בע"מ פ"ד ממאמר ח"ד ח"ג שכתב ביום י"ד הטיפו ממנו דם ברית ממשה רבינו ע"ה והוא סיוע למ"ש בפירוש ולא ידע דבז' באדר מת משה ועיין בפי' י"מ שם במ"ש וששון זה מילה עיי"ש אך ויקר זה תפילין אינו מובן דמה שייאטי' דמה שנראה למשה קשר של תפילין לכאן ויש לפרש ע"פ מה שכתבתי בפרשת וארא בדברי ר"א הגדול וראו כל עמי הארץ [בישמח משה ותו"ד כי המתנהג בנסים נגלים ומופתים גלוים ממנו מתייראים כלם כי אין חכמה ואין תבונה וכו' וידוע כי השגת משה מכונה בשם קשר של תפילין כאמרם ז"ל על וראית את אחורי

בברכות דף ט' וזה משאה"כ וראו כל עמי הארץ כי שם ה' דייקא הוי' ב"ה שממנו הנסים נגלים ויראו ממך ועז"א ויקר היינו תפילין שבראש והבן].

ונחזור לענינינו דאיתא במדרש דמרדכי בדורו שקול כמשה והובא ביע"ד והנה אמרינן ברוך אתה ה' ר"ל ברוך אתה מצד עצמך אבל זולתו הכל מתברך והנה אם המתברך כדאי לכך נופל עליו בשיתף השם ברוך מצד עצמו משא"כ אם הוא רק בחסד והבן. ועפ"ז פירשתי ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ וברוך אל עליון אשר מגן וכו' בישמח משה פ' לך ותו"ד שם כי בעצם וראשונה אין ברוך נמצא רק השי"ת אבל בהשאלה נופל שם ברוך על מי שהוא כדאי לברכה מצד עצמו ולא בתורת חסד ונדבה, ומ"מ הוא בהשאלה דמ"מ מקבל הברכה מהשי"ת וזה שאמר ברוך אברם לא"ע הברוך שלו דומה לברוך של א"ע כי הוא קונה שמים וארץ והוא סבת הכל וא"כ מקבלים ממנו ית"ש כך ברוך אברהם מצד עצמו כי כדאי לכך עיי"ש בארוכה] והנה ארור ודאי הוא מצד עצמו דמפי עליון לא תצא הרעות ועוד ודאי כדאי לכך כי אין בחיקו עול משא"כ חסד לפעמים עושה חסד חנם והנה המן כללא דהטומאה כי נתלבש בו הסט"א מקור הטומאה והנה בכל שנה נתעורר ארורה לרשעים וברכה לצדיקים דהיינו ארורה לשונאי ישראל וברכה לישראל והנה הארורה הוא ודאי מצד עצמן כמ"ש אבל הברכה הוא משתי פנים [או מצד עצמן או מצד חסד חנם] והיינו חייב לבסומי בבחינה זו עד דלא ידע כו' שלא ידע שום הפרש דכמו שהארורה מצד עצמו ה"נ הברכה יהי' מצד עצמינו כי נהי' כדאים לכך והבן.

[**יא**] **כי** ארור המן הוא מקור הטומאה משום שביקש לכלות הקדושה ע"כ נתארר והוא הצלתינו וזה הוא השמחה למטה כמ"ש בפ' ליהודים כו' וברוך מרדכי היינו כללות ישראל הוא מפני שקבלו אז התורה מרצונם לכך נתברכו למעלה והוא השמחה למעלה כמ"ש והנה חייב לבסומי בשכרות הדבקות האלקי ולשתות יין בגימ' סוד לבא בסוד ה' וגם לבסומי כפשוטו לשמח לבבו בשמחת הדבקות עד דלא ידע כו' שלא ידע הפרש כי ירגיש כל כך שמחה שלמעלה מרוב דבקותו כמו שמחה שלמטה והבן זה כי נכון הוא בס"ד.

[**יב**] **עפ"י** מה שנתבאר בספר קדושת לוי מהגאון החסיד מו"ה לוי יצחק זצוק"ל אב"ד דק"ק בארדיטשוב על הגמרא על הפסוק הללו את ה' כל גוים וכו' כי גבר עלינו חסדו משום דגבר עלינו חסדו יהללו הגוים בתמי' ומשני הללו את ה' כל גוים על נסים דעביד בהדייהו וכ"ש אנן כי גבר עלינו חסדו ע"כ הנה זה תמוה דבאמת נסים לא אתעבדו רק לישראל אבל אוה"ע הם תחת הטבע ומזל כמפורש בתוה"ק כי אותם חלק ה' לכל

העמים ואתכם לקח ה' ופי' דבאמת הנסים שנעשו לישראל במה שהכה את העמים כמו פרעה וסיחון ועוג וסיסרא וכמוהם אלו הי' להם דעת היו משבחים ומפארים שנתקדש ש"ש על ידם כי זה הטובה הגדולה שבכל הטובות לכל נברא אשר יתקדש ש"ש על ידו וזה מאמר הפסוק הללו את ה' כל גוים ופירשו רז"ל על נסים דעביד בהדייהו ר"ל בם שעשה נסים לישראל בם בהאומות שהכה אותם חוץ לדרך הטבע כדי להושיע לישראל וראוי שיהללו את שם ה' אף שהוכו מ"מ אין טוב מזה שיתקדש ש"ש על ידם וראוי להודות ולהלל על זה וכש"כ אנן כי גבר עלינו חסדו שנתקדש ש"ש על ידינו בקבלת החסד והטובה אשר קבלנו איך אנחנו חייבים להודות עכ"ד פי חכם חן, ונקדים עוד מ"ש הפי' בגמרא חולין (פ"ט ע"א) אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שמשים עצמו כאינו שנאמר ומתחת זרועות עולם [בישמח משה בראשית ד"ה ויאמר ה' וזל"ק ע"פ מ"ש בספר שבט מישראל סי' ע"ח לפרש הפסוק במה אקדם ה' וגו' וז"ל דאיתא במהר"מ אלשיך בפירושי על איוב וז"ל המקרא מי הקדימני ואשלם לו תחת כל השמים לי הוא, לפי שאמרו מי הקדים לעשות לפני מצוה טרם שאני משלם לו, עשה ציצית נתתי לו טלית, עשה מזוזה נתתי לו בית וכו' והוסיף הרב הרמ"א שאפי' כל מה שיעשה כל ימי חייו אינו מספיק תמורת כל מה שנברא בעולם, ושישנו תחת השמים ושהקב"ה הוציאו יש מאין, וז"ש תחת כל השמים ר"ל תמורת מה שיש תחת כל השמים לי הוא באופן כי אין לאדם קדימה על הקב"ה בשום אופן עיי"ש, עכ"ל לענינינו ולפ"ז מי שקונה ענוה דמשה לשים האל הגדול לעומת עיניו ואז בשים עצמו כמי שאינו בעולם, אז המצות אשר יעשה האדם יוכל להקדים ה' דליתא להאי כללא דהרמ"א, והן דברי הנביא לומר במה אקדם ה' רצה לומר בהיותי בערך מה שהיא ענותנותו של משה שאמר ואנחנו מה שהיא כאלו אינו בעולם אז אקדם ה' עכ"ל. והנה משמי' דהגאון מו"ה ליבוש זצוק"ל (שהי' אבדק"ק שיניווע) אתמר על הפסוק הנ"ל במה אקדם ה' כעין זה רק קצת בסגנון אחר, דהוא ז"ל הקשה על אמרם ז"ל בפ' מי הקדימני ואשלם דר"ל מי עשה מזוזה או מעקה עד שלא נתתי בית, מי עשה ציצית עד שלא נתתי לו טלית, הא אמרו רז"ל ישב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה וא"כ בזה דהוא רק שב ואל תעשה לא שייך בזה סברת רז"ל א"כ הרי הוא מקדים לה', ותירץ דמ"מ מי הוציאו מאין ליש שיהי' ישב ולא עבר עבירה, א"כ ה' הוא המקדים לכל, ולפי"ז מי שמשים עצמו כאינו ואין לו מציאת כלל כמשה שאמר ואנחנו מה הרי הוא מקדים לה', וזה שאמר הנביא במה אקדם לה' ע"כ, ודפח"ח, ועפ"ז תבין דאחר אמרו במה אקדם ה' אמר אכוף לאלקי מרום, ר"ל דמאחר שאינו יכול להקדים רק ע"י שיהי' לו באמיתית ענותנותו דמשה, וע"י מה אבא לזה, לכך אמר אכוף

לאלקי מרום דהיינו מרוממותו יתעלה דמידיעת רוממותו מגיע הכנעה האמיתית כנ"ל כמ"ש, וזו ע"ד שאמרו רז"ל המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה, ונ"ל לפרש כי התפלה צריך להיות מתוך הכנעה כמו שאמרו אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש ופירושו הכנעה ומורא והיינו עיניו למטה לראות בשפלות עצמו האיך הוא מטה מטה, וע"י מה ולבו למעלה לחשוב בגדלות הבורא עי"ז יראה בשפלות עצמו, וכמ"ש הרמב"ם בפרק ב' מהלכת יסודי התורה כשיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים והגדולים ויראה מהם חכמתו שאין לה ערך וכו' מיד הוא נרתע לאחוריו, ויודע בעצמו שהוא ברי' קטנה שפילה אפילה עומדת בדעת קלה לפני תמים דעות עכ"ל. ואני הוספתי להמתיק הדברים הנ"ל והסברתי דכל מה שיודע ית' יותר הוא יותר בעיני עצמו כאפס וכאין כי משיג במוחלט שאין מציאות אמת זולתו יתברך וזולתו הכל אפס ואין, כי מאין המציאות לכל דבר ולמה יהי' נמצא ובמה הוא נמצא ומה היא סבת מציאותו ומה היא סבת קיומו, הלא זה כי אם רצונו ית' שהוא הממציא והמקיים הכל, ואין עוד נמצא שיהי' קיומו ומציאותו תלוי בעצמו זולתו ית' והקרוב קרוב יותר אל השי"ת רואה ממש בחוש שאין שום מציאות בעולם זולת רצונו יתברך, ע"כ הוא בעיני עצמו כאפס וכאין שיודע שאין בו שום דבר רק רצונו ית' המקיימו, וא"כ אין בו מציאות רק הרצון העליון המקיימו, וכשמשיג זה במוחלט שאיננו חי מרגיש מתנוער רק ברצונו ית' ומרוב דבקותו איננו מרגיש בעצמותו שום דבר רק הרצון העליון המקיימו אז לא יעשה שום תנועה קלה זולת לרצונו ית' והיא אינו חי כלל לצורך עצמו, כי מאחר שיודע ומבין בבירור כי אין בו שום מציאות זולת הרצון העליון א"כ למה יעשה דבר גדול או קטן שלא כרצונו ית' כי בזה ממרה עיני כבודו ית' כאלו מציאותו תולה בעצמו, וזה מדריגת משה שאמר ואנחנו מה א"כ מי שהוא במדריגה זו הוא מקדים לו ית' כי לא יצדק עליו לומר דקודם עשותו כבר קבל טובה מאתו ית' כי אין מקבל שום טובה לצורך עצמו כי אין לו צורך עצמו כלל, כי כל צרכיו הכל לרצונו ית' כי אין מרגיש ישות בעצמו רק רצונו ית' והבן זה כי עמוק הוא.

ועפ"י הדברים האלה נ"ל לפרש הפסוק משוך חסדך ליודעיך וצדקתך לישרי לב, ועיין בעקרים מאמר ב' פ' ט"ו עמד על מה שאמר ביודעים חסד ובישרי לב צדקה, ועיי"ש בדבריו כי נעמו, ומ"מ אינם מספיקין לישב הדקדוק העצום הזה, דמה הוא ההפרש בין חסד לצדקה הלא הצד השוה שבהן שאינם בחיוב ובדין רק על צד החנינה, וא"כ עדיין הקושי' במקומה עומדת למה מכנה החנינה והותרנות בהיודעים בלשון חסד ובישרי לב בלשון צדקה ונ"ל דיש בזה חכמה עמוקה, כי ההפרש בין חסד לצדקה מבואר דחסד

היינו כעין גמילת חסד ר"ל שאינו נותן במתנה רק שעוזר לחבירו שמרויח במעשה ידיו ובהשתדלות, כמו המלוה לחבירו ואינו נותן במתנה וחבירו הלוה משתדל בו במעות הלואה ומרויח בו, ולכך ג"ח אף לעשירים, וצדקה היינו במתנה כדרך הצדקה לעניים. והנה ליודעיו המכירין עי"ז באפיסת עצמן כי הם אפס ואין א"כ מגיע להם שכר נעימות נצחי על מעשיהם ע"פ דין, דלא שייך בהם מי הקדימני ואשלם וא"כ השכר הוא בדין ולא בצדקה ומתנה, אך אעפי"כ הוא גמילת חסד שדבר זה עצמו שידע וישיג אותו ית' כ"כ עד שלא ירגיש בעצמו ישות אין זה בחלק אנושי רק בהשפעת שפע אלקי למעלה משכל אנושי (וכעין מ"ש העקרים שם לפרש ונחל עדניך תשקם) רק אחר שמגיע למדריגה זו משתלם על מעשיו ע"פ דין, והוי ממש כעין ג"ח שממציא לו איזה דבר שיוכל להרויח בו בהשתדלותו וזה אמרו משוך חסדך ליודעך, אבל אלו שאינם משיגים ויודעים אותו ית' כ"כ עד שלא ירגישו ישות בעצמן עי"ז ואעפ"כ הם צדיקים ואנשי מעשה והולכים בתומם בלב שלם, הם מקבלים שכר על מעשיהם בתורת צדקה ולא ע"פ דין כי מי הקדימני ואשלם, לכך אמר וצדקתך לישרי לב הם שאינם יודעים אותו ית' כ"כ והולכים בתומם ומאמינים כנ"ל והוא נכון מאוד בס"ד, ובזה י"ל הפסוק בישעי' ושפלת מארץ תדברי כי דרשו רז"ל בפסוק שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה דמאן נינהו צדיקים, שכל העולם כלו ניזונים בצדקה והם ניזונים בזרוע, והם הבאים בכח מעשיהם ע"כ, והנה לפי מה שהקדמנו כבר נתבאר דמי שהוא יש בעינו אף אם הוא כעפר כל פעולותיו על העבר ואם כן איך יבא בכח מעשיו, משא"כ מי שהוא אין ואפס בעיני עצמו יוכל לבא בכח מעשיו, והנה אמירה הוא לשון רכה ודבור לשון קשה ולא יתכן רק במי שבא בכח מעשיו, והיינו ושפלת מארץ היינו יותר מארץ, אז תדברי, ועל פי זה תבין מאמרם אין העולם מתקיים אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו, דהרי זה לבד יש בו זכות לקיים העולם, משא"כ אחר שאינה במדריגה זו הרי כל פעולותיו די להפקיע עצמו על העבר על הטובה שקבל מאתו ית' כבר קודם עשייתו, והשכר שמשלם לו ית' אח"כ הוא רק בנדבה וחסד, וא"כ מה יש לו עוד צדקה וזכות לקיים את העולם והבן, כי נכון הוא. ועפי"ז יתבאר הפסוק מעונה אלקי קדם כלומר שהוא ית' סובל הכל והוא מקומו של עולם, כמו שפי' האלשיך לכך קדם ר"ל הוא מקדים לכל וכמו שפי' האלשיך בפ' מי הקדימני ואשלם תחת כל השמים לי הוא והואיל שהוא מקומו של עולם הוא מקדים לכל והבן, וש"ת א"כ במה נתקיים העולם, לזה אמר ומתחת דהיינו מי שהוא לגמרי מתחת דהיינו שפל מארץ הוא זרועות עולם דלא שייך בי' מי הקדימני והיינו שדרשו רז"ל בפ' אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שמשים עצמו נמי שאינו וכדאמרן והוא

נפלא בס"ד עכ"ל] ומובן מזה כי זה שחושב על עצמו ואינו משים עצמו כאינו הרי יש הפרש גדול בין מקבל טובה למקבל רעה אף שנתקדש ש"ש ע"י קבלת הרע כמו ע"י קבלת הטוב משא"כ מי שמגיע להכרה זו בשלימות ומשים עצמו כאינו הרי אין אצלו הבדל בין מקבל רע למקבל טוב דהרי נתקדש ש"ש עי"ז כמו עי"ז והיינו חייב לבסומי בפורי' דהיינו שיבא למתיקת השגה כמ"ש באופן הקודם עד דלא ידע בבחינתו בין ארור המן לברוך מרדכי דהרי נתקדש ש"ש עי"ז כמו עי"ז והבן כי נכון הוא מאוד בס"ד.

[יג] **כי** ההפרש בין ארור לברוך הוא שותא דיניקא ולא מיירי בההפרש הזה רק ענין ההפרש כיון שארור לזה וברוך לזה נצמח מדבר אחד א"כ הן שוין במדרגה שזה ברוך כמו שזה ארור וזה ארור כמו שזה ברוך וההפרש הוי אם זה ארור יותר ממה שזה ברוך או שזה ברוך יותר ממה שזה ארור ובזה ההפרש מיירי ועכשיו נחזי אנן דהנה המן ארור על השתדלות הריגה ומרדכי ברוך על השתדלות הצלה ואם כן ראוי להיות שוין במדריגה אבל כיון שמצינו בהמן שהחטיא את ישראל בהמשתה כמבואר באסתר רבה ואף שמרדכי הזהיר מ"מ לא פעל כלום שלא השגיחו כלל עליו כמבואר שם במדרש רבה והמחטיאו קשה מן ההרגו אם כן הוי המן יותר ארור ממה שמרדכי ברוך ואם כן הוי הפרש אך הלא הקשה בעיון יעקב עייי"ש מה שהקשה [עיין לקמן אות ט"ו] והנ"ל דמרדכי תיקן להיות משתה ושמחה ולשתות ולא להוללות וסכלות שאין זה שמחה כמבואר ברמב"ם רק להודות ולהלל בשמחה וטוב לבב ולהכיר הנס והחסד שגמל לחייבים וטובים ולעורר לאהבת הבורא והוא תיקן להמשתה שהחטיאן המן ומיושב קושית העיון יעקב דאדרבא במה שחטאו נתקנו וא"כ לפי"ז הדר הוי לי' מרדכי ברוך כמו שהמן ארור דהמן החטיא ומרדכי תיקנו וא"כ זה אם מקיים כנ"ל אז אין הפרש והבן משא"כ אם הוי הוללות א"כ המן ארור טפי ממה שמרדכי ברוך דהא אין כאן תיקן לכך אמרו חייב אדם וכו' עד דלא ידע פי' שלא ידע שום הפרש דהיינו שלא יהי' שום הפרש מצידו והבן כי נכון מאוד הוא ונפלא ואמת בס"ד.

[יד] **עוד** נ"ל על מימרא דרבא מיחייב אינש לבסומי בפורי' וכו' ועל עובדא דאיתא שם תיכף בסמוך רבה ור' זירא עבדו סעודת פורים בהדדי איבסים קם רבה שחטי' לר"ז למחר בעא רחמא ואחיי' וכו' עייי"ש ומהרש"א נדחק מאוד בזה והנ"ל בהקדים דבר א' המבואר אצלינו כמה פעמים כי כל פעולות הש"י הם נצחית ונחקק בהזמן הקדמה שנית כי המן שורש הרע שורש נחש הקדמוני ונתלבש בו וע"כ רצה לעורר חטא עץ הדעת כי גפן הי' והשקם יין חמת תנינים בסעודות אחשורוש כמבואר במדרש וזה אמרם המן מה"ת

מנין שנאמר המן העץ ועיין ביע"ד חלק שני דף נ"ט ע"א מ"ש על הפסוק יעשה עץ גבוה חמשים אמה עיי"ש.

והנה מרדכי שורש הטוב דמבואר במדרש דמרדכי הי' שקול בדורו כמשה שהי' רק טוב ואין בו בחינת רע כמו שנאמר ותרא אותו כי טוב הוא וכמו שנדרש במנחות טוב זה משה עיי"ש ועל כן קבלו אז את התורה ברצון ע"י מרדכי שהי' טוב כאמרם ואין טוב אלא תורה ונמצא הושפע אז ממקור כלו טוב ונתבטל הרע והנה אף דבכל סביב רשעים יתהלכון וקליפה קדמה לפירי ע"כ בכל יש בחינה הבדל בין טוב לרע אף גם יש עולם שכלו טוב כמו שמבואר בדברי חז"ל על פ' למען ייטב לך [לעולם שכלו טוב] והנה ר"ל דשם אין בחינת הבדל כי רק הוא טוב ואין שום אחיזה לרע אף בחיצונית והבן והנה בפורים שנתעורר השפעה זו ונחקק בהזמן יוכל המשכיל על דבר אמת להשיג אז שם, והנה כבר ביארנו בדרושים דאין מתיקת אמיתית רק מתיקת השגה, [עיין ישמח משה בראשית עה"פ ישקני מנשיקות פיהו וכן למעלה בשיה"ש עה"פ הנ"ל] וגם מבואר אצלי כי המתוקים מדבש קאי על השגת הנסתר כי בחינת הטעם הוא דבר שאין נראה וע"כ דרשו דבש וחלב דברים שהן כדבש וחלב והבן, והנה יש לדקדק דהוי לי' למימר חייב להשתכר ולמה אמר חייב לבסומי הלא גדר הזה [דלא ידע בין ארור לברוך] הוא השכרות היותר גדול אבל הוא הדבר אשר דברנו כי בסומי היינו מתיקות כמו לבסומי קלא וכמו דאיתא שם בעמוד הנ"ל רווחא לבסומי' שכיח וזה כוונת רבא מיחייב אינש לבסומי בפורי' היינו לעסוק במתיקות אמיתית שהוא מתיקות השגה עד דלא ר"ל עד שיגיע למקום שאין בו בחינת הבדל בו בין טוב לרע כלל שהוא כלו טוב והוא פלאי בס"ד.

ונקדים עוד מ"ש על מיתת נשיקה שנתרבה אור שכלן עד שמשיגין בהשגה נפלאה שמתדבקת אור נשמתו שם כנר אל האבוקה והוא אמרו ית' כי לא יראני האדם וחי דלא קאי על חוש הראות הגשמי כי אינינו דבר גשמי ח"ו שיתפס בחוש הראות והבן.

והנה לכאורה דא"כ משיגים הצדיקים בעת פטירתם למעלה מהשגת משה וזה דבר שאינו אך זה פשוט דבהך כי לא יראני וגו' יש ג"כ מדריגות מדריגות כי מי שנשמתו הוא כנר יתדבק אל האבוקה סתמית ומי שהוא בבחינת אבוקה לא יתפרד רק באבוקה גדולה מאוד והבן.

ונקדים דמורה בדברי חז"ל דרבה הי' גדול בהשגה מר' זירא דרבה הי' עוקר הרים והוא הכרייע במתיבתא דרקיע, ונקדים עוד הא דאיתא במס' חולין דף ל' ע"ב תדבר"י אין ושחט אלא ומשך וכן הוא אומר זהב שחוט ואומר חץ שחוט לשונם וגו' עיי"ש ועפ"ז יתבאר רבה ור"ז עבדו סעודת פורים בהדדי איבסום ר"ל שהגיע להמתיקות אמיתית קם

רבה ושחטי' לר' זירא ר"ל משכי' דהיינו למעלה מגבול השגתו עד שהגיע לגדר כי לא יראנו בערכו אך דלפ"ז הא דאיתא שם למחר בעא רחמי וכו' אין לו ביאור והנ"ל דהרי דרשו היום לעשותו ומחר לקבל שכרן הרי עוה"ב נקרא מחר וא"כ ה"פ משכי' למחר ר"ל לבחינת עוה"ב והבן כי נכון הוא בס"ד כי עוה הוא מנוחה נכונה על כנפי השכינה והיינו התדבקות הנה אל האבוקה והבן [ואח"כ בעא רחמי ואחיי'].

הפן [טו] על אמרם הנ"ל עד דלא ידע וכו' לברוך מרדכי דהנה עי' ביע"ד ח"ש ד"ש דעצת המן הי' בענין הסעודה כדי להחטיא את ישראל והנה כבר אמרו חז"ל גדול המחטיא יותר מן ההורגו ומכש"כ מחטיא ממש מן מחשבת הריגה והנה זה נעשה שחטאו בעוה"ר ע"י הסעודה והרבה יין עושה לזנות בבת אל נכר וא"כ זה עיקר הארור של המן וההפכים בשוה כי ברוך מרדכי עיקרו שזיכה את הרבים בתשובה ובקבלת התורה ורבים מתיהדים והנה יש לתמוה כיון שעיקר החטא הי' ע"י אכילה ושתיי' יין ועי' ביע"ד כי הוא משורש עץ הדעת דגפן הי' ולכך נתלה על עץ ואיך קבלו עליהם לשתות יין באותו היום באותו דבר שחטאו ועי' בעיון יעקב במס' מגילה בפ"ק שעמד בזה ופי' עפ"ז מה שאמרו ושמחה זה י"ט עיי"ש (ותוכן דבריו דכיון דהגזירה הי' להשבית יו"ט ועכשיו נתהפך) והנה זה אינו נכון דאכתי קשה הא באמת מצוה לשמוח ואף לשתות ולהשתכר אך נראה דזה מורה דהתשובה הי' על שנתהפך החטא לזכות ודו"ק ועפ"ז נבין מה שנאמר ארור המן אשר בקש לאבדי דאף בענין הנפש לא הוי רק ביקש דהא נעשה זכות מהחטא, ועפ"ז מבואר חייב אינש לבסומי בפורי' עד דלא ידע ר"ל שלא ידע החילוק שבין ארור המן לברוך מרדכי בין ארור המן שנתארר שהחטיא את ישראל ובין ברוך מרדכי על שזיכה את ישראל שאף רעת המן לזכות נתהפך פי' שמהשתי' יבין שאינו יודע שום הפרש ודו"ק וזה מראה גודל רחמי השמים עלינו, והנה באמת כאן פשט לשון המאמר אינו יוצא מידי פשוטו רק דהוא בלשון חכמה ובדרך חידה והכונה למ"ש כאמור להבין דברי חכמים וחידותם כנ"ל ברור.

[**טז**] **עוד** יאמר על הא דאמרו רז"ל חייב אינש לבסומי בפורי' עד דלא ידע וגו' וכעת לחדש באתי ולבאר המדרש ויבכו אותו מצרים שבעים יום כנגד ע' יום שבין אגרת לאגרת כפשוטו כי טעם השהי' של מרדכי מי"ג בניסן עד כ"ג בסיון כפשוטו הוא כדי שיעשו תשובה כי קודם שבטלה הגזירה ודאי דהי' מרבין בתשובה מאוד וכן טעמו של יוסף שהשהה כ"כ קבורת הצדיק כדי שיעשו תשובה כי סבר הי' שיכניסם תחת כנפי השכינה ומש"ז ציוה להם שימולו וכוונתו הי' ככוונת משה במה שהוציא הערב רב וא"כ מבואר המדרש והנה מי שעובד ה' בשלימות גם מתוך תענוג ושמחה ומשתה ועושה

תשובה מאהבה לפי דרכו לא הי' צריך שהי' כ"כ בין אגרת לאגרת אבל מי שבועט מרוב טובה כדרך המון בעוה"ר הי' צריך שהי' כדי שיושלם התשובה והנה ארור המן התחיל מאגרת המן שגזר להשמיד וברוך מרדכי כצמח מאגרת השנית שביטל הגזירה והנה בין ארור המן לברוך מרדכי היינו בין אגרת לאגרת וזה עומק מליצתם חייב אינש וכו' עד דלא ידע ר"ל שיבא לגדר דלא ידע לפי דרכו הבין ארור המן וכו' דהיינו השהי' שבין אגרת לאגרת למה כי גם בשמחה ומשתה עובד ה' באהבה וכורת ברית לה' כאשר הי' אז שכרתו ברית חדשה וכו' והוא פי' נפלא בס"ד.

פסוק כו

על כן קראו לימים האלה פורים ע"ש הפור ע"כ על כל דברי האגרת הזאת ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם ע"כ והוא תמוה משולל הבנה והנ"ל ע"פ שכתב בספר קדושת לוי הטעם שנקראו אותן הימים ע"ש הגורל דוקא היינו שנעשה בתוך הטבע שהוא עולם הגורל משא"כ בעליונים שהוא אחדות וכלו טוב והבן והנה כתב שם דלכך החיוב קריאת המגילה הוא יותר מקריאת התורה לפי שאנחנו בעולם הטבע ועי"ז נזדכך הטבע ע"י החיות שבתוך הטבע ולכך לא נזכר שם באתגלי' רק בצירופי' ולכך הקורא למפרע לא יצא ע"ש וי"ל כפשוטו דהרי משנה הצירופי' והבן ועפ"ז מבואר דהא מבואר אצלי דהמן הרשע אמר אלהיהם ישן דהשי"ת ישן לו מעמו דהיינו שמתנהג הכל עפ"י הטבע ולא בהשגחה והשיב השי"ת שמתוך שינה יאבדו והיינו בלי שידוד באתגלי' כמו שביארתי באריכות והיינו מה דמבואר בפסוק שלפני זה ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב דהיינו השינה כ"י על ראשו היינו בשינה כ"י וע"ז אמר שפיר ע"כ קראו לימים וכו' ע"ש הפור להורות ע"ז שהי' בהתנהגות הטבע ונתקן עולם הטבע ועל כן על כל וכו' דחשיב לדידן על כל דברי האגרת הזאת כי חיוב קריאתה יותר מקריאת התורה כי קריאת התורה אינה מה"ת וקריאת המגילה מסיני נאמר

ועוד נראה לפרש על כן על כל ר"ל על כל הענינים נסתרים שהי' אז הוא דברי האגרת הזאת כי יש בו כל החיות אשר נתעורר אז והיינו ומה ראו מרדכי ואסתר ויחידי סגולה על ככה על אותו הענין ומה הגיע אליהם כי גם הם ודאי נזדככו מאוד ונתעלו יותר ויותר בתיקון עולם הטבע והכל יש בדברי האגרת הזאת הן הבינה למשכילים והן הזדככות להקורא כראוי.

ויש בו עוד רמז על ככה ר"ל מש"ז ככה עיכובא דהקורא למפרע לא יצא ויש בו עוד מכיון דדברי האגרת הזאת הוא על כל הענינים כאשר הי' וכאשר ראו על ככה ר"ל על אותו הענין ומה הגיע אליהם הידיעה כי השגחה מתפלשת הוא ע"י כמה סבות כמבואר

בספר יוסיף לקח וע"י כמה תיבות לכך דברי אגרת גם כן אינו מזכיר שמו יתברך רק בצירוף תיבות כמבואר בקדושת לוי והבן.

פסוק כז

קימו וקבלו עליהם וכו' להיות עושים את שני הימים ככתבם וכזמנם בכל שנה ושנה והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור וכו' וימי הפורים האלה וכו' הך תיבה בזמנם אין לו ביאור ע"ד הפשוט דהלא אמר את שני הימים האלה דהיינו יום ארבעה עשר ויום חמשה עשר ולמה לי בזמנם והנ"ל דהנה מכבר פירשתי [למעלה] הטעם על אמרם ז"ל ויו"ט לא קבילו עלייהו אבל טעיתי כי לא עיינתי היטיב במקרא מגילה וסבור הייתי כי מרדכי ואסתר כתבו שיעשו יו"ט אבל הם לא קבילו עלייהו עכשיו עיינתי וראיתי כי לא כן הוא רק בהעשי' בפעם הראשונה שעשו מעצמם נאמר ויו"ט אבל בהצוואה של מרדכי ואסתר לקבל עליהם לעולם לא נאמר ויו"ט [ועכ"ז לא מחקתי הדברים הנ"ל בפסוק כ"ב מהכתבי קודש כי ראוים הם למי שאמרם אך ונהפוך הוא כי אותו הדור הקרובים שעשאו יו"ט הי' כוונתם כך כמו שביאר מוזללה"ה ונתקבל רצונם וכוונתם למעלה וכחא דרבים עדיפא ואלו ואלו דא"ח כרצון הרבים וכרצון מרדכי וק"ל] ועכשיו נ"ל לומר טפי קרוב אל מרכז האמת כי הרחוקים אשר בא אליהם שמיעת הגזירה רעה ובזמן קצר בא ההיפוך מיגון לשמחה וכו' ולא ידעו איך נתהווה הדבר חשבוהו לנס נגלה ועשו יו"ט אבל מרדכי ואסתר שנכנסו בעובי הקורה אף שידעו כי מאת ה' מן השמים היא בעינא פקיחא דילי' מ"מ ידעו כי נתלבש בכסות הטבע כי הזמן גורם זמן הסתרת פנים כאמרם אסתר מה"ת מנין שנאמר ואנכי הסתר אסתיר וכו' על כן לא ציוו על הקבלה ליו"ט וכן הוי כי יו"ט לא קבילו עלייהו והבן.

ונקדים מ"ש בעל ראש אמנה הטעם שאמרו דימי הפורים אינם בטלים דהלא שום מצוה לא יתבטל רק דהפירוש הוא שהניסים שנעשו עליהם היו"ט הם כלא נגד הנסים דלעתיד א"כ לפ"ז קשה מאי רבותא דפורים אך הענין הוא דהנסים הם על שני בחינות בחינה אחת נגלית והיא למעליותא בחד צד נודע לכל יד ה' עשה ואין מקום לאפיקורסים להכחיש בחינה השנית נס נסתר בעינא פקיחא מלובש ומכוסה באופן שמכחישין את מעשי ה' ית"ש ויש להם פ"פ להכחיש ימ"ש אבל בחד צד הוא למעליותא שאף בזמן ההסתר הגדול לא עזב חסדו מהם והנה בבחינת איתגלי' אשר נוסדו ע"ז הרגלים אינם כלום לנגד בחינת איתגלי' דלעתיד ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו אבל פורים מעליותא דלי' שאף בזמן ההסתר ומחיצות וסככים גדולים בקע עינא פקיחא את כל המחיצות דרך כולם והושיעם הרי מעליותא זו במקומו אף לעתיד דבחינה זו אינו לעתיד

רק גלוי הגדול שבגילוי והבן. ועפ"ז מבואר התכת הפסוק קימו וקבלו עליהם וכו' להיות עושים את שני הימים האלה ככתבם דהיינו בלא יו"ט ומפרש הטעם וכזמנם דהוא זמן ההסתר כנודע לכך אין בו לתא דיו"ט כמו שביארתי מכבר וש"ת דא"כ הקטינו מרדכי ואסתר מכפי שחשבו המון ישראל לזה אמר דלא כן דאדרבא הגדילו דעי"ז הוא בכל שנה ושנה אף בזמן ההסתר נוכל למצוא זה והבן ועוד דעי"ז והימים האלה נזכרים ונעשים וכו' אף לעתיד קיים לעדי עד ולנצח נצחים דמעליותא דבחינה זו לא יתבטל לעתיד והבן זה כי נכון הוא בס"ד.

במגילה דף ז' ע"א אי הוי התם ה"א מילתא דעדיפא מכולהו קיימו וקבלו קיימו למעלה מה שקבלו מלמטה ע"כ ור"ל דמזה מוכח דאסתר ברוה"ק נאמרה אמר רבא לכולהו אית להו פירכא לבר מדשמואל כו' תוס' ד"ה לכולהו תימא הא דשמואל נמי אית לי' פירכא דהא רבא גופא אמר מכאן מודעה רבה לאורייתא כו' ותירצו בדוחק עיי"ש והנה יש להבין למה לא הוקשה תוספת תיכף על שמואל כו' ונראה לישב בטוב טעם דהנה הפ"ד בדרך הערבה כתב דלמ"ד דינא דמלכותא דינא לא מהני מודעה א"כ הא שמואל אית לי' דינא דמלכותא דינא והוא מרא דהאי שמעתא וא"כ לדידי' ליכא מודעה ולא נצרך לקבלה בימי אחשורוש ול"ל קיימו עכשיו מה שקבלו כבר א"כ צ"ל קיימו למעלה כו' אבל על רבא דמחליט דברי שמואל לאמת הוקשו שפיר הא איהו דאמר מודעה רבה כו'.

והנה לתרץ קושי' תוס' על רבא נ"ל בטוב טעם דהא יש להבין אף אם נדרוש קיימו מה שקבלו כבר מנ"ל להמציא דבר חדש דקאי על כל התורה דלמא רק על מגילת אסתר ולהורות דכבר נתקבל בסיני דהיינו דהוא מכלל הכתובים ואמרינן במס' ברכות דף ה' ע"א שכלם נתנו למשה מסיני וגם דרשינן מכתוב זאת זכרון בספר בספר זו מגילת אסתר וגם אמרינן ליכא מידי בנביאי ובכתובי מאי דלא רמיזי באורייתא ועי' בספר המצות של הרמב"ם בשורש הראשון ובדברי הרמב"ן שם שהביא ירושלמי דמס' מגילה וז"ל רב ור"ח ור' נתן ובר קפרא וריב"ל הוי יתבין ואמרין המגילה הזאת נאמרה למשה בסיני אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה ועי' במגילת אסתר של מהר"י דיליאין שם ולענ"ד קושי' עצומה הוא וע"ק דשני הדרשות אינם מתישבין על לשון הפסוק וק"ל וע"ק איך מוכח מזה דאסתר ברוה"ק נאמרה דאף דידעו ברוה"ק מ"מ מי לא ידע דמרדכי מכלל הנביאים ואסתר בכלל הנביאות רק דהא דבעינן ראי' הוא דנכתבה ברוה"ק ועיין ביערות דבש חלק שני דרוש שני מ"ש על הא דאסתר ברוה"ק נאמרה דכתיב ומרדכי ידע ותוכן דבריו דהאיך מוכח מזה הא בלאו הכי ידעינן דמרדכי הי' מן המ"ח נביאים רק דהי' ספק על המגילה אם היא ברוה"ק או סיפור דברים בעלמא ע"ש וא"כ הכא קשה דמנ"ל דנאמרה

ברוה"ק דהיינו דהוא בכלל הכתובים ודו"ק לכך נראה דקיימו מה שקבלו כבר פירושו באמת על מגילה הזאת בלבדו וכמו שפירשתי דלא מסתבר כלל דקאי על כל התורה רק דממילא יש הסכמה על קבלת התורה דאם הסכימו על הנטפל לקבלה על הקבלה עצמה לכ"ש ועוד דלא בעינן רק גילוי דעת אחר שעבר האונס וכמו דקיי"ל בחו"מ סי' רמ"ב ע"ש בסמ"ע ס"ק ב' וא"כ ממילא מוכח דברוה"ק ידעו דמנא ידעו מהקבלה הראשונה דאם לא נאמרה רק למשה כדכתב שם מהר"י דיליאין לא הודיע לישראל וכיון דהי' קבלה למשה א"כ ממילא דהוא מכלל הכתובים וברוה"ק נאמרה ודו"ק והן הן הדברים דאמר שמואל כאן קיימו למעלה מה שקבלו למטה דודאי לשון קיימו לא שייך רק במה שנתקבל כבר וקיימו עכשיו דאם לא קבלו האיך שייך לומר קיימו, וקבלו שייך לומר במה שהוא קבלה מחדש וא"כ קיימו וקבלו הוי תרתי דסתרי וצ"ל דתרווייהו איתניהו דלמעלה הוי קיימו דהא ידוע דכבר קבלו משה ולמטה הוי קבלו דהא לא הי' נודע מקמי המעשה מקבלת משה וזה הפירוש קיימו למעלה מה דהוי למטה קבלו ודו"ק ופי' של הפסוק הוא כך דקיימו וגם קבלי דהא למעלה מקרי קיימו ולמטה קבלו וא"כ דרש רבא בשבת ודרש שמואל כאן במגילה אחת הוא ודוק היטב כי נכון הוא בס"ד.

עוד תי' על קושי' התוס' בקיימו וקבלו נ"ל דדא ודא אחת הוא דהא קשה תרתי חדא דלמה הוצרך לקיום שלמעלה וע"ק על מה דדרש קיימו מה שקבלו כבר רק דהוא קבלה חדשה דאם הוי קבלה למה הוצרך לחדש הקבלה וע"ק מי הוצרך לקבלה החדשה ומה ראו על ככה לחדש הקבלה אז והנ"ל בזה ע"פ מ"ש הפ"ד דדינא דמלכותא דינא אך כתב. בשם מהרי' אם המלך אינו משוה גזירתו על כל בכי המדינה אין דינו דין עיי"ש והנה לפ"ז אם נאמר דכל העכו"ם טפלים לישראל והם קליפת הפרי וכן כל השרים שלהם למעלה ועיקר הבריאה הם ישראל וכל יחוד מלכותו מתייחס עליהם א"כ הוי ישראל כל בני מדינתו דכל העכו"ם הוי כבהמה לגבי אדם שנאמר אדם אתם וכי נאמר דאם המלך לא גזר על הבהמות שבמדינתו לא יחול על האנשים וק"ל וא"כ לפ"ז לא נוצרך לקבלה (דאף דמודעה רבה מ"מ הא דינא דמלכותא דינא) אך אם לא נימא כן רק דמלך על כל הארץ יקרא א"כ יש מודעה והנה לפ"ז מקודם הי' להם מודעה אך עכשיו שחטאי בענין שבע מצות שאין בהם מודעה שהשתחוו לצלם וצריכין למחילה [עיין ישמח משה פ' נשא על מז"ל שאלו תלמידיו את רשב"י] אף שגם מקמי הכי חטאו כמה פעמים מ"מ באמת שקלו למטרפסייהו וגם לא נתמלא סאתם משא"כ עכשיו שנגזר כלי' ש"מ דנתמלא סאתם ח"ו ובודאי דאין מכחיד שום אומה עד שנתמלא סאתה כי אמרו כי לא שלם עון האמורי עד הנה וגם בענל לא נגזר כלי' דהא אמר למשה ואעשך לגוי

גדול ודו"ק והנה כתבתי בפ' ויאמר ממוכן הטענה שטען הס"א, והתשובה לזה הוא מ"ש בא"מ אין לכו מלך אלא אתה דלנו דייקא ואין זה גנאי לעם דאנחנו העם ואלא אתה דייקא ואין גנאי למלך אחר ועפ"ז פירשתי כי מעולם ועד עולם אתה אל וכו' [כי המן הלשין למטה ושורשו שורש הס"א למעלה כאשר פי' ואת דתי המלך אינם עושים דתי ממהקב"ה וכמו כן כאן רמז כי לא על המלך לבדו כי אם על כל העמים ואין ביד הקב"ה כביכול למחול לישראל כי נוגע כבודו לכל העמים אשר תחת ממשלתו ואך יסכרו פי המלשינים ע"פ מה שפי' בספר ישמח משה פ' האזינו בד"ה באופן אחר נראה לבאר הסמיכות מעולם ועד עולם אתה אל תשב אנוש עד דכ"א ע"פ שנראה לבאר מאמרינו אבינו מלכנו חטאנו לפניך אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה דמה ענין זה לזה דאחר חטאנו הי' לכן להסמיך בקשת המחילה והנ"ל דהנה מקשין איך יתכן תשובה ופיוס ומחילה הלא המלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול עאכו"כ מלך מ"ה הקב"ה ע"כ קושיתם והנה במס' קדושין (דף ס"ב ע"א) איתא ור' יוסף אמר אפילו הרב שמחל על כבודו כבודו מחול שנאמר וה' הולך לפניהם יומם אמר רבא הכי השתא התם הקב"ה עלמא דילי' הוא ותורה דילי' הוא מחיל יקרי' כו' עיי"ש ושם ע"ב איתא אמר ר' אשי אפי' למ"ד כו' מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול כו' עיי"ש ולכאורה קשה על ר"א מקרא וה' הולך לפניהם יומם דהוא ממ"ה וכמו דמייתי הגמ' מיני' להרב שמחל על כבודו ומיהו לא קשה מידי דודאי בתי' דרבא מתורץ גם הך וכבר ידע הגמרא מתירוץ דרבא ונמתיק הדברים דבשלמא מלך ב"ו אין המלכות שלו דאין מלכותו מלכות עולם ומאן דפגים בכבוד המלוכה הוא פוגם בכבוד כל המלכים שהיו ושיהיו לכך אינו ביד זה שהוא עתה למחול אבל הש"ת דמלכותו מלכות עולם ושלטנות דר ודר המלכות שלו הוא כאמרנו כי המלכות שלך הוא לכך יכול למחול ועיין במסכ' סנהדרין (דף י"ט ע"א) בתוס' ד"ה ינאי המלך עמוד על רגליך כו' עיי"ש ודו"ק, והיינו דנסמך דאמרינן אבינו מלכנו חטאנו לפניך וכונתינו בהוידוי לבקש מחילה והנה אם קראנו לו ית' מלכנו איך ימחול והלא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול לכך נסמך לו אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה לעולם ולעולמי עולמים לכך תוכל למחול כנ"ל והיינו ג"כ מעולם ועד עולם אתה אל לכך תשב אנוש כי תוכל למחול וגם זה נכון בס"ד] וא"כ ע"כ הוצרכו להודות דרק מלך ישראל הוא וכל הגוים כאין נגדו כאפס ואין נחשבו וא"כ ממילא דהקבלה הראשונה בתקפה והיינו קיימו מה שקבלו כבר וגם קיימו למעלה מה שקבלו למטה דהיינו דקיימו הסברה הלזו דהקבלה בתקפה ומכח זה יצאו זכאים בדין ודו"ק וא"ל דא"כ איך מוכח דברוה"ק נאמרה דהא ידעו זה מהסברה ממה שראו שניצלו ודו"ק

מיהו ל"ק דאכתי מנ"ל דילמא ג"כ לא נתמלא סאתם ובאמת לא נגזר כלי' למעלה רק גזר לחיים אלא ש"מ דברוה"ק נאמרה ידעו דנגזר למעלה כמו שאמרו חז"ל להדי' דנכתב ונחתם רק הי' בחותם של טיט כדי שיוכל ע"י תשובה לקרוע ודו"ק:

ועפ"ז נ"ל לפרש אמרם בברכות דבתפילין דידן כתיב שמע ישראל ובתפילין דמרי עלמא כתיב מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ ושם אמר הקב"ה אתם עשיתני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם ע"ש ברשב"א ונ"ל כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא וא"כ עיקר הדביקות ע"י האחדות שלו יתברך ואחדות של אומה הישראלית ודו"ק.

ועפ"ז נ"ל הטעם שבעת מחילה צ"ל שלום ואחדות בין אישי הישראלי דאל"כ כל א' אינו דעתו ורצונו שימחול עונות לשונאו וא"כ הוי מלך שמחל על כבודו.

עוד יתבאר אמרם ז"ל קיימו למעלה מה שקבלו למטה ומאמר רבא לכלהו אית להו פרכא וכו' וקושי' התוס' שם, וגם לבאר הטעם הא דהדר קבלוה אז וגם מה דאמר קיימו מה שקבלו כבר איך קיימו הקבלה שמכבר הלא הראשונה כמאן דליתא רק דעכשיו הוי קבלה חדשה ויתישב הכל עפ"י המהרי"ק בשורש קפ"ה דהוכיח דגיזום לא הוי אונס דעביד אינש דגזים ולא עביד ועיי"ש מה שהוכיח מהמרדכי עיי"ש א"כ לפ"ז קשה דבטלה המודעא דהא לא הוי רק גיזום אבל יש לומר דבאדם אמרינן דעביד דגזים ולא עביד לפי שמתיירא מאימת דינו ית"ש אבל השי"ת מי יאמר לו מה תעשה וההוא אמר ולא יעשה וכו' אבל באמת דרכו ית"ש שלא לפעול כמו שדבר לרעה רק לטובה ליכא חזרה ולדעתי זה פי' הפסוק ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימינה כי הי' ראוי לומר הוא אמר ולא יעשה רק ה' הראשונה הוא ה' התמי' והבן ע"כ כך פירושו ההוא אמר ר"ל אמירה רכה ונחת שהוא לטובה ולא יעשה בדרך תמי' כדרך ה' התמי' (ורק) ודבר שהוא קשות אזי ולא יקימנה בניחותא.

והנה בימי אחשורוש נתראה זאת (כי בטל ית"ש) הגזרה וגזים ולא עביד א"כ ממילא כיון דנודע דגזים ולא עביד בטלה המודעא (ע"כ) הדר קבלוה והיינו קיימו מה שקבלו כבר שראו עכשיו שנתקיים מה שקבלו כבר וקבלו עליהם והיינו קיימו למעלה במה שבטלו הגזירה מה שקבלו למטה כמ"ש והבן.

ועפ"ז יש לפ' שני פסוקים באיוב סי' ל"ה במענה אליהו הן אל ישגיב בכחו מי כמוהו מורה מי פקד עליו דרכו ומי אמר פעלת עולה ע"כ דמה שייכות יש למי כמוהו מורה לרישא דקרא ישגיב בכחו ואיך שייך לזה מ' פקד עליו וכו' ועוד איך שייך זאת לויכיחו והנ"ל דהראה לאיוב שהטיח דברים איך שח"ו בא בטרוניא עם בריותיו לזה הראה לו

ההיפך איך שחפץ חסד ועושה תחבולות להקל מעונש החוטאים ומכש"כ וק"ו ב"ב של ק"ו שאינו מעניש על מגן דהנה תמהו דלמה יצטרך השי"ת לאנסם על קבלת התורה הקדושה אשר היא למעלה מכל החכמות ולא יצוייר לשום נברא להניח דת מתוק כזה והם דור דעה כנודע איך לא הבינו זאת ובאמת הבינו דהרי אמרו נעשה ונשמע קודם שאנסם כקושית התוס' אבל התירוץ הוא לדעתי דזה הי' מחסדו ית"ש כדי שאם יחטאו יהי' אמתלא לנגד מדה"ד שקבלו באונס ותריס בפני הפורעניות ועוד מה דאיתא בעיר גבורים שיהי' להם דין אונס שנאמר לא יוכל שלחה כל ימיו ועפ"ז פירשתי וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק במשפט בחסד ברחמים וארשתיך לי באמונה וידעת את ה' דהאירוסין דהוא מ"ת הי' לעולם ע"י מה וארשתיך לי בצדק ובמשפט היינו דינא קשי' וא"כ הצדק והמשפט הוא בחסד וברחמים כדי שלא יוכל שלחה ואף אם חטאו לו תיכף מקבלם עפ"י מה שאמרתי על הגמ' יומא (דף פה) בהאומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב וכו' דהי' לו לומר אין מועיל תשובה רק עפ"י המקדש ע"מ שאני צדיק וכו' ומה שאמרו רז"ל על הפ' מיום אשר נתת לבך להבין ולהתענות וכו' ועפ"י מה שאמרתי בהפסוקים ה' עוזי וכו' והמדרש שאלו תלמודי ר"א, ושייך לזה מה שפירשתי באבות אם אין אני מי לי וכו' [בישמח משה פ' תצא ד"ה כי תשה ברעך והאזינו אופן החמשי עיי"ש בארוכה כי עיי"ש בגמ' יומא פ"ה בדרב הונא א"ר ורש"י שם מבואר דעיקר הקפידה הוא משום שחטא תרי זימני ולכאורה יפלא א"כ נעלת דרכי התשובה ואין לך דבר שעומד בפני התשובה ומנשה המלך יוכיח ועוד הלשון אין מספיקין בידו צ"ב, דהנה במדרש תדב"א שאלו תלמודיו את ר"א האיך נעשה תשובה ונחי' אמר להם כתיב יענך ה' ביום צרה וכתיב דודי שלח ידו מן החור והוא תמי' בהקדם לפרש הפסוקם ה' עוזי ומעוזי מנוסי ביום צרה אליך גוים יבואו מאפסי הארץ ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו הבל ואין בם מועיל והדקדוקים רבו ויובן ע"פ אמרם ז"ל דטוב אשר לא תדור דשמא לא תשלם והקשו בתוס' הא מצינו שיעקב נדר ותי' דבעת צרה מותר לנדור עיי"ש ודעת לנבון ככל דהטעם דבודאי מה שמקבל עליו בעת צרה ודאי יקיים וליכא למיחש שמא לא ישלם וכ"ז דוקא בישראל דחזקתו ומקורו קדוש משא"כ באומות אף אם נודרים בעת צרה אינם מקיימים כמו שאמר יונה את אשר נדרתי אשלמה משמרים הבלי שוא חסדם יעזובו והנה כבוא ח"ו עת צרה ורוצה לשוב אל ה' ולזה צריך זמן גדול האיך יעשה וינצל מצרת נפשו כבר הורינו שיקבל עליו לתקן את אשר עיוות ויקבלו השי"ת כאילו תיקון ולמדו חז"ל מהפסוק מיום אשר נתת לבך להבין ולהתענות כבר נשמעו דבריך והנה כ"ז בישראל שמקיימין מה שנודרין בעת צרה משא"כ אוה"ע וזה שאמרו ישראל ה' עוזי

ומעוזי מנוסי ביום צרה דאף שכבר בא הצרה נוכל לנוס דמועיל לנו הקבלה וכאמרם ז"ל המקדש אשה ע"מ שאני צדיק גמור וכו' שמא הרהר תשובה בלבו ודוקא מנוסי אבל אליך גוים יבואו אף אם יבואו בעת צרתם ויודו ששקר נחלו אבותיהם ויקבלו עליהם לעבוד השי"ת הבל ואין מועיל בם כי משמרי הבלי שוא חסדם יעזובו ויחזרו לסורם ותעתועיהם וז"פ המדרש שאלו תלמידיו איך נעשה תשובה בעת שאנחנו בין החיים וכו' כמו בר"ה ויוהכ"פ ואין העת מספיק לתקן הכל בזמן קצר כזה ע"ז השיבם יענך ה' ביום צרה הלא בעת צרה א"א לתקן הכל א"ו דהקבלה מהני ה"נ יקבלו עליהם שיתקנו אח"כ ואך יש לחוש מפני חמת המקטריגים כאמרם ז"ל לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שנאמר היערוך שועך לא בצר וכל מאמצי כח ודרשו אם מקדים א"ע קודם בוא הצרה הכל מאמצי כחו אמנם ח"ו בעת צרה דוחין את תפלתו ותשובתו ומקטרגין חסרי' לגנבא נפשי' לשלמא נקוט וע"ז אמר להם וכתיב דודי שלח ידו מן החור היינו שחותר חתירה ופושט ידו ומקבלו לב"ת כאשר מצינו אצל מנשה עכ"ד הקדושים בקיצור מעט ופי' על מאמר אם אין אני לי מי לי וכו' לא מצאתי אך י"ל כוונתו כפי הנ"ל דידוע אלמלא הקב"ה עוזרו לא הי' יכול לו ופי' אם האדם עושה את שלו עד מקום שידו מגעת וכאשר כלה כל כח האנושי אזי הקב"ה עזרו כמו שמצינו אצל יוסף הצדיק וז"כ אלמלא הקב"ה עזרו לא הי' יכול לו שכלה כל כחו אזי ה' לא יעזבנו בידו וזה אפשר כוונת אמרם אם אין אני לי היינו שאני עושה כל מה שביכלתי ואין אני לא אוכל לעזור לי אז מי לי זה הקב"ה עומד על ימיני לסמכיני כי כשאני לעצמי בלי עזר הקב"ה מה אני ומה כחי כי אייחל.] ועפ"י מה דקיי"ל ע"א נאמן באיסורין והיינו דוקא בדבר שבידו וקב"ה אינו מזדקק לבחירה אף שיודע אבל בהעובר ושונה אמרו נעשה לו כהיתר פי' רש"י אין חזקתו לשוב להך אין מאמינים לו דהוי כאין בידו והיינו אין מספיקין בזה שבידו רק צריך שיעשה [מעשה בפרעל ממש] אבל אם לא שינה באיולתו מקבלין אותו תיכף והיינו וארשתיך לי באמונה שאני מאמין וידעת את ה' שסופך לידע את השם ית"ש והבן.

והנה ידוע דאל מורה על החסד כנאמר וחסד אל כל היום וזה אמרו הן אל זה הוא חסדו ישגיב בכחו ע"ז שמי כמוהו מורה וא"צ להכרח רק זה הוא חסד ותחבולה [שיהי' אמתלא לנגד מה"ד] כנ"ל וש"ת הלא אין זה אמתלא דהוי גיזום כמו דקיי"ל [דאין זה אונס ע"ז אמר] מי פקד עליו וכו' ואינו דומה (לב"ו) [דגזים ולא עבידן] שמתיירא מהשי"ת שפקדו לבקרים וכו' והבן.

פסוק כח

וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם ותכתוב אסתר בת אביחיל וכו' הנה כפל הענין במילות שונות ונ"ל עפ"י מה ששמעתי כי המסורות הוא תי"ו ותכתוב גדולה וח' של חו"ר גדולה הוא ת"ח רמז שאותה הגזירה שהיתה אז ראוי להיות נכתב על שנת ת"ח והבן [עיין ס' שארית ישראל פכ"ח].

ועפ"ז א"ש הרמז ששמעתי כי יד על כ"ס הוא ר"ת כ' סיון עד כאן שמעתי כי שייך לזה מלחמה לה' בעמלק כי הלא היא גזירת עמלק כנ"ל וישמע חכם ויוסיף לקח דאף שהי' נגזר אז כלי' ח"ו ובת"ח לא הי' כלי' נ"ל שהכלי' הי' נגזר בדרך זה כמה נפשות מישראל שהיו ראוים להיות אז בעולם בי"ג באדר ששברו אויבי היהודים, נגזר שנפשות במנין זה יהרגו, וממילא הי' כלי' ח"ו, אח"כ כשניחם על הרעה ומדה"ד אינו חוזר בריקני' ניתן לו אלו נפשות בפזרון כי כמה הריגות הי' כמבואר בספר שבט יהודה רק שנרמז ת"ח שהוא הי' הרג היותר גדול והרווחה הי' שאם הי' אז בפעם אחד הי' נשכח זכר ישראל ח"ו משא"כ על אופן זה וע"כ היא השמחה והנה פורים הוא ע"ש הפורים להרג ולאבדן וע"כ אמר וימי הפורים האלה ר"ל שניתנו להרג ולאבדן לא יעברו מתוך היהודים ר"ל לא יפטרו בלא כלום כי גבה דילי' בעוה"ר רק ההרווחה הוא וזכרם ר"ל של היהודים הנזכר לא יסוף מזרעם כדי שלא יסוף זכר זרע ישראל וע"ז מפרש והאיך זה ותכתוב אסתר בת אביחיל ת' וח' גדולה שכתבה על ת"ח כנ"ל והוא פליאי בס"ד.

א"י וזכרם רק קאי על ימי הפורים ר"ל זכרם של ימי הפורים הוא שמרויחין ולא יסוף מזרעם שלא יהי' כלי' מזרעם של היהודים הנזכרים בפסוק והבן.

פסוק כט

ותכתוב אסתר וכו' לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית (לפורים תקס"ב) במס' מגילה דף ז' את האגרת הפורים הזאת השנית ואצטריך למכתב השנית ואצטריך למכתב בכל שנה ושנה כו' עיי"ש דעיקר באדר שני כו' עוד שם שלחה כתבוני לדורות וכו' עוד שם תני' ר"א אומר מגילת אסתר ברוה"ק נאמרה עד אמר רבא לכלהו אית להו פירכא לבר מדשמואל דהוכיח מקיימו וקבלו קיימו למעלה מה שקבלו למטה כו' עיי"ש ולכאורה הני מאמרים אין ענין זה לזה והנ"ל דכלהו מישך שייכו להדדי דהש"ס מייתי כל הנ"ל כדי לפרש הא דכתיב השנית דהי' קשה כיון דכבר קבלו עליהם ל"ל פעם השנית הקבלה וע"ק דהשנית משמע ולא שלישית כמו שדרשו חז"ל ביבמות דף צ"ח ע"א עיי"ש גבי והי' דבר ה' אל יונה שנית דדרש ולא שלישית וכאן ל"ל כן דהא כתיב וימי הפורים האלה לא יעברו כו' ע"ז תי' רב שמואל בר יהודה בתחלה קבעוהו בשושן ולבסוף בכל העולם כולו ונקרא השנית לענין הקיום והקבלה מחדש וכמו דמשני התם ביבמות על עסק ננוה לא

דבר עמו שלישית ה"נ על עסק קיום וקבלה לא הי' שלישית והבן, והנה מייתי מימרות והכוונה דע"י אותן מימרות מתורץ הך דכתיב השנית בפנים אחרים דע"פ רשב"י הוא פי' דהשנית כך לקיים את אגרת פורים דהיינו הסיפור של פורים הזאת אשר הוא אצלינו הואיל והוא השנית דכבר נכתב ראשון על ספר דברי הימים כו' ולכך נתקיים דאם הי' ראשון לא קיימו אותו חכמים משום חשש התעוררות קנאה והבן.

וג"כ י"ל לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית היינו בפעם השנית ששלחה אסתר לחכמים נתקיים אבל בפעם הראשון דחוי' קא מדחי לה והבן.

וע"פ רב ור' חנינא דכתבו שלחה אסתר לחכמים כתבוני לדורות ושלחו לה הלא כתבתי לך שלשים כו' יתפרש כך לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית ר"ל דעכשיו נתקיים בפעם השנית דבפעם הראשון נתקיים בימי משה שנצטוה אז על מקרא מגילה על אותו זמן כמו שדרשו חז"ל בספר זה מקרא מגילה וכמו שפי' בספר תוקף הנס בפ' ומאמר אסתר קיים כו' וישראל קיימו עליהם באמרם כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ואפשר שזה הכוונה נעשה מה שנוהג תיכף ומה שאינו נוהג נשמע עתה לקבל עלינו ולכך הקדימה עשי' לשמיעה כי חובת שעתא מיבעי לאקדומי' ברישא כמו דקיי"ל. וי"ל דזה דוקא משום חשש מיתה אבל אלולי חשש מיתה אין חשיבות להקדמה ולפ"ז אז בשעת מ"ת דניתן ע"ד חירות ממה"מ למה הקדימו אבל ז"א דהא מה"ש דאין בהם מיתה מקדימין ש"מ דבעי לאקדומי חובת שעתא ברישא והיינו מי גילה רז זה לבני רז זה דייקא דהדעת החיצוני נותן דבהעדר המיתה אין קפידה להקדמה וש"ת דבאמת לא הי' להקדים לזה אמר לשון שמה"ש משתמשין דייקא, אך עדיין י"ל דישראל צריכין להקדים אף אם לא הי' מה"ש מקדימין דאף דלא הי' בהן חשש מיתה מ"מ יש חשש גירוי היצה"ר לבטל וכבר אמרו אל תאמין בעצמך ושאני מה"ש דאין בהם יצה"ר וא"כ מאי אמר ית"ש רז זה וכו' לשון שמה"ש משתמשין בו לכך איתא במדרש בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע נעקר יצה"ר מלבם והבן.

והנה נראה עוד לומר דונשמע היינו קריאת המגילה שהוא מצות שמיעה והבן.

ועפ"ז יתפרש ג"כ המדרש תמוה בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה דלפי מ"ש נכלל באמרם נעשה ונשמע קבלת קריאת המגילה מזמן מרדכי ואילך וראי' לזה דהא בה"ג שכל דבריו דברי קבלה מונה מצוה זו במנין תרי"ג ועי' ברמב"ן בשורש ראשון לסדר המצות והנה יסוד מצוה זו ע"י הצלת ישראל מיד המן הרשע ימ"ש לכך אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה וכדברי רש"י דנכלל בזה ג' תרומות וא' תרומת השקלים וכאמרם ז"ל גלוי וידוע לפני מי שאמר והי' העולם שעתיד המן לשקול

לכך הקדים שקליהן לשקליו כנ"ל והא דמייתי הא דאסתר מטמא את הידים נמשך לזה אי הוי מכלל הכתובים כנ"ל. ועפ"י דתני' ר"א אומר דמייתי דאסתר ברוה"ק נאמרה ועלה אמר שמואל כו' כנ"ל ועלה אמר רבא לכולהו אית להו פירכא לבר משמואל וכבר כתבתי למעלה] לישב קו' התוס' דדברי שמואל ודברי רבא במס' שבת [דף פ"ח] דקיימו מה שקבלו כבר בקנה אחד עולין דמורה דהי' אז קבלת תורה בכללה מחדש ועפ"ז יתפרש לקיים עליהם איגרת הפורים הזאת השנית ר"ל השנית קאי על הקיום דאיגרת פורים הי' אז הקיום השנית דביום הראשון שלהם הי' על כללות כל התורה והבן כי נכון הוא בס"ד [ועיין ישמח משה בהפתיחה לבראשית].

פרק י

פסוק א

וישם המלך אחשורוש מס על הארץ וכו' כבר אמרתי בזה הנראה לפענ"ד וכעת נראה לפשוטו של מקרא שמראה לנו גודל הנס בזה כי אחר שנשא את אסתר כתיב והנחה למדינות עשה וטעמו הי' שתחשוב אסתר אם עושה כן מספק מחמת שמסופק על כל אומה ואומה שמא המלכה מהם עאכו"כ האיך ירומם את עמה כאשר תגלה בבירור מאיזה עם היא זה הי' כוונתו ואחר שנתוודע לו בבירור וישם מס על הארץ אבל לא עשה שום רוממות מעלה לעם ישראל בכללן רק הכל שוה רק מה שהגיע להן רוממות ע"י מרדכי כמו שנאמר כי נפל פחד מרדכי עליהם וזה מראה גודל שנאתו לישראל ומגודל שנאת המלך הרשע הזה יתוודע גודל הנס הנ"ל כנ"ל.

ע"י וישם המלך אחשורוש מס על הארץ שאינו עניין לשם והנ"ל בזה כי אמר ומאמר אסתר קיים וכו' ונכתוב בספר כמבואר בגמ' דקרייתא זו הלילא ומקשה מפני מה אינו אומרים הלל ומשני בשלומא התם הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה הכא עבדי אחשורוש אנן והוא אמרם וישם המלך אחשורוש מס על הארץ והוא דידי' עבד ואכתי עבדי אחשורוש אנן כנ"ל.

פסוק ג

ורצוי לרוב אחיו דורש טוב לעמו ועיין בפ' של התרגום שני מ"ש בפ' הנ"ל ולי נראה להיפך ורצוי לרוב אחיו מ"ט ודורש טוב לעמו והאי צורבא דמרחמי לי' בני מאתי' כו' ודובר שלום לכל זרעו.

דניאל

פרק ח

פסוק יב

ותשלך אמת ארצה נ"ל דידוע כשעושים רצונו של מקום עולין עד לשמים וכשהם יורדין יורדין עד לעפר היינו דאמר ותשלך אמת היינו שמשליכין התורה ארצה הם מגיעין ארצה וק"ל.

פרק ט

פסוק ז

לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים ע"ד כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו כו' [עיין ישמח משה ויקרא בפסוק אדם כי יקריב וכו'] מתבייש בו דייקא והבן והנה הבושה הלזו אינו בטבע החוטא רק מתת אלקים לבאים לטהר והיינו סיוע דלעילא וע"ז אמרו מסייעין לו והיינו לך ה' הצדקה במה שלנו בושת הפנים והבן.

פרק יב

פסוק ג

והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד עפ"י מ"ש בס' גדולות בנימין פ' במדבר על פ' ויוציא אותו החוצה עיי"ש והנה הדיעה זו דרקיע ניקב ככברה [וכוכב אחד מאיר למעלה ולעינינו נראה כאלו הם כוכבים הרבה מאוד] נ"ל דר"ל דבמקום שיש זוהר בלי מסך המבדיל נראה הכוכב א' לאלפים רבים [משא"כ במקום שיש איזה מסך המבדיל לא נראה אור הכוכב] והנה המשכילים יקראו השומעים לדברי המדריכם דלמי שאינו שומע קורא אותו שהע"ה כסיל בער ופתי נער חסר לב וידיעת הפכים בשוה והנה מי מהשומעים שיש לו טהרת הלב נראה על ידו הארת המוכיח ומדריך בדרכי היושר וכמו שמפורשין על אמרם [חגיגה דף י"ד ע"ב] נאה דורש ואין נאה מקיים [אפשר כונתו כי נאה זה הת"ח דורש ואין נאה מי שהי' עד עתה אין נאה כי הלך בדרך עקלתון אשר לא לתפארת מקיים ושומע מה שהנאה דורש וק"ל] משא"כ מי שיש לו חלב על כסליו והשמן על לבבו והנה המצדיק רבים אחד לאלפים רבים יחשב כפי אשר קבלו הארתו ועפ"ז יבואר התכת הכתוב הנ"ל.

ע"י והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע וכו' בהקדם לפרש מה שאנו אומרים בתפילתינו עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ודרשו חז"ל עושה שלום במרומיו על אש ומים שברא בהם שמים ואיך נמשך לזה הוא יעשה שלום עלינו וידוע כי דרשו עת מלחמה זו גוג ומגוג ועת שלום זה ביאת משיח שנאמר שלום ואמת יהיי בימיו והנה

כתיב באור פני מלך חיים והענין הוא כי כתיב ורשעים בחשך ידמו וקשה הלא גיהנם שהרשעים נידונים בו הוא כולו אש ואיך יתכן שם חושך ובפרט אש חזק כזה שאש שלנו הוא רק אחד מששים מאש של גיהנם והנה היום בא בוער כתנור בוערה כאש רשעה הרחיב מדורתה ומי פתי יסור הנה שלא להציל עצמו כל זמן שיש לאל ידו להמלט ממנה והנה איתא בזוהר כתיב אחד מוריד שאול ויעל וכתיב כלה ענן וילך כן מוריד שאול לא יעלה על איליו דמהרהרי בתיובת' כו' וע"ז כתיב ונהמת באחריתך כו' כמו שפירשתי [עיין ישמח משה פ' האזינו דה"ח קמ"ד ע"ד ד"ה באופן חמשי מובא בארוכה] וכבר פי' בזוהר על פסוק ויאמר מלך סדום כו' ונחזור לענינו ליישב הקושי' דאיך יתכן שם חשך אבל מבואר בספרים כי גלגל האש היסודי הוא חשוך מאוד ולכך אינו מאיר בעולם כלל אף שהוא קרוב לארץ יותר מגלגל הלבנה וידוע דמקור אש הוא אש היסודי ולכך טבעו של אש לעלות למעלה לשרשו אך ההארה של אש שלנו כי מה שנשפע לעולם אין בו פשיטות רק הרכבה ובא לו ההארה ע"י התערובות יסוד המים ולכך אש של גיהנם שהוא רק אש ולכך הוא חזק מאוד הוא חשוך והוא אש בוערה חזק מאוד וחושך אפלה פחד וצרה ולכך רשעים בחשך ידמו לשון כריתה כי אין בכחם לסבול גודל התבערה והנה בעת התגברות הדין נאמר באש ה' נשפט והיינו מדת הדין פחד יצחק שנקרא אש והוא אש אוכם אש אוכלה אש ומי יוכל לעמוד בו וכשישראל עושין תשובה ומתחרטין מאוד מאוד בלב נשבר ונדכה על עונותיהם ומרוב שברון לבם מורידין כנחל דמעה אז יורד ממקור עליון לעומתם מים חיים מימי חסד הנאמנים ומתערב עם האש ונעשה כולו אור בהתערובות אש ומים ואז באור פני מלך חיים חיים לכל הניצוצין קדושין שנדחו ממקור החיים על ידינו להשיב למקורן חיים לכל עם ה' אלה חיים טובים ומתוקים חיים של יראת חטא ותשובה חיים של עושר וכבוד חיים של גאולה וישועה חיים לנשמת ישראל ממקור החיים הוא שלום הנ"ל ולכך כזוהר הרקיע מזהירים וכעצם השמים לטוהר הארה מן האש ומן המים העליונים ולכך כשנחרב בהמ"ק וגברה מדה"ד וחשך האור בהעדר מניעת מים חיים מי חסד גם ברקיע שהוא הדוגמא למטה כעניין שנאמר השמים מספרים כבוד אל ג"כ אור חשך בעריפיה כמו שאמרו חז"ל מיום שחרב בהמ"ק לא נראה רקיע בטהרת' שנאמר אלביש שמים קדרות כי נטל ממנה הרבה מבהירת מים העליונים וע"כ אמרו מים תחתונים בוכים כי נחסר השפעתם למטה אבל למעלה בהמקור אין שינוי לכך כתב האר"י ז"ל בכי"ם ר"ת ברוך כבוד ה' ממקומו לכך בעת שיהי' נגמר השלום הזה על שלמותו בתכלית השלמות אז קומי אורי זה אורו של מלך

המשיח וכמאמרינו בכל ש"ק התעוררי התעוררי כי בא אורך קומי אורי ועפ"ז יובן דעצם השלום של מרומיו הוא השלום אשר יעשה עלינו במהרה בימינו.

והיינו והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ר"ל בעת שיהי' זוהר הרקיע אבל לא מדמה בכמות ובזה מיושב קושית התוס' בב"ב דהא מצדיקי הרבים הם גבאי צדקה כמו שדרשו חז"ל והם בכמה מדרגות למטה מת"ח כמבואר במס' שבת לעניין נשיאות אשה ובגיטין לעניין קריאה בתורה ואיך יעדוף מעלתו על הת"ח דהיינו משכילים דהרי כוכבים מזהירין יותר ולמ"ש א"ש דלא אמר על הכמות רק על הזמן ואח"כ מפרש הכמות אמר ומצדיקי הרבים ככוכבים כו' ומינה מובן מעלת המשכילים בכמות ואיכות ואינו מפרש בביאור כמות ואיכות של זהירת המשכילים כי הוא עין לא ראתה ואין לו דמיון נראה כמו צדקה והבן זה כי נכון מאוד הוא בס"ד.

א"י ומצדיקי הרבים ככוכבים לע"ו כי בברכת ק"ש ערבית אנחנו אומרים ומסדר את הכוכבים במשמרותיהם ברקיע כרצונו דהכוכבים מחליפין מצבן בכל פעם כפי התחלקית המשמורות אשר סדרן יוצר בראשית ברצונו הפשוט ואח"כ כתיב בהו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור כי כוכב בכל מקום שהוא הוא מאיר ככוכב והנה העידו רז"ל האי צורבא מרבנן דמרחמי לי' בני מאתי' וכו' ולפ"ז דמי שאינו משגיח על הציבור להצדיקם נפישי אחי ומרחמי אבל מי שמוכיחן ורוצה להדריכן בדרך הישרה רבים המה שונאיו ואין קיום והעמדה במקום אחד וצריך להחליף מצבו בכל פעם ואעפ"כ בכל מקום שהוא הוא מאיר כשחר כי ה' בעזרו ועפ"ז יתבאר ומצדיקי הרבים ככוכבים שמחליפין מצבם בכל פעם ואעפ"כ הוא לע"ו חק נתן ולא יעבור כנ"ל.

פרק יב

פסוק יב

אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות וחמישים הנה רבים וכן שלמים בקשו חשבונות רבים בפסוק זה וכבר עברו ולי נראה דבלשון חכמה דבר ימים אלף כמו ואאלפך חכמה שיתגלה לכל נתיבות החכמה לעין כל וכולם יאלפו חכמה שלש מאות שיהי' כל אנשי ישראל איש לא נעדר משלש מאות דהיינו שיהי' שלמים לכל שלש האותית באות שבת שנאמר כי אות הוא ובאות תפילין שנאמר והי' לך לאות ובאות ברית קדש וחמשים שערי בינה יפתחו לעין כל כנ"ל. [וחמישים היינו מזוינים שיהי' מחומשים מזוינים בשלשה אותות הנ"ל]

נחמיה

פרק ט

פסוק ח

וכרות עמו הברית לתת את ארץ הכנעני כו' דהך את מיותר וגם מעיקרא נאמר לתת ואח"כ לתת לזרעו והנ"ל ע"פ המבואר במג"ע ואתחנן אופן קל"ד בעניין זה לעומת זה ז' היכלות דקדושה ונגדם ז' היכלות דתמורה והנה בז' היכלות נרשמים אתוון דאורייתא ועליהם רמיז את גדלך את דייקא דהוא כללא דכולהו אתוון א' בראש ת' בסוף והנה מבואר שם דא"י סביבותיו ז' עממין ונשתבחה בז' מינים ברזא דחכמתא לקביל ז' היכלות עיי"ש עכ"ד ומובן דכשהי' ביד ז' עממין הי' ביד ז' היכלות דתמורות ואח"כ נשתבחה בז' מינים נגד ז' היכלות דקדושה והיינו וכרות וכו' לתת את ארץ הכנעני כו' דמורה על ז' היכלות דתמורה, לתת בבחינת את דהיינו כללא דאתוון דאורייתא בחינת ז' היכלות דקדושה וגם לתת לזרעו את הארץ והבן.

דברי הימים א

פרק יז

פסוק כא

מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ כפל ידוע ונ"ל דה"פ מי כעמך אף אם הם בגדר עם אין דומה להם ומכ"ש אם הם גוי אחד בארץ והבן.

אגרת קודש

בעהי"ת העתק אגרת הק' ממוזללה"ה שמצאתי דאתי לידי שכתב לבנו יחידו הגה"ק זצללה"ה אחר חתונתו וזל"ק:

טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת נאמנים פצעי אוהב ונשיקות שונא נעתרות, שמע בני מוסר אביך, יתמוך דברי לבך, אל יליזו מעיניך, כתבם על לוח לבך, לדברי הקשיבה, לאמרי הט אזניך, רפאות תהי לשריך, ושקוי לעצמותיך, אם עד עתה קיימת, שמח בחור בילדותך, מעתה הגיע העת שתקיים זכור את בוראך בימי בחורתיך, ויראת ה' תהי' על פניך, ותורת ה' יומם ולילה יהגה חיכך, כי כל הבטל ממנה באחריתו על העבר קובל, כי זולתה הכל הבל, ותתרחק מן הבטלה עד קצה האחרון, ובאורייתא קדישא רמש וצפר קרא בגרון, ובכל עצמותיך תאמרנה ותשבית כעס וחרון, ואז תהי' תורתך זכורה, כמו שדרשו רז"ל ערוכה בכל ושמורה, בני ידידי הלא לך לדעת כי שני ינקות' הם מבחר

החיי' וביטל שעה אחת בהן הוא מגדולי העונות מעוות אשר לא יוכל לתקון וחיסרון לא יוכל להמנות, כי תמול לעד לא ישוב, ושעה אחת בשני הבחרות כשנה שלימה בשני העמידה חשוב, למאי נפקא מינה לגרסא דינקותא הוא על לוח חרותה, גם כי יזקין לא יסיר ממנו כי מה מאוד דברי חז"ל נאמנים הלומד ילד למה הוא דומה לדיו כתיבה על נייר חדש, מהר לקלוט וקשה לאבד, על כן נעשה מלא וגדוש ונעשה כמעיין המתגבר ממקור מעייני חכמתו חידושין לחדש, ונשמע קולו בבואו אל הקודש, דרוש דרש, בני בני בתורה הקדושה קרא בגרונך, עד לא רחיים על צווארך, ועד לא טירודין דעלמא על קדלך, יראת השי"ת תהי' למולך, ומישיבת בתי כניסיות של יושבי קרנות, כמפני הארי תנוס, ועצור לשונך מלה"ר ושקר וליצנות, כי הם רצים לבאר שחת, ואת על נפשך תחוס, בני יחידי ידידי למען השי"ת, בלום פיך מדברי הבלים, ותתרחק כמטחוי קשת מן הטיילנים, אשר ימיהם בעשן כלים, ומכל שיחה בטילה פיך תשמור כאישון, כי החיים והמות ביד הלשון, ותמיד יהי' בין עיניך כטוטפות, מאמר החסיד בחובת הלבבות, שתהי' בעיניך הנעת האבר הכבד שבאבריך יותר [קל] מהנעת [הלשון], ואל יתר לו רק לצורך התורה או לצורך הכרחי בענייניך, ודע כי היום קצר והמלאכה מרובה, כי תוה"ק ארוכה מארץ מדה, ומיני ים רחבה, אב"א גמרא אב"א סברא, הא לגרסא והא לעיוני ולחזור על למודו כ"פ עד שתהי' כמונח בקופסא כי הלומד ואינו חוזר כמוליד וקובר, בני בני למען השי"ת תראה לקבוע שיעורין דאורייתא לגרס' בגמרא ותוספת והרא"ש עם חדושי זקנינו מהרש"א ז"ל ולחזור כ"פ וכן שיעור פוסק ללמוד ולחזור כ"פ ושיעור מקרא דהיינו תורה עם פרש"י ונביאים או כתובים סי' א' או ב' סימנים ושעה אחת ביום לעיין הטיב ביגיעה רבה עם כל עשתנותך ומחשבותך ורעיונך, כי שניהם כאחד טובים למגמר ולמסבר וגם מזה אל תנח ידך, ואם יהי' לך איזה חידושין תאמריהו בפני לומדים ואם יתיישר בעיניהם כתבהו ואל בינתך אל תשען כי אין אדם רואה חוב לעצמו בפרט כי אתה צעיר לימים והמה ישישים. ותרגיל עצמך לכתוב אחר גמר השיעורים בכל יום ותהי' צייתן לכל ותלמד מכל אדם כמו שאמרו רז"ל איזה חכם הלומד מכל אדם ובפרט שתציית מאוד מאוד לכבוד חמך וחמותך ותרגיל עצמך לכתוב בלי שיבושין וטעות כי שבשת' כיון דעל על. למען השי"ת תרחק עצמך מן הבטלה מאוד מאוד כי הלואי שיספיק כל הזמן לזכות בכתרה של תורה ואיזה זמן הוא נעשה נותר להוציא לבטלה ועוד ראוי לך לדעת הלא הזמן אשר האדם חי הוא מבחר הקנינים כי כל אשר לאדם יתן בעד נפשו ואם יקח אדם צרור כספו וישליך למצולות הנהר משתגע יקרא וא"כ יותר מזה הוא משתגע מי שמשליך קצת זמן מחייו לקיא צואה בלי מקום. ולמען השי"ת תרחיק עצמך מכת

החניפים והצבועים ומדרך השקר לא יחרוך רמי' צידם רק תדרוך בדרך אמת כפיך כן לבך. ותהי' ירא שמים בסתר כבגלוי ותשכים בבוקר ותתפלל בכוונה בכוונה וברעותא דלבא ותרגיל עצמך במעט שינה מעט תנומות. וכל התחלות קשות. אבל הבא לטהר מסייעין לו וההרגל נעשה טבע ותרגיל עצמך לקרות בעת הפנאי קצת באיזה ספר מוסר בכל יום. והרחק עצמך מדרך תהפוכות כי מה לאנוש בדרכי ההבל. אם ירתק החבל. ע"כ ישוב וניחם עד נפשו לא תחבל וטרם בא רב החובל. הפקדון לקבל. וטרם לקבר יובל ותעתועיו ישליך באהב' טרם תרוץ גולת הזהב מה לשפחה [החומר] כי גברתה [הנשמה] בעיני' תקל, בזכרה יום בואה לפני סופר ושוקל. מה לעבד בעבודת רבו מואס, בזכרו יום שרבו כועס. ומשלם אל פניו להאבידו כפיס מעץ יעננו ואבן מקיר מעידו ע"כ בני יחידי מחמד עיני ולבי, נפשי קשירה בנפשך [כאלו הנני] עומד ומשתטח לפניך בוכה ומבכה משה כותב בדמע ומתחנן אליך שתעזוב דברי היצר ותדבק בדרכי היוצר ב"ה וב"ש. וכעת אין לך לחשוב מחשבה אחרת כלל וכלל רק בהבורא ית"ש ובתורתו הק' ואף בעסקך במפורסמות בצורכי גופך כווין תהי' פתוחין לך בעיליתך נגד אלהיך ובכל דרכך דעהו וכל מעשיך יהי' לש"ש. ולמען השם אף אם תלמד חו"מ או יו"ד מ"מ תלמד מעט בכל יום בש"ע א"ח על מנת לעשות למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו לחיי' כי כשמו כן הוא כי הוא אורח חיי' למעלה למשכיל. ולמען השי"ת תראה לחדש מדי שבת בשבתו חידושי תורה דהיינו ביום ועש"ק תלמד איזה ענין קטן בגמ' ותוס' ומהרש"א ותיגע בו מאוד לחדש בו ותכתוב לי מה שתחדש ותקיים בו מצות כיבוד אב על אופן המעילה והשלם שבשלמות כי אין לי נחת רוח ותענוג עולם כמו בשמעי מחידושי תורה היוצאים ממעייני חכמתך ואודות המקוה מותר אתה מן... מופטר אתה ממנו וכו' דק אעפ"י שאין כאן... לא תלך יותר מדאי רק בעת הצורך או לכבוד שבת ותתענג על רוב שלום. ושמח באשת נעורך. ויהי' מקורך ברוך. ויתן ה' האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל. והנה אהובי בני הלא ידעת אם לא שמעת כי אני יודע בעצמי באמת ובלב שלם שאינינו בנדר צדק והלואי שאהי' בגדר בינוני אך אעפי"כ השי"ת ברוב רחמיו שומע תפלת כל פה וקרוב ה' לכל קוראיו כתוב, והנה זה דרך כל ישראל להתפלל בימים הקדושים האלו עבור בניו ובנותיו וחתניו וכלותיו וב"ב וידוע ומפורסים שבכל התפלות מזכירין שם האם דוק' ויש בזה טעם עפ"י סוד כנודע לי"ח אף שאין לי עסק בנסתרות מ"מ ידוע לי ואני מאמין שדרכם בקודש דרך אמת על כן תכתוב לי שם אם זוגתך תחי' כדי שאדע להזכירה בתפילה למשה ובתפלה לעני בדעת ובמע"ט כמוני וזה עני קרא וה' שמע בני בני אל יהי' דברי אביך עליך למשא כי מרוב

אהבה דברתי עד הנה חזור עליהן כ"פ ובני קח אמרי ומצותי תצפון אתך בעומק הלב ולא תקרא את דברי מן השפה ולחוץ בלא לב והי' זה שלום מאד"ש כנפשך וכנפש אביך המעתיר בעדך בכל העינים. עכל"ק זלל"ה זי"ע ועכ"י.

ע"י המסדר האותיות העוסק במלאכת הקודש באמונה יוסף נ"י. ב"ר דוד צבי ז"ל.

וע"י בנו המסדר האותיות העוסק במלאכת הקודש באמונה הבחור יעקב יצחק ראזענצווייג נ"י.